

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

СРПСКИ
ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ
ЗБОРНИК
LX

РАСПРАВЕ И ГРАЂА

Уређивачки одбор
*Др Недељко Бојдановић, др Милан Драичевић,
др Мирослав Николић, др Драгољуб Пејровић,
др Слободан Реметић*

Главни уредник
СЛОБОДАН РЕМЕТИЋ

БЕОГРАД
2013

Саво Пујић
ХЕРЦЕГОВАЧКА ПЧЕЛАРСКА ЛЕКСИКА
(на општесловенској основи)

САДРЖАЈ

Увод	469
Предговор	472
ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА	477
I дио. Пчеле, њихов живот и рад	477
1. Врста.477	
1.1. Називи пчеле медарице	477
1.2. Пчелиње расе	481
1.3. Чланови пчелињег друштва	482
1.3.1. Пчела радилица	482
1.3.2. Матица	486
1.3.3. Трут	489
1.3.4. Однос природног и граматичког рода назива чланова пчелињег друштва	490
1.3.5. Трансфер назива чланова пчелињег друштва у општу лексику	490
1.4. Дијелови пчелињег тијела	490
2. Пчелиње друштво	492
2.1. Настањено пчелиње друштво	492
2.2. Ненастањено пчелиње друштво	500
2.3. Облици пчелиње масе	506
3. Множење пчела	508
3.1. Можење пчелињих јединки	508
3.1.1. Оплођавање	508
3.1.2. Легло	509
3.2. Множење пчелињих друштава	515
3.2.1. Засједање пчела	515
3.2.2. Пјевање матица	516
3.2.3. Ројење пчела	517
3.2.4. Понашање ројева ван кошнице	520
4. Угибање пчела	522
4.1. Опште угибање пчела	522
4.2. Безматичност	523

5. Остале пчелиње активности	524
5.1. Кретање пчела	524
5.2. Зимовање пчела	525
5.3. Пчелињи измет и његово избацавање	526
5.4. Уређивање стана	527
5.5. Градња саћа	527
5.6. Затварање ћелија	529
5.7. Сакупљање хране	530
5.8. Смјештање хране у кошницу	531
5.9. Исхрана пчела	532
5.10. Провјетравање кошнице	532
5.11. Загријавање пчелињег гнијезда	533
5.12. Заштита пчелињег друштва	533
5.13. Грабеж	535
6. Пчелиње грађевине и градивни материјали	536
6.1. Восак	536
6.2. Саће	537
6.2.1. Општи називи	537
6.2.2. Посебни називи	540
6.2.3. Дијелови саћа	542
6.3. Прополис	546
7. Пчелиња храна	547
7.1. Цвјетни прашак	547
7.1.1. Општи називи	548
7.1.2. Посебни називи	548
7.2. Уљевица	551
7.2.1. Нектар	552
7.2.2. Медљика	552
7.2.3. Воћни сок	553
7.3. Мед	553
7.3.1. Општи називи	553
7.3.2. Посебни називи	554
7.4. Млијеч	559
8. Извори пчелиње хране	560
8.1. Општи називи	560
8.2. Медоносно биље	561
8.2.1. Главне медоносне биљке	561
8.2.2. Остало медоносно биље	563
8.3. Лучење нектара и медљике	564
9. Пчелиње болести	564
9.1. Болести пчелињег легла	565
9.2. Болести одраслих пчела	565
10. Пчелиње штеточине	566
10.1. Инсекти	566
10.2. Птице	569
10.3. Остале животиње	570

II дио. Гајење пчела	571
11. Пчеларска дјелатност	571
11.1. Називи дјелатности	571
11.2. Занимања у пчеларству	571
11.2.1. Одгајивач пчела	572
11.2.2. Прерађивач воштине	573
11.2.3. Чувар пчела	574
12. Пчелињак	574
12.1. Општи називи	574
12.2. Дијелови пчелињака	577
12.2.1. Појило	577
12.2.2. Сједало	577
12.2.3. Магијска средства у пчелињаку	577
12.2.4. Биље гајено у пчелињаку	579
12.3. Остале пчеларске грађевине	582
13. Пчелињи станови	583
13.1. Општи називи	583
13.1.1. Природни пчелињи станови	583
13.1.2. Вјештачки пчелињи станови	584
13.1.2.2. Посебни називи	587
13.1.2.2.1. Кошнице с непокретним саћем	587
13.1.2.2.2. Кошнице с покретним саћем	604
14. Пчеларски прибор	614
14.1. Оруђа за израду дубеница	614
14.2. Направе за задимљавање пчела	616
14.3. Ројница	617
14.4. Пчеларска капа	618
14.5. Пчеларски нож	619
14.6. Жврк	620
14.7. Прибор за екстракцију меда из саћа	621
14.8. Прибор за екстракцију воска из воштине	623
14.8.1. Приручна средства	624
14.8.2. Тијесак	624
14.8.3. Индустијске справе за прераду воштине	626
14.9. Справе за израду сатних основа	627
14.10. Посуђе за чување и транспорт меда	627
15. Материјали у пчеларству	628
15.1. Материјали за израду кошница	628
15.2. Смјеса за обљепљивање кошница	629
15.3. Кад	630
15.4. Материје за привлачење ројева	631
15.5. Храњиви додаци	632
15.6. Средства за убијање пчелињих друштава	632
15.7. Средства за заштиту пчела од напасника	632
15.8. Лијекови против пчелињих болести	633
15.9. Средства за ублажавање бола од пчелињег убода	633
15.10. Остала средства у пчеларству	633

16. Пчеларски радови	633
16.1. Обављање пчеларске дјелатности	633
16.2. Грађење кошница	634
16.3. Отварање и затварање кошница	635
16.4. Додавање и одузимање наставака	636
16.5. Повећавање и смањивање запремине кошница	636
16.6. Прегледање пчела	636
16.7. Задимљавање пчела	637
16.8. Стварање нових пчелињих друштава	637
16.8.1. Хватање ројева	638
16.8.2. Вјештачко ројење	640
16.8.3. Налажење слободних друштава у природи	640
16.8.4. Куповање пчелињих друштава намијењених за убијање	641
16.9. Насељавање кошница пчелама	641
16.10. Помјерање пчела	642
16.11. Спајање пчелињих друштава	643
16.12. Пчеларске радње у вези с матицама	643
16.13. Сељење пчела за пашом	644
16.14. Чување пчела	644
16.15. Остављање пчела за расплод	645
16.16. Убијање пчела	645
16.17. Одузимање саћа од пчела	647
16.17.1. Одузимање саћа кроз доњи отвор старинских кошница	647
16.17.2. Одузимање саћа на друге начине	649
16.18. Одузимање меда од пчелињих друштава	650
16.19. Екстракција меда из саћа	651
16.19.1. Екстракција меда из кљука	651
16.19.2. Екстракција меда из покретног саћа	653
16.20. Воштина	654
16.21. Екстракција воска из воштине	655
16.22. Воштани троп	657
16.23. Сатне основе и њихова израда	659
16.24. Прихрањивање пчела	660
16.25. Припремање пчела за зимовање	661
16.26. Дезинфекција кошница и пчела	662
16.27. Упућивање својих пчела на туђе и одбрана од туђица	663
17. Прерађевине од меда и воска	663
17.1. Пића од меда	664
17.2. Посластице од меда	666
17.3. Прерађевине од воска	667
17.3.1. Свијеће	667
17.3.2. Народни лијекови	667
РЈЕЧНИК	669
ТЕКСТОВИ	780
ИЗВОРИ	785
СКРАЋЕНИЦЕ И СИМБОЛИ	797
РЕЗЈУМЕ	799

УВОД*

Док сам трагао за темом за докторску дисертацију, мој професор, академик Јован Вуковић, негдје пред крај 1973, предложио ми је да обрадим неку народну терминологију, што је тада био нов тренд у дијалектолошким истраживањима. Уздајући се у своје познавање гајења пчела, за које тада нисам знао да је скромно, и вјерујући да ћу олако обрадити ту невелику тематску лексичку групу, одлучио сам се за херцеговачку пчеларску терминологију, што је проф. Вуковић свесрдно усвојио прихвативши се менторства. Упамћена реченица из етнографског описа мог ужег завичаја коју не бих разумио да у њој није употријебљена и општепозната стожерна пчеларска лексема *восак* (“...а види се и један *џијесак* на коме је тештен восак”; Шума 1218) заголицала је моју радозналост у увјерењу да ћу изучавањем те тематике ипак открити штогод ново, мени дотад непознато.

Наредне године покушавао сам да, на основу пчеларске и етнографске литературе, саставим упитник и провјерим га у неким пунктовима, али нисам добио очекивани резултат јер моји информатори нису могли да одговоре на многе упите па сам морао да прибјегавам и сугестивним питањима, на што су слиједили одговори сумњиве вриједности. На крају, определијелио сам се за исцрпан подсјетник на основу кога сам подстицао слободнији разговор, при чему сам у спонтаном дијалогу добијао сигурније податке, па и драгоцене информације о непознатим ми денотатима и њиховим називима.

Крајем 1974, проф. Ј. Вуковић је у АНУБиХ организовао савјетовање о терминологијама народне материјалне и духовне културе, на коме су учествовали стручњаци из неколико југословенских универзитетских центара. Покушао сам том приликом да разјасним неке своје методолошке недоумице (Пуј. Пробл.), али нисам добио очекивану помоћ.

Колебао сам се око тематског опсега: да ли уз круг специфичне пчеларске лексике треба обрадити и лексичко-семантичке групе које су с њим јаче или слабије везане – фитонимију, зоонимију, кулинарство, фармакологију... Одлучио сам да обрадим само ону лексику из тих група која је јаче срасла са пчеларском, која је учествовала у творби пчеларске лексике или је ова утицала на именовање референата у тим групама.

* Друга фаза рада на монографији реализована је у оквиру пројекта *Дијалектолошка истраживања српској језичкој простору*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, и пројекта *Исцрпљивање српској дијалекатској комилекса Босне и Херцеговине*, који је финансирало Министарство науке и технологије Републике Српске.

Највећи број пунктова обрадио сам 1975, и то успутно, службено обилазећи школе од сјеверозападне до југоисточне Херцеговине. Касније сам ишао циљано у поједина мјеста, са бољом снимаћом техником и са стално допуњаваним подсјетником, па су и резултати били знатно бољи. Ради компарације, обрађено је и неколико пунктова уз херцеговачку границу (Конавли, Пива, Рама, околина Сарајева), а нажалост, нисам завршио започети интервју са књижевником Тамилом Сијарићем, који се изванредно сјећао посебно бихорског традиционалног пчеларског вокабулара. Слиједила је мукотрпна фонетска транскрипција интегралног снимљеног материјала, затим ексерпција и каталогизација лексичке грађе и, крајем седамдесетих година, прва верзија рјечника била је готова. Свака одредница била је убицирана и илустрована једном или са више реченица транскрибованих са аудио-снимака. Упоредо са сакупљањем грађе из примарних извора, у посебну картотеку је сабирана пчеларска лексика из секундарних извора са цијелог српско-хрватског језичког простора, а у трећу картотеку еквивалентна грађа из других словенских језика. У рјечник је био уврштен и дио лексике са осталог с-х простора.

Грађу из секундарних извора сакупљао сам радом у националним и универзитетским библиотекама (Сарајево, Београд, Загреб, Варшава, Париз), набавкама литературе приликом дужих боравака у Варшави (гдје ми је нарочито велике услуге пружио књижевник Марек Василевски) и у Паризу (гдје ми је при руци био проф. др Никола Ковач), затим исписивањем лексике из фондова академских института у Варшави, Скопљу и Сарајеву, које су ми омогућили др Барбара Фаљинска, проф. Трајко Стаматоски и академик Јован Вуковић. Са богатом словеначком пчеларском традицијом упознао сам се у Чебеларском музеју у Радовљници, као и са картографском обрадом традиционалног пчеларства у редакцији Југославенског етнолошког атласа на Филозофском факултету у Загребу. До руске литературе највише сам долазио међубиблиотечком размјеном, а до словачке и чешке размјеном са лексикологом Јозефом Нижнанским, који се такође бавио проучавањем пчеларске лексике. Изузетну сарадњу сам имао са пријатељем проф. др Велимиром Михајловићем из Новог Сада, по којем ми је и академик Никита Толстој слао извјесне материјале упућујући ме на освјетљавање магијске стране гајења пчела. А дружење са пријатељем из гимназијских дана др Хуснијом Теримагићем, професором пчеларства на Пољопривредном факултету у Сарајеву, било је обострано корисно јер смо исте појаве освјетљавали са различитих страна. У току обраде лексичког материјала, учествовао сам са својим прилозима на неким научним скуповима и објављивао радове у стручним гласилима.

Задивљујућа је била спремност мојих информатора да прекидају своје радње и одлажу своје обавезе како би пружили тражена обавјештења ненајављеном испитивачу. Изузетак је био један "медар", како се сам назвао, који ме је упутио да за своје беспослице тражим неког "пчелара". Ипак сам му остао захвалан јер сам, на основу његова поступка, касније разјаснио разлику између та два одгајивача пчела.

Како је мотивираност за довршетак дисертације временом слабила и угасила се с менторовом смрћу 1979, мој интерес се претварао у сакупљање хоби, који је требало да резултира објављивањем ове монографије. Почетком осамдесетих година прошлога вијека, почео сам семантичку анализу сакупљене и систематизоване лексичке грађе. Рад сам окончао 1994. у опкољеном Сарајеву, боље рећи прекинуо, јер сам накнадно установио да сам пропустио да обрадим нека семантичка поља за која сам имао грађу, а изостао је и цјеловитији поглед на пчеларску магију. По

мом изласку из Сарајева, проф. др Новица Носовић, тада запослен у УНПРОФОР-у, пренио је на Илићу рукопис лексичко-семантичке анализе, који је, у току жестоких борби, незнано како од руке до руке доспио до мене, а двома примјерцима Рјечника изгубио се сваки траг још у Сарајеву. С њима је нестало и поглавље Текстови, затим закључна разматрања, као и картографски прикази карактеристичних семантичких микропоља и графички модели именовања ројева у појединим мјестима.

Мада су ме пријатељи наговарали да реконструишем рјечнички дио, нисам ни помишљао да се упуштам у тај сизифовски посао. Међутим, знатно касније, у разговору са неколика настављача породичне традиције гајења пчела мојих првобитних информатора, установио сам да је велики дио патријархалне пчеларске лексике сасвим архаизиран, историзиран и пао у заборав. Пошто сам већ био до извјесне мјере овладао информатичком техником, почео сам да транслитерирам сачувани латинички рукопис и формирам рјечнички дио са оно података што је сачувано у рукопису и у раније објављеним радовима. Том приликом нисам имао могућности да у већини првобитних извора провјеравам сумњиве записе, што ће свакако резултирати извјесним бројем грешака. Ради прибављања допунског корпуса илустративног материјала, поново сам интервјуисао неколико информатора из југоисточне Херцеговине. На моје пријатно изненађење, пронашао сам информаторске породице чији су се чланови међусобно допуњавали, па чак су синови подсјећали већ заборавне очеве на ријечи које су од њих или од дјевова некад слушали, а и њихове жене, ријетко се укључујући у разговор, знале су појаснити замагљена сјећања својих укућана. То сам радио с јединим циљем да се сачува извјестан лексички фонд који је већ ишчезао или му ускоро више неће бити трага. Накнадно истраживање оспорило је у појединим случајевима раније констатовану ареалну распрострањеност извјесних ријечи и њихових варијаната, што ће се видјети из завршног текста. Неке лексеме, сасвим обичне при првом сакупљању грађе, касније нигдје нису потврђене (нпр. *шуйљолава*, *мџна*).

При посљедњем редиговању рукописа, г. Давор Палчић ми је великодушно уступио свој оригинални фонт "Сенка", којим је омогућена једноставна транскрипција текстова из разних језика и дијалеката, на чему му најискреније захваљујем. Нажалост, у штампи није препознат тај фонт. Такође сам захвалан рецензенту проф. др Недељку Богдановићу на сугестијама за побољшање извјесних дијелова текста, као и дописивање кратког додатка о дијалекатској основи испитиваног подручја. Остајем дужник и пријатељима на изради ликовних прилога, а нарочито Неђу Марићу за свесрдну помоћ у прикупљању грађе, литературе и техничкој подршци у реализацији рукописа, као и Драгославу Бањуку за израду мапа.

ПРЕДГОВОР

0.1. Објављивањем *Српској рјечника за кованције* 1877. у Новом Саду филолог Јован Живановић, зачетник гајења пчела у кошницама са покретним саћем, започео је сакупљање наше пчеларске лексике. Иза тога је уследило више “допуна”, како од стране самог аутора, тако и од других сарадника, што је резултирало објављивањем цјеловитијег Ружићевог *Пчеларској речника* у Београду 1904. Међутим, Вук је знатно прије њих забиљежио значајан фонд пчеларске лексике (Пуј. Вук), па и неке називе које су поменути пчеларски лексикографи пренебрегли, ваљда што нису знали њихово значење (Пуј. Одгон.). То се временски подудара са сличним активностима и код неких других словенских народа (Шмид, Мудра, Козловски, Жоравко, Попов). Послије тога код нас је замро интерес за ту активност све до последњих деценија прошлог вијека, када се јављају прве лексиколошке анализе пчеларске лексике (Љ. Недељков, С. Пујић), а почетком овог вијека проф. Љ. Недељков објавила је монографију о војвођанској архаичној пчеларској лексици.

У пчеларској периодици (СП, ВПЛ-БХТ) и етнографској литератури (СЕЗ, ЗНЖ, ГЗМ) регистрован је значајан фонд пчеларске народне лексике. Нарочито су ми корисно послужили описи гајења пчела Вејсила Ђурчића с почетка 20. вијека у неколика херцеговачка мјеста (Благај, Дрежница, Жупа, Мрамор, Неум).

0.2. При првим корацима погријешо сам што нисам јасно ограничио тематику свог рада, па се она расплинула синхронијски и дијахронијски, просторно и стратумски, тематски, етимолошки и компарацијски. Наивно сам настојао да ситуирам свој приказ херцеговачке пчеларске лексике на српско-хрватском и опште-словенском фонду, као и да укажем на неке сличности са еквивалентном лексиком у индоевропским, па и неиндоевропским језицима. Такав захват био би превелик залагај и за професионалну институцију, а камоли за једног непрофесионалца. То се најбоље види из већ поменуте успјеле монографије проф. др Љиљане Недељков, која је знала да своје истраживање ограничи просторно на Војводину и временски на архаични слој пчеларске лексике са мањим компаративним и етимолошким дигресијама.

На почетку свог рада сукобио сам се са моделом будуће радње, за коју нисам имао узора ни у домаћој, ни у иностраној литератури. Упућен сам у лексиколошке студије Н. И. Толстоја (географска терминологија), О. Н. Трубачова (занатска терминологија, називи домаћих животиња), па и етнолога Б. Братанића (ораће справе), што ме је одвело у компаративну и етимолошку анализу сакупљене грађе. У том

компаративистичком правцу упутила ме је велика сличност херцеговачке лексике са пчеларском лексиком у конзервативним украјинско-бјелоруским говорима Полесја, лексикографски обрађеном у зборнику *Лексика Полесья* у редакцији Н. И. Толстоја. Међутим, ни у једном од тих или сличних дјела нисам пронашао задовољавајућу форму којом бих цјеловитије представио резултате свог истраживања. Тек знатно касније, у монографији Л. Гилбера о формирању француског ваздухопловног вокабулара пронашао сам једноставан модел спајања лексиколошке са лексикографском компонентом, који су позније примјењивали и новосадски истраживачи у систематском сакупљању и проучавању војвођанских народних терминологија.

0.3. На испитиваном подручју издвајају се три изразита говорна типа – источнохерцеговачки, западнохерцеговачки и сјевернохерцеговачки – и један прелазни тип – централнохерцеговачки (Пецо 69-73). У испитивању пчеларске лексике обрађени су и контролни пунктови у граничним подручјима ван данашње Херцеговине, у Пиви, Конавлима, Рами и јужној Босни. Источнохерцеговачки говор се наслања на говор црногорске Херцеговине, западнохерцеговачки на млађе икавске говоре у сусједној Далмацији и Босни, а сјевернохерцеговачки на средњобосански дијалекат (Окука 296-298). У источној Херцеговини се налази језгро новоштокавског дијалекатског типа, од кога су се ширили миграциони таласи на све стране (Ивић 104).

Најизразитија диференцијална особина херцеговачких говорних типова везана је за различите замјене јата и гласовне промјене условљене њима (јотовање). Поједностављено говорећи, у источној Херцеговини замјена дугог јата је двосложна (џ > њје, џ > ијè/ијè); у средњој Херцеговини над двосложном претеже једносложна замјена (џ > је, џ > је); западну Херцеговину карактерише досљедна икавска замјена дугог и кратког јата (џ > и); сјеверној Херцеговини, уз особине централнохерцеговачког типа рефлекса јата, својствен је и већи удио икавизама. Замјене кратког јата у источној Херцеговини редовно мијењају претходне консонанте *н, л, њ, д, с, з, ц* (*нџ > ње, лџ > ље, дџ > ђе, њџ > ње, сџ > се, зџ > зе, цџ > че*); док се јотовање лабијала среће још само уз сјевероисточни руб данашње Херцеговине и у сусједној Пиви (*иљевање майица, ирвљенац*); у централној Херцеговини те промјене су недосљедне: јотовање лабијала је непознато, док је у сјеверној Херцеговини јекавско јотовање знатно рјеђе него у централној регији. У већини херцеговачких говора веома је изражено одсуство резултата и старијег јотовања (*занавјайи, земја*); сонант *л* се код муслиманског становништва уз доњи ток Неретве и у конавском подтипу дубровачког говора често не јотује (*иљџџике, улџџица*).

Вокализам је стабилан. Вокали у контакту се већином сажимају: група *-ао* у радном придјеву изговара се као *-џ*, изузев у западнохерцеговачком говору, гдје се изговара као *-џ*. Губљење финалног вокала *-и* у инфинитиву заједничка је особина херцеговачких говора. Редуција вокала у ненаглашеним слоговима карактеристична је само за сусједни говор јужне Босне (*ма^мца, вџс^к*).

Опште одлике херцеговачког консонантизма су губљење иницијалног плозива испред шумног консонанта (*чела, шеница*) и дентала *џ* и *д* у финалним групама *-џи, -зг, -џи, -зг* (*проз, џијес, ирејри, даж*). Старе консонантске групе *џиј, скј, зиј, зиј* супституиране су групама *џи, зг* (*воиџина, дроздина*), изузев у сјеверној Херцеговини и сусједној јужној Босни, гдје су чести шћакавизми: умјесто *џи* из-

говара се не само *шћ* него и *ћћ* (*улишће* / *улишће*, *вошћина* / *вошћина*, *вошћаница* / *вошћаница*). У ји. Херцеговини група *ск* понекад даје и *шч* (*вошћина*, *вошћинић*, *фдшћине*, *врешћина*). Постоје знатне разлике у консонантизму у вези са различитим етницитетима: фрикатив *x* задржали су у говору углавном само Муслимани, који у средњој и сјеверној Херцеговини африкате *ч* – *џ* изговарају као *ћ* – *ђ*, Срби у источној Херцеговини су сугласник *ф* изговарали као *в* (*вѣгер*, *вишћиљ*), а Хрвати у западној Херцеговини као *џ*, мада се мјстимично манифестује и обратан процес у источној Херцеговини (*фосак*, *фдшћине*, *клуфко*), што је нарочито изражено на југоисточном ободу Попова поља. Муслимани у сјеверној Херцеговини, уз доњи ток Неретве, као и Конављани, *љ* често изговарају као *ј* (*јанић*, *кадуја*, *врцајка*, *смџијка*).

А. Пецо: Подјела говора данашње Херцеговине

извор појединих одредница и њихова убикација, што је сада, нажалост, већином изостало.

Пододреднице су међусобно одвајане тачком и запетом, а истозначни двочлани и вишечлани називи у пододредницама сврстани су у синонимне низове раздвојене запетом и поредане азбучним редом по првом од њих. На синонимне пододреднице је упућивано у другим одредницама навођењем прво њихове одреднице у нормалу и пододреднице у италику (нпр. **талијанка в. чела** – *талијанска* ~).

0.7. С обзиром на лексикографско-лексиколошки карактер радње, у транскрипцији аудио-записа и транслитерацији грађе из писаних извора нисам робовао хиперкоректности нити се устезао од еклектичких поступака. Поштујући уједначену дијалекатску базу, ријечи из деривационог гнијезда *ичела* редовно су у одредницама биљежене без иницијалног експлозива *й-* а глаголи у инфинитиву без финалног самогласника *-и*, без обзира што, под утицајем књижевног језика, млађа популација све чешће изговара те гласове. Није обиљежавано ни једначење сугласника по звучности у сандхију, док је у истој позицији регистровано њихово једначење по мјесту изговора. Сливање двају фонема на споју ријечи означавао је цртицом, док стапање сугласника *йи* и *с* у *ц* у инфинитиву повратних глагола није обиљежавано. Узлазни акценат на двосложној замјени јата само изузетно је обиљежаван као кратки јер се његов изговор креће од полудугог до дугог. Није означавао често скраћивање ненаглашених дужина вокала у полудужине. Гласовна секвенца дуге замјене јата обиљежавана је на конвенционалан начин, мада је изговор сонанта *ј* у њој сличан секундарном сонанту који се јавља приликом избјегавања хијата, који је посебно означаван. Српско-хрватска лексика из секундарних латиничких извора транслитерирана је ћирилицом, док је поштовано оригинално биљежење грађе из других језика. Изузетак је навођење руске лексике из предреволюционарних извора у савременом правопису, што је пракса и руских лингвиста, осим у случајевима када је стари запис релевантан за компарацију (нпр. *сѣрь* – *сѣра*).

0.8. Мада се из првобитне мреже пунктова не види изразито слабија заступљеност појединих херцеговачких подручја, ипак је у току испитивања дошло до велике диспропорције у количини сакупљене грађе. Западна Херцеговина је истраживана прије југоисточног дијела те покрајине, при чијем испитивању је посједовано знатно веће искуство и боља снимаћа техника. Тај несразмјер нарочито је дошао до изражаја послје накнадног истраживања, ограниченог само на ову регију. Пошто су обрађиване само одреднице ексцерпираних из снимљеног корпуса, са сигурношћу се може тврдити да су остале нерегистроване многе њихове варијанте и видски парњаци. То се првенствено односи на икавизме јер су се западнохерцеговачки информатори трудили да говоре књижевним изговором. (У рјечничком дијелу граматички су квалификовани само икавизми.)

Приликом интервјуисања информатора, обично је учествовало и по више укућана и комшија, па су добијани и различити одговори, нарочито ако су муж и жена поријеклом из међусобно удаљенијих мјеста. На примјер, у Доловима, муж назива празно деформисано саће *восак*, а жена родом из билећког краја *вошћина*. Ради поједностављивања, различити одговори добијени у истом мјесту убицирани су у исти пункт, што није био случај са изгубљеним рукописом, гдје су информатори били диференцирани.

ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА

I ДИО

ПЧЕЛЕ, ЊИХОВ ЖИВОТ И РАД

1. ВРСТА

1.0. Стожерна лексема професионалне лексике је назив инсекта *йчела медарица* *Apis mellifica*, који се од најстаријих времена узгаја широм свијета ради више-струких користи. Захваљујући полисемичности исходне лексеме, њеној деривацији и композицији, што је неупоредиво изразитије у нашим народним говорима него у стручној терминологији, њоме су проткани и повезани сви тематски дијелови богате дијалекатске лексике која се односи на ову друштвену дјелатност.

1.1. Називи пчеле медарице

1.1.0. Пчела медарица, најпознатија врста из породице пчела, у херцеговачким говорима се именује синонимима *йчела* и *муха / мува*, а ријетко и називима помјереним с других врста по некој сличности.

1.1.1. Иницијални експлозив у лексеми *йчела* био је у овим говорима сасвим ишчезао – *чела*, али се, под утицајем књижевног језика, поново враћа, досљедније код млађег и образованијег становништва, мада та фонетска варијанта није непозната ни старијим и необразованим особама; између себе најчешће изговарају *чела*, а са непознатим људима *йчела*. Муслимани из долине Неретве, као и уопште мостарско становништво, говоре (*й*)*ћела*. У сјеверној Херцеговини, среће се редукован и промијењен експлозив у лабијал: *чела*.

И у већини осталих српско-хрватских говора стање је истовјетно. Изузетак је ареал на истоку Санцака, Црне Горе и сусједних србијанских подручја, у коме је очуван иницијални експлозив. У неким дијеловима централне и источне Босне јавља се варијанта са метатезованом и упрошћеном иницијалном консонантском групом – *чвела*, а на Косову и варијанте *йшџла* и *йшеља*. Назив медоносног инсекта у свим словенским језицима је истог поријекла, али се јавља у мноштву форми, које се испољавају већином у различитој почетној сугласничкој групи – *йч-*, *йшч-*, *бж-*,

бдж-, вч-, чв-, чеб-, ѿц-, ц-, а и по преглашеном коријенском вокалу *-а-, -о-* или *-е-* (в. СЛПС 1, 456).

Мада није спорно прасловенско поријекло лексеме *йчела*, ипак њена изворна форма одавно представља дилему у науци: **bъčela* или **bъčela*. Наиме, **bъčela* се изводи из индоевропске ономатопеје **bhei-* / **bhi-*, од које потичу одговарајући називи у балтичким и германским језицима, а **bъčela* од прасловенског коријена **buk-* (*бука, бучаѿи, бик*). Старословенски језик је имао обје варијанте, а богатство деривата спорног коријена у савременим словенским језицима не може помоћи у разрјешавању те дилеме јер полугласник у слабом положају није оставио трага у њима, па и најистакнутији савремени етимолози ријетко заступају искључиво једну алтернативу. Пољски слависти, под руководством Славског, истичу своје увјерење о настанку ријечи на словенском језичком подручју (СЛПС 1, 456), чему се имплицитно придружује и Трубачов, обрађујући тај етимон под одредницом **bъčela* (ЕССЈ 3, 104). Насупрот њима, Топоров (Прусс. 1, 233) и Фасмер (III, 416) стоје на алтернативном становишту, тј. да је спорно изходиште у индоевропском језику. Скок мири та опречна мишљења: на словенском тлу је само иновирана форма ие. поријекла **bъčela* у **bъčela* (II, 526).

1.1.1.1. Кајавску синонимну форму *чмела* (Скок s. v. *йчела*; С. Секереш, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, XIX, 146), а вјероватно и руске дијалекатске форме *мчела* и *мцела* (ЕССЈ 3, 105), није оправдано третирати као фонетске варијанте пчеларске стожерне лексеме јер оне потичу од прасловенског назива бумбара, инсекта најсроднијег пчели – **čьmelь*. И у неким другим словенским језицима *а*-форма те лексеме употребљава се као ознака за пчелу: словеначко дијалекатско *čmela* (ЕССЈ 3, 104), украјинско диј. *чмола* (СЛПС 2, 311), пољско диј. *čmiela* (МАЗЈ бр. 236), док је у бугарском обратан случај: бумбар је *земна йчела* (ОЈЗСл Ш 0262). Женска именичка форма деривата лексеме **čьmelь* резултат је контаминације са блискозначним сличним називом пчеле медарице.

1.1.1.2. Значење лексеме *йчела* је у херцеговачким говорима знатно шире него у с-х. термилошкој лексици, гдје означава само врсту медоносног инсекта. У испитиваним говорима, поред тога, означава још и пчелиње друштво, масу пчелиње популације, затим једног члана пчелињег друштва – пчелу радилицу, као и пчелињак, мјесто гдје се гаје пчеле заједно са пчелама и њиховим кошницама. Сва се ова значења додирују или се њихова семантичка микропоља пресијецају и помјерање назива од врсте на друштво, популацију, најтипичнијег члана тог друштва и на њихову цјелину са стаништем, па чак и на празну кошницу, вршено је по семантичким законима метонимије и синегдохе и у говорној пракси није их увијек лако разграничити.

Међутим, патријархални херцеговачки пчелар осјећао је вишезначност лексеме *йчела* јер је имао синониме за поједина од наведених значења, а диференцирао их је и извјесним акценатским и граматичким варијантама основног назива. Опозицијом колектив – сингулатив разликовао је масу пчелиње популације (нпр. *иѿка чѿлѿ, кѿѿа чѿлѿ*; в. 2.3.6) од пчелињака – *чѿле* (в. 12.1.3). Акцентом у Асг диференцирао је јединку, радилицу – *чѿлу* (в. 1.3.1.1) од пчелињег друштва – *чѿлу* (Пива 227). Трагови ове акценатске диференцијације запажају се и у говору савремених пчелара, мада су аналогјска уједначавања знатно помутила првобитну слику. У устаљеним формулама којима се дозивају ројеви употребљава се хипокористик *чѿла*, мада је нејасно на што се он односи, на матицу, која се обично призива у таквој прилици, или на читав рој.

Полисемичност лексеме *йчела* карактеристична је за све с-х. говоре, негдје је јаче, а негдје слабије изражена, зависно од тога колико се синонимима исказују поједина од тих значења (нпр. за масу пчелиње популације употребљавају се синоними *марва*, *муха* / *мува*, *народ*, *сидка*, (*x*)*àjvān*.

Судећи по оскудним подацима семантичке природе у расположивим изворима, ни у другим словенским језицима сродна стожерна пчеларска лексема није лишена вишезначности. Поред основног значења медоносног инсекта, регистрована су и ова: рус. *йчела* 'пчелиње друштво' (Жор. 52), ст.рус. *йчелы* 'кошница' (Жок. Ист. 44), пољ. диј. *pščoły* / *pščovy* / *pščouy* 'радилице' (MAZJ, бр. 241), *pszczoły* – 1. 'кошница', 2. 'пчелињак' (Бланк 90), слвч. диј. (*jedni*) *fčeli* 'пчелиње друштво' (Нижн. Инт. 11).

Дакле, стожерна пчеларска лексема својим значењима улази у више семантичких микропоља, која својим збиром представљају централну лексичко-семантичку групу пчеларске лексике.

1.1.1.3. Посебном детерминацијом стожерне лексеме поједина њена значења се сужавају: по старости – *млада* ~: *сидра* ~, по квалитету – *добра* ~: *слаба* ~ / *рђава* ~, по величини – *крјуна* ~: *сидна* ~, по понашању – *мирна* ~: *љуџа* ~ / *дијка* ~, по мјесту живљења – *домаша* ~: *шумска* ~, *ийиомџа* ~: *дивља* ~, по животу – *жива* ~: *мршава* чела.

1.1.1.4. Придјев од именице (*й*)чела у испитиваним говорима твори се помоћу разних форманата. Сви би се по виду и значењу могли свести на два: посеивни, неодређени, који се твори помоћу форманта *-ин*, и одређени, са претежним значењем особине, који се изводи формантима *-инџи*, *-ни*, *-њи*, *-ији*, *-ински* и *-ески*.

Форма неодређеног вида јединствена је у творбеном погледу на цијелом подручју и одговара књижевнојезичком лику – *челин*, *-а*, *-о*, иако његова употреба није строго значењски диференцирана (нпр. у истим спојевима срећу се *челин* / *челињи суд*, *челина* / *челиња лула*, *челина* / *челиња љубица*, мада су у таквим случајевима у ји. Херцеговини чешћи облици неодређеног вида). Идентично је стање и у другим с-х. говорима, а у старијим писаним изворима потврђен је и лик *йчелан*, *-лна*. Неодређени придјевски вид оставио је много трагова у микропонимији типа *Челина іреда*, *Челина љуји*, а најчешће у супстантивизираним облику – *Челина*. Директан је континуент прасловенског придјева **bčeliny* (ПССЛ 1, 457; ЕССЈ 3, 106).

Ареална распрострањеност творбених варијаната одређеног вида јасно је издиференцирана: упрошћени књижевнојезички лик *челињи* заузима само југоисточну Херцеговину и сусједне Конавле, *челији* централну и сјевероисточну, *челински* западну а *челии* и *челињи* средњи дио ист. Херцеговине. У горњем току Неретве, у околини Главатичева, у етнографском извору, забиљежен је и лик *челески*. Осим овог посљедњег, сви поменути ликови се срећу и у осталим с-х. говорима, али је, због оскудице сигурних података, овдје немогуће одредити њихову распрострањеност. Ни микропоними типа *Челињске іродоли* у Пиперима, *Пчелинска река* у Тимоку или *Пчелинска коса* код Раче у Шумадији нису сигурни индикатори да су и данас у тим крајевима распрострањене одговарајуће варијанте одређеног придјевског вида, што показују случајеви из ји. Херцеговине *Челински до* у Зупцима и *Челински іреда* у Површи требињској, мада је у овом крају у савременом говору искључив лик *челињи*. Поред њих, у околини Маглаја је потврђен лик *челски*, који се среће и у старијим текстовима, затим у Дубровнику *челени*, а у народним називима биљака јавља се као детерминатор и лик (*й*)чели. РЈАЗУ погрешно наводи лик *йчелени*

(s. v. *пчѣлења љубица*), који је, наводно, Вук забиљежио у Дубровнику, умјесто *чѣлињи* (s. v. *чѣлиња љубица*). Варијанте придјева одређеног вида са формантом *-ски* резултат су иновације на нашем језичком подручју јер тог проширења није било међу одговарајућим прасловенским формама **bъčelintь(jь)*, **bъčelъntь(jь)* и **bъčelъjь* (ЕССЈ 3, 106-107).

1.1.2. Најближи синоним лексеми (*й*)*чела* у херцеговачким говорима је *мѹха* / *мѹа* / *мѹва* / *мѹва*. У гласовном погледу, фонетске варијанте одражавају особине херцеговачких говора: Муслимани чувају фонему *x*, док је остали губе или супституишу. Дистрибуција тих варијаната много је боље очувана у пчеларској лексици, гдје је прилично архаизирана, неголи у обичној комуникацији, у којој се та лексема употребљава у свом основном значењу.

Знатно рјеђа појавност лексема *муха* у овом пренесеном значењу не дозвољава да се утврди да ли се она јавља у свим значењима лексема *йчела* (неизвјесно је да ли се њоме означава и пчелињак), али је уочљива њихова полисемичка подударност: 1. врста *Apis mellifica*, 2. пчелиње друштво, 3. маса пчелиње популације и 4. пчела радилица. Најчеће се употребљава у форми колектива за ознаку масе пчелиње популације (*ѡквѣр мѹвѣ*, *иѡка мѹвѣ*), а у означавању јединке радилице прибјегава се и деминутивној форми – *мѹвица*. Међу савременим пчеларима, којима је мање познат овај синоним, *муха* има извјесну стилску и жаргонску вриједност, поготово када се узме у обзир њено основно, општејезичко значење. Углавном, *чела* и *муха* егзистирају у херцеговачкој пчеларској лексици као синоними, док у општеупотребној функцији, као и у књижевном језику, имају различита значења. И стилска вриједност тих назива је опречна: *чела* је симбол радиности и култно биће, док *муха* у савременој пчеларској лексици има извјесну жаргонску конотацију.

Етнографски подаци говоре о употреби назива *муха* у пчеларској функцији и у другим нашим говорима, мада је мало вјероватно да забиљежени фонетски ликови одговарају правом стању: *муха* на више мјеста у Црној Гори и код ијекавског становништва у околини Ливна, насупрот вјероватним фонетизмима регистрованим у околини Босанске Крупе – *муха* / *мува* / *мушица*. По несигурним записима тешко је закључивати о прецизнијим значењима, али је очито да те потврде, поред врсте, означавају и масу пчелиње популације, а можда се и деминутив *мушица* односи на пчелу радилицу.

Слично је стање и у другим словенским језицима: у македонским говорима, већином егејским, регистровани су називи за пчелу *муа* (*оѡѡ улишче*), *мува* (*ог улишиѡе*), *еген рој муви* (МЈА бр. 74 и 77), у бугарском *мушица* (у пословици, Дунев 45); у пољском *tucha* има два пчеларска значења – 1. 'врста медоносног инсекта', 2. 'кошница с пчелама' (Козл. 262); у руском се маса пчелиње популације означава колективом *муха* (Жор. 86; Попов 205). И из ово мало података види се да је овај назив и у прасловенском имао вишезначну пчеларску функцију.

И у неким другим индоевропским језицима употребљавају се сродни називи за пчелу медарицу. Тако се у француским говорима у том значењу јављају називи *mouche*, *mouche à miel* и *mouchette*, с тим што *mouche* означава и пчелиње друштво (Жилијерон 47, 82, карта). И угрофински народи су посудили из неког од индоевропских дијалеката одговарајућу лексеми *mekši* са секундарним пчеларским значењем, па је отуд и у савременом мађарском *teh* 'пчела' (Готјо 267).

1.1.3. У одређеним ситуацијама пчела се именује и лексемама које имају наглашену застрашујућу или молбену конотацију.

1.1.3.1. При ушћу Раме, да би се заплашила дјеца од пчелињих убода, пчела се назива *баја*. Тај хипокористик од именице *баук*, којом се означава страшило за дјецу, ономатопејског је постања, као и глагол *бајкају* (Скок s. v. бау бау). Метафоричко помјерање у пчеларску лексику овог еуфемистичког назива за табуизирану *змију* извршено је по сличности уједања.

1.1.3.2. Насупрот застрашујућој *баји*, хипокористцима *мега* и *љуба* у устаљеним формулама се умољавају пчеле да не бјеже приликом ројења (в. 1.3.2.1.2). У србијанским говорима, чест је хипокористични назив за пчелу *буба* / *бубица* (Црна Река 275, 363), *блаја* / *медна буба* (Хомоље 408), а нарочито је то изражено у формулама којим се призивају ројеви (Косово Поље 320).

Сродан еквивалент постоји и у бугарском: *буби*, *кошеритије* с *бубитије* (Дунев 106). Назив је прасловенског поријекла – **brva*, којим се означавају разне врсте инсеката (ЕССЈ 2, 229; СЛПС 1, 346).

1.2. Пчелиње расе

1.2.1. Разликовање пчелињих раса развило се тек са осавременавањем пчеларства, када су на херцеговачко подручје донесени извјесни варијетети којих раније није било. Пошто се укрштањем те расе брзо утапају у *домашње челе*, пчелари их тешко разликују и неједнако означавају, уосталом као што их и стручна литература не дијели на исти начин.

Називи појединих пчелињих раса творе се посебном детерминацијом назива *ичела*, *раса*, *сој* и *мајица*. Нове расе се обезбјеђују набавком оплођених матица одређених варијетета, па на тај начин долази до помјерања назива са цјелине (пчела) на дио (матица). Видски детерминатори се разликују:

– по поријеклу: *америчка раса*, *крњска чела* / *раца* / *мајица*, *крњска чела* (Arpis mellifica cranica), *кавказка чела* (A. m. caucasica), *афричка чела* (више егзотичних врста и раса), *италијанска чела* / *мајица* (A. m. ligustica), *војвођанска раца*, *домашња чела*, *сијара чела* / *мајица*;

– по боји: *црна чела* / *мајица*, *сива чела* / *раца*, *жуџа раца* / *мајица* / *чела*;

– по настанку: *крижан раца*.

Понекад се пчелињи варијетети означавају и изведеницама: *италијанка* је прилично проширен назив јер је на херцеговачком подручју одомаћена и италијанска пчелиња раса, а на једном мјесту је потврђен *крижанец*, стручни термин за пчелињи бастард.

Несигурност у именовану појединих раса огледа се у неуједначеном њиховом сврставању у синонимске парове чији су детерминатори мотивирани територијалним поријеклом и бојом. Свијест о постојању тих раса више је резултат стручне литературе неголи властите праксе. Сви ти називи су упрошћени и модификовани стручни термини (нпр. *италијанска ичелиња раса* > *италијанска чела* / *мајица* / *раца* > *италијанка*), настали превођењем са страних језика.

1.2.2. За разлику од слабог познавања пчелињих раса, један бастард настао укрштањем крајске и кипарске расе (по обавјештењу Хусније Ђеримагића, некада-

шњег професора пчеларства на Пољопривредном факултету у Сарајеву), патријархални пчелари су лако учавали и редовно именовали, а у стручној литератури се готово и не помиње. Наиме, у старинским кошницама тај крижанац се учаввао по свом саћу, које је међусобно укрштано под правим углом, насупротив осталим пчелињим друштвима, чије је саће грађено паралелно. Тај феномен пчелари тумаче на два начина: у ји. Херцеговини мисле да су пчелиња друштва која граде укрштено саће настала састављањем парожка са ројем, док у западној Херцеговини и у околини Сплита вјерују да су таква друштва настала ројењем на празник Крижи.

Номинација таквих пчелињих друштава (то су поједина друштва у пчелињаку) мотивирана је само укрштањем саћа и њихови називи су искључиво изведени од синонима *крсиј* и *криж*. У огромној већини херцеговачких говора код сва три народа називи за тај бастард су изведени од православног термина *крсиј*. Највећу распрострањеност има *крсијашница*, у сјеверном дијелу ове регије доста честа је гласовна варијанта *крсијачница*, а спорадично се јављају и творбене варијанте *крсијара*, *крсијарица*, *кршињача* и *крсијайка*. У сусједној Пиви, забиљежен је двочлани назив *крсијаштје чџле*. Синоними изведени или састављени од именице *криж* ограничени су на западни руб Херцеговине, на ареал знатно ужи од простора које насељава католичко становништво. То су *крижарица*, једнапут забиљежена и у варијанти *крижарица*, и *чџле крижарице*.

И у стручној литератури, и у нашим секундарним изворима, веома је мало података о пчелама крсташицама: почетком 20. вијека, пчеларски лексикограф Д. Ружић и напредни пчелар Велагић из херцеговачког Благаја спомињу *крсијашнице*, а у Пољцима код Сплита забиљежене су *крижарице*. И руски пчеларски лексикограф, нешто мало раније, сџт превијен под правим углом назива *крстиовик*, *йо-лукрстиовик* и *занос крстиообразный* (Попов 194, 198 и 212).

1.3. Чланови пчелињег друштва

1.3.0. Пчела је друштвено биће, које живи у породицама од по више десетина хиљада јединки, у којима свака од њих има своју утврђену функцију. Та породица има само једну матицу, повремено неколико стотина или хиљада трутова и десетине хиљада пчела радилица.

1.3.1. Пчела радилица

1.3.1.1. Ойшйи називи. Пчела радилица, женка са закржљалим полным организмима и снабђевена одбрамбеним органом, обавља све послове у пчелињем друштву, осим размножавања. Услед своје многобројности, у друштву има од 15 до 80 хиљада јединки, у испитиваним говорима се у номинацији готово потпуно изједначава са врстом *Apis mellifica*, до чега је дошло сужавањем значења по принципу синегдохе. У говору се та два референта диференцирају контекстуално, акценатски (Асг чџлу), посебним детерминисањем (*обична чџла*, *йрџва чџла*) или деминуцијом (*чџлица*). Још су сасвим видљиви остаци патријархалног акценатског разликовања пчеле радилице у Асг чџлу од пчелињег друштва чџлу (Пива 227; в. 2.1.1.1), мада су аналогјска уједначавања знатно помутила ту првобитну слику.

Сама чињеница што се *мџха* / *мџва* / *мџа*, општепроширени синоним за пчелу, никада не јавља као ознака за матицу и трута, наводи на закључак да се њиме

означава само пчела радилица. Сигурно је да се херцеговачки деминутив *мџвица*, исто као и босанскопосавски *мушица*, односи на пчелу радилицу.

У новије вријеме, вјероватно под утицајем стручне терминологије, најбројнији члан пчелинег друштва назива се *ра̀дилица* у сјевероисточним и *ра̀дилица* у југозападним дијеловима Херцеговине. У Попову је потврђена и творбена варијанта *ра̀дуља*. У јужном дијелу ист. Херцеговине проширен је двочлани назив *чѐла ра̀дилица*, што одговара стручном термину. О стању у осталим нашим говорима мало је података: у Србији и Војводини уобичајена је варијанта *ра̀дилица*, у Кучима *ра̀дница*, док се у старијој литератури среће и *ра̀деница*. У ужичком крају регистрован је двочлани назив *чѐла ра̀дилица*. Вук, који је лексему *ра̀дилица* забиљежио у другом издању Рјечника, није био сигуран у њено значење: на једној страни наводи адекватан њемачки превод *Arbeitsbiene*, а на другој латински назив врсте *Apis mellificans* и наше *чѐла*.

Назив *ра̀дилица* изведен је од глагола *ра̀диџи*, којим се у херцеговачким говорима најчешће означава пчелиња активност на сабирању хране, изградњи саћа и његовању подмлатка. Пошто је овај глагол своје значење обављања посла добио тек на штокавском подручју (Скок s. v. радити), тј. преузео функцију глагола *ра̀боџаџи*, то је и његова изведеница *ра̀дилица* штокавска иновација. У осталим словенским језицима, назив тог референта најчешће се твори од глагола **rabotati*, а рјеђе и од синонима **dělati*, **truditi* и **portiti (pracovati)*.

1.3.1.2. Посебни називи. Пчеле радилице обављају мноштво радњи у свом друштву: чисте и чувају стан, загријавају и хране подмладак, његују матицу, граде саће, штите своје друштво, доносе, прерађују и ускладиштују храну, отимају храну од других пчелињих друштава, проналазе храну у природи и станиште за ново друштво итд. Те радње везане су за одређени узраст: младе радилице до двадесетак дана живота обављају радове у кошници, а старије напољу. Патријархални пчелари су уочавали неке од ових радњи, првенствено оне које су могли опажати (сакупљање хране, напад на друге пчеле и одбрана властитог друштва) па су њихове вршиоце номинирали обичном одговарајућим називима људских занимања.

1.3.1.2.1. Живот и рад пчела у кошници био је тешко доступан људском осматрању, а још теже су стари пчелари могли уочити везаност узраста радилица за њихову функцију у унутрашњости станишта. Стога су посебни називи младих радилица прилично ријетки у народним говорима и више су резултат утицаја стручне литературе неголи дуговјеког народног искуства.

Ипак, на испитиваном подручју, прилично је раширен двочлани назив *мла̀дџѐ чѐле* којим се, поред младих радилица, означава и пчелиње легло.

1.3.1.2.1.1. У говору херцеговачких пчелара, регистроване су појединачне потврде назива младих радилица названих по њиховој функцији у кошници: *дома̀ћнице*, *сѝремачнице*, *чѝстџачнице*, *џра̀иџилице* *ма̀џициџѐ*, (*х*)*раниџељнице* *ма̀џициџѐ*, а у сусједним Конавлима и *њџџоваџељнице*, што су, у ствари, модификовани или синонимима замјенени термини из стручне литературе: *џчѐле дома̀ћнице*, *џчѐле храниџељке / храниџељнице*, *џчѐле џра̀иџилице*, *џчѐле да̀џиџѐ*.

1.3.1.2.1.2. Младе радилице, које пред излијетање ради сакупљања хране, извјесно вријеме чувају улаз у кошницу, пчелари лако запажају и именују их називима одговарајућег људског занимања: колективом *сѝра̀џџа* и изведеницама *сѝра̀џџар*, ријетко *сѝра̀џџилица* и најчешће *сѝра̀џџарица*, што одговара стручном термину *џчѐле сѝра̀џџарице*. Од прасловенске лексеме **storžь* изведени су одговарајући пче-

ларски термини у руском, пољском, чешком и бугарском језику (ОЈЗСл Р 3388), као и дијалекатски називи у словачком (Нижн. Инт. 15), украјинском (Ник. 221) и другим словенским језицима.

Нешто мању распрострањеност у херцеговачким говорима имају синоними *чув̄а̄р* и *чув̄арица*. Хунгаризам словенског поријекла *ūdngūr* биљежен је већином код Муслимана у долини Неретве.

И поред велике учесталости наведених синонима на испитиваном подручју, ипак се не може уочити њихова ареална повезаност, што доводи у питање њихову дијалекатску изворност. И континуанте лексеме **storžb*, најраспрострањеније у словенском свијету, упућују на интернационални модел номинације пчеларског референта о којем је ријеч (нпр. франц. *guardienne*, енгл. *guard bee*; Крејн бр. 386).

1.3.1.2.1.3. Провјетравање је значајна радња у пчелињем друштву, коју пчелари лако уочавају и номинирају низом синонима, али ни у литератури ни у пракси не биљежи се назив вршиоца те радње. Изузетно је у југоисточној Херцеговини забиљежен *разлађив̄а̄ч*.

1.3.1.2.2.1. Послије двадесетак дана живота, радилице постају способне за излијетање из кошнице ради сакупљања хране. У херцеговачким говорима именују их најчешће називима ширег значења *ра̀дилица* / *ра̀дилица* / *ра̀дуља*, а потврђен је и двочлани назив *й̀ра̀ва̄ ра̀дилица*, којим се диференцира од општијег назива. Сродних еквивалената нема ни у другим нашим говорима нити у осталим словенским језицима, али је индикативна семантичка подударност у украјинским говорима, гдје *роб̄ий̄ниц̄а* / *роб̄о̄й̄ниц̄а* означава и сакупљачицу (Ник. 220).

У ист. Херцеговини чест је синоним *сабира̀чица*, који је, вјероватно, проширен из стручне терминологије јер се исходни глаголи *бра̄иш* и *сабира̀иш* овдје не употребљавају као ознака за сакупљање пчелиње хране. У стручној литератури јавља се и варијанта *збира̀чица*, која је сагласна са сродним еквивалентима у сјевернословенским језицима: рус. *сб̄ор̄ица*, пољ. *zberaczka*, чеш. *včela-sběratelka* или пак буг. *й̀чел̄а-с̄б̄ира̀чка* (ОЈЗСл S 0339).

Одговарајући стручни термин *сакуй̄љачица* нема никаква одраза у херцеговачким говорима, мада су одговарајући глаголи *сакуй̄љаш̄* и, нарочито, *куй̄иш̄* веома проширени као ознака за сабирање пчелиње хране (в. 5.7.1).

Занимљиве су ријетке источнохерцеговачке потврде девербатива *й̀зле̄й̄ница* / *ле̄ћелица* / *ле̄й̄илица*, тим више што се у нашој стручној литератури ријетко употребљава сродан термин *ле̄й̄ачица*, а чести су сродни еквивалентни термини и дијалектизми у другим словенским језицима: нпр. чеш. *létavka* (Крејн бр. 333), слов. *lietavka* (Мила 103). рус. *й̀чел̄а ле̄й̄ная*, пољ. *pszczola lotna*, буг. *ле̄й̄ица й̀чел̄а* (ОЈЗСл Р 3382). Ова сродност еквивалената говорила би о њиховом заједничком поријеклу да није термин̄а у несловенским језицима са истом мотивацијом, нпр. њем. *Flugbiene* (ОЈЗСл Р 3382).

Усамљена потврда двочланог синонима у околини Стоца *й̀о̄л̄ска̄ ч̄ела* занимљива је утолико што је сродан са руским еквивалентом *й̀чел̄а й̀олевая* (Крејн бр. 333).

Деноминал *й̀ашарица* из околине Неума нема сродних еквивалената у нашим изворима, мада се уклапа у словенско лексичко гнијездо изведено од глагола **pasti* – *й̀аша*, које се такође односи на сакупљање пчелиње хране (в. 5.7.2).

1.3.1.2.2.2. Упућенији пчелари и међу сабирачицама разликују јединке и групе са ужом функцијом: на јужном рубу ист. Херцеговине *во̀дарице* / *в̄дарице* су

оне радилице које доносе воду, а *медарице* уљевицу. Радилица претоварена храном, која се разликује од осталих по свом лету и падањем подаље од улаза у кошницу, у више мјеста се назива *шешка чела*, а на једном мјесту је забиљежена метафора *бомбаргџер*.

1.3.1.2.2.3. Пчеле радилице које силом упадају у туђе кошнице ради отимања хране патријархални пчелари су добро познавали и лако уочавали. Вјеровали су, а и данас понеки вјерује, да их њихов власник на тајанствен начин намјерно упућује да пљачкају туђи мед. То је често био узрок спорова и непријатељстава, па чак и судских процеса међу пчеларима.

У херцеговачким говорима, радилице које нападају друга пчелиња друштва најчешће се номинирају називима изведеним из придјева *шух* или њиме детерминисаним. У источној Херцеговини је готово без изузетка свуда позната изведеница *шухица*, у сусједним Конавлима је забиљежена акценатска варијанта *шухица*, а у јужној Босни творбено-фонетске варијанте *шухинка* / *шухинка*. У западној, а понегдје и у источној Херцеговини, раширен је двочлани назив *шуха чела*, у Конавлима *шуха чела* и фонетска варијанта *шуха ћела* код Муслимана у јужној Босни. Источнохерцеговачку варијанту *шухица* регистровао је Вук, од кога су је преузели пчеларски лексикографи Живановић и Ружић, па је она ушла и у савремену пчеларску терминологију.

Од више спорадично потврђених синонима на испитиваном подручју једино би се за варијанте *крадљивица* / *крадилица* могло тврдити да имају одређени ареал, јер су везане за источни руб Херцеговине, *крадљивица* је регистрована и у Хомољу, а биљеже је и пчеларски лексикографи Живановић и Ружић. Сродни еквиваленти постоје и у словачком – *krádež* (Нижн. Инт. 15) и бугарском језику – *ичелà-крагџец* (ОЈЗсл Р 3374).

Остали синоними потврђени у херцеговачким говорима, настали семантичком деривацијом по функцији од одговарајућих људских назива – *наисагачица*, *ирабџљивица* / *ирабилица*, *иладница* / *иладнуља*, *лодџе*, *лућалица*, *ошимаџица* / *ошимаџица* и *илаџкарица* – нити имају већу учесталост нити ареалну груписаност, а немају потврда ни у другим изворима са нашег језичког подручја. Услед немирног лета, понегдје их називају и *зврданице*. У јужној Босни, регистрован је двочлани синоним *црнџе*, што би могла бити метафоричка опозиција *бијелим челама*, симболу среће и богатства.

1.3.1.2.2.4. Херцеговачки пчелари слабо уочавају групе радилица које пред ројење иду у потрагу за станом гдје би се могао смјестити рој, па немају ни одговарајућег назива. У старијој нашој литератури ове радилице су називане *ухоге*, *ичеле уходарке* (Жив. II 403), Вук је забиљежио варијанту *уводнице*, што је потврђено и у Срему. Насупрот потпуном одсуству одговарајућег назива у херцеговачким говорима, у полеским говорима, поред осталих, чести су и еквиваленти сродни српским: *хошк'и* / *хушки*, *йохошки* / *йоходки*, *йоходн'а* итд. (Пол. 351, 563; Ник.221).

1.3.1.2.2.5. Уочавање радилица које проналазе изворе хране или које обавјештавају своје друштво о скором невремену, недоступно је обичном посматрачу, па је разумљиво што их херцеговачки пчелари не именују. Једино је један информатор, без дуже пчеларске традиције и обучен пчеларству уз помоћ стручне литературе, за ту радилицу имао назив *вјесник*.

1.3.2. *Майица*

1.3.2.1. *Ойиши* називи. Пчелиња женка са развијеним полним органима одувјек је привлачила пажњу људи и придаван јој је већи значај него што га има, јер је сматрана не само родитељем читаве заједнице него и њеним старјешином. Тако схватање проистиче из чињенице што, међу више десетина хиљада јединки пчелињег друштва, у нормалним условима живи само једна плодна женка и од ње највише зависи квалитет, а најчешће и опстанак тог друштва.

1.3.2.1.1. Као и на готово цијелом нашем језичком подручју, у херцеговачким се говорима плодна пчелиња женка назива деминутивом одговарајућег назива из хумане лексике – *майица*. У јужној Босни, због редукције претпоследњег ненаглашеног слога и уопште лабавијег изговора, у том називу је измијењена интонација – *майи^а*. Уз ту, по поријеклу деминутивну форму, изворнији патријархални пчелари понекад употребљавају и исходни облик *майи*, који је много шире очуван у ужој функцији као хипокористик у формулама приликом дозивања ројева. У том значењу знатно је чешћа варијанта *мајка* / *мајка*, која се понегдје у ји. Херцеговини и посебно детерминише – *мајка мегенā*. Варијантност тог назива огледа се и у фразеологизмама *врайиши се на майицу* / *на мајку*, којима се у појединим херцеговачким мјестима означава враћање роја у исту кошницу из које је изишао, умјесто раширеног синонима *врайиши се на оца* (в. 3.2.4.4). У стилски обојеној функцији, у молбеном дозивању ројева, поменуте варијанте познате су и у другим нашим говорима: *майи* и *мајка* у Црној Гори, као и *мајка* у Лици. У околини Неума у Херцеговини и Рогатице у Босни у том значењу употребљава се деминутив *мајчица*, затим *майи* (од чега је и узвик при дозивању *майи, майи, майи*) у југоисточној, а *маца* у југозападној Србији и *маја* у Славонији. Карактеристично је да се стилски неутрални облик *майица* никада не употребљава као хипокористик у дозивању ројева.

Деминутивна форма са формантом *-ица* као ознака плодне пчелиње женке јужнословенска је особитост, среће се и у словеначком (Безлај, 13) и македонском језику (МЈА бр.75), док је у осталим словенским језицима уопштена творбена варијанта са формантом *-ка*: *майка*, која је потврђена и у Србији. У функцији стилски неутралног назива у бугарском се још јавља и варијанта *мајка* (Баб. 385; Зел. 281), којој такође одговарају и ријетке потврде у македонским јегејским говорима *мајка* (МЈА бр.75). У руском кубањском говору регистрована је још и варијанта *мамка*, као и исходна форма *майи* (Иван. Назв. 337), која одговара нашем пчеларском хипокористичком *майи*. Док се у већини јужнословенских језика пчелиња родитељка деминуцијом диференцира од људске, у другим словенским језицима то се обично чини детерминацијом: пољ. диј. *matka pszszolowa* (Варм. 79), *matka pszelna* (МАЗЈ бр. 240), што је нарочито карактеристично за стручне терминологије: пољ. *matka pszszela*, чеш. *včeli matka*, рус. *майка ичелиная*, бут. *ичелна майка* (ОЈЗСл М 0255) или пак руска *ичеломайка* (ОЈЗСл Р 3408).

1.3.2.1.2. У призивању ројева, у околини Јабланице, регистрован је хипокористик *љуба*, који се, ваљда, односи на матицу. Наиме, у тој функцији, обично се призива матица, која, по схватању патријархалних пчелара, управља пчелињим друштвом. Назив је девербал од *љубиши*, глагола који се јавља као архаизам такође у дозивању ројева као синоним чешћих *сјџс* и *лџџ* (в. 5.1.1.4), а у вези је и са фитонимом *челина љубица*, називом ароматичне траве којом се привлаче ројеви (в. 12.2.4).

Сличан је случај и са синоним *méga*, за који је такође нејасно да ли се односи на матицу или на читав пчелињи рој. По постању је хипокористик од назива основног пчелињег производа.

Као централни члан многобројног пчелињег друштва, матица се метафорички означава и одговарајућим називима из људског друштва: *сѣарѣшина* на западном рубу испитиваних говора, а *домѣтин* и *лѣва* у источној Херцеговини. Иако ово метафоричко помјерање назива по функцији није добило устаљеније лексичко значење, ипак је у једином случају оставило дубљег трага у пчеларској лексици: нестјајање матице у пчелињем друштву означава се глаголом *об(р)ѣзѣлавиѣ*.

1.3.2.1.3. У Херцеговини, као и уопште у расположивим писаним дијалекатским изворима са с-х. језичког подручја, нигдје нема помена калкираног интернационализма *краљ* / *краљица*, мада се понекад појави у нашим слабијим преводима, што су регистровали и лексикографи: *краљ* код хрватских писаца из XVII и XVIII вијека (РЈАЗУ V 452) и *краљица* у новијим текстовима (РСАНУ 10, 417). Тај интернационализам, првобитно у мушком роду, настао је још у античко доба поисто-вјеђивањем матице са владаром, и тек је у XVII вијеку, кад су утврђени пол и функција овог члана пчелињег друштва, промијењен његов род (Безлај 11-12; Иван. ЛС 82). Сродан еквивалент у женском роду раширен је у неким пољским и словачким говорима, а среће се и у руском језику: пољ. диј. *krulova*, *krulevna*, *kralovna*, *królova* (МАЗЈ бр. 240), *królowa* (Вагн. 79), слвч. диј. *král'ovná* (*včiel*), *kral'ka* (Нижн. Инт. 12), рус. *королева* (Попов 198) итд.

1.3.2.2. Посебни називи. – Зависност квалитета пчелињег друштва од индивидуалних особина његове женке у пчеларству је условила диференцирање матица према разним обиљежјима. То је нарочито дошло до изражаја у савременом пчеларству, у коме је често могуће и директно посматрање матице и поготово резултата њеног рада. Номинација посебних особености матица у херцеговачким говорима, као уосталом и у стручној терминологији, врши се детерминацијом општих назива, а рјеђе изведеницама и сложеницама.

1.3.2.2.1. Основна дистинкција у народним говорима заснива се на животној доби *млѣдѣ* / *сѣѣрѣ мѣишица*. Прва се сматра квалитетном и пожељном, а друга непожељном. На адекватан начин се именују матице и у нашој стручној литератури, а и у говорима других словенских народа. Тој дистинкцији у преднакцији одговарају и придјевски парови *дѣбра* ~ : *слаба* ~, *вријѣдна* ~ : *лијѣна* ~, *ваљала* ~ : *неваљала* ~, *квалѣиѣйна* ~ : *неквалѣиѣйна* ~ / ~ *лошеѣ квалѣиѣйна*. Нешто одређенију негативну детерминацију имају придјевни *блѣсавѣ*, *лѣдѣ*, *дѣзрелѣ* и *изрођенѣ*, којим се квалификује матица која полаже по више, већином трутовских јаја у исту ћелију. И у српској пчеларској лексикографији регистрована је *луда мѣишица* (Ружић). Нашој *изрођеној* матици по сродности одговара руска блискозначна изведеница *выродка*, којом се означава лажна матица (Жор. 80; Попов 190).

1.3.2.2.2. Оплођеност матице је у пчеларству релевантно обиљежје, које се у испитиваним говорима означава опозиционим детерминаторима *дѣлођена* ~ : *недѣлођена* ~, *дѣѣрена* ~ : *недѣѣрена* ~, *дѣшова* ~ : ~ у *ђѣвојачкѣм сѣѣњу*. Док је први пар прилично проширен у сливу Неретве, а други ограничен на крајњу ји. Херцеговину, дотле се трећи само по значењу може сврстати у пар, чији су чланови вјероватно окационализми. У стручној терминологији ова опозиција се означава паром *сѣѣренѣ* ~ : *несѣѣренѣ мѣишица*. У већини словенских језика (не)оплођеност матице се детерминише придјевима сродним са нашим првим паром, мада постоје паралеле и

за други пар романског поријекла: слвч. *spárená / nespárená matka* (Мила 147, 133) и полеско *мајка сјарована* (Пол. 340). Занимљиво је да метафорички назив једног херцеговачког патријархалног пчелара има сродну паралелу и у руском *мајка двѣстивенная* (Попов 200), али словачка семантичкомотивациона паралела *panenská matka* (Мила 153) упућује на интернационални калк.

Као трајни резултат неоплођености је *нејлодна* или *јалова мајница*. У нашој пчеларској лексикографији (Ружић) регистрован је овај посљедњи назив, а сродни еквиваленти постоје и у другим словенским језицима: рус. *мајка яловая* (Попов 200), слвч. *jalová matka* (Мила 153).

1.3.2.2.3. Неоплођена матица способна је само да леже неоплођена јаја, из којих се легу трутови, а и остарјела матица такође полаже претежно или само таква јаја, па се зато у испитиваним говорима најчешће назива *џрујовњача / џрујовњача, џрујуша*, а понекад и *џрујшара*. Ружић је регистровао варијанте *џрујовњача* и *џрујуша*, а ова прва је одомаћена и у стручној литератури. У пчеларским терминологијама других словенских народа постоје сродни еквиваленти: рус. *џрујовка* и *мајка џрујовая*, буг. *џчелна џџрџейка*, пољ. *matka trutowa* (ОЈЗСл М 0259) итд. Херцеговачким дијалекатским називом лажне матице *надри-мајница* (в. 1.3.2.2.6) означава се и трутовача, јер је њихов учинак идентичан или готово идентичан. Иста појава се огледа и у другим словенским језицима, као нпр. у полеским говорима, гдје се та два референта означавају истим називом – *џрујовка* (Пол. 362).

1.3.2.2.4. Посебни називи матице мотивирани тјелесном (не)оштећеношћу у херцеговачким говорима не показују тенденцију устаљивања: *џсџрџвнџ* ~ *сџкаџџ* ~, *нејолојина* ~, *џџџећена* ~ или *мајница инвџлџ*.

1.3.2.2.5. Према начину настанка, у савременом пчеларству се разликује више врста матица, али је у испитиваним говорима потврђена само *рџјевскџ / рџјевџ мајница*, излежена приликом ројења. Сродни термини познати су и другим словенским језицима: рус. *мајка роевџ*, буг. *мајка на роек*, пољ. *matka rojowa*, чеш. *matka rojová* (ОЈЗСл М 0257), слвч. *rojova matka* (Мила 193).

1.3.2.2.6. Матицу која се гаји да би се њоме, у случају потребе, замијенила слаба или надомјестила угинула матица херцеговачки пчелари означавају синтаксичким варијантама са интернационалним детерминатором *рџзџрвнџ мајница, рџзџрвџ мајница, рџзџрва мајницаџ*, чему одговара и чешко *matka rezervnџ* (Мудра 45).

1.3.2.2.7. Понекад пчелиње друштво замјењује несталу матицу пчелом радилицом, која леже само трутовска јаја. Савремени херцеговачки пчелари обично је означавају стручним термином *лажнџ мајница*. Поред тога, веома је раширен и назив *надри-мајница*, а у сусједним Конавлима забиљежена је акценатска варијанта *надри-мајница*. Детерминатор пејоративне конотације, настао од глагола *надријџџи* (Скок s. v. дријџџи), изговара се као индеклинабилни придјев оријенталне провенијенције. У Попову је регистрована идиолекатска изведеница *надриуџа*. Сродни називи лажне матице нису регистровани ван херцеговачког подручја. У долини Неретве је потврђен синоним изведен по истом творбеном моделу *назџви-мајница*, који је као сложеница био уобичајен у старијој босанско-херцеговачкој пчеларској литератури.

За разлику од лажне, пчелари понекад посебно детерминирају матицу – *џрџвџ мајница*.

1.3.3. Труџи

1.3.3. Улога трута, пчелињег мужјака, у пчелињој заједници је оплођавање матице. У нормалном пчелињем друштву број трутова је ограничен бројчано и временски, леже их се неколико стотина или хиљада, онолико колико је потребно у одређено доба, обично пред ројидбу, а кад обаве своју функцију, пчеле радилице их уништавају истјерујући их из својих станишта. Међутим, кад је у друштву слаба матица, остарјела или неоплођена, или пак лажна матица, број мужјака се нагло повећава и таква заједница нагло самире. Због трошења велике количине хране, пчелари на разне начине онемогућавају њихово размножавање.

1.3.3.1. У херцеговачким говорима, пчелин мужјак се означава варијантама назива прасловенског и индоевропског ономатопејског поријекла *īrūīi* / *īrūīi* и *īrūīina*. Акценатска варијанта *īrūīi*, коју је и Вук забиљежио, распрострањена је на истоку и сјевероистоку испитиваног подручја. Остали ареал заузима варијанта *īrūīi*, изузев ужег појаса од сјеверозапада до југоистока Херцеговине, гдје је, негдје искључиво, а негдје напореда, проширена творбена варијанта *īrūīina* / *īrūīina*. Та варијанта је по свом постању аугментатив мотивиран како изразитом величином мужјака, тако и негативном конотацијом у његовом поимању, али се значење њене аугментативности изгубило и оно је потпуно лексикологизовано и ареализовано.

Сингулативом наведених варијаната означава се маса трутовске популације.

И у осталим нашим говорима, пчелин мужјак се назива *īrūīi* или *īrūīina*. У источној Србији регистрована је и варијанта *īrūīinaš*, која се јавља и у старијој војвођанској пчеларској литератури. Кајкавски лик *īrūīi* забиљежен је у Подравини.

Готово на читавом испитиваном подручју, придјев изведен од основне варијанте назива је *īrūīiovski*, изузев крајњег херцеговачког југоистока, гдје је распрострањена акценатска варијанта *īrūīiovski*. Варијанта *īrūīiinski* потврђена је у сјеверној Херцеговини и у долини Брегаве и ареално је ограниченија од варијанте од које је изведена.

Сви словенски језици именују пчелиног мужјака континуантима исходне прасл. лексеме **trǫtь*. За неке јужнословенске говоре карактеристична је поновна ономатопејизација коријенског вокала: срп. *īrūīinaš*, мак. *īrūīinar*, *īrūīineљ*, *īrūīinaleц*, *īrūīinareц*, *īrūīior* (МЈА бр. 76), буг. *īrūīiur* (Зел. 281), уколико то није остатак старе назалности, као што је случај у румунској посуђеници из словенских језика *trintor* (ОЈЗСл Т 0734).

1.3.3.2. Понекад се у херцеговачким говорима трут метафорички назове *īōdvañ*, што нема устаљено пчеларско значење. И у неким другим нашим говорима забиљежени су синоними без шире распрострањености: цг. *брунцел* (према *брунце* 'звонце'), у Босанској Посавини *дебела ичела*, у Војводини *ројак* (Жив. II, 1174), а стари војвођански пчеларски писац Турчин трута назива *ичелац*, што је и Вук навео према другом извору. Међутим, у нашем језику сиромашан је синонимски инвентар у номинацији пчелиног мужјака у поређењу са неким другим словенским језицима, нпр. мак. диј. *īōшван* / *īōшванка* / *īōшванџија*, *дембел* / *дембелан* / *дембелка* / *ишембел*, *бумбар* / *бумбарец* / *бомбар* / *бамбар*, *лејач*, *арамолебец*, *дунгар* / *дзундзар*, *іосіошар* (<госпошвашар), *дрндаг'и*, *кóмар* (МЈА бр. 76) или пољ. диј. *legat*, *len'ux*, *muzykant*, *grač* (МАЗЈ бр. 242), *pożeracz*, *dragon*, *darechnik*, *rabusie* (Варм 80) итд.

1.3.4. Однос природног и грамаћичког рода назива чланова пчелињег друштва

1.3.4. Грамаћички род назива чланова пчелињег друштва на испитиваном подручју, исто као и у нашем језику уопште, што је прасловенско наслеђе, поклапа се са њиховим природним родом: фемининум *маћи(ца)* и *(и)чела*, маскулинум *ируи*. У другим индоевропским језицима често је обрнуто: матица је поистовјећивана са владарем па је означавана разним владарским називима мушког рода све до новијег доба, када је утврђен њен природни род и њени називи вјештачки трансформисани у именице женског рода. То је нашло слабијег одраза и на нашем језичком подручју у писаним текстовима чији аутори нису познавали пчеларску народну лексику (*краљица* – *краљ*), што није оставило никаква трага у дијалекатској лексичици (в. 1.3.2.1.3). Или, на примјер, у савременом њемачком језику настоји се да се женски род трута – *die Drohne* измијени у мушки – *der Drohn* (Безлај 12).

Пошто у индоевропским називима домаћих животиња није разликован пол (Трубачов 106), могло би се закључити да је тек у прасловенској заједници извршена диференцијација грамаћичког рода назива чланова пчелињег друштва. Савршена подударност грамаћичког и природног рода наводи на закључак да су стари Словени познавали природни род матице и трута, мада истакнути словеначки етимолог мисли да су Словени, као и остали антички народи, идентификовали људско друштвено уређење са пчелињим друштвом, па су и његовог „владара“ према свом матријархатском поретку именовали лексемом женског рода (Безлај 14). Можда је Безлај овим својим тумачењем плаћао обол ондашњој пренаглашаваној марксистичкој тврдњи о матријархату код старих Словена. Ни сврставање пчела у домаће животиње није оправдано јер су наши преци, уосталом као што то и данас раде наши старији пчелари, имали изразито антропоморфистичко поимање пчеле (Пуј. Анат.; Умир.; Апид.).

1.3.5. Трансфер назива чланова пчелињег друштва у оишћу лексику

1.3.5. Сва три назива чланова пчелињег друштва прешла су из оквира специјалне у фонд општеупотребне лексике и у народним говорима и у књижевном језику. Овај трансфер је условио и нову стилску вриједност. Све те лексеме добијају појачан стилски набој, постају симболи и метафорички се преносе на нове семантичке садржаје. *Труи* има изразито негативну, пејоративну маркираност, што се на испитиваном подручју изражава и аугментативном формом, док *(и)чела* добија мјесто на супротном стилском полу, чија се афирмативност и хипокористичност изражава и деминутивом, а никада аугментативом. Мада се и *маћица* налази на овом другом полу, ипак њена афирмативност има нијансу узвишености и респекта.

1.4. Дијелови пчелињег тијела

1.4.1. Херцеговачки пчелари, као и остали, номинирају уочљиве дијелове пчелињег тијела општим анатомским народним називима, док теже уочљиве органе и дијелове означавају накнадно усвојеним, већином ентомолошким терминима.

Предњи дио тијела означава се лексемом прасловенског поријекла *lǫ́va*, чији сродни еквиваленти постоје и у пчеларским лексикама других словенских језика.

Средњи дио тијела означава се такође лексемом прасловенског поријекла (*срѣдњи*) *шрѹи*, а задњи дио тијела, трбух, назива се *зѣдак* / *зѣдак* / *зѣдњица*, *зѣдњи шрѹи* или *шрѹх*. Ако је овај последњи назив у вези са прсл. **br'uhъ*, како се претпоставља (Скок s. v. трбух), онда у источнословенским језицима постоје сродни пчеларски еквиваленти: рус. *брюшко* (Крејн бр. 1), полес. *брушко* (Пол. 322). Пчелињи органи за ходање означавају се општим анатомским термином прасловенског поријекла *ноѡа-ноѡе*, *шрѣдње* и *зѣдње*, као и органи за летење *крило-крила*. При ушћу Рамене, потврђен је архаизирани синоним *лѣшо*, чему у полеским говорима одговара сродан пчеларски еквивалент *л'ошѡк* (Пол. 338-339). Дио којим је повезана глава с грудима назива се *враш*, а свјетлији прстен на трбуху *шѡс*. Предњи дио главе означава се животињским анатомским називима *њѹшка*, *кѹѹн*, а савременији пчелари га означавају термином *рилице*. У рилцу је смјештен *језичак*, битан за сакупљање хране. Осјетилни органи на глави, антене, називају се *шѡци*, *брѡкови* или *глѡчице*.

Ситнији, нарочито унутрашњи дијелови пчелињег тијела, релевантни у пчеларству, нису били познати старијим пчеларима, а савремени за њих сазнају из стручне литературе. Дио задњих ногу на којем радилице носе полен означавају се општим називима *чѣшѡкица* или *кѣсица*, а унутрашњи орган у којем доноси слатке сировине *жѣлудац* или пак *кѣсица*. Орган пчеле радилице у коме се ствара восак назива се *вѡшѡанѡ жлијѣзда*, *жлијѣзда* за *вѡсак* или само *жлијѣзда*. У вези са појединим пчелињим болестима напреднији пчелари спомињу *дѣбелѡ цријѣво* и *зѣдње цријѣво*. Данашњим пчеларима није више тајна размножавање пчела, па знају за њихове *шѡлне ориѡне*, затим за *јѡшѡнике* и *кѣсице* (сјемење) код женки и за *шѡг* (полни) код мужјака, као и за њихове излучевине *сѣме*, *сѣшѡму* / *сѣшѡмѡ*, *хормѡне*, *феромѡне*.

1.4.2. Насупрот општим анатомским терминима народног или књижевног поријекла, одбрамбени орган пчелињих женки – радилице и матице – познат је сваком пчелару и непчелару, свуда има свој назив, који се и у општеупотребној лексичкој метафорички употребљава. У номинацији тог органа код пчела, а и код сродних инсеката, на испитиваном подручју се испољава велика варијантност и синонимичност. Најчешћи су деривати прасловенске лексеме **žedlo*: *жѡлац* / *жѡлац* / *жѡлац* / *жѡвац* / *жѡвица* / *жѡк* / *жѡка* / *жѡц* / *жѡлац* / *жѡло* / *жѡлока* / *жѡц*.

1.4.2.1. Најраспрострањенија је варијанта *жѡлац*, која се распростире у компактном ареалу си. Херцеговине. У јужној Босни потврђена је варијанта *жѡлац*, док се на супротном крају испитиваних говора спорадично среће акценатска варијанта *жѡлац*. У доњим предјелима слива Неретве и источне Херцеговине распрострањене су варијанте *жѡц*, *жѡок*, *жѡоц*, *жѡлац* и *жѡло*. У сусједним крајевима забиљежене су варијанте *жѡвац* (Рама) и *жѡвица* (Пива, Сутјеска). Варијанта *жѡка* јавља се спорадично код савременијих пчелара, што је резултат утицаја српске пчеларске литературе, а њена варијанта *жѡк* потврђена је само на једном мјесту у си. Херцеговини.

У нашим лексикографским изворима, поред Вукових варијаната *жѡка* и *жѡлац*, које су ушле у стручне терминологије, прва у српску, а друга у хрватску, региструју се и друге: *жѡце*, *жѡло*, *жѡцало*, *жѡоча* (РЈАЗУ), *жѡч* (Елезовић), *жѡлка*, *жѡвица*, *жѡк* и *жѡочица* (РСАНУ). И у осталим словенским језицима најчешћи су рефлексни прасл. лексеме **žedlo*: стсл. *жало*, буг. *жело*, рус. *жало*, укр. и блр. *жалѡ*, слов. *želo*, пољ. *ządło*, каш. *žangło*, полап. *zodlii* (Фасмер s. v. жало). Лексема *жвало* у руском означава пчелињу горњу вилицу (Крејн бр. 548), а *ж'вала* у полеским говорима воштану жлијезду (Пол. 331). То нас наводи на закључак да

већином метонимијски помјерених са блискозначних референата или пак преузетих из стручне терминологије: *чела*, *муха*, *рој*, *овца*, *лава*, *суд*, *улишће*, *дубина*, *дубовина*, *кошница*, *оџак* и сл. Ти синоними могу се разврстати у више група: 1. помјерени са назива врсте пчеле медарице, 2. помјерени са пчелињег стана, 3. помјерени са ненастањеног пчелињег друштва, 4. магијски супституенти, 5. интернационални калкови.

2.1.1.1. У функцији означавања пчелињег друштва најчешће се јављају вишезначни називи врсте – *чела* и *муха*. У првом случају још су прилично очувани трагови старе акценатске диференцијације пчелињег друштва од врсте у Асг и Нпл, када се узлазна интонација мијења у силазну – *чѣлу*, *чѣле* (в. 1.3.1.1). На јужном рубу испитиваног подручја, на далматинско-херцеговачкој граници, забиљежен је у пасивном фонду нашег информатора назив *чѣлац*, што је, очито, утицај стручне литературе. У хрватским говорима раширене су варијанте изведенице *чѣлац*, *чѣлец*, *чѣвелец*, као и контаминирани синоним *чмелец*. Сродним еквивалентима и у другим словенским језицима се означава пчелиње друштво: рус. *йчела* (Жор. 52), слч. диј. *fčeli* (Нижн. Инт. 11), слвч. и чеш. – *včelstvo* (ОЈЗСл Р 3410; Мила 250).

Општи синоним за врсту медоносног инсекта *муха* / *мува* ријетко се употребљава као ознака пчелињег друштва. Од словенских језика само је у пољском регистрован сродан еквивалент: *tucha* означава и пчелиње друштво (Козл. 262).

2.1.1.2. Настањено пчелиње друштво често се номинира називом његовог стана. Неодвојивост означеног стана и његова садржаја најчврће се осјећа у називу *улишће* / *улишће* / *улишће* уколико то није посебно детерминисано – *улишће чѣла*. У чакавским двочланим називима *леџек ул* и *шешки ул* детерминатори показују да се то односи на пчелиња друштва. У македонским говорима варијантама *улишче* / *улишће* означава се пчелиње друштво, а из руске синтагме *выбийшь улей* (Попов 226) види се да се то односи на убијање пчелињег друштва. И остали називи пчелињег стана – *дубовина*, *дубина*, *сиџубина*, *џрмка*, *сџд*, *домовина*, *оџак* – употребљавају се и за означавање пчелињег друштва. Кад се то означава називом преузетим из лексику кућног посуђа *сџд*, он се често посебно детерминише: *сџд чѣла*, *чѣлњий сџд*.

2.1.1.3. Назив *рој*, којим се на читавом испитиваном подручју означава ненасељено пчелиње друштво, употребљава се, већином у сјевернијим крајевима, и као ознака младог пчелињег друштва заједно с кошницом. У Бистричкој повељи краља Владислава (1234–1243) називом *рои* се означава овогодишње друштво за разлику од прошлогодишњег (Михаљчић 22). У истом том значењу у западној Херцеговини се јавља изведеница *ројац* а у Пиви *ројак*. Ово помјерање првобитног значења лексеме *рој* још је изразитије у косовским и кајковским говорима, гдје се њоме означава свако насељено пчелиње друштво. И у другим словенским језицима честа је појава да се континуантама заједничке прасловенске лексеме означава пчелиње друштво уопште: мак. диј. *рој*, *ројак*, *рујак* (МЈА бр.77), рус. диј. (Жубањ) *рој* (Иван. Назв. 377), пољ. диј. *рој*, *руј*, *руј*, *рујка* (МАЗЈ бр. 247) и сл.

2.1.1.4. У четврту групу синонима спадају метафоричке лексеме које се јављају у одговорима патријархалних пчелара на неугодно питање о броју њихових пчелињих друштава, када не би нипошто казали колико их тачно имају, па су у том случају избјегавали и назив медоносног инсекта. На јужном херцеговачком рубу, у том значењу регистрована је лексема *овца*, а у сусједним Конавлима *лава*. У народним вјеровањима, пчеле се често везују са овцама, а *лавом* се у пчеларској лексички означава матица и горњи дио старинске кошнице, из кога се вади мед.

2.1.1.5. Термин *йчелиње друштво*, настао по интернационалном творбеном моделу (рус. *йчелиная семья*, пољ. *rodzina pszczela*, енгл. *colony of bees*, њем. *Bienvolk*; Крејн бр. 171), веома је раширен у херцеговачкој пчеларској лексици, али без професионалног детерминатора у општем значењу – *груштво* – и са разним детерминаторима за посебна значења. У сјев. Херцеговини потврђена је варијанта *гружина*. Сродни еквиваленти постоје и у словеначком језику: *družina* и *čebelna družba* (Шмид 5). У последње вријеме, јавља се и синоним (*чѐлиња*) *зјегница*, уобичајен у хрватској стручној литератури.

2.1.2. Посебни називи. У пчеларству веома значајну улогу имају особине појединих пчелињих друштава – њихова бројност, радиност, склоност размножавању, снабдјевеност храном, здравствено стање, изглед саћа, (не)комплетност друштва, генеалогија итд. – што се све огледа у њиховој номинацији, која се врши најчешће синтаксичким, а у неким случајевима и лексичким начином.

2.1.2.1. Пчелиње друштво се вреднује првенствено по његовој бројности. Малобројна друштва су са економског гледишта безвриједна и обично осуђена на пропаст уколико им се не пружи помоћ. На испитиваном подручју, бројност пчелињих друштава се исказује детерминацијом општих назива придјевским антонимима: позитивним – *дѓбар* (*дѓбро груштво*, *дѓбра кѓдница*, *дѓбра чѐла*, *дѓбро љлишће*), *јѓк* (*јѓка чѐла*, *јѓко груштво*, *јѓка дубовина*), *вѐлик* (*вѐликѓ груштво*), *крујан* (*крујна мѓва*), *снѓжан* (*снѓжна чѐла*), *мѓћан* (*мѓћно груштво*), *развијен* (*развијѐно груштво*) и негативним – *слѓб* (*слѓба чѐла*, *слѓбо љлишће*), *нѓјѓк* (*нѓјѓко груштво*, *нѓјѓка чѐла*), *иѓћан* (*иѓћанка чѐла*), *сирѓмашан* (*сирѓмашно љлишће*), *исѓкрѓкишо* (*исѓкрѓкишла ђѐла*). Позитивно детерминисаним називима пчелињих друштава могао би се прибројати и једанпут потврђен неологизам *сѓйер-груштво*.

Поред тих двочланих назива, велику распрострањеност имају изведенице од негативних детерминатора: *слѓбѓћ* је распрострањен по цијелој Херцеговини, само једном је забиљежена *слѓбица*, коју региструје и наша општа и пчеларска лексикографија, а ова посљедња наводи и хрватску варијанту *слабини*. Једну потврду на испитиваном подручју има и изведеница *нѓјѓкуша*. Синоним *йрскавица* изведен је од назива малобројног роја *йрскавца* (в. 2.2.2.1.2). Изведеница нема из реда позитивно детерминисаних назива, уколико се тако не схвати неологизам *сѓйер-груштво*. Детерминисање квалитета пчелињих друштава сродним придјевским антонимима општа је појава и у осталим словенским језицима. Од сродних изведеница једино се из расположивих извора може навести чешки еквивалент *slaboši*, уз које је додато *včelstvo slabé* (Мудра 34).

2.1.2.2. Друго мјерило вриједности пчелињег друштва – његова опскрбљеност храном, првенствено медом – у посљедично-узрочној је вези са његовом бројношћу: многобројна друштва у нормалним условима сабирају знатне количине хране, па се у номинацији често поистовјећују: *дѓбра чѐла*, *иѓѓшка сѓѓублина*, *иѓѓно љлишће* : *слѓбо груштво*, *иѓћанка чѐла* итд. За пчелиње друштво без меда у источној Херцеговини се каже *сѓва* (*чѐла*, *дубовина*).

Поред тих и сличних детерминација, уобичајених и у другим нашим говорима и осталим словенским језицима, патријархални пчелари широм Херцеговине означавали су пчелиње друштво оскудно медом сложеним придјевом *шуйљѓлав* / *шуйљѓлав* (*шуйљѓлава чѐла*, *шуйљѓлава дубина*), а и осамостаљеним детерминатором *шуйљѓлава* у средишњим, а *шуйљѓлава* у периферним дијеловима испитиваног подручја. (Приликом накнадног сакупљања грађе, нигдје нису забиљежене те

сложенице). Придјев је мотивиран празнином горњег дијела херцеговачке кошнице с непокретним саћем, који се назива *iláva* (в. 13.1.2.2.1.2.1.7), одакле је вађено медно саће. Иако се тим називом и у другим нашим говорима, као и сродним еквивалентима у неким словенским језицима, означава одговарајући дио кошнице, ипак у расположивим изворима нема потврде те сложенице у пчеларској лексичкој ван испитиваног подручја. Тај детерминатор нема позитивног антонима, изузев у синтаксичкој варијанти ограниченој на си. Херцеговину: *ipázna u ilávi* : *dobra u ilávi*.

2.1.2.2. Пошто се пчелиње друштво поима у цјелини са кошницом и саћем које насељава, номинирају се и остаци те цјелине послје угибања друштва. Разликовање живих од угинулих пчелињих друштава врши се помоћу опозитних детерминатора општег назива *živ* : *mršav* / *umrō* (*živá čela*, *živá sijublna* : *mršiva čela*, *umrla dubovina*). Ово дистинговрање је значајно због различитих функција неких компонената те цјелине, нпр. восак добијен од угинулих и живих пчелињих друштава има различиту културну вриједност. Избор детерминатора из синонимског низа којим се означава угинуће живих бића условљен је антрополошким поимањем пчела, што је општа одлика свих словенских (нпр. чеш. *čeled' mrtvá*, Мудра 25; слов. *mrtev panj*, Шмид 10), па и индоевропских језика (в. 4.1).

2.1.2.3. Спознаја о пчелињим болестима (в. 9) развијена је тек у новије вријеме, па се ријетко употребљавају посебни називи пчелињих друштава мотивисаних њиховим здравственим стањем: *zdravo ulišiše*, *zdravna čela*, *ušiviva čela*.

2.1.2.4. У патријархалном пчеларењу оштро су разликована пчелиња друштва која су гајена уз куће њихових власника од друштава која су слободно живјела у природним шупљинама и била предмет тражења чела, тј. ловачко-сакупљачке дјелатности (в. 16.8.3). Та друштва се дистинговрају антонимним детерминаторима *išišomi* : *divlji*, *domaћи* : *šumski* (*išišovna čela* : *divlja / divja / divija čela*, *domaћа čela* : *šumska čela*).

Пчелиње друштво које слободно живи у природи често се назива *bježunac*, називом мотивираним његовим настанком – бјежањем из пчелињака (в. 3.2.4.1). Када се пронађе такво друштво и добије свог власника, онда се оно назива *naћena čela*.

2.1.2.5. Поједина пчелиња друштва која се истичу својом склоношћу ка обилатом сакупљању хране, што се негативно одражава на њихов нагон за ројење, веома су цијењена. У испитиваним говорима нема устаљенијег назива за таква друштва, која се често именују варијантама изведенице од хиперонима: *měgār* / *měgār*, *měgарица*, *měгара* и *měгоња*, а на појединим мјестима и називом помјереним са назива члана пчелињег друштва: *рађулица* у сјеверној Херцеговини и *рађуља* у Попову.

Почетком XX вијека, у сарајевском пчеларском листу употребљавао се назив *медовњак* за пчелиње друштво намијењено за производњу меда. Синонимну сложеницу *медноша* региструје РСАНУ.

И у другим словенским језицима срећу се сродни еквиваленти: слов. *mednik* (Шмид 8), слвч. *medárky* (Мила 115), полј. *miodowiec* (ОЈЗСЛ М 0416), рус. *медовик* (Попов 201).

У Покупљу је регистрован назив пчелињег друштва мотивиран врстом паше на коју се селе пчеле: *шиквар* (Сисак 22).

2.1.2.6. Код извјесних пчелињих друштава јаче је изражен ројевски од сакупљачког нагона. Она дају већи број ројева, који нису цијењени због насљедних особина. У испитиваним говорима, пчелиња друштва склона већем ројењу знатно

се рјеђе номинују од оних која су склона јачем сакупљању хране. Забиљежена су само три синонима, и то сваки у по једном пункту: девербатив *рџилица* и метафоре *џсињѧк* и *мџсар*. У сарајевском стручном листу с почетка XX вијека, наведен је синоним *ројар*.

Међу расположивим изворима из других словенских језика једино се сродан еквивалент сређе у словачком: *rojivku* (Мила 192) и већи број његових дијалекатских варијаната: *rojiki, rojivki, rojinki, rojilki, rojički, rojovki, rojárki, rojački, rojavički, rojnice* и сл. (Нижн. Инт. 16). Занимљиве су и словачке подударности са херцеговачким пчеларским еквивалентом *месар*: *mesiarki, masárki* и *mešarki* (ibid.), за што би се тешко могло претпоставити да су резултат утицаја стручне литературе.

2.1.2.7. Пчелиња друштва која се нису ројила у протеклој сезони занимљивија су у пчеларству јер се њихова активност јаче испољава у сакупљачкој дјелатности, па је и њихово именовање у испитиваним говорима знатно чешће. Њихови називи су обично истозначни са називима друштава склоних јачем сабирању хране (в. 2.1.2.5), мада се у свим случајевима не ради о потпуној синонимији. Најчешће су то изведенице од придјева *јалов*: *јаловѧ, јаловѧћа, јаловѧѧк, јаловица* и *јаловуша*. У нашој пчеларској лексикографији наведен је двочлани синоним *јалова кошница*. Сродни еквиваленти су потврђени и у неким другим словенским језицима: слов. *jaloves, jalov panj, jaloven panj* (Шмид 6) и пољ. *jalówka* (Козл. 432).

Нџрџка, коју је забилижео и Вук, потврђена је само на једном мјесту. Сродни еквиваленти постоје и у неким другим словенским језицима: рус. *нерој* и *неројак* (Попов 206) и пољ. *nierojniki* (Козл. 432).

Западнохерцеговачка *нџлодница* има сродан антоним у словачком: *plodárku*, 'пчелиње друштво са јаким нагоном за ројење' (Мила 146).

Уз наведене изведенице провидне унутрашње форме, у истом значењу је забиљежена и окационална метафора *мушкарѧц*.

2.1.2.8. Пчелиње друштво које је остало без матице у испитиваним говорима редовно се номинује, и то огромном већином на истовјетан начин – *бџзмајѧк*. У ји. Херцеговини уобичајена је варијанта у женском роду – *бџзмајѧка*, док је на супротном крају ове регије забилижеана и варијанта *бџзмајѧчињѧк*. Регистровани су и називи настали под утицајем стручне литературе *бџзмајѧчно грџушѧво* и *бџзмајѧчна чѧла*, као и осамостаљен детерминатор *бџзмајѧињѧ*. Забилижене су и појединачне потврде именице *бџзмејѧчињѧс*, којом се означава стање пчелињег друштва без матице, и одговарајућег глагола *обџзмајѧчињѧ се*. Почев од Вука, наша општа и специјална лексикографија биљеже лексеме *бџзмајѧк* и *обџзмајѧчињѧ се*, а РСАНУ наводи и *бџзмајѧка, бџзмајѧчињѧи (се), бџзмајѧчињѧње*.

Сродни еквиваленти чести су и у другим словенским језицима: рус. *бџзмајѧок, бџзмајѧењ, бџзмајѧочник, измајѧок, бџзмајѧеињ, бџзмајѧочеињ, бџзмајѧочностињ, бџзмајѧоче, бџзмајѧческињво, измајѧчение* (Попов 185, 196), слов. *bezmatičnik* (Шмид 5), пољ. *bezmatek* (ОЈЗСл В 0322), чеш. *čeled' bezmatečná* (Мудра 14), слвч. *bezmatkovost' včelstva* (Мила 13), као и у полеским говорима *обџзмаччѧњѧ рој* и *обџзмаччињѧѧа, обџзмаињѧрѧињѧца* (Пол. 356, 344).

Насупрот том општесловенском начину означавања обезматиченог пчелињег друштва, његовог настанка и стања, у средњој Херцеговини раширени су синоними сложени по истом творбеном моделу са лексемом *лава*, који немају сродних еквивалената ни на нашем језичком подручју нити у осталом словенском свијету. Варијанте супстантивизираног назива *б(р)џзѧлавѧ* доста су рјеђе од знатно раши-

ренијег и фреквентнијег глагола *об(р)езілавиѝ*, коме одговара варијанта *убрезілавиѝ*, забиљежена почетком XX вијека у Неуму.

У хомољском говору, поред назива *безмаѝак*, потврђен је и његов метафорички синоним *удовица*, а у војвођанској пчеларској литератури употребљаван је синоним *сакѝа кошница*.

2.1.2.9. У старинском пчеларству, пчелињи производи су добијани, негдје више – негдје мање, јесењим убијањем доброг дијела пчелињих друштава, а мањи њихов дио је зазимљиван за расплод у наредној сезони. Мада је херцеговачка дрвена кошница погодна за одузимања дијела саћа са медом уз очување друштва у њој, ипак се у појединим дијеловима сјеверне Херцеговине практиковало убијање пчела, а донедавно се то радило у Пиви и сусједним црногорским крајевима.

Називи друштава која презимљују историзују се јер се у савременом пчеларству сва пчелиња друштва остављају за наредну годину. Ипак су на источном рубу Херцеговине забиљежене двије девербативне изведенице – *ѝријесег / ѝресег* и *ѝрезімак*. Изведеница *семеѝак*, забиљежена у Стоцу, преузета је из ратарске лексике и у вези је са фразеологизмом *остѝавиѝ за сјеме(на)*, којим се у пчеларству означава избор пчелињег друштва за приплод (в. 16. 25). У си. Херцеговини и сусједној Пиви, презимљавање пчелињег друштва означава се глаголом *ѝредѝиѝ*. У Бистричкој повељи краља Владислава (1234–1243) помиње се *ѝрѝсѝѝ* (Михаљчић 22). И Вук је забиљежио назив *ѝријесег* а прихватили га наши општи и пчеларски лексикографи. У етнографским изворима потврђене су и његове варијанте: *ѝрисиг* у околини Сплита, *ѝросјег* у јз. Србији, затим *ѝресег* и одговарајући глагол *оѝресегѝиѝ* у војвођанској пчеларској литератури прве половине XIX вијека. Вук је у Барањи регистровао синоним сложен по истом моделу – *ѝријесег*. Секундарни извори показују да је ареал овог назива прилично простран: *ѝријесег* у средњој Босни, а *ѝресег / ѝрисег* и *ѝресегница* у србијанским говорима.

У Хомољу је потврђен синоним *ѝриѝлогка*.

2.1.2.10. Семантичко микропоље 'пчелиње друштво које презимљује' добрим дијелом се поклапа са семантичким пољем 'пчелиње друштво које је дало рој'. У савременом пчеларству се не остављају друштва за расплод, па су *ѝријесег* и његови синоними, углавном, историзовани, али се извјестан број друштава, упркос вјештачком ограничавању, ипак природно роји, и она се у народним говорима редовно номинују, већином детерминишу придјевом *сѝари* и његовим изведеницама или неким називом из хумане родовске терминологије. У нашој стручној терминологији нема устаљеног термина: срећу се *сѝарка*, *сѝаро друѝиѝво* и *изројена заједница*.

У испитиваним говорима, највећу распрострањеност има назив *сѝарац*, потврђен још у средњој и јужној Босни и код славонског писца Ј. Ст. Релковића крајем XVIII вијека. С обзиром на потпуну акценатску уједначеност у херцеговачким говорима, проблематична је акценатска варијанта *сѝарац* у РЈАЗУ. Варијанта *сѝарка* захвата ужи ареал источне Херцеговине и пружа се до Пиве, Семберије и ји. Србије. Значајну распрострањеност у источној Херцеговини има и двочлани назив *сѝарѝ чела*, понегдје се срећу и професионализми *сѝарѝ кѝшница* и *сѝарѝ друѝиѝво*, а у ји. Херцеговини и Пиви чест је осамостаљени придјев *сѝарѝ*. У неким словенским језицима постоје сродни еквиваленти: слов. *starec* (Новак 76), рус. *сѝариѝѝ* (Жор. 93) и *сѝарѝк* у руским кубањским говорима (Иван. Назв. 337). (У руским говорима у Бјелорусији, називом *сѝарѝк* означава се први рој; Ман. 81).

Група синонима преузета из хумане родовске терминологије прилично је архаизирана. То се не би могло рећи за знатно раширен назив *баба*, чији се ареал протеже уз сјеверни руб Херцеговине а спушта се и јужније низ Неретву. Уобичајен је код муслиманског становништва, а није туђ ни осталом житељству. Региструје га и РСАНУ (s. v. баба¹ 8а). Друга два назива из ове групе – *баца* и *ћег*, уобичајена у си. углу Херцеговине, имају унеколико сужена значења: првим се означава пчелиње друштво које је презимило једну, а другим двије зиме. Према фразеологизму *врџиши се на оца / мајку / бабу* и сл. (в. 3.2.4.4), са сигурношћу се може тврдити да је распрострањеност ових родовских термина као ознака пчелињег друштва била много шира него данас, као и да је употребљаван и пчеларски синоним *мајка*. У Кучима је у том значењу регистрован двозначни назив *мајица*, а у Далмацији *оћак*.

Означавање друштва које је дало рој хуманим родовским терминима шира је словенска особина: рус. *о́йец* (Попов 208), чеш. *mateřák, čeleg' mateřská* (Мудра 21 и 25), стполь. *maćiora, maćiorka* (Концки 26, 23), поль. *macierzak* (ОЈЗСл С 0649).

У сјеверозападном, пограничном дијелу према Босни, регистрован је само траг синонима *анача*, иначе раширеног у разним дијеловима Босне и Лике. Секундарни извори биљеже и варијанту *ањача* у Војводини (ЕРСЈ), гласовно ближу мађарском еквиваленту *anyacsalád* (ОЈЗСл S 0649), сложене од мађ. *anya* (мајка) и *család* (чељад), посућенице из словачког или чешког језика, у којима се лексемом *čeleg'* означава и пчелиње друштво (Мила 24; Мудра 9; Пуј. Анача).

2.1.2.11. Мада је разликовање старки од друштва насталих у текућој години релевантно, нарочито у старинском пчеларењу, ипак ни у испитиваним говорима нити у стручној терминологији нема устаљенијег назива за нова друштва. Насупрот старкама, у чијој номинацији придјев *сџари* и његове изведенице имају доминантну улогу, антоним *млаги* у именовану новог друштва нема ни приближно исти удио. На више мјеста забиљежен је двочлани назив *млагда чеља*, који је потврђен и у чакавским говорима. Понегдје се среће и осамостаљени придјев *млагда*, што је потврђено и крајем XVIII вијека у славонској литератури. У секундарном извору, у долини Неретве регистрован је синоним *млаго улишће*.

Чешћи је случај да се назив ненастањеног пчелињег друштва помјера на новонастањено друштво. У том значењу прилично је распрострањен, нарочито у сјеверној Херцеговини, општи назив *рој* (в. 2.2.1), што је потврђено и у си. Босни. Понегдје се тај општи назив и посебно детерминира: *млагда / љџиошњи / љрољџиошњи рој*. На западном рубу испитиваних говора, уобичајена је изведеница *ројац* и њена варијанта *ројак* у Пиви.

У неким крајевима, номинација младог друштва врши се и детерминисањем придјевом *нови*: *ново улишће* у црногорским и *нови ул* у чакавским говорима.

2.1.2.12. Пчелиња друштва се именују и по начину њихова настанка. Донедавно су пчелари из Херцеговине ишли у погранична подручја Црне Горе и Босне, гдје се још задржавало јесење убијање пчела, па су неким димом омамљивали друштва у старинским кошницама и тако их одвајали од саћа и преносили у своје пчелињаке. Таква друштва су именована изведеницама од глагола којим је означавано убијање пчела (в. 16.16): *искуца́нац, куца́нац, њаљеница / њаљеница, њаљуша, шјуца́ник*. Њихов настанак је релативно нов, нису постојала прије кошница с покретним сањем, а и нестају заједно са престанком убијања пчелињих друштава. Најпространији ареал има девербал *искуца́нац*, познат у западној и јужној Херцеговини, док се у си. дијелу ове регије јавља упоредо са варијантом *куца́нац*, изведеном

од несвршеног глаголног парњака. Тим глаголом, прасловенског ономаатопејског поријекла, и његовим дериватима означава се истјеривање пчелињих друштава из њихових станова у прикладан суд, у којем се преноси до нове кошнице. Истјеривање се врши куцањем, ударањем дрвеним штапићима по дотадашњем њиховом стану. У долини Раме забиљежена је назив *џуцџник*, изведен од глагола *џуџи*, којим се такође означава убијање пчела. У ји. Херцеговини, регистровани су двербали *џаљџеница* / *џаљџеница* и *џаљџуша*, изведени од глагола којим се означава убијање пчела њиховим спаљивањем. Ти називи су идентични са називима ненасељених пчелињих друштава добијених убијањем истим поступком (в. 2.2.2.2.2).

У старијој б-х. стручној литератури, употребљавани су називи мотивисани присилним пресељавањем пчелињег друштва из старинске у савремену кошницу – *џјераник* и *џрејоница*. Сродан еквивалент постоји у источнословенским језицима: рус. *џерејон* (Жор. 89), полес. *џэрэјон* (Пол. 348).

2.1.3. Власитија имена пчелињих друштава. У расположивим изворима, домаћим и страним, нема података о властитим именима појединих пчелињих друштава, ако се узме руски обичај да се на празник Св. Зосиме на једну кошницу ставља одговарајућа икона и то се друштво назива *зосима* (Топоров 23). Стога наши информатори нису ни подсећани на ову појаву, па су сакупљени подаци углавном из ји. Херцеговине, гдје је она случајно откривена (Пуј. Апид.). Касније је ова појава описана и у Војводини, гдје се та имена третирају као апелативи (Недељков 88).

У изузетним случајевима, о којима постоје још само маглопита сјећања старијих пчелара, поједина пчелиња друштва су именована по дану њихова настанка рођењем или пак по облику њихове кошнице.

2.1.3.1. Имена дата по празнику кад су друштва настала спадају у локалну антропонимију: *Лука*, *Сјасоје*, *Илија*, *Виџак* / *Виџоје*, *Ђурђевка* и, евентуално, *Крижарица*. Најраспрострањеније *Лука*, потврђено код пет информатора, давано је друштвима која су настала рођењем на Лучиндан (18/31. октобар). Пошто је тако касно рођење ријеткост, а нарочито преживљавање таквог рођа, схватљива је и мотивисаност његове номинације.

Насупрт изузетности рођења на Лучиндан, пчелиња друштва изројена на Ђурђевдан (*Ђурђевка*), Спасовдан (*Сјасоје*), Илиндан (*Илија*) и Видовдан (*Виџак* / *Виџоје*) сасвим су нормална. Међутим, за ове празнике је везано култно вађење меда *илинџијака*, *виџовџијака* и *сјасовској меда* (в. 7.4.2.8), а и за Ђурђевдан су везане неке културне радње карактеристичне за Спасовдан (кићење кошница, кађење пчела). Ту се назире и нека веза са громовничким божанством: Св. Илија је громовник, Спас заштитник од грома а Св. Ђурђе стријелац.

У вези с тим требало би потражити и објашњење за *илинџија* из Вукове загонетке о пчелама (Вук 516), што својом редупликацијом асоцира на балканске симболе животворне кише: цинцарско *џирџируна*, македонско *џерџеруна*, српско *џриџоруша* и сл. (СМР 248) или на словенско божанство вегетативне снаге *Перейлуји*, а донекле и на сродна имена пчелињих божанстава код неких народа: хетитски *Телейинуш*, источнословенски *џелејень*, малоазијски *џелејин* и код средоземних народа *џалиин* (Топоров 44; Пуј. Одгон. 356-357).

У властита имена пчелињих друштава могла би се сврстати и западнохерцеговачка *крижарица* 'крсташаца, пчелиње друштво са укрштеним сањем' (в. 1.2.2) да се не ради о пчелињем субваријетету у народном вјеровању погрешно везаном за празник Криже, кад је, наводно, настало.

2.1.3.2. Имена пчелињих друштава мотивирана обликом кошнице – *Бачво* и *Двојрла* – данас се осјећају као властита имена. Међутим, раније, када су кошнице од шупљих клада биле многобројне па је међу њима било више подврста са посебним семантичким обиљежјима, по којем су и називане, ти су се називи поимали као апелативи. На примјер, кошнице од рачвастог стабла у секундарним изворима с почетка XX вијека називају се *двојци* и *дојлаве* (вјероватно *двојлаве*), попут наше *Двојрле*. Али наш информатор не поима ово као апелатив јер се сјећа само једне такве дубенице. Слично је и са именом *Бачво*, којим је означавана кошница у облику бачве.

2.2. Ненастањено пчелиње друштво

2.2.0. Приликом одвајања од матичног друштва, ново пчелиње друштво извјесно вријеме проводи у тражењу новог стана. То ненастањено друштво се у пчеларској терминологији номинира лексемом прасловенског поријекла *рђј*, што је превојни степен прасл. коријена **rei-*, којим је означавано течење, кретање и који се налази у лексеми *ријека*.

2.2.1. *Ойшђи називи.* На цијелом подручју испитиваних говора, ненастањено пчелиње друштво се означава називом *рђј* и општим називом пчелиње врсте *чѐла*. За разлику од књижевног језика – *рђј*, *рђја*, у неким испитиваним говорима јављају се извјесне акценатске разлике у косим падежима. Поред уобичајеног Гсг *рђја*, у приморском дијелу Херцеговине и сусједне Далмације јавља се варијанта *рђја*; уз херцеговачке плуралске ликове *рђјеви*, *рђјѐвѐ*, у граничним босанским говорима изговара се *рђјеви*, *рђјѐвѐ* / *ројѐвѐ*.

Често се у говору значење основног назива прецизира, односно означава мјера пчелиње масе: *рђј чѐлѐ*, *рђј чѐлѐ*. Испитивано подручје периферно захватају и ареали изведеница: *рђјац* на западном рубу Херцеговине и *рђјак* у Пиви, мада исходна форма и у њима преовлађује.

И у осталим с-х. говорима готово је истовјетна ситуација: уз јединствен *рој*, понегдје се у истом значењу употребљавају деминутивне форме *рђјац* у западнијим и *ројак/рујак* у источнијим крајевима. И у другим словенским језицима готово је идентично стање: континуанте прасловенске лексеме **rojъ* означавају првенствено ненасељено пчелиње друштво, али и пчелиње друштво уопште. У ји. словенским језицима јављају се у истој функцији и деминутивне форме изведене наставком *-акъ*: мак. *ројак* и *рујак* (МЈА бр. 77) и буг. *ројак* (Баб. 386), као и у струс. *ројак* (Кокт. Авт. 7). Пољски дијалекатски еквивалент изведен је одговарајућим женским формантом: *рујка* (МАЗЈ бр. 247).

Општи дијалекатски назив настањеног пчелињег друштва *чѐла* у испитиваним говорима редовно се помјера и на ненастањено друштво, што се среће и у другим говорима, али из расположиве грађе, услед непрецизних записа, није уочљива права распрострањеност те појаве, као ни њено постојање на ширем словенском простору.

2.2.2. *Посебни називи.* Насупрот уједначеној општој номинацији ненастањеног пчелињег друштва – *рој* и *чѐла*, постоји богата лексичко-семантичка група назива којим се означавају врсте ројева. Према свом постанку, они се дијеле на природне и вјештачке ројеве.

2.2.2.1. Природни ројеви. У патријархалном пчеларству, када су се пчелиња друштва гајила у старинским кошницама и када су се множила природним путем, ројеви су се разликовали према њиховој генеалогiji, квалитету, власништву и начину добијања.

2.2.2.1.1. Према *генеалоџији*, ројеви се разликују по реду одвајања од матичног друштва у једној сезони, и то по двије линије: по хоризонтали – од првог до последњег – и по вертикали – рој од роја (в. схеме 2.2.2.1.1.2).

2.2.2.1.1.1. Рој који се први одвоји од матичног друштва у једној сезони најквалитетнији је и редовно се номинира, и то детерминацијом основног назива или самим основним називом у суженом значењу, као и деривацијом редног броја *џрви*. У свим испитиваним говорима напоредо се употребује двочлани назив *џрви / џрви рој* са синонимном изведеницом у више творбених, фонетских и акценатских варијаната. Највећу распрострањеност има источнохерцеговачка варијанта *џрвјенац / џрвјенац* и његове варијанте *џрвљенац / џрвљенац* у си. и *џрвинац / џрвинац* у сјеверној Херцеговини. На јужном рубу западне Херцеговине и слива Неретве раширена је варијанта *џрвѣнац*, а у прелазном појасу потврђена је и варијанта *џрвјѣнац*. У јужној Босни, забиљежен је *џрвац*. Понекад се ова варијанта и професионално детерминира – *рој џрвјенац*.

И у осталим с-х. говорима слично је стање: *џрвѣнац* код Вука, на Косову и у Славонији, *џрвјѣнац* у ЦГ, *џрвљенац* у источној, а *џрвињак рој* у јз. Босни, у старијој војвођанској пчеларској литератури јавља се *џрвак*, а у Подравини *џрвар*.

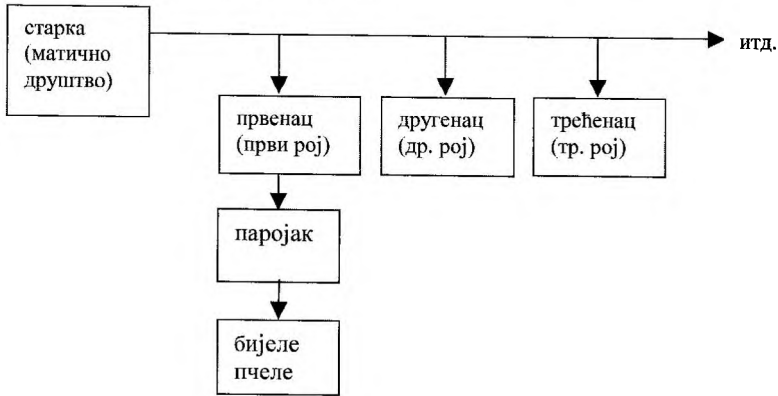
На исти начин се први рој именује и у другим словенским језицима: рус. *џервак*, чеш. *prvoroj* (Крејн бр. 897), буг. *џрви рој*, рус. *рој џервак*, пољ. *rój-pierwak* (ОЈЗСл R 1052), пољ. *pierwak, rój pierwszy* (Козл. 43), рус. *рој џерваковий* (Попов 219), слов. *prvec, prvenec, prvič* (Шмид 12), полес. *џрвѣк, џрвѣј / џрви рој* (Пол. 347, 356), слвч. диј. *prvák* (Кахоун 200), мак. диј. *џрвиоџ рој* (МЛА бр. 77) и *џрви ројак* (Малешево 90).

У јужној и си. Херцеговини, први рој се номинира и општим називом *рој* насупрот осталим мање вриједним или безвриједним ројевима, који се обично називају *џџрџица* (в. 2.2.2.1.1.2). Та појава карактеристична је и за црногорске и источносрбијанске говоре.

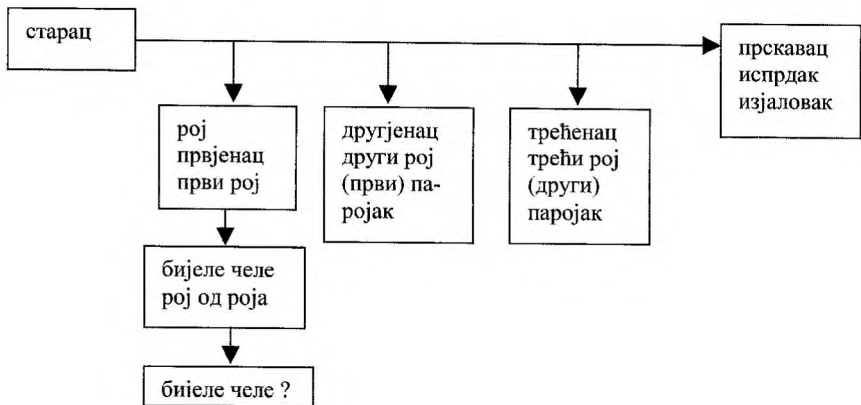
У секундарном извору, у околини Стоца је забиљежен синоним *младунац*. Сродан назив постоји и у словеначком – *mladičnik*, али се он, по свој прилици, односи на рој са младом матицом, што најчешће није случај са првим ројем, са којим обично излази стара матица. По том се у руским говорима у Бјелорусији први рој назива *стџарџк* (Ман. 81). У херцеговачким, као и уопште у с-х. говорима, не диференцирају се ројеви са младом, „пјевајућом“ матицом (в. 3.2.2) од ројева са старом матицом, што је случај у другим словенским језицима.

2.2.2.1.1.2. Рој који се други одвоји од матичног друштва у истој сезони номинује се на више начина: детерминацијом основног назива редним бројем *груџи*, деривацијом тог броја и композицијом са префиксом *џа-*. Њихова фреквенција је знатно нижа од назива првог роја, што је у директној вези са његовом мањом вриједношћу. Двочлани назив *груџи рој* прилично је раширен у сјеверној Херцеговини, док варијанте изведеног назива имају уже ареале: *груџѣнац* у југозападној, *груџинац / груџјенац* у сјеверној, *груџљенац / груџљенац* у сјевероисточној Херцеговини и *груџинац* у Конавлима. Слично је стање и у осталим с-х. говорима: најчешће се јављају акценатске варијанте *груџѣнац / груџѣнац* (Србија, Славонија), затим у

босанским говорима *груџац*, *груџињац рој*, *груџинац рој*, *груџи рој* и *груџи ројац*, у Хрватској *груџаш*, а потврђен је и *груџар*.

Генеалогија ројева у српској пчеларској литератури

Генеалогија ројева у херцеговачким говорима

И у осталим словенским језицима егзистирају сродни еквиваленти: слов. *družec*, *družec* (Шмид 6), рус. *груџак*, *груџач*, *рој груџаковий* (Попов 192 и 219), чеш. *druhák*, *druhoroj*, пол. *družak*, *roј družak* (ОЈЗСл V 1149 и R 1050) и *drugan* (Козл. 432), глуж. *druhak* (Буђ. 62), слвч. *druhák* и *druhoroj* (Мила 33), полес. *груџак*, *гружсак*, *груџи* / *груџиј рој* (Пол. 330 и 356), мак. *груџи ројак* (Малешеву 90) и сл.

У Кучима, у ЦГ, сужено је значење општем називу *рој*, гдје означава други рој.

У источном дијелу словенског простора упоредо егзистирају синоними од основе **vštor-*, чији ареал захвата и ји. с-х. говоре: *ушорак* (Црна Река 470), *шдреник* (Бихор), *иушорак* на Косову (Елез. II 151), а нема им трага на испитиваном подручју. Сродни словенски еквиваленти су: мак. *фшориој рој* (МЛА бр. 77), буг.

вѣшорѣк, рус. *вѣшорѣк* (ОЈЗСл R 1050 и V 1149), *вѣшорѣк*, *вѣшорѣк* (Ман. 81), полес. *вѣшорѣк* (Пол. 325), пољ. *powórki* (Козл. 432).

Насупрот номинацији мотивисаној редним бројем, у већини херцеговачких говора други рој се најчешће означава сложеницом *ѣшорѣк*. Заправо, овај назив има шире и неодређеније значење: најчешће означава други и све остале ројеве који се у истој години одвоје од матичног друштва, тј. све ројеве мање вриједности. У неким крајевима ова вриједносна граница између *роја* и *ѣшорѣка* налази се између другог и трећег роја, а понегдје и даље. У тим случајевима постоји потреба за прецизнијим нумеричким означавањем паројака: *ѣрвѣи ѣшорѣк* 'другенац', *дрвѣи ѣшорѣк* 'трећенац' итд. У овом значењу *ѣшорѣк* се употребљава још само у црногорским говорима, док у осталим с-х. говорима има другачије значење – рој од роја (в. 2.2.2.1.1.6.1). У творбеном погледу, лексема је прилично уједначена на с-х. говорном подручју: уз *ѣшорѣк*, раширен у Херцеговини, Босни, Црној Гори и рјеђе у Србији и Војводини, на кајавском подручју су регистроване варијанте *ѣшорѣк*, *ѣшорѣк* и *ѣшорѣк* а у Лици *ѣшорѣк*.

Док је на с-х. подручју та лексема сложена искључиво са префиксом *ѣш-*, који у овом значењу има и временско и квалитативно значење, и већином изведена формантом **-ѣкъ*, у осталим словенским језицима сродни еквиваленти су чешћи са префиксном варијантом *ѣш-* и без тог форманта: слвч. *paroј*, слов. *paroј*, каш. *paròј*, дљж. *róroј* 'други рој' (Буђ. 61–62), рус. *ѣшорѣк* / *ѣшорѣк* 'рој од роја' (Кок. Слов. 136), *ѣшорѣк* 1. 'рој од роја', 2. 'други и наредни ројеви' (Попов 213), чеш. *poroj*, рус. *ѣшорѣк* 'други и даљи ројеви' (Крејн бр.132), слвч. *poroj* 'други и даљи ројеви' (Мила 172), рус. *ѣшорѣк* 'четврти и даљи ројеви' (Кок. Сем. 31). У компаративном источноевропском пољопривредном рјечнику уз низ еквивалената – рус. *ѣшорѣк* / *ѣшорѣка*, чеш. *poroj*, пољ. *porój* / *porojek* – дата су различита значења: на пољском 'други рој', а на бугарском 'трећи и даљи ројеви' (ОЈЗСл R 2165). Дакле, значење наведених сродних назива исто је као у с-х. говорима: негдје 'рој од роја', другдје, чешће, 'други и даљи ројеви', 'трећи и даљи ројеви' па све до последњег, сасвим безвриједног роја који изиђе из истог друштва у току једне године. Дајући свој преглед тих сродних назива у словенским језицима – слов. *paroј*, слвч. *paroј*, каш. *paròј*, дљж. *róroј*, који је нешто шири него што је овдје наведен, Буђишевска није ни примијетила постојање и других значења, осим *mlody róј*, тј. 'други рој' (Буђ. 61–62).

2.2.2.1.1.3. Иако је рој који се добије трећим ројењем истог матичног друштва у једној сезони сасвим мале вриједности и најчешће се у испитиваним говорима сврстава у паројке, ипак је његова номинација разноликија од претходног. У сјеверној Херцеговини и сусједној Пиви чест је двочлани назив *ѣрѣћѣи рѣј*. На појединим мјестима, најчешће уз Неретву, регистроване су изведенице *ѣрѣћѣнац*, *ѣрѣћѣнац*, *ѣрѣћѣнац*, *ѣрѣћѣнац*. Слично је стање и у осталим с-х. говорима: најраспрострањенији је *ѣрѣћѣнац* (Србија, Славонија), који је ушао и у стручну терминологију, затим у источној Босни *ѣрѣћѣнац* и *ѣрѣћѣнац*, у средњој Босни *ѣрѣћѣнац* рој, у Хрватској *ѣрѣћѣнац* и у Подравини *ѣрѣћѣнац*.

Сродни еквиваленти егзистирају и у другим словенским језицима, гдје се уочава творбена идентичност – извођење формантом **-ѣкъ*: рус. диј. *ѣрѣћѣнац* (Иван. Назв. 337), слвч. *tretjak* (Мила 228), чеш. *třetí roj* (Мудра 25), полес. *ѣрѣћѣнац*, *ѣрѣћѣнац* (Пол. 362). Изузетак је словеначки језик, у коме је забиљежено више творбених варијаната: *tretjenček*, *tretkovec*, *tretjak*, *tretjič*, *tretjec* и *tretjic* (Шмид 14).

У већини испитиваних говора, трећи рој се сврстава у парожке (в. 2.2.2.1.1.2), а за њихову прецизнију детерминацију служе редни бројеви: *груїї йдројак* 'трећи рој'. У јз. Херцеговини *йаројцима* се називају тек 'трећи и даљи ројеви'. У си. Херцеговини се од другог роја разликују трећи и четврти деминутивном формом – *йдрџчић*.

У околини Стоца, веома ограничен ареал има сложеница *йдрројак*, која нема ширих паралела. У сусједству, на изворишту Брегаве, трећи рој се означава девербалом *йдррежњак*, што је у вези с *йдрезивањем*, радњом којом се спречава даље ројење. У Гацку је за трећи рој потврђен назив помјерен из ратарске лексике – *йд сїрмак* 'јари кукуруз који се сије иза жетве стрног жита'.

2.2.2.1.1.4. Четврти рој који се одвоји у току сезоне од матичног друштва безвриједан је па су његови називи на испитиваном подручју ријетки. Обично се сврстава у *йарожке*, *йрскавце* или *исїријке*. При ушћу Раме у Неретву, забиљежене су творбене варијанте изведенице *чейвїриїнац* и *чейвїриїак*, прва од сина, а друга од његове мајке. Непренесен силазни акценат у парадигми са пренесеним акцентима – *йрвинац*, *груїинац*, *йррџак* – код исте старе Муслиманке свједочи о веома ријетко употребљаваном називу који се задржао у сјећању у архаичној форми – *чейвїриїак*. Ову лексему региструју пчеларска и општа лексикографија, наравно са пренесеним акцентом – *чейвїриїак*. У Рами је забиљежен и двочлани синоним *чейвїриї рџ*.

На исти се начин четврти рој номинира и у неким другим словенским језицима, мада су њихове потврде веома ограничене: рус. *чейвєряк* (Жор. 97), рус. диј. (Кубањ) *чейвєриїак* (Иван. Назв. 337), чеш. *roj čtvrtý* (Мудра 25).

Пошто је значење назива *бїјелѣ чѣле* (в. 2.2.2.1.1.6.1) прилично нејасно већини пчелара, изгледа да га неки информатори везују и за овај референт, што је, у ствари, пребацавање из генеалогиске у редосљедну ројевску парадигму. Такво помјерање значења регистровано је и у Лици.

2.2.2.1.1.5. Даљи ројеви који се послїје четвртог роја одвоје од матичног друштва у току године нису имали никакве економске вриједности, па се и не именују: на испитиваним подручју само је једанпут забиљежен двочлани назив *йѣшїї рџ*.

И у другим словенским језицима веома су ријетки сродни еквиваленти: слов. *peti roj*, *petec* (Шмид 10), чеш. *pátý roj* (Мудра 25).

2.2.2.1.1.6. Поред диференцијације ројева по њиховом одвајању од матичног друштва у току једне сезоне, условно речено по хоризонтали, они се разликују и по вертикалној оси, кад у истој години рој првенац пусти један нови рој, који то опет исто учини, што је више плод маште неголи стварности (в. схему 2.2.2.1.1.2).

2.2.2.1.1.6.1. У погодним условима, и пчелиње друштво настало од првенца може у истој години дати рој. Иако је у савременом пчеларењу незамисливо ројење друштва настало у истој години, ипак старински пчелари, нарочито у планинским предјелима, у којима су паше дуготрајније, често знају и за такве ројеве, али нешто рјеђе и за њихове називе. У стручној терминологији, такав рој од роја назива се *йаројак*. На испитиваном подручју, једино је у архаичнијем говору при ушћу Раме потврђен *йдројак* у том значењу. У истој функцији је тај назив потврђен у више босанских говора, као и код Вука, а на кајкавском подручју јавља се у више варијаната: *йарек*, *йарожец* и *йаровец*. У старијем секундарном извору, у истом значењу забиљежена је без убикације варијанта *йарој* (Ј. Дедијер, Херцеговина 1909, 98, фуснота), чији су деноминали регистровани у сјеверној Херцеговини (в. 3.2.3.2.3).

Пошто се лексемом *ѡаројак* готово на читавом испитиваном подручју означавају други и / или наредни ројеви настали ројењем истог друштва у једној години, на њему се рој од роја номинира двочланим називом *бијелѣ* / *билѣ чѣле* или, рјеђе, сингуларом – *бијелѣ чѣла* / *ћѣла*. О архаичности овога назива свједочи и редовно упрошћена иницијална консонантска група у именици, као и његово прилично замагљено пчеларско значење код већег броја информатора. Једино је у сз. Босни забиљежен овај назив са истим значењем.

Назив је фразеолошког поријекла, јер се њиме означава изузетност, велика ријеткост, попут *бијеле вране*. Чешће се среће у хуманој родовској лексцици, гдје прилично нејасно означава далеког потомка – праунуче или чукунунуче. Још је чешћи у фразеологизмима: *гѡбии* / *сиѣћ* / *ѡмаѡ* / *наћ* *бијелѣ чѣле*, *ѡолѣћѡ* (некоме) *бијелѣ чѣле* – 'бити / постати срећан', *гѡживѣјѡ* *бијелије чѣла* – 'доживјети дубоку старост, добити далеке потомке'. Назив је стар судећи по топониму *Билойчеле* и имену *Бѣлойчеланинѣ*, који потичу с надгробног натписа из XV вијека и односе се на данашњу Бјеловчину, село у околини Коњица и, вјероватно, на његова мјештанина, клесара сачуваног стећка (Пуј. Антроп. 190; Пуј. Особит. 143-144).

У расположивим изворима из других словенских језика, сродним називима нема трага.

Уз *бијеле челе*, на јужном рубу Херцеговине забиљежен је синоним *злѡинѣ чѣле*, потврђен и у Војводини (Недељков 212).

Усљед архаизације лексема којима се означава друга, директна генерација ројева, на испитиваном подручју тај се референт аналитички означава: *рој ѡд роја*, *ѡд роја рој*, *рѡјев рој*, *ѡд ѡрѣца рој*, *ѡд ројца рој*, *ројца ѡд ројца*, *ѡројак ѡд роја*.

У другим с-х. говорима регистрована су још два синонима за рој од роја: значајну распрострањеност у источнијим говорима има назив помјерен из родовске лексике *којѡлан* / *којѡлан* / *којѡле* са одговарајућим глаголом *ѡкојѡлиши се* (в. 3.2.3.2.3), као и *ѡрѣрој* у Покупљу (Сисак 26), чији префикс означава обилност исходне лексеме, као у *ѡрѣжерѡ*.

2.2.2.1.1.6.2. Већином у етнографској литератури, помиње се и трећа генерација ројева настала у истој сезони, али је невјероватно да је било и таквих појава, незамисливих у данашњим технолошким и еколошким околностима. У црногорским и, нарочито, босанским говорима, па и код пчеларског лексикографа Ј. Живановића, такав рој се назива *бијеле челе*, а у покупском кајкавском говору *бели чѣлац*. У испитиваним говорима, само код савремених веома образованих пчелара забиљежене су *бијелѣ чѣле* у том значењу, што је посљедица утицаја стручне литературе.

У бихорском говору, у Санцаку, сложеницом *ѡѡракојѡлан* означава се трећа генерација ројева, у којој префикс грчког поријекла *ѡара-* означава појачану особину исходне лексеме, тј. рој од копиљана.

2.2.2.1.2. Знатан број посебних назива пчелињих ројева мотивисан је њиховим квалитетом, и то већином безвриједношћу. Трећи и даљи ројеви у току исте сезоне, тј. парѡјци, имају веома малу корист или су били без икаква значаја, па њихови називи имају јачу пејоративну конотацију. Изведени од глагола којима се означава прекомјерно и некорисно ројење (в. 3.2.3.2.4), ти су девербали мало распрострањени: *ѡрскавац* има нешто шири ареал, јавља се у ист. и зап. Херцеговини, док су *ѡсѡрдѡк* и *ѡзѡловок* забиљежени свега по једанпут. Неквалитетан рој се понекад означава деминутивом исходне лексеме – *ројчић* или називом првенствено мотивисан његовом генеалогijом – *ѡѡројак*, *ѡѡрѡјчић*.

Изузетно је у ји. Херцеговини једанпут потврђена изведеница за квалитетан рој – *најредња̋к*, који означава сваки рани рој.

Називи пчелињих ројева мотивисани квалитетом настали синтаксичким путем обично немају конотативно значење: *дѡбар / ја̋к / вѡлик / најредан рој, вѡлика̋ чѡла* : *сла̋б / нѡја̋к / ѡ̋на̋к рој*.

Семантичко поље квалитетне мотивације сасвим се подудара са семантичким пољем временске мотивације: *рани̋ рој* је квалитетан, а *ка̋сни̋ рој* некавалитетан.

2.2.2.1.3. У погледу власништва, пчелари једино посебно номинују рој који је побјегао из пчелињака, који нису успјели да ухвате. У ји. Херцеговини и сусједним Конавлима такав рој се назива *бјејѡнац*, који региструје с-х. пчеларска и општа лексикографија. У варијанти *бижац* јавља се код славонског писца Ј. Ст. Релковића у XVIII вијеку.

Сродни еквиваленти постоје у словеначком – *ubegnjaneč* (Шмид 14), пољском – *rój zbiegły* и руском језику – *бе̋льи̋ рој* (Крејн бр. 892).

2.2.2.2.1. *Вјештачки ројеви*. Упркос већ уобичајеној пракси вјештачког множења пчелињих друштава и именовању те радње у испитиваним говорима (в. 16.8.2), ипак се такви ројеви посебно не номинују, ако се изузме ријетка употреба професионализма *вјѡши̋а̋чки̋ рој*, преузетог из стручне терминологије. Томе је разлог, вјероватно, што роја као заједнице пчела без кошнице и саћа у овом случају и нема. Вјештачко ројење се обавља присилним раздвајањем и пчелиње популације и њеног саћа са храном и подмлатком, па ни у једном тренутку нема комплетног новог роја ван његова стана.

2.2.2.2.2. Ипак се на испитиваном подручју именује један рој настао вјештачким путем – *искуца̋нац, куца̋нац, ѡ̋а̋љеница / ѡ̋а̋љеница, ѡ̋а̋љуша, ѡ̋уца̋ник*. То су пчелиња друштва која се приликом убијања пчела (в. 16.16) спашавају и насељавају у кошнице, у којима им је могуће додати храну, легло и саће, како би преживјела до наредне медоносне сезоне. Наведени називи су идентични и за насељена и ненасељена пчелиња друштва (в. 2.1.2.12).

2.3. Облици пчелиње масе

2.3.0. Зависно од времена и мјеста, пчеле се сакупљају у карактеристичне групације – зими у кошници, лети на њеном отвору, а ројеви у лету или објешени о чврстом предмету. Те групације пчелари метафорички именују општим и посебним називима, који нису увијек јасно издиференцирани, па се називи једног облика врло често метонимијски помјерају на други.

2.3.1. Општим лексемама *јрӳја, јӳка* и *бо̋ша* на испитиваном подручју означава се грудваста маса пчела неодређене величине, облика и функције. Прасловенски дијалектизам *јӳка* (*gьlka) јавља се у источној, а романизам *јрӳја / јрӳја* у сјеверној Херцеговини, док је италијанизам *бо̋ша* ограничен на западни руб ове регије. Овај посљедњи назив је регистрован и у општој лексикографији са неодређеним пчеларским значењем – 'пчела' (РСА 4.6).

У пчеларској лексикографији регистрован је и синоним прасловенског пријекла *хомӳи*: *омӳи̋ ѡ̋чѡла на ѡ̋ло̋ју* (Мед. II 161). Сродни еквиваленти уобичајени су у чешком: *chomáč včel* (ОЈЗСл К 0702), *zimní chumáč* (Крејн бр. 163, 164), слвч. *chumáč, rojovú chumáč, zimnú chumáč* (Мила 66), који се, зависно већином од детерминатора, односе и на зимско клупко (в. 2.3.2) и на ројеви грозд (в. 2.3.4).

2.3.2. При ниским температурама, обично зими, пчеле се на саћу скупе око матице у лоптасту масу, која се у стручној терминологији назива *зимско клујко* / *клубе*. У испитиваним говорима тај се облик такође именује варијантама исходне лексеме *клубе*, најчешће без детерминације: на готово цијелом подручју то је *клујко*, спорадично се у источним дијеловима јављају варијанте *клуфко* / *клувко*, а у јужнијим крајевима честа је и варијанта *клуко*. У сливу Раме, регистрована је и творбена варијанта *клубак*. Каткад се јављају и варијанте *клубе* и *клујче*, вјероватно под утицајем стручне литературе. Понекад се ова именица, преузета из опште лексике, и посебно детерминира: *клујко ћелџ*, или, под утицајем литературе, *зимско клујко*. Од осталих с-х. говора, у источној Србији се јавља *клубе*, а у Подравини је регистрована кајкавска варијанта *клојко*.

Постоје сродни еквиваленти и у другим словенским језицима: рус. диј. (Ку-бањ) *клуб* (Иванов. ЛС 74), полес. *клуб* (Пол. 335), рус. *зимный клуб*, пољ. *klub pszczół* (Крејн бр. 164).

2.3.3. Облик у којем се налазе пчеле приликом засједања (в. 3.2.1) у сливу Неретве назива се *брага*, мада се истим називом означава и ројевски грозд. Гомила пчела објешена на отвору кошнице више дана пред ројење или пак у току великих врућина, подсећа на човјечју браду, па је ова пчеларска метафора сасвим провидна. У овом значењу регистрована је и у Покупљу, а двосмислена илустрација уз њено дефинисано значење ројевског грозда у РСАНУ (4д) показује колико су ова два референта слична. Забиљежен је и одговарајући деноминал *обраѓић* 'образовати браду око кошнице'.

Сродни еквиваленти су уобичајени и у другим словенским језицима: рус. *бородá* (Жор. 78; Иван. ЛС 73), пољ. *broda* (Крејн бр. 47), слвч. *brada* (Мила 15), а француски и енглески еквиваленти – *barbe*, односно *barb* (Крејн бр. 47) – упућују на даљу сродност назива овог облика пчелиње масе.

Аналогно помјерању назива *брага* на ројевски грозд (в. 2.3.4), и примарни назив тог референта се помјера на гомилу пчела која виси на отвору кошнице – *ірџ*.

2.3.4. По одвајању од матичног друштва и краћег кружења изнад пчелињака, рој се савија на неки предмет, обично на оближње дрво, гдје се вјеша у облику издужене масе, која се у стручној терминологији назива (*ројевским*) *ірозгом*. На испитиваном подручју, такав облик роја именује се метафорички општим лексемама *брага*, *ірозг*, *мосур* и *шорба*.

Највећу распрострањеност имају дијалекатске варијанте лексеме прасловенског поријекла *ірџ* / *ірџ*, преузете из ботаничке у пчеларску лексиком на основу спољне сличности. У секундарним изворима, потврђен је и у чакавским говорима *ірозг чел*, а и општа лексикографија биљежи ово значење лексеме *ірозг* (РЈАЗУ bb). И у руском језику постоје сродни еквиваленти: *ірозгъ ичел* (Попов 191) и *ірозгъ рогеая* (Крејн бр. 163). У чешком се зимско клупко назива *zimni hrozen*, чији детерминатор наводи на помисао да постоји и љетњи или ројевски *hrozen*. Француски еквивалент *grappe* (Крејн бр. 163) показује да постоји универзалнији семантички модел именовања тог референта.

Анатомском лексемом *брага* понекад се у источној Херцеговини и сусједним Конавлима означава ројевски грозд. Тако је и у РСАНУ (4д) дефинисано њено пчеларско значење, мада наведени примјер упућује на гомилу пчела на улазу у пчелињи стан.

У си. Херцеговини, објешени рој се често пореди са турцизмом *шорба*, у ји дијелу регије чује се такође турцизам *мдсџр*, а у Покупљу је регистрован синоним *шумболац* (Стативе 54).

2.3.5. Мада је уочавање најгушћег дијела роја у лету релевантно за хватање роја, само је на једном мјесту забиљежен назив тог референта – *кџло*, али у другим изворима нема помена ни те појаве нити њеног назива.

2.3.6. У пчеларству, старинском и савременом, веома је значајна количина пчелиње популације у друштвима и у појединим фазама одгоја пчела, па се она одређује уобичајеним приближним мјерама. Пошто се у расположивим секундарним изворима не спомињу мјере пчелиње масе, тек је при крају сакупљања грађе уочена та појава, па се сакупљене потврде односе само на нека мјеста у источној Херцеговини и Пиви.

Количина пчелиње масе означава се лексемама преузетим из опште лексике и партитивним генитивом назива медоносне врсте: *шџка чџлџ / мџвџ, џрџџри чџлџ, шри џрџџришии чџлџ, кџџа мџвџ, врџџа чџлџ, џрџр мџвџ, џрџз чџлџ, џблџк чџлџ*. У савременим кошницама јачина пчелињег друштва се одређује по броју оквира запосједнутих пчелама: *џџ рџма мџвџ, шри оквира чџлџ*.

На исти начин се партитивним генитивом детерминишу и неки облици пчелиње масе: *рџ чџлџ, клџко чџлџ, рџ мџвџ*.

3. МНОЖЕЊЕ ПЧЕЛА

3.0. У номинацији процеса множења пчела постоје двије јасно разграничене лексичко-семантичке групе: једна се односи на размножавање пчелињих јединки и њихове неодређене масе, а друга на умножавање пчелињих друштава. Већина лексике из прве групе је заједничка са лексиком других животињских врста које се множе из јаја.

3.1. Множење пчелињих јединки

3.1.1. Ојлођавање

3.1.1.1. Патријархалним пчеларима није био сасвим јасан начин размножавања пчела, па ваљда стога и нису наслијеђене специфичне лексеме којима би се означавало оплођавање само ове врсте, аналогно посебним глаголима за спаривање сваке врсте домаћих животиња. Спаривање матице са трутом савремени пчелари означавају глаголима општијег значења.

У западној Херцеговини и сливу Неретве, спаривање пчелињег мужјака са плодном женком означава се глаголима *ојлођиџ (се) – ојлођаваџ (се) / расџлођаваџ (се)* и одговарајућим девербалима *ојлођња, ојлођџе и џилођџ*. У старијој пчеларској лексикографији (Живановић) регистрован је глагол *ојлођиџи*. Сродни еквиваленти постоје и у другим словенским језицима: *ојлођоџворџт'*, *зајлођн'џџџа* у полеским говорима (Пол. 345, 332), *oploditi matku, oplodniti se* и *oplodněni* у чешком (Мудра 15), као и у савременим пчеларским терминологијама: рус. *ојлођоџворџние*, пољ. *zapłodnienie*, чеш. *oplození* (Крејн бр. 322) и *oplodnenie matiek* у словачком (Мила 147). У словеначком језику се у истом значењу употребљава глагол у другом превојном степену: *plemeniti* (Шмид 11).

У ји. Херцеговини и сусједним Конавлима, оплођавање пчела означава се романизмима *йáриѝ (се) – ойáриѝ (се) / сйáриѝ (се)* и *йáрѣње*, који су уобичајени и у савременој пчеларској терминологији. Сродни еквиваленти постоје и у другим словенским језицима: *йáровацџа, парóван'иџе, сйáрóвка* и *спарван'е* у полеским говорима (Пол. 347, 359), *сйáриванње* (Попов 223) и *сйáривание* (Крејн бр. 555) у руском, *спáрене матку* у словачком (Мила 210), *раѣненí* у чешком и *parowanie* у пољском (Крејн бр. 200, 555).

У Попову је регистрован општи синоним својствен сточарској лексици *ой-рскáѝ се*.

Сам приказ спаривања – силовит узлет мноштва трутова за младом, брзом матицом – означава се са више метафоричких назива исте мотивације: *свáдбенí лѣѝ / љзлѣѝ, свáдбенí љѝѝ, свáдба* и *свáѝови*. Знатна њихова укоријењеност у народним говорима могла би навести на погрешан закључак да су изворни, да се и у осталим словенским, а и неким несловенским пчеларским терминологијама, одговарајући чин не номинира по истом творбено-семантичком моделу: чеш. *svatební let matky* или *stnbní let*, пољ. *lot weselny*, рус. *вьлѣѝ бра́чнѝѝ*, буг. *бра́чен љдлѣѝ* (ОЈЗСл V 1319, 1320), затим франц. *vol nuptial*, њем. *Hochzeitsflug* (Крејн бр. 556) и сл. Очито је да су потврде из испитиваних говора рефлeksi стручног термина *свадбени лѣѝ*, настало према интернационалном узору.

3.1.2. Лѣло

3.1.2.0. Пчелињи подмладак у свим стадијима развоја од заметка који матица полаже у ћелију до изласка формиране јединке из ње, као и простор у пчелињем стању гдје се легу пчеле, у херцеговачким говорима се означава синонимима *црв* и *лѣло*.

Преузет из зоолошке лексике, *црв* је изворни пчеларски назив проширен на цијелом испитиваном подручју, нарочито код старијих пчелара. У изузетним случајевима, ради дистинкције од њеног општеупотребног значења, овој лексеми се додаје и професионални детерминатор *чѣлињѝ* или *чѣлијѝ*. Пошто је био карактеристичан за патријархално пчеларство, у којем његовом референту није обраћана велика пажња, као што је случај у савременом пчеларењу, општи назив *црв* је улазио у незнатан број посебних назива: *црв ђ-дáна* 'јаје', *оѝворенí црв* 'ларва' и *зáѝворенí црв* – 'лутка', али је оставио великог трага у фразеолошким конструкцијама (в. 3.1.2.2). Насупрот малој распрострањености сингулативне форме са потпуним облицима броја *црв-црви*, којом се означавају јединке подмлатка, обликом колектива *црв* најчешће се означава маса тог подмлатка. Деминутивом *црвић* такође се диференцира јединка од масе означене колективом или пак јединка на нижем стадијуму развоја.

Судећи по секундарним изворима, пчеларски назив *црв* раширен је у Босни, Црној Гори, Србији, а у Хрватској и у кајкавском лику *црв*. Регистровани су га и старији пчеларски лексикографи, РСАНУ помиње *црвић* (s. v. нанети 6), док га савремена терминологија не познаје. Ушао је у састав више вишечланих назива и фразеологизама, а од њега су изведени и глаголи којима се означава процес лежења (в. 3.1.2.2.1).

Лексема *црв*, општи назив дугуљастих пузавих животињица, као и сличне фазе у развоју инсеката, прасловенског је поријекла – **čьrvъ* – и њене континуанте познате су у пчеларским лексикама свих словенских народа. Мада се тим контину-

антама у појединим словенским језицима означава развојна фаза ларве (в. 3.1.2.1.2), ипак је забиљежено више потврда ширег значења – 'пчелињи подмладак у свим развојним фазама': рус. *черь* (Жор. 97), рус. диј. *червь* (Попов 227), рус. кубањски диј. *черва́* (Иван. Назв. 339), укр. диј. *чер, черв, черва, чéров / черóв, чарóв, чéрви, чирва́, червиц'и* (Ник. 223), слов. *črv* (Шмид 5), дљуж. *cerw, глуж. čerw* (ЕССЈ s. v. *čьrvь).

Исто семантичко поље има и девербал *лѐло*, којим се, поред мјеста лежења, значења распрострањеног ван пчеларске и ентомолошке лексике, означава и читав пчелињи подмладак. Распрострањен је на цијелом испитиваном подручју, потврђен је код свих информатора, али њиме се чешће служе савремени пчелари. Назив је најчешће у колективу, којим се означава подмладак у маси, али се на ограниченом подручју јужне Херцеговине јавља и у сингулативу са оба броја када се њиме означавају јединке тог подмлатка. У односу на дијалекатску лексiku, стручни термин има уже значење – њиме се означава само маса пчелињег подмлатка и мјесто гдје се он развија.

Пошто се у савременом пчеларењу придаје посебна пажња пчелињем подмлатку, његов савремени назив, као једна од стожерних пчеларских лексема, улази у велики број хипонима мотивисаних:

– намјеном: *мајично лѐло / лѐло од мајице*, тј. легло из којег се легу матице; *шрушовско / шрушинско лѐло*, легло из којег се легу трутови; *чѐлињѐ / чѐлинско лѐло*, из којег се легу радилице;

– поријеклом: *мајично лѐло*, које је залегла матица, за разлику од трутовског, које може залећи и лажна матица;

– добом: *сидрѐ / з(г)рѐло лѐло : младѐ лѐло*, затим *лѐло од(г) гана*;

– изгледом: *диворенѐ лѐло : заиворенѐ / идклољенѐ лѐло*, затим *разбацанѐ лѐло*;

– временом настанка: *дрѐљейно / рѐно лѐло : јесењѐ / кѐсно лѐло*;

– квалитетом: *ло лѐло*, трутовско;

– здравственим стањем: *здрѐво лѐло : бѐно лѐло*, као и називи болести: *каменѐ лѐло, крѐчно лѐло, кѐселѐ / кѐселкасиѐ лѐло, мјешинасиѐ лѐло* (в. 9.1).

Мада исходни глагол у пчеларској функцији има знатно шири ареал (в. 3.1.2.2.1), девербал *ле́ло* је јужнословенска иновација, сродни еквиваленти забиљежени су још само у словеначком језику: *zalega* и *ležak* (Шмид 7, 15). Истина, и у пољском је регистрован сродан назив у нешто суженом значењу, као ознака треће развојне фазе пчелињег подмлатка – *zalqzek* (Козл. 265). И у старијој српској пчеларској лексикографији регистрован је девербал од другог превојног степена – *ило́и*.

При ушћу Раме, у архаичном муслиманском говору, пчелињи подмладак се именује општим називом *илѐг*, који региструје и старија пчеларска лексикографија. Сродни еквиваленти чести су у пчеларским лексикама других словенских народа: слов. *plod* (Шмид 11), слвч. *plod* (Мила 164), чеш. *včelí plod* (ОЈЗСл D 0306), рус. куб. диј. *расѝло́г* (Иван. Авт. 14), рус. *расѝлог, ѝриѝлог* (Попов 214, 218), укр. диј. *розѝло́г / розѝло́г, зайло́г* (Ник. 223), полес. *росѝло́г, росѝлѝг* (Пол. 355).

3.1.2.1. У савременом пчеларству релевантно је разликовање појединих фаза у развоју пчелињег подмлатка, које се у пчеларској терминологији именују ентомолошким терминима *ја́је, ларва* и *лу́йка*.

3.1.2.1.1. Назив за матичин плод, пчелињи заметак у прва три дана, на цијелом испитиваном подручју је *ја́је*, у Попову је забиљежен деминутив *ја́јце*, као што

је случај и у старијој српској пчеларској и општој лексикографији (РСАНУ). У пчеларству је веома релевантна оплођеност тог заметка, па то пчелари посебно детерминишу – *о̀йло̀ћен̄о* : *недо̀йло̀ћен̄о ја̀је*. Идентичан назив једино је још потврђен у Пољцима код Сплита. Расположиви извори пчеларске лексике других словенских језика потврђују да се матичин плод готово искључиво назива континуантама и дериватима прасл. лексеме **aje*: пољ. *jaje* (Козл. 265), пољ. диј. *jajko* (МАЗЈ бр. 243), чеш. *vajíčko* (Мудра 23), слвч. *vajíčko* (Мила 241), буг. диј. *jaјџе, иџе* (Зел. 282), полес. *jaјџчко, jaјџчко, jeјџчко* (Пол. 365).

На испитиваном подручју, понегдје се пчелињи заметак означава аналогним називима помјереним са других живих врста. У неколико мјеста у источној Херцеговини, као и у војвођанским говорима (Недељков 236) и у старијој пчеларској лексикографији, регистрован је назив *у̀йљувак*, карактеристичан за муве, вјероватно помјерен на основу синонимије *йчела* – *мува* (в. 1.1.2). Такође у источној Херцеговини, пчелиња јаја се означавају и називом својственим за рибе – *йкра*. Слично помјерање среће се и у словеначком језику, гдје се пчелиње јаје означава називом карактеристичним за уш – *gnida* (Шмид 6).

У јужној Босни, забиљежен је траг именованја пчелињих јаја општим називом биљног заметка – *сјџме*, који у источнословенским језицима има широку распрострањеност, не толико у самом називу – рус. *семя* (Жор. 95), колико у одговарајућим деноминалима којима се означава полагање пчелињих јаја, а који немају сродних еквивалената у српском: рус. *семенийџь, обсеменийџь, засеменийџь* (Попов 195, 207, 225), као и у сродним синонимима: рус. *сеяџь, засеваџь* (Попов 195, 225), полес. *сџџат' jaјџчки, сџџаџь jaјџчка, џосџџат' jaјџчки* (Пол. 351, 357), буг. диј. *сея* (Зел. 281).

Општи пчелињи називи *црв* и *лѐло* понегдје се употребљавају и у ужем значењу као ознака за пчелиње јаје, што се види и из њихове детерминације: *црв ђ-ѓана, младо лѐло ђ-ѓана*.

3.1.2.1.2. Друга развојна фаза пчелињег подмлатка, која се у стручној терминологији назива општим ентомолошким термином *ларва*, почиње од изласка из јајета па до његова затварања у ћелију. Пошто у овом стадијуму подмладак има облик црва, он се у испитиваним говорима најчешће и именује тим општим називом већине бескичмењака – *црв*. У колективу означава масу, а у сингулативу јединке. У том ужем значењу назив је регистрован и у српској пчеларској лексикографији. За разлику од свог ширег пчеларског значења, понегдје се ово сужено семантичко поље и посебно детерминира – *о̀дшворен̄и црв*. Почетни стадијум ларве означава се и деминутивим *црвић*.

И у другим словенским језицима слично је стање: рус. *черва, червячки* (Попов 227), пољ. *czervi, czerwie* (Козл. 265), полес. *чэрв́а, чэрв, чэрв', чэр, чэрјак, чэрвјак* (Пол. 364), пољ. *czervi, czerwie* (Козл. 265). У чешком се деминутивом *červik* означава млада ларва непосредно по њеном изласку из јајета (Мудра 15), као што је случај с нашим *црвићем*.

Општи интернационални ентомолошки термин *ларва* познат је већини савремених херцеговачких пчелара, понекад и у дијалекатској варијанти *ла̀вра*. Као што је овај интернационализам усвојен и у српској пчеларској терминологији, тако је раширен и у пчеларским терминологијама других словенских народа: чеш. *larva*, пољ. *larwa* (Крејн бр. 520), слвч. *larva* (Мила 97), а среће се и у њиховим дијалектима – нпр. пољ. *larџу* (МАЗЈ бр. 243).

језицима: рус. *червийиѣ*, *черийиѣ*, *начервляиѣ* (Попов 206, 227), пољ. *czerwić* (Крејн бр. 265), пољ. диј. *cyrvic* (МАЗЈ бр. 243), полес. *чэрвіт'*, *чэріт'*, *чэрий* (Пол. 364), длуж. *cerwiś se*, брус. *черіць* (ЕССЈ s. v. *čьrviti), чеш. *červiti se* (СЛПС 2, 266), као и одговарајуће глаголске именице: рус. *червление* и пољ. *czerwienie* (Крејн бр. 640).

Патријархални пчелари, који нису добро познавали природу множења пчелињих јединки, ипак су на почетку сезоне на саћу уочавали наглу замјену меда леглом. Та промјена се средином седамдесетих година ХХ вијека на читавом испитиваном подручју означавала синтаксичким конструкцијама *йрѣиуриий*, *йрѣиуриий* / *йрѣиуриий нѣ црв*, *рѣзбиий* – *рѣзбијай* (*мѣг*) *нѣ црв*, *окрѣнуий нѣ црв*, *бѣциий* – *йрѣбѣциий нѣ црв*. Данас, скоро заборављен, пчеларски фразеологизам *рѣзбиий на црва* јавља се и у херцеговачкој хуманој лексици, у којој означава богат пород. Руски еквивалент *йересиживаиѣ черву на мег* 'замјењивати легло медом' (Попов 210) упућује на претпоставку да је истом синтаксичком конструкцијом и у прасловенском означавано периодично замјењивање садржаја саћа. И руски глагол *йеречеряиѣ*, којим се означава почетна фаза полагања јаја (Попов 210), исто као и херцеговачки синоними *йроцрвѣиий* и *зацрвѣиий* / *зацрвѣай*, резултат је сажимања поменутог фразеологизма. Сродни еквиваленти забиљежени су и у пољском дијалекту – *zaczervić* / *zacervić* (МАЗЈ бр. 243).

У означавању цијелога процеса пчелињег развоја на испитиваном подручју највише је раширен глагол *лѣћ* (*се*), уз који као субјекат (рефлективни облик), односно прави објекат (нерефлективна форма), стоје називи *чела*, *мува* / *муха*, *мајица*, *йруиј*, *рагилица*. Континуанте и деривати глагола **lešt'i* у пчеларским лексикама других словенских народа прилично су ријетки и већином се односе на завршну развојну фазу. Једино се словеначким еквивалентом *leči* означава цио развојни процес (Шмид 8, s. v. *matica*).

Синоним *кѣиий* (*се*), раширен у Пиви и сусједном граничном дијелу Херцеговине, гдје се донедавно задржало убијање пчела, резултат је другачијег поимања медоносног инсекта. Међутим, тај глагол и његове префиксирание форме веома често се у херцеговачким говорима употребљавају за аналогне радње код пчелињих непријатеља – воштаног мољца, осе и сличних инсеката.

3.1.2.2.1. Почетна фаза извођења пчелињег подмлатка је полагање јаја, које матица испушта из свог репродуктивног органа на дно ћелија у саћу. Тај иницијални тренутак у развоју пчелињег подмлатка у херцеговачким говорима се означава синонимним низом префиксираних сложеница од несвршених глагола *-лаіай*, *-носий*, *-бацай*, *-йљувај*. Уз њих као прави објекат, односно субјекат код њихових рефлексивних форми, може бити само *јаје* или, евентуално, неки његов синоним, по чему се види да ти глаголи имају најуже семантичко поље.

Уз сложенице од превојног степена **leg-* *налѣћ* (*се*) и *зѣлѣћ* (*се*) као прави објекат, односно субјекат, могу стајати и називи чланова пчелињег друштва, па оне имају шире и неодређеније значење од претходних синонима. Сложенице од превојног степена **log-*: *йолѣжѣиий* – *йолѣіай*, *оглѣжѣиий* – *оглѣіай* и *рѣзлѣіай* раширене су на цијелом испитиваном подручју, нарочито код савременијих пчелара.

По значењу и валентности, претходној породици глагола врло је близак глагол *нѣсѣиий* са својим сложеницама *нанијѣиий*, *йрѣнијѣиий* / *йрѣниий* – *йронѣсѣиий*, *снѣјѣиий* / *снѣиий* и *занијѣиий*. Поред правог објекта *јаје*, уз глагол *занијѣиий* забиљежен је и назив *црв*. Раширени су на цијелом испитиваном подручју, а уобичајени су и у стручној литератури, нарочито глаголска именица *нѣшѣње*, која отуд продире и у професионалну лексикку. На испитиваном подручју нису забиљежени синоними од

другог превојног степена: *несѝи*, *несење* и *несивосѝи*, распрострањени у хрватској пчеларској терминологији.

И у другим словенским језицима јављају се сродни еквиваленти у оба превојна степена и са истим објектом и значењем: слов. *nesti jajčka, znesti jajca, zanositi, nezapošeno satje* 'саће без меда и легла' (Шмид 8, s. v. *matica*, 9), буг. *неса*, буг. диј. *ниса ица* (Зел. 281), рус. *выносятся* 'прекинути полагање јаја' (Попов 190), полес. *нэсѝы́ јайѝчыкы* (Пол. 344). То је нарочито изразито код одговарајућих девербала у савременим пчеларским терминологијама којима се означава матичина способност ношења јаја: рус. *яйценосность майки*, буг. *яйценосностѝ*, пољ. *nieśność matki* (ОЈЗСл ЈА 0099), буг. *снасяне на яйца* (ОЈЗСл О 1239) и сл.

У цијелој Херцеговини, нарочито западној, полагање пчелињих јаја се означава глаголско-именичким синтагмама *бацаѝи / бацаѝи јаја*, *бацаѝи јаје*, *бацаѝи* и *убацаѝваѝи уѝљувке*, *бацаѝи црв*. У старијој српској пчеларској лексикографији забиљежен је синоним *набацаѝи*.

Синонимија *јаје – уѝљувак* одразила се и у означавању радње: на једном мјесту у источној Херцеговини потврђена је универбна синонимна форма *уѝљувваѝи*, којој у ји. Босни и старијој пчеларској лексикографији одговара глагол *зайљувваѝи*, као и видски пар *зайљувваѝи – зайљувваѝваѝи* у РСАНУ.

На схватајући значај наглог развоја пчелињег подмлатка пред медоносну сезону, стари пчелари су негативно поимали брзу замјену меда леглом, па су је у сз. Херцеговини означавали синтагмама *ѝрдоваѝи / оѝрдоваѝи / заѝрдоваѝи мѝг*, а да је ареал те номинације био и шири, показује глаголска именица *ѝрдоваѝе лѝла*, забиљежена у источној Херцеговини.

Глаголом *закѝѝѝи (се)* карактеристичним за множење великог броја животињских врста, само се у Пиви и сусједном граничном дијелу Херцеговине означава почетак полагања пчелињих јаја, што на осталом подручју има изразито пејоративну конотацију. Супротан, хипокористичан став забиљежен је само на једном мјесту у синониму *зачедѝи*.

У ји. углу Херцеговине, уобичајена је употреба апстрактних глагола *ѝдчѝѝи* 'почети полагање јаја' и *ѝѝриѝи се* 'ширити залежену површину саћа'.

3.1.2.2.2. Прелаз пчелињег подмлатка из фазе јајета у фазу ларве је теже видљив па и нема прецизнијег његовог именовања. На ширем простору источне Херцеговине означава се глаголом *ѝрѝѝи се*, а потврђена је и сродна сложеница *рѝзѝѝи се*. Једанпут је забиљежен и несвршени синоним *ѝѝцаѝи*.

3.1.2.2.3. Претварање пчелињег легла из стадија ларве у стадиј лутке запажа се по затварању ћелија воштаним поклопцима, па се у херцеговачким говорима и означава глаголима којима се номинира затварање саћа у свим приликама. Од синонимног низа глагола којима се означава затварање ћелија (в. 5.6) за смјену развојних фаза легла употребљавају се само глаголи *зайѝвѝриѝи (се) – зайѝвѝраѝи / зайѝвѝраѝи (се)* и *ѝѝклоѝѝиѝи*. Њихови трпни придјиви служе за детерминацију одговарајуће развојне фазе легла – *зайѝворенѝ / ѝѝклоѝѝенѝ лѝло* и *зайѝворенѝ / ѝѝклоѝѝенѝ црв*.

Идентично је стање и у стручној литератури.

3.1.2.2.4. Прелазак лутке у развијену пчелињу јединку, тј. њен излазак из ћелије, означава се већином префиксираним формама финалног значења глагола *-леѝи (се)*, *-ѝѝи*, *-водѝѝи (се)*, *-ѝѝвѝриѝи се*, *-валаѝѝи (се)*. Од субјекта радње зависи да ли ће се употријебити повратни глагол (легло) или пак његов прелазни облик (његователице легла).

Завршетак лежења најчешће се на испитиваном подручју означава глаголом *лѣћ* (*се*) и његовим сложеницама *ѝзлѣћ* (*се*) и *одлѣћ* (*се*). Глаголом *излѣћи се*, који је регистрован и у старијој пчеларској лексикографији, служи се и савремена стручна литература. Сродни еквиваленти проширени су и у пчеларским лексикама западнословенских језика: чеш. *lihnouti se*, пољ. *wylegać się* (Крејн бр. 272), пољ. диј. *wylegać, wylgac* (МАЗЈ бр. 243), затим глаголске именице: чеш. *vilihnuti* (Мудра 5), слвч. *liahnutie* (Мила 102). Одговарајућа глаголска именица у пољском *wyleganie* има шире значење, обухвата читав процес лежења пчела.

У сливу Неретве, излазак младих пчела из ћелија означава се глаголским паром *извес* (*се*) – *изводић* (*се*). Сродни еквиваленти постоје у источнословенским језицима: рус. *выводить* (Крејн бр. 742), полес. *виводит', виводицица, заводицица* (Пол. 325, 331).

Номинација финалне фазе развоја пчелињег подмлатка понекад је мотивирана отварањем ћелија у којима су се дотад развијале лутке: *ѝрѝрис* (*се*), *оѝвѝрић* (*се*) – *оѝвѝраћ* (*се*), *ѝроваѝваћ* (*се*). Први од њих има сродног еквивалента у пољској пчеларској терминологији – *wygrizać się* (Крејн бр. 272), а последњи у словеначком, где одговарајући девербали имају метонимијски помјерено значење: *valivka* 'легло', *vališče* 'плодиште, простор о коме се развија легло' (Шмид 14).

У сз. дијеловима Херцеговине, финални процес развоја пчелињег легла означава се глаголом *ѝзѝћ* / *ѝзѝћ* – *ѝзлазић*, што је честа појава и у стручној литератури.

3.1.2.2.5. За рад пчела радилица на одгајању легла херцеговачки пчелари немају устаљенијих ознака, него то чине општим синтагмама *чуваћ* *лѣло*, *њѣоваћ* *лѣло*, *радић* на *лѣлу*, (*х*)*ранић* *лѣло* и сл. Чињеница да се у тим синтагмама не појављује старији синоним *ѝрѝв* показује да патријархални пчелари нису били свјесни те радње, па је нису ни именовали.

3.2. Множење пчелињих друштава

3.2.0. У процесу множења пчелињих друштава постоји више фаза: први знак је засједање, затим магична најава одвајања новог друштва и, на концу, његов излазак из старог пчелињег стана.

3.2.1. Засједање ѝчела

Када пчеле ухвати нагон за множење њихових друштава, а то се у старинским кошницама подудара обично са изградњом саћа до њиховог дна, онда нагло спласне активност на сакупљању хране, па пчеле почну да масовно мирују у доњем дијелу свог стана, са унутрашње и спољне стране. Та се појава на испитиваном подручју обично именује разгранатим деривационим гнијездом коријена **sēd-*, затим и дијалекатским ликовима глагола *лежати*, *обасијати се*, *обложити*, *ојрнути се*, као и метафоричком именицом *брага*.

Дијалекатским ликовима *сѣс* / *сиѣс*, *зѣсес*, *обаѣсес*, *ѝдѣсес*, а рјеђе и нејотованим формама *сјѣс* и *зѣсјес*, најчешће се означава тај први наговјештај стварања новог пчелињег друштва. Различита префиксација мотивирана је поједином семантичким обилежјима исте појаве: *за-* довођење у стање дужег задржавања, *оба-* простор, заузимање спољне стране стана, *ѝо(г)-* такође простор, заузимање доње стране стана. Стање се означава ликовима несвршеног глагола *засјѣгати* / *засјгати* / *засјигати*, а само

тиваног подручја. Глаголи *zđāī* – *sazívaīī*, регистровани у западној Херцеговини, имају сродне еквиваленте у источнословенским језицима: блр. *abzývāיצа* и укр. *obzývāійся* (Ман. 81).

Глаголи ономатопејског поријекла потврђени су само у појединачним мјестима. Једни од њих су преузети у пчеларску лексику из оринтолошке – *квдџаīī* и *іакаīī*, други из ентолошке – *кврчаīī* и *іундџіī*, трећи из опште лексике – *кврчаīī*, док је *ілакаīī* казационализам вјероватно настао непосредним опонашањем квакања. Говорећи о пјевању матица, пчелари опонашају матичине звучне сигнале са *џі-џі*, *џіју-џіју*, *іі-іі*, *ііју-ііју* (тикање) и *квā-квā*, *іу-іу*, *іун-іун* (квакање).

3.2.3. Ројење ичела

Пчелиња друштва се множе природном диобом или, у новије вријеме, вјештачким путем.

3.2.3.1. Зависно од редосљеда настанка нових друштава и њихове генеалогіје у току једне сезоне, разликује се и именује више врста природних диоба. Обично у вријеме најјаче активности на биолошком развоју пчелињег друштва и сакупљања хране, стара матица са већином радилица излетница и извјесним бројем трутова напушта свој стан остављајући у њему младу матицу или затворене матичњаке, младе радилице, трутове, легло и храну. На тај начин од старе пчелиње популације настаје ново пчелиње друштво, које тражи погодну шупљину у којој би се настанило. Та појава се на испитиваном подручју означава дијалекатским формама глагола *ројііі се* и већим бројем општих глагола, већином у рефлексивној форми, као и синтагми: *диінуіі се*, *іусіііі се*, *дијелііі се*, *раздеојііі се*, *одгојііі се*, *оікинуніі се*, *изиіи*, *избаџііі рој*.

Назив прасловенског поријекла *рој* са одговарајућим деноминалом и другим дериватима и композитима сачињава једно од стожерних пчеларских лексичких гнијезда (в. 2.2). У народним говорима двовидски глагол се јавља у више акценатских варијаната: у сјеверним предјелима Херцеговине и Конавлима *рџіі се* – *рџі се*, на јужном рубу регије *рџіі се* – *рџі се*, а у међупростору *рџіі се* – *рџі се*. Само на једном мјесту је потврђена префиксирана форма *ізројіі се* у функцији свршеног видског парњака, док у осталим мјестима има помјерено значење (в. 3.2.3.2.6). У западној Херцеговини уобичајен је итератив *рајаі се*.

Три девербала од основног глагола ареално су дистрибуирана на испитиваном подручју: *рџење* / *рџење* у сјевероисточној, *рџугба* у источној и *рџба* у јужној Херцеговини, док је у западном дијелу регије регистрована глаголска именица *рајање*. Понекад савремени пчелари те несвршене глаголе и одговарајуће глаголске именице детерминирају да би ову диобу пчелињих друштава диференцирали од вјештачке: *іпріродно се рџіі*, *іпріроднџ рџење* / *рајање*.

Глагол *ројіі се* и одговарајуће именице раширене су и у осталим нашим говорима а биљежи их и општа и специјална лексикографија. У општој лексикографији основни глагол се третира само као несвршени, а префиксирани *ізројіі се* и *одројіі се* као свршени. Дистинкција у дефинисању значења творбених варијаната *ројење* 'стварање роја' и *ројугба* 'вријеме кад се пчеле роје', које се проводи у пчеларској и општој лексикографији, нема упоришта на испитиваном подручју, што се види и из њиховог ареалног разграничења.

Сродни еквиваленти су раширени и у осталим словенским језицима и беспредметно је наводити огромну лексичку грађу да би се доказала ноторна чиње-

ноним *баџиџи се* 'ројити се' и банатски фразеологизам *џреко ножа баџиџи рој* (РСАНУ s.v. нож).

У РСАНУ регистрован је синоним непознатог географског поријекла *јаџиџи се* 'ројити се' (о пчелама), којим се на херцеговачком подручју означава играње пчела (в. 5.1.1.5).

3.2.3.2. У патријархалном пчеларству, које је било екстензивног карактера, пчеле су се много ројиле, па су пчелари разликовали и именовали више врста ројева по редосљеду, генерисању, времену и начину њихова настанка (в. 2.2.2.1.1). У пчеларству је веома релевантно којим је редом настао рој: првом, другом, трећом или даљом диобом матичног друштва у једној сезони. Вриједним се рачуна први, а понегдје и други рој, док сљедећи ројеви прве генерације и друга генерација (рој од истогодишњег роја) имају незнатну економску вриједност, а трећа генерација, која је изузетно ријетка појава, служи само као симбол плодности и среће.

3.2.3.2.1. Прво ројење матичног пчелињег друштва у току исте сезоне означава се лексиком којом се уопште номинира природна диоба пчелињих друштава. Ради прецизирања значења, у појединим случајевима пчелари ће се послужити и бројчаним детерминаторима уз глаголе *џрџи* / *џрџи џџи* (*ројила се џрџи* / *џрџи џџи*) и уз именице *џрџ* / *џрџ -а* (*џрџ* / *џрџ ројење*, *џрџа ројба*) и сл.

3.2.3.2.2. Друго и свако наредно ројење у највећем дијелу Херцеговине, ако се не прецизира аналитички (нпр. *ројила се грџи џџи*, *роји се џрџи џџи*), означава се деноминалом *џрџиџи се* / *џрџиџи се*. У извјесном дијелу западне Херцеговине, треће и свако даље ројење се назива *џрџиџењем*, а у си. Херцеговини тек четврто ројење почиње тако да се именује (в. 2.2.2.1.1.2-4) У црногорској Ријечкој нахији, тим се називом означава друго и свако даље ројење.

3.2.3.2.3. Стварање друге генерације ројева у истој сезони, тј. ројење друштва која су и сама настала у тој години, у највећем дијелу испитиваног подручја не именује се посебно. У сз. дијелу постоји компактнији ареал у којем се варијантама изведеним од исходног назива *џрџи* (2.2.2.1.1.6.1) *џројиџи се* / *џројиџи се*, *џројиџи се*, *џројиџи се* означава та радња. То значење се подудара са значењем глагола *џројиџи се* у већини других с-х. говора, као и у пчеларској терминологији. Изолекса која раздваја деноминале од назива *џројак*, с једне, и *џрој*, с друге стране, поклапа се са линијом која раздваја семантичка поља настајања ројева прве генерације од ројева друге генерације.

У сјеверној Херцеговини, код досељеника са црногорско-херцеговачке границе, забиљежен деадјектив *џмлаџи се*, преузет из опште биолошке лексике.

У Пиви се стварање ројева друге генерације означава деноминалом *џојиџи се*, потврђен и у црногорским говорима, што се подудара са ареалом пчеларског назива *џојџан* / *џојџе* (в. 2.2.2.1.1.6.1).

3.2.3.2.4. Прекомјерно ројење пчела је непожељно у пчеларству, јер се оне њиме исцрпљују, а добитак је занемарљив. Та радња се означава глаголом *џрскати се*, *џрскати се*, као и одговарајућом глаголском именицом *џрскатије*. Сродни еквиваленти нису пронађени у другим говорима и осталим словенским језицима, за разлику од лексичког гнијезда прасловенског коријена **perk-*, веома распрострањеног у сточарској лексици свих словенских језика за означавање оплодне животиња, првенствено коза (Клеп. 37). Мада се на испитиваном подручју акценатски дистингвирани спаривање коза (*џрскати се*) и прекомјерно ројење пчела (*џрскати се*), ипак се на семантичком плану уочава заједничка архисема 'изразита способност размно-

жавања'. Та акценатска дистинкција вјероватно је у складу са општом тежњом за антропологизацијом пчеларске лексике.

3.2.3.2.5. Стварање слабог роја, што је, најчешће, резултат прекомјерног ројења, означава се свршеним глаголима *йрснуи* и *изјаловиш се*. Прекид или изостанак размножавања пчела на испитиваном подручју, као и у неким другим с-х. говорима, спорадично се означава глаголом *јаловиш се*, такође преузетим из сточарске лексике. Стварање безвриједног роја, с утилитарног аспекта, равно је неројењу, или пак има још неповољнији резултат. Наведени глаголи одразили су се и у номинацији одговарајућих ројева (2.2.2.1.2).

3.2.3.2.6. Исцрпљивање пчелињих друштава превеликим ројењем на испитиваном подручју именује се низом финитних глагола сложених с префиксом *из-*: *исйрскати се*, *изрјоши се*, *исцрвиш се*, *исйушишати се*, *исйрдошиш се*, *исйецаш се*, *исйрндецаш*, *исйркашиш*. Највећу распрострањеност има глагол *исйрскати се*, који је префиксацијом измјенио не само вид него и лексичко значење: 'прекомјерно се ројити' > 'ослабити прекомјерним ројењем'. Исто се помјерање значења огледа у глаголима *изрјоши се* / *изројиш се*, *исйушишати се*, *исцрвиш се*. Мотивација већине наведених глагола је провидва. По саопштењу проф. Н. Богдановића, глаголом *изројиши се* у ји. Србији се означава завршетак сезоне ројења – «изројиле се за ову годину». Гагол *исйрскатиш*, забиљежен при ушћу Раме, чудна је деформација турцизма *исйакашиш*, раширеног у општој лексичкој ји. Херцеговине. У синониму *исйрндецаш* огледа се потцјењивачки однос према безвриједном роју, као и опонашање звука омање групе пчела у којој преовлађује звррка трутова. Мотивација глагола *исйецаш се* у овој функцији сасвим је нејасна.

Ј. Живановић је забиљежио банатски фразеологизам *йреко ножа бацшиш рој* којим се означава ројење и поред покушаја да се оно онемогући подрезивањем старинске кошнице (РСАНУ s.v. нож).

3.2.4. Понашање ројева ван кошнице

3.2.4.1. *Бјежање ројева*. Често се догађа да пчелар не успије да ухвати рој који је излетио из кошнице или пак да пчелиње друштво, због недостатка хране или неке друге неповољне околности, само напусти свој стан и изгуби се у потрази за новим станом и извором хране. Та појава се на испитиваном подручју означава општим глаголима *бјежаш* – *йдбјеж*, *ушећ* и *селиш*. Једино се синтагмом *гйинуш се с водшишнѐ*, потврђеној у источној Херцеговини, прецизира напуштање пчелињег друштва из кошнице с празним сањем. У другим нашим говорима, као и у стручној терминологији, та појава се означава глаголом *бјежаш*, од чијег коријена су изведени и називи одговарајућег роја – *бјежунца*, *бјжац* (в. 2.2.2.1.3).

Сродан еквивалент глаголу *ушећ* засвједочен је у пољском извору с почетка XVII вијека: *исіека́с* (Кончки 25).

3.2.4.2. *Сйушишање ројева*. Послије излијетања из кошнице, рој се спушта на неки предмет у непосредној околини, најчешће на грану оближњег дрвета, гдје се групише у облику грозда. То спуштање се у испитиваним говорима означава дијалекатским формама општих глагола *сјестш*, *савиши се* – *савијаш* се, *йрвишиш* – *йрвијаш* се, *йрионуш*, *слећи се* / *слећуш* се и *објесити се*.

Најраспрострањенији је глагол *сјестш*: на десној обали Неретве у сз. дијелу испитиваног подручја, насељеног српским становништвом – *сјѐс*, у источној – *сѐс*, а у западној Херцеговини *сйс*. Најчешће се среће у формулама којим се рој призива

да се спусти на жељено мјесто. Свршени глагол *сјесити*, а понекад и његов несвршени парњак *сједати*, распрострањен је на читавом с-х. подручју. Такође, чести деривати коријена **sēd-* у осталим словенским језицима у блиским значењима (в. 5.1; 3.2.1) у овој пчеларској функцији много су рјеђи: рус. *оседать* и *осаживайтсья* (Попов 207) и чеш. *usedati se* (Крејн бр. 812).

Приличну распрострањеност у си. Херцеговини има видски нар *савиити се* – *савијати се*, а у много рјеђој употреби је *иривити се* – *иривијати се*. Расположиви извори не потврђују шири ареал тих глагола на с-х. подручју, али су сродни еквиваленти засвједочени у источнословенским језицима: рус. *ирививайтѣ*, *ирививайтсья*, *дайтѣ иривой* (Попов 213), полес. *вицца* – *звицца*, *вѣтыс'а* – *звѣтыс'а* (Пол. 324).

На источном рубу испитиваног подручја, чест је пчеларски синоним *иријенуити*, док се на западној и јужној периферији срећу варијанте глагола *иџс* / *иџнуити*. Сродан еквивалент је регистрован у старополском извору – *рџсѣ* (Концки 23).

Глаголом *објесити се* / *обисити се* често се, нарочито у западном подручју, означава вјешање роја на грану или какав други предмет.

На ширем западном подручју раширене су дијалекатске форме видског пара *ухваити се* – *ухваитиити се*: *вџити се* / *фџити се* / *фџџити се* – *џваити се* / *џфваити се*. Расположиви извори пружају више синонимних пчеларских потврда глагола *ухваитиити се* у хрватским говорима.

3.2.4.3. Мировање ројева. Послије спуштања на неки предмет у околини пчелињака, извјесно вријеме рој мирује. То се стање означава несвршеним глаголом *висити*: *вџити* у западној, *вџеити* у источној Херцеговини и *вјесити* у јужној Босни. И у словеначком језику је у истом значењу забиљежен глагол *visiti* (Шмид 12, s. v. гој).

У Пиви се та појава означава глаголом *држати се*.

3.2.4.4. Враћање ројева. Услјед неке неочекиване околности, догађа се да се рој врати у исту кошницу из које је полетио. Та се појава означава синтагмом, која се данас осјећа фразеологизмом, (*ио*)*враћити се* – *враћати се на оца* / *на бабу* / *на мајку* / *на мајинцу* / *на сџараца*. Архаизирани синоними *оџац*, *баба*, *мајка*, *мајинца* и *сџарац* односе се на пчелиње друштво које се ројило. У Црној Гори потврђена је варијанта *враћити се на мајку*, а у Далмацији *иовраћити се на оџака*. Иако су ти називи матичног друштва готово сасвим нестали, фразеологизам се одржао све до наших дана, мада га савремени пчелари не познају, него ту појаву аналитички означавају савременом лексиком, нпр. *враћити се* / *врнути се у џити кдинци* и сл. О старости тог фразеологизма говори и подударан еквивалент у старополском извору *vroćić sie nā māciory* (Концки 26).

Истим фразеолошким моделом означава се и једно блиско значење. Приликом сеобе пчела на недовољну удаљеност, тј. кад се не иселе ван њиховог ранијег радијуса летења, догађа се да се оне врате на мјесто одакле су пресељене. Та појава се у неким с-х. говорима означава фразеологизмом *враћити се на залеи*, који није потврђен на испитиваном подручју, изузев у једном јужнохерцеговачком етнографском запису с почетка прошлог вијека (Благај). Значење пчеларске одреднице *залеи* у нашој лексикографији се дефинише прилично несигурно и неодређено, мада је јасно да се њоме означава мјесто одакле су пчеле полетјеле. Расположиви извори потврђују рефлексе одговарајућег глагола у неким словенским језицима у блиском значењу: рус. *залетайтѣ*, пољ. *zalatować*, чеш. *zalétávat se*, *zaletnouti* 'бжежати из кошнице (о роју)' (Крејн бр. 248).

4. УГИБАЊЕ ПЧЕЛА

4.1. Опште угибање пчела

4.1.0. Угибање пчела означава се синонимним низом глагола којима се у општеупотребној лексици именује углавном престанак човјечјег живота (*мријети* и сл.), док су глаголи који су изразито везани за одговарајући процес код животиња (*крејати*, *цркнути*, *лијсати*) табуизирани у пчеларској лексици или имају веома ограничену функцију и употребу. То је један од остатака прасловенског култа пчеле и њеног изразито антропоморфистичког поимања у народним вјеровањима, о чему, поред обимне лексичке грађе, у чијој творби учествује основа **mer-* / **mr̥-*, и непосредно говоре етнологи, митологи, апидолози, пчелари (Т. Ђорђевић, Природа у веровању и предању, 216; Ј. Stabej 324; Novak 74; Топоров 23; Пуј. Умир. 346-351). Судају према француском сродном еквиваленту *mourir*, који је ушао и у пчеларску терминологију (Крејн бр. 859), та појава је шира од словенског ареала.

Насупрот народним говорима, у нашој пчеларској литератури употребљавају се неутрални синоними (*уинути* – *уибаџи*), као што је случај и у неким другим словенским пчеларским терминологијама: рус. *йоџбаџи*, пољ. *ginąć*, чеш. *uhynouti* (Крејн бр. 859).

Избором одговарајућих лексема, на испитиваном подручју, дистингуира се престанак живота пчела зависно од тога да ли су то поједини чланови пчелињег друштва, друштво или читав пчелињак, затим да ли је узрочник смрти познат или непознат и да ли су пчеле жртве међусобног уништавања (в. 5.13) или свјесног усмрћивања од стране човјека (в. 16.16).

4.1.1. У огромној већини случајева, угибање пчела се означава глаголом *мријети* / *мриџи* и његовим префиксираним формама *изумријети* / *изумриџи* – *изумираџи*, *џумријети* / *џумриџи*, *самријети*, *умријети* / *умриџи* – *умираџи*. Несвршеним исходним глаголом и његовим свршеним парњаком *умријети* / *умриџи* означава се угибање пчела уопште – јединки, друштва и цијелих пчелињака, најчешће без навођења узрока. Префиксираним глаголом *џумријети* / *џумриџи* означава се угибање свих субјеката, а видским паром *изумријети* / *изумриџи* – *изумираџи* потпуно угибање пчела без њиховог обнављања. Глаголом *самријети* означава се тихо угибање пчелињег друштва услед недостатка хране или матице.

Уз уобичајени *изумријети* / *изумриџи*, за означавање потпуног истребљења пчела, употребљавају се и повратни глаголи *искоријениџи се* и *искоџаџи се*, као и стилстички маркирани фразеологизми *заџријети се џме* / *заџриџи се џме* (пчелама) и *смакнуџи се џме* (пчелама). У Пољцима у Далмацији каже се *смакла се чела*.

4.1.2. Глаголи *џнути* / *уџбаџи* / *уџињаваџи* – *џнути* врло су фреквентни у херцеговачкој пчеларској лексици, што није само резултат утицаја стручне литературе него и њихове немаркираности на семантичкој оси човјек – животиња, па нису ни били табуизирани. У чакавским говорима у истој се функцији јавља перфектив *џоџнути*, док је у јужносрбијанским говорима глагол *уџнути* табуизиран у овој дјелатности. У средњовјековним српским текстовима, уџнуће пчелињих друштava се означава видским паром *џоџбноуџи* – *џоџбаџи* (Даничић s. v. *оули*). Значење ових глагола је помјерено у односу на видски пар *мријети* – *умријети* утолико што

они обично подразумевају наступање смрти узроковане неком неповољном околношћу (неповољна температура, недостатак ваздуха, безматичност и сл.). Осим наведених сродних термилолошких еквивалената, истовјетна семантичка и етимолошка паралела забиљежена је и у старопољском језику: *ginąć – zginąć* (Кончки 12, 35).

Идентично значење и функцију у пчеларској лексици има мање фреквентан видски пар *сїррагаїт – настїррагаїт*, ограничен на јужну Херцеговину, док се пар *гүшиїт се – йодүшиїт се* односи на угинуће пчела због недостатка ваздуха.

Уз глагол *самријеїт* као прави синоним функционише *сасүїт се*, а у западној Херцеговини је регистрована њихова истозначница *скйїаїт*, која се у општој лексици обично везује за животињску сферу.

4.1.3. У изузетним случајевима кад се настоји да се нарочито истакну неповољне околности које изазивају угибање пчелињих јединки или друштава, прибјегава се глаголима изразито везаним за животињски регистар – *цркнүїт* и *крёйаїт*, мада огромна већина пчелара истиче да су ти глаголи недопустиви у овој сфери. Изузетно је забиљежен примјер у којем се наводи да пчела *крёйа* послјије убода човјека, ваљда зато што у је у овом случају она његов непријатељ. Запажа се нешто чешћа употреба тих глагола када се говори о трутовима, чије је поимање на супротном полу вриједносне осе. У секундарном извору је забиљежено да становници једног села изјављују за иновјернике у другом селу да за пчелу говоре да је *крёйала*, што је мало вјероватно, јер сви, без обзира на вјерску припадност, сматрају да је то гријех.

4.1.4. Кад су познати извршиоци усмрћивања пчела, изузев кад то човјек свјесно ради у њиховој експлоатацији (в. 16.16), онда се тај процес именује прелазним глаголима *нїшиїтїт – унїшиїтїт – унїшиїдвавїт*, а забиљежен је и перфектив *йоднїшиїтїт* као ознака усмрћивања свих пчела. У бугарској терминологији *унищожаване на ичели* има блиско значење – 'убијање пчела' (ОЈЗСл Ж 0009). Синоним *йомдориїт* нема јачу распрострањеност у пчеларској лексици као сродне ријечи из богатог деривационог гнијезда прасловенског глагола **mertī*. Романизмом *ликвидираїт / леквидираїт* означава се такође усмрћивање пчела, мада се њиме чешће означава усмрћивање сувишних чланова (трутови и матице) од стране њиховог друштва. И видски пар *смјкнүїт – смїцаїт* је потврђен у том ужем значењу.

4.2. Безматичност

4.2. Матице често страдају па њихова друштва остају без једине плодне женке и, ако не могу да изведу нову (недостатак залежених матичњака или јаја и врло младих ларви), осуђена су на угинуће. Стање таквог друштва се у стручној терминологији именује сложеном изведеницом *безматичности*, а одговарајући процес на испитиваном подручју означава се аналитички *дсїаїт б(р)ез матице, изїубити мйїицу* и универбно *обезматичиїт се* и *об(р)езїлавиїт*.

Видски пар *безматичиїт се – обезматичиїт се*, раширен у другим нашим говорима и познат општој лексикографији још од Вука, готово да је непознат на испитиваном подручју – забиљежене су појединачне потврде у дијалекатском лику у долини Неретве: *брёзматичиїт се – обрёзматичиїт се*. Међутим, назив резултата тог процеса добро је познат херцеговачким пчеларима – *бёзмаїка, бёзмаїак, бёзматичњак* итд. (в. 2.1.2.8). Сродни глаголски или номинализовани еквиваленти

чести су у другим словенским језицима: рус. (*о*)*безмайочейѣ*, *безмайейѣ*, *измайочейѣ*, *безмайочностѣ*, *безмайчесѣво* (Попов 206, 185), *обезмайочийѣ* (Крејн бр. 227), полес. *обэзмáччица* / *обэзмáччиц'а*, *обэзмайэрыца* (Пол. 344), затим слвч. *bezmátkovost' včelstva* (Мила 13), чеш. *bezmatečnú* (ОЈЗСл О 0038).

Насупрот незнатној распрострањености глагола *обезмайичий се*, његов метафорични синоним *об(р)езíлавий* заузима простран ареал у непрекинутом појасу од западног до источног руба средње Херцеговине. У етнографском извору забиљежен је његов видски парњак *брéзíлавийи* на јужној периферији регије. Одроз ове дијалекатске особености на именовање одговарајућег пчелињег друштва је незнатан – *брéзíлавѡ* (улиште) (в. 2.1.2.8).

5. ОСТАЛЕ ПЧЕЛИЊЕ АКТИВНОСТИ

5.1. Кретање пчела

5.1.0. Кретање пчела, јединки и група, означава се општим глаголима зависно од начина њихова помјерања и средине у којој се то обавља. Ипак у избору лексема из ширег општег фонда глагола кретања осјећају се извјесне особености, а и ареалне разлике.

5.1.1. Кретање пчела без ознаке начина, правца, количине и мјеста именује се дијалекатским ликовима глагола *ић* / *ићий*, док се кретање од кошнице напоље и обратно означава суплетивним видским паровима *изић* / *изаћ* – *излазић*, односно *уљећ* – *улазић*.

5.1.1.1. Масовно излажење пчела из кошнице, особито карактеристично за ројење, означава се већим бројем синонима: *искрцај се* – *искрцавај се* у долини Неретве, *іркнућ* / *ірцнућ* у источној Херцеговини, *сукйај* и *изјавић* у Пиви, а понегдје и глаголима *букнућ* и *навáлић*. Глагол *сукйај* / *сукљај* у пчеларском значењу наводи и РЈАЗУ. У значењу видског пара *сијај* – *засуј* у ји. Херцеговини наглашенија је брзина кретања неголи масовност у тој радњи. Сродним еквивалентима у другим словенским језицима именује се излажење ројева из кошнице: рус. *сьиайѣ* – *ошсьиайѣ* (Жор. 93), полес. *сьиайѣ* (Пол. 361), пољ. *surac się* (Козл. 432).

5.1.1.2. Кретање пчела помоћу крила кроз ваздух означава се дијалекатским варијантама глагола *лејјети* и његовим сложеницама и изведеницама: *лећеј* / *лећес* / *лећий*, *лијјети*, *излећеј* / *излећес* / *излећий* – *излијјети*, *иолећеј* / *иолећес* / *иолећий* – *иолијјети*, *ирлећеј*, као и девербалом *леј*. Ови глаголи су имали доста удјела у творби назива врста радилица (в. 1.3.1.2.2.1), дијела пчелињег тијела (в. 1.4.1), дијелова кошнице (в. 13.1.2.2.2.3.7-9) и др. И у другим словенским језицима уобичајени су сродни еквиваленти: рус. *улетйивайѣ* (Попов 227), полес. *лэјийѣ* (Пол. 338), стпољ. *latác*, *latánie*, *lećieć* (Концки 24), буг. диј. *лейая* (Зел. 280), чеш. *vylétati* (Мудра 15), рус. *вылейайѣ за взятком*, буг. *излијјане на љаша*, пољ. *wylatiwać za żużkiem*, чеш. *vylétati za sniškou* (ОЈЗСл V 1322) итд.

5.1.1.3. Кретање пчела помоћу ногу по чврстој површини означава се глаголима *миљеј* – *размиљеј се* у источној Херцеговини, а архаичнијом варијантом *имилић* у долини Неретве.

5.1.1.4. Завршетак летења већином ројева, тј. спуштање на тврд предмет, означава се дијалекатским варијантама глагола *сјѣс* / *сѣс* / *сис*, који је, са својим

бројним изведеницама, распрострањен и у другим семантичким пољима пчеларске лексике (в. 12.2.2). Сродан еквивалент забиљежен је у полеским говорима: *сѣсѣиы* / *сѣсѣиы* (Пол. 357). У формулама за дозирање ројева, у неким говорима, умјесто глагола *сјес* употребљава се као синоним *лѣћ*. Синонимни пар *иѣс* – *иѣгаи* често се употребљава и за означавање спуштања пчелињих јединки на чврст предмет ван њиховог стана.

5.1.1.5. Извршавајући више функција (ослобађање од измета, оријентисање, спаривање), пчеле понекад масовно облијећу око својих кошница. На испитиваном подручју, те се појаве често идентификују у номинацији и означавају се дијалекатским формама истих глагола и одговарајућих девербала: *вијариийи се*, *гражиии се*, *иіраи се*, *јариий се*, *илацаи се*, *њейрцаи се*, *ијндецаи се*, *оријеніисаи се*, *ићи на оријеніацију*.

Глагол *иіраи се* и одговарајућа гл. именица *иірање* потврђени су на више мјеста у долини Неретве. Девербал *иіра* регистрован је у пчеларској лексикографији, као и на Косову, док се исходним глаголом у ји. Србији означава ројење пчела. Рефлексима прасловенског глагола **ъgrati* означавају се одговарајуће пчеларске радње и у другим словенским језицима: рус. *иіраиѣ*, *вѣиіраиѣ*, *вѣиіриваиѣ*, *иіроиіриваиѣ*, *иіра*, *иіроиіра* (Попов 189, 196, 214), *вѣиіра* (ОЈЗСл V 1269), полес. *ірат'*, *іран'је*, *виіраваіиы*, *иіројіра* (Пол. 326, 333, 352), пољ. *przegra* (Крејн бр. 673).

Иста радња се у ји. Херцеговини именује видским паром прасловенског поријекла *јариий се* – *узјариий се*, а у западној Херцеговини општим синонимом *гражии се*. У ји. Херцеговини регистрован је глагол *вијариий се* са одговарајућом именицом *вијарѣње*, мотивисаним бесцљњним облијетањем станишта. У долини Неретве је забиљежен глагол *њейрцаи се*, сложен загонетним префиксом, попут општер глагола *којрцаи се*. Исходним глаголом *иірцаи*, раширеним у општој лексици у Далмацији, означава се и кретање, ударање задњим ногама и сл. (Скок, s. v. прцати).

Нејасна је мотивација глагола тамног поријекла *илацаи се* у овом значењу, потврђеним у источној Херцеговини, којим се у општој лексици означава купање, брчкање у води.

Термин књишког поријекла *оријеніисаи се* и синтагма *ићи на оријеніацију* има одређеније значење, односи се само на облијетање станишта ради запамћења његове локације.

Радња се именује и девербалом *иілѣи*.

5.1.1.6. Од играња пчела, које изазива позитивне асоцијације, пчелари дистингвирају бескористан пчелињи лет, кретање када нема паше, када друштво нема матице, када су пчеле узнемирене и сл. Овакав начин кретања, везан за негативне асоцијације, изражава се општим ономотопејским глаголима, мотивираним посебним звуком који одају пчеле у таквим ситуацијама. Ти глаголи немају ширу употребу у пчеларској лексици, регистроване су само њихове појединачне потврде: *брѣндаи* у долини Неретве, *ијндаи* у западној, *зѣндаи*, *ијндецаи се* и *зѣндаи* у источној Херцеговини. Овај посљедњи употребљаван је и у старијој војвођанској пчеларској литератури.

5.2. Зимовање пчела

5.2.1. У току хладне годишње сезоне, животне функције пчела се свODE на најмању мјеру, што се у стручној терминологији означава глаголом *зимоваи* и,

чешће, одговарајућом глаголском именицом *зимовање*. То стање се на испитиваном подручју најчешће именује деноминалима од опште именице *зима* – *зимий* / *зимовати* / *зимовати*, *зимовање*, а префиксираним формама означава се његова ингресивност – *зазимий се* и *озимий се*, односно финитивност – *презимий* и *изимий*. Глагол *презимий* оставио је трага и у номинацији пчелињих друштава – *презимак* (в. 2.1.2.9). Девербал *презима* регистрован је у златиборском говору. Сродни еквиваленти чести су и у другим словенским говорима и терминологијама: рус. *зимовка*, *презимовка* (Попов 196, 209), рус. куб. *зимовка* (Иван. Лекс. 67), полес. *зимоват'*, *вызимоват'*, *изрезимоват'* (Пол. 333), стпољ. *preżimować*, *preżimowanie* (Концки 9, 30), пољ. *przezimować*, чеш. *přezimovati*, рус. *презимовати* (Крејн бр. 996), буг. *зимуване на ичели*, пољ. *zimowka pszczól* (ОЈЗСл Z 0823).

Зимско мировање пчела се у народним говорима идентификује са хибернацијом, па се то стање означава и општим глаголом *сијвати*, а пчеларски лексикографи то именују девербалом *гријемеж*.

5.2.2. У си. дијелу испитиваног подручја, продужетак живота пчелињег друштва у наредну сезону означава се глаголом *предоћи* (в. 2.1.2.9).

5.2.3. Ради заштите од ниских температура, пчелиње друштво се зими сабија у лоптасту гомилу, која се у испитиваним говорима номинира дијалекатским ликовима опште именице *клујко* (в. 2.3.2). Тај се процес означава одговарајућим деноминалом *уклујчији се*, распрострањеним у ји. Херцеговини, док се у сјевернијем подручју срећу синонимне синтагме *у клујко се збији*, *у клуфко се завији*, а много су чешће рефлексивне форме општите глагола *збији се* / *сабији се* – *збијати се* / *сабијати се*, *ирибији се*. Извори из других словенских језика указују на синтагматске паралеле: полес. *собирацца в клуб* (Пол. 335), рус. *сильивание ичел в клуб*, буг. *свиване на кълбѡ*, пољ. *skirpanie pszczól* (ОЈЗСл S 2677). На једном мјесту у долини Неретве, регистрован је синоним *ујезији се*, мада нигдје није забиљежена исходна лексема *јеж* у одговарајућем значењу.

5.3. Пчелињи измет и његово избацивање

5.3.0. У току зимског мировања, у пчелињим цријевима накупи се доста несварљивих састојака, нарочито ако су се храниле неодговарајућим медом, па пчеле користе сваки лијен дан да излете и, кружећи изнад кошнице, ослободе се тих екскремената. Пошто је та физиолошка функција релевантна у пчеларству, пчелари је запажају и именују, мада су је раније погрешно схватили. Лексичка средства којима се то чини немају пејоративну конотацију, као што је случај за одговарајуће денотате код других животиња, нарочито људи.

5.3.1. Савремени пчелари пчелињи екскремент називају општим називом *измеи*, усвојеним и у пчеларској терминологији. У источној Херцеговини још се у траговима среће назив *слијег* / *слијеи*, мотивиран функцијом пчелињег измета у гајењу пчела. Пошто се пчеле ослобађају свог измета у лету око својих станишта, стари пчелари су проналазили пчелиња друштва настањена у природним шупљинама на основу густине и облика његових тачкица видљивих на свјетлијим површинама (в. 16.8.3). Будући да и ловци тим називом именују траг дивљачи, његова мотива-

ција је сасвим провидна. Услед обезвучивања последњег сугласника у номинативу и акузативу, дошло је до реетимологизације те лексеме и њеног везивања за глагол *слијетати*, јер пчелињи измет слијеће из ваздуха. Према етнографским записима с почетка XX вијека, види се да је тај назив био знатно раширенији у Херцеговини, а познат је био и у околини Сарајева. Ти извори упућују на варијанту *слијети* у женском роду, а на испитиваном подручју биљежена је у мушком роду. До тога је могло доћи због раширеног вјеровања да је цвјетни прашак у саћу измет, што је довело до обостране контаминације њихових назива: у долини Неретве се измет назива *снџијет* ж, док се у добром дијелу источне Херцеговине цвјетни прашак у саћу назива *шљетница* (<*слијет*). Вук је у Црној Гори такође забиљежио одредницу *слијег* са не баш сасвим тачним значењем – 'пчелињи траг од меда и воска', коју касније нису запазили ни пчеларски лексикографи (Пуј. Одгон. 353-354).

5.3.2. Пражњење цријева код пчела најчешће се у испитиваним говорима, а и у стручној литератури, изражава рефлексивним глаголским видским паровима *чиштити се* – *очиштити се* и *прочиштити се* – *прочишћавати се*, као и глаголском именицом *чишћење*. Сродни еквиваленти постоје и у другим словенским језицима: слов. *očistiti se* (Шмид 9), рус. *очищаюсь* (Попов 208), пол. *oczyszczać* (Крејн бр. 290).

Синонимни видски пар *прочиштити се* – *испрочиштити се* мање је распрострањен.

Знатну распрострањеност има и синонимна синтагма *бацићи слијег / измет*. И у стручној литератури често се употребљава синтагма *избацивати измет*.

5.4. Уређивање стана

5.4.0. Све шупљине на свом стану, природном или вјештачком, пчеле настоје да затворе, осим отвора за пролаз и провјетравање. Те сувишне отворе оне заптивају смоластом материјом, која се означава интернационалним термином грчког поријекла *проролис* (в. 6.3).

5.4.1. Пчелари не поклањају знатнију пажњу тој радњи, па ни њена номинација није прецизна. Најчешће се на испитиваном подручју означава глаголом *лијетати*, заправо његовом префиксираним формом *залијетати / залијетати*, тј. истим глаголима којима се означава и аналогна радња коју обављају пчелари (в. 16.25.3). Ови глаголи одразили су се и на именовање средства којима се то ради – *љејак, љејило* (в. 6.3).

Синоним *засмолити*, забиљежен само на једном мјесту у источној Херцеговини, мотивиран је изворним називом прополиса. Сродан еквивалент познат је у словеначком језику: *prismoliti* (Шмид 12).

5.4.2. Затварање сувишних отвора на кошници прополисом понегдје се на испитиваном подручју именује истим глаголима којима се номинира и затварање ћелија воштаним поклопцима: *зайећати*, *мухурлејисати*, *зайвдрити* (в. 5.6).

5.5. Градња саћа

5.5.0. Ради одгајања подмлатка и смјештаја хране, пчеле у свом стану граде саће (в. 6.2) од воска (в. 6.1). У именовању те, у пчеларству веома релевантне радње,

на испитиваном подручју се испољава велика синонимија, како у лексичком, тако и у синтаксичком погледу.

5.5.1. Непрелазни деноминални видски пар *водшійиѣ / водичиѣ – завдшійиѣ* једини је од синонима који по својој поријеклу спада у ужу пчеларску лексику. Његов прелазни лик, нарочито његове префиксираних форме *навдшійиѣ* и *овдшійиѣ*, у испитиваним говорима, а и у савременом језику, означавају натапање текстилних материјала воском. Код Источних Словена, сродним лексемама означава се причвршћивање саћа за кошницу: рус. *наващиваѣѣ, вощение, наващивание* (Попов 188, 205) или, у новије вријеме, причвршћивање сатних основа за оквире: рус. *навощѣѣ, наващивание* (ОЈЗСл N 0027, 0067) и полес. *навощиват'* (Пол. 343).

5.5.2. Насупрот том глаголу невелике распрострањености, градња саћа се на испитиваном подручју означава синтагмама са неким од глагола општијег значења (*ѣравѣѣ, іравѣѣ, радѣѣ, водѣѣ, везаѣѣ, вуѣѣ, носѣѣ, ѣјераѣѣ, іонѣѣ* и сл.) и именицама које означавају разне врсте саћа или његових дијелова (*саѣѣ, саѣѣ, во-сак, вјешѣѣчко саѣѣ, ѣлаѣѣ, ѣлија, маѣѣчњак* и сл.).

Најфреквентнија је синтагма *ѣравѣѣ – наѣравѣѣ саѣѣ / саѣѣ / саѣѣ*, чија је пчеларска функција регистрована и у РЈАЗУ (с. bbb). Еквивалентна синтагма је потврђена код бесарапских Бугара – *ѣрав'а соѣѣ* (Зел. 281). Сасвим ограничену употребу у испитиваним говорима има синтагма *іравѣѣ саѣѣ*, међутим, синтагма са видским паром *изравѣѣ – изравѣѣ саѣѣ*, као и са одговарајућим девербалом *израва саѣѣ*, знатно се чешће употребљава у херцеговачким говорима у нешто измијењеном значењу – 'дограђивати ћелије на вјештачким сатним основама'. Трагови глагола *везаѣѣ* и његових префиксираних сложеница *свезаѣѣ, ѣовезаѣѣ, увезаѣѣ* још су чести у херцеговачким говорима у значењу градње саћа, мада се све више употребљавају за означавање пчеларске радње причвршћивања природног или вјештачког саћа за поједине дијелове кошнице, што одговара општеупотребном значењу тих лексема у савременом језику. Сродан еквивалент регистрован је у руском: *везаѣѣ соѣѣѣ* (Попов 190), али у том језику постоји веома разгранато деривационо гнијездо изведено од два прасловенска превојна степена **vęz-* и **iz-* којим се означава восак, прополис, саће и његова градња (*уза, зауза, заузиѣѣ, наузник, ѣуза, ѣузиѣѣ, ѣузник* и сл.), као и у полј. *węza 'сат'* (Крејн).

Такође су у траговима забиљежене и префиксираних сложеница од глагола *водѣѣѣ*: *ѣдвес, ѣзвес – изводѣѣѣ*, чији се блискозначни рефлексии срећу и у источнословенским језицима: рус. *ѣовоз, ѣовоза, ѣровоз 'обнављање саћа'* (Попов 210, 214), полес. *ѣовзсѣѣѣ воцѣѣѣѣ* 'изградивши саће, положити у њ јаја' (Пол. 349).

Глаголом *вѣѣ* и његовим префиксираним сложеницама *ѣзвѣѣ – извлѣѣѣѣѣ*, као и одговарајућом глаголском именицом *извлѣѣѣѣѣѣѣ*, такође се означава изградња саћа, мада се у новије вријеме, у вези са измјеном пчеларске технологије, то значење помјерило на доградњу ћелија на вјештачким сатним основама.

Уз уобичајено значење сабирања хране, глаголом *занијѣѣѣ – заносѣѣѣ*, а понекад и његовом исходном формом *носѣѣѣѣѣ*, у херцеговачким говорима се означава и почетак изградње саћа. Ово значење мотивирано је погрешним вјеровањем да пчеле при ногама доносе восак из природе, у ствари цвјетни прашак. Сродним руским девербалом *занос* означавају се све врсте саћа (Попов 197).

Глаголима *їднийи* и *їшћераїи* у синонимним синтагмама именује се градња саћа, односно њено довршење до одређене границе.

5.5.3. Извјесним бројем префиксираних глагола означава се почетак градње саћа и, најчешће, без навођења правог објекта.

5.5.3.1. Веома велику раширеност имају префиксиране и изведене форме глагола *-новийи*: *занџвийи* – *занџвџайи* / *занџвџайи*, *їонџвийи* – *їонџвџайи* / *їонџвџайи*, *обнџвийи* – *обнџвџайи* / *обнџвџайи* и одговарајући девербали *зџнова* и *занџвџање* / *занџвџање*, којима се означава градња саћа послѣје одузимања медног или у прољеће празог саћа. И у општој лексикографији, у том значењу су регистровани глаголи *зановийи* (РСАНУ 4а) и *їоновийи*. (Деноминалом *зџновџийи* именује се медоносни грм који својим раним цвјетањем омогућава пчелама прољећно обнављање саћа. в. 8.2.1.2) Сродни еквиваленти чести су и у другим словенским језицима: рус. *новийи*, *новџ*, *їоновка* (Попов 206, 212), *обновляџийи воцџины*, *їоновийи*, *їоновляџийи* 'изрезивати старо саће ради замјене новим' (Попов 206, 212, 213), буг. *їоновяване* / *обновяване на їчелноїио їнезџо*, рус. *обновление їнезџа їчел*, чеш. *obnoveni plodištџ* (ОЈЗСл Р 2095, О 0138).

5.5.3.2. Именоване почетка градње саћа понекад је мотивирано и бојом. У долини Неретве, та фаза се означава дијалекатским ликовима глагола *зџијелиїи*: *зџијелиїи* / *зџијелиїи* / *зџиїиїи* – *зџијџиваїи* / *зџијџиваїи* и одговарајућом глаголском именицом *зџијџивџање* / *зџијџивџање*. Насупрот тој провидној мотивацији, деноминал *зџсјериїи* / *зџсјериїи* (<*сјџра* 'медљика'; в. 7.2.2), раширен на значајном простору си. Херцеговине, такође у већини случајева означава почетак изградње саћа, а очекивало би се да се односи на каснију фазу, кад саће добија тамнију боју, као што је и потврђено само на једном мјесту.

5.5.3.3. Обликом младог саћа мотивиране су синтагме *зџиїиїриїи* и *їодџиїиїриїи саће*. Завршна етапа градње саћа именује се антонимном синтагмом *зџиїиїриїи саће*, која има сродан еквивалент у руском језику: *їриїиїуїляџийи* (о воцџине) 'прекидати градњу саћа' (Попов 214).

5.5.3.4. Пчеле крсташице (в. 1.2.2) праве саће унакрс. Та се радња именује глаголима *крсїиїи*, *укрїиїиваїи* и *їреїлиїџиїаїи*.

5.6. Затварање ћелија

5.6.0. Пчеле затварају воштаним поклопцима ћелије испуњене зрелим медом или леглом у стадијуму лутке. Пошто је та радња лако видљива и релевантна у пчеларству, пчелари је добро запажају и прецизно номинирају глаголско-именичким синтагмама. У глаголском дијелу употребљавају се синоними *зџиїворийи*, *їоклоїиїи*, *їечайиїи*, *мухурлеїисаїи*, *булаїи*, *зџулаїи*, *залиїи*, *зџикаїи* и још неки у пчеларству мање лексикологизовани глаголи. Други дио синтагме, који се често испушта, чине називи саћа, његових дијелова и њихова садржаја (*саће*, *ћелија*, *маїиїчњак*, *лула*, *мед*, *леїло*, *црџ*). Затварање меда и легла у именовану се поистовјећује или пак диференцира тим именским дијелом.

5.6.1. У испитиваним говорима, затварање ћелија се најчешће означава видским паром *зџиївџриїи* – *зџиївџраїи* / *зџиївџраїи* у глаголском дијелу синтагме. Иста слика је и у пчеларској литератури. У источној Херцеговини и сусједној Дал-

мацији, у синонимној синтагми добро је очуван видски пар *йѐчайиий / йѐчейиий* – *зайѐчайиий / зайѐчейиий*, који је забиљежен и у старијој пчеларској литератури – *зайечаһено лѐло* (РСАНУ s. v. *зайечайиийи* 2). Деривати и композити прасловенске лексеме **реѣть* веома су раширени у еквивалентним значењима и у другим словенским језицима: рус. *йечаййайѣ*, *зайечаййвайѣ* (Попов 195, 210), укр. диј. *йечаййайи* (Ник. 228), полес. *йѣчаййат'*, *зайѣчаййват'* (Пол. 348, 332); буг. *зайечаййване*, рус. *йечаййание мѣда* (ОЈЗСл Р 0820); рус. диј. *зайечаййанный* (Иван. Назв. 338), рус. *йечаййный* (Жор. 85), *нейечаййный* (Попов 203), полес. *йѣчаййны*, *йѣчаййаныј*, *нейѣчаййаныј* (Пол. 342), буг. диј. *зайечѣт'ан* (Зел. 280).

У сз. Херцеговини, у тој позицији стоји видски пар *зѣлий* – *зѣлывай* или синоним *зѣйкай*, помјерен из текстилне лексике на основу сличности затвореног саћа и тканине.

5.6.2. У означавању затварања саћа, у долини Неретве јављају се општи синоними страног поријекла, иначе ријетки у пчеларској лексици: код муслимана је уобичајен турцизам *мухурлѣјисай*, а *мурлѣјисай / марлѣјисай* код сусједних немуслимана. Романизми *бѣлај* – *зѣбѣлај*, *бѣлѣ* раширени су у јужној Херцеговини. Забиљежен је и окационални германизам *йломбѣрај*.

5.7. Сакупљање хране

5.7.0. Сакупљање пчелиње хране – нектара, медљике, слатког сока, полена и воде, која се у народним говорима обично идентификује с медом, у Херцеговини се означава дијалекатским формама већег броја глагола општијег значења: *носийи*, *брайи*, *ићи*, *куйиийи*, *лейјейи*, *йагайи*, *йѣсийи*, *радиийи*, *бацайи*, *йѣлѣйковайи*, *медийи*, *вошйиийи*, *забјѣлывайи* и сл.

5.7.1. Најчешће се употребљавају глагол *нѣсийи* и његове префиксирание форме *дѣнијѣй / дѣнијѣй* – *дѣнѣсийи*, *нѣнијѣй / нѣнијѣй* – *нѣнѣсийи*, *унијѣй / унијѣй* – *унѣсийи*. Резултат ове радње именује се одговарајућим девербалима *унос* и *йрѣнос*. Поједине чланове овог пчеларског лексичког гнијезда региструје и општа лексикографија. Сродни еквиваленти чести су и у другим словенским језицима: слов. *nanesti*, *nanašati med* (Šmid 9), буг. *нося мѣд* (Дунев 42), полес. *носѣйиы* (Пол. 344), чеш. *snáseti*, *snášení medu*, *snášení pelu* (Мудра 22, 34, 35), стпољ. *nošić*, *nánoszenie* (Кончки 20). Одговарајућим девербалима означава се товар који пчеле носе: рус. *нѣша йчѣлѣна*, чеш. *včelí snůška* (ОЈЗСл N 0873), као и извор хране, паша: слов. *poša* (Шмид 9), слвч. *znáška*, *hlavná znáška* (Мила 52), или рус. *занос*, којим се означавају све врсте пчелињих творвина у кошници (Попов 194).

У формули за дозивање ројева сачуван је траг простог глагола *брѣйи*, а у источној Херцеговини уобичајена је његова сложеница *сабѣраји*, *сабѣрѣм* и у сусједним Конавлима *сабѣраји*, *сабѣрѣм*. У истој функцији глагол *брайи* је распрострањен у косовско-метохијским говорима, а сложени *сабѣраји* сасвим је уобичајен у савременој пчеларској литератури. Сродни еквиваленти чести су и у другим словенским језицима: буг. диј. *збѣрам* (Зел. 281), *мѣд брала* (Дунев 42), полес. *брат'* (Пол. 322), рус. *собѣрајѣ*, пољ. *zbięrać*, чеш. *sbíratí* (Крејн бр. 170), затим одговарајући девербали: рус. *бор* и *сбор мѣда* (Попов 186) и буг. *сѣбирани на мѣд* (Баб. 386).

заливка (Пол. 332), а одражавају се и у украјинском и руском називу кошнице чије је саће испуњено медом – *заливень* (Жор. 82; Попов 194).

Синонимија општих лексема *лий* и *сийаџи* у херцеговачким говорима довела је и до преношења пчеларског значења на глаголе *сийаџи* и *насуџи* у Пиви.

Глагол *џуниџи* са својим сложеницама *исџуниџи*, *наџуниџи*, *надоџуниџи* често се употребљава за означавање смјештања пчелиње хране у кошницу. Сродни еквиваленти забиљежени су у полеским говориома – *зайџвн'ат'* (Пол. 332) и у чешком језику – *naplniti* (Мудра 17).

Видски пар *џуниџи* / *џуниџи* – *унџиџи* одразио се на творбу назива резултата сакупљања хране – *џнос*.

Глагол *каџаџи-каџџџџ* са варијантом *каџиџи-каџиџи*, забиљеженом у долини Неретве, мотивиран је течним стањем уљевице, која још није прерађена у мед.

5.9. Исхрана пчела

5.9. Узимање хране од стране пчела означава се дијалекатским ликовима глагола уопштеним за сва жива бића: *џџс* / *џџс*, *џрџиџиџи* и (*х*)*раџиџи се*. Од овог посљедњег изведен је назив направе из које се пчеле вјештачки прихрањују – (*х*)*ранилица* (в. 13.1.2.2.3.12). Једино су у полеским говорима потврђени сродни еквиваленти *џџсџи* и *џџџи* (Пол. 330).

Семантичком пољу узимања хране блиско је прихрањивање пчела, које је веома релевантно у савременом пчеларству (в. 16.24).

5.10. Провјетравање кошнице

5.10.0. Провјетравање ради избацивања сувишне влаге и топлоте из стана веома је значајна функција пчелињег друштва, коју су стари пчелари јасно уочавали, а савремени јој поклањају изузетну пажњу. Различито поимање те појаве огледа се и у мотивацији њеног именовања: изглед радилица које стоје на улазу у кошницу и машу крилима (*лејезаџи*, *лејршаџи*, *џрејериџи*, *џрџиџи на лејџу*, *џслаџи*), с једне, и сврха те радње (*џровејџраваџи*, *хлаџиџи*, *венџиџираџи* и сл.), с друге стране, мотиви су њене номинације.

5.10.1. Синоними *џрејериџи* и *лејршаџи*, којима се у општој лексици означава титрање неког предмета, прилично су раширени на испитиваном подручју као ознака пчелињег провјетравања кошнице. Пчеларска лексикографија наводи и синоним *џиџираџи*, потврђен у хрватским говорима (Жив. II 401). У РЈАЗУ је регистрован и синоним *џрџиџи*, чији се коријен налази у сложеном глаголу *лејршаџи*. У словеначком језику, у продуженом превојном степену постоји сродан еквивалент *праџиџи*, као и његова изведеница *праџница*, којом се означава мјесто радње, лето (Шмид 11, 12).

И деноминал турског поријекла *лејезаџи* са дијалекатским ликовима *лејџезиџи* и *лејџезираџи* и одговарајућа глаголска именица *лејџџање* јављају се спорадично, вјероватно под утицајем стручне литературе (РСАНУ s. v. *лејџезаџи* 1). Оказионализам *лејџрисаџи* вјероватно је резултат контаминације синонима са коријеном *леј-* и именицом *леј(џ)ир*.

Синонимни фразем *џрџс на лејџу* и глаголска именица *џреџџење*, чија је пчеларска функција мотивирана сличношћу звука, одражава се у именовању мјеста

радње – лѐто – на ширем јужнословенском простору – *ѝрело* и сл. (в. 13.1.2.2.1.2.1.6). Такође и усамљена појава музичког деноминала *ѝслаѝ* у овој функцији резултат је метонимијског помјерања значења по сличности звука.

5.10.2. У групи глагола мотивисаних функцијом најчешћи су (*x*)*lágñii* (*ce*) и *расхлађиваѝ* (*ce*) / *разлађиваѝ* (*ce*), што се одразило и у именовању вршиоца те радње – *разлађивач* (в. 1.3.1.2.1.3). Иако је у стручној терминологији устаљен пар *ѝровеѝправаѝи* – *ѝровеѝправање*, ипак деноминал *ѝровеѝправаѝ* (*ce*) и синтаксички синоними *гáваѝи* *вјѝтар* и *вѝѝаѝи* *вјѝтра* имају нешто мању распрострањеност на испитиваном подручју. Сродни еквиваленти налазе се у западнословенским пчеларским терминологијама: чеш. *větrati*, *větrání* (Крејн бр. 305, 963) и слвч. *vetranie ul'a* (Мила 251). Пчеларски интернационализам *венѝлѝпраѝи* (*ce*) са усамљеним дијалекатским ликом *венѝѝлаѝи* *ce*, као и одговарајућа именица *венѝлѝаѝиѝа* са синтагмом *ѝрãвѝи* *венѝлѝаѝиѝу* веома су раширени код савремених пчелара.

5.11. Загријавање пчелињег гнијезда

5.11. Загријавање гнијезда је активност пчела на терморегулацији свог пребивалишта супротна провјетравању. Пошто та радња није доступна простом опажању пчелара (обавља се у унутрашњости кошнице у хладним данима, када се кошнице не отварају), сазнање о њој је књишког поријекла и означава се искључиво глаголом *ѝрѝјаѝи* (*ce*) и његовим сложеницама *зãѝријаѝи* (*ce*) – *зãѝријаваѝи* (*ce*). Сродни еквиваленти срећу се и у другим словенским језицима: стпољ. *grzejać sie* (Концки 19), чеш. *zahřívati*, *zahřívání* (Мудра 27, 37), полес. *wiirivám'*, *coirvám'* (Пол. 326, 358).

5.12. Заштита пчелињег друштва

5.12.1. Одбрамбена функција је једна од најоучљивијих пчелиних особина и добро је позната и пчеларима и непчеларима. Пчелиње друштво се организовано штити од непријатеља, као и од пчела из других друштава. Ову функцију обавља група пчела радилица, која штити кошницу и нарочито улаз у кошницу (в. 1.3.1.2.1.2). Та радња се именује глаголима *чúваѝи* и *сѝражãриѝи*, као и именицом *сѝрãжа*, а чест је плеоназам *чúваѝи* *сѝрãжу*.

5.12.2. Пчелине женке, матица и радилице, снабђевене су одбрамбеним механизмом – жаоком (в. 1.4.2), којом убадају непријатеље убризгавајући отров у њихово тијело. Та радња се у стручној терминологији означава глаголом *босѝи* и његовим сложеницама *убосѝи* – *убагаѝи*, као и девербалом *убог*. На испитиваном подручју, пчелиње убадање се означава већим бројем синонима преузетих из опште лексике, у којој означавају аналогну радњу међусобног повређивања живих бића.

Дијалекатске форме глагола *бðс*, *ùбос* – *убãгаѝи* прилично су одомаћене код савремених херцеговачких пчелара под утицајем стручне литературе. Једино је изворан глагол *бðцнуѝи* / *бãцнуѝи*, потврђен на западном рубу испитиваног подручја и вјерооватно је у ареалном контакту са чакавским варијантама *збосѝи* и *багаѝи*. И резултат убадања жаоком означава се одговарајућим девербалом *убог* / *ùбðг*. Кад контекст није довољан да се обезбиједи поимање ужег, пчеларског значења те опште лексеме, онда се она детерминира – *чѝлѝнскѝи* *убог*, *убог* *чѝлѝ*.

Сродни еквиваленти веома су распрострањени у чешком језику: диј. *bžodat*, *boc'ša* (ЕССЈ s. v. *badati, *bosti) и термиолошко *bodati* (Крејн бр. 863), *bodnout* (ОЈЗСл Ž 0016), затим глаголска именица *bodnouti* (Крејн бр. 865), као и придјев *bodavý* 'склон убадању' (Крејн бр. 969).

На већини испитиваног подручја, као и у сусједној Црној Гори и јужној Србији, одбрамбена пчелиња радња се поима, не као бодење, него као угризање челустима, па се номинира дериватима прасл. коријена **éd-*: *ýjes* / *ýjuc* – *ýjégaiŭ*, *izuýjégaiŭ* и *ýjeg* / *ýjĕg*. У старијој пчеларској литератури среће се наведени девербал са професионалном детерминацијом, као и његова деминутивна форма: *ýjeg* / *ýjegaŭ* *йчелин*.

И у другим словенским говорима и језицима познати су сродни еквиваленти: полес. *zajadam'* (Пол. 331), слвч. диј. *zajat'* (Кахоун 200), рус. куб. *разъегайть* (Иван. ЛС 78), мак. *jage* (ЕССЈ s. v. *ĕsti).

У испитиваним говорима, као и на ширем с-х. подручју, одбрамбена пчелиња радња се означава и глаголима од основе *жиц-*: *жйцаиŭ* – *жйцнуиŭ*, чији се одраз среће и у називима пчелињег одбрамбеног органа (в. 1.4.2). Ти глаголи, као и одговарајући називи жаоке, имају општије значење у нашем језику, јер се њима означавају и уједи других инсеката и змија. Напореда с тим глаголима, у истом значењу јављају се и пароними *жйцаиŭ* – *жйцнуиŭ*, изведени од прасл. коријена **žeg-*.

С обзиром на велику шароликост сличних назива пчелињег одбрамбеног органа и његове функције у словенским језицима, очигледно је да је у њиховом именовану имала удјела контаминација два прасловенска коријена – **žeg-* и **ži-*. У формирању чакавског синонима *жвоцнуиŭ* (Пољица 107) назире се и ономатопеја.

На значајном подручју источне Херцеговине, јужне Далмације и Боке которске, убадање жаоком означава се глаголима од прасл. коријена **pek-*: *йѐцаиŭ* / *йѐцаиŭ* – *йѐкнуиŭ*, *исйѐцаиŭ*, *ѝйѐћ*, *уйѐћ*, *ѝйѐцнуиŭ*, а на Косову *йѐчиш*.

Старији пчелари, већином у источној Херцеговини, у истом значењу употребљавају глагол *клайŭ* са сложеницама *заклайŭ*, *исклайŭ* и *йѝклайŭ*.

И подаци са других говорних подручја показују да се опшгтјим синонимима означава и пчелиње убадање: *ујрисѝи* у покупском (Сисак 29) и *уайиѝи* у источносрбијанским говорима (Лужница 420, Врање 194).

5.12.3. У ји. Херцеговини, глаголом *найагаиŭ* означава се масовно убадање неког живог бића.

5.12.4. *Убод на човјечјој кожи.* Убризавањем отрова (в. 1.4.3) на мјесту пчелињег убода, на човјечјој кожи се изазива болно запаљење са отоком, а понекад и са јачим компликацијама. Убодено мјесто се у испитиваним говорима назива општим називима сличних појава на кожи: *иклоѝац*, *чебуљѝца*, *жврка*, *йљѝишѝура* и *инојаѝѝца*.

Највећу раширеност имају варијанте назива *иклѝѝац* / *иклѝѝац* / *иклѝѝац*, поријеклом од лексеме прасловенског поријекла **klorъ*, 'крпел', чије заривање у кожу изазива појаве сличне пчелињем убоду.

Остали регистровани синоними потврђени су појединачно: *чебуљѝца*, назив романског поријекла мотивиран сличношћу плика са главичицом лука (лат. *serpula*); девербал *жврѝка*, потврђен на далматинској граници, као и у РСАНУ, ономатопејског је поријекла – *жврѝкнуиŭ*, чвокнути; конавоска *йљѝишѝура* можда је

настала контаминацијом општих назива *īrīshīī* и *īlīk*, уколико није романског поријекла (уп. лат. *fluxus* 'оток').

Назив *īnoјāница* мотивиран је гнојењем коже, које се понекад јавља и на мјесту пчелињег убода.

5.13. Грабеж

5.13.0. Јача пчелиња друштва, обично кад у природи нестане хране, упадају у туђе кошнице и пљачкају мед и цвјетни прашак. Ова појава – *īрабеж* – веома је релевантна у пчеларству, па су јој и стари пчелари, исто као и савремени, придавали изузетну пажњу. Не знајући узрок тој појави, патријархални пчелари су је објашњавали магијским вјеровањима и радњама (в. 16.27).

Пошто је грабеж лако уочљива – на улазу у кошницу види се борба на смрт пчела радилица – сви пчелари је именују низом синонимних глагола и већином одговарајућих девербала: *најагаџи* – *најаг*, *īрабиџи* – *īрабеж*, *искрвиџи се*, *навалиџи* – *навала*, *красџи* – *крађа*, *оџимаџи* – *оџимачина*, *клаџи се*, *косиџи се*, *сјеђи се*, *џуђи се*. Пчеле које отимају храну другим пчелама обично се и номинирају одговарајућим девербалима (в. 1.3.1.2.2.3).

5.13.1. Грабеж међу пчелама најчешће се на испитиваном подручју номинира видским паром *најас* / *најануџ* – *најагаџи*. Док су ти глаголи проширени у свим херцеговачким говорима, одговарајући девербал среће се само појединачно у источној Херцеговини, и то у три акценатске варијанте: *најаг* / *најаг* / *најаг*. Глагол *најагаџи* чест је и у стручној литератури. Сродни еквиваленти постоје и у пчеларским лексикама других словенских народа: рус. *најагаџиџ*, *најаг* (Попов 205), рус. диј. *најаг* и *најагџ* (Иван. Авт. 14), полес. *најагаџиџ*, *најагаџиџы*, *најаг* (Пол. 343), чеш. *paradění* (Мудра 47).

Глагол *īрабиџи* забиљежен је само једанпут, док је одговарајући девербал *īрабеж* веома чест у источној Херцеговини и сусједним Конавлима. Да то није само утицај пчеларске терминологије, говоре и називи одговарајућег вршиоца радње *īрабџџивица* и *īрабиџица* (в. 1.3.1.2.2.3). И у руској пчеларској терминологији употребљава се сродан еквивалент – *īрабиџиџ* (Крејн бр. 767).

У долини Неретве, знатну распрострањеност има видски пар *навалиџи* – *навалиџаџи*, а забиљежен је и одговарајући девербал *навала*.

На источном рубу Херцеговине, регистрован је пчеларски синоним *крас*, о чијој широј употреби свједоче називи одговарајућег вршиоца радње *красџџивица* и *красџиџица* (в. 1.3.1.2.2.3). Девербали *крађа* и *красџџивица* регистровани су и у источној Србији, а употребљавају се и у стручној литератури. И у неким словенским језицима постоје сродни еквиваленти: полес. *красџиџы* (Пол. 337) и бут. *красџба џри џчелџиџе* (ОЈЗСл V 0947).

Глагол *оџимаџи* са девербалима *оџимачина* и *оџимачица* ријетко се употребљава.

Велику распрострањеност у испитиваним говорима, нарочито код старијих пчелара, има рефлексивни синоним *кдсиџи се* / *кдсиџи се*, као и његова префиксирана форма *ускдсиџи се*. Пчеларски ареал овог глагола протеже се на Србију и Македонију, а региструје га и РСАНУ (s. v. *кдсити се 2в*).

Глагол *клаџи се* и његове сложенице *исклаџи се* и *идклаџи се* чести су у источној Херцеговини, као и у Црној Гори.

Рефлексивни синоним *ицѹћ се* употребљава се у долини Неретве.

У ји. Херцеговини забиљежен је свршени рефлексив *искрѹвић се*.

У Босни је забиљежен синоним *исцјѣћ*, а у РЈАЗУ његова исходна форма *сјећу се* (с.bb).

У црногорском говору регистрован је синоним *ѡакомаѡиѡиѡи* (Ријечка¹ 142), који је вјероватно изведен од грецизма *комаѡи* са загонетном појавом префикса *ѡа-*.

6. ПЧЕЛИЊЕ ГРАЂЕВИНЕ И ГРАДИВНИ МАТЕРИЈАЛИ

6.1. Восак

6.1.1. У свом стану пчеле граде саће од материје коју излучују њихове воштане жлијезде. И у испитиваним говорима и у књижевном језику, та материја има јединствен назив – *вдсак*, који нема синонима. Понегдје се на испитиваном подручју јављају извјесне гласовне варијације: обезвучавање почетног сугласника у југоисточном дијелу Попова – *фдсак*, затварање иницијалног вокала у Конавлима – *вѡсак*, редукција вокала у другом слогу у сјеверној Херцеговини – *вдс^ск*. Ове појаве су изузетна периферна гласовна одступања од уједначене слике готово на цијелом херцеговачком подручју. Ради дистинкције од других врста воска, минералног, биљног или животињског, напреднији пчелари понекад се послуже и професионалним детерминатором – *чѡлињѡи / чѡлињски вдсак*. И у другим с-х. говорима, првенствено хрватским, јављају се извјесне фонетске варијације: у чакавском *воск*, у загорском кајкавском *војск* и *војсек*, а у пригорском кајкавском *војсак*. У испитиваним, као и осталим говорима, назив *восак* има шире значење, јер се њиме означавају и неке воштане израђевине и друге материје (в. 6.3; 7.1.2.1; 16.20.1). Као и остале стожерне пчеларске лексеме, *восак* у општеупотребној лексици има и симболична значења жутила (*жѡић кѡ вдсак*) и непромјенљиве вриједности (*кѡ ѡ воску*).

И у другим словенским језицима за ознаку градивног пчелињег материјала употребљавају се готово искључиво континуанте прасловенске лексеме **voskъ*. (Расположиви извори указују само на полески синоним веома мале распрострањености *жѡир / жир*; Пол. 331.) Јужнословенски језици, за разлику од источнословенских и западнословенских језика, најчешће имају покретни вокал секундарног постања: мак. диј. *вѡсок / вѡсак / восук / восък / фосок* (МЛЈА бр. 81), буг. диј. *восък / осък / осак* (Зел. 280), слов. *vosek* (Шмид 14). Од ове опште особине има и одступања, као што је већ наведено за чакавске и кајкавске говоре, а и у македонском је потврђена варијанта без непостојаног вокала – *воск* (МЛЈА бр. 81), док се у полеским говорима, у веома ограниченом подручју, јавља обрatan случај – *вѡсок* (Пол. 324).

6.1.2. Придјев којим се означава да је што од воска или да се односи на восак изведен је помоћу старог форманта **-ѡтъ*: *вѡиѡиѡни / воиѡиѡни*, а у архаичнијем говору у долини Рање *вѡиѡѡни*. И у осталим с-х. говорима варијанте тог придјева изведене су помоћу истог форманта: *вѡиѡиѡан / вѡиѡиѡан / вѡиѡиѡен / воиѡѡен* (РСАНУ). У хрватској стручној литератури, употребљава се придјев *восковни* (нпр. *восковне жлијезде*), вјероватно под утицајем других словенских језика. И у погледу творбе овог придјева, јужнословенски језици су јасно одвојени од осталих словенских је-

зика. Наспрам форманта *-*ѣтъ* код Јужних Словена – буг. *восъчен* (ОЈЗСл V 0994) и *воицен* (Дунев 50), слов. *voščep* (Шмид 14), код Источних и Западних Словена уопштен је творбени морфем -*ov-*: рус. *восковѳи*, чеш. *voskový*, поль. *woskowy* (ОЈЗСл V 0994). Изузетно се наводи руска варијанта *воицанѳи* (Фасмер s. v. воск).

6.1.3. Као што ни општи назив *восак* нема правих синонима, на испитиваном подручју се не употребљавају ни једночлани називи за његове поједине врсте, него се оне дистингуирају помоћу детерминатора *ѳијећени*, *ѳрѳијећени*, *ѳрѳиѳиљени* (по начину екстракције из воштине), *бијели*, *жути*, *љекѳвији*, *чишти* (по особинама), *мршви* (од угнутих пчела, особина релевантна у култној употреби воска), *рѳштиљени* (према агрегатном стању) и сл. Слично је стање и на осталом с-х. подручју, изузев што се у црногорским и далматинским говорима детерминатор *ѳрѳиѳиљени* често замјењује синонимом *ѳреварени*, односно *ѳриварени*. И у другим словенским језицима разне врсте воска се означавају на аналоган начин, најчешће сродним детерминаторима, али понекад и универбно (нпр. рус. *ѳогѳиѳи*, *неѳобелоѳи*, *ѳробѳиѳа*, *разниѳка*, *каѳанец*; Попов 197, 206, 214, 218).

6.2. Саће

6.2.1. Општи називи

6.2.1.1. Висећа плочаста воштана грађевина, која служи за развој пчелињег подмлатка и смјештај хране, најчешће се, на испитиваном подручју, именује континуантима и дериватима прасловенске лексеме **sътъ*, а понекад и називима метонимијски помјереним са блискозначних референата.

У периферним говорима, јужним, источним и нарочито западним, распрострањена је акценатска варијанта у мушком роду *сѳи* и одговарајућа збирна именица *сѳе* / *сѳе*. У околини Сарајева, забиљежена је варијанта женског рода *сѳи*, а у западној Херцеговини њена акценатска варијанта *сѳи*. У већини средишњих говора, именица је у мушком роду са кратким коријенским слогом *сѳи* – *сѳе* / *сѳе*. Уз наведене варијанте назива *сѳи*, готово на читавом подручју су развијене и сингуларне варијанте *сѳѳ* / *сѳѳ* са финалном африкатом аналогички помјереном из збирне именице. У сјеверозападном дијелу регије, раширене су и творбене варијанте *сѳѳина* / *сѳѳина* / *сѳѳиѳа*.

У општеупотребној функцији, назив *сѳи* / *сѳѳ* има вриједност симбола уредности: *кѳ сѳи мѳѳа*.

У осталим с-х. говорима стање је слично. Вукова варијанта *сѳи* – *сѳе*, која је ушла у књижевни језик, изгледа да има највећу распрострањеност. Поред ње, у босанским говорима среће се и варијанта деминутивног постања *сѳиѳа*, а у хрватским говорима варијанта аугментативног поријекла *сѳѳина*, која се употребљава и у стручној литератури, и одговарајућа збирна именица *сѳѳиѳе*. У кајкавском су проширени дијалекатски ликови *сѳѳина* – *сеѳѳе* / *сеѳѳије*, а у источносрбијанским говорима *сѳѳка* – *с'ѳе*.

Сродни еквиваленти уобичајени су и у осталим јужнословенским, осим бугарског, и источнословенским језицима: слов. *sat* – *satje* / *satovje* (Шмид. 13), мак. *соѳ* / *соѳѳој* / *соѳѳка* / *осоѳ* / *сѳѳи* / *сѳѳи* / *сѳѳи* (МЛА бр. 80), рус. *соѳѳи* (ОЈЗСл S 1952), укр. диј. *соѳѳи* – *асѳѳ'ѳе* (Ник. 226), полес. *соѳѳи* – *соѳѳије* / *соѳѳѳаја* ж (Пол.

његовим фонетским варијантама означава се укупност воштаних грађевина у кошници, дакле – функционише као синоним збирне именице *саће*, већином празно. Лексема *восак* је двозначна и у осталим с-х. говорима, а слично је стање и у другим словенским народним говорима: рус. *сѣрошѣ воск* 'градити саће' (Попов 188), полес. *молоды вѣск* 'младо саће', *сѣарыѣ вуск* 'старо саће' (Пол. 324), пољ. диј. *wosk* 'празан сат' (Варм. 82).

И назив *вѣшѣина* / *вѣшѣина* / *вѣшѣина*, којим се првенствено означава искијеђено, деформисано саће (в. 16.20), такође се веома често употребљава за означавање празног саћа, тим више што се семантичка микропоља 'празно саће' и 'искијеђено саће' највећим дијелом преклапају. Помјерено значење наведене лексеме региструје и РСАНУ, а често је и у осталим с-х. говорима. И у другим словенским говорима, гдје се континуантима лексеме **сътъ* првенствено означава саће испуњено медом, рефлекси лексеме **voskina* управо и служе за означавање празног саћа: слов. *voščine* (Шмид 15), мак. диј. *вошѣина* – *вошѣиње* (МЈА 81), рус. *вощина* (Попов 188), полес. *вощѣина* / *вощѣанка* / *вѣщѣа* (Пол. 325), пољ. *woščynu* (МАЗЈ бр. 254), чеш. *voštiny* (Мудра 18).

6.2.1.3. Не само да се назив *рѣм*, којим се означава дрвени оквир покретног сага (в. 13.1.2.2.2.3.10) метонимијски помјерио на своју садржину, на сат, него је у источној Херцеговини пренесен и на сат у старинској кошници, која није имала оквира. Таквог помјерања сродних еквивалената потврђено је и у неким словенским народним говорима: мак. *рам* (МЈА бр. 80), пољ. диј. *ramka*, *ramka z miodem* (Варм. 80), *ramka* / *rumka* (МАЗЈ бр. 254).

6.2.1.4. Неизвјесно је да ли се у пограничном дубровачко-херцеговачком подручју очувао изузетан јужнословенски траг сродног синонима од прасловенске лексеме **plastъ*, веома распрострањене у источнословенским и западнословенским језицима: рус. *ѣласѣ* (Попов 210), укр. диј. *ѣласѣ*, *ѣласѣок* (Ник. 226), стпољ. *plastr* (Конџи 32), пољ. диј. *plaster*, *plastyr*, *plajstor*, *plaster miodu*, *plaster* (МАЗЈ бр. 225), чеш. *plast* (Мудра 8), слвч. *plast* (Мила 161), глуж. *plast* (Фасмер s. v. пласт) итд. Уз саму границу према Конавлима, информатор је у неvezаном разговору младичелињи сат настао у току протекле ноћи назвао *ѣласѣѣуница*. Није могао објаснити откуд му тај назив, употребљавају ли га други пчелари, да ли се тако говори у сусједним Конавлима. Само се сјетио да се тако називају велике пахуљице снијега, што је регистровао и РЈАЗУ. По томе би се закључило да је то казационална метафора настала на основу више семантичких обиљежја (бјелина, прозрачност, кристална структура). Међутим, у истим значењима појединачно се јавља загонетпа *ѣлаѣѣуница* код Дубровчанина Мавра Ветранића, код кога означава пчелињи сат (Мед. II 161, РЈАЗУ), а код Беле и Стулића сјежну пахуљицу (РЈАЗУ s. v. платутица). У једном Ветранићевом рукопису спорна лексема је забиљежена у лику *ѣлаѣѣуница*, још ближем херцеговачком казонализму. Унутрашња форма наведених лексема или варијаната је провидна: њихове исходне лексеме *ѣласѣ* и *ѣлаѣѣ* означавају нешто широко, плоснато и плочасто, као што је и пчелињи сат. Херцеговац Ј. Памучима, славећи уредника Српско-далматинског магазина, у невјештим десетерцима пјева: „Уређујеш лијепо Српско цваће, / Те од њега правиш слатко саће. / Сви те Србљи имају избрана, / За пјестуна? Нами богодана.“ Уредников упитник показује на бесмисленост ријечи *ѣјестѣун*, умјесто које би се очекивало *ѣредводник*, *вођа* или слично. Није ли, можда, ово ипак метафора: 'сат' – 'вођа'? (Памучина 351 / 352). Постоји још једна интригантна паралела: у хрватској пчеларској литератури друге

половине XIX вијека, пчелињи сат се означавао и лексемама *ласџра* (Мед. II 161) и *ласџар* (Жив. II 1173). По Скоку, који не наводи ово пчеларско значење, то су грецизми који су у нашем језику изгубили иницијалне сугласнике *в / б*, односно *ѝ* (Скок s. v. ембластро, лаџтар). Први, распрострањен у хрватским говорима, могао би се семантички довести у везу са сатом – 'мелем', 'опека за каддрмисање', 'прозорско стакло', док други означава младицу на чокоту винове лозе и везан је за српско подручје (можда га је Живановић погрешно забиљежио). На основу изложеног, могло би се поставити питање: да ли, можда, постоји нека старија сродност између наведених синонима, не потичу ли сви из индоевропског коријена **plōt-*, чије континuantе обично означавају плочасте предмете?

6.2.1.5. По истом семантичком моделу означавања пчелињег сата плочастим предметом, настао је и пчеларски синоним *шкрила*, забиљежен у Покупљу, у околини Карловца (Сативе 54).

6.2.1.6. Уопштен податак да се лексемом *ружа* „у гдјекојим мјестима“ означава саће (Жив. II 1174) није другдје потврђен. Очито је да се ради о метафоричком помјерању назива више по поимању љепоте него изгледа.

6.2.2. Посебни називи

6.2.2.0. Особине саћа, веома значајне ствари и у животу пчела и у њиховом гајењу, изражене су и у богатству хипонима којим се диференцирају његове врсте. То диференцирање врши се већином детерминацијом општих назива, али понекад и универбно. Присуство или одсуство релевантног семантичког обиљежја обично се означава антонимним детерминаторима.

6.2.2.1. Сагржасј. Саће испуњено леглом или пчелињом храном означава се антонимним детерминативним паром *ѝун* : *ѝразан* (*ѝун саѝи*, *ѝун раѝм*, *ѝуна саѝиѝца*, *наѝуњена саѝиѝина*, *ѝуно саће* : *ѝразан саћ*, *ѝразна раѝма*, *ѝразан вѝсак*). Попуњеност саћа одређеним садржајем детерминира се именицама: *саѝи мѝда*, *саћ црѝва*, *раѝм лѝла*. Одсуство садржаја у саћу често се означава придјевом *сух / сув* и њговим изведеницама и сложеницама: *суѝв саће*, *суѝи вѝсак*, *сухаѝрак / суѝараѝак*, *суѝоѝаѝиѝина*. Назив *суѝараѝак* потврђен је и на Златибору а региструју га и пчеларски лексикографи. У другим словенским језицима чести су сродни једночлани еквиваленти: рус. *суш*, *ѝосуш* / *ѝасуш* (Жор. 95, 89), полес. *суш / суш'* (Пол. 361), пољ. *susz* (Козл. 369), пољ. диј. *suš / šuš / sus* (МАЗЈ бр. 254), чеш. *souš* (Мудра 18).

6.2.2.2. Сѝаросѝи. Квалитет саћа се оцјењује на основу његове старости: младо саће је танко, чисто и свијетло – pogodно за извођење легла, смјештај хране, а и за људску исхрану; старо саће је задебљано и онечишћено остацима кошуљица пчелињих лутака, ломљиво и тамно – непогодно за развој легла, смјештај хране и људску исхрану. То семантичко обиљежје диференцира се детерминаторским антонимним паровима: *млади / нови* : *сѝари* (*млаѝо саће*, *млаѝи вѝсак*, *нова саѝиѝина* : *сѝараѝа саѝи*, *сѝараѝа вѝшѝиѝина*, *сѝараѝи вѝсак*), *љѝѝошњи / овоѝоѝишњи* : *лањски / ѝрошлоѝоѝишњи* (*љѝѝошњи саћ*, *овоѝоѝишњи вѝсак* : *лањска саѝиѝиѝца*, *ѝрошлоѝоѝишњи саће*), *бијели* : *црни* (*бијели саѝи*, *бијли вѝсак* : *црна вѝшѝиѝина*, *црна саће*).

6.2.2.3. Поклоѝѝеносѝи. Саће испуњено леглом или пчелињом храном у одређеном стадију зрелости пчеле затварају воштаним поклопцима. Отворено саће се дистингуира од затвореног детерминацијом назива воштаних грађевина и њихова садржаја (*саѝи / саћ* – *саће*, *восак*, *ћелиѝа*, *маѝиѝњак*, *лула*, *чаура*, *мед*, *лѝло*, *црѝв*) ан-

тонимним трпним придјевима глагола којим се означава грађња воштаних поклопаца (в. 5.6): *ошворен* : *заошворен*, *зајечећен* / *зајечећен* : *незајечећен* / *незајечећен*, *закалајисан* : *незакалајисан*, *јоклојен* / *јоклојен* : *нејоклојен* / *нејоклојен*, *забулан* : *незабулан*, *заливен* : *незаливен*, (за)мухурлејисан / (за)мурлејисан / (за)марлејисан : *не(за)мухурлејисан* / *не(за)мурлејисан* / *не(за)марлејисан* (нпр. *ошворен ош*, *заошворен рам*, *зајечећен мајичњак*, *закалајисан мед*, *мурлејисано саће*, *заливена рама* итд.).

6.2.2.4. Намјена. С обзиром на намјену саћа за извођење легла или смјештај хране, херцеговачки пчелари именују само непожељно саће са великим бројем трутовских ћелија – *шрушовскџ* / *шрушовскџ* / *шрушњско саће*, *шрушовскџ саћ*. Забиљежене су и појединачне потврде једночланих назива: *шрушњовница* у западној и *шрушњак* у си. Херцеговини. Поред тога, понекад се посебно издваја и саће у којем се налази или се налазио мед – *медно саће*, што је резултат утицаја стручне терминологије.

6.2.2.5. Поријекло. По свом поријеклу, саће може бити природно, које су изградиле саме пчеле, и вјештачко, које су на основи пресоване воштане сатне основе дорадиле пчеле. Прво се налази у старинским кошницама, у кошницама с непокретним саћем, а друго у савременим, тј. у кошницама с покретним саћем. Прво се у испитиваним говорима обично не детерминира посебно, осим у изузетним приликама, када се то чини детерминаторима *јриродни* или *нејокрејни* (*јриродно саће*, *нејокрејни саћ*). Насупрот томе, вјештачко саће се често означава детерминаторима *јдркрјни*, затим *вјешњачки* у источној и *умјешни* / *умијни* у осталој Херцеговини (*јдркрјно саће*, *вјешњачки саћ*, *умјешни саћ*, *умијни вџсак*).

6.2.2.6. Положај у кошници. Разликовање саћа према мјесту у кошници било је релевантније у патријархалном пчеларству неголи у савременом, па извјесни архаизми из овог семантичког гнијезда упућују и на прасловенско именовање дијелова кошнице. Номинација саћа према положају у кошници врши се данас углавном детерминацијом општег назива придјевима *крајњи*, *средњи* и *доњи*, као и њиховом именичким изведеницама.

6.2.2.6.1. У просторном погледу, најчешће се посебно именује саће при боковима кошнице. Поред дијалекатских ликова детерминатора *крајњи* / *крајњи* / *крајни* / *крајњи*, *јдркрјни* (*саћ*, *саће*, *саћина*, *саћина*, *оквир*, *рам*), јављају се и акценатске варијанте одговарајуће универбне форме – *крајњак* / *крајњак*. Акценатску варијанту *крајњак* региструје РСАНУ, коју наводи уз Вукову творбену варијанту *крајњик*. У пчеларској лексикографији забиљежена је и варијанта *крајнак*.

У Попову је регистрован архаизам *зајлеће* / *зајлеће* са већ магловитим значењем 'основни, носећи сат'. Да је то био крајњи сат упућује његова источнобосанска варијанта *зајлећњак* (БХТ XII 56; РСАНУ), као и синоним из си. Босне *зајлећњак* (БХТ IX 177). Крајње саће је учвршћено са двије стране, одозго и бочно, па отуда дефиниција из Попова 'осећи сат'. Те лексеме су изведене од прасловенског назива задњег дијела кошнице **ple(k)tje*, односно доњег дијела пчелињег стана **peṭa* (Пуж. Мод. 132, 134).

У источној Херцеговини је забиљежен назив *јоловњак*, мотивиран тиме што је бочно страном причвршћен за зид старинске кошнице, тј. сат са ћелијама само на једној страни, половина сата.

У долини Неретве, сат причвршћен за бок кошнице означава се називом *јриљубак* / *јриљубак*, који на осталом испитиваном подручју има унеколико помјерено значење (в. 6.2.2.6.3).

6.2.2.6.2. За разлику од крајњих, унутрашњи сатови, којих је у старинским кошницама било знатно више, обично нису посебно номинирани. На испитиваном подручју забиљежен је само двочлани назив *средњѝ сѝиѝ*, коме у источној Босни (Тетима) одговара кондензована форма *средња̋к* (БХТ XII 56; РСАНУ s. v. зѝплѝтња̋к), а у си. Босни (Црњелово) проблематичан екавски лик *среда* у непрецизном етнографском запису.

6.2.2.6.3. *Мали сѝиѝ*. У лексичко-семантичкој групи којом се на испитиваном подручју означава саће, по богатству синонима издваја се семантичко микропоље 'мали сат', изграђен обично накнадно, у неком мањем међупростору, било међу оквирима савремене или при зидовима старинске кошнице. Већином, ти синоними су метафоре по сличности: *језик, сиса, слезена, ушѝиѝиѝа̋к, белеѝиѝја, заѝерак*, а неки су настали деривацијом или композицијом: *сѝиѝиѝ, ѝриљеѝа̋к, наљеѝа̋к, ѝриљеѝуба̋к, ѝрирасѝа̋к*.

У сјеверном појасу испитиваног подручја, проширен је назив *заѝерак*, преузет из ботаничке лексике. У западној Херцеговини регистрован је професионално одређен *заѝерак сѝиѝа*.

Значајну распрострањеност у долини Неретве има синоним *ѝриљеѝа̋к* / *ѝриљеѝиѝа̋к*, а у ји. дијелу Херцеговине регистровани су синоними *ѝриљеѝиѝа̋к* и *ѝрилећа̋к*, вјероватно мотивирани и локацијом – *леѝио, лећа* 'отвор за пролаз пчела'. У том дијелу регије рјеђе се јављају и синоними *наљеѝа̋к, ѝрирасѝа̋к / ѝрирасѝиѝа̋к* и *ѝриљеѝуба̋к*.

Језик, назив метафоричког поријекла, потврђен у западној Херцеговини, једина је лексема из овог семантичког микропоља која има сродних еквивалената у другим словенаским језицима: слов. *panjov jezik* (Стабеј 140), пољ. *język* (Енцикл. 43, s. v. *dzika budowa*), рус. куб. *язык* (Иван. ЛС 74).

Други синоним анатомског поријекла – *слезена*, везан за си. Херцеговину, настао је такође помјерањем назива по спољној сличности. Његове варијанте забиљежене су и у хрватским говорима: *слезено* у Покупљу (Сисак 24) и *слезенка* код Ритера Витезовића са мало нелогичним значењем 'основа саћа, најдоњи ред саћа' (РЈАЗУ 2), јер је саће објешено, основа му је на горњој или бочној страни. Вјероватно се то односи на мали сат изграђен при дну купасте кошнице плетаре.

Лексема *сѝса*, распрострањена у пчеларској лексички као назив матичњака (в. 6.2.3.1.3), у си. Херцеговини се употребљава и у овом значењу.

Ушѝиѝиѝа̋к, који има ограничен ареал у западном подручју, поред изгледа, можда је могао бити мотивисан и укусом, попут бугарског еквивалента за 'сат' – *ийѝиѝа* (ОЈЗСл S 1959).

Употреба турцизма *белеѝиѝја* у овом значењу при ушћу Раме мотивирана је сличношћу алатке за брушење са сатићем.

6.2.3. Дијелови сата

6.2.3.1. *Ћелија*. Шестоугаона призмаста кратка цјевчица, у којој се легу пчелиње јединке и смјешта храна, на испитиваном подручју обично се именује општим, већином деминутивним именицама *чахура, лула, руѝа, кућа, бешика, кѝиѝиѝа* или стручним терминима *ћелија* и *сѝиѝаниѝа*.

У сјеверним дијеловима, претежно источне, а и западне Херцеговине, велику распрострањеност имају дијалекатски ликови именице *чахура* – *чаѝура / чаѝура*

и њеног деминутива – *ча̀урица* / *ча̀вурница*. Ова номинација је мотивирана учауривањем пчелиње лутке у том простору. У пчеларској и општој лексикографији (РЈАЗУ с) регистрован је овај назив у изворном лику – *чахура*, *чахурица*. Уз то, пчеларски лексикографи наводе као синоним сродну лексему *чашица*, која има паралела и у другим словенским језицима: буг. диј. *чашика*, *чешика* (Зел. 382), полес. *чашичка* (Пол. 364), док рус. *чашика* и рус. куб. *чашичка* имају уже значење – 'основа матичне ћелије' (Иван. ЛС 74).

Још већу распрострањеност има пчеларски синоним турског поријекла *лу̀ла* и његов деминутив *лу̀лица*, који су нарочито раширени у долини Неретве и јужној и западној Херцеговини. Деминутив је потврђен у источној Босни, затим код Вука Врчевића, а почетком овог вијека, истакнути мостарски пчелар Велагић се у својим текстовима служио називом *лула*.

Знатну распрострањеност у долини Неретве има назив *ру̀ја* и нарочито деминутив *ру̀јица*.

Деминутиви *ку̀ћица* и *ку̀ћа* уобичајени су, углавном, у западној Херцеговини. Варијанту *ку̀ћица* региструје пчеларска и општа лексикографија (РСАНУ), а у истом значењу употребљавао ју је и босански фрањевачки нисац Ф. Ластрић у XVIII вијеку.

Деминутив *ка̀јица*, мотивисан изгледом, и турцизам *бѐшика*, мотивисан простором за одгајање подмлатка, регистровани су само у по једном мјесту.

Савременији пчелари употребљавају стручни термин *ћелија* на читавом испитиваном подручју, изузев Рање, гдје је забиљежена акценатска варијанта *ћелија*. У XIX вијеку, и овај термин је у пчеларској литератури употребљаван у деминутиву – *ћелијица*, а у прошлом вијеку се усталио у основном облику. Тај интернационализам је преузет у пчеларску терминологију у гласовној форми уобичајеној још од средњег вијека у православној религиозној терминологији, гдје означавала собу самицу у манастиру. Из пчеларске лексике је потекао и биолошки термин којим се означавају основне јединице живог ткива, које су виђене под микроскопом подсећале на ћелије у пчелињем саћу. Од словенских језика, према расположивим изворима, једино још у бугарском постоји сродан еквивалент грчке провенијенције – *килийка* (ОЈЗСл ЈА 0205). У европским језицима – фр. *cellule*, енгл. *cell*, њем. *Zelle* (Крејн бр. 137) – термин је преузет из латинског – *cella* 'собица за оставу, ћилер'.

Синоним *сѝданица*, везан искључиво за хрватску терминологију, готово да нема одраза на испитиваном подручју: потврђен је само код једног информатора без дуже пчеларске традиције. Изведен је од именице *сѝан*, по истом семантичком моделу као и *ћелија*, а у пчеларској лексиси је познат, заједно са деминутивом *сѝаничица*, још од старих лексикографа Беле и Стулића (РЈАЗУ 2).

Вуков синоним *о̀кце*, који се почетком 20. вијека јавља у б-х. пчеларској литератури у варијанти *ошце*, вјероватно није имао шири ареал, па је ишчезао из књижевног језика. А управо тај назив има сродне еквиваленте у неким словенским језицима: укр. диј. *очко* / *вочко* / *в'ичко* / *воко* / *в'иконце* (Ник. 225), слвч. *ошко* (Мила 141).

Други Вуков синоним *љу̀йка*, распрострањен у србијанским говорима (РСАНУ s. v. љу̀пка²), изведен од глагола *љу̀йиши* 'љуштити' (ЕССЈ s.v. *Г'ирџка), помјерен је са блискозначног референта 'опна у ћелији којом је обавијена лутка' (в. 6.2.3.3) и није сродан са синонимним хунгаризмом *љу̀жа* (мађ. *lyuk* 'отвор, рупа') познатим у Војводини (РСАНУ s. v. љу̀жа²), као и хрватским германизмима *лукњица*

/ лукница (Сисак 31; Лички Осик 146; Скок s. v. лүкња).

Пред крај XVIII вијека, славонски писац Ст. Релковић служио се синонимом *икуља* 'лукња, рупа' (РЈАЗУ).

6.2.3.1.1. Поједине врсте ћелија, с обзиром на намјену, попуњеност и затвореност, херцеговачки пчелари обично дистингуирају посебним детерминаторима, а понекад и самосталним називима.

Приликом градње, пчеле формирају ћелије према њиховој намјени, зависно од тога какво ће се легло у њима одгајати и храна смјештати. У стручној литератури се именује више врста ћелија с обзиром на њихову намјену (*радиличке, ирућовске, матичне, медне, ирелазне, ирихвашне*), а на испитиваном подручју пчелари запажају углавном само трutowске и матичне ћелије, које се својом величином и изгледом издвајају од мноштва радиличких и медних ћелија.

6.2.3.1.2. Ћелије намијењене за лежење радилица, неупоредиво најмногобројније у саћу, ријетко се у испитиваним говорима посебно детерминишу, и то дијалекатским варијантама придјева *йчелињи*, а врло ријетко, под утицајем стручне литературе, и придјевом *радилички*, као и именицом (*челиња ћелија, челина лулица, челија чатура, радиличка ћелија, лулица о-челја*).

6.2.3.1.3. Трutowске ћелије, које се издвајају својом величином, а и непожељношћу у саћу, детерминишу се придјевом *ирућовски / ирућовски / ирућински (ирућовска чатура, ирућовска лула, ирућовска ћелија, ирућинска ћелија* и сл.), а понекад и именицом – *лула о-ирућинџе*.

6.2.3.1.4. Најизразитији облик имају ћелије за лежење матица, а и најрјеђе се јављају у саћу. За разлику од трutowских и радиличких, матичне ћелије се на испитиваном подручју веома ријетко именују двочланим називима (*лула од матициџе, лавна бџишка*). Понегдје се матична ћелија диференцира основним обликом именице, за разлику од деминутива, који се веже за остале, ситније ћелије: *лула*. Пошто су матичне ћелије лако уочљиве на сату и веома значајне за живот пчелињег друштва, пчелари их свуда универбно номинирају: *матицњак, сиса, жир и ирирасџак*.

Општу распрострањеност на испитиваном подручју има изведеница *маџичњак* (код Муслимана у долини Неретве – *маџићњак*), идентична са стручним термином, који региструју пчеларска и општа лексикографија. Сродни еквиваленти раширени су и у осталим словенским говорима и стручним терминологијама: рус. куб. *маџочник* (Иван. Авт. 9), укр. диј. *маџочник / маџош'ик / маџошник* (Ник. 226), полес. *маџочник / маџочњык / маџошник / маџошнык* (Пол. 340), пољ. диј. *matečnik* (МАЗЈ бр. 246), рус. *маџочник*, буг. *маџочник*, чеш. *matečnik*, пољ. *matecznik* (ОЈЗСл М 0267) итд. Једино је у словеначком истим формантом као у с-х. језику изведен еквивалент *matičnjak* (Шмид 8).

Значајну раширеност, уз назив *матицњак*, у источној Херцеговини има синоним *сиса*, настао метафоричким помјерањем из анатомске лексике по спољњој сличности. Сродни еквиваленти срећу се још у полеском – *сыска* (Пол. 358) и руском кубањском говору – *сосок* (Иван. ЛС 74).

Таквим помјерањем назива из ботаничке лексике настао је синоним *жир*, забиљежен у херцеговачком приморју.

На источном рубу испитиваног подручја регистрован синоним *ирирасџак / ирирасџак*, мотивиран чињеницом што се матичњази граде накнадно, и то већином по бочном ободу саћа.

6.2.3.1.4.1. Пошто се ради о веома релевантном референту у пчеларству, пче-

лари посебно детерминишу поједине особине магичњака антонимским паровима према попуњености – *залѐжен* : *незалѐжен*, *йун* : *йрѐзан* и према поклопљености – *дѝворен* : *зѝйворен*. Матичњак из којег ће се ускоро излећи матица детерминише се придјевом *з(г)рѝво*, као што је случај и у неким другим словенским језицима: рус. *майочник зрелый* (Попов 201), чеш. *zrelý matečník* (Мудра 32).

6.2.3.2. Вошћани йоклојци. Зрео мед или легло у фази лутке у ћелијама се затвара воштаном опном (в. 5.6), која се на испитиваном подручју именује дијалекатским ликовима именица *йоклојац*, *кайјак*, *йечайи*, *мухур* и *ойна*.

Највећу распрострањеност има девербал *йѝклојцац*, обично у плуралу – *йѝклојци*, а напреднији пчелари га понекад и професионално детерминишу – *вѝшћани йѝклојци*. Понегдје се јавља и деминутивна форма *йоклѝчићи*. И у старијој пчеларској лексикографији регистрован је назив *йоклојац*, који савремена терминологија посебно детерминише – обично *вошћани йоклојац*, понекад и *ћелични йоклојац*, или диференцира *йоклојац лејла* и *медни йоклојац*.

Изјесну распрострањеност има и колектив мушког рода *йѝчайи* / *йѝчеи*, потврђен и у старијој литератури. Сродни еквиваленти, који чувају женски род прасловенске лексеме **реѝѣтъ*, познати су у источнословенским језицима: рус. диј. *йечѝйка* (Иван. Авт. 8), рус. *йечайка* (Крејн бр. 122), укр. *йечайка* (Поповски 79). Судећи по распрострањености одговарајућег глагола (в. 5.6), употреба ове административне лексеме у пчеларској функцији врло је стара и питање које јој је значење примарно. Њена двозначност је резултат метонимијског помјерања: печатење је некада обављано пчелињим воском, па отуд и данашњи назив друге материје у истој функцији – *йечайни восак*. Уколико је **реѝѣтъ* изведено од коријена **рек-*, онда би се могло закључити да је административна функција била примарна, јер видљиве термичке обраде те материје нема код пчела. А на то упућују и семантичке паралеле *мухур(лејисаи)* и *забулаи* (в. 5.6).

Код Муслимана у долини Неретве, очуван је синоним турског поријекла *мухур*.

Значајну распрострањеност има и турцизам *кайјак*, који је и у општој лексици синониман називу *йоклојац*. У ји. Босни јавља се и у деминутиву *кайѝчићи*. У старијој пчеларској лексикографији регистроване су такође деминутивне форме – *кайић* и *кайица*. Сродан еквивалент забиљежен је у словеначком језику – *karice* (Шмид 6).

Одређену распрострањеност у долини Неретве има и назив *ѝйна*, у пчеларској функцији конкретизовано значење опште лексеме.

6.2.3.3. Кошуљца. Пчелиње јединке се у развојном стадијуму лутке омотавају опном, која их одваја од зидова ћелије. Овај омотач се, поред ентолошког термина *кокон* и *кошуљца*, назива и *чаурица* у српској, а *чахурица* у хватској пчеларској литератури. Мада се та опна примјећује посматрањем једино у виду тамније боје (*црно саће*, *црни восак*), ипак је већина пчелара свјесна њеног постојања и именују је називом метафорички пренесеним са одговарајућег одјевног предмета – *кѝшуља* и, нарочито, деминутивом *кѝшуљца*. У старијој пчеларској лексикографији, регистрован је тај назив такође у деминутивној форми, њоме се служио и мостарски пчелар Кајгаз у својим написима почетком XX вијека, а јавља се и у савременој пчеларској литератури. Континуанте латинске лексеме *casulla* познате су и пчеларским лексикама неких словенских језика: пољ. *koszulka* (Козл. 265), чеш. *košilka* (Крејн бр. 169), слов. *košiel'ka* (Мила 248), полес. *кошѝл'ка* (Пол. 337). И еквиваленти у још неким словенским и несловенским језицима настали су

по истом метафоричком моделу ('одјевни предмет најближи човјечјем тијелу' > 'опна пчелиње лутке'): слов. *srajčica* (Шмид 13), рус. *рубашка* (Иван. ЛС 79), њем. *Puppenhemd* (Крејн бр. 169).

У југоисточној Херцеговини, у истој породици забиљежена су два okazaционална синонима: *йѐљушка*, изведен од глагола *йѐљушати* 'комушати (кукуруз)' и *љу̀сѝура*, гдје се огледа контаминација два прасловенска синонима: **l'urьka* и **l'uska* (ЕССЈ), као и однос према блискозначном називу *љу̀йка* (в. 6.2.3.1).

Ентомолошки интернационални термин *кòкòн* познат је ученијим пчеларима.

6.3. Прополис

6.3.1. Смоласта тамна материја којом пчеле затварају непотребне отворе на свом стану и изолују га (в. 5.4.0) на испитиваном подручју се означава термином *йройолис*, као и општим називима разних љепила (*љейак*, *љейило*, *клија*, *йу̀йикал*, *лем*), смоластих маса (*смола*, *кайран*), као и блискозначним пчеларским терминима (*восак*, *йолен*, *некѝар*). У старинским кошницама, та се материја мање примјећивала него у савременим, у којима она својом љепљивом и учвршћујућом особином знатно отежава њихово отварање и подизање оквира. Савремени пчелари су свјесни и њеног антибиотичког својства, које се примјењује и у савременој фармацији. Том новином се и може објаснити широка распрострањеност интернационалног пчеларског термина, на једној, и великог броја синонима помјереног са сличних референата, на другој страни.

Савремени пчелари су усвојили интернационални термин грчког поријекла *йройолис* из стручне литературе наглашавајући га различито: *йрòйолис* у ји. Херцеговини и сусједној Далмацији, *йрòйолис* у сјевернијем подручју и *йройòлис* у већем броју мјеста. Оказионализми *йройолис*, забиљежен у сјевероисточној, и *йройолиѝис* у западној регији показују како се термин књишког поријекла може све рефлектовати у професионалној лексици. Овај посљедњи примјер са икавског подручја резултат је контаминације тако примљеног термина и лексема којима се означава љепљивост одговарајуће материје. Термин *йройолис* је и у с-х. пчеларској литератури готово потпуно истиснуо синониме, и народне (*смола*, *љейило*, *лем*), а поготово књишке (*вòсковина*, *воскòсмол*, *воскомàсѝих*; РСАНУ), као што је случај и у осталим словенским и европским језицима (ОЈЗСл Р 2993; Крејн бр. 705).

Велику распрострањеност на читавом испитиваном подручју има назив *смòла*, који се понекад и професионално детерминира – *челиња* / *челија* *смòла*, презет из ботаничке лексике по вањској сличности, а и по поријеклу супстанције, јер пчеле справљају прополис највећим дијелом од биљних смола. Назив (*йчелиња*) *смола*, потврђен и у ји. Србији, често је употребљаван у ранијој стручној литератури, а и у савременој се њиме обично објашњава интернационализам *йройолис*. Сродан еквивалент постоји и у словеначком језику: *smola* (Шмид 13).

Помјерање у пчеларску лексiku општег назива *љейило* / *лиѝило*, распрострањеног у долини Неретве, као и творбене варијанте *љейак*, регистровано је основном особином референта. Оказионализам *љейѝенка*, регистрован у источној Херцеговини, резултат је замјене са сличним називом грађевинског материјала. Сродни еквиваленти забиљежени су и у словеначком језику: *lepilo*, *lepež* и *lepilni vosek* (Шмид 7).

У Конавлима је забиљежен синоним *челиња* *клија*, посебно детерминирајући дијалекатски назив дрвеног љепила. Мада нема других потврда ове лексеме

прасловенског поријекла у с-х. пчеларској лексици, њени се сродни еквиваленти јављају у другим словенским језицима: рус. *восковый клей* (Жор. 80), пољ. *klój pszczoli, klój zatworowi* (Козл. 395), полес. *клеј / клэј* (Пол. 334), буг. *клеј* (Баб. 385). У словеначком језику, одговарајући придјев служи за детерминацију општијих именица у овом значењу: *klejna smola, klejni vosek* (Шмид 7).

Општи синоним турског поријекла *йууикал* забиљежен је у пчеларској функцији у ји. Херцеговини, а на једном мјесту је потврђен и турцизам *каййран*.

Загонетан је синоним германског поријекла *лѐм* помјерен с металног љепила због његове варијанте *лѝм*, потврђене на ијекавском подручју. Могло би се претпоставити да је та варијанта настала контаминацијом са еквивалентом арапског поријекла *lehim* да се у идентичној форми не јавља и у словеначком језику – *līm* (Скок s. v. *лем*). Раније је у пчеларској литератури називом *лем* често означаван прополис, а регистрован је и у пчеларској (Ружић) и општој лексикографији (РСАНУ).

У ји. Херцеговини и Пиви, старији пчелари идентификују прополис са познатијим пчелињим градивним материјалом – *вѡсак*. У хрватској пчеларској литератури употребљавана је изведеница *восковина* (Жив. II 404). Сродни еквиваленти срећу се у словеначком – *lepilni / smolni / klejni vosek* (Шмид 7) и руском језику – *восковый клей* (Жор. 80).

Појединачне потврде блискозначних пчеларских термина *йѡлен* и *нѡкѝар* као ознака прополиса резултат су њихове недовољне усвојености у професионалној лексици.

7. ПЧЕЛИЊА ХРАНА

7.0. Пчелиње друштво сакупља у природи хранљиве сировине – цвјетни прашак, нектар, медљику, слатки сок и воду, прерађује их и у знатној количини складишти и конзервира у свом саћу, како би обезбиједило залихе за читаву годину, па и дуже.

7.1. Цвјетнн прашак

7.1.0. Током читавог вегетационог периода, пчеле радилице сакупљају поленова зрна са цвјетова, сљепљују их у грудвице на својим задњим ногама, односе у кошницу и набијају у ћелије, гдје се, уз помоћ фермената и меда, ова материја дорађује и конзервира. Патријархални пчелари нису знали за огромну улогу цвјетног прашка у исхрани пчела – на пчелињим ногама су га обично поистовјећивали са воском или воштином, а у саћу са нечистоћом и пчелињим изметом, према чему су имали негативан став – строго су пазили да се са медним саћем не би појело и те материје. У складу са различитим поимањем значаја тог референта, на испитиваном подручју егзистирају два слоја лексике којима се она именује. Стручним терминима *йолен*, *йелуг* и (*цвјетни*) *йрах / йрашак* у савременој професионалној лексици означава се поменута материја у свим фазама сабирања и ускладиштења, с једне, и изворним називима *обнож* и *сњейица* диференцира се цвјетни прашак на пчелињим ногама и ускладиштен у саћу, с друге стране. У свијести савремених пчелара, старије схватање улоге ове супстанције је ишчезло, а у току првог сакупљања грађе код старијих и неуквијих још се задржавало разликовање двију фаза приготовљености те материје као различитих референата. Јављају се и други

синоними ограничене распрострањености, за које је понекад тешко утврдити којем слоју лексике припадају: *рђа*, *ірчица*, *дивизма*, *цвијећ* и сл.

7.1.1. Општи називи

7.1.1.0. Најраспрострањенији назив за цвјетни прашак у свим фазама његове приготовљености је *ѵрашак* / *ѵра(x)*, с тим што варијанта *ѵрашак* захвата читаво испитивано подручје, а *ѵра(x)* је ограничена на западније дијелове Херцеговине. Понекад се ова општа именица и посебно детерминише: *цвјећини ѵрашак*, *цвићини ѵра*, *ѵрашак ђ-ћейѡвѡ*, *ћелији ѵрашак*. Називе *цвјећини ѵрашак* и *цвјећини ѵрах* региструје старија пчеларска лексикографија, а у синтаксичкој варијанти *ѵрах цвјећов* јавља се почетком XIX вијека у стручној литератури. Сродни еквиваленти познати су и у осталом јужнословенским језицима: слов. *svetni prah* (Шмид 9) и буг. *ѵрашец*, *цвјећен ѵрашец* (Баб. 385, 386).

У Пиви се цвјетни прашак означава метонимијски помјереним називом *цвијећ*. Слично је стање и у словеначком: *cvetje strdi*, *cvetje medi* (Шмид 5). У источнословенским језицима јавља се сродна изведеница у истом значењу: рус. *цвейшень* (Попов 227), укр. диј. *цв'ишен'* (Ник. 224).

Стручни термин *ѵѡлѡд* има знатну проширеност у југозападном дијелу испитиваног подручја. Термин је вјештачког поријекла – извео га је Шулек (РЈАЗУ) од старијег лика чешког или словачког еквивалента *pel* (Мудра 22) и ријетког форманта *-id*. У долини средње Неретве, забиљежена је варијанта са формантом уобичајенијим у нашем језику – *ѵѡлѡи*, која је потврђена и у пчеларској литератури у XIX вијеку. На једном мјесту, регистрован је и одговарајући придев – *ѵѡлѡднѡ биљка*. Сродни еквиваленти чести су у западнословенским и источнословенским језицима: слвч. *pel'* (Мила 156), укр. диј. *ѵилѡк* / *n'илѡк*, *ѵил'ѡ* / *ѵил'ѡц* (Ник. 224), полес. *ѵил*, *ѵилѡк* / *ѵѡлѡк*, *ѵил'ѡ* / *ѵѡлиѡца* (Пол. 353), пољ. диј. *руѡек* / *риѡеч* / *риѡет* / *руѡ* / *реѡ*, *руѡек* / *руѡек кѡ'атову* (МАЗЈ бр. 245), чеш. *pul*, пољ. *pułek kwiatowy*, рус. *цвейочная ѵѡльѡца* (Крејн бр. 679).

Интернационализам латинског поријекла *ѵолен* распрострањен је у новије вријеме у више акценатских варијаната: *ѵѡлѡн* / *ѵѡлен* / *ѵѡден* у источној Херцеговини и *ѵѡден* у сусједним Конавлима. Овај интернационални термин ријетко се среће у словенским језицима: поред српске, још се једино употребљава у бугарској пчеларској терминологији: *ѵолѡн* (ОЈЗСл Р 3465).

У Пиви се, упоредо са метонимијском употребом назива *цвијећ*, и назив *биљке* изразито богате цвјетним прашком помјера на ту материју – *дивизма* (*Verbascum*).

У Конавлима је забиљежен синоним *ірчица*, мотивиран укусом цвјетног прашка.

Често се и називи ужег значења *ѡбнѡж*, *свјећѡлика*, *смѡићѡлика* и *шљѡићѡца* / *шњѡићѡца* (в. 7.1.2) употребљавају за означавање цвјетног прашка уопште, што је резултат метонимијског помјерања назива или пак ишчезавања дистинкције између блискозначних референата.

7.1.2. Посебни називи

7.1.2.0. Како је напјед изнесено, патријархални пчелари су разликовали двије фазе у приготовљености цвјетног прашка, различито га поимали и посебно

именовали: цвјетни прашак на пчелињим ногама ван кошнице и пчелињи прашак ускладиштен у саћу.

7.1.2.1. Цвјетни прапашак на пчелињим ногама. Грудвице цвјетног прашка лако се уочавају на задњим ногама пчела радилица у току њиховог задржавања на цвјетовима и, нарочито, приликом уласка у кошницу. Како та материја бојом подсећа на восак, она је и идентификована са воском и његовом сировином – воштином. Именована је, углавном, по мјесту гдје се запажа – *обнож*, *обножје*, *обложај* и *обложје* (Пуј. Полен 58-59).

У источној Херцеговини, распрострањена је варијанта градивне именице *ѡбноѡж*, али је тешко из расположиве грађе установити род ове именице, а сигурно је да се јавља и у мушком и у женском роду. Варијанта *ѡбноѡжје*, забиљежена је само у околини Мостара, а фонетизам *обножње* потврђен је у секундарном извору, такође у долини Неретве. Из секундарних извора видљиво је да су називи из овог деривационог гнијезда били познати у Срему, Лици и Гружи. У РСАНУ су синоними *ѡбнож*, *ѡбножак*, *ѡбножањ* и *ѡбноѡжје* сврстани у дијалектизме, а тој сфери припада и изведеница *обножица*, забиљежена у новијој стручној литератури као ознака грудвице полена.

У долини Неретве регистровани су синоними *ѡблѡж*, *ѡбложјај*, *ѡбложница* и *ѡблѡжје*, настали реетимологизацијом (пчелиње ноге су *обложене* цвјетним прашком). Да су те реетимологизоване форме херцеговачка иновација, показује не само њихово одсуство на осталим дијеловима с-х. језичког подручја него и сродни еквиваленти у свим скупинама словенских језика искључиво са коријеном **nog-*: рус. *обножь*, *обножка*, *обножье*, *обноја*, *ножка* 'грудвица цвјетног праха на пчелињим ногама' (Попов 207), пољ. *obnoza* 'грудвица цвјетног праха на пчелињој нози' (Козл. 395), пољ. диј. *obnoza* (МАЗЈ бр. 245), слвч. *peľové obnôžku* 'грудвице...' (Мила 157). У другим изворима, значење је проширено на цвјетни прашак уопште, што понегдје може бити и посљедица његовог непрецизног дефинисања: слов. *obnožje*, *obnožina*, *vznožina*, *obnožnica*, *nanožnina* (Шмид 9), рус. *обноја* (Кок. Слов. 136), рус. диј. *обнижь* (Кок. Нар. 126), укр. диј. *ѡбнож* / *ѡбнаж* / *ѡбнѡж*, *ѡбн'ишка* (Ник. 224), полес. *ѡбнаж* (Пол. 345). Сродни еквиваленти у другим словенским језицима показују да је прасловенска лексема **obъnožь* била двозначна и у женском роду, што се рефлектује и у херцеговачким говорима.

Посљедица поистовјећивања цвјетног прашка на пчелињим ногама са воском и воштином огледа се у његовом именовању у си. подручју *вѡсак*, а у сјев. Херцеговини *вѡѡћина* / *вѡићина*.

Синоним *ѡаћице*, регистрован у Војводини и Хрватској (Жив. II 307; РСАНУ 2 б), помјерен из одјевне лексике по убикацији, такође се односи на грудвице цвјетног прашка на пчелињим ногама.

7.1.2.2. Цвјетни прапашак у саћу. У стручној терминологији не постоји устаљен назив за цвјетни прах конзервисан и ускладиштен у саћу, раније је та материја означавана називом *рђа*, а у новије вријеме предлаже се, па и употребљава синоним *ѡериа*. Први је имао знатно упориште у нашим народним говорима, а други, директно преузет из руског језика, без гласовног усаглашавања са нашим језиком. Одговарајућа наша лексема *ѡрја*, којом се означавају неки прехрамбени производи, није позната у пчеларској лексци.

Цвјетни прашак конзервиран и ускладиштен у саћу у свијести старијих пчелара поиман је негативно и у именовању идентификован са пчелињим изметом (в.

5.3) или другим штетним материјама. Тим схватањем је и мотивирана његова номинација читавим низом истомоделних изведеница од коријенā **snēt*-, **smēt*-, **slēt*- и **svēt*- (Пуј. Полен 59-61).

Изведеница *шњѐйица* распрострањена је у си. Херцеговини, њена варијанта *сњѐйика* и њихова исходна лексема *снѝјей* / *сњѐй* у долини средње Неретве, у доњем току те ријеке и западној Херцеговини проширене су варијанте са измијењеним назалом у иницијалној сугласничкој групи – *смѐйлица* / *смѐйлика* / *смѐйјика* / *смѝйлика*; у ји. регији највећа је диверзификација синонима: *свјѝйлика* / *свјѝйлика* / *сѐйлика* / *сѐйлица* / *сѐйличина*, *сљѐйица* / *шљѐйица*. У секундарним изворима са овог подручја забиљежене су ортографске варијанте *сјейлица* / *сјейлика*, а почетком прошлог вијека синонимом *смейлика* служио се у својим текстовима благајски пчелар Велагић. Дакле, синонимни низ изведен истим формантима и са истим акцентом од коријенā **snēt*-, **smēt*-, **slēt*- и **svēt*- изразито је херцеговачка особитост, мотивирана схватањем некорисности, па и штетности цвјетног прашка у саћу: *сњейица* у дијалекатским ликовима изведена је од именице *снѝјей*, којом се првенствено означавају разни гљивични наметници на жити; *смейлика* је у ботаничкој лексици синонимна са називом *снѝјей* и претпоставља се да је од њега изведена дисимилацијом (Скок s. v. *снѝјей*); *шљейица* је изведена од назива пчелињег измета – *слијег* / *слијей*; *свјейлика* је теже објашњива, мада у словенским језицима коријени **svēt*- и **smēt*- алтернирају у називима биљке *виџац* (Буђ. 232).

Остаје питање: од кога је назива цвјетног прашка у саћу почело лексичко разједначавање у херцеговачким говорима? Највјероватније је да је то била исходна лексема *снѝјей*, преко чије је изведенице *сњейица* асоцијативним путем створен цијели синонимни низ. Тој претпоставци иде у прилог ботаничка синонимија *снѝјей* – *рђа*, јер се и називом *рђа*, на испитиваном подручју и у другим словенским језицима, означава иста пчелиња материја. А могло би се, из семантичких разлога, претпоставити да и *сљейица* има првенство: *слијег* > *слијей* > *сљейица* > *шљейица*.

Док се за горњи низ истомоделних изведеница са сигурношћу може тврдити да се односе на цвјетни прашак у саћу (нпр. никада се не каже да пчеле носе шљетицу, која се и не доводи у везу са обножи), за неколике лексеме мање распрострањености није јасно да ли се односе на ту материју или на цвјетни прашак уопште – *рђа*, *ирчица*, *ѝроа*. Ипак, сагледавањем значења тих и сродних назива у другим нашим говорима, као и шире, са доста вјероватноће се могу уврстити у ово семантичко микропоље.

На више мјеста у западној и си. Херцеговини, потврђена је општа именица *рђа*, али не увијек као сигурна ознака цвјетног прашка, пошто понекад изгледа да се односи на нешто ништавне вриједности, као у примјеру: *Ў јесѐн, каг је лѝйо врѝме, [пчела] ўваѝй нѐшѝо рāнѐ, рђѐ кѝй нѐшѝо, јāда свāкѝ кѝй да ѝстанѐ у живѝѝу* (Љуб.). Ни у примјерима кад се том именицом сигурно означава цвјетни прашак (Румб., Лип.) не би се могло тврдити да се то односи на прерађен и ускладиштен полен. Тај назив је често употребљаван у старијој пчеларској литератури за означавање цвјетног прашка у саћу, а у Подравини је забиљежен у варијанти *хрђа*. Специјална и општа лексикографија том називу приписују шире значење – цвјетни прашак уопште, а и етнографска потврда из јз. Србије као да се односи на то проширено значење. Међутим, ријетки сродни називи у другим словенским језицима као да иду у прилог ужем значењу: пољ. *rdza miodowa* (Брикнер 456) и рус. *ржавчина* (Попов 219) – први примјер се експлицитно односи на цвјетни прашак у саћу, док

за други то није тако јасно мада, се у даљем објашњењу наводи више синонима који се недвосмислено односе на ту материју. Руска аугментативна форма вјероватно указује на негативну конотацију тог референта, попут херцеговачке *сеџиличине*.

У Конавлима је регистрован синоним *їрчица*, мотивисан укусом цвјетног прашка или пак биљке богате том материјом.

У сјеверној Херцеговини, дијалекатски лик *їрда* помјерен је са воштаној тропи (в. 16.22) на цвјетни прашак у саћу, у чему се опет огледа народно поимање бескорисности те материје. У сремским говорима забиљежена је варијанта *їрдова* у истом значењу, као и сродан еквивалент у словеначком језику *trošinke* (Шмид 14).

У говору Куча, романизмом *бронза*, помјереним у пчеларску лексичку по сличности боје, такође се означава само цвјетни прашак у саћу (Кучи² 43), мада се то не слаже с дефиницијом у РСАНУ.

У пчеларској лексикографији регистрован је, наводно, народни назив *хљеб* (Жив. II 404), помјерен по истој функцији из хумане прехранбене лексике, чији су сродни еквиваленти познати у пчеларским лексикама сјевернословенских народа: рус. *хлебец*, *хлебина*, *хлеб їчелный* (Попов 227), рус. диј. *хлеб* (Иван. ЛС 79), укр. диј. *хл'иб* / *хл'ѐб* (Ник. 224), полес. *хлѐб* (Пол. 363), пољ. *chleb pszczolny* (Козл. 364).

7.2. Уљевица

7.2.0. Слатке сировине у течном стању које пчеле доносе у кошницу ради прераде у мед – нектар, медљика и воћни сок – немају устаљеног заједничког термина у стручној литератури. У народним говорима, тај референт се обично означава хиперонимом *мѐд* (што региструје и РСАНУ 1), чије се значење често сужава детерминаторима: *зѐлен* ~, *млѐд* ~, *нѐзабулѐн* ~, *незайѐчађен* / *незайѐчеђен* ~, *нѐз(г)рѐо* ~, *немарлѐјисѐн* / *немурлѐјисѐн* / *немухурлѐјисѐн* ~, *нејѐклољѐн* ~, *ѐйворен* ~.

У херцеговачким говорима, у том значењу раширене су варијанте изведенице од глагола којим се најчешће означава уношење тих сировина у кошницу: *уљий* – *уљиваї* / *уљїваї* / *уљїваї* / *уљеваї* (в. 5.8). Највећу раширеност има варијанта *уљевица* у источној, *уливица* у западној Херцеговини и фонетизам *уљївица* у околини Мостара. У ји. подручју потврђена је варијанта *уљевак* а у сусједним Конавлима *уљев*. Вук је забиљежио варијанту *уливак*, чије му значење није било сасвим јасно: „нешто на сагу у кошници”. У старијој пчеларској литератури уногребљавана је и варијанта *улишка*.

У источној Херцеговини, регистрован је синоним *сѐк* / *сѐк*, који је употребљаван у старијој стручној литератури а региструје га и пчеларска лексикографија, с тим што је понекад и детерминисан – *медљани сок*. Сродан еквивалент забиљежен је у Полесју – *сук* (Пол. 359).

Општом именицом *слађор* / *слађер*, мотивираном укусом, у западној Херцеговини се означавају слатке сировине унесене у кошницу, мада се њене варијанте вежу и за вјештачку пчелињу храну (в. 15.5). Сродни еквиваленти постоје у чешком – *sladina* (Мудра 34) и словачком језику – *sladina* (Мила 204). Сложеница *мѐдослѐд* (РСАНУ) нема ослонца у народним говорима.

Девербал *унос* има знатно шире значење, њиме се означава све оно што пчеле доносе у кошницу, а *їринос* све што пчелари приходују од својих пчела.

7.2.1. Нектар

7.2.1.1. Слатки сок који пчеле сакупљају из цвјетова ради прераде у мед у стручној терминологији се означава интернационализмом грчког поријекла *нектар*. Термин је знатно раширен код напреднијих пчелара у источној Херцеговини у акценатској варијанти *некџар*, уз доњи ток Неретве јавља се и варијанта *некџар* а у Конавлима се у посљедњем слогу налази кратко, непостојано *а: некџар-некџра*.

Пошто се највећи, а често и једини дио уљевице (в. 7.2) састоји од нектара, нормално је што се та два референта идентификују и у номинацији: *мед* без детерминатора или са детерминарорима (*зелен* ~, *млџ* ~, *незабулан* ~, *незајечећен* / *незајечећен* ~, *нез(г)ри'о* ~, *немарлјисан* / *немухурлјисан* / *немухурлјисан* ~, *нејдоклољен* ~, *ошворен мџ*), затим уљевица, сок, *слагер*.

7.2.2. Медљика

7.2.2.1. Са лишћа неких биљних врста понекад пчеле сакупљају слатке сокове, који се у стручној литератури називају *медљика*, *мана*, *медна роса* или *медун*. По свом настанку, ти сокови се разликују: *медну росу* извјесне биљке излучују непосредно, а *медљику* посредством биљних ваши. Херцеговачки пчелари поистовјеђују те двије слатке материје, које се ни у стручној литератури често не диференцирају, него се најчешће називају заједничким термином *медљика*.

За разлику од нектара, који се у именовању често идентификује са медом (в. 7.2.1), слатки сокови с лишћа се на испитиваном подручју означавају изведеницама од те стожерне пчеларске лексеме: *медљика*, *медич*, *медун*, као и називима другачије мотивисаности: *сјера*, *мана*, (*медна*) *роса*.

Назив *медљика* регистрован је на цијелом подручју, углавном код савременијих пчелара, што наводи на закључак да је његовом ширењу помогла литература. Секундарни извори потврђују његову распрострањеност у србијанским говорима, а региструје га пчеларска и општа лексикографија. На једном мјесту забиљежен је и одговарајући придјев *медљиково (саће)*.

Простран ареал у сјеверној Херцеговини заузима изведеница *медич*, само на једном мјесту јужније забиљежена је варијанта *медвич*, док се у долини Неретве, и у говорима у којима се разликују африкате, чује једино *мџић*.

На јужном рубу Херцеговине, на једном мјесту забиљежен је синоним *мџун*, који се среће и у хрватској пчеларској литератури, а биљеже га РЈАЗУ и РСАНУ у акценатској варијанти *мџун*.

Почетком XX вијека, у 6-х. пчеларској литератури, јавља се и назив *медовица*, вјероватно директно преузет из других словенских језика: чеш. *medovice* (ОЈЗ-Сл Р 0022), слвч. *medovica* (Мила 119), рус. *медовица* (Попов 201). Сродни еквиваленти са формантом *-ун-* постоје и у неким словенским језицима: рус. *медуница* (Попов 202), пољ. *miodunka* (Козл. 77), али и са другим формантом: рус. *медвянка* / *медянка* (Попов 201, 202).

Понегдје у источној Херцеговини, медљика се означава синтагмом *мџна рџа*, сјеверније од тог ареала, у Босни, потврђен је синоним *слајкџа рџа*, а и без детерминатора – *рџа*. У специјалној лексикографији забиљежена је варијанта *медљана роса*, а у РМС још и *медена роса* и *медвена роса*. Сродни еквиваленти постоје и у другим словенским језицима: слов. *medena rosa* (Шмид 7), буг. *медена*

rosa (Баб. 386), рус. *медвяная роса* и *медовая роса*, пољ. *rosa miodowa* (Крејн бр. 447) и *rosa miodna* (ОЈЗСл Р 0022), укр. диј. *солódка росá* и *росá* (Ник. 227). Помјерање лексеме *роса* у пчеларску лексику посљедица је спољне сличности (капљице по лишћу), а и народног вјеровања да медљика „пада с неба“.

У источној Херцеговини, именовање медљике је мотивисано и бојом: у читавом појасу од сјевера до југа регије она се назива *сѣра*, у околини Мостара *сјѣра*, а у Коначлима *сѣр*. Понекад се овај назив и професионално детерминише *мѣднā сѣра* и *слајикā сѣра* или се детерминише према поријеклу: *ра̀сѣ̀това сѣра*, *кљѣ̀нова сѣра* и сл. Осим Вукове варијанте црногорског поријекла са дугим рефлексом јата – *сијер*, у осталим с-х. говорима нема јој помена. У руском језику је потврђен сродан назив за прополис: *сѣрѣ* (Попов 225).

У више мјеста на јужном рубу источне Херцеговине, приликом првог сакупљања грађе, регистрован је грекороманизам хебрејског поријекла *ма̀на*, понекад и детерминисан – *чѣ̀лиѣ̀ ма̀на*. У пчеларској литератури, тај се назив јавља без детерминатора, а региструје га и РСАНУ (36). И у другим словенским језицима, већином у народним говорима, постоје сродни еквиваленти: слов. *тапа* (Шмид 7), буг. *мана* (Баб. 386), слвч. *тапа* (Кахаун. 195), укр. диј. *ма̀нна* / *манá* (Ник. 227).

7.2.3. Воћни сок

7.2.3.1. Обично у току љета, кад у природи нестане нектара и медљике, пчеле сакупљају слатки сок из воћних плодова. Као и нектар (в.7.2.1), херцеговачки пчелари га називају *медом*, с тим што његово опште значење не сужавају детерминацијом. Ту сировину називају још (*во̀днїи*, *слајикїи*) *сòк* / *сòк*.

7.3. Мед

7.3.1. Општи називи

7.3.1.1. По уношењу у кошницу, слатке хранљиве сировине – нектар, медљика, воћне сокове, као и вјештачке хранљиве додатке, пчеле прерађују у своју трајнију храну – *мѣд*. Тај назив је јединствен на испитиваном подручју, као и у осталим с-х. говорима и стручној терминологији. Ни у говорима нити у књижевном језику општи назив *мед* нема синонима, а слично је стање и у другим словенским језицима, у којима се континуантама заједничког прасловенског етимона означава иста материја. Разлика је једино у опсегу значења, јер се у неким језицима тим континуантама означава и алкохолно пиће справљено од меда (в. 17.1.3), док се у с-х. језику одговарајући назив протеже на сировине од којих пчеле справљају мед (в. 7.2.1. и 7.2.3).

7.3.1.2. Одговарајући придјев у с-х. језику твори се помоћу два форманта: *-ан* / *-ни* и *-ен* / *-ени*, с тим што се њихова дистрибуција донекле разликује. У дистрибуцији тих придјева, односно варијаната истог придјева, ни општа лексикографија не уноси више свјетла. РЈАЗУ им приписује иста значења ('од меда', 'медоносан', 'пун меда', 'замеђен', 'сладак'), док их РМС диференцира: *мѣген* / *мѣден* 'који се односи на мед' и 'заслађен медом' и *мѣган* 'сладак као мед'. Према грађи са испитиваног подручја, могло би се закључити да се придјевом *мѣднїи* (понекад и *мѣднїи*),

који се никада не јавља у неодређеном виду, детерминишу називи пчелиње хране (*роса, сјера, млијечак*), пчелињих израђевина (*саће, восак, ћелије*), настамби (*кућа*) и пчеларског прибора (*йлоча, нож*). Насупрот томе, називи слаткиша приправљених с медом детерминишу се придјевом *мѣгенї* (*колачи*; понекад и *мѣгенї*). Двочлани назив *мајка мѣгенā*, који се употребљава само као хипокористик за матицу у формулама за дозивање ројева, не би се могао подвести под то разграничење. У овом случају синтагма је петрифицирана, и то у инверзији, а на избор придјева могао је дјеловати и ритам одређене фолклорне формуле.

И у неким другим словенским језицима одговарајући придјевци се творе истим формантима као у српско-хрватском. Наставак *-ен* познат је само јужнословенским језицима: слов. *meděn* (*medene čebele, medena rosa, medena paša, meden panj, medeno leto*), буг. *mègen* (ОЈЗСл М 0147), *mègena rosa* (ОЈЗСл Р 0022). За формант **-ъй-* у расположивим изворима постоји само потврда у пољском: *rosa miodna* (ОЈЗСл Р 0022), мада уз исту именицу други извори наводе варијанту с формантом **-ов-*, иначе познатим у западнословенским и источнословенским језицима: пољ. *rosa miodowa* (Козл. 76; Крејн бр. 447), чеш. *medovu*, рус. *медовый* (ОЈЗСл М 0417).

Савремени херцеговачки пчелари употребљавају и сложени придјев *мѣгноноснї* у двочланом називу *мѣгноноснā бїљка*, што је посљедица служења пчеларском литератуrom.

7.3.2. Посебни називи

7.3.2.0. Основни производ пчеларства, веома познат и цијењен у сваком домаћинству, мед се диференцира према многим семантичким обиљежјима, што налази одраза и у општој, а нарочито у специјалној лексици. Дистингвирање разних врста меда на испитиваном подручју најчешће се врши детерминисањем општег назива, а понекад и универбно.

7.3.2.1. *Зрелостї меда.* Како се у испитиваним говорима општим називом *мед* именује и готов производ и његове сировине – нектар и воћни сок, разликовање тих блискозначних референата врши се детерминацијом општег назива или пак посебним лексемама. Мед, прерађена уљевица у пчелињој вољки додавањем фермената, ускладиштен у саћу и исушен од сувишне воде, у испитиваним говорима најчешће се детерминише придјевом *зрио*: *зрї'о* – *зрѣлї мѣд* у јужној, *здрї'о* – *зрдѣлї мѣд* у сјеверној Херцеговини, док је код старијег муслиманског становништва у долини Неретве забиљежена детерминаторска варијанта *зрѣо*. Одговарајућим детерминатором се означава зрелост меда и у другим с-х. говорима, као и у стручној литератури. Процес претварања уљевице у мед у кошници у си. Херцеговини означава се видским паром *здрѣнуї* – *здрїјѣваї*. Сродни еквиваленти познати су и неким другим словенским језицима: чеш. *zralý med* (Мудра 8), слвч. *zrelý med* (Мила 271), рус. *созрѣлїй мед* (Иван. Назв. 338).

Понекад се процес претварања слатких сировина у мед означава и видским паром *їрерадїи* – *їрерађиваї* и одговарајућим девербалом *їрѣрага*, а производ тог процеса *їрѣрађен мѣд*.

Претварање уљевице у мед означава се и изведеницама од глагола *сушиїи*: *исушївање*, *исушїї*.

7.3.2.2. Насупрот зрелом меду, који се, као и уопште мед, означава углавном на исти начин на цијелом испитиваном подручју, а и шире, мед тек ускладиштен у

саће, који садржи већу количину воде, означава се на два начина, посебним лексемама *уљевница* и *унос* (в. 7.2) и детерминисањем општег назива – *мла̑дѝ мѣд*, *незрели мѣд* и *зелен мѣд*. Док се ван пчелињег стана разликују нектар, медљика и сок, по њиховом уношењу у кошницу поимају се као јединствен денотат – незрео мед.

Поред очекиваног антонимног детерминатора *не̑з(г)рѝ'о* – *не̑з(г)рели мѣд*, који се среће у источној Херцеговини, на источном рубу те регије забиљежен је и детерминатор у неодређеном виду *зелен: зѣлен мѣд*. На ширем подручју у западној Херцеговини проширен је синоним *мла̑дѝ мѣд*.

7.3.2.3. Поклољеност мѣда. Зрелост меда се готово сасвим полудара са његовом поклопљеношћу у саћу: поклопљени мед је зрео, а незрели никада није поклопљен. Дистинговирање тих обиљежја врши се детерминацијом опште именице помоћу придјева изведених од глагола којима се означава затварање ћелија (в. 5.6): *з̑була̑н ~ : не̑забула̑н мѣд; за̑й̑е̑ча̑ен ~ / за̑й̑е̑че̑ен ~ : не̑за̑й̑е̑ча̑ен ~ / не̑за̑й̑е̑че̑ен мѣд, за̑й̑ворен ~ : о̑й̑ворен мѣд, мухурл̑ѝс̑а̑н ~ / мурл̑ѝс̑а̑н ~ / марл̑ѝс̑а̑н ~; немухурл̑ѝс̑а̑н ~ / немурл̑ѝс̑а̑н ~ / немарл̑ѝс̑а̑н мѣд, за̑л̑ивен ~ : не̑за̑л̑ивен мѣд, и̑окло̑љен ~ : не̑и̑окло̑љен мѣд.*

7.3.2.4. Кристалисаност. Извјесно вријеме по зрењу, мед прелази из полутечног стања у кристалну масу. Тај процес се у испитиваним говорима означава повратним глаголима *уш̑е̑ћерѝ се, ус(ш̑)ри̑ѝши̑ се, уш̑ѝну̑и̑ се, ук̑о̑чи̑и̑ се, ук̑ру̑и̑и̑и̑ се, с̑и̑ѝс̑ну̑и̑ се, с̑и̑в̑р̑д̑ну̑и̑ се, м̑р̑з̑ну̑и̑ се, кри̑с̑ти̑ли̑зи̑ра̑и̑ се*, а мед у којем је извршен тај процес означава се детерминацијом опште именице одговарајућим придјевима потврђеним само од неких тих глагола: *уш̑е̑ћерен, ус̑и̑ри̑ѝшен и ук̑ру̑ен мѣд*.

На цијелом испитиваном подручју распрострањен је турцизам *уш̑е̑ћерѝ се*, док су потврде његове придјевске изведенице у називу *уш̑е̑ћерен мѣд* знатно рјеђе. Мада секундарни извори не указују на распрострањеност овог посебног назива меда ван испитиваног подручја, његова спорадична појава у стручној литератури ипак говори о његовој широј заступљености у пчеларској лексци. И у другим словенским, а и несловенским језицима номинација те врсте меда је на исти начин мотивисана: рус. *мед сахарный* (Попов 204), чеш. *zcukrovatělý med* (Мудра 47), њем. *kandierter Honig* (Крејн бр. 434) и сл.

У херцеговачкој професионалној лексци, глаголски синоним интернационалног поријекла појединачно се јавља у више сложеница и варијаната: *кри̑с̑ти̑ли̑с̑а̑и̑ се / кри̑с̑ти̑ли̑зи̑ра̑и̑ се – ук̑ри̑с̑ти̑л̑и̑и̑ се и иск̑ри̑с̑ти̑ли̑зи̑ра̑и̑ се*.

У широком ареалу у источној Херцеговини, старији пчелари процес кристализације меда означавају глаголом *ус(ш̑)ри̑ѝши̑ се* а одговарајућом придјевском изведеницом детерминишу резултат тог процеса – *ус(ш̑)ри̑ѝшен мѣд*. Пчеларске изведенице од исходне лексеме балтословенског поријекла *с(ш̑)ри̑ѝш* мотивиране су сличношћу процеса: 'иње' > 'кристалисан мед'. Иако расположиви извори не потврђују постојање сродних еквивалената у осталим с-х. говорима и другим словенским језицима, ипак прасловенска лексема **stredь*, по поријеклу загонетни синоним назива *мед*, чије су континуанте потврђене у већини словенских језика, а које у чешком означавају густо мед, својом и формалном сличношћу упућују на везу са лексемама којима се у херцеговачком говору означавају кристализација и кристалисани мед: струс. *с̑и̑регь / с̑и̑р̑ьгь*, стсл. и стсл. *с̑и̑р̑ьгь*, слов. *střd*, стчеш. *stred*, чеш. *strdi*, слвч. *stred*, пол. *stredź* (Фасмер s. v. *с̑и̑регь*). У прилог томе треба додати још и двозначну словачку лексему *stržen* 'срж (дрвета)' и 'медни саг' (Фасмер s. v. *стѣржень*). На основу тих података могло би се претпоставити да је лексемом

**stredь* означаван кристалисани мед, па је у херцеговачком говору контаминирана са формално и дјелимично семантички сличном лексемом *c(тi)ријеш*.

Уз доњи ток Неретве, кристализација меда означава се глаголом *укрућиши се* а резултат тог процеса *укрућен мѐг*. Сродан еквивалент потврђен је у руском: *мед крушой* (Попов 203).

Кристализација меда се на испитиваном подручју означава још и општим глаголима мање устаљеним у пчеларској лексици: на ширем простору источне Херцеговине и јужне Далмације *сiйиснуи се*, а у нешто ужем ареалу тог подручја *мрзнуи се – смрзнуи се*, у доњем току Сутјеске *сiйѐнуи се*, уз средњи ток Неретве *ушѐнуи се*, затим *укочии се*, *сiврѓнуи се* и у јужној Босни варијанта *сiврѓнуи се*. За испитивано подручје, као и уопште за с-х. језик, карактеристично је одсуство универбних назива кристалисаног меда, какви постоје у неким словенским језицима: рус. *круйка / круица* (Попов 198), пољ. *dziarnina* (Козл. 394).

7.3.2.5. Сировинско њоријекло. Херцеговачки пчелари веома ријетко лексички разликују мед по сировинском саставу. Најчешћи је мед од нектара, па се он подразумијева под општим називом. Само је на једном мјесту регистрован његов назив у дијалекатском лику *ћѐињи мѐг*. Доста рјеђи мед од медљике чешће се именује: *сѐрињи / сѐрни / сѐров мѐг*; уз доњи ток Неретве тај се мед означава метонимијски помјереним називима саме сировине: *мѐгљика* и *мѐгѓн*; изузетно је забиљежен термин *мѐгљиковац*, који региструје и РСАНУ; *воћњиковац* биљежи само РСАНУ, али погрешно дефинисан: наведена илустрација показује да је то мед од воћа, од воћног сока, а не са воћних цвјетова.

У старијој 6-х. пчеларској литератури, медљиковац је означаван индеклинабилним детерминатором ваљда турског поријекла: *ѓабоћир мѐг*.

7.3.2.6. Биљно њоријекло. Мада херцеговачки пчелари лексички уопштено не диференцирају монофлорни од полифлорног меда (само један информатор је разликовао *чиштиј од ѓмијешанѓи мѐга*), они ипак посебно именују врсте меда које потичу претежно с једне биљке. То се врши на више начина: 1. детерминисањем општег назива придјевима изведеним од назива биљке формантима *-ов*, *-ин* и *-скиј*; 2. генитивом назива биљке са приједлогом *од* или *с(а)*; 3. метонимијском употребом назива биљке за одговарајућу врсту меда; 4. посебним називом изведеним од назива биљке (в. 8.2.1).

7.3.2.6.1. Придјевима се детерминишу само врсте медова који потичу од најзначајнијих медоносних биљака у регији: *кадуљин / кадујин / кадујски мѐг* у западној Херцеговини и долини Неретве, *ѓѓлимов / ѓѓлинов мѐг* у источном дијелу регије (мед с биљке *Salvia officinalis*), *вријесков / врѐсков / врѓсков / врѓсков мѐг* (*Satureia* и *Calluna vulgaris*), *кѐстиенов* или *кошћанов мѐг* (*Castanea sativa*), *лиѓов / лијиски мѐг* (*Tilia*), *ћѓшелински / гѓшелински мѐг / гѓшелински мѐг* (*Trifolium*), *грѓчин мѐг* (*Paliurus aculeatus*) и *бајремов мѐг* (*Robinia pseudoacacia*), *сијкавичин мѐг*.

7.3.2.6.2. Генитивом фитонима са приједлогом *о(г)* или *с(а)* именују се врсте меда које потичу и са познатијих и непознатијих биљака: *мѐг ѓ-ћѓшелинѓ бијелѓ*, *мѐг ѓ-грѓчѓ*, *мѐг ѓд ивѓ ѓрѓвѓ*, *мѐг сѓ ћѓшалинѓ*, *мѐг сѓ дуѓѓѓѓ*, *мѐг ѓд зановѓиѓи*, *мѐг ѓд мајћинѓ гѓшицѓ...*

7.3.2.6.3. Универбно означавање врста меда по биљном поријеклу, које је уобичајено у с-х. пчеларској терминологији (нпр. *бајремовац*, *лиѓовац*), као и у другим словенским језицима, није карактеристично за херцеговачке говоре. Само код

једног савременог пчелара потврђени су такви називи: *йѐлимовац*, *вријѣсковац*, *зановѣйљиковвац*.

7.3.2.6.4. Назив медоносне биљке понекад се метонимијски помјера на врсту меда с које потиче: *кадуља*, *вријѣсак*, *грѣча*, *бѣирем*.

7.3.2.7. *Регионално и биоценозно поријекло.* Врсте меда се разликују и по регионалном поријеклу: *босански мѣд*, *(х)ѣрцѣговачки мѣд*. С том се динстинкцијом дјелимично подудара диференцирање меда по поријеклу из животних заједница: *(х)ѣмни мѣд* одговара доњохерцеговачком, а *ливацки* и *шѣмски* горњохерцеговачком и босанском меду. У појединим мјестима спомиње се још *брѣански мѣд*, *йланински мѣд* и *грвѣни мѣд* (мед са шумског дрвећа).

7.3.2.8. *Временска гејтерминација.* Вађење меда из кошница раније се везивало за неки празник, већином из култних разлога. Према том семантичком обиљежју мед се означава на два начина: детерминацијом опште именице или деривацијом детерминаторског члана. По првом начину, разликују се: *йлински* / *йлингански* / *йлингански мѣд* вађен је на Илиндан, *мијољски мѣд* на Михољдан, *йѣйровски мѣд* о Петровдану, *сидсовски мѣд* о Спасовдану, *видовски* / *видовгански мѣд* о Видовдану. Сачувани су и неки називи настали по другом начину именовања: *(мѣд) йлиншиѣк* / *йлињшиѣк*, *(мѣд) јѣвањшиѣк* и *(мѣд) вѣдовшиѣк*.

7.3.2.9. *Намјенска гејтермунација.* Мед се готово искључиво употребљава за људску исхрану, па се та његова намјена не означава посебно. Раније је мед много употребљаван за лијечење, а у новије вријеме се чува и као резервна храна за пчеле. Према тим мање практикованим намјенама, мед се на испитиваном подручју понекад и посебно детерминира.

Мед за лијечење разликован је и по технологији добијања (цијеђен је из саћа без повишене температуре, најчешће самоотакањем) и по времену вађења из кошнице (одређеног празника, у зору и сл.) па је посебно и именован, и то одређивањем опште именице приједлошко-падежним детерминатором: *мѣд за лијѣка*, прилично раширен у сјеверној Херцеговини, а понегдје се чује и у акузативној синтагми: *мѣд за лијѣк*. Насупрот намјени, особина меда детерминира се придјевом *љекѣвни*.

Мед који се оставља као резервна храна пчелама често се у источној Херцеговини означава универбно: *рѣзѣрва*, а забиљежена је и фонетска варијанта *лѣзѣрва*. Обезбјеђивање резервне хране у ји. Херцеговини означава се општом глаголом *рѣзѣвисати*.

7.3.2.10. *Технолошка мојивираност.* Квалитет меда добрим дијелом зависи од начина његове екстракције из саћа. У патријархалном пчеларењу мед се одвајао од воштине самоотакањем, гњечењем и гријањем, а у савременом пчеларству то се ради центрифугирањем.

7.3.2.10.1. *Самошок* или *цијеђени мед*, како се у савременој пчеларској литератури прилично непрецизно именује, одвајао се од воштине слободним истицањем на повољној температури ваздуха. Саће је обично стављано у врећу или мијех, који су вјешани како би се из њих отакао мед. Тај мед је највише цијеђен јер је био чист и садржавао је све своје природне састојке. Употребљаван је обично као лијек.

На испитиваном подручју самоток није оштро разграничаван од меда добијеног гњечењем без повишене температуре, па и у њиховом именовању нема јасне семантичке диференцијације. Једино је у сјеверозападном подручју забиљежен девербал *циѣда* и у долини Неретве *циѣћа*. Етнографски извор региструје варијанту *цијѣд* у сусједном ливањском говору, док је у пчеларској лексикографији потврђена ва-

ријанта *цјећеник*. У Кучима *цијег* има помјерено значење – 'мед добијен гријањем'. Сложеница са компонентом истог девербала забиљежена у хрватским говорима – *самоциг* у Далмацији и *самоцјег* у Лици – означава такође мед самоток. У руском језику постоји сродан еквивалент: *йогцег* / *йогсег* (Попов 212).

У ји. Херцеговини регистрован је двочлани синоним *цвијети мѣга* и, да није сродног словеначког еквивалента *med cvet* (Шмид 8), могло би се помислити да је ова наша потврда идиолекатска метафора.

На испитиваном подручју, ријетко се помиње сложеница *самоток*, која је прилично распрострањена у сусједним босанским и србијанским говорима и регистрована у РЈАЗУ и пчеларској лексикографији. Сродни еквиваленти су чести у другим словенским језицима: *samotok* (Шмид 8), рус. *самоток* (Попов 221), слвч. диј. *samoteč*, *samotečni med*, *stekaný med*, *stekanec* (Нижн. Дулц.).

Ни турцизам *рѣвак*, познат старијим војвођанским и славонским пчеларским писцима и потврђен у славонским говорима, нема трага на испитиваном подручју, као што га нема ни у Шкаљићевом рјечнику и поред тога што га је Вук регистровао, али у значењу 'сат меда', у што је, с правом, посумњао Ј. Живановић (Жив. I 25).

Спомињу се још неколика синонима у појединим изворима. У пчеларској лексикографији забиљежен је *кайљеник*, изведен од глагола којим се означава само-отакање меда (в. 16.19.1.2). У кајкавском говору у Подравини, регистрован је синоним *лији* (Торчец 11), чија је мотивација сасвим провидна: мед се *лије*, добија сливањем. И далматински назив врсте уља прасловенског поријекла *йујен* употребљава се и у значењу 'мед који сам из сата истече' (Скок s. v. пљљ).

7.3.2.10.2. *Муљаним мегом* се у савременој пчеларској литератури назива мед исцијеђен из саћа под притиском на обичној температури. Због већих примјеса цвјетног праха и остатака саћа, мутније је боје па је мање цијеђен од самотока. На испитиваном подручју, као и уопште у с-х. говорима, именује се искључиво детерминацијом опште именице: *цијеђени*, *ијијешиени*, *некувањи* и *неварени мѣг*.

Најшири ареал има детерминатор *цијеђени* / *цјеђени* / *циђени*, коме одговара поморавски *цеђени мег*.

У ји. Херцеговини и сусједним Конавлима, узак ареал има *ијијешиени* / *ијијешиени мѣг*.

У сјеверној Херцеговини, гдје је уобичајено одвајање меда од воштине загријавањем, муљани мед се детерминира одричном формом уобичајених назива: *некувањи* и *неварени мѣг*.

Стручни термин *муљани* / *муљани мѣг* све јаче продире у професионалну лексикку херцеговачких пчелара.

Од ширих паралела, занимљива је негација номиналне детерминације у црногорском кучком говору: (*мед*) *безојањ* (Кучи² 527).

7.3.2.10.3. *Тоиљени мег*, који савремени пчеларски приручници уопште не помињу, на испитиваном подручју јасно се диференцира од самотока и муљаног меда. Данашњи пчелари су свјесни да је мед загријавањем издвојен из саћа знатно слабијег квалитета, али је у прошлости такав начин његовог добијања био прилично уобичајен, нарочито у хладнијим крајевима. Именује се детерминацијом општег назива трпним придјевима глагола *кувајти*, *йојити*, *варијти* и *иријати*.

У сјеверној Херцеговини уобичајен је назив *идиљени мѣг*, а у ји. Херцеговини и сусједним Конавлима варијанта *идијени мѣг*. У секундарним изворима *йојени мег* је потврђен у западном Срему и Поморављу. Сродни еквиваленти по-

знати су и у другим словенским језицима: мак. *šoiĕn meg* (Малешево 90), слвч. диј. *topeni mad, vitopeni med* (Нижн. Дулц. 27, 280), пољ. *miód wutorionu* (Крејн бр. 433), рус. *мед шойенный* (Попов 204).

У источној Херцеговини мјестимично је потврђен синоним *iprjāni mēg*.

У ји. Херцеговини забиљежено је више акценатских варијаната детерминатора изведеног од глагола *варити* – *vārenī / vārēnī / vārēnī mēg*. Тај назив потврђен је и у средњој Босни и јз. Србији, док се у Црној Гори јавља префиксирани глаголски придјев – *iprevareni meg*. Сродан еквивалент потврђен је у чешком језику: *převařený med* (Мудра 8). (У руском се одговарајућим детерминатором означава медовина: *мед варенный*; Попов 202).

У периферним дијеловима испитиваног подручја, топљени мед се именује детерминацијом опште именице трпним придјевом глагола *кухати*: у Конавлима *kū xāni / iprōkūxāni mēg*, у сз. Херцеговини *kūxāni / kūvāni mēg* и у Пиви *iprōkūvāni mēg*.

У јужној Црној Гори, топљени мед се назива *iprejšočeni meg*, јер се послјије кувања кљука мед претаче кроз рупу пробушену на укућеној воштаној плохи.

7.3.2.10.4. Врцани мед, за разлику од претходних, резултат је савремене пчеларске технологије – истресања меда из покретног саћа помоћу центрифуге. Његова номинација прилично је уједначена – општа именица се детерминише акценатским варијантама трпног придјева глагола *врцаи*: *vrjāni* ~ (горњи ток Неретве) / *vrjāni* ~ (источна и западна периферија испитиваног подручја) ~, *vrjāni* (долина Неретве), *frjāni* ~ (ист. Херцеговина), *frjāni mēg* (Попово). Мада секундарни извори не потврђују ширу распрострањеност овог назива на с-х. подручју, он је општепознат и, попут назива центрифуге за мед (в. 14.7.2.2) у посљедње вријеме и из стручне литературе потискује одговарајући интернационализам *центрифугиранаи мед*.

У Пиви се врцани мед назива *машински мēг* према општем називу справе помоћу које се истреса мед.

7.3.2.11. Мед у саћу. Мед из старинских кошница јео се и заједно са младим саћем. Означаван је именичко-приједлошким детерминатором: *mēg у саћу / ~ у саћу / ~ у саћу / ~ у саћу*. У сјеверној Херцеговини нарочито је цијењен *млагу мēг с вџском*, мед у младом саћу, у којем се послјије кристализације и не примјећује воштана структура. У старијој б-х. пчеларској литератури и нарочито у љекарушама, спомиње се *саи-мед*, који се јавља и у загонетној фонетској варијанти *саг-мед*, као најбољи мед за лијечење многих болести. РЈАЗУ наводи варијанту херцеговачког писца Грге Мартића *мед саћеник*. Сродан еквивалент постојао је и у руском језику: *мед сџиовый / осџовый* (Иван. Назв. 338).

7.4. Млијеч

7.4. Млијеч је излучевина млијечних жлијезда младих пчела радилица којом оне хране пчелињи подмладак, као и матицу током њеног читавог живота. У сачуваном рукопису није нађен текст о овом референту, али, по сјећању, био је сакупљен извјестан број назива деривираних из основе **млџк-*, а у рукопису (в. 7.3.1.2) забиљежен је назив *млијечак*. У с-х. пчеларској литератури, уједначена је номинација ове материје, изузев разлике у рефлексу јата – *млеч / млијеч* – и у роду. У хрватској литератури, лексема је у женском роду, а у српској у мушком, мада се у новије вријеме јавља и у феминину, нарочито у двочланом називу *маиична млеч / млијеч*.

Идентично је стање и у југоисточној Херцеговини, што је вјероватно утицај стручне литературе. Поред честог детерминатора у женском роду – *мѣйшчнѣ млијеч*, забиљежен је и детерминатор у мушком роду: *чѣлињѣ млијеч*. Регистроване су и ријетке варијанте *млијѣко*, *млијѣчак* и *млијѣчац*. Назив је мотивисан сличним изгледом и идентичном функцијом. Извјесно је да у источнословенским језицима постоје сродни еквиваленти: полес. *молочкó* / *мудучкó*, рус. *йчелиное молочко* (Пол. 342).

8. ИЗВОРИ ПЧЕЛИЊЕ ХРАНЕ

8.1. Општи називи

8.1.1. Природни извори пчелиње хране су биљке, које непосредно преко цвјетова луче нектар и цвјетни прах, преко листова медну росу, преко плодова воћни сок, а посредно, преко лисних вашију, медљику. Ти извори се у херцеговачким говорима уопштено именују већим бројем назива чији је обим значења различит: једне имају шире значење – *јодина*, *љейо*, *јаша*, друге уже – *бехар*, *воћњак*, *жуја*, *ливада*, *ошавак*, *јланина*, *јоље*, *реса*, *цвијет* / *цваји*.

Најшире значење и општу распрострањеност има девербал *јаша*, којим се означавају не само сви извори пчелиње хране него истовремено и вријеме и сакупљање те хране. О комплексности тог значења говоре и устаљени детерминатори који га модификују: вријеме – *јлавнѣ* ~, *љейнѣ* / *лјинѣ* ~, *јрѣљейнѣ* / *јрѣљейнѣ* ~, *јесенѣ* / *јесенскѣ* ~, *јрѣ* / *јрѣ* ~, *среднѣ јаша*; интензитет сакупљања – *брѣ* / *јѣк јашѣ*, *јѣка* ~, *лѣша* ~, *слѣба* / *слѣба јаша*; врста извора – *брѣкѣ* ~, *лиѣцкѣ* ~, *шѣмскѣ јаша*. Одговарајући придјев ријетко се употребљава – *јашина јодина* 'година богата пашом'. Назив се одразио и у номинацији пчеле радилице која сакупља храну – *јашарица* (в. 1.3.1.2.2.1), као и у називу пореза који се плаћао на пчеле – *јашарина*. Значење сродних еквивалената у другим словенским језицима помјера се од процесуалног – буг. *йчелна јаша*, *берийѣба* (Баб. 386), слов. *раѣа* (Шмид 10) – до опредмѣеног: слвч. *včelia raša* 'извори хране за пчеле' (Мила 248), чеш. *včeli pastva*, пољ. *pastwisko pszczele*, рус. *йчелное йасѣбище* (Крејн бр. 62). У руском називу *јашня* 'саће с медом и леглом' значење је помјерено на резултат радње означене глаголом *йасѣишь* (Жор. 89; Попов 209).

Мада се називом *јодина* означавају првенствено добри извори пчелиње хране и њено добро сакупљање, ипак антонимичност његових детерминатора којим се именује њихов квалитет показује да је значење и те лексеме опште: *јодна* ~, *берийейна* ~, *лијѣја* ~, *мѣдна* ~, *рѣдна* ~ : *злѣ* ~, *кѣшина* ~, *лѣша* ~, *нѣродна* ~, *слѣба* / *слѣба* ~.

Архаизираним општим икавским синонимом *лјѣо* 'година', потврђеним само у формули којом се призивају ројеви, такође се означава укупност извора пчелиње хране.

Именицом *цвијет* / *цвѣт* углавном у источној и *цваји* у западној Херцеговини означавају се сви извори нектара и цвјетног праха, с тим што се бројем у којем се употребљава лексема *цвијет* прецизира обим значења: у нормалном броју означавају се појединачни биљни органи, док се у колективној употреби искључиво једнином означавају сви извори нектара и цвјетног праха. Збирна именица *цвијѣ* / *цвѣ* ријетко се употребљава у именовању извора пчелиње хране, а чешће као назив декоративног и ароматичног биља узгајаног у пчелињаку (в. 12.2.4).

подручју посебно детерминира – *црнā* или (*x*)*ѓрцејовачкā грāча*, а у ји. Херцеговини се назива и *грāча жѓсѓица*. Овај фитоним се одразио у номинацији одговарајуће врсте меда – *грāчин мѓд* и *мѓд с грāчѓ*.

8.2.1.6.0. Деривацијом фитонимā из прасловенске лексеме **versъ* херцеговачки пчелари означавају биљке игличастог листа из три различита рода које цвјетају крајем љета и почетком јесени: деминутивном изведеницом означавају мали жбун, а аугментативним дериватима или основном лексемом – осредње жбуње.

8.2.1.6.1. У свим дијеловима Херцеговине, добро је познат назив *вријѓсак* / *вриѓак* / *вриѓак*, којим се означавају два слична медоносна рода *Satureia* и *Calluna vulgaris*, као и више њихових врста. Само у ријетким мјестима гдје има врста из оба рода, пчелари су свјесни њихове разлике: прилично ријетка *Calluna vulgaris* има љубичасте цвјетове, расте на вишим надморским висинама и сваке године умјерено лучи нектар, а врсте из рода *Satureia* – *Satureia montana*, *Satureia hortensis*, *Satureia suspicata*... – расту на нижим надморским висинама, цвјетови су им претежно бијеле боје и само ријетких година пружају изванредно велике количине пчелиње хране. Пчелари су понекад свјесни тих разлика па посебно детерминишу њихов заједнички назив: *ѓбичниј ~, гивљѓ ~, ѓйѓовниј ~, кѓњскѓ ~, ѓланѓнскѓ ~*, а понекад познају и поједине синониме: *кѓњскѓ вријѓсак = чѓбар* (*Satureia hortensis*), *мāцин рѓѓ = рѓњевац*, затим *брѓселац*. Значај овог извора пчелиње хране одразио се и у номинацији одговарајуће врсте меда: *вријѓсковац*, *вријѓсков* / *врѓсков* / *врѓсков* / *вриѓков мѓд* (в. 7.3.2.6).

Оказионализам *ѓозѓмљѓв*, забиљежен у југоисточној Херцеговини, којим се такође означавају обје те врсте, мотивисан је његовим ниским растом.

8.2.1.6.2. *Вресина* (*Erica*). У појединим дијеловима јужне Херцеговине и нарочито сусједне Далмације, постоје комплекси земљишта густо обрасли крупнијим бусењем из рода *Erica*, које цвјета у јесен. Више врста тог жбуња номинира се основном лексемом *вријѓс* / *вриѓ* и много чешће њеним аугментативним формама *врѓсина* / *врѓичина* / *врѓѓичина* / *врѓичица* / *вриѓиѓина*. Велика распрострањеност биљке на икавском говорном подручју условила је проширеност лика *вриѓиѓина* и у пограничном ијекавском говору. У наведеним аугментативним формама не одражава се само величина жбуња него, можда, и пејоративност због лошег квалитета меда, на којем пчеле слабо зимују и често угибају.

Поред наведених варијаната фитонима *вресина*, регистрован је и синоним *ѓрāшљѓка*, мотивисан обилним лучењем цвјетног прашка, што се вјероватно односи на врсту *Erica carnea*, која расте у континенталном подручју и цвјета у прољеће.

8.2.2. Остало медоносно биље

8.2.2.1. Уз већ обрађене главне изворе пчелиње хране, и огромна већина осталих медоносних врста расте самоникло по херцеговачким брдско-планинским земљиштима или се узгаја на мањим обрадивим површинама. С обзиром на карактер истраживања, веома је тешко идентификовати регистроване фитониме, а несигурна је и синонимичност на коју су понекад указивали информатори. Стога су они уврштени само у рјечнички дио монографије, гдје се наводи и понека карактеристика одговарајућих биљних врста. Нажалост, убикација већине забиљжених фитонима и њихових варијаната нестала је са првобитним рјечничким рукописом.

8.3. Лучење нектара и медљике

8.3.1. Медоносне биљке, зависно од климатских услова, излучују нектар или медљику у мањим или већим количинама, а често и уопште не излучују. Тај процес, веома релевантан у пчеларству, херцеговачки пчелари најчешће означавају глаголом *медити*, као и синтаagmaма са општим глаголима *бацајти*, *давајти*, *носијти*, *идајти*, *рађајти*, *ићећи*.

Деноминалом *мѣдити* у непрелазној употреби, на читавом испитиваном подручју, а и у стручној литератури, означава се излучивање нектара и медљике на биљкама, а регистроване су и његове перфективне изведенице *замѣдити* и *омѣдити*, такође у непрелазној употреби. И поред опште раширености и високе фреквентности глагола *мѣдити* у херцеговачким говорима, одговарајућа глаголска именица није забиљежена, мада се у савременој стручној литератури, поред термина *лучење нектара*, често јавља и синоним *медење*. (Стручни термин регистрован је само једанпут, и то у дијалекатском лику *лућење*.) Сродни еквиваленти познати су у западнословенским језицима: чеш. *medování* (Мудра 22) и слвч. *medovanie rastlin* (Мила 119).

Понекад се исти процес означава глаголско-именичким синтаagmaма *дѣти* – *дѣвати*, *бѣчити* – *бѣцајти*, *нѣсити* – *донѣсити* (мед, нектар, медљику). Уз видски пар *рѣдити* – *рађајти*, којим се у непрелазној употреби означава обилно излучивање нектара и медљике, као субјекат стоји назив излучевине. Најјаче излучивање нектара и медљике означава се видским паром *ићећ* – *идићећ* и називом производа – *мѣг*.

Лучење медљике означава се широм Херцеговине видским паром *идѣ* / *иднути* – *идѣати*, уз које као субјекат стоји назив излучевине, а назив њеног извора се налази у прилошкој ознаци мјеста: *идла љера на јѣловину*. То је резултат схватања да медљика пада на лишће из атмосфере, откуд и њен назив *роса* (*медна*, *слајка*) (в.7.2.2). Сродан еквивалент постоји у украјинским говорима: *идагаје* *иаг'* на *губа* (Ник. 227), али се по девербалима којима се означава медљика може закључити да су сродни еквиваленти сасвим обични у словенским језицима: укр. диј. *иаг'* / *иаг'з'* / *иаг* / *иагун* / *с'иаг'* / *идагал'* (Ник. 227), рус. диј. *иагь* (Иван. Авт. 10), *сиагь* (Кок. Слов. 140), пољ. *padź miodowa* (Козл. 395), рус. *иагь*, пољ. *spad*, чеш. *spadek* (ОЈЗСл Р 0022) итд.

8.3.2. Лучење медљике и нектара често прекине биљна гљивична болест. То се обољење, у већини херцеговачких говора, именује романизмом *маћа* / *маћа*, а регистровани су и синоними *иламењача* и *ишоња*. За синониме *маћа* и *ишоња* каже се, као и за медљику, да *идѣ* (*Пѣла маћа неѣаћа.*) и да *ишрјује мѣгити*.

Мјестимично у сјеверној Херцеговини и долини Неретве, пламењача се именује називима медљике – *мѣгич*, односно *мѣгити* (в. 7.2.2), док се корисна медљика назива *љера*.

9. ПЧЕЛИЊЕ БОЛЕСТИ

9.0. Патријархални пчелари веома су слабо познавали болести које су напале пчеле и зато је живот овог инсекта и био замагљен магијом више од било којег узгајаног живог створа. Данашњи одгајивачи пчела, зависно од свог познавања, уочавају и разликују мањи или већи број обољења које повремено или стално угрожавају њихове пчеле. Те болести најчешће означавају називима из хумане,

манифестује ненормалним кретањем пчела. Пчелари је именују стручним термином, иначе интернационалним калком, мотивираним временом јављања обољења: *мајска / мајска болес*, као и називом *вријоділавица*, преузетим из хумане патолошке лексике на основу сличног манифестовања, употребљаваним и у старијој пчеларској литератури. Настанак те болести означава се глаголским видским паром *слијейити – ослијейити*, који је мотивиран кретањем пчела као да су слијепе.

У пчеларској лексикографији забиљежен је и синоним тамног поријекла *муркорина* (Руж. 41).

9.2.2. У вријеме првог сакупљања грађе за ову монографију уопште се није знало за болест *вароозу*, изазвану крпељем *Varoa jacobsoni*, чија је инвазија у последњим деценијама XX вијека похарала велики број пчелињака и тешко да би и данас преживјело иједно пчелиње друштво без вишекратних годишњих третирања новопронађеним препаратима и поступцима. Научни термин ове заразе херцеговачки пчелари су поједноставили у варијанте *варо́за / варо́ла / варо́да*.

9.2.3. Сва дијареична обољења пчела херцеговачки пчелари обично поимају као једну болест, именујући је општим патолошким називима *џро́лев / џро́лив, срдобо́ља и џрџа*. За пробавну болест коју изазива ћелијски паразит *Nosema apis* знају и интернационални термин *ноземоза*, који се у говорној реализацији манифестује и у више варијаната: *нозема, носемоза / неземоза / земоза / назема / мимоза*.

9.2.4. Савременији пчелари спомињу и *акарозу*, болест дишних органа коју изазива крпељ *Ascaris*.

10. ПЧЕЛИЊЕ ШТЕТОЧИНЕ

10.0. Знатан број животињских врста наноси веће или мање штете пчелама, одузимајући им храну, једући им восак и угрожавајући им животе. Називи тих врста спадају у зоолошку лексику, али, због њихових узајамних односа, осјећа се њихово извјесно прожимање у именовању, које се углавном огледа у утицају пчеларске на зоолошку лексику. Зато ће овдје бити обрађени само називи оних пчелињих штеточина чији је живот везан искључиво, или бар добрим дијелом, за пчеле, док ће називи осталих пчелињих непријатеља бити углавном набројани.

10.1. Инсекти

10.1.1. Од свих инсеката за пчеле су најопаснији *вошћани мољци, велики* (*Galleria mellonella*) и *мали* (*Achroia grisella*), који често уништавају слабија пчелиња друштва, али много веће штете наносе на недовољно заштићеном резервном саћу, које потпуно разарају. Одрасли напасници у облику лептира улијећу ноћу у кошнице или незаштићена спремишта саћа и полагају своја јаја, из којих се развијају њихове ларве и лутке, које, правећи мноштво ходника кроз саће, једу восак и цвјетни прах. Свим пчеларима су добро познате те двије штеточине, али их они не разликују. Нарочито добро познају њихове ларве и лутке, које лако опажају, а већином знају да су лептири узрочници тих њихових невоља.

Образованији пчелари те шкодљивце означавају стручним терминима *вoдшiтaнi мoљaц* и *вoскoмoљaц*, већина их испушта детерминаторску компоненту – *мoљaц*, а у уском ареалу сјеверне Херцеговине варијанте *мyљaц* и *мoљ* могле би бити изворне. Сродни еквиваленти постоје и у неким другим словенским говорима и терминологијама: слов. *molj čebelni, satovni molj* (Шмид 9), чеш. *moli* (Мудра 18), полес. *мол' / мул'* (Пол. 342), рус. *восковая моль* (Жор. 80), рус. *моль восковая большая, моль ичелиная, воцанка*, буг. *іолям вoсьчeн мoлeц* (ОЈЗСл М 1030); рус. *моль восковая малая*, буг. *мaлѣк вoсьчeн мoлeц* (ОЈЗСл М 1031).

10.1.1.1. Огромна већина пчелара посебно номинира воштане мољце у појединим њиховим развојним фазама, идентификујући ларве и лутке, на једној, и одрасле, на другој страни, мада се и једни и други називи често односе на све фазе.

Воштани мољци у одраслом стадијуму најчешће се именују варијантама општег ентомолошког назива *лeйшiйр / лeйшр / лeйшiйрицa / лeйшрицa*. С обзиром да постоји још једна штеточина из истог реда (в. 10.1.2), одрасли мољца се од њега диференцира детерминатором *мали*: *мaлi лeйшiйр, мaлa лeйшрицa*. У пчеларској лексикографији регистроване су и варијанте *лeйшрирiћ* и *лeйшрирницa мeднa*.

При ушћу Раме забиљежен је синоним *лeшaрa*, а у Црној Гори *лeйepaчa* (Ријечка¹ 142).

10.1.1.2. Воштани мољци у фазама ларве и лутке означавају се општијим називима *гyсeницa* и *црв*. У цијелој источној Херцеговини, Конавлима и Црној Гори, распрострањена је варијанта *гyсeницa*, у Пиви *гyсaницa*, а забиљежен је и прецизнији назив *чeлнiјa гyсeницa*. У западној Херцеговини општепознат је само синоним *црв*. Први назив има сродне еквиваленте у већини словенских језика: полес. *гyсeнцa, вyсeн'* (Пол. 328), рус. диј. *гyсeнь* (Жор. 80), рус. *гyсeницa восковой моли*, пољ. *gąsienica motylicy*, чеш. *housenka zaviječe* (Крејн бр. 988), а други само у словеначком: *črv, čebelni črv, voščeni črv* (Шмид 9).

У босанским, србијанским и далматинским говорима воштани мољци се означавају такође општијим ентомолошким називом *мeйшiљ* (Тетима 111; Хомоље 406, 407; Пољница 106; Жив. IV 25; Руж. 39), чији су сродни еквиваленти познати неким словенским говорима и језицима: полес. *мoйшyлицa / мaйшyлицa / мeйшeљыц'a* (Пол. 342), рус. *мoйшyлицa* (Жор. 80), пољ. *motylica duża, motylica mala* (Крејн бр. 986 и 987).

10.1.1.3. Танке нити које лутке воштаног мољца остављају у саћу најчешће се означавају називом сличне материје – *йaучинa / йaућинa*, а сродан еквивалент потврђен је у полеском говору – *йaушyиnа* (Пол. s. v. гусеница). Фитоним *мaхoвинa* употребљава се у истом значењу.

10.1.2. *Мршiвaчкa лaвa* (*Acherontia atropos*), највећи лептир у нашим крајевима, мада наноси извјесне штете пчелама (сисе мед и својим снажним крилима узнемирава и убија пчеле) није довољно познат пчеларима јер ноћу улази у кошнице. Називају га *вeлiкi лeйшiйр* или само *лeйшiйр*, затим двочланим називом *мршiвaчкa лaвa*, мотивисаним шаром на леђима, усвојеним из литературе и насталим по интернационалном моделу (в. Крејн бр. 225). Више књишко неголи практично познавање условљава замјењивљење са пчелињим вуком (в. 10.1.3).

Није сигурно да ли се народни назив *мeђeг* односи на мртвачку главу, што је вјероватно, јер тај лептир једе мед, а пчелињи вук пчеле. У општој лексикографији

наводи се и синоним мотивиран једењем меда: *међојег / међојег* (РСАНУ). Двочла-ним називом *руски медвед*, забиљеженим у околини Плитвица, означава се лептир *Callimorpha quadripunctaria*, по чијем би се синониму *међоњица* (РСАНУ) могло закључити да се односи на неког медоједа, мада се у пчеларским приручницима не спомиње.

10.1.3. Пчелињи вук (*Philantus triangulum*) хвата и усмрћује доста пчела на цвјетовима или у лету. Вјероватно га пчелари не разликују од оса и стршљенова, којима је сличан, али се ипак и у примарним и у секундарним изворима помиње назив *вук*, помјерен са познатог сисара по сличности у звјерству. Међутим, питање је да ли је тај назив изворан у нашем језику уопште или је резултат интернационалног калкирања (енг. *bee wolf*, њем. *Bienenwolf*, пољ. *wilk pszczeli*, рус. *йчелиный волк*; Крејн бр. 975).

У пчеларској лексикографији регистрован је и општи синоним турског поријекла *курјак йчелин* (Руж. 28, 45), али и ту постоји несигурност у његовој идентификацији: у рјечничкој одредници то је *Acherontia*, а у детаљном опису *Philantus*. Можда је тој забуни допринио старији и иначе поузданији извор у којем се *курјак* дефинише 'велики лептир шкодљив кошници' (Жив. I 15), дакле – *Acherontia*.

Постојање још једног утамањивача пчела – *Trichodes apiarius* – доприноси збрци у њиховој номинацији, који се и у неким савременим страним изворима спомиње као пчелињи вук: енг. *bee wolf*, њем. *Bienenwolf* (ОЈЗСл М 1300), па се, можда, и неки од херцеговачких зоонима *вук* или *међег* односе на њега.

10.1.4. Инсекти из породице *Vespidae* наносе знатне штете пчелама убијајући их ради исхране свог подмлатка и одузимајући им мед. Ситније врсте из овог рода на испитиваном подручју означавају се варијантама прасловенске лексеме *òca / òc / òсиња̋к* без јаснијег арсалног разграничења међу њима. Нејасно је да ли су *òca койа̋чица* (*Crabronida*) и (*òca*) *земуница* посебне врсте или су то синоними.

Крупније врсте из исте породице – *Vespa crabo*, а можда и *Philantus triangulum* – означавају се у већини херцеговачких говора зоонимом прасловенског поријекла *сршљѣн*, а у западној Херцеговини су забиљежене и варијанте *шршљѣн* и *сиѣ шљѣн*.

10.1.5. Једва видљив голим оком бескрилни инсекат *Braula coessa*, који живи на одраслим пчелама, нарочито на матици, исцрпљује пчелиња друштва и пчелиња-цима наноси знатне штете. Пчелари га добро познају и означавају зоонимом помјереним са хуманог паразита – *џи* и сасвим ријетком варијантом *ваиш*. Тај назив се често детерминише, много чешће од већине назива преузетих из других лексика: *чѣлиња̋ / чѣлија̋ / чѣлња̋ / чѣлинскā џи / ваиш*. Слично је стање и у другим с-х. говорима, родни еквиваленти чести су и у осталим словенским језицима, а по истом творбено-семантичком моделу тај паразит се именује и у европским језицима: слов. *čebelna uš* (Шмид 7), буг. *йчелна вџика*, рус. *вошь йчелиная*, пољ. *wszolinka pszczela* (ОЈЗСл В 0873), словч. диј. *včelia voš* (Мила 248), чеш. *veš* (Мудра 18), енгл. *bee louse*, фр. *pou des abeilles*, њем. *Binenlaus* (Крејн бр. 74).

Потврђен је и синоним помјерен са сточног паразита *крѣуша*, коме одговара родан еквивалент у словеначком језику – *krpelj* (Шмид 7).

Забиљежена сложеница *чѣломорка* књишког је поријекла и доспјела је, вјероватно, са западнословенског подручја: чеш. *včelomorka obecna* (ОЈЗСл. В 0873) и словч. *včelomorka* (Кахаун 195).

10.1.6. Разне врсте инсеката из породице Formicidae улазе у пчелиње станове и узимају мед. Пчелари се боре против њих и свуда их означавају зоонимом *мрâв*. Једна од тих врста, изузетно опасна за пчеле, у сусједној Боки которској назива се *џрчица*.

10.1.7. Уволажи, инсекту *Forficula auricularia*, коју означавају дијалекатским варијантама *уволаца* / *уволача*, пчелари не придају значаја мада је често налазе у кошницама.

10.1.8. *Зундељ*, казионализам за пчелињу штеточину забиљежен у ји. Херцеговини, остаје загонетан, вјероватно се односи на неког гундеља.

10.2. Птице

10.2.0. Веома је тешко, на основу расположиве грађе, идентификовати сакупљене називе птица које наносе штете пчелама. Ипак, на основу неких података о њиховом понашању, могућа је њихова приближна идентификација.

10.2.1. Највише недоумица изазивају називи птице која се својом љепотом издваја од осталих птица и чија је номинација од латинског – *Merops apiaster* – па до савремених европских језика (уп. Крејн бр. 59) мотивирана њеном великом прождрљивошћу пчела. За ту птицу, која се гнезди у шупљинама стрмих ријечних обала, на више мјеста је забиљежен назив *челарица* / *чџларица*. У јужној Херцеговини, сложеницом *челдзуба* означава се птица за коју се у старијем извору наводи синоним *чијоја*, а чиопе спадају у породицу Apodidae (опет латински термин мотивисан пчелама). Један образовани пчелар поменуо је синоним књишког поријекла *челојџац*. Секундарни извори наводе читав низ сродних синонимних сложеница и изведеница којима се означава *Merops apiaster*: *ичелозоб* / *ичелозобац*, *ичеларка* (РЈАЗУ), *ичелар* и *ичелојег* (Жив. II 1461-2), *ичеларица* (РМС), *злајна ичеларица*, *злајна бреуница* (РСАНУ s. v. бреуница).

10.2.2. Изгледа да се назив *бреуница*, мотивиран мјестом гнијежђења, а регистрован уз доњи ток Неретве (Ђурчић 35), односи на сличну птичју врсту. Према РСАНУ, читав низ синонима односи се на врсту *Riparia riparia* из породице ластва (*Hirundinidae*): *бреуница*, *брџуша*, *ласта бреуница*, *обалска ластва*, *водена ластва*, *обалка*, *чађава бреуница*, *чађава ластва*. У прилог диференцирања поменутих врста говоре опречни детерминатори: *злајна* ~ : *чађава* ~.

10.2.3. Међу мање опасне пчелиње штеточине херцеговачки пчелари убрајају више врста ситнијих птица. Птица која зими испред кошница хвата пчеле и прождире им главе (*Paridae*) назива се *зџба* / *зџбица* и *сиња*. *Ласта* (*Hirundinidae*), које се обично означавају деминутивом *ластџавице*, хватају и тамане пчеле у ваздуху. Неизвјесно је да ли се називом *чворак* / *чварак* означава птица селица чворак (*Sturnidae*), иначе непозната као пчелиња штеточина, или пак велики прождрљивац пчела сврачак (*Lanius callurio*).

10.2.4. За птице које зими кљуном пробијају кошнице и једу пчеле забиљежени су називи прозирне унутрашње форме: *жџна*, *жџија кљуна*, *кликовац*, *кљуварица*.

10.3. Остале животиње

10.3.1. Од свих сисара који нападају пчеле најпознатији је свакако био медвјед (*Ursus*), од којег и данас стрепе пчелари у планинским крајевима. У херцеговачким говорима номинира се сложеницом прасловенског поријекла *мѣђег* / *мѣдвид*. Претпоставља се да је овом сложеницом замијењен стари индоевропски назив, који је код Словена табуизиран. Та лексичка иновација прије је потекла од ловаца неголи од пчелара, јер је један од најчешћих лексичких табуа био назив животиње која се лови (Готјо 269).

10.3.2. Остали сисари који уништавају пчеле или им отимају храну именују се њиховим општим називима: *јѣж* (*Erinaceus europeas*), *кунџа* (*Mustelidae*), *крџица* (*Talpa europeas*), *миш* (*Muridae*), *рѣвка* (*Soridicae*).

10.3.3. Зглавкари из реда *Arachnoidae*, који хватају пчеле на уласку у кошницу, означавају се општим зоонимом прасловенског поријекла *йѣук* / *йѣук*.

II ДИО

ГАЈЕЊЕ ПЧЕЛА

11. ПЧЕЛАРСКА ДЈЕЛАТНОСТ

11.1. Називи дјелатности

11.1.1. Привредна дјелатност гајења пчела у с-х. језику означава се термином *йчеларсїво*, изведеним по општесловенском моделу творбе назива занимања од назива његових носилаца и форманта *-сїво*. Сумњива је претпоставка да је термин вјештачког поријекла, да га је Б. Шулек преузео из сродних језика (РЈАЗУ IX 726). Сродни еквиваленти чести су у словенским језицима: слов. *čebelarstvo* (Шмид 5), слвч. *včelárstvo* (Мила 246), чеш. *včelarství*, пољ. *pszczelnictwo*, буг. *йчелàрсїво* (ОЈЗсл А 0604). Поред именована пчеларске привредне дјелатности (апикултура), њиме се означава и наука о пчелама (апидологија).

Мада тај термин егзистира у пасивном лексичком фонду свих херцеговачких пчелара, они га ипак рјеђе употребљавају, и то у дијалекатским формама: *челàрсїво* / *ћелàрсїво* / *чѣлàрсїво*. На ширем подручју сјеверне Херцеговине назив је помјерен са скупа пчеларских радњи на пчеларску имовину – 'пчелињак' (в. 12.1.2). За означавање пчеларске дјелатности у том ареалу, као и на осталом испитиваном подручју, обично се употребљава глаголска именица *челàрѣње* / *ћелàрѣње*. Почетком XX вијека, у сарајевској пчеларској периодици често је употребљаван назив *йчеларење*, а њиме су именовани и посебни начини гајења пчела: *мобилно йчеларење* (у кошницама с покретним саћем), *йуїшничко йчеларење* (у којем се кошнице селе за пашом), *рационално* / *разумно йчеларење* (које се заснива на познавању живота и рада пчела, а не на магији).

Двозначном турцизму *кованлук* / *кованцилук* ('пчеларство' и 'пчелињак') на испитиваном подручју није пронађен никакав траг, како у пчеларској лексици, тако ни у ономастичкој грађи.

11.2. Занимања у пчеларству

11.2.0. У пчеларству постоје два основна занимања, и то једно право пчеларско – 'гајилац пчела' – и друго, које је само дјелимично пчеларско – 'прерађивач воштине и воска'. Постоје и нека занимања мање значајна, која се ријетко номинују.

улейцик; Попов 227), мада су веома чести сродни називи пчелињих станова (в. 13.1.2.1).

Насупрот пчелару, човјек који обави неку пчеларску радњу којом се иначе не бави, означава се негираним основним називом – *нечелџар*.

Пчеларством се, углавном, баве мушкарци, мада су међу информаторима биле и двије Муслиманке изразито добре одгајивачице пчела, али нигдје није забиљежен одговарајући назив у феминину.

11.2.1.2. Наспрам стабилног значења синонимног низа *пчелар – кованџија – уљар*, блискозначни назив *медар* у савременом језику је мало фреквентан и вишезначан. Старији лексикографски извори овој лексеми најчешће приписују значење 'трговац медом', а наводи се и 'човјек који сабира мед од шумских пчела'. На испитиваном подручју, овај назив, који се јавља у акцентским варијантама *мѣгџар / мѣгџар*, има прилично широко значење: понегдје, прилично ријетко, означава пчелара доброг произвођача меда, а много чешће има пејоративну конотацију – означава пчелара који воли мед више него пчеле, који исцрпљује пчеле ради меда, и то не само своје него и туђе, дакле 'крадљивац пчела и меда'. У Банату се такав пчелар означава синонимом изведеним мађарским формантом: *мѣдџарош* (РСАНУ).

Сродне лексеми у другим словенским језицима такође имају различита значења: у стчеш. *medar* (Римут 40) и у савременим украјинским говорима *мед'ар* (Ник.) означавају пчелара, док други извор прецизира значење чешког назива – 'човјек који је за плату изрезивао мед из дупљи' (Мудра 24), дакле – сабирач меда од шумских пчела. У руском језику је *медяр* и *медовицик* био 'трговац који по пчелињацима сакупља мед' (Попов 201, 202), а у савременом македонском значење сродног еквивалента најближе је стању у херцеговачким говорима: *медар* 'произвођач и продавац меда' и 'љубитељ меда' (РМЈ). Очито је да се губљењем занимања специјализованог трговца медом историзује и његов назив или добија нова значења.

Појачана пчеларска утилитарност, насупрот преминацији љубави према пчелама, у говорима се понегдје изражава и синонимима: *мѣдоња* има знатно мањи степен пејоративности него *слѣйкоџуз*. Ти називи се односе и на непчеларе. Овом синонимном низу једним својим значењем припада и *чѣлац* (в. 11.2.1.1).

Историјски извори пуни су података о извозу меда и воска из Херцеговине у приморје и даље, али је познато да ли су откупљивачи тих производа били специјализовани за тај носач и да ли су имали свој назив. На испитиваном подручју нема трагова занимањима распрострањеним у неким другим крајевима нашег језичког подручја у којима се спомињу занатлије које су откупљивале мед и правиле и продавале медене колаче: *мѣдѣњџар, мѣдичџар, мѣдоколџџар* (РСАНУ) и занатлије које су правиле медене колаче и фигурице ишаране воском *лѣцѣгер / лѣцигер / лицигер / лициџар / лициџџар / лициџџџар* (РСАНУ), а нема података ни о називу произвођача и продавца медовине као што је *мѣдѣвинџар* (РСАНУ), мада се медовина још понегдје производи, али само за кућне потребе.

11.2.2. Прерађивач воштине

11.2.2.1. Херцеговачки пчелари већином сами прерађују воштину у восак (в. 16.21), а веома се ријетко из заосталог воштаног тропа савршенијим справама екстрахују остаци воска (в. 14.8.2-3). Како се прерада воштаног тропа и воштине није масовније развила у посебан занат, не постоји ни распрострањенији назив за

вршиоца те радње. Напреднијим пчеларима познат је назив *восковарџија*, којим се у србијанским говорима означава откупљивач восковарине (воштани троп и воштина) и њен прерађивач у восак. Секундарни извори биљеже и варијанте те сложенице у другим говорима *восковар* / *восковарац* / *восковаринџи*, као и загонетну ијекавску синонимну сложеницу у југоисточној Србији *воскоћегар* (СЕЗ LXXV 40). По истом моделу сложени су руски еквивалент *воскобой* (Попов 186) и полески *воскообробњик* (Пол. 325).

На испитиваном подручју забиљежени су називи *вдшџинџар* 'откупљивач воштине' и *вдска̄р* 'прерађивач воштине и воштаног тропа'. Како су и откуп и прераду обично вршили исти људи, могло би се закључити да су ти називи истозначни. Назив *воскар* у савременом језику и народним говорима обично се односи на свјећара, занатлију који од воска израђује неке производе, обично свијеће. У секундарном извору у Херцеговини је регистрован синоним *вдшџар*, познат и у западнијем подручју (РСАНУ).

За прерађивача воштаног тропа у восак Вук је навео и назив *џуричџар*, изведен од назива сировине – *џурица*, на исти начин као што је и синоним *џибрар* у си. Босни изведен од *џибра* (Црњелово 178).

Прерађивач воска у свијеће и друге производе обично се у испитиваним говорима означава изведеницом *свјџџар*, али је у сјеверној Херцеговини забиљежен синоним *воскаџија*, изведен турским формантом попут блискозначне сложенице *восковарџија*.

11.2.3. Чувар пчела

11.2.3.1. У патријархалном пчеларству, пчеле су се много ројиле, па се настојало да се сваки рој ухвати и онемогући његово бјежање. У породичној задрузи могао се неки њен члан у току ројидбе задужити да пази на пчелињак и да на вријеме ухвати рој или обавијести друге о томе. Савремена технологија гајења пчела свела је природно ројење на најмању мјеру, а у садашњој инокоштини тешко је и обезбиједити особу која би стално осматрала пчеле. Мада се та радња на испитиваном подручју означава општим глаголима (в. 16.14), ипак нигдје у примарним изворима није забиљежен назив њеног вршиоца. Међутим, старији секундарни извори са југоисточног подручја региструју два назива: *чувар* (Врч. 57) и *чобанин* (Зупци 24). Први је изведен од глагола којим се означава одговарајућа радња, а други, турцизам, помјерен из сточарске лексике.

Са истог подручја потврда назива ваљда истог занимања, али мотивисаног хватањем ројева – *џикалац* (Врч. 55), изведеног од глагола *џикаџи* (в. 16.8.1).

12. ПЧЕЛИЊАК

12.1. Општи називи

12.1.0. Простор у којем су смјештене кошнице с пчелама и осталим садржајем назива се у пчеларској терминологији *пчелињак*. Разликују се три типа пчелињака: откривени, наткривени и покривени. На испитиваном подручју, пчелињаци су, углавном, откривеног типа и на њих се највећим дијелом односе забиљежени називи. Херцеговачки пчелињаци су обично слободни простори у близини кућа са слабијом оградом, која штити пчеле од домаћих животиња, и обратно. Осим кош-

ница, у том простору гаје се и неке утилитарне и магијске биљне врсте и граде или постављају неки предмети, такође обију тих намјена. Именовање пчелињака мотивирано је његовим садржајем – пчеле и кошница, док су остали мотиви готово занемарљиви.

12.1.1. Стари назив *уљаник* са својим варијантама, изведен од прасловенског општег назива кошнице **ul-* (в. 13.1.2.1), и данас, упркос својој непрозирности, има знатну распрострањеност код времешнијих пчелара. Најшири ареал има варијанта *уљàник*, док су остале варијанте – *љàник* / *jàник* / *jàњик* / *улеђа̋к* / *улеђа̋к* / *љен̋а̋к* / *уљв̋àник* ограничене на уже просторе. Ликови са аферезом карактеристични су за јужно подручје, са формантом *-аник* за источну, а са *-ењак* за западну Херцеговину, док је уз доњи ток Неретве и у Конавлима сонант *љ* замијењен сонантом *ј*. Непренесени акценат *уле̋ња̋к* забиљежен је при ушћу Раме код једне старе муслиманке, а да пивски епентетски лик *уљв̋àник* није оканоализам, показују неки други говори. Секундарни херцеговачки извори наводе и варијанте *улиња̋к*, *уљеник* и *ујаник*. Потврђујући овакву ареалну распрострањеност наведених варијаната, секундарни извори показују и њихово пружање у другим правцима. Варијанта *уљаник*, коју је забиљежио и Вук, пружа се од сз. Босне, преко Шумадије до Хомоља, а нарочито је карактеристична за црногорске говоре. У средњовјековним српским текстовима често се јављају њене ортографске варијанте *оуљџаник* / *оулиџаник* (Даничић). Лик забиљежен у Пиви потврђен је и у ји. Босни, а са испуштеним почетним вокалом у јз. Србији – *вљаник* (Злат. 413). У средњој Босни је регистрована варијанта *уљенак*, за кајкавске говоре, у којима се назив већином односи на покривени пчелињак, карактеристично је протетско *в*: *вулиња̋к* / *вулинак* / *вулња̋к* / *вулник*. Топономастичка грађа такође потврђује назначену ареалну распрострањеност наведених варијаната, нарочито у Србији, гдје има доста и микротопонима с аферезом – *Љаник*.

Сродни еквиваленти чести су и у другим јужнословенским и источнословенским језицима: мак. диј. *уљàник* / *љàник* / *jàник* / *лен̋ик* / *улен̋ик* / *ул'јарник* / *ул'јиник* (МЈА бр. 79), слов. диј. *uljnjak* / *vinjak* / *voljak* (Новак 74), *uljnak* (Шмид 5), рус диј. *уљ̋ник* / *вуљ̋ник* (Иван. Лекс. 63), струс. *уљ̋ник* (Жор. 96), рус. *улейник*, *уличник* (Попов 227).

У сјевероистчним српским говорима, стари назив *уљаник* добрим дијелом су замијенила два синонима изведена такође од назива кошнице: *џрмчаник* и турцизм *кованлук*. Ареал *џрмчаника*, изведеног од именице *џрмка* (в. 13.1.2.2.1.3), ограничен је на Поморавље (СЕЗБ XLV 179; XLVI 180; LVI 20), а сродни еквиваленти чести су у македонским говорима: *џрмкар̋ник* / *џрмчар̋ник* / *џрмкар̋ница* (МЈА бр. 79). Шумадијски микротопоними *Трмчишије*, *Трмчаре* и сл. можда су мотивирани пчелињацима, док је то сасвим извјесно за *Трмчалук*, регистрован у околини Крагујевца (СЕЗБ XLVII 17), чији турски формант асоцира на контаминацију са синонимом *кованлук*.

Синонимом турцизму, раније распрострањеном у Славонији, Срему и Србији, који је Вук забиљежио у акценатским варијантама *ков̋анлук* / *к̋ованлук*, на испитиваном подручју нема трага. Риједак је и у Босни, потврђен је само у Босанској Крупи, и то у варијантама *кованлук* / *конлук*. Оставио је великог трага у топонимији, нарочито србијанској.

12.1.2. Други непосредни или посредни мотив номинације пчелињака су пчеле: истозначни називи се изводе од придјевске основе (*џчелиња̋к* и сл.), од назива занимања (*џчелар̋ник* и сл.) и помјерањем назива са блискозначних референата (*џчеле* и *џчелар̋ство*).

Назив *йчелињаџ*, поријеклом из „југозападних крајева“, превладао је у стручној терминологији захваљујући предности коју му је дао Вук над синонимима *уљаник* и *кованлук*. Тешко је утврдити да ли је тај деадјектив егзистирао у херцеговачким говорима прије његовог продора из стручне терминологије, јер је очито да је у добром дијелу овог подручја усвојен тек у новије вријеме, када замјењује и потискује ранији синоним *уљаник*. Јавља се у варијанатама *челињаџ* / *ћелињаџ* / *чѣлњаџ* / *чѣлњаџ* / *ћѣлњаџ* без јасније разграничених ареала, изузев ликова са замјењеном африкатом *ч > ћ*, ограничених на муслиманско становништво у долини Неретве. Према секундарним изворима, раширен је у дијелу Босне и Хрватској, мада се у овој посљедњој углавном односи на покривени тип пчеларског објекта. У србијанским говорима употребљава се творбена варијанта *челаник*, на Косову *йчеланиџ*. У југоисточним дијеловима Србије распрострањен је деноминал *челарник*, а на Косову *йчеларник*. Помињу се и варијанте *йчелана*, *йчелник*, *йчеларница* и *йчелишиџе* (РЈАЗУ).

И у осталим словенским језицима чести су сродни еквиваленти: слов. *čebelnik* / *čebelnjak* (Шмид 5), мак. диј. *йчеларник* / *челарник* / *йчиларник* / *челарница* (МЛА бр. 79), бут. *йчелин* (Баб. 385), рус. *йчельник* / *йчельняк* (Попов 217), укр. диј. *йчол'н'йк* / *йч'ил'нйк* / *йчел'нйк* / *йчел'арн'а* (Ник. 213), полес. *йчѣн'нйк* (Пол. 353), пољ. диј. *pszczelnik* / *pszczolok* / *pszczolnica* / *pszczółkarz* (Варм. 79), *pščelník* / *pščelník* (МАЗЈ бр. 239), слвч. *včelnica* (Мила 249), чеш. *včelnice* (Крејн бр. 32). За неке сродне лексеме извори наводе да се односе на покривене пчелињаџе: чеш. *včelin* (Мудра 43), слвч. *včelin* (Мила 248), слвч. диј. *pšelenec* / *pšolnik* (Кахаун 199), слов. диј. *fčelinjak* / *čebelnjak* (Новак 74), рус. диј. *йчельник* (Иван. Лекс. 67).

Знатан ареал у сјеверној Херцеговини заузима назив дјелатности као ознака за пчелињаџ: *челарство* / *ћеларство*.

12.1.3. Општа одлика испитиваних говора је да се пчелињаџ именује и плуралским обликом врсте – *чѣле*, што је резултат помјерања назива са садржаја на цјелину (в. 1.1.1.2).

На исти начин као што је од лексеме *йчела* изведен назив *йчелињаџ*, на кајкавском подручју је од контаминиране форме *чмела* (в. 1.1.1.1) изведен *чмелињаџ*, назив покривеног пчелињаџа. Том називу могао би бити сродан словеначки еквивалент *štenik* (Новак 74), мада је вјероватније да је овај посљедњи сродан руском еквиваленту *мшенник* / *мишанник* / *омишанник* и сл. изведеном од именице *мох* 'маховина', јер је покривени пчелињаџ, зимовник, обрастао маховином (Попов 205, 207; Котков 141).

12.1.4. Покривена просторија у којој зимују пчеле, што је права ријеткост у Херцеговини, понегдје се именује варијантама општег назива грађевине одговарајуће намјене *зимџвйџ* / *зимовнйџ*. У с-х. лексикографији, општој и пчеларској, регистроване су и варијанте *зимница* / *зимовалишиџе* / *зимвишиџе* / *зимнишиџе*. Сродни еквиваленти срећу се у руском језику – *зимовник* (Жор. 82), рус. диј. *зимџвнйџ* / *зимовнйџ* / *зимџвка* – и полеским говорима – *зы'мнйџ*, *зыџмџвнйџ* / *зы'мнйџ* (Пол. 333).

На једном мјесту је за покривени пчелињаџ забиљежен интернационализам књишке провенијенције *йавйџџн*.

Средином XIX вијека, војвођански писци су покривени пчелињаџ називали *йшамник* (Жив. I 27), изведеницом мотивираном одсуством свјетлости у просторији гдје зимују кошнице с пчелама. Сродан еквивалент регистрован је и у руском: *йшемник* (Попов 225).

Почетком XIX вијека, у војвођанској пчеларској литератури употребљаван је поствербал *наслон* (Жив. I 20), ваљда као назив наткривеног пчелињаџа, карактеристичног за смјештај плетених кошница.

12.2. Дијелови пчелињака

Поред кошница са пчелама, у пчелињаку се налазе и неки други садржаји, утилитарни, а и магијски код старинских пчелара.

12.2.1. Појило

12.2.1.1. У већим пчелињацима, ради лакше доступности, пчелама се обезбјеђује вода у неком приручном или намјенски израђеном суду. У старијим пчелињацима, то су камени или дрвени суди какви се употребљавају за појење стоке, а у новијим се посебно израђују направе у којима обично вода капље из већег суда на жлијеп уре-зан на косој дасци, гдје пчеле могу да пију без опасности од утапања. На испити-ваном подручју, одговарајући референт најчешће се именује општим називом *идјило* у јужнијим и *идјило* у сјевернијим крајевима. Почетком XX вијека, у сарајевској пчеларској периодици употребљавана је варијанта *појишије*. Сродни еквиваленти че-сти су и у терминологијама других словенских језика: рус. *поилка, водойой*, пољ. *poidło, wodorój*, чеш. *včelí parájedlo* (Крејн бр. 250), слвч. *parájadlo* (Мила 130).

На јужном рубу источне Херцеговине, за нанјање пчела се употребљава плитки камени суд, који се именује његовим општим називом *кџменица*. У истом значењу тај је назив потврђен и у црногорским говорима.

Пчелиње појило се именује и општим називом суда издубеног у дрвеној кла-ди *кџришо*, што је потврђено и у црногорским и чакавским говорима.

И другим општим синонимима *кориша* у појединим говорима именују се пчелиња појила: *валов* (Жив. I 12), *којањ* (Мед. I 1518), *којањић за челе* (Сисак 22). У пчеларској лексикографији појило за пчеле се номинира и називом помјереним са дијела на цјелину – *жлијеп* (Жив. I).

12.2.2. Сједало

12.2.2.1. У Попову, у пчелињак је постављан овећи камен или се каменом зидао стуб на који је постављана ројница или на којем је сједио пчелар приликом хватања роја. Овај референт непознат је у другим крајевима, па се не спомиње ни у секундарним изворима, изузев са овог подручја. Именује се изведеницама од глагола *сједати* и *шикаши*.

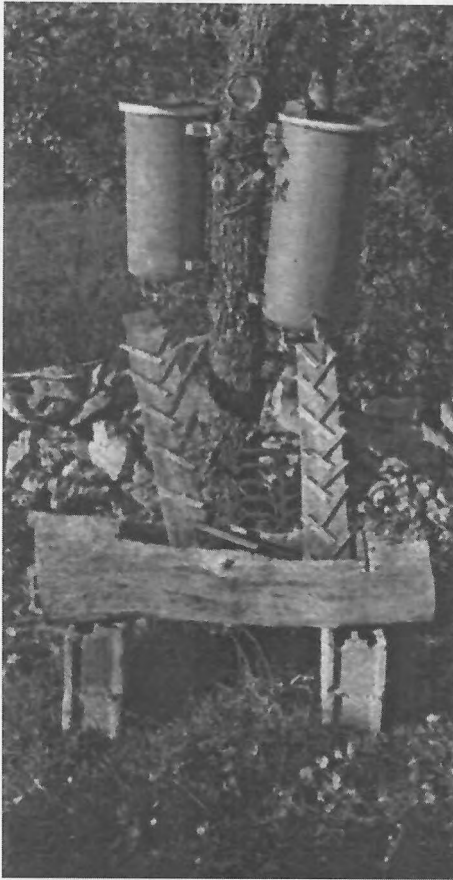
На југоисточној страни Попова регистровано је *сџдало*, назив са двоструком мотивацијом: на том мјесту *сједи* пчелар, а *сједа* и рој приликом његова хватања (в. 5.1.1.4). Сродни називи са нешто ширим значењем – 'мјесто на којем се зауставља рој' – постоје у руском – *седало* (Попов 224) и македонском језику – *сидишије* (Ђевић. 400).

На југозападном ободу Попова поља и његовом приморском сусједству, мјесто за хватање ројева именује се синонимом *шикало*, изведеним од глагола *ши-каши* 'хватаати ројеве' (в. 16.8. 1).

12.2.3. Магијска средства у пчелињаку

12.2.3.0. У стара времена, гајење пчела је било обавијено магијом ваљда више од свих људских дјелатности, вјероватно зато што је било скромно познавање природе медоносног инсекта и његовог функционисања у животној заједници. Ово

занимање је сматрано привилегијом само посвећених у магијске радње којима су се могле предуприједити недаће што су пријетиле том бићу. Читав низ поступака и предмета био је срачунат на то да се њима одврате *злѐ дчи* како се *злѐ дџше* не би *чџдиле* пчелама, него тим неочекиваним радњама и предметима, као и да се извјесним особинама тих предмета подстакне развој одговарајућих својстава код пчела. Тим магијским радњама и предметима пчелари су се штитили од грабежи (в. 5.13), од бјежања ројева (в. 3.2.4.1), настојали да повећају принос од пчела и сл. Данас се од свих тих вјеровања могу наћи само остаци, али се на основу њих и старијих етнографских свједочења може стећи извјесна представа о пчеларској магији. Лексика којом се означавају поменуте радње и предмети је општа, пчеларство није у њој оставило трага.

Појило у Ивици

(Н. Марић)

Коњска лобања у Ивици

(Н. Марић)

разлику од других крајева, гдје се у ову сврху употребљава више биљних врста (нпр. у Војводини; Недељ. Пр.), у Херцеговини је то углавном сведено на једну биљку, на *Melissa officinalis*. Као што је избор те биљке уједначен, и њено именовање је углавном сведено на дијалекатске варијанте назива *ичелиња љубица*: *чџелиња* / *ћџелиња* / *чџелина* / *чџелна* / *ћџелна* / *чџелија* / *ћџелија* / *чџџинска љубица* / *љубица* / *љубица* / *љубичица* / *љубићица* / *љубичица*. Акцент на првом слогу именице карактеристичан је за већи дио западне Херцеговине, док се ареал варијанте са акцентом на другом слогу протеже од јужне Босне, преко сјеверне Херцеговине све до ји. дијела ове покрајине и Пиве. Често се у говору пчелара испушта придјевски детерминатор, којим се ова биљка диференцира од биљне врсте *Viola odorata*, или замјењује: *о-чџџ љубица*, *љубица за шикџање*, *мајична љубица*. Деминутив *љубичица* се, ако не у свим, оно бар у огромној већини херцеговачких говора осјећа књишким. Фитоним *љубица* кореспондира са глаголом *љубић*, којим се у устаљеним формулама призивају ројеви, и са девербалом *љуба*, којим се у тим попијевкама метафорички и хипокористички ословљава ваљда матица (в. 1.3.2.1.2).

Потврђен је и синоним *чџџинска шрава*, а неки пчелари знају и за фитоним *мајичнаџак*, али није сигурно да је он изворан на овом подручју.

Као што је мотивисаност наведених фитонима сасвим прозирна, и велики број синонима на с-х. језичком подручју мотивисан је истом функцијом биљке у пчеларству: *медовина* / *медљиковина* (Имљани 68), *мајчина љубица*, *мајичина*, *мајичња шрава*, *мајичњача* / *мајичина*, *медни лисћ*, *меденка*, *медојер*, *ичеларица* / *ичелинак* / *ичелник*, *ичелиња мейвица* итд. (Симон. 299). И уопште номинација ове биљке, од латинског термина па до еквивалената у многим другим језицима, има исти семантички мотив.

Турцизмом *нана* означава се биљка из рода *Mentha* (а можда и *Melissa officinalis*), за коју се у ријетким случајевима наводи да се узгаја у пчелињацима ради привлачења ројева.

12.2.4.2. За дуговјеки кактусолики жбунић *Sempervivum tectorum* са сигурношћу се може тврдити да се гаји из магијских побуда. Раније је узгајан и на појединим кошницама, односно на каменим плочама којима су покриване дубенице, а у ји. Херцеговини се сadio и у очне дупље коњских лубања, постављаних у пчелињацима (в. 12.2.3.1). Та биљка опстаје у условима у каквим би се мало која биљна врста могла одржати: довољно ју је засадити у мало балеге и поставити на камену плоху и она се развија без обзира на дуге сушне периоде, стварајући сама себи хранљиву подлогу. Гаји се из оптагивних и апотропејских побуда: да пчеле преживе у свим невољама, да их сачува од зала којима су изложене, да од њих одврати уроке. Номинира се најчешће сложеницама које се увијек не осјећају потпуно сраслим (или пак информатори посебним наглашавањем оба члана настоје етимологизовати назив неупућеном саговорнику?).

Издржљивошћу биљке мотивиран је назив *узлугобар* / *узлугдбар* / *узлигобар*. Ареал ове сложенице обухвата југоисточну Херцеговину, а у сусједним Конавлима јавља се у детерминатору: *рџса* / *рџса у злу добра*.

Друга синонимна сложеница, распострађена у сјеверозападној Херцеговини, *чуваркућа* / *ћуваркућа* / *чувакућа* / *чувакић* / *чевакић* / *чувар кућа* / *чувар куће*, мотивисана је вјеровањем да штити кућу, па се зато и гаји на кућама и капијама. Регистрована је и синонимна сложеница исте мотивације *иазукућа*, као и изведеница *кућарица*.

Двочлани синоними *зѣчјѣ ўво* и *зѣчјѣ кўѣус*, регистровани у источној Херцеговини, мотивирани су ваљда изгледом биљке (из купусоликог жбунчића израстају стабљике са цвастима сличне зечјим ушима). На сјеверозападу регије забиљежен је синоним *лишѣва шрава*.

12.2.4.3. Према оскудним подацима из примарних и из још оскуднијих секундарних извора, зна се да су раније у пчелињацима гајене одређене врсте цвијећа, али није јасан мотив тог обичаја. Ј. Дедијер наводи да се у пчелињацима у источној Херцеговини гаје “повратич, челина љубица, питоми пелин и руже“ (Бил. руд. 724). Формула за хватање ројева потврђује да је то рађено и у Хомољу: „Цвеће сам ти насадио... (СЕЗ XIX 404-405). Херцеговачки информатори мисле да је то чињено с намјером да се изгледом и мирисом цвијећа пчелама уљепша њихово станиште. Наводом из Подравине да се то ради како „слабе пчеле не требају далеко одлазити на пашу“ (Торчец 11) не би се могла објаснити херцеговачка пракса, јер се помињу врсте које нису познате као медоноснице. По том би се могло закључити да се и то ради из некаквог магијског разлога.

На неколико локалитета у југоисточној Херцеговини, који подсјећају само својим именом на некадашња гајилишта пчела – *Љанѣк*, од давнина расту бијели љиљани и плави ирис, за које мјештани не знају ни ко их је ту сadio ни зашто је то чинио. Док је номинација љиљана (*Lilium*) на овом подручју уједначена, означава се искључиво грецизмом *лїјер*, дотле се за ирис (*Iris germanica*) наводи неколико синонима, по свој прилици митолошког поријекла: *сѣбљѣца*, *кўнћег*, *каљућер* и *каљућерица*. Њихов стандарднојезички синоним *йеруника* изведен је од имена *Перун*, што указује да је ова биљка била један од атрибута врховног словенског громовничког божанства. У прилог тој претпоставци иду и забиљежени дијалекатски синоними *боїшиа* и *цвиш небески* (СМР s. v. богиша). *Сабљѣца* се односи на Перунов атрибут мач, а синоними *каљућер* (наводи га В. Чајкановић, *Речник српских народних веровања о биљкама*. – Београд 1985, 33-34) и *каљућерица* вјероватно су резултат хришћанске замјене старијих теоморфних синонима. *Кўнћег* је тамног поријекла (не региструју га расположиви лексикографски извори), а можда је то сложеница чији други члан – *ћег* упућује на замјену за врховног словенског бога Перуна (В. Чајкановић, *Сабрана дела из српске религије и митологије V*. – Београд 1994, 43). Ово цвијеће се у неким крајевима бере одређеног дана и носи у кућу или ставља на кров ради заштите од грома, пожара, крађе и других невоља, што је, вјероватно, и мотив његова гајења у пчелињацима.

За биљку *врашѣч / љоврашѣч* (*Tanacetum vulgare* и / или *Tanacetum parthenium*), чије се гајење у пчелињацима помиње у неким херцеговачким мјестима, није јасно какву има функцију, утилитарну – за привлачење ројева – или магијску. У пчеларској лексикографији потврђен је исти назив као и за биљку *Melissa officinalis*: *йчелина шрава* (Жив. I 23). Да ли је овај назив прасловенског поријекла мотивиран враћањем роја у пчелињак, за што биљка можда служи, или пак вјеровањем да враћа дјевичанство (Брикнер 633), тешко је одговорити, мада неки с-х. синоними иду у прилог Брикнеровој тези (*дивичник / љевојчица*, *врашѣжѣља*; Симон. 460).

Међу цвијећем гајеним у пчелињаку помиње се и *калѣйер / колѣйер* (*Tanacetum balsamita*), биљка из истог рода као и вратич, којом се пчелари штите од пчелињих убода.

У појединим мјестима наводи се да се у пчелињацима гаје: *нѣвен* (*Calendula*), *јорѣвѣн* (*Syringa*), *бешѣрѣн* (*Artemisia annua*), *дмѣн* (*Inula helenium*) и *рѣжѣ*

(Rosa). Познато је да се оман употребљава као апотропејско средство против урока и у разним врачањима (СМР 223). Фитоним *йишоми йелин* из цитираног помена највјероватније је књишки (иначе би у локалном говору био **йишошни йелин*), вјероватно је аутор мислио на миришљаву биљку пелин (*Artemisia absinthium*).

12.3. Остале пчеларске грађевине

12.3.0. Мада гајење пчела, нарочито савремено, захтијева велики покривени простор за смјештај празних кошница, пчеларског прибора и добијених производа, као и за обављање многих радњи у вези с тим, на испитиваном подручју није регистрован ни један назив који би се односио на просторије или зграде искључиво намијењене пчеларству. Међутим, с-х. лексикографија свједочи да су постојале просторије намијењене чувању, преради и продаји пчелињих производа, као и за смјештај пчеларског прибора. Са слабљењем улоге меда и воска у друштву и заостајањем пчеларства нестале су и пчеларске просторије, које су, вјероватно, више биле намијењене занатској и трговинској дјелатности неголи потребама самих пчелара, а њихови називи су се историзовали.

12.3.1. Од Вука наовамо, лексикографи наводе Вукову одредницу *мѣдѣрница* приписујући јој различит обим значења: 'соба у којој се чува мед' (Руж. 36), 'соба или зграда у којој се продаје или држи мед' (РЈАЗУ), 'продавница меда' (РСАНУ). Регистрован је и синоним *мѣдник / мѣдник* 'просторија за држање меда' (РСАНУ). Продавница у којима се продаје само мед одавно више нема, па се и њихов назив већ поодавно историзовао. И у руском језику су ишчезли блискозначни сродни називи *медвеница* и *медуша* 'просторија у којој су у старо вријеме чували медовину' (Попов 201, 202; у руском се медовина и мед обично означавају истом лексемом – *мед*).

12.3.2. За аналогну просторију гдје се восак екстрахује из воштине Вук је још у прво издање Рјечника уврстио одредницу *вошѣйѣрница*, додавши у другом издању творбену варијанту *вошѣѣра*. Каснији лексикографи региструју и варијанте *воѣскара* и *воѣсѣрница*, с тим што се значење ове лексеме помјера на занатску радионицу у којој се восак прерађује у друге производе, првенствено у свијеће (РМС).

Старији лексикографи Бела, Волтићи и Стули наводе сложеницу *восковарница* са истим значењем као Вукова *вошѣѣрница* (РЈАЗУ), изведену од назива сировине *восковарина* (в. 16.20.1), која се у тој просторији прерађује у восак. У руском језику је регистрован еквивалент *воскобойня* (Попов 186) изведен од сложенице *воскобойна*, којом се означава иста материја као наша *восковарина*. Регистровано је да је дубровачка влада 1575. финансијски помогла једном Фирентинцу да покрене прераду воска у Дубровнику (Пекић 149), свакако од сировине из ближег залеђа, али је непознато како се та радионица звала.

12.3.3. Почетком XIX вијека, у пчеларском приручнику Војвођанина Аврама Максимовића спомиње се *кошничара* 'мјесто или стаја гдје стоје празне кошнице' (Жив. II 339).

13. ПЧЕЛИЊИ СТАНОВИ

13.1. Општи називи

13.1.1. Пчелари, на испитиваном подручју, а и уопште, ријетко употребљавају опште називе за све врсте природних и вјештачких пчелињих станова, а када то и чине, означавају их називима човјечјих пребивалишта. У Херцеговини је то најчешће именица *кућа*, а регистровани су и пчеларски синоними *сѝѝн* и *нѝсѝамба*. У етнографском извору са подручја источне Херцеговине и сусједне Црне Горе, такође се *кућа* помиње у истом значењу, као и изведеница *сјегалишѝе* (Врч. 54), изведена од глагола често употребљаваног у пчеларској лексци (в. 5.1.1.4. и сл.). Од сродних пчеларских назива у другим словенским језицима једино се у словеначком помињу *stan* и *stanišče* у значењу вјештачког пчелињег стана (Шмид 14).

Наведеном синонимном низу можда би се могао прикључити назив *гѝм* са хипокористиком *гѝмак*, али у данашњој, његовој реликтној употреби недвосмислено је везан само за вјештачке пчелиње станове (в. 13.1.2.1).

13.1.1. Природни пчелињи станови

13.1.1.1. Сазнања о пчелињим друштвима насељеним у природним дупљама данас су веома скромна, вјероватно зато што су опустјели предјели у којима их је највише било, нема више ни њиховог смишљеног тражења, али се понекад чују приче о њиховом случајном налажењу. Међутим, судећи по сјећањима, а још више по старијим писаним изворима, може се са сигурношћу тврдити да на испитиваном подручју није било лексикализованог општијег назива за природни пчелињи стан. Означаван је општим називима одговарајућих референата: *шѝѝље гѝво*, *гѝбина* и *бѝгањ*. У секундарним изворима са тог и сусједних подручја сопомињу се *гѝб*, *шѝѝља гѝб* и *шѝѝља буква*. У пчеларској лексикографији регистровани су синоними *гѝб* и *гѝбенѝе*. У сз. Босни лексемом *гѝб* означавања је и кошница од шупље класе (Б. Крупа), као што се то чини и изведеницама *гѝбениѝа*, *гѝбина* и *гѝбовина* (в. 13.1.2.2.1.1). На испитиваном подручју се *гѝбина* и *гѝбѝвина* везују за дрво *гѝб* 'храст' (<*dqъ), док су *гѝб* и *гѝбенѝе*, као и називи кошница *гѝбениѝа*, рус. *долбанец*, *долбенка* (Попов 191), слвч. *dlbák* (Мила 30) и сл. у вези са глаголом *гѝѝѝѝ* (<*dъlbtj). Према томе, *гѝб* 'шупљина у којој живе пчеле', као и његове изведенице којима се означавају природни и вјештачки пчелињи станови, првобитно су били мотивирани дубењем, а послѝје гласовног изједначавања са називом дрвета у чијим шупљинама у Херцеговини најчешће слободно живе пчеле, дошло је у пчеларској лексци до контаминације хомонима насталих од различитих лексема *dqъ и *dъlъ, па су зато биле могуће пчеларске изведенице *гѝбина* и *гѝбовина*, гласовно идентичне лексемама којима се означава храстина и хростовина, као и синтагма *шѝѝљи гѝб*, јер је првобитно *гѝб* у пчеларској лексци и означавао шупљину, па му такав детерминатор није ни био потребан.

У јужној Босни, за шупљину у дрвету у којој живе пчеле употребљава се такође назив шупље класе *бѝгањ*, док је значење сродних назива у неким словенским језицима помјерено на вјештачки пчелињи стан: укр. *бѝдня* (ЕССЈ s.v. *бѝдѝна), слов. *bedenj* (Шмид 5), стпољ. *ul bednarski* (Конѝки 6).

За шупљину у стијени у којој живе пчеле такође се наводи општи назив прасловенског поријекла *шѝкриѝ* (Врч. 54).

Детерминатор *шуйаљ* (*шуйаљ дуб, шуйља буква, шуйља шљива, шуйље грво*) условљен је не само губљењем првобитне мотивације значења лексеме *дуб* (<*dǫlbъ) у пчеларству него и одсуством синонима *дуйља* у херцеговачким говорима. У изворима из Србије, почев од Вука, често се спомиње *дуйља*, с тим што негдје означава шупљину у дрвету гдје живе пчеле (Жив. II 310), а другдје у стијени (Гружа 74). И у другим словенским језицима срећу се сродни еквиваленти: слов. *duplo* (Новак 73), укр. диј. (*бджоліне*) *дуйлџ* / *дуйл'о* / *дуйл'е* / *дуйл'ак* / *дуйл'анка* (Ник. 212), полес. *дуйлџ* (Пол. 330), а много се чешће тим или сродним називима означавају и шупљина у дрвету и пчелињи стан од шупље кладе (в. Кок. НУ 71-72). Сродним македонским називом *дуйка* означава се рупа намјерно издубена у дрвету или земљи и подешена за привлачење ројева (СЕЗ LIV 336). Занимљиво је да се те шупљине у македонским говорима још називају и *брџиви* (ЕАЈ I, 16), што је једини помен у јужнословенским земљама пчеларског назива из веома богатог деривационог гнијезда изведеног из прасл. лексеме **bъrtь* / **bъrtь*, за које је у сјевернословенским земљама био везан посебан начин гајења пчела у шупљинама живог дрвећа, тзв. **брџиништво* (рус. *борџиничесѣво*, пољ. *bartnictwo*).

И у Србији су забиљежени одбљесци тог прадавног начина гајења пчела: природне или вјештачке дупље у дрвећу или земљи прилагођаване су за привлачење ројева, што је представљало прелаз између природног и вјештачког пчелињег стана. Тај референт означавањем је континуантом прасловенског синонима **dǫlbъ*: *zǫgela* / *zǫgelъ* / *zǫgjeļ* (РСАНУ). Сродне блискозначнице којим се означавају пчелињи станови издубени у живом дрвећу, честе су у сјевернословенским језицима: струс. *дѣль*, *новодѣль* (Кок. Ист. 48), рус. *дель* (Фасмер), пољ. *zadzialek*, *dzień* / *dzienia* / *dzianka* (Бланк 91, 88).

13.1.2. Вјештачки пчелињи станови

13.1.2.0. Патријархални пчелари, као и савремени, употребљавали су више врста пчелињих станова, које су раније сами градили, а у новије вријеме то се занатски и индустријски производи. Те разлике се одражавају у њиховој номинацији, мада се извјесним бројем назива означавају све врсте вјештачких пчелињих станова.

13.1.2.1. *Ойшџи* називи. Херцеговачки пчелари све врсте вјештачких пчелињих станова означавају називима *улишџе*, *кошница*, *суд*, *дуб(ов)ина*, *сџублина*, *кућа* / *кућница*, *дом* / *домак*, али њихова значењска и употребна вриједност није идентична.

13.1.2.1.1. Најпознатији и најраширенији члан поменутог синонимног низа је *улишџе*, назив којим се већином служе старији пчелари, и који се све јаче архаизира и веже за кошницу с непокретним саћем. Од свих наведених синонима, код *улишџа* је најјаче наглашено јединствено значење пчелињег стана и пчелињег друштва у њему настањеног. На испитиваном подручју јавља у више фонетских и акценатских варијаната. Варијанта *уљџџе* ограничена је на узак ареал западне Херцеговине, док се њена шћакавска форма *уљџџе* / *уљџџе* среће у сјеверном подручју, што је карактеристика сусједних босанских говора. У већини осталих говора распрострањена је варијанта *улишџе*.

Вук је навео обје акценатске варијанте – *уљџџе* / *уљџџе* и одредио ареал („по југозап. крајевима“). Судећи по секундарним изворима, лик *улишџе* уобичајен је у Црној Гори и јужним дијеловима Далмације и Босне. Фонетска варијанта

уљишиће карактеристична је за Лику, источну Славонију и црногорски говор Куча. У кајкавским говорима јавља се варијанта са протетским сонантом – *вулишиће*, а у чакавским несуфиксирани ликови *ул* / *уљ*. У савременом с-х. језику, наведене варијанте имају непрозирну унутрашњу форму и једино се јављају у пчеларској лексици. Вјероватно је то разлог што се у општој лексикографији тој лексеми приписује и шире значење, она се изједначава са сродном блискозначницом *уљаник* (РЈАЗУ, РСМ, Скок), мада у народним говорима нема поузданијих потврда за ту појаву.

И у осталим словенским језицима сродни еквиваленти означавају вјештачки пчелињи стан, затим пчелиње друштво које га насељава, а врло ријетко и непчеларске предмете 'корито, жилијб' (словеначки, бугарски, доњолужички). Лексема је прасловенског и индоевропског поријекла и првобитно је означавала дупљу, шупљину (Брикнер 593), а сродни пчеларски еквиваленти постоје још у латинском и балтичким језицима. У словенским језицима изведеницама из коријена **ul-* најчешће се означава уопште вјештачки пчелињи стан, али честа су и њихова сужавања на извјесне врсте тих станова, као и на пчелиња друштва која у њима живе. С обзиром на афиксацију тог коријена, као и прасловенску варијантност основе исходне лексеме **ulъ* / **ulь*, запажа се више ширих или ужих ареала чије изоглосе пресијецају поједине словенске језике и њихове групације. Прасловенска варијантност континуаната исходне лексеме одражава се у већини словенских језика. Најшири ареал имају несуфиксирани континуанте исходне лексеме: искључиве су у словеначком и свим западнословенским језицима, а јављају се још у чакавским, украјинским и руским говорима. Изведенице са формантом **-вјъ* раширене су у источнословенским језицима, нарочито у руском, а потврђене су и у бугарском и старословенском, док су у украјинском језику најчешће многе варијанте изведене формантом **-икъ*, које се јављају и у руским и бјелоруским говорима. У источнословенским језицима мјестимично се јављају и други форманти: **-јакъ* у бјелоруском и брјанском руском говору, *-ишка* и *-ушка* у сјеверозападним македонским говорима, **-етъ* у украјинском и сл. Формант **-ишче* везан је, поред српско-хрватског, и за македонске говоре: *улишиће* / *улиш'т'е* / *улишиче* / *шулишиће* / *шулишиче* и у Егејској Македонији *олишиче* (МЛА бр. 77, 78). Поред кајкавског дијалекта, и у говорима других језика често се јавља протетски сугласник, најчешће *v-*: у пољском, полапском, украјинском и бјелоруском, затим *h-* у доњолужичком, *g-* у украјинском и бјелоруском, као и загонетни сугласник *t-* у македонском говору око горњег тока Брегалнице. Формант **-ишче* ограничен је на српскохрватски и македонски језик и готово је једини случај његове појаве у лугом низу назива којима се у словенским језицима означавају вјештачки пчелињи станови (јавља се још у бугарском еквиваленту *кошернице*; Дунев 37; и словеначком *stanišče*; Шмид 14).

За разлику од *улишића*, назива који се архаизира, синоним *кошница* је општепознат на испитиваном подручју и код пчелара и код непчелара. Док се значење лексеме *улишиће* сузило на старинску кошницу са непокретним саћем, значење њеног синонима *кошница*, које се раније првенствено односило на савремени пчелињи стан, на кошницу с покретним саћем, у новије вријеме се, упоредо са историзовањем првог, проширило на све вјештачке пчелиње станове. Назив *кошница* није изворан на испитиваном подручју, усвојен је из стручне литературе. Захваљујући Вуковом престижу и подршци његовог ватреног поборника Јована

Живановића, шумадијско-војвођанско-семберски назив плетеног пчелињег стана *кџиница* (в. 13.1.2.2.1.3) ушао је у пчеларску терминологију као општи термин за вјештачки пчелињи стан, па се тако одомаћио и у Херцеговини. Његово књишко поријекло одразило се на његову ортоепску диверзификацију: у сјевероисточном подручју уобичајена је књижевнојезичка варијанта *кџиница* упоредо са варијантом *кошницица*, док у југозападном подручју преовлађује дуг наглашени слог – *кџиница*. Лексема је искључиво везана за пчеларску лексику и њена унутрашња форма је непрозирна, не доводи се у овим говорима у везу са плетеним судима, гдје вјештачки пчелињи станови нису прављени плетењем.

У свим херцеговачким говорима, као и у Црној Гори, сусједној Босни и Далмацији, вјештачки пчелињи стан означава се и вишезначном лексемом прасловенског поријекла помјереном по функцији из лексике покућства – *сѹд* (<**sgdъ*). Да би се избјегао хомонимијски сукоб, понекад се овај назив професионално детерминише – *чџелињѹ / чџелнѹ / чџелијѹ / чџелин сѹд*. За разлику од синонима *улишѹице* и *кошницица*, искључиво везаних за пчеларску лексику, чије се значење у појединим говорима сужава на одређене врсте пчелињих станова, (*челињи*) *суд* је општи назив за било коју врсту кошнице и његово значење не може се сузити на њихову посебну врсту. Самим називом *суд* не означава се и садржај пчелињег стана, тј. пчелиње друштво у њему настањено, што је особина свих чланова овог синонимног низа, него се то посебно прецизира – *сѹд чџелѹ*. Пчеларску функцију лексеме *суд* региструје, почев од Вука, општа и специјална лексикографија. И у неким другим словенским језицима постоје сродни, али префиксирани еквиваленти: у руском *йосѹда* означава сав пчеларски прибор укључујући и кошнице (Кок. НУ 76; Попов 213), док словеначка *posoda* (Шмид 11) и руска *йосѹдина* (Кок. НУ 75) имају сужено значење – 'пчелињи стан од шупље класе'.

Општи синоними којима се означавају људски станови *кућа*, *дом* и *омак* помјерају се и на пчелиње станове, али у веома суженој функцији, њихова употреба у пчеларској лексици углавном је ограничена на формуле за дозивање ројева, што се нарочито односи на њихове хипокористике *кућица* и *домак* (ЕАЈ 13).

Општа именица *кућа* са деминутивом *кућица* веома се често употребљава као назив за вјештачки пчелињи стан и на испитиваном подручју и у другим говорима: у Црној Гори, на Косову, у Србији, Лици, и то деминутив искључиво у формулама за дозивање ројева, док се исходна форма каткад употребљава и у значењу пчелињег стана уопште (в. 13.1). Понекад се ова посљедња у херцеговачким говорима и детерминише у стихованим формулама – *мџднѹ / мџднѹ кућа*.

Општи синоним прасловенског поријекла *дџм* са својим хипокористиком *дџмак* као ознака вјештачког пчелињег стана има врло узак ареал у сјеверном дијелу Херцеговине и сусједној Босни. Прва је забиљежена у слободном говору у значењу вјештачког пчелињег стана, мада је у секундарним изворима из источне Босне и са Косова потврђена само у формулама за дозивање ројева. Деминутивна форма са наглашеном хипокористичношћу искључиво је везана за устаљене формуле дозивања ројева на ширем херцеговачком подручју, а у секундарним изворима потврђена је и у Боки которској и средњој Далмацији. Сродап еквиваленат чест је у руским говорима, с тим што није функционално ограничен – *дџмик* (Ман. 80; Кок. НУ 80; Иван. ЛС 82). Исходна лексема учествује у творби назива младих пчела радилица које обављају послове у кошници и на испитиваном подручју – *домџнице*

(в. 1.3.1.2.1.1) и у источнословенским језицима, у руском *домороботи́ница* (Иван. Назв. 337) и полеским говорима – *домогаз'ајка* (Пол. 330).

За разлику од претходних општих синонима, турцизам *оџак* (*оџак* је димњак!) нема потврда да се употребљава у формулама за дозивање ројева.

Аналогно помјерању назива пчелињег стана на пчелиње друштво, понекад се јавља и обратан процес. Вишезначна лексема *чела* помјера се са значења 'пчелиње друштво' на значење 'вјештачки пчелињи стан', о чему свједоче и вишечлани називи *и́разна чѐла, чѐла с и́дкрѐйним саћем, и́дкрѐйна чѐла*.

Пошто се у колективној свијести пчелињи стан поима као цјелина са његовим садржајем, то се називима кошница означавашу и пчелиња друштва у њима настањена, и обратно. Када је потребно одвојити те референте, тј. прецизније означити ненасељеност кошнице, то се чини искључиво помоћу детерминатора *и́разан*: *и́разно у́лишије / у́лишије / у́лишије, и́разна ко̀шница / ко̀шница / ко̀шница, и́разна дубина / дубовина, и́разна сѝдублина, и́разна чѐла*, а у снимљеном корпусу текстова само је једанпут потврђен осамостањени детерминатор *и́разно*. У секундарном извору из околине Мостара, почетком прошлог вијека регистрован је универбизовани назив *и́разница*, што је, вјероватно, било усвојено из ондашње стручне литературе. Вук је први регистровао ту лексему у двије творбе варијанте: *и́разница / и́разник*, што су прихватили и пчеларски лексикографи. Варијанта *и́разница*, којој је Вук дао предност, забиљежена је и у сјевероисточној Босни. Почетком XIX вијека, у војвођанској литератури употребљавана је и варијанта *и́разника*.

13.1.2.2. Посебни називи

13.1.2.2. Вјештачки пчелињи станови дијеле се у двије групе: кошнице с непокретним саћем и кошнице с покретним саћем. Прве су одлика традиционалног, а друге савременог пчеларства. У вријеме сакупљања грађе за овај рад средином седамдесетих година XX вијека, било је пчелара који су држали своје пчеле само у кошницама с непокретним саћем (Брест. ДС, Изг. Љуб. Риља, Сељ.), док их је већина пчеларила у кошницама с покретним саћем. Често су се у истом пчелињаку, уз савремене, налазиле и старинске кошнице, па и на почетку XXI вијека, неки напредни пчелари, уз већи број савремених кошница, из носталгичних побуда држе по једно-два пчелиња друштва у старинским кошницама. За њихову номинацију карактеристично је помјерање назива с једне врсте уобичајене у неком крају на кошнице које су касније усвојене, и обратно, па је веома тешко разграничити називе одређених врста пчелињих станова.

13.1.2.2.1. Кошнице с нејокрејним саћем

13.1.2.2.1. *Кошнице с нејокрејним саћем*. У Херцеговини су раније пчеле гајене у двије врсте кошница с непокретним саћем: једне су биле цилиндричне, направљене од издубене класе, а друге призматичне, сковане од четири даске. Њихова унутрашњост, заштићена још поклопцима и дном, остављана је пчелама да у њој слободно граде саће и тако формирају своје гнијездо. У добром дијелу испитиваних говора, обје врсте тих кошница се једнако именују, али има крајева гдје их и диференцирају. Кошнице с непокретним саћем се означавају сљедећим

називима: *улишиџе*, *стијаро улишиџе*, *дубеће улишиџе*, *дубећа*, *дубећа чела*, *дубина*, *дубовина*, *џросџа дубовина*, *стијублина*, *ојак*, *стијара кошница*, *џримџиџвна кошница* и *џримџиџвка*.

До појаве кошнице с покретним саџем, лексема *улишиџе* се односила само на кошнице с непокретним саџем (в. 13.1.2.1). Касније, она се помјерала и на нове кошнице, али истовремено била и потискивана од стране термина *кошница*, који се ширио и на старинске пчелиње станове. Резултат тог процеса је архаизација и историзација лексема *улишиџе*.

Називи кошнице од шупље кладе *дубина*, *дубџвина* и *стијублина* често се преносе и на сличну кошницу сковану од 4 даске и тако се уопштавају за све кошнице с непокретним саџем. Значење општих назива вјештачког пчелињег стана *улишиџе*, *чела* и *кошница* (в. 13.1.2.1) некада се детерминацијом сужава на кошнице с непокретним саџем: *стијарџ улишиџе*, *дубеће улишиџе*, *стијарџ чела*, *дубећа чела*, *дубећа*, *џросџа дубџвина*, *стијарџ кџшница*, *џримџиџвна кџшница*. Овај посљедњи двочлани назив, карактеристичан за напредније пчеларе из јужне Херцеговине и сусједне Далмације, понекад се универбузује испуштањем основног назива или деривацијом детерминатора романског поријекла: *џримџиџвна* и *џримџиџвка*. Загонетан је детерминатор *дубећа*, који се такође и осамостаљује, регистрован само код једног информатора у си. Херцеговини: да ли му је првобитно значење 'издубен' од глагола *дубџџи* / *дубџџи* (<*dъlb-) или 'усправан' од глагола *дубџџи* (<*dub-)? Мало је вјероватна ова друга могућност јер на с-х. подручју нема подјеле кошница на лежеће и стојеће (нпр. рус. *лежак* : *стијојак*; Жор 84, 85), а та дихотомија не постоји ни у одговарајућим референтима, мада херцеговачка *дуб(ов)ина* по свом изгледу одговара стојећој кошници. Нејасно је да ли је то идиолекатски неологизам или то има упоришта и у ужем ареалу. Овај придјев учествује и у творби сложенице *џолудубећа* (*џдлудубећа кџшница*), настале по узору на новије термине *џолунастијојак* и *џолудкџир* (в. 13.1.2.2.2.3.2).

13.1.2.2.1.1. Дубеница. Најстарији вјештачки пчелињи стан у Херцеговини била је шупља клада резањем и дубењем прилагођена својој намјени, која се у стручној литератури назива *дубеница*. На испитиваном подручју, означава се синонимима *улишиџе*, *дубина*, *дубовина*, *стијублина*, *крбина*, *крјина* и *кадањ*, као и детерминацијом општих назива вјештачког пчелињег стана: *расџоџо улишиџе*, *лџџоџо кџшница* и сл.

О *улишиџу* / *улишиџу*, ширењу и сужавању његова значења и архаизацији већ је било говора (в. 13.1.2.1.1).

Готово читаво испитивано подручје заузимају творбене варијанте *дубина* / *дубџвина*. Третирамо их варијантама иако су настале контаминацијом двију исходних лексема – **dъlbъ* и **dъbъ*. У херцеговачким говорима осјећају се изведеницама од фитонима *дуб*, дијалекатског назива дрвета од којег се најчешће праве. Међутим, грађа са ширег подручја с-х. говора, као и из других словенских језика, показује да су слични еквиваленти изведени од прасл. лексема **dъlbъ* (в. 13.1.1). Семантичка поља *дубине* и *дубовине* нису сасвим идентична, обје означавају 'кошницу с непокретним саџем (са пчелињим друштвом)' и у том значењу оне имају разграничене ареале: *дубина* је везана за западну Херцеговину и долину Неретве, а *дубовина* за источну подручје. Са значењем 'шупља клада (од које се праве и кошнице или у којој живе шумске пчеле' *дубина* се употребљава и у источној Херцеговини. Називи *дубина* и *дубовина* помјерили су се и на новију кошницу такође с непокретним саџем

направљену од четири даске ако она није именована неким другим називом. У уском ареалу ји. Херцеговине, значење назива *дубовина* још се више сузило – 'кошница од хростове (дубове) шупље класе'. Секундарни извори не региструју *дубовину* ван источнохерцеговачког подручја, док се *дубина* често јавља и у црногорским говорима, с тим што у Пиви има нешто модификовано значење – 'велика кошница с непокретним саћем'. Кошница од класе се у сјеверозападној Босни и Лици назива *дуб*, а на више мјеста, па и у Дубровнику, означава се изведеницом *дубеница*. Захваљујући Вуковом престижу, *дубеница* је усвојена и у стручној терминологији, али се на испитиваном подручју нигдје не спомиње било у секундарним или примарним изворима, који допиру и до самог Дубровника.

Сродни еквиваленти (<**dylbъ*) чести су и у другим словенским језицима: рус. *долбанец* (Попов 191), *долблянка* / *долбѣнка* / *долбняжка* (Кок. НУ 71), рус. куб. *долбѣжка* (Иван. Авг. 11), укр. диј. *дovбанка* (Ник. 206), слвч. диј. *dlabáč, dlabatec* (Нижн. Уле 167). У словачком језику постоје еквиваленти и од основе **dybol-*: *dbolec* (Нижн. Дулц. 27- 280) и *dbol* (ЕССЈ s. v. **dybolъ* / *dybolъ*).

У ји. Херцеговини, гдје се значење *дубовине* сужава на 'кошницу од хростове класе', општи назив 'шупље класе' *сѣублина* помјерио се на кошницу од било какве класе, па и на дашчару. Међутим, ова лексема, попут *дубине*, има много шири ареал на испитиваном подручју, али само у значењу шупље класе, која може имати различите намјене, па у њој могу живјети и шумске пчеле, као што је случај у околини Ужица. У старијим изворима из западних крајева, вјештачки пчелињи стан од класе номинира се са више творбених варијаната исте лексема: *сѣубла* / *сѣублик* / *сѣубљика* / *сѣубањ* (РЈАЗУ). Несигуран је податак из секундарног извора да у долини Неретве постоји и варијанта *сѣрубањка*. Пчеларски синоним *сѣуџара*, регистрован у Левчу, резултат је контаминације континуаната прасловенских лексема **stьlbъ* / **stьlpъ* и **stublъ*, чија се општа семантичка микропоља донекле поклапају: 'потпорни одрезак класе' и 'шупаљ одрезак класе'.

Та варијантност сугласника *б/ѣ* огледа се и у сродним еквивалентима у неким другим језицима: буг. *сѣубла* и *кошер-сѣубел* (ОЈЗСл В 0825 и К 0920) и рус. *сѣуџка* (Попов 224). И у румунском језику, који је масовно усвојио словенску пчеларску лексику, такође је сачувана варијантност сродног пчеларског еквивалента: *știubei* и *stup primitiv* (ОЈЗСл D 0774).

У долини Рање, дубеница се назива *каџањ*, што је још потврђено и у сјевероисточној Босни. Том лексемом се иначе у босанским говорима означава дрвена посуда, каца, која својим обликом и димензијама одговара кошници од класе (РСАНУ). Назив је изведен од грецизма **kady* 'каца, бачва' формантом *-*ьнь* (ЕССЈ s. v. **kadьнь*), за разлику од неких других словенских језика у којима су називи разних посуда, па и оних које се употребљавају у пчеларству, сложени од **kady-dьlbъ*: слвч. диј. *kadlub* 'кошница', стпољ. *kadlub* / *karlub* 'посуда од издубене класе (за мед)', укр. диј. *каговб* 'одрезак класе од које се дубе кошница' (ЕССЈ s. v. **kadylbъ*). Мада се Фасмер одрекао наведене етимологије те сложене због њеног одсуства у јужнословенским језицима (Фасмер s. v. кадолб), ипак наша потврда њеног првог члана, као и провидна унутрашња форма, говори у прилог да је и њено првобитно значење било 'издубена класе'.

У југоисточној Херцеговини, у базену Попова поља, у примарним и секундарним изворима регистровано је неколико усамљених назива дубенице, који се у расположивим изворима нигдје више не помињу: *крџина*, *хрбина* и *крбина*.

Томе треба додати назив крова дубенице, израђеног од расцијељене шупље класе – *хрѝа*, који потиче са истог подручја. Док се *крѝина* и *крбина* односе на дубеницу, *хрбина* прилично неодређено означава стару кошницу са старим саћем, као што и у локалној општој лексици тај пејоратив означава неки истрошен стари дрвени предмет. Извјесне семантичке чињенице упућују на сродност основа *крѝ-*, *хрѝ-* и *крб-*, које улазе у синонимне низове, нпр. *крѝа*, *хрѝ* и *крбањ* 'тиква водеџача' Lange-paris (Симон. 259). Затим, неким паронимима се означавају шупљи дрвени предмети – *крблина* 'шупље дрво, стублина' (РСАНУ), *хрѝа* 'шупље дрво око којег се окреће воденички камен' (РЈАЗУ). Не треба искључити ни контаминацију са сличним ријечима страног поријекла којима се означавају посуде: турцизам *крба* 'мјешина за воду' или медитеранизам *крбѝањ* 'врг, тиква' (Скок s. v. корпа, крба). На основу свега тога могло би се претпоставити да ова лексичко-семантичка група потиче од не. коријена **(s)quer-* 'окретати се' и прасловенске основе **kьrk-*, која је, било дисимилацијом првог или другог сугласника *k* (Скок s.v. грџ), било регуларном трансформацијом иницијалне групе *skr->ksr->xr-* (ЕССЈ s. v. **kridlo*), учествовала у творби лексичко-семантичке групе којом се означава нешто округло, што се окреће и сл. Отуд и синонимни низ којим се означава какав обал комад дрвета, већином шупаље, од којег се прави дубеница и од чијег се назива изводи одговарајући назив кошнице. Тако је од исходне лексеме *крѝа* изведен назив кошнице *крѝина*, а од *крба* / *хрба* – *крбина* / *хрбина*, по истом моделу као *дуб* – *дубина*, *сиубла* – *сиублина*. Потврде ових пчеларских назива су појединачне и добрим дијелом потичу из секундарних извора, а сродних синонима нема ни на с-х. подручју нити сродних еквивалената у другим словенским језицима, ако се не изузму руски дијалекатски еквиваленти *кряж* и *круїљак* (Попов 198), чије би се поријекло могло довести у везу са нашим називима. Наиме, унутрашња форма руских еквивалената, којима се у источнословенским језицима означавају ваљкасти дрвени предмети, сасвим је провидна – изведени су из лексеме **kreg-jь* / **krog-l'акъ* (ЕССЈ s. v. **krežь*, **krogl'акъ*, **krogъ*).

На осталом с-х. језичком подручју понегдје се, у секундарним изворима, помиње синоним *ѝањ*, али на основу оскудних података тешко би се могло поузданије тврдити да тај назив дубенице има чвршћу подлогу у народним говорима, као што је случај у другим словенским језицима, из којих он продира и у херцеговачке говоре, али за савремени тип кошнице (в. 13.1.2.2.2.3). Такође, ни општи синоним *клада*, чији сродни еквиваленти имају значајан удио у номинацији кошница у другим словенским језицима, нема никаква трага у с-х. пчеларској лексици.

У Лици се дубеница означавала називом посуде за воду романског поријекла *лудра* (Брушани 58).

13.1.2.2.1.1.1. Дубенице се понекад именују према својој величини и облику. То су појединачне потврде неког од чланова синонимног низа који се остварује у суженом значењу или пак метафоре општих лексема. Пространу кошницу од класе у Зажабљу означавају називом *чѝлац*, којим се у западним говорима и хрватској стручној литератури означава пчелиње друштво (в. 2.0). У источном дијелу Попова велика дубеница се означава турцизмом *ѝулек*, општим називом за бостан, вјероватно помјерен по семантичком обиљежју сласти, јер у већим кошницама има и више меда. Међутим, тој сличности супротставља се семантичко обиљежје минорности – та лексема означава мању дињу или ониског човјека. Назив *дубина*, којим се у великом дијелу с-х. говора означава дубеница, у Пиви се односи само на пространу кошницу од класе или уопше на велику кошницу са непокретним саћем.

На западном ободу Попова поља, докле не допире ареал *сѣублине* као синонима *дуб(ов)ине*, *сѣублина* означава широку дубеницу. Нешто сјеверније, уска и висока кошница од класе именује се девербалом *дѣлац*, изведеним од глагола *дѣши* (Скок), којим се иначе означава цијев на гајдама кроз коју се дува (Вук). С обзиром на чињеницу да је та лексема изведена од прасл. основе **dud(ь)l-* (ECCJ s. v. **dud[ъ]* lo), средна је са словачким блискозначним варијантама *dudliak / dudlák / dudloš* 'дубеница' (Нижн. Уле 167).

У секундарним изворима спомињу се кошнице направљене од рачвасте класе, од којих је до примарних, савремених извора доспјело само сјећање о властитом имену пчелињег друштва насељеног у таквој кошници – *Двојрла* (в. 2.1.3), што је раније, вјероватно, био апелатив. У Дрежници, на западној обали Неретве, прије стотинак година забиљежен је несигуран податак да се такве дубенице називају *доглаве дубовине*. Несигурност је у томе што Дрежница спада у компактан ареал *дубине*, као и чињеница да је први члан сложеног детерминатора *до-* или погрешно записан или у народном изговору упрошћена бројна компонента *дво-*, која се јавља и у синонимским сложеницама *двоњак* и *Двојрла*. У пчеларској лексикографији регистровани су синоними помјерени из родбинске или ботаничке лексике: *близанак*, *двоњак* и *сраслица* (Ружић 9, 16, 62). Иу неким другим словенским језицима постојали су сродни еквиваленти: рус. *двойн*, *двойник*, *двойчак*, *близнец* (Попов 198), пољ. *bliźniak*, *dwójak*, *dwójnice* (Бланк 87, 88), а много је више потврда сродних назива у словеначком, словачком, чешком, бугарском и руском језику којима се означава савремена кошница са двоматичним друштвом.

13.1.2.2.1.1.2. Мотивираност врстом дрвета од које су израђиване дубенице незнатно се одразила у њиховој номинацији, изузев што је удио тог мотива био значајан у творби најраспрострањенијег назива *дубина / дубовина* (в. 13.1.2.2.1.1). Аналогно називу *дубовина*, којим се у ји. Херцеговини означава само кошница од храстове класе, при ушћу Рање се таква кошница означава синонимима *ра̑сѣина* или *ра̑сѣова̑ дубина*.

На испитиваном подручју, регистроване су најчешће појединачне потврде назива дубеница мотивираних грађом од које су направљене (в.15.1): *лѣйовача*, *лѣйова̑ (дубина)*, *лѣйова сѣублина*, *лѣйовина* од липе; *мѣровина*, *мѣровац*, *мѣрово љиши̑е* од мурве; *ѣисава̑*, *ѣисава дубина* од тисе, а помињу се још *бѣкова дубовина* и *дубовина од кљена*.

13.1.2.2.1.2. *Дашчара*. Кошница с непокретним саћем направљена од четири даске по свом простору и дијеловима у свему одговара дубеници, изузев призматичног облика њеног тијела условљеног њеним равним бочним зидовима. Пошто је по поријеклу млађа, првобитни називи дубенице преносили су се на ову кошницу, па се у добром дијелу испитиваних говора оне именују истим називима: *улиши̑е*, *дубина*, *дубовина* и *сѣублина* (в. 13.1.2.2.1.1). Међутим, у неким говорима се врши репартиција тих синонима: нпр. у долини Рање, гдје се дубеница назива *кадањ*, синоним *дубина*, са детерминатором или без њега, везује се за кошницу од дасака. Или, у дужем ивичном ареалу на сјеверу, истоку и југоистоку испитиваног подручја, синонимом *улиши̑е* означава се само кошница с непокретним саћем скована од дасака. На сјеверозападној ивици тог подручја, назив *дубина* се понекад детерминише: *да̑шчен̑а дубина*, *код̑ана̑ дубина* и *бод̑анска̑ дубина*. Занимљива је појава у сјевероисточној Босни да је, подалеко од релативно уског херцеговачког ареала,

значање пчеларског синонима *сѣублина* сужено само на старинску кошницу од дасака.

У неким говорима, кошница од дасака се именује изведеницама од сировинског детерминатора: у ужем појасу од Неретве до источног руба регије, раширен је назив *гашичара*, који је потврђен и у сусједној Далмацији, а југоисточније се пружа ужи ареал назива *шишчара* и *шишчарица* изведеног од сродног дијалекатског општег синонима *шишца*. Сродни еквиваленти чести су у словачким говорима: *došt'enák / dešt'anák / dešt'anik / deščeňak / dešt'eník / descak / došt'ar, deskovi úl* (Нижн. Уле 169).

У долини Рање, упоредо са двочланим називом *босанска дубина*, регистрована је и изведеница *бдсѣнка*. Оваква номинација те кошнице у пограничном подручју између Херцеговине и Босне мотивирана је чињеницом што резање дасака у Босни има дугу традицију, као и израда кошница од њих.

Иако деадјектив *узбрдањача*, потврђен у источној Херцеговини, по свом усправном положају потпуно одговара означеном референту, ипак је нејасна његова мотивација, јер на испитиваном подручју, колико се зна, није било опонентних лежећих пчелињих станова све до појаве полошки, кошница с покретним саћем (в. 13.1.2.2.1).

У Попову је регистрован синоним *јеловина*, мотивиран изразом кошница углавном од јелових дасака, а искључена је могућност да се то ради од јелових клада, јер у овом подручју не расту јеле.

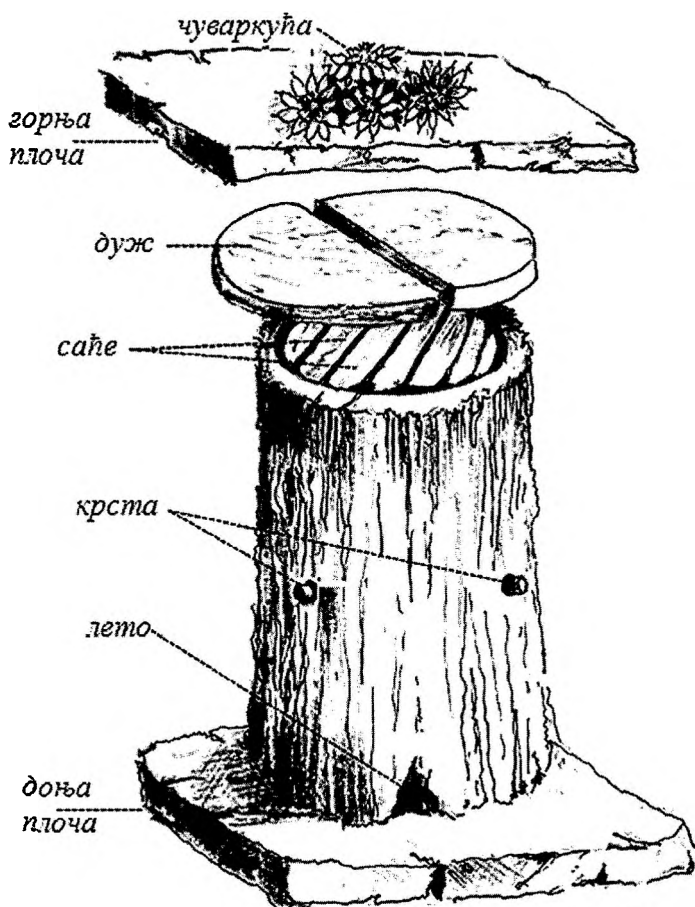
У именовану дашчаре, знатног трага су оставили и турцизми. Назив *чаѣма / ђаѣма*, од турског глагола *çatmak* 'спојити, склопити' (Скок s. v. *çätisati*), мотивисан је склапањем дасака. У југоисточној Херцеговини, потврђене су двије изведенице од турцизма *сандук*, мотивиране сличношћу облика: *сандуклија* и *сандучара*. Ова посљедња регистрована је и у Левчу, а сродни еквиваленти распрострањени су и у македонским говорима: *сандак / сандџк / сундук* (МЛА бр. 78). Тај турцизам је још више распрострањен у другим с-х. и словенским говорима у нешто измијењеном значењу, гдје означава кошницу с покретним саћем (в. 13.1.2.2.1).

У источној Босни, кошница с непокретним саћем „на четири ђошка“ назива се *лубура* (Тетима). У Босни је регистрован и синонимни турцизам *ѣахѣара*.

13.1.2.2.1.2.1. Као што је већ констатовано, *дијелови дубенице* и *гашичаре*, као и њихова диспозиција, истовјетни су и једнако се именују. Главни дио – цилиндрично или призмасто шупље тијело кошнице – не номинира се посебно, него се у номинацији идентификује са цјелином. Међутим, остали дијелови – поклопци, под, укрштене шипке и отвор за пролаз пчела, као и дијелови унутрашњости кошнице – именују се у једним случајевима општом, а у другим изразито пчеларском лексиком.

13.1.2.2.1.2.1.1. *Дужи*. Горњи отвор на тијелу кошнице, који углавном служи за вађење саћа, покрива се двјема, понекад и трима дашчицама, које стари пчелари најчешће називају континуантама прасловенске лексеме **dyľžь*, а у ужим ареалима *ѣоклоѣац*, *каѣак* и *каѣа*.

Најраспрострањенија је варијанта *дуж*, која се, као и остале, најчешће употребљава у плуралу: *дужи*. Њен ареал захвата јужни дио источне Херцеговине, а регистрована је и сјеверније, уз ток Неретве. Сјеверније од тог подручја раширене су префиксирание форме *зѣдуж / зѣдужа*, док у западној Херцеговини преовладава *дужва*. Уз те варијанте, у појединим мјестима регистроване су и рјеђе форме: *дужѣлина / дужѣрица / дужѣница / дужица* у југоисточној Херцеговини, а у секундарном извору потврђена је такође херцеговачка варијанта *дужалица* (са проблематичном акцентуацијом у РЈАЗУ). У случају када се овај поклопац састоји

(Л.Брачковић)

Херцеговачка дуб(ов)ина

од три дашчице, од средње и двију бочних, онда се оне и детерминишу: *средња дуж* и *крајња дуж*.

Мада на испитиваном подручју има помјерања значења овог назива са поклопаца кошнице на простор и предмете испод њега (в. 13.1.2.2.1.2.1.5; 13.1.2.2.1.2.1.7), њиме се углавном означавају дашчице којима се затвара горњи попречни отвор тијела кошнице па би тешко било прозрети мотив такве номинације без компарације са стањем у сродним језицима: пољ. *dłużnia* 'отвор брти или дубенице који служи за њихово опслуживање', *dłużycą / dłużiec / dłużnia / zdłuż / zdłużka* 'даска којом се затвара *dłużnia*' (Бланк 87), чеш. *dluž* 'дашчица којом се затвара кошница', диј. *dlužt* 'дашчица којом се затвара задњи отвор кошнице' (ЕССЈ s. v. *dylžь), рус. *должъ / должся / должик* 'затварач отвора кошнице' и 'отвор кошнице за насељавање ројева, преглед и сл.' (Попов 191, 192), блр. *дбўжєнь* 'дашчица у бочном отвору кошнице' (Серж. 22), укр. диј. *довж / довжска* 'велики бочни отвор на дубеници' (Ник. 208)

итд. Наведена грађа показује да се сродни еквиваленти односе на бочне отворе, предње или задње, и на њихове поклопце. Назив је стар, прасловенски, и односио се на отвор *брти (рус. и укр. *бортиъ*, пољ. *barć*), тј. на отвор пчелињег стана издубеног у живом дрвету, који је имао велики уздужни отвор за вађење саћа и друге пчеларске радње (Козл. 7-8), а касније, одсијецањем брти и њеним преношењем у пчелињак, преношени су и ранији називи, који су допрли и до јужних граница словенских насеобина, гдје није било брти ни бртништва. У херцеговачким дубеницама нема ни трага тог уздужног отвора, његову функцију преузео је горњи, у понечем и доњи попречни отвор, који се не номинирају посебно, а стари назив се везао за поклопац горњег отвора.

У југоисточној Херцеговини, регистрован је назив *gūia*, а с обје стране средњег тока Неретве забиљежени су синоними *gūia* и *zāgūia* у истом, као у нешто помјереним значењима, што је, вјероватно, резултат семантичке и творбене контаминације са блискозначном континуантом прасловенске лексеме **doga* – *gūia*, којом се означава и 'кратка храстова дашчица' (РСАНУ), која се употребљава и за поклопац дубенице. Да се ради о резултату контаминације, а не о употреби бачварског назива за дио кошнице, показује префиксирана форма *zaguia* паралелна са пчеларским синонимом *zaguja*. Неизвјесно је да ли су словачке творбене варијанте *duha* / *duša* / *dužina* / *dužinka* / *duška* / *zduža* 'дашчица којом се затвара већи отвор на предњој или задњој страни дубенице' (Нижн. Уле 170) посљедица истог семантичког процеса или пак континуанте прасловенске лексеме **dblъbъ*.

На једном мјесту у источној Херцеговини забиљежен је синоним *lāva* метонимијски помјерен са простора испод дужи на поклопац. У истој регистрованој реченици јављају се оба та значења.

У прилично широком ареалу у сјеверозападном дијелу испитиваног подручја, општим турцизмом *kāiak* означава се поклопац дубенице, што је потврђено и у црногорском говору Ријечке нахије. На ужем подручју око Неретве коегзистира и синоним словенског поријекла *йоклоџац*, који код данашњих пчелара и у другим крајевима замјењује архаизоване *гужи*.

У црногорским говорима, регистрован је синоним *ūog*, енантисемијски помјерен са доњег попречног отвора дубенице и дашчаре (Љешн. нах. 73; Кучи¹ 41), као и синоним *кружница* (Риј. нах. 143), мотивиран обликом поклопца дубенице. Овај посљедњи има сродних еквивалената и у другим словенским језицима: пољ. *kraźki* (Бланк 88), стпољ. *krag* (Концки 17), полес. *круї* и *кружџок* (Пол. 337).

У Покупљу се поклопац на дубеници назива *зачелак* (Сисак 18), што је дериват назива предњег дијела кошнице, очуваног у неким словенским језицима (Пуј. Мод. 130).

13.1.2.2.1.2.1.2. Учвршћивач йоклоџа. Поклопац на дубеници и дашчари се обично заљепљује *лијејом*, смјесом пепела и балеге, а на ширем простору источно од доњег тока Неретве, он се причвршћује кучасто савијеним ексером или резом, који се називају *крџкун*, што је дијалекатска варијанта познатијих ликова *крџкун* / *крџчун*, вјероватно поријеклом од грчко-романске лексеме *carassaut* (Скок s. v. *крџчун*). На истом подручју, једанпут је забиљежен и непрозирни синоним *гџрандула*, чији формант упућује на романско поријекло.

13.1.2.2.1.2.1.3. Кров. Поврх дужи, на дубенице и дашчаре се поставља какав кров, да би их штитио од падавина. То су обично равне плохе од приручног материјала: од камена, дрвета, коре, лима и сл. Означавају се општим називима тог материјала или предмета.

Најчешћи кров херцеговачких дубеница и дашчара био је незнатно заокругљен природни комад пљоснатог камена, па је и именован општим називом грчког поријекла *ѿлџча* / *ѿлџћа*, чије се значење понекад прецизира – *кӑменӑ* / *камѣниѡӑ ѿлџча*, јер у новије вријеме има плоча и од другог материјала. Такође се овај назив детерминише – *ѿрњӑ ѿлџча* – како би се његово значење дистинговирало од *доње ѿлоче* (в. 13.1.2.2.1.2.1.4). И у сусједним црногорским и далматинским говорима називом *ѿлоча* означава се кров старинских кошница. За камени покривач дубеница и дашчара у Попову је забиљежен турцизам *сӑчак*, којим се у локалној грађевинској лексици означава стреха од великих камених плоча.

Уз ток Неретве, најчешће се употребљава општи назив *ѿџклоѿцац*, чије се значење понекад детерминацијом прецизира – *ѿлӑвнӑ ѿџклоѿцац*. И синоним *ѿџкров* има знатну распрострањеност.

У Попову, према секундарном извору, кошница се покривала и комадом располовљене шупље класе, зване *хрӑа*, лексемом нејасног поријекла. Како у овим говорима сугласник *х* често алтернира са сугласником *к* (нпр. *хрбина* – *крбина*, *хрек* – *крек* и сл.; в. 13.1.2.2.1.1), може се претпоставити да је *хрӑа* фонетска варијанта лексеме *крӑа*.

У приморском дијелу Херцеговине, описан је ексклузивитет да се кров дубенице плео од смрекове коре и увезивао витином, који је означавао називом из одјевне лексике *кӑѿа* (Неум). Исти назив је регистрован у Војводини за одговарајући дио плетене кошнице (Недељков 170), односно *каѿѿар* (в. 13.1.2.2.1.3.1.5).

У посљедње вријеме, употребљавани су и други материјали за покривање дубеница и дашчара и називани су својим општим називом, нпр. *ѿлѧх* и сл.

13.1.2.2.1.2.1.4. *Посѿоље*. Дубенице и дашчаре постављане су на какву равну плоху, која је затварала њихов доњи попречни отвор. Обично је то била камена плоча, а понекад у сјевернијим крајевима и даска. Тај дио именован је општим називима одговарајућег материјала, као и општим именицама *ѿог*, *сио*, *сиуѿ* и њиховим дериватима.

Најчешће се постоље означава општим називом предмета, као и кров (в. 13.1.2.2.1.2.1.3), *ѿлџча* / *ѿлџћа* или одређеније – *доњӑ ѿлџча*.

У југоисточној Херцеговини, понегдје се камена плоча испод кошнице означава сложеницама *ѿосѿоље* / *ѿосѿољка* и *ѿосѿавак*. Кад је та плоча дебља, тј. ако је то раван камен, онда се назива *сиѿб* или *сиѿбљак*, а у сусједним Конавлима *сиуѿѿ*. И у неким словенским језицима постоје сродни еквиваленти: рус. *ѿогсиоље* и *ѿогсиавка* (Попов 211), полес. *сиѿвичик* и *ѿоѿсиѿавка* / *ѿуѿсиѿавка* (Пол. 350, 360), а више је потврда гдје је значење помјерено на одговарајући дио савремене кошнице (уп. Крејн бр. 425). Исходне прасловенске лексеме **stoľь* и **stьlpь* / **stьlbь* етимолошки су сродне јер су у вези са глаголом **stьlati*, *steljō*, ие. **st(h)el-* 'поставити', па су у сродству са синонимима *ѿосѿавак* / *ѿосѿавка*... (Фасмер s. v. стол; Скок s. v. стѿп).

У пограничним предјелима према Босни, дубенице и дашчаре се постављају на даске, обично подигнуте од тла, гдје је и по више кошница поредано на такво постоље. (Овакав начин постављања карактеристичан је за плетене кошнице и земљишта без камена.) Такво постоље најчешће се назива *дӑска*, а понегдје *сиѿдлица* или *ѿдг*. Овај посљедњи синоним има сродне еквиваленте у словеначком језику – *rod* и *rodnica* (Шмид 10) и украјинским говорима – *н'уг* / *ѿдг* / *ѿѧг* / *ѿдгӑк* / *ѿдгка* / *ѿѿѿика* / *ѿуѿка* / *сн'уг* / *сиод*, *ѿдгочка*, *ѿдѿѿдгка* и сл. (Ник. 206-207; Пол. 349).

У Покупљу, даска испод кошница с непокретним саћем назива се *сколек* (Сисак 18-19), што је девербал од *сколићи* 'начинити коло од чега'.

13.1.2.2.1.2.1.5. *Крсиа*. У прилично пространу унутрашњу шупљину дубеница и дашчара једино је уграђиван унакрст постављан пар дрвених шипки, који је у вишим кошницама удвостручаван, па и утростручаван. Те шипке су омогућавале пчелама да учврсте своје саће. Именоване су изведеницама од придјева *џријек* или дериватима општих синонима *крси* и *криж*, а понекад и другим називима, који су обично употребљавани у множини због двојности означеног предмета.

У изведеницама од придјева *џријек*, мотивисаним најкраћим спајањем наспрамних бочних зидова кошнице, на испитиваном подручју се јавља варијантност у квантитету рефлекса јата: лик *џрѣчке* прилично је распрострањен у источној Херцеговини, док су дуже форме *џријећке* / *џричке* регистроване само уз доњи ток Неретве. Једанпут је забиљежена и варијанта *џријечнице*, док старији извори свједоче о њеној знатно широј распрострањености у испитиваним говорима, па и у југоисточној Србији. Њен икавски лик *џричнице* знатно је чешћи у западној Херцеговини, као и *џричњаци*, регистровани на истом подручју. Са источне стране доњег тока Неретве, потврђене су варијанте *џрѣчаје* / *џрѣчује* и *џријѣчи*. Старији секундарни извори често се не слажу са савременим стањем, јер увијек биљеже дуже варијанте и на подручју гдје су данас заступљени само краћи рефлекси јата, што је, вјероватно, посљедица опште тенденције скраћивања његове замјене у префиксу *џрѣ-*.

На источном рубу Херцеговине и у сусједној Далмацији, укрштене шипке у кошници именују се плуралским облицима лексема *крси* или њеним дериватима: *крсиа* / *крсии* / *крсији* / *крснице* / *крснице* / *крсијенице* / *крсијељићи*, *окриша* и *наџкрсији*. Варијанте *крсиа* / *крсији* распрострањене су и у Црној Гори, у источној Славонији регистроване су *кришијенице*, а у сјеверозападној Босни *џрекришијај*. Формама *крсиа* / *крсији* служе се и католици у херцеговачко-далматинском пограничју мада је исходна форма *крси*, као ознака основног вјерског симбола, искључиво везана за православље. Католички синоним *криж* потврђен је у пчеларској функцији у сингулару само једном на западном рубу Херцеговине, а иста форма је регистрована у секундарним изворима и у сз. Босни, као и у чакавским, кајкавским и хрватским штокавским говорима. Плуралски облик *кријжи*, уз *крсиа* / *крсији*, употребљава католичко становништво у пограничном појасу између Херцеговине и Далмације, а потврђен је и на кајкавском подручју. Сложеница *џријкрижнице* забиљежена је у западној Херцеговини, а секундарни извор биљежи њену варијанту *џрекриже* у чакавском говору.

Еквивалентне континуанте обију исходних лексема – **krьstь* и **križь* – познате су и неким другим словенским језицима: рус. *крестиы* / *креситыцы* (Попов 198), полес. *крыж*, *крыжовницыы*, *џэрэхрэс'т'је* (Пол. 337, 348), слвч. *križe* (Кахаун. 197).

У сјеверној Херцеговини, извјесну распрострањеност има плуралски облик општег назива одговарајућег предмета – *иџије*, а у источној Херцеговини забиљежен казационални синоним *џријевори*, мотивисан протискавањем шипки кроз отворе на бочним странама дубенице.

Плуралским облицима назива горњег поклопца *џџжи* понекад се у југо-источној, као и *џџже* и *џџје* (в. 13.1.2.1.1.2.1) у западној Херцеговини означавају пречке у старинским кошницама.

У архаичнијем говору при ушћу Раме, забиљежен је синоним *илѣйке*, који је, вјероватно, девербал од *илесии*, јер се пречкама на извјестан начин преплићу кошнице.

Кад у кошницама постоји више пари пречака, онда се детерминацијом прецизира њихово значење: *доњѣ* и *јорњѣ крснице*, *доњѣ*, *срѣдњѣ* и *јорњѣ љрѣчке*.

У прелазној етапи између напуштања старинских и увођења савремених кошница, у дубеницама и дашчарама су паралелно постављане летвице испод којих су пчеле градиле саће. У источној Херцеговини је забиљежен њихов назив *љрѣчке*, а у пчеларској лексикографији *љријечњак*.

Према старијем извору из околине Мостара, пречке су се постављале у већ насељене старинске кошнице ради утврђивања њиховог саћа приликом њиховог сељења, што је означавано синтагмом *сврѣйаии саће* (Благач 30).

У сјеверозападној Босни, као и старијој војвођанској литератури, пречке се називају општом лексемом *љриѣке* (Б. Крупа I 94; Жив. I 22, III 26), а у Босанској крајини синонимом *чврчке* (Имљани 68), који не региструју расположиви лексикографски извори, а који је највјероватније сродан са лексемом *чвѣр* и њеном изведеницом *чврљика* 'дрвен клинчић у зиду' (Скок s. v. чвѣр).

13.1.2.2.1.2.1.6. Лейто. Отвор за пролаз пчела, обично прорезан при дну предње стране дубенице и дашчаре, најчешће се именује се изведеницама од глаголског коријена **let-*, затим одговарајућим општим грађевинским називима (*враѣиа*, *улаз*, *баѣа*, *буѣа*, *оканѣе*), као и девербалом мотивираним начином израде (*зарез*).

На готово читавом испитиваном подручју употребљава се нека од већег броја варијаната назива од основе *лейт-*, а често се у истој породици употребљава и по више варијаната, архаичније код старијих и иновираније код млађих говорника. Сјеверни појас испитиваног подручја заузима варијанта *лѣйто*, коју је забиљежио Вук и касније је постала општеприхваћен термин. Нешто јужније, од Раме на сјеверозападу до југоисточне Херцеговине, простире се ареал акценатске варијанте *лѣйто*. На истом том подручју, али код старијих говорника, још се чува архаичнији лик у женском роду – *лѣйта*. Продужавање наглашеног слога довело је на јужном рубу регије до рефлекса секундарног јата – *лијѣйто* / *лиѣйто*. У ји. углу Херцеговине и сусједним Конавлима уобичајене су и изведенице *лѣћа* и *лѣћело*, а нешто сјеверније *лѣћелиѣа* / *лѣћилиѣа*. У западној Херцеговини је потврђена варијанта *лѣйно*. У босанским говорима често се јавља варијанта *лейто* а потврђена је и у чакавском говору на Крку. У Црној Гори су регистроване изведенице *лейтар* (Ријечка) и *лѣйшало* (Трешњево, Кат. нахија) а у Србији *лейло*.

Сродни еквиваленти чести су и у другим словенским језицима: слов. *letavnik* / *letavnica* / *letavec* / *letovec*, *izletnica* (Шмид 6, 15), пољ. диј. *vylot* / *vylotek* / *vylat* (МАЗЈ бр. 226), чеш. *leták* (ЕССЈ s. v. *lětakъ), слвч. *letáč* (Мила 100), слвч. диј. *letáč* / *l'etáč* / *l'etáčik* / *leták* / *l'eták* / *litač* / *l'itač* / *l'itak* / *lietač*, *viletník* (Нижн. Уле 170), рус. диј. *лейѣок* (Иван. Авт. 14), полес. *лиѣѣок* / *лѣѣѣок* (Пол. 338).

Уз *лейто* и његове изведенице, често се као синоним употребљава грађевински назив аналогног дијела човјечјег стана *враѣиа*, а ријетко *улаз* и *улазнѣ враѣиа*. Према секундарним изворима, *улаз* је потврђен и у говору Куча, а његова изведеница *улазиѣиѣе* у Конавлима. Сродни еквиваленти потврђени су у руском језику – *лазѣа* (Попов 199), рус. диј. *лазѣѣа* (ЕССЈ s. v. *lazěja).

У западној Херцеговини употребљавају се и турцизми *баџа* / *бађа* ('отвор, рупа на крову') и *буџа* ('рупа') као називи лета. Изједначено значење у пчеларској лексци, као и гласовна сличност тих турцизама, довело је и до уједначавања акцената: *баџа* > *баџа*.

У архаичнијем говору при ушћу Раме, гдје се називом *лѣшо* означава пчелино крило (в. 1.4.1), деминутив *оканџе* служи за означавање пчелињег пролаза на старинској кошници. Нешто јужније, према секундарном извору, у истом значењу је потврђена основна форма *окно*, а у околини Сплита *окленица*. Мада су те варијанте помјерене из грађевинске лексике, оне су ипак у даљем сродству са еквивалентима у другим словенским језицима које су у директној вези са исходном анатомском лексемом: пол. *oko* / *oczko* (Бланк 89), пол. диј. *ok'enko* / *očko* / *osko* (МАЗЈ бр. 226), слвч. *očko* (Нижн. Уле 170), рус. *очко* / *очек* (Попов 208), полес. *око* / *очко* (Пол. 345), блр. *вџчко* (Серж. 21) и сл. Ово помјерање назива са анатомског органа на отвор на кошници извршено је по спољашњој сличности; на дубеницама се понекад лето буши сврдлом, па личи на око.

У југоисточној Херцеговини регистрован је синоним *зџрез*, мотивисан изрезавањем пролаза за пчеле на дну предњег зида старинске кошнице.

У старијој пчеларској литератури, што потврђује и РЈАЗУ (3), лето се назива и *ипрѣло* (Мед. I 1547; БХТ IX – 12, 247). Сродан еквивалент ушао је у бугарску пчеларску терминологију – *ипрѣлка* (ОЈЗСл L 0333). Сумњиво је њихово поријекло од префиксираног глагола *ипри*: **prě-ъd-lo* (Скок s. v. прѣло), мада се и то тумачење ослања на провидну мотивацију. Прије ће бити да су у вези са глаголом *ипресии-ипредем* и фраземом *ипрѣс на лѣшу*, којим се означава радња коју пчеле обављају на улазу у кошницу (в. 5.10.1).

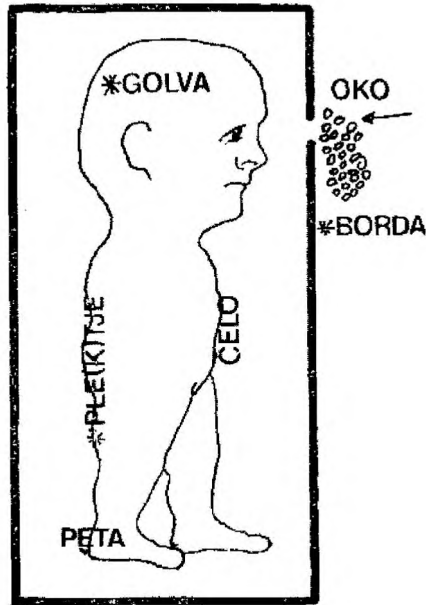
13.1.2.2.1.2.1.7. Горњи дио кошнице. У именовању горњег дијела унутрашње шупљине дубенице и дашчаре постоји велика уједначеност: на читавом испитиваном подручју, то је *илава*. Ареал овог назива знатно је шири: обухвата Црну Гору, Далмацију и Босну. Учествује у сложеници *шуй'вѣлава* (в. 2.1.2.2), као и у провербијалној употреби. Сродни еквиваленти постоје у сјевернословенским језицима, с тим што се они првенствено односе на одговарајући дио у брти, пчелињем стану издубеном у живом дрвету, а затим и на кошнице од класе: пол. *głowa* (Бланк 88), рус. *голова* (Жор. 79), укр. диј. *голова* / *іалава* / *олова* / *іолџка* / *олџка* (Ник. 207), блр. диј. *іалава* (Серж. 22), полес. *голова* / *іолџка* / *іоловн'а* (Пол. 328). Ти еквиваленти, а нарочито њихове изведенице, поред наведеног основног значења, означавају и већи број блиских референата. То помјерање анатомске лексеме на дио кошнице само је дио цјеловите антропоморфне пројекције анатомске лексике на најстарији словенски вјештачки пчелињи стан и његове еволутивне форме, што је резултат општег поимања пчеле у старом словенском вјеровању (Пуј. Анат.).

Уз општепознати назив *илава*, ужим ареалима се у синонимној функцији употребљавају дијалекатске форме лексеме *врх*: на западном рубу испитиваног подручја *вџв*, а на источном *вџ*. Постоје подаци и о сродним еквивалентима у украјинским говорима: *верх* / *вершџк* (Ник. 208), полес. *вџрх* (Пол. 323)..

У западној Херцеговини и Попову, називи поклопца кошнице с непокретним сањем *дуж* и *дџџва* (в. 13.1.2.1.1.2.1.1) помјерени су на горњи дио њеног простора. Слично помјерање забиљежено и у полеском сродном еквиваленту *довџ* 'средњи дио дубенице' (Пол. 329).

13.1.2.2.1.2.1.8. Доњи дио кошнице. Доњи дио унутрашње шупљине дубенице и дашчаре нема изразитог назива као горњи. На испитиваном подручју нема никакве континуанте прасловенског назива норијеклом из анатомске лексике **рѣта*,

чији се траг сачувао у сјевероисточној Босни у називу сата *зайейњак* (в. 6.2.2.6.1). Тиме би се могла објаснити нешто већа заступљеност лексеме *дно* у овом значењу него његовог антонима у именовану горњег дијела кошнице. У другим словенским земљама, гдје су дубенице обично и с доње стране затваране неким причвршћеним зидом, сродни називи су се обично везали за тај дио кошнице: слов. *дно* (Шмид 10), рус. *дно*, чеш. *дно* (Крејн бр. 330), слвч. *дно ul'a* (Мила 31), укр. диј. *дно / дѣнко / дѣнце / дн'шко / днишче* (Ник. 206), полес. *дно* (Пол. 329). И у испитиваним говорима лексема *дно* се везује за одговарајући зид у савременим кошницама (в. 13.1.2.2.3.4), а у говору Раме, као и у црногорским говорима, тај назив је енантисемијски помјерен на супротан зид, на поклопац (в. 13.1.2.2.1.2.1.1).

(Љ. Арнаут)

Антропоморфни модел њрасловенске кошнице

13.1.2.2.1.3. Плетене кошнице. Иако се на испитиваном подручју, изузев пункта у јужној Босни (Брест.), пчеле нису гајиле у кошницама оплетеним од прућа или сламе, ипак херцеговачки пчелари знају за њих, као и за неке од њихових назива који се употребљавају у осталим с-х. говорима: *џрнка*, *вршкар*, *џлејара*, *кош*, *кошара*, *крошња* или их означавају детерминисаним општим називима пчелињег стана. Кошнице од сламе употребљаване су у сјевеозападнијим крајевима, у Панонској низији и одлика су средњоевропске културе, док се у сјевероисточнијим предјелима кошнице плету од павити и сличног прућа и обљепљују смјесом балеге и блата и одлика су балканске и оријенталне културе. У јадранском сливу нису се употребљавале ни једне ни друге.

Трнка, најраспрострањенији назив кошнице оплетене од прућа познат је мањем броју херцеговачких пчелара, а раширен је у босанским и црногорским говорима и потврђен у јужној Србији и Лици. У Бањској повељи краља Милутина

(1313–1316) помиње се *ѿрњка* (Михаљчић 22). Вукова варијанта *ѿрмка* веома је раширена у Србији, на Косову, среће се и у Босни, док је варијанта *ѿрњка* регистрована у Лици. Нарочито је богато деривационо гнијздо регистровано у Војводини: *ѿрмка* / *ѿрнка*, *ѿрмкара* / *ѿрнкара*, а на два мјеста је регистрована и варијанта *сѿрнка* (Недељков 230). Међутим, не слаже се дефиниција 'врста кошнице плетене од сламе' са илустративним материјалом, који упућује на кошницу плетену од прућа. И ареал ове лексеме, који се простира већином у југоисточним дијеловима нашег језичког подручја и у сусједним словенским језицима, упућује на кошницу од прућа. Зато је проблематична њена етимологија из основе *сѿрн-*, тј. да је мотивирана сламом, од које се плету кошнице у западним крајевима. Именована је по основном дијелу кошнице плетене од прућа, по дрвеној облици која се с једног краја цијепа на више цјепчица око којих се плете пруће, а други крај, који вири из шиљатог врха кошнице, служи као рукохват. Тај дио се у Босанској Посавини назива *ѿрн*. Ријетка варијанта *сѿрнка* могла би бити резултат контаминације двају мотива – 'сламе' и 'трна', јер се у Војводини сусрећу обје врсте плетених кошница. Сродни еквиваленти у македонским говорима – *ѿрмка* / *ѿгърмка* (МЈА бр. 78) и бугарском језику – *ѿрњка* (Дунев 42) и *ѿрњена* (ОЈЗсл U 0279) односе се на кошнице од прућа. Гласовно слична словачка блискозначница *trunka* и њене варијанте *truna* / *trunečka* / *trunička* 'кошница од дасака' нису у сродству са балканском *ѿрнком*, него са истозначним словачким варијантама *truhla* / *truhlica* (Нижн. Уле 169), које потичу од њемачког назива *Truhe* 'сандук' (Брикнер 577; Фасмер s. v. *truná*).

У југоисточној Херцеговини и Пиви, кошницу плетену од прућа називају општим називом већег плетеног суда – *кошара*. Варијанте *кошар* / *кошарина* / *кошарица* раширене су у југоисточној Србији, али је по непрецизним етнографским записима тешко одредити да ли се оне односе на кошницу уопште или само на плетену кошницу. Сродни еквиваленти чести су у јужнословенским језицима: слов. *košar* 'кошница од сламе или прућа' (Новак 73), мак. диј. *кошар* / *кошара* / *кошера* / *кошарина* / *кошерина* / *кошарица* / *кошерица* / *кошарка* (МЈА бр. 78, није сигурно да увијек означавају плетену кошницу) и буг. *кошара* 'плетена кошница' (ЕССЈ s. v. **košara*), *кошер* 'кошница уопште' (Баб. 385), *кошернице* (Дунев 37). Овај назив, помјерен из сточарске лексике, етимолози објашњавају као романализам, настао од лат. *casearia* 'сирарница' или пак као изведеницу од прасловенске лексеме **košь* и романских форманата (ЕССЈ s. v. **košara* / **košaгь* / **košerъ*).

На другој страни с-х. језичког подручја, плетене кошнице се означавају континуантима прасловенске лексеме **košь* и њеним изведеницама. Исходни назив *кош* раширен је у Хрватској, претежно у кајкавским говорима, гдје се он уопштала и на све врсте кошница. За разлику од основног значења те лексеме 'плетена посуда', понекад се и детермише – *чмелски кош*. Са истог подручја потичу изведенице *кошка* и *кошица*, које се, вјероватно, односе на кошнице од сламе, какве су тамо практиковане. На подручју око босанско-сремско-шумадијске тромеђе, изведеницом *кошница* првобитно је означаван само пчелињи стан плетен од прућа, а у сусједној Славонији потврђена је њена варијанта *кошњица*, прилично проширена у пчеларској литератури XIX вијека. На испитиваном подручју, општи савремени термин за вјештачки пчелињи стан *кошница* нигдје није забиљежен у том првобитном значењу, изузев кад се посебно детерминише – *ѿлѿшенѿ кошница* / *кошница*, исто као и *ѿлѿшенѿ дубина*. Сродни еквиваленти чести и у другим словенским језицима: слов. *košnica* 'кошница од сламе', *koš* (Шмид 7), мак. диј.

кош, *кошница* (МЛА бр.78), буг. диј. *кош*, *кошница* 'плетена кошница', укр. диј. *кош* (ЕССЈ s. v. *кошь), пољ. диј. *koška / kuška / koska / kuska* 'кошница од сламе' (МАЗЈ бр. 237), чеш. *koš, košnice*, пољ. *kószka*, рус. *кош* 'кошница од сламе' (Крејн бр. 822), словч. *kôš, košnica* 'кошница од прућа или сламе' (Мила 86).

У јужној Босни, кошница оплетена од прућа означава се називом *крџиња*, помјереним са плетене посуде на исти начин као што је то случај са *кошем* и његовим изведеницама. У секундарном извору, забиљежен је двочлани назив *челска крџиња*, којим се прецизира значење ове вишезначне лексеме. Поријеклом је од прасловенске лексеме **krosno*, чије је првобитно значење било 'навој, обртни дио ткачког стана' (ЕССЈ).

Синоним *бајшара*, распрострањен у србијанским говорима (РСАНУ s. v. батара² 3) такође је помјерен са веће плетене посуде, мада се код њега уочава и веза са називом његовог карактеристичног дијела *бајшак* (в. 13.1.2.2.1.3.1.2).

На јужном рубу испитиваног подручја, пчелари трнку називају изведеницом *илџшара*, мотивираном начином израде, називом који има дугачак ареал од Подравине, преко Славоније, сусједних босанских крајева и Срема, па све до источне Србије. Сродни еквиваленти потврђени су у словеначком језику – *pletar / pletarnik, pletenica* (Шмид 7, 11) и словачким говорима – *pleceňak, pl'eceňak / pleceňik / plecenaček, pleceni ul'* (Нижн. Уле 168).

Мјестимично се на испитиваном подручју кошница од прућа именује изведеницом *вршкарара*, мотивисаном шиљатим врхом референта, или сродним називом сличног рибарског оруђа *врша*. Назив *вршкарара* раширен је у источној Босни и Србији, у хомољском говору потврђена је варијанта *вршкарара*, а у Левчу, гдје је назив *шрмка* вјероватно има и шире значење, забиљежен је детерминисани назив *шрмка вршкарара*.

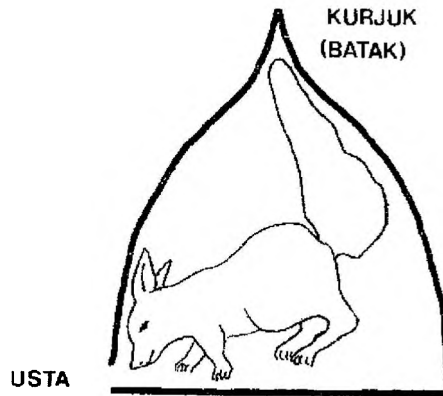
Називи кошница од сламе, раширених у панонском дијелу Хрватске, *шкрилачарка* (Лупоглав 92) и *звонара* такође су мотивисани њиховим обликом (*шкрилак* 'шешир').

13.1.2.2.1.3.1. Дијелови. Називи дијелова плетених кошница дјелимично се разликују од назива одговарајућих дијелова дубеница и дашчара, што је резултат њиховог неподударног облика, различитих мотива именовања, ареала, а можда и културе чије су они обиљежје.

13.1.2.2.1.3.1.1. Већином у секундарним изворима, регистровано је неколико особених назива лета на плетеним кошницама. У Бихору је забиљежен девербал *илџно*, семантички пандан *оканцу* у дубеницама. У југозападној Србији, пчелињи пролаз на плетеној кошници се означава анатомским називом *усија* (Косово 320), коме одговара бугарски еквивалент *усија* (Дунев 59), а у југоисточном дијелу тог подручја регистрован је синоним нејасне мотивације *гујка* (Лужн. 13). У сјеверозападној Босни, потврђен је синоним *јајило* (Б. Крупа I 94), сродан лексеми *јајшо*, мотивиран честим јаћењем, сакупљањем пчела на лету. У кајкавским говорима распрострањени су синонимни германизми *лукња* (Сисак 20) и деминутив *лукњица* (Лобор 229; Стативе 54).

13.1.2.2.1.3.1.2. Карактеристичан дио кошнице плетене од прућа је држач уграђен на њеном шиљатом врху, помоћу кога се она подиже. Његовим називима понекад је мотивисана номинација цијелог пчелињег стана. У Босанској Посавини, према казивању др Ненада Николића из Орашја, тај дио се назива *шрн*, од чега је и изведен назив одговарајуће кошнице – *шрнка* (в. 13.1.2.2.1.3). И у синониму

ба̋џак / *ба̋џак*, забиљеженом на Фрушкој гори (РСАНУ 4), огледа се релација са србијанским називом одговарајуће кошнице *ба̋џара* (РСАНУ, s. v. батара² 3), мада је тај назив помјерен са већег плетеног суда, као што је случај и са већином његових синонима. У пчеларској лексици, која је изразито словенског поријекла, у Војводини је регистрован и синоним турског поријекла *курјук* (РСАНУ 3). Референти означени анатомским називима *курјук* ('животињски реп, коријен репа') и *ба̋џак* ('живински или жабљи бут', из кога вири бутна кост) својим обликом подсећају на држач кошнице оплетене од прућа и сасвим би логично било закључити да се у овом случају ради о обичном метонимијском помјерању њихових назива. Међутим, широм компаративном анализом анатомске лексике у номинацији дијелова пчелињих станова дошло се до закључка да је то помјерање резултат териоморфистичког поимања пчелињег стана 'уста' – 'реп' и вјероватно је тај турцизам доспио са Оријента заједно са кошницом од прућа (Пуј. Анат. 137–138).

(Њ. Арнаут)

Териоморфни модел балканске џирнке

13.1.2.2.1.3.1.3. Усљед мале висине плетених кошница, обично се у њима не утврђује саће пречкама. Међутим, приликом сељења тих кошница, оне се пробадају једним плоснатим шиљком ради учвршћења њиховог саћа. То дрвце се, за разлику од пречака у дубеницама и дашчарама (в. 13.1.2.2.1.2.1.5), означава сингуларним формама: *џријечњак* (Жив. II 1464), *џријика* (Жив. I 22), *џребој* (РЈАЗУ s. v. пријебој), *џрибој* (Чуд. 60; Мед. I 1547).

13.1.2.2.1.3.1.4. Горњи дио унутрашњости кошнице од прућа, у јужној Босни се назива *лава*, *вршац* или *врх крдињџ*. У истом значењу *лава* је регистрована у источној Босни (РСАНУ 7) и у пчеларској лексикографији.

13.1.2.2.1.3.1.5. Насељене плетене кошнице су се штитиле од кише и екстремних температура купастим кровом савијеним од трешњеве или липове коре, као и исплетеним од сламе, шевара или папрати, сличног *каји* на дубеницама из херцеговачког приморја (в. 13.1.2.2.1.2.1.3). У источној Босни, Срему и западној Србији тај кров се назива *ка̋џџар* (Вук 273; Тетима 111; Црњелово 177; Ужице 345; Ст. Влах 341; Фр. гора 26; Гружа 72; Жив. I 14; Мед. I 1518; Руж. 27). У јужној Србији су регистроване варијанте: *ка̋џџар* (Леск. 31), *ка̋џџор* (Лужн. 10) и *ка̋џџор*

(Цр. Река 336). Деноминалом *окайшарийи* означавано је покривање кошница каптаром. У сусједном македонском говору околине Куманова потврђен је сродан еквивалент *кафшар* (МЛА), као и књижевнојезичка варијанта *кафшарка* (РМЈ). У словеначком језику *kāpiār* означава исти предмет, а наш извор упућује, ваљда, на мађарско поријекло те ријечи – *kaptár* (Ј. Juranić, *Srbskohrvatsko-slovenski slovar*, Ljubljana 1972) којом се у савременој мађарској терминологији означава кошница (ОЈЗСл У 0268). И у југоисточном словачком говору назив *kaptar* има исто значење као у мађарском – 'кошница' (Нижн. Уле 169). О поријеклу наведене лексеме етимолози нису сагласни, па ће требати шира експликација.

Насупрот балканској лексеми изведеној формантом *-ар*, у сјевернословенским језицима постоје блискозначнице са формантом *-ур*, којим се означавају разна покривала за човјечју главу, капуљача, топла капа: струс. *кайшурь*, рус. *кайшурá*, блр. *кайшур*, укр. *койшур*, пољ. *kaptur*, чеш. *kaptour* (Фасмер s. v. каптурá). У пољском говору Вармије и Мазура називом *kaptur* означава се пчеларска капа (Варм.). У руском постоје и варијанте *кайшѣрь* / *кафшѣрь* 'покривач монашке камилавке код старовјераца' и *койшѣрь* 'врећа за заштиту главе од комараца' (Фасмер).

Не повезујући наведено сјевернословенско лексичко-семантичко гнијездо са балканским блискозначницама и оповргавајући укоријењено мишљење да нотичу од италијанског еквивалента *capparo / capero* због епентетског *-и-*, Фасмер претпоставља да су то посуђенице из оријенталних језика, у којима се њима означавају врсте врећа. С обзиром на то да је и балканска кошница од прућа оријенталног поријекла, могло би се прихватити то мишљење да није тешко повјеровати да би такав оријентализам продро у пољски и поготово у чешки језик и да би се његово профано значење помјерило и у сакрално. Није поузданија ни Скокова претпоставка о посуђеници из мађарског, јер су хунгарски номади већином усвојили пчеларску лексичку од сусједних народа. У овом случају, у мађарском је дошло до помјерања значења са дијела на цјелину, што је заједничка одлика и сусједног словачког језика. С обзиром да и *kaptar*, румунски еквивалент Вуковом *кайшару*, има синоним *сáptan*, Скок даје предност његовом поријеклу од румунског фитонима *capitalan* (*Petasides officinalis*) којим се означава биљка лопух, чије се лишће употребљава за израду каптара (Скок s. v. кáптáр). Можда је синоним *сáptan* могао настати од поменутог фитонима, али за *kaptar* то се не би могло прихватити јер се он и гласовно и семантички потпуно уклапа у интернационално лексичко-семантичко гнијездо веома пространог ареала. А, уосталом, и румунски језик карактерише масовно посуђивање пчеларске лексике од сусједних народа, док је обратан процес био искључен.

Очито је да је српска пчеларска лексема *кайшар*, као и њени сродни еквиваленти у језицима сусједних народа, изведена од исте основе као и блискозначнице изведене помоћу других форманата које означавају одговарајуће хумане одјевне предмете јер, поред истог основног морфема, имају и заједничку архисему – 'покривач'. Стога би у трагању за њиховим поријеклом било боље поћи од јужносрбијанских и сусједних македонских форми које имају сонант *в* или његов обезвучени парњак *ф* умјесто раширенијег билабијала *и* и довести их у везу са латинским ријечима *cautor* 'чувар, заштитник' и са одговарајућим глаголом *cavere* 'чувати, штитити' (Дворецки 166), у чему постоји и гласовна и семантичка сагласност између назива дијела кошнице и назива одјевних предмета.

И јужносрбијански синоним *йокривало* (Лужн. 10) мотивиран је функционалним семантичким обиљежјем.

13.1.2.2.1.4. У Далмацији се спомињу још ваљкасте кошнице састављене од већег броја дашчица, које се означавају дијалекатским турцизмом *вучија* (Кула 68), називом помјереним из баварске лексике. На острвима Брачу и Хвару, донедавно се могла видјети *каменица* 'кошница од камених плоча' (ЕССЈ s. v. *kamenica).

13.1.2.2.2. Кошнице с покретним саћем

13.1.2.2.2.0. Главно обиљежје савремених кошница је покретљивост њиховог саћа, која је омогућена уградњом покретних оквира са вјештачким сатним основама. Одузимењем меда из ових кошница не уништава се саће у њима, омогућен је лаган увид у стање пчелињег друштва и обављање разних радњи ради повећања њиховог приноса. Та револуционарна пчеларска иновација у Херцеговини је отпочела крајем XIX стољећа па, иако је у појединим периодима подстицана и неким економским мјерама, тек је почетком XXI вијека замрло пчеларење у старинским дубеницама и дашчарама.

13.1.2.2.2.1. Увођење нових пчелињих станова пратио је и њихов нови назив *кошница*, преузет у стручну терминологију са семберско-сремско-мачванске тромеђе, којим је раније означавао плетени пчелињи стан (в. 13.1.2.1.; 13.1.2.2.1.3). Значење овог термина се на испитиваном подручју у прво вријеме и ширило, преносило се на дубенице и дашчаре, а и ограничавало само на кошнице с покретним саћем упоредо са нестајањем старинских кошница. Стога се, уз уобичајено означавање савременог пчелињег стана акценатским варијантама термина *кџишница* / *кџишница* / *кџишница*, тај референт прецизније означава и детерминацијом једног од општих назива вјештачког пчелињег стана: *кошница*, *улишиће*, *дубина*, *дубовина*, *чела*. Најчешћи детерминатор је придјев *умјетни* и његова блискозначна изведеница *умјетнички*, који захватају шири појас од сјеверне до југоисточне Херцеговине, док се њихови икавски ликови *умишни* и *умишнички* пружају југозападно од тог појаса: *умјетна* / *умишна* / *умјетничка* кошница, *умјетна* / *умишна* дубина, *умјетна* дубовина, *умјетна* / *умишна* / *умјетничка* чела, *умјетно* / *умишно* / *умјетничко* улишиће / *умишиће*. У Пиви и сусједном дијелу Херцеговине, одговарајући детерминатор је општи синоним *вјештачки*: *вјештачка* кошница, *вјештачко* улишиће, *вјештачка* чела. Понекад се употребљавају и други детерминатори: *модерна* чела, *модерно* улишиће, *савремена* кошница, *ирва* кошница. У говору се најчешћи детерминатори обично осамостаљују: *вјештачка*, *идкретна*, *умишно*, *умјетна*, *умјетничка*.

Вишечлани стручни термин *кошница с покретним саћем* има врло слаб одраз у херцеговачкој професионалној лексици: забиљежени су код истог пчелара окационализми *кошница с покретним саћем* и *чела с покретним саћем*. На више мјеста потврђена је синегдоха *идкретно саће* / *саће*, као и осамостаљени детерминатор *идкретна*. У старијој пчеларској литератури често су употребљавани двочлани називи слични народним: *оквирна кошница*, *покретна кошница*, *мобилна кошница*, али и вишечлани: *кошница с покретним саћем*.

Назив првог типа савремене кошнице употребљаване у нашим крајевима *ћерзонка* проширио се у србијанским и црногорским крајевима на све кошнице с покретним саћем, што је нашло извјесног одраза и у херцеговачким говорима. Добра је име по пољском пчелару Ђерзону (Dzierzon), једном од првих конструктора кошница с покретним саћем. На кајкавском подручју регистрована је варијанта *ћирзонка*.

Синоним *фабрикуша* мотивисан је израдом кошнице ван домаћинства, у фабрици или занатској радњи.

На сјеверозападу испитиваног подручја, кошница с покретним саћем назива се турцизмом *сандук*, што је општија одлика босанских говора, као и старије босанске пчеларске литературе. Сродан еквивалент забиљежен је у полеским говорима: *сандук* (Пол. 360).

13.1.2.2.2.2. Кошнице с покретним саћем обично се сврставају у три групације: *настављаче*, *йолошке* и *лишњаче*.

13.1.2.2.2.2.1. *Настављаче*. Од кошница с покретним саћем у Херцеговини су већином распрострањене настављаче, чију је висину могуће повећавати и које се отварају с горње стране. Њихова запремина се, према потреби, повећава или смањује додавањем или одузимањем четвртастих тијела – *наставака*. На испитиваном подручју употребљава се неколико типова таквих кошница, а у прошлости их је било и више, о којима је остало мање сазнања. Напреднији пчелари их именују искључиво општим стручним термином деноминалног поријекла *настављача*. Сродни термилошки еквиваленти срећу се и у другим словенским језицима: чеш. *nastavkový úl*, полј. *ul nadstawkowy* (Крејн бр. 416), слвч. *nadstavkovy úl* (Мила 129) и рус. диј. *наста́вка* (Иван. Авт. 7).

У јужној Босни, настављача се именује детерминацијом народног назива кошнице – *двдсџрајнић сандук*.

Поједини типови настављача проширују се додавањем тијелâ упола мање висине од основног тијела, тј. полунаставака. За означавање таквих кошница пчелари се веома ријетко служе термином *йдлунастављача* / *йдлунастављача*.

13.1.2.2.2.2.1.1. Раније је употребљавано више типова већином нестандардизованих кошница настављача. Њихови градитељи нису били ограничени ни димензијама нити другим њиховим одликама, па су правили разноврсне пчелиње станове, који су добијали одговарајуће називе. Пошто су те кошнице обично биле кратка вијека, њихови називи су најчешће с њима и ишчежавали. У околини Мостара, употребљавана је кошница *бечанка* / *бешанка*, за коју се, према расположивим подацима, не може утврдити ни којој је групацији кошница припадала. Иако је Јован Живановић својевремено био веома цијењен међу напредним херцеговачким пчеларима, нема података да је његова настављача употребљавана у овом крају, али је у упамћеном називу *живановићка* остао слабашиан траг о њој. У околини Стоца била је позната *буринџка*, названа по столару Бурини.

Иза Првог свјетског рата приступило се извјесној њиховој стандардизацији. На испитиваном подручју, и данас је прилично распрострањена настављача *јуџословенка*, упркос њеној неусклађености са стандардним справама за истресање меда и израду сатних основа. Конструисао ју је дубровачки пчелар Антониоли иза Првог свјетског рата, назвавши је *јуџословјенска кошница* или *усџравна „Јуџословјен“* (БХТ XV 12, 177-183). У херцеговачким говорима, назив је универбизован и јавља се у двије варијанте: *јуџославџенка* у сјеверозападном и јужном дијелу и *јуџослџџенка* на источном рубу регије.

Пошто је ту кошницу модификовао пчелар Јовановић, повећавши јој висину оквира са одговарајућим тијелом, јавила се потреба за додатном детерминацијом, па је првобитни тип означаван називима *мала* или *сџара јуџословенка*, за разлику од

иновиране *велике јуџославенке* или, обичније, *јовановићкѐ*, како се данас искључиво назива у источној Херцеговини.

Послије Другог свјетског рата, уз стандардизацију настављача, приступило се и њиховој индустријској производњи.

Једна од најраширенијих настављача у источном дијелу ондашње државе била је полунастављача *Дадан-Блајтова кошница*. Названа је по француском конструктору Дадану (Dadant) и њеном швајцарском усавршиоцу Блату (Blatt). У испитиваним говорима, стручни назив је доживио велики број трансформација и упрошћавања: *Дџдам-Блајтова кошница* / *Дџдан-Блајтова кошница* / *Дџдем-Блајтова кошница*, *Дџданова*, *Дџданџова кошница*, *дџданблајџ* / *дџдамблајџ*, *дџдамблајџка* / *дџдамблајџка*, *дџданблајџка* / *дџданблајџка*, *дџданблајџџка*, *дџдемблајџка* / *дџдемблајџка*, *дџдембланка*, *Дџдин-Блајтова*, *блајџина*, *наџдабланк(а)*, а најраширенија је једночлана изведеница *дџџанка*. У југоисточној Босни, забиљежена је варијанта *дџнеблајџка*. У пракси се Дадан-Блатовој кошници често, умјесто нормалног наставка, додаје полунаставка, па се таква кошница назива *џдлудџџанка*.

Међу називима савремених пчелињих станова, на једном мјесту је споменут *фџрџџ*, ваљда деформисан назив Фарарове кошнице, назване по америчком пчелару Фарару (Farrar), који је своје кошнице састављао само од полунаставака Дадан-Блатове кошнице.

Друга, у бившој држави стандардизована настављача била је *Ланџџроџ-Руџџова кошница*, распрострањена у сјеверозападнијим подручјима (Војводина, Славонија и Далмација), која у новије вријеме све више из Херцеговине истискује Дадан-Блатову кошницу. Названа је по америчким конструкторима Лангстроту (Langstroth) и Руту (Root). У вријеме сакупљања грађе за овај рад 70-их година XX вијека, тек се била почела одомаћивати на испитиваном подручју, па су је поједини напреднији пчелари и именовали: *лџнџџроџ-руџџ*, *лџнџџ-руџџ*, *лџнџџроџ*, *руџџџџџка*, *Руџџова кошница*. Данас је прилично распрострањена и назива се обично изведеницама њене скраћене ознаке ЛР: *лџрџџка*, *елџрова кошница*.

13.1.2.2.2.2.2. Раније су се у Херцеговини више употребљавале *џолошке*, кошнице правоугаоног пресјека и без наставака, које су се проширивале хоризонтално и које су отваране с горње стране. Стручни термин девербалног поријекла *џдлошка* познат је пчеларима који имају дужу породичну традицију гајења пчела у савременим кошницама.

Како *полошке* егзистирају још само у њиховом сјећању, није јасно да ли се остали називи односе на одређени тип такве кошнице или су прави синоними називу *џолошка*. Најчешћи назив је *амерџџанка*, о којој пчелари имају само магловиту представу да је то некаква *лџџџџџ кошница*, како је, почетком прошлог вијека, још назива мостарски пчелар Велагић. На једном мјесту је забиљежена и неадаптирана варијанта *амерџџанер*. Нејасан је мотив такве номинације с обзиром на чињеницу да су настављаче амерџџког, а *полошке* француског поријекла. Насупрот тој херцеговачкој номинацији, називом *амерџџанка кошница*, коју региструје пчеларска лексикографија, означава се тип настављаче.

У југозападној Херцеговини, кошница без наставака се назива деадјективном изведеницом *дџлџџџ*.

13.1.2.2.2.2.3. Термином *лисџџача* означава се кошница с покретним сађем која има непромјенљив унутрашњи простор подијељен на доњи и горњи дио и

која се отвара са задње стране. У оба дијела оквири су поредани као књиге на полици. Рецепција стручног термина у испитиваним говорима је незнатна, као што је и одговарајућа кошница ријеткост, с тим што је гласовно усаглашен са природом нашег језика – *лишњача*. Лишњаче су распрострањене у њемачким земљама и њиховом окружењу.

Један тип ових кошница, погодан за павиљонско пчеларење и сељење, стандардизован у Словенији и проширен у западним дијеловима Хрватске, примјењује се мјестимично и у Херцеговини. Именује се називима било дословно преузетим из литературе или адаптираним – *а-жѣ иѣњ*, *ајжѣјка* / *ајжѣјка*, било мотивисаним њеним географским поријеклом – *словѣнскѣ кошница* и *словѣнка* или ауторством – *жнѣдѣршићка*. Названа је по њемачком конструктору Албертију (Alberti) и словеначком модификатору Жндершичу.

13.1.2.2.2.4. У вријеме увођења кошница с покретним саћем било је и комбиновања оба начина пчеларења у истим пчелињим становима: у горњем дијелу дубенице или дашчаре постављани су оквири, како би се једноставније одузимао мед, а простор доњег дијела препуштан је пчелама да слободно у њему праве саће за легло. У источној Херцеговини такав пчелињи стан називан је *идлугубѣћа кошница* или *модѣрнѣ дубовина*.

13.1.2.2.2.5. *Кошнице посебне намјене.* У савременом пчеларству, значајну улогу имају двије врсте малих кошница са мањим бројем оквира које служе за оплођавање и чување матица.

13.1.2.2.2.5.1. *Ойлогњак.* За производњу квалитетних оплођених матица напреднији пчелари у новије вријеме употребљавају обично неку кутију насељену групом пчела на мањем броју нестандардних оквира са саћем, у којој се леже матица из додатог зрелог магичњака, гдје се и оплођава. У савременој терминологији означава се девербалом *ойлогњак*, који, с обзиром на новину, има веома слаб одраз у херцеговачкој професионалној лексички, гдје је потврђен само у двије акценатске варијанте: *ојлогњѣк* / *ојлогњѣк*. Сродни терминолошки еквиваленти употребљавају се у чешком – *oplodňáček* (Крејн бр. 414) и словачком језику – *oplodniáčik* (Мила 148).

13.1.2.2.2.5.2. *Нуклеус* је мања кошница са неколико оквира нормалне величине, односно нормална кошница преграђена у више дијелова, насељена малобројнијим пчелињим друштвом, која служи за дуже чување резервних матица, а може се искористити и у друге сврхе. С обзиром на општу распрострањеност тог референта и дужу његову примјену, херцеговачки пчелари га именују већим бројем варијаната интернационалног термина непрозирне им мотивације, као и извјесним бројем синонима изведених из изворне лексике.

Интернационални термин латинског поријекла *нуклеус* са својим варијантама проширен је у пространом ареалу источно од Неретве. Распрострањен је у књижевнојезичкој варијанти *нуклеус*, која се у народним говорима и диверзификује на разне начине усљед разних путева њене рецепције: *нуклеус* / *нуклеуз* / *нуклејиз* / *нуклаус* / *нуклаус* и *нуклејр*.

На лијевој обали доњег тока Неретве, гдје савремено пчеларство има дужу традицију, осјећа се тежња да се нуклеус именује властитим лексичким средствима провидне мотивације: изведеница *мѣйичњѣк* заузима извјестан ареал, девербал

о̀дјојња̀к регистрован је на јужном рубу Херцеговине, а деминутив *ројче / ројће* помјерен је са малог ненасељеног пчелињег друштва на стан у којем живи. Овај посљедњи употребљаван је и у пчеларској периодици почетком XX вијека.

Понекад се нуклеус номинира и детерминацијом општих назива пчелињег стана: *ма̀ла ко̀шница* и *сиџијалнџ улишиџе*.

13.1.2.2.3.1. Дијелови кошнице с њокреџним саџем. Основни дио кошнице с покретним саџем је њено тијело, које се састоји од четири вертикална дашчана зида. У номинацији се обично идентификује с цјелином: *к̀ошница / ко̀шница / ко̀шница*, понекад се детерминацијом прецизира то значење: *к̀ошџур ко̀шнице*, или се метафорички означава општим називима: *к̀оцка, на̀сџавак, са̀ндук, ку̀шиџа* и *о̀колишиџа*, а напреднији челари се понекад послуже и термином *џијело (кошнице)*.

13.1.2.2.3.2. На̀сџавци. Тијело кошнице настављаче може се проширивати додавањем једног или више дијелова који се означавају термином *на̀сџавак* кад је тај додатни дио идентичан са тијелом кошнице, а ако је упола нижи, онда се назива *џолуна̀сџавак*. На испитиваном подручју оба та термина су веома распрострањена, с тим што се први употребљава у ширем и ужем значењу 'тијело кошнице' и 'додатни дио кошнице'. Та двозначност термина *на̀сџавак* огледа се и у његовој детерминацији, било нумеричкој: *џрџи / џрџи на̀сџавак* је код једних информатора додатни дио основном дијелу, други по реду од пода, а код других и основни, приземни дио кошнице; *грџи на̀сџавак* је код једних трећи дио од пода, а код других други дио; или у просторној детерминацији: *о̀оњи / о̀оњи : џорњи на̀сџавак*. Сродни терминолошки еквиваленти распрострањени су и у другим словенским језицима: слов. *nastávek / nadstavek* (Шмид 9), чеш. *nástavek* пол. *nadstawka*, рус. *на̀сџавка* (Крејн бр. 268), слвч. *nadstavok* (Мила 129), као и у полеским говорима: *на̀џиџавак / на̀сџавак* (Пол. 343).

Најпотпунији синоним *на̀сџавку* је *сѝраџи*, помјерен из грађевинске лексике, а раширен на источном рубу Херцеговине у ужем (*џорњи сѝраџи, џрџи сѝраџи*) и ширем значењу (*о̀оњи сѝраџи*). Према називу *једно̀сѝраџина џерзонка* из Шумадије (Јарм. 35), може се закључити да се и тамо овај назив употребљава у ширем значењу, тј. за сваки дио тијела кошнице, па и приземни. Назив *к̀оцка*, преузет из геометријске терминологије, а у пчеларској употреби уобичајен је у југоисточном дијелу испитиваних говора само у ширем значењу – 'свако тијело кошнице настављаче', док му је за уже значење потребна детерминација – *грџи к̀оцка*.

Много мање фреквентним турцизмом *са̀ндук*, као и *коцком*, такође се у ји. дијелу испитиваног подручја означава свако тијело кошнице настављаче, а за уже значење потребна му је нумеричка детерминација – *џрџи са̀ндук*.

Додатак основном дијелу неких типова настављача упола мање висине од нормалног у испитиваним говорима означава се акценатским варијантама *џдлуна̀сџавак / џолуна̀сџавак*. (Општија одлика испитиваних говора је да оба члана сложеница са првим чланом *џолу-* обично задржавају своје акценте, нпр. *џдлу-џкџир, џдлуна̀сџављача, џдлумџдџернџ дџубина, џдлудџаџанка, џдлудџубџеџа ко̀шница*, што показује да се још нису сасвим одомаћиле, насупротив *џолу̀сџариџи*, архаичној дијалекатској лексеми.)

13.1.2.2.3.3. Пло̀дишиџе и мѐдишиџе. Поред подјеле тијела кошнице на механичке дијелове (наставци, полунаставци, коцке), постоји и њихова бинарна

подјела према функцијама: дио у којем се одгаја легло – *йлогииште* и дио у којем се складишти мед – *медиштие*. Ова подјела се обично поклапа са претходном, јер је у настављачама и лишњачама у њиховом приземном дијелу готово увијек плодиште, а у додатном медиште. У настављачама, и више наставака и полунаставака може бити обухваћено медиштем (в. цртеж 13.1.2.2.2.3.8). У полошкама плодиште заузима средишње, а медиште бочне оквири. Иако су новијег поријекла, наведени термини су масовно усвојени на испитиваном подручју, а нарочито *йлогииште*. У периферним говорима чују се књижевнојезичке варијанте *йлџџиште* и *мџџиште*, док варијанте *йлџџиште* и *мџџиште* заузимају простран средишњи ареал, при чему се често губе ненаглашене дужине – *йлџџиште* и *мџџиште*. У шћакавском говору сјеверне Херцеговине, потврђена је варијанта *йлџџише*.

И у неким другим словенским језицима, егзистирају сродни еквиваленти изведени истим формантом, али само у словеначком језику постоји паралелизам за оба термина: *plodišče – medišče* (Шмид 14, 8), док у чешком *plodiště – medník* (Крејн бр. 102, 887) и у словачком *plodisko – medník* (Мила 165, 115) изостаје такав паралелизам. У бугарском је формантом *-ик* изведен и први члан овог опонентног пара: *йлџџник* (Баб. 385).

13.1.2.2.2.3.4. Подњача. Доњи дашчани зид кошнице у српској терминологији се назива *йодњача*, а у хрватској *йодница*. На испитиваном подручју, те изведенице имају јак одраз, нарочито прва, која се јавља у више акценатских варијаната: најраспрострањенија је *йџдњача* у источној Херцеговини, на истом подручју нешто рјеђе се наглашени слог продужава – *йџдњача*, а у јужној Далмацији мијења интонацију – *йџдњача*. У долини Раме регистрована је *йџдница* и у ји. Херцеговини *йџдница*. Приличну распрострањеност у јужној регији има и исходна лексема *йџд*. Сродни еквиваленти чести су и у говорима других словенских језика: слов. *ródnica, rod* (Шмид 10), укр. диј. *н'иг / љџг / љџг, љџгка / љџџка / љџгка, љџгочка* итд. (Ник. 206–207), полес. *йџџка* (Пол. 349).

У сјеверној Херцеговини, доњи зид кошнице често се именује општим синонимом *днд*, који има доста сродних еквивалената у другим словенским пчеларским терминологијама и њиховим говорима: слов. *dno* (Шмид 10), рус. *дно*, чеш. *dno*, пољ. *dno* (Крејн бр. 330), слвч. *dno ul'a* (Мила 31), укр. диј. *дно, дџнко / дџнце, дн'џко / дџнице* (Ник. 206), полес. *дно* (Пол. 329) итд.

При ушћу Раме, регистрован је синоним *йџџос*, грецизам којим се у херцеговачким говорима означава камени под, док је његова изведеница *йџџосница* потврђена у секундарном извору у источној Херцеговини.

У означавању подњаче у долини Раме карактеристично је енантисемијско помјерање назива *йџклоџац* и *каџак* са супротног, вршног зида кошнице. Да се заиста детерминисаним називом *џџни џџклоџац* означава подњача, свједочи и *џџџи џџклоџац* 'кров', што значи да се испод њега налазе *џџџи џџклоџац* 'поклопна да-ска' и *џџџи* или 'подњача'; испод *срџџџџи каџка* налази се *џџџни каџак* 'подњача'. (У овом подручју енантисемија је утврђена и код назива *йџог*, којим се означава супротан зид, *џџџџи*, на кошницама с непокретним саћем; в. 13.1.2.2.1.2.1.1).

13.1.2.2.2.3.5. Поклоџац. Горњи попречни отвор кошнице затвара се дашчаним поклопцем различитих конструкција и намјена (једнодјелни или вишедјелни дио са могућношћу уградње направа за вјештачко прихрањивање или вентилацију),

Савремени пчелари разликују двије врста лета: код једног су оквири сјечимице окренути према њему, што омогућава боље провјетравање кошнице, а код другог су постављени пљоштимице према њему, што успорава проток ваздуха. Та разлика се означава опонираним детерминаторима преузетим из стручне литературе: *љейно*, *йдыло* : *зимско*, (*х*)*ладно*. *Љейно* или *йойло* *лейо* омогућава бољу вентилацију, а *зимско* или (*х*)*ладно* је успорава, што омогућује бољу заштиту од хладноће. Регистрована је и синтаксичка варијанта *лейо на йойло*.

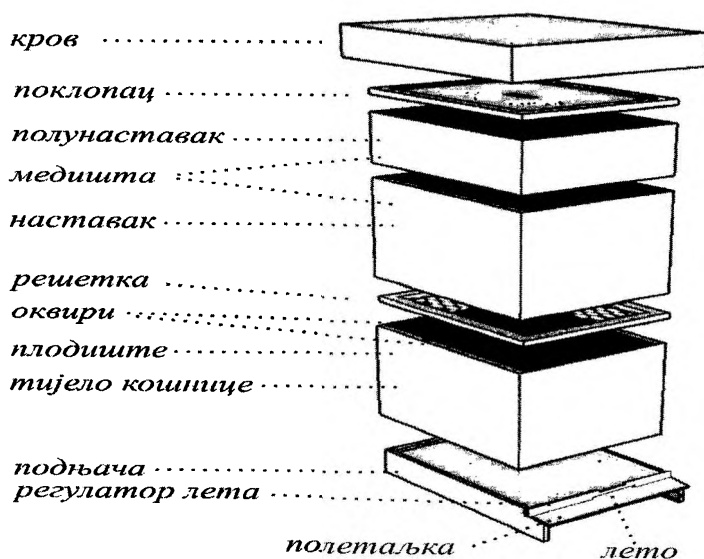
Боље провјетравање кошнице и већа проходност пчела постиже се отварањем другог пролаза, који се назива *йдыноћ* *лейо* / *лейо*.

У именовану отвора за пролаз пчела у кошницама с покретним саћем манифестују се два семантичка процеса: платисемија, проширивање значења са отвора на референте који су у вези с њим – *реулайор* *лейо* (в. 13.1.2.2.2.3.8) и *йолетайку* (в. 13.1.2.2.2.3.9) с једне, и несигурно рефлектовање стручних термина тих референата у професионалној лексици.

13.1.2.2.2.3.8. *Реулайор* *лейо*. Отвор лета на савременим кошницама обично се пружа читавом дужином предње стране плодишта, а посебним дијелом се регулише његова ширина и висина према потребама пчелињег друштва у појединим годишњим добима. Тај дио, направљен од дрвета или лима, има различите облике и нема усталеног назива ни у стручној литератури: *реулайор* *лейо*, *зайварач* *лейо*, *лейвица* за *реулисање* *лейо*, *уметак* за *лейо*, *врайшица* за *лейо* и сл.

Мада пчелари на испитиваном подручју добро познају регулатор лета, веома га ријетко именују. У југоисточном углу тог подручја, називи најближих дијелова се метонимијски преносе на тај предмет: *лейо* и *йдлеййа*. Код напреднијих пчелара из других крајева Херцеговине регистроване су појединачне потврде: *мйшобранка*, назив мотивиран једном од функција регулатора лета, *чџшал*, назив мотивиран сличношћу лименог регулатора са добро познатим хигијенским средством, *врайдишца* и *засун*. Овај посљедњи синоним, помјерен из техничке лексике, сродан је са називом *засов*, регистрованим у пчеларској и општој лексикографији (РСА-НУ 2), који има сродне еквиваленте у неким словенским језицима и дијалектима: чеш. *zásuvka* (Мудра 39, 41), пољ. *zasuwka vylotowa* (Крејн бр. 279), пољ. диј. *zasufka* (МАЗЈ бр. 228), полес. *засовка* / *засувка* (Пол.332).

13.1.2.2.2.3.9. *Полетайка*. Савремене кошнице имају испред лета учвршћену или помичну дашчицу са које полијећу и на коју слијећу пчеле, која се означава термином *йолетайка*. Овај термин има незнатну рецепцију у херцеговачкој професионалној лексици, и то у више значења: само једном је забиљежен у правом значењу, а њиме се означавају и блиски референти – лето (в. 13.1.2.2.2.3.7) и регулатор лета (в. 13.1.2.2.2.3.8). Термин је универбизована форма двочланог назива *йдлейнā* *гаска*, регистрованог у источној Херцеговини. Забиљежена је и варијанта *йолетйеййа*. У означавању полетайке на испитиваном подручју јавља се и обратно метонимијско помјерање назива са блиског предмета: *лейо* и нарочито *лейо*. У југоисточној Херцеговини потврђени су и синоними *залетйишца* и *йдгало*, изведени од глагола који означавају радњу која се врши на полетайци.

Кошница настављача

13.1.2.2.3.10. Оквир. Основна карактеристика савременог пчеларства је покретно саће, што је омогућено постављањем у кошницу већег броја у правоугаоник скованих летвица, у којима се гради саће. Тај дио се означава термином преузетим из опште лексике *оквир*, насталим јужнословенским префиксирањем романске рјечи којом се назива кожа: *cuir* > *о-квир-иши* > *оквир* (Скок s. v. квјјер).

У испитиваним говорима, назив *оквир*, као и његови синоними, има шире значење него у терминологији: уз дрвени дио означава и сат у њему. Јавља се у двије акценатске варијанте: *дквѝр* је много распрострањенији него *оквѝр*. У чакавском је забиљежена варијанта *оквирец*, а у словеначком језику еквивалент *okvirček* (Шмид 10).

У говору херцеговачких пчелара германизам *рам* / *рама* много је уобичајенији од термина *оквир*. Варијанта у женском роду ограничена је на узак ареал у сјеверозападном дијелу регије. Сродни еквиваленти веома су распрострањени у пчеларским терминологијама не само изворног језика него и у већини словенских језика и њихових дијалеката: њем. *Rämchen* / *Rahmen*, рус. *рамка*, буг. *рамка*, чеш. *rátek* / *ráteček*, пољ. *ramka* (ОЈЗсл R 0357), пољ. диј. *ramka* / *rumka* (МАЗЈ бр. 254), слвч. диј. *rátnik* (Кахаун 197), слов. *ramček* (Шмид 10), полес. *рамка* (Пол. 354), буг. диј. *рама*, *рамка* (Зел. 281) итд.

У испитиваним говорима, понекад се назив садржине помјера на дио кошнице па се цјелина (оквир са сатом) назива *саѝи* / *саѝи* / *саћ* / *саћ*. Сродном изведеницом *satnik* и у словеначком језику се означава исти референт (Шмид 13).

Поједини херцеговачки пчелари именују према стручним терминима и поједине врсте оквира: *ѝдлудквѝр* 'оквир у полунаставкаку', *траћевњак* 'оквир намијењен за производњу воска', *боксис* (модификовани интернационализам *боксер*) 'врло мали оквир намијењен за производњу меда у саћу', *рам-хранилица* 'врста хранилице' (в. 13.1.2.2.2.3.12).

13.1.2.2.3.10.1. *Дијелови оквира.* Оквир се састоји од 4 танке дашчице сковане у правоугаоник, које се у стручној литератури обично означавају деминутивом опште именице *лейва* – *лейвица*. Слично је стање и на испитиваном подручју: најчешће се дио оквира назива *лѣйвица*, понекад *гашчица* и у Конавлима *шїрїка* (<тал. *striscia* 'уска дугуљаста простирка; црта'). Ови се називи међусобно диференцирају детерминацијом по положају дијелова које означају: *їорња*, *гoњã*, *бoчнã*. У номинацији се издваја гoрњи, ојачани дио оквира, који се у стручној литератури означава сложеницом *саїноноша*. На испитиваном подручју, слично је стање: *саїноноша* / *саїдноноша*, а потврђен је и синоним *ндсãч*, као и турцизам грчког поријекла *сѣмãр*, помјерен по функцији из транспортне лексике.

13.1.2.2.3.10.2. Један од основних захтјева који се поставља пред градитеље савремених кошница јесте обезбјеђивање одстојања између оквира које омогућава несметан пролаз пчелама, а спречава им градњу новог саћа у том међупростору. То се постиже уградњом лимених, жичаних, дрвених или металних граничника на саме оквири или у њихово лежиште на тїјелу кошнице, који се означавају термином *размак*. На испитиваном подручју, најчешће се употребљава термин *рãзмак*, који се често детерминира према материјалу од којег је референт израђен – *лїменї рãзмак*, *рãзмак ð-дрвїша*, према његову поријеклу – *ãмеричкї рãзмак* или намјени – *ã-жсѣ рãзмак* 'размак за кошницу ажејку'. Регистровани су и синоними *їрãничнїк* и *кoйча* за *рãзмак*.

13.1.2.2.3.10.3. Између сатонoше и доње летве затеже се танка жица за коју се причвршћују сатне основе и која касније штити саће од деформација. Искључиво се означава општим називом *жїца*.

13.1.2.2.3.11. Одвајање насељеног од ненасељеног дијела кошнице и раздвајање два или више пчелињих друштава у истој кошници (в. 13.1.2.2.2.5.2) врши се помоћу *їреїрадне гаске*. У испитиваним говорима, тај термин се незнатно прилагођава – *їреїраднã* / *їрїїраднã гãска* / *гãска*, а понекад се и универбизује – *їреїрага*. Сродни еквиваленти постоје и у неким словенским пчеларским терминологијама: буг. *їреїрадна гьска* (ОЈЗСл D 0587), пољ. *przegroda, deska odgrodowa* (Крејн бр. 240).

13.1.2.2.3.12. Прихрањивање пчелињих друштава шећерним сирупом (в. 16.24) врши се помоћу разноликих посуда уграђених у поједине дијелове кошнице, које се означавају термином *хранилица*. У испитиваним говорима, тај термин је веома познат и употребљава се у више фонетских и акценатских варијаната: сјевернији дио заузимају варијанте *хрãнилица* / *рãнилица*, а јужнији *хрãнилица* / *рãнилица*. Понекад се поједине врсте хранилица диференцирају детерминацијом: *хрãнилица* у *каїку* или *їðклоїац-рãнилица* уграђена је у поклопац кошнице, а *хрãнилица* у *оквїру* и *рãм-рãнилица* смјештена је у оквиру.

13.1.2.2.3.13. Провјетравање кошнице је важна функција у животу пчелињег друштва, а нарочито је значајно приликом сељења пчела. Оно се обезбјеђује додатним отворима поклопљеним густом мрежом. Такви отвори се у номинацији у стручној литератури идентификују са процесом који омогућују – *венїїлãција*. И на испитиваном подручју отвори за провјетравање се често називају *венїїлãција*, али и по уграђеном материјалу: *мрѣжа*, *мрѣжа венїїлãцијѣ*, *мрѣжїца*. Дио којим

се, ради побољшања провјетравања, на врху кошнице ствара празан простор, веома значајан приликом сељења пчела, означава се терминима *збјеї* или *збјезишиїе*. Њихова рецепција на испитиваном подручју је минимална – само је на једном мјесту забиљежено *збјџишиїе*.

13.1.2.2.3.14. Дио којим се ограничава кретање матице у кошници, тј. спречава да матица полаже јаја и у медишту, означава се терминима *маїична* или *Ханеманова решеїќа*, названа по њемачком конструктору Нанпетан-у. У испитиваним говорима, најјачи одраз има деантропонимни термин, који је доживио и више деформација: *Амерманова рџеїќа*, *Ѕнеман-рџеїќа*, *Ханеманова / Ханџеманова / Хџаниманова / Хџанорманова рџеїќа*. Синоним *маїична рџеїќа* потврђен је само једном, али пчелари често испуштају детерминатор – *рџеїќа*. Сродни еквиваленти постоје у руској терминологији – *їаннемановская рџеїќа* (Крејн бр. 659) и полеским говорима – *рџиоїќа* (Пол. 355).

14. ПЧЕЛАРСКИ ПРИБОР

У свом раду, пчелари се служе разним алаткама и направама, првенствено намијењеним пчеларској дјелатности, а и оруђима других занимања. Овдје ће се обрадити називи основних, специфичнијих врста прибора, нарочито оних које су везани за традиционално пчеларство.

14.1. Оруђа за израду дубеница

14.1.0. Мада се на испитиваном подручју дубенице (в. 13.1.2.2.1.1) већ поодавно не израђују из утилитарних разлога, ипак понеки љубитељ пчела из носталгичних побуда гаји друштво-два у тим старинским кошницама, обично у оних које су давно направљене, али има примјера да се и данас праве. О оруђима којима су грађене постоје још само сјећања старијих пчелара. Грађене су од одрезака шупље кладе па се за проширење и обраду постојеће шупљине употребљавао алат којим се служе и други обрађивачи дрвета, понекад прилагођен пчеларској намјени. Слично је и са његовом номинацијом: алатке су већином означаване општијом лексиком, бар оном са прозирном унутрашњом формом.

Употребљаване су углавном двије алатке: обло сјечиво насађено у истом правцу на дугачку дрвену дршку, којом је проширивана шупљина у дрвету (*глијџио*, *обла*, *дубач*, *дубла*) и заобљено челично сјечиво насађено на дрвену дршку под правим углом, којим је обрађивана унутрашња шупљина издубене кладе (*скобла*, *їесла*, *дуйїла*, *санїирач*, *сїруїач*). Расположиви подаци не омогућују да се прецизније идентификују референти неких назива (*коїач*, *куїило*). Већина регистрованих назива је изведена од глагола којима се означавају радње којима су оруђа намијењена: *дуйїїи*, *коїаїїи*, *скоблаїїи*, *сїруїаїїи*, *їесаїїи* (в. 16.2.1) и то су општи називи истих или сличних оруђа која се употребљавају за обраду дрвета уопште.

14.1.1. Међу називима алатке насађене на дугачку дршку највећу распрострањеност имају континуанте прасловенске лексеме **delbto* / **doltbo*: у источној Херцеговини најчешће је *лијџио*, у југоисточном дијелу регије и у Пиви је *лијџио*, док је на икавском подручју *лиїио* и на јужном рубу варијанта *одлиїио*, којој

у долини Неретве одговара *одлјето* уз књижевнојезичку форму *длјето*. Понекад се ова пчеларска алатка и детермише: *кривд лијето за дубовине, скдбласиџ лијето (од улишиџ)*, *дблџ лијето, бдинуџ одлјето*. Ови придјевски детерминатори мотивисани су заобљеношћу оштрице. Вјероватно и придјев тамног поријекла *баинуџ (бајав ?)* има слично значење. У пчеларској лексичкој сусједних подручја регистроване су одговарајуће варијанте: *лијето од улишиџа* у црногорским и *лиџо* у чакавским говорима. Сродни пчеларски еквиваленти познати су и у неким другим словенским језицима: буг. *длјето* (Баб. 386), стпољ. *dlotko* (Концки 12), пољ. диј. *dziuto / dziuto dżubne / dziutko* (МАЗЈ бр. 229), полес. *долото, долоццџ* (Пол. 329).

Од истог коријена као и *длјето*, чија је унутрашња форма у савременом језику непрозирна, изведени су и синоними *дубџч* и *дубла*. Назив *дубач*, сасвим прозирне унутрашње форме, познат је и као општи назив оруђа за плићу обраду дрвета, а варијанту *дубла*, забиљежену при ушћу Раме, не региструју ни општи лексикографски извори.

О поријеклу синонима *дблџ*, потврђеног у Рами, постоји недоумица: да ли је то осамостаљени детерминатор (<*обло лијето, обла дубла*) као код блискозначног назива *скдблџа* – *скдбласиџ лијето* или блискозначни германизам (*х*)*дблџ* 'струг, ренде', који се у херцеговачким говорима обично означава романизмом *блџња / џлџња*.

14.1.2. Од синонима којима се означавају оруђа за финалну обраду унутрашње површине дубенице општу распрострањеност на испитиваном подручју има *скдблџа*, потврђена у истом значењу и у чакавским говорима. То је општи назив тесле са заобљеним сјечивом, погодне за конкавну обраду дубенице. Сродни еквиваленти регистровани су у источнословенским говорима: блр. *скобля* (различит облик алатке, али иста намјена; Серж. 20) и рус. диј. *скобџлка* (Жор. 94).

У секундарном извору са чакавског подручја, наводи се *шљива* као синоним *скоблџи* и *лиџу* (Пољница 106), помјерен из воћарске лексике на основу нејасне мотивације, уколико то није хомоним нејасног поријекла.

Скоблџа се на сјеверном рубу Херцеговине означава називом ширег значења *џџесла*. Сродни називи алатки сличне намјене у пчеларству чести су и у неким другим словенским језицима: у бјелоруском *цеслџ* је оруђе за дубење брти, пчелињег стана у живом дрвету (Серж. 20), а пољ. диј. *ćeslica* и *ćesl'icka* означавају длијето насађено на дугачку дршку (МАЗЈ бр. 229), док се о руској алатки *џџесла / џџесло* зна само да се употребљава за израду дубеница и брти (Жор. 95).

Синонимом *сирџџч* означава се оруђе којим се чисте или сасвим плитко обрађују унутрашње дрвене површине.

Вишезначни турцизам *сџнирџч*, потврђен у југоисточној Херцеговини, гдје се њиме најчешће означава алатка за обраду коњског копита, која се састоји од лучно савијеног ножа једним својим крајем учвршћеног за окомито постављену дршку. Такво или слично оруђе погодно је и за обраду унутрашње површине дубенице.

Назив *којџч* сасвим је провидне форме, али није прецизније идентификован. Сродним називом *којџл* у руским говорима се означава дугачко криво длијето исте намјене (Жор. 83).

Тешко је довести у генетску везу загонетни синоним *дџџила* (<*дџџилаџи* 'невешто, рђаво кројити или шити'; РСАНУ) са блискозначном и провидном *дублом* мада личе својом гласовном формом.

14.1.3. Непознато је и каквог је облика било *куџило*, назив тамног поријекла

регистрован у приморском дијелу Херцеговине, којим се означавала алатка за дубење дубеница (Ћурчић 31).

Насупрот свим набројаним називима оруђа којима су прављене дубенице, а пчеларског су поријекла, србијански назив једног великог сврдла, чија се употреба у расположивим изворима не везује за израду старинских кошница, могао би бити пчеларског поријекла: *уљара*. Таква алатка је могла бити употребљавана и за бушење пањева при изради дубеница, а њен назив изведен од прасловенске основе **ul-*, на исти начин као што је изведен и стари назив човјека који се бави пчеларством – *уљар* (в. 11.2.1.1).

14.2. Направе за задимљавање пчела

14.2.1. У раду у пчелињаку, пчелари умирују пчеле димом добијеним сагоријевањем када (в. 15.3). На испитиваном подручју, задимљавање пчела обавља се углавном фабричком направом која се именује дериватима глагола којима се означава та радња – *димийи*, *кагийи*, *йухайи* (в. 16.7), а понекад и општим називом најкарактеристичнијег дијела те справе.

Готово на читавом подручју проширен је термин *дџмилица*, понегдје и акценатска варијанта *дџмилица*, а у Рами и југоисточној Херцеговини потврђена је и творбена варијанта *дџмалица*. У пчеларској лексикографији наводе се и варијанте *димњак* и *димњача* (Ружић 1). И у другим словенским терминологијама и говорима употребљавају се сродни еквиваленти: рус. *дымарь*, чеш. *dýmák* (Крејн бр. 832), рус. диј. *дымарь*, *дымокур* (Иван. Авт. 7, 14), укр. *димар* (Поповски 79), укр. диј. *димар*, *димарка*, *димарок*, *д'марч'ик*, *димовик*, *дџмниц'а*, *йогд'мка* и сл. (Ник. 216-217), полес. *димар* (Пол. 330), пољ. диј. *dymak*, *dymadzo*, *dymet*, *dymka* / *dimka*, *dymacka*, *dymanka* (МАЗ бр.252), *dymadło*, *dymak*, *dymnik*, *dymaczka*, *dymadelko* (Варм. 81) итд.

У сјевернијим херцеговачким крајевима карактеристичне су архаичније изведенице од глагола *йухайи*: код Муслимана у долини Неретве *йухалица* и *йухаљка*, код осталих *йув'аљка* / *йу'аљка* и *йувалица*. Сродни еквиваленти регистровани су у бугарском језику – *йуш'аљка* (Баб. 386) и пољским говорима – *richawka* (Варм. 81), *рихно*, *рихадзо* (МАЗЈ бр. 252).

Изведенице од глагола *кагийи*, и поред његове велике фреквентности, веома су мало распрострањене на испитиваном подручју: поред девербала *кадџилица*, регистрован је и деадјектив *кадџ'оница*, карактеристичан за религиозну лексику. Овај посљедњи назив потврђен је и у Славонији, а у јужној Србији, гдје се јавља у дијалекатској варијанти *кадџилица*, означава керамичку посуду, сличну религиозној, којом се задимљавају пчеле. Почетком XX вијека, мостарски пчелар Велагић, уз *дџмилицу*, употребљавао је синоним *кадџило*. Сродни еквиваленти познати су и у неким другим словенским језицима: слов. *kadivnica čebelna*, *kadivnik* (Шмид 6), стпољ. *kádzilniczka* (Концки 12), пољ. диј. *kadzidło* (Варм. 81) и укр. диј. *кад'ло*, *куд'ло*, *кад'л'ник* (Ник. 217).

У долини Неретве, димилица се именује и називима њеног основног дијела *мџех* / *мџе* и *ви'ањ*. И у пчеларској лексикографији, на почетку XX вијека регистрован је *мех* (Ружић 39). Сродан еквивалент забиљежен је у словеначком језику – *kadivni meh* (Шмид 6) и пољском говору – *mes'ek* (МАЗЈ бр. 252).

Дијелови. Димилица се састоји из два основна дијела: цилиндричне лимене посуде, у којој сагоријева кад, и направе којом се утискује ваздух у ту посуду.

На испитиваном подручју, ти дијелови се означавају дијалекатском механичком лексиком.

Дио за утискивање ваздуха Муслимани у долини Неретве називају *мијех*, немуслимански у источној Херцеговини *мије*, а у западној *миј*. Сродан еквивалент потврђен је у полеским говорима: *мишэчок* (Пол. 342). У истом значењу регистрован је и ковачки синоним загонетног поријекла *виџањ*. За опругу у том механизму регистрован је назив германског поријекла *вѣдер*.

Посуда за сагоријевање *када* означава се синтагмом *куџица за кад* или називом *кова*, дијалекатским деминутивом турцизма *кџфа*. Њен конусни поклопац такође се номинира општим турцизмом *каџак*.

За цијев којом ваздух протиче из мијеха у посуду за сагоријевање забиљежен је икавизам *циџ*.

14.2.2. Раније је употребљавана керамичка димилица у облику веће луле, из које је пчелар дувањем протискивао дим. Означавана је општим турцизмом *лула* или *димилица-лула*. У истом значењу *лула* је потврђена и у славонским говорима. Цијев којом је удубаван ваздух у такву димилицу означаван је такође турцизмом *чиџук*.

У јужној Босни, задимљавање пчела се врши помоћу мале керамичке посуде, која се именује деминутивним турцизмом *барџаџић*.

Приликом мање интервенције у кошници, у вријеме кад пчеле нису љуте, кад има паше, пчелари их задимљују обичном цигаретом или лулом, које именују њиховим општим називима: *лула*, *циџар* у источној и *циџара* у западној Херцеговини.

14.2.3. За уништавање воштаних мољаца у резервном саћу отровним димом од запаљеног сумпора употребљава се *сумидрача*, справа слична димилици.

14.3. Ројница

14.3. Ројеви се хватају на разне начине и при том се употребљавају различита приручна или за ту сврху направљена средства. У пчеларској литератури не постоји устаљен термин за посуду у коју се хватају ројеви: *ројница*, *ројњача*, *ројоловка*, *врећа за скидање ројева*, *вришара* (плетена кошница која се често и у савременом пчеларењу употребљава за ову намјену) и сл.

На испитиваном подручју, суд за хватање ројева (лаган сандучић, мала дубеница или кошара) обавезан је дио прибора у сваком пчелињаку и његова номинација мотивирана је намјеном: *ројница*, *шикалица*, *файалица*, а и именује се општим називом приручног предмета који служи и за ову сврху.

Назив *ројница* распрострањен је у цијелој Херцеговини и сусједним Конавлима у Далмацији и Рами у Босни. И секундарни извори упућују управо на тај ареал, не потврђујући његову ширу употребу у другим с-х. говорима. Сродних еквивалената има више у словенским језицима: рус. диј. *ројница*, *ројвня*, *ројевень*, *ројвник*, *ројлка* (Иван. Авт. 10), полес. *ројњџа* / *ројњџа* / *ројњџ'а*, *ројевн'а*, *ројевник* (Пол. 355), пољ. *rojnica* (Крејн бр. 901), слвч. *rojnica* (Мила 192), слвч. диј. *rojáčik* (Кахаун 200), чеш. *roják*, *rojáček* (Крејн бр. 409, 901), буг. *роячка* (Баб. 386).

Синоним *шикалица*, мотивиран хватањем ројева (в.16.8.1), распрострањен је, упоредо са *ројницом*, у источној Херцеговини, Пиви и Конавлима. Регистровао га је још само дубровачки лексикограф Стули.

Назив *фајалица*, такође мотивиран хватањем ројева, ограничен је на узак ареал у сјеверној Херцеговини.

У источном дијелу Попова, посуда за хватање ројева назива се *џолусџарица* / *џолусџерица*. Оплетена је од прућа и облијепљена балегом. Етнографски извор са истог подручја наводи *џолусџарицу*, округлу дрвену посуду која служи као мјера за жито и запрема пола *ситара* романске мјере (Попово 13), лат. *sextarius* (Скок с. v. сешта IV). Дакле, посуда друге намјене, погодна за хватање ројева, задржава и у пчеларству уобичајени назив.

У истој породици, исти предмет се назива и двочланим синонимом *џлишнџ корџа*. Куриозитет тог двочланог назива је детерминатор, једини на испитиваном подручју регистрован примјер придјева изведеног од лексеме *џлишиџе*. Основни члан овог синонима медитеранског поријекла – *корџа* (лат. *corbis*) недвосмислено упућује на плетени суд.

За хватање ројева понекад се употребљавају и лакше дубенице, па се детерминацијом диференцирају од обичних пчелињих станова: *мџлџ губдвина*, *мџлџ џлишиџе*. У крајевима гдје се пчеле гаје у плетеним кошницама (в. 13.1.2.2.1.3), у њих се и хватају ројеви, па се у номинацији и не диференцирају.

У Војводини је уз пчелињак постављана мотка са врхом омотаним сијеном како би се ројеви за то хватали. У Бачкој то је називано *чоџа*, а у Банату *ројњача* (Жив. III 26). Мала кошница натрљана пчелињом љубицом и учвршћена на мотки са истом намјеном означавала се називом *каџа* (Жив. III 337). Док је у изведеници *ројњача* мотивација очигледна и док би се о мотиву помјерања опште именице *каџа* у овом значењу могло нагађати, догле се за пчеларски синоним *чоџа* не би смјело ни тврдити да је у вези са текстилним називом *чоџа* / *чоџа*, јер је сасвим нејасан мотив такве номинације, уколико није негдје, умјесто сијена, причвршћивана чоџа или чоџана капа.

14.4. Пчеларска капа

14.4. Пчелари штите главу од пчелињих убода различитим заштитним покривкама са мрежом на предњој страни. У пчеларској литератури тај се референт најчешће означава називом *пчеларска каџа*, мада се употребљавају и синоними *пчеларски шешир*, (*зашџиџиџина*) *мреџа за лице* и сл. У пчеларској лексикографији регистрован је архаизирани синоним *каџа коџаџиџска*.

На испитиваном подручју стање је слично, с тим што је варијантама тих назива и њиховим комбинацијама умногостручен број реализација. Најчешћи је назив помјерен са одговарајућег одјевног предмета, сам – *каџа* или професионално детерминисан. Детерминира се не само придјевом изведеним од назива вршиоца радње *пчелар*, као што је случај у терминологији, него и варијантама придјева изведеног од назива врсте *пчела*: *чџлџрскџ каџа*, с једне, и *чџлињџ* / *чџлињскџ* / *чџлиџџ каџа*, с друге стране. Потврђени су и други детерминатори: *зашџиџиџина каџа*, *каџа са сџиџкџм*, *каџа са мреџџм*. Мада је основна лексема романског поријекла, сродни еквиваленти постоје не само у јужнословенским језицима – слов. *капа čebelarska* (Шмид 69 – него и код сјеверних Словена: пољ. диј. *капа*, *капа sitkowa*, *капа pszczo-*

lowa (Варм 81), *kopa, ka'pa, kapeluš wošatkovany* (МАЗЈ бр. 251), рус. диј. *кейка* (Иван. ЛС 73).

Иако се пчеларска капа често израђује причвршћивањем кончане мреже на обични шешир, само је на једном мјесту забиљежен синоним *шенишпр*.

Интернационализам *маска* потврђен је у више варијаната: *ма́ска* у Конавлима, *ма́ска* при ушћу Раме и *челарска́ маска* у сјевероисточној Херцеговини. Сродан еквивалент употребљава се и у пољским дијалектима: *maska* (Варм. 81; МАЗЈ бр. 251).

Назив карактеристичног дијела помјерен је на цјелину, па је на више мјеста у источној Херцеговини регистрована *мрежа*. Сродан еквивалент регистрован је у бугарском: *мрежа за лице* (Баб. 386).

Пчеларски синоним *си́шка*, забиљежен у сјеверној Херцеговини, настао је помјерањем назива по сличности: на једној врсти фабричке пчеларске капе главни дио је лимени обруч са мрежом, што личи на сито. Сродни еквиваленти чести су у говорима сјеверних Словена: *си́шце* (Жор. 97), рус. диј. *си́шо* (Иван. ЛС 75), укр. *с'їшка* (Поповски 79), полес. *си́шца, с'їшэчко* (Пол. 358), пољ. *sitko* (Козл. 233), пољ. диј. *sito, sitko, sitko do pszczól* (Варм. 80), *śito, śitko pscolne* (МАЗЈ бр. 251).

Раније, док се нису употребљавале пчеларске капе, пчелари су се штитили од пчелињих убода омотавањем главе комадом тканине, што је означавано општим глаголом *повезиваи се*.

14.5. Пчеларски нож

14.5. Пчелари отварају кошнице, чисте њихове унутрашње површине, одвајају оквире од њиховог лежишта, подсијецају и одсијецају саће у старинским кошницама металном алатком која се у стручној литератури најчешће назива *пчеларски нож*, а понекад и *америчко длијето*. Пчеларски лексикограф Ј. Живановић ту алатку је означавао синонимима *нож пчеларски* и *нож кованцијски* (Жив. I). Тај референт је сличнији длијету него ножу: подужи плоснати комад челика са оштрицама на оба краја, с тим што је један савијен под правим углом. Нож који су ковачи правили за рад у дубеницама био је дужи и тањи са проширеним оштрицама како би се њиме могло одсијецати и извлачити одсјечено саће. Патријархални пчелари су употребљавали и обичан подужи нож за одсијецање саћа у старинским кошницама, па је његов назив помјерен на новију пчеларску алатку по сличности функције.

На цијелом испитиваном подручју та се алатка означава општом лексемом *нож*, а често се детерминацијом диференцира од обичне кухињске алатке: најчешће придјевом изведеним од назива вршиоца радње – *челарски нож*, понекад и дериватима лексеме *пчела* – *челији / челињи / челни нож* или приједлошко-падежним детерминаторима: *нож за челе*, *нож за вађење*, *нож од јаника*, *нож за јаник*, а забиљежен је детерминатор мотивисан обликом – *кучастий нож*. Секундарни извори са истог подручја наводе и друге варијанте: *нож од чела*, *челињски нож*, *медни нож*, *криви нож*, а у источној Босни *нож „пчелињак“* и у Црној Гори *ножић од пчела*. Потврда синонима *криви нож* у славонској литератури с краја XVIII вијека (Ј. Стј. Релковић) потврђује да се у нашим крајевима употребљавао посебно израђен нож за пчеле прије него што је проширена слична алатка америчке провенијенције.

Назив *нож* ушао је на испитиваном подручју и у пчеларску фразеологију којом се означава одузимање меда од пчела (в. 16.18).

Сродни називи врло су чести и у другим словенским језицима, али је на основу расположивих података тешко утврдити која се алатка њима означава: пчеларски нож или нож са скидање воштаних поклопаца (в. 14.7.2.1.2). Ипак се за неке случајеве са сигурношћу може тврдити да се односе на пчеларски нож: *stpolj. nož ulowy* (Конци 12), *полес. нбж / нџж / нуж, ббџицики нбж* (Пол. 344), *буг. нош* (Зел. 281). Посебна врста ножа за изрезивање саћа из плетених кошница у пчеларским терминологијама не само словенских (чеш. *nůž pro košnice*, *пол. nóż do koszek*, *рус. нож для вырезывания меда из сачейшок*) него и других европских језика (енгл. *sheep knife*, франц. *couteau cératome*, њем. *Korbmesser*; Крејн бр. 826) означавају се одговарајућим семантизмом.

Називом *глијето*, честим у другој пчеларској функцији (в.14.1), херцеговачки пчелари сасвим ријетко означавају пчеларски нож: *глијето / лијето, америчкџ глијето*. У нашој пчеларској лексикографији регистровано је *глејто* у том значењу. И у неким другим словенским језицима постоје сродни еквиваленти: *буг. глејто* (Баб. 386), *пол. dłuto pasieczne* (Крејн бр. 426).

И други назив алатке за израду дубеница *дубач* (в. 14.1.1) потврђен је при ушћу Раме као ознака пчеларског ножа.

Дијелови. Пчеларски нож је компактан комад челика, па се његови дијелови ријетко именују, и то се на испитиваном подручју искључиво чини општом лексиком. За оштре дијелове ножа регистрован је девербал *сдџиво*, с тим што се заоштре-ни дио ножа на савијеном крају назива *кучара*.

14.6. Жврк

14.6. За учвршћивање сатних основа за жицу на оквирима служи ужлијебљени зупчasti точкић причвршћен за дршку. У стручној литератури нема устаљенијег назива: најчешће се среће *жврк*, затим *жврк за ушћивање жице у вјештачко саће, кошачић за ушћивање жице у саће, кошачић за ушћивање жице у сачину основу, мамуза* и сл. Ову алатку добро познају сви пчелари који гаје пчеле у савременим кошницама и именују је називима сличних предмета.

Вјероватно је, на испитиваном подручју, књишке провенијенције назив оноματοпејског поријекла *жврк* са варијантом уобичајеној у Херцеговини *зврк* а потврђени су и фонетизми *жмрк* и *чмрк*. Назив је помјерен са чигре по сличности ротације и звука.

Највећу распрострањеност има синоним *шдчак* и његов деминутив *шдчкић*, чије се значење понекад прецизира детерминацијом: *шдчкић за причвршћивање вдска*.

Општеупотребни синоним *кдло* са деминутивом *кџлце* у пчеларској лексикци има знатно мању распрострањеност. У Конавлима се употребљавају синоними даљег сродства *кдшљ* и *кошљчић*. Сродни еквиваленти постоје у словачком – *koliesko* (Мила 270) и чешком језику – *kolečko k zatavování mezistěn* (Крејн бр. 270).

У долини Неретве забиљежени су синоними *ушћиваћ* и *ушћиваћ жица*, мотивисани радњом која се алатком обавља.

Потврђен је и синоним *шрлица*, помјерен из опште лексике по сличности радње – 'обртно трљање'.

14.7. Прибор за екстракцију меда из саћа

14.7.0. За екстракцију меда из саћа употребљава се прибор различит за непокретно саће из старинских кошница од покретног саћа из савремених кошница.

14.7.1.0. Одузимајући из кошница непокретно медно саће, патријархални пчелари су на више начина из њега издвајали мед: самоотакањем, муљањем и загријавањем, што је обично обављано помоћу приручних средстава, мада су понегдје употребљаване и просте справе конструисане за ову намјену.

14.7.1.1. Самоотакање меда вршено је помоћу неког предмета који је омогућавао да се на погодној температури мед сам циједи из саћа изрезаног из старинске кошнице. Уз доњи ток Неретве, гдје је спољна температура омогућавала већу производњу веома цијењеног меда *самоџока*, спомињу се *мјешина* и турцизам *зембила*, општи називи одговарајућих предмета. Саће се стављало кроз већи отвор – *џрло* – у мијех, који се вјешао за неку греду, а мед је истицао на један од отвора на задњим ногама – *нојсан*. У исту сврху је служила и *зембила*, већа кошара исплетена од прућа. У сјеверозападној Херцеговини, за самоотакање меда употребљавано је *сијшо*, а у источној регији *врџа*.

14.7.1.2. Муљање меда, тј. механичко истискивање меда из саћа вршено је обично рукама уз помоћ каквог мрежастог предмета, већином ријетке тканине: *ћегило* / *цигило*, *кодирена*, *ћеса*, *врџа*, (*ланенā* / *илајиненā*) *крџа*, *бурунџук*, *решетио* и сл.

Поред тих приручних средстава, понегдје су употребљаване и простије справе за муљање медног саћа. У Рами је за то служила једноставна преса састављена од двије даске, спојене на једној страни *брџкџом*, већим металним ексером, између којих је стављана *врџа* са саћем. Та направа је означавана романизмом *џбр-кула* или турцизмом грчког поријекла *менђели*. Први синоним је потврђен и у сјеверозападној Босни, а други у јужносрбијанским говорима у варијанти *менџели* (РСАНУ 6). Варијантама тих лексема често се у с-х. говорима означавају простије пресе разних намјена.

У Жабаљу се очувао камени остатак справе за одвајање меда од воштине – *мџднā* *илџча*. То је округла дебља камена плоча промјера преко 1 m са рубним жилијем изведеним на једном мјесту ради слијевања меда, слична доњем воденичном камену. Наводно, саће је на тој плочи притискивано другом плочом, о чему мјештани причају на основу предања (Пуј. Особит. 147–148).

Медна плоча из Хушова

Називи старинских справа за екстракцију меда регистровани су још у Босни – *цийка* (Гаваца 59), у Далмацији вишезначни романизам *шурна* (Пољница 107) и на острву Крку девербал *жимача* (Врбник¹ 30).

14.7.2.0. Екстракција меда из *йокрејиној саћа* састоји се из двије радње: скидање воштаних поклопаца и истресање меда.

14.7.2.1. Скидање воштаних поклопаца обавља једном од двије алатке познате на испитиваном подручју. Једна је у облику широке виљушке са двадесетак игличастих зубаца, веома распрострањена у Херцеговини, која се у стручној литератури означава већим бројем описних назива: *йчеларска виљушка*, *виљушка за скидање медних йоклојца*, *виљушка за ойиварање медној саћа*, *вилаца за ойклајање саћа* и сл. Друга је двосјекли нож у облику зидарске мистрије, познат мањем броју напреднијих пчелара, који се такође у стручној литератури означава вишечланим перифрастичним називима: *йчеларски нож*, *нож за ойклајање саћа*, *нож за скидање воштаних йоклојца с меда у саћу* итд. Обје алатке су везане за савремено пчеларство, па су и њихови називи у херцеговачким говорима усвојени из литературе.

14.7.2.1.1. На читавом подручју распрострањен је назив *виљушка*, помјерен по сличности са предмета из кухињске лексике, који се врло ријетко детерминише: *челарска виљушка* и *виљушка за скидање йоклојца*. Сродни еквиваленти употребљавају се и у терминологијама других словенских језика: слов. *vilice za odpiranje satja* (Шмид 14), слвч. *vidlica, odviečkovacia vidlica* (Мила 251), чеш. *odvičkovaci vidlička*, пољ. *widelec-odsklepiacz*, рус. *вилка для расйечайивания* (Крејн бр. 951).

У сусједним Конавлима, пчеларска виљушка се означава општим дијалекатским синонимом романског поријекла *йанишаро*.

Веома ограничену распрострањеност имају називи пчеларске виљушке такође помјерени по сличности са других, познатијих предмета: *чешаљ*, *дрљача* и *зубача*.

14.7.2.1.2. Нож за скидање медних поклопаца ријетко се употребљава на испитиваном подручју мада је извјесном броју напреднијих пчелара познат. У обичном говору најчешће се номинира исто као и алатка друге намјене (в. 14.5), а сасвим ријетко се детерминацијом прецизира значење: *нож за скидање йоклојца*, *нож за скидање йчеша*, *нож за ойклајање саћа*, *нож за рзање вџска*. Мада је очигледан утицај стручне литературе на појаву ових детерминатора, ипак нигдје није потврђен назив *челарски нож*, који је у испитиваним говорима искључиво везан за алатку друге намјене (в. 14.5), а којим се у стручној литератури означавају оба та референта. Сродни и неуједначени еквиваленти употребљавају се у терминологијама, а и народним говорима других словенских језика: рус. *нож для расйечайивания*, пољ. *nóż do osklepiania*, чеш. *odvičkovací nůž* (Крејн бр. 952), рус. *нож йчеловџный*, буг. *йчеларски нож*, чеш. *nůž odvičkovací*, пољ. *nóż pasieczny* (ОЈЗСл N 0767), полес. *кrywбиј нуж*, *йасичныц'кыј нуж* (Пол. 344) и сл.

14.7.2.2. *Врцаљка*. Справа којом се центрифугирањем истреса мед из покретног саћа нема устаљеног термина у савременој пчеларској литератури: уз интернационализам *ценйрифуја*, употребљава се девербал књишког поријекла *исйресалка*, а у новије вријеме снажно их потискује народни назив *врцаљка*, такође девербал од

ономатопејског глагола *врцаџи* (в. 16.19.2.2). У старијој литератури употребљаване су и варијанте: *ценџрифџална машина*, *ценџрифџална сџрава*, *врцало* и *врцалица*. Сви ти називи нашли су одраза и на испитиваном подручју.

Интернационализам *ценџрифџа* потврђен је код малог броја напреднијих пчелара, и то, по свој прилици, у њиховом пасивном лексичком фонду. Девербал *исџрџџалка* регистрован је само код једног старог напреднијег пчелара, што је свакако утицај старије стручне литературе. Сродан еквивалент потврђен је у словеначком језику: *istresalnica* (Шмид 5). Пчелари који се не служе стручном литературом употребљавају интернационализам широког значења *машина*, који се и детерминира – *машина за фрџање*. Сродни еквиваленти уобичајени су и у пољским говорима: *maszyna* (Варм. 83) и *maszyna do m'odu, таšушка* (МАЗЈ бр. 256).

Варијанте изведенице од глагола *врцаџи* имају готово општу распрострањеност на испитиваном подручју: *врџаљка* је најчешћа и није ареално ограничена, *врџајка* је ограничена на доњи ток Неретве и Конавле, *фрџаљка* је прилично распрострањена у источној, а *врцалица* / *врџалица* је везана за Раму, док *врцало* / *врџало* има ограничен ареал уз доњи ток Неретве. Ова последња варијанта била је прилично распрострањена у б-х. пчеларској периодици почетком XX вијека.

14.7.2.2.1. Дијелови. Мада у сакупљању грађе није обрађана пажња на називе дијелова врцаљке, ипак се у снимљеном материјалу нашао извјестан њихов број. То су махом општи локални називи или стручни термини одговарајућих техничких детаља: бачвасто лимено тијело врцаљке – *бубањ* и *добош*, мрежаста ротациона посуда – *кџш*, која се обрће на *осџвини*, дио којим се покреће механизам – *ручка*, преносни механизам – *џбион*, уређај за испуштање меда – *славина* и *кџнџула*, постоље – *нојаре*, дводијелни дашчани затварач горњег отвора врцаљке – *џклоџац* и *кџџи*.

Уз врцаљку, обавезно се употребљава и посебна направа за цијеђење меда са дуплим, рјеђим и гушћим решеткастим дном – *сџџо*, *рџешџо* и *ћџило*.

14.8. Прибор за екстракцију воска из воштине

14.8.0. Екстракција воска из воштине обавља се на више начина, али је у основи поступак исти, изузев код сунчаних топионика: воштина се раскува у води, улије у какву врећу или шупљикави суд у савременим справама и под притиском истискује растопљени восак, који се слива у хладну воду, гдје се стврдњава.

У патријархалном пчеларењу, све одузето саће је деформисањем претварано у воштину, па је њена прерада захтијевала више посла него што је то случај у савременом пчеларству, гдје се одузимањем меда не уништава саће. Оруђа за прераду воштине употребљавана су у складу са потребама и могућностима појединих пчелара. На мањим пчелињацима воштина је прерађивана помоћу приручних средстава, на већим су употребљаване простије справе намијењене само тој сврси, а ријетки појединци су имали и савршеније дрвене уређаје у којима су екстраховали висок проценат воска не само из воштине него и из воштаног тропа, заосталог при преради уз помоћ простијих оруђа.

14.8.1. Приручна средства

14.8.1.1. Већина пчелара на испитиваном подручју прерађује воштину помоћу приручних средстава. Раскувана воштина салијева се у какву чвршћу врећу, која се помоћу конопа вјеша о неку греду, затим се стеже помоћу два дрвета или расцијепљеног дрвета и тако се растопљени восак истискује у посуду са хладном водом. Ти предмети се обично именују њиховим општим називима. Уз готово искључив назив *врѣћа*, понегдје се употребљава и синоним турског поријекла *ћѣса* или његова књижевнोजезичка варијанта *кѣса* са деминутивом *кѣсица*. У Пиви је забиљежен и други турцизам – *чўвѣл*. Дрвени предмети се такође означавају општим називима *дрвѣљад* и *дрвѣћа*, а расцијепљено дрво се у Попову назива *шићийавица*, у сјевероисточној Босни забиљежена је варијанта *шићийало*. Омча на конопцу за вјешање вреће назива се *ошац* или *ошце*. Врећице с мањом количином воштине придржаване су и цијеђене *машицама*. РСАНУ наводи синониме *маше* (2.6) и *кљѣшице*.

У југозападној Србији, врећа са раскуваном воштином вјеша се такође о греду, која се назива *челењача* (Ужице 252). И кад би се могло претпоставити да је тај назив изведен од лексеме (*и*)чела, немогуће би било схватити мотивисаност таквог именовања. Највјероватније је назив *челењача* изведен од прасловенског глагола **čeliti*, чије континуанте у појединим словенским језицима имају различита значења, међу којима је и словеначко 'тесати (нпр. стабло дрвета)' (ЕССЈ), што би значило да је назив греде мотивисан начином њене израде.

Постоји детаљнији опис сличне направе од двије лопатасте даске са непрецизном убикацијом „из Посавине“ и сумњивим називом *зећка* у тексту и *цјећа* у легенди испод цртежа (Ћурчић 60–61). Док је девербал *цјећа* сасвим провидан, загонетан је његов синоним *зећка*. Мада се у тексту више пута појављује у том лику, ипак би се са доста вјероватноће могло тврдити да се ту ради о девербалу од *жѣћи*, чији су деривати сличног значења познати у пчеларској лексици (*жумача*, *жѣшак*), као што је и слична домаћа ручна преса за цијеђење воћног сока – *жѣћка* (РСАНУ).

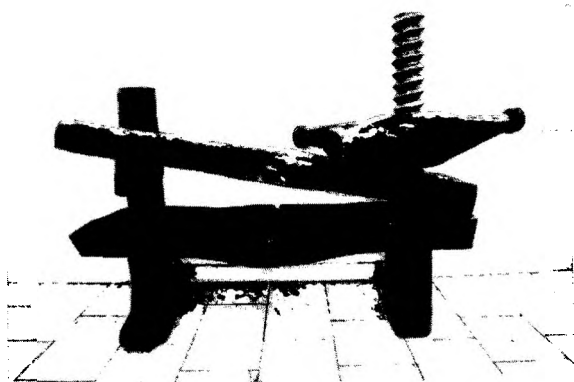
У Покупљу се таква справа именује називом сличне алатке *кљѣшча*, *кљѣшчине* или пак лексемом ономатопејског поријекла *склейец* (Сисак 30).

14.8.2. Тијесак

14.8.2.1. За прераду већих количина воштине и воштаног тропа употребљавала се сложенија дрвена справа са механизмом на навоје, али и без навоја. Ријетко су их пчелари употребљавали само за своје потребе, и то оне без навоја. На савршенијим справама, оним са једним или два навоја, прерађиван је и воштани троп, добијен прерадом воштине помоћу приручних средстава. Мада се на испитиваном подручју, 70-их година XX вијека, само још понегдје могла пронаћи таква справа у употреби (Мост.) или ван употребе (Ком.), старији пчелари знали су за њу иако је, најчешће, никада нису видјели. Ипак та дјелатност у Херцеговини није била ни близу развијена као у југоисточној Србији, гдје су *восковарнице* (в. 11.2.2) имале савршеније справе за екстракцију воска из воштине и воштаног тропа.

На испитиваном подручју, таква справа се именује дериватима од прасловенског глагола **iěskati* и његове иновиране дијалекатске форме *ићјѣшићий*:

најчешће је то *тїџесак*, а на јужном рубу источне Херцеговине и у сусједним Конавлима *тїџес(тї)*. С обзиром да се тим називом означавају старинске пресе и за друге намјене (за вино и уље), често се детерминацијом прецизира значење: *тїџесак за восак*, *тїџесак вџска*, *тїџесак за цијѣћње вџска*.

(М. Н. Ратковић)

Тијесак у Музеју Херцеговине Требиње

У јужној Босни, девербалом *цијѣтка* означава се тијесак са навојима.

Дрвени тијесак се у савременом говору понекад именује и интернационализмом *џрџса*, усвојеним заједно са металном справом исте намјене (в. 14.8.3.1), чије се опште значење детерминацијом сужава: *џрџса џг воска*, *џрџса за цијѣћње вџска*. Дрвена *џреса за цијѣћење воска* из Рање конструисана је без навоја, у облику сандука у којем се поклопном даском, као полугом, притискује раскувана воштина у врећи.

У с-х. говорима постоји више синонима различите мотивације којом се означава тијесак: у јужној Србији *тїесак* (истим називом означава се и кућа гдје се том справом обавља радња); у црногорским говорима *тїџешњак*; у југозападној Србији *ован*, назив помјерен са дијела на цјелину; у средњој Србији *тїџиџа* или *кориџиџа* (Расина 115), такође називи помјерени са дијелова; у старијој војвођанској литератури *вошџара* (РЈАЗУ), синоним помјерен са одговарајуће просторије; у сјевероисточној Србији *џива* (Тешић 188), лексема тамног поријекла.

14.8.2.1. Дијелови. Тијесак се, углавном, састоји од постоље и једне или двије дебеле даске, које се помоћу једног или два усправна навоја притежу да би се из костретне вреће истискивао восак, који се слива у посуду са хладном водом. Старији тијесци су већином имали подлогу издубену у камену, као и камену посуду.

Постоље се обично означава општим именицама *џдглоџа* или *гнџ*, а покретни помични дио *дџска*. Вертикални навој помоћу кога се притеже даска најчешће се означава називом прасловенског поријекла *лџза*, мотивираног у овој функцији увијеношћу навоја попут стабла повијуше. Рјеђи је новији синоним *навџ*, усвојен из механичке терминологије. Регистровани су и синоними *џџкрк* турског и *џџнџ* њемачког поријекла.

За матицу чијим се обртањем притеже даска забиљежено је више назива: синоними *рџи* и *џван* помјерени су из сточарске лексике на основу сличности

рогова и полуга на матици, затим синонимски пар *ӣдлӯга*, грчког, и *ћускија* турског поријекла, преузет по истој функцији.

Врећа, обично костретна, у коју се салијева раскувана воштина, означава се општим називима *врѣћа* / *врића*, прасловенског, и *ћѣса*, турског поријекла, а у јужној Босни забиљежен је и турцизам *ӣбрба*.

Посуда у коју се слијева исцијеђени восак такође се означава општим називима: *ка̄меница* када је издубена од камена, затим грецизмом *ӣкѣӣ*, девербалом *жѣшак* у Конавлима и романизмом *ба̄њица* у јужној Босни.

Горња даска на тијеску без навоја из Раме, којом се притискује воштина на принципу полуге, означава се девербалима *ӣрикрейа* и *ӣра̄ӣњача*.

14.8.3. Индустијске справе за прераду воштине

14.8.3.0. За екстракцију воска из воштине и воштаног тропа напреднији савремени пчелари употребљавају више справа, већином индустријски произведених: пресе за восак, парне и сунчане топioniце.

14.8.3.1. На испитиваном подручју, већином се употребљавају металне справе сличне дрвеном тијеску (в. 14.8.2), које се најчешће именују интернационализмом *ӣрѣса*, усвојеним са одговарајућим референтом. Једанпут је забиљежен италијанизам *ӣрѣша*, и то у источној Херцеговини, усвојен из хрватске литературе. Често се детерминацијом овог општег механичког термина прецизира његово значење: *ӣрѣса за вѣсак*, *ӣрѣса од воска*, *ӣрѣса за цијеђење вѣска*, *ӣрѣса за вѣӣӣӣну*, *ӣрѣса на заврѣӣч*. Оваква номинација одраз је стручне литературе, гдје та справа има сличне називе: *ӣреса за восак*, *ӣреса за цеђење воска*, *ӣрѣша за вѣӣӣӣну*.

И у другим словенским и несловенским терминологијама, та справа се означава сродним еквивалентима (уп. ОЈЗСл V 0998).

На јужном рубу Херцеговине, забиљежен је синоним романског поријекла *ӣура̄њ*, а старији пчелари пресу називају још општијим интернационализмом *ма̄ӣӣна*.

14.8.3.2. Напреднији пчелари пресу за восак означавају девербалом *ӣо̄ӣӣѣнѣк* и *ӣа̄рнѣ ӣо̄ӣӣѣнѣк* у случају кад се воштина отапа врелом паром.

Сродни еквиваленти постоје и у терминологијама других словенских језика: слов. *topilnica* (Шмид 14), пољ. *topiarka do wosku*, рус. *воскошѣйка*, бут. *восъкошѣйка* (ОЈЗСл V 0999).

14.8.3.2.1. Дијелови пресе за екстракцију воска означавају се општом механичком лексиком, слично дијеловима тијеска (в. 14.8.2.1). Механизам за стежање означава се девербалима *сѣӣѣч* и *вӣјак*, затим турцизмом *чѣкрк* и германизмом *ѣвѣнѣӣ*. Шупљикава посуда у којој се пресује воштина означава се турцизмима *казанчӣ* или *сандук*, а постоље анатомским називом *ӣѣе*.

14.8.3.3. За прераду младе воштине, тј. воштаних поклопаца и саћа у којем није извођено легло, понегдје се употребљава *сунчанѣ ӣо̄ӣӣѣнѣк*, дрвени сандук са двоструким косим стакленим поклопцем и лименим посудама у којима се восак отапа помоћу сунчане топлоте без притискања.

14.9. Справе за израду сатних основа

14.9.1. Савремена пчеларска технологија највећим дијелом је заснована на вјештачким сатним основама (в. 16.23), чија је израда могућа једино уз помоћ прецизних справа. Постоји неколико врста тих справа: ручна преса којом се израђују равне сатне основе у формату који одговара оквиру, ваљци између којих се ручно извлачи сатна основа у траци и аутоматизовани уређаји у којима се на принципу ваљака производе велике количине сатних основа. У стручној литератури нема уједначених термина за означавање тих справа; прва се обично у српским приручницима означава називом *преса за вјештачко саће*, а у хрватским *преша за саћне основе*, друга *ваљци за саћне основе* или *ваљци за израду саћних основа*, а трећа *машина за израду саћних основа*. Почетком XX вијека, када је одомаћивана употреба простијих тих справа, такође су различито именоване у стручној литератури: поред перифрастичних вишечланих назива *Ричијева справа за вјештачко саће* (БХТ, X-5, 84) и *стисак (преша) за љављење вјештачкој саћа* (БХТ XIV-5, 70), регистрована је и кованица *саћионик* (Ружић 60), која, упркос својој јасној мотивисаности, економичности и једнозначности, није оставила никаква трага.

На испитиваном подручју, поједини пчелари још имају простије справе за израду сатних основа, па чак и оне које су сами правили од бетона, али их више обично не употребљавају. Путем пчеларских задруга или специјализованих продавница, масовно замјењују свој восак за готове сатне основе израђене на савременим постројењима. У именовану тих справа одражавају се углавном називи из стручне литературе, с тим што је интернационализам *преса* доминантан у означавању и ручне пресе и ручних ваљака. За разлику од преса за екстракцију воска, овдје се мотивна ријеч обавезно детерминира: *преса за саће*, *преса за љмјешно саће*, *преса за вјештачко саће*, *преса за љављење саћа*, *преса за восак*. Понекад се разликују поједине врсте преса: *преса од бејбона*, примитивна справа властите израде саливена од бетона, и *преса на ваљак* или синегдоха *ваљак*, а за савремени уређај забиљежен је назив *машина за саће*.

14.10. Посуђе за чување и транспорт меда

14.10.0. Извађени мед, у саћу или исцијеђен из саћа, чувао се у различитом посуђу: дрвеном, кожном, глиненом и лименом, у посудама какве се употребљавају и у друге сврхе у домаћинству и означавају се општим називима. Пчеларска употреба тог посуђа нигдје на испитиваном подручју није мотивисала његову номинацију. Називи дрвених и кожных суда готово су искључиво словенског поријекла, а лименог и глиненог посуђа посуђени су од сусједних народа.

14.10.1. *Глинено посуђе.* Раније је најраспрострањенија посуда за чување меда био дубоки глинени суд са двјема наспрамним ручкама. На цијелом подручју именован је турцизмом *ћуј*, изузев ограниченог ареала на сјеверу регије, гдје се означава варијантама вишечланог назива: *зџмјанџ лонаџ* и *лонаџ од зџмјџ*. У истом значењу, *ћуј* је забиљежен још и у Шумадији и на Косову.

Према етнографском извору, глинена посуда за чување меда у средњој Босни се назива *вриба*, изведена из балканског латинитета *ври* (Скок s. v. врџ).

14.10.2. Дрвено њосуђе. За чување меда често је употребљавано дрвено посуђе разне величине. То су обично биле посуде које су се шириле од дна а именоване су лексемом прасловенског поријекла *каџа* и њеним деминутивом *каџица*, који је у истом значењу забиљежен и у Шумадији. У југоисточној Херцеговини употребљаван је *баџањ*, каца велике запремине, каква се употребљава за гњечење грождја, као и *баџва*, посуда намијењена првенствено за чување вина. У сјеверној Херцеговини, мања дрвена посуда за мед назива се *чабрица*, а исходном лексемом *чабар* у западном Срему се такође означава дрвена посуда за мед.

Историзираним турцизмом *геба* означава се пљоснати суд издубен из једног комада дрвета у којем је ношен и мед.

Од свих назива посуда за мед једино су *медџеница* 'каца за мед' (Вук) и *меденка* 'дрвена качица за мед' (Гаваци 59) мотивиране својом пчеларском функцијом.

Бачва у којој се чува мед у Подравини се означава изведеницом нејасне мотивације *зелењак* (Торчец 10).

14.10.3. Кожно њосуђе. Раније је мед чуван и најчешће транспортован у посудама од бравље коже, које се именују дијалекатским варијантама општег назива прасловенског поријекла *мијех* / *мије* / *мјџина*.

14.10.4. Лимено њосуђе. У новије доба, мед се већином чува у лименим посудама. У прво вријеме то је била амбалажа у којој је продаван петролеј за освјетљавање. Номинира се готово искључиво општим називом њемачког поријекла *каниша*, често детерминисаним првобитном намјеном посуде: *каниша од њаса*, *каниша њазарица* и *њасна каниша*. На западном рубу Херцеговине забиљежен је назив романског поријекла помјерен са материјала од којег је посуда направљена: *лама*. У источном дијелу регије, у истом значењу је забиљежен и турцизам *баџрач*, а у новије вријеме јавља се и интернационализам *њрдџром*.

15. МАТЕРИЈАЛИ У ПЧЕЛАРСТВУ

15.1. У пчеларству се употребљава знатан број материјала: за израду кошница, за њихово обљепљивање, утопљавање и затварање, за димљење, убијање и лијечење пчела, за привлачење ројева, за уништавање напасника, за ублажавање болова од пчелињих убода и сл. Већина тих материјала се означава њиховим општим називима, који не спадају у пчеларску лексику, па ће бити само назначени. Међутим, има и назива који су мотивисани функцијом у пчеларству, или су пак имали утицаја у стварању пчеларске лексике, чему ће бити посвећена нешто већа пажња.

15.1. Материјали за израду кошница

15.1.1. У данашње вријеме, када се кошнице израђују индустријски или занатски од дасака, материјал од којег се праве није релевантан у њиховој номинацији. У старија времена, када су пчелари већином сами правили кошнице, грађевински материјал је добрим дијелом условљавао њихов облик и квалитет, што се донекле одражавало и у њиховом именувању. С друге стране, пошто је дрвеће

од чијих су клада прављене дубенице било исувише познато, није било никакве могућности да њихова номинација буде мотивисана функцијом у пчеларству. Према томе, дрвеће од којег су израђиване старинске кошнице означава се општим, већином изворним фитонимима.

Породица дрвећа *Quercus* означава се синонимима *дуб* и *(x)рџс / (x)рџс*, први је распрострањенији у источној, а други у западној Херцеговини, мада се и другдје усваја као термин. Најчешћи херцеговачки назив старинске кошнице *дубина / дубовина* резултат је контаминације фитонима *дуб* и коријена глагола *дубити / дубити*, којим се означава израда дубеница (в. 13.1.2.2.1.1). Аналогно називу *дубовина*, којим се мјестимично у ји. Херцеговини означава само кошница од храстове кладае, при ушћу Раме се таква кошница означава синонимима *расџина* или *расџовџ дубина*. Остале врсте дрвене грађе незнатно су утицале на номинацију дубеница: *лишовина*, дрво од липе (*Tilia*), била је цијењен материјал за израду дубеница, такође и *муровина*, дудово дрво (*Morus*), а изузетно је цијењена *тисовина*, дрво тисе (*Taxus baccata*), више из магијских него утилитарних разлога (в. 12.2.3.2). Међу дрвећем од чијих су се клада правиле старинске кошнице помињу се још *буква* (*Fagus*) и *кљен* (*Acer*).

15.1.2. За утопљавање кошница у сјевернијим дијеловима Херцеговине употребљавају се осушене стабљике стрних жита, које се означавају општим називом *слџма* и његовим синонимом помјереним из грађевинске лексике по функцији у покривању разних станишта – *крџв / крџв*.

15.1.3. У сјеверисточној Херцеговини, стављана је *чиљковина*, стабљике бодљикаве биљке *чиљак*, на лето ради спречавања улаза у кошницу крупнијим штеточинама, што се одразило и на именовање те радње – *зачиљкаџ* (в. 16.3.2).

15.2. Смјеса за обљепљивање кошница

15.2.1. Сви сувишни отвори и спојевии покретних дијелова старинске кошнице (дужи) обљепљују се смјесом припремљеном за ту сврху. Ово обљепљивање је нарочито значајно када се пчеле гаје у кошницама оплетеним од прућа, што није случај у Херцеговини. Основни састојак те смјесе је говеђи или овчији измет, коме се додаје најчешће пепео или креч, наводно да се у њему не би развијали инсекти, затим глина и брашно. Та смјеса, која се обично састоји од два састојка, означава се већином општим називом једног или оба та саставна дијела, а рјеђе називима мотивисаним функцијом.

На источној рубу регије, смјеса се означава девербалом *лијей*, у сусједним Конавлима варијантом *лијейер*, а у западној Херцеговини такође изведеницом од истога глагола – *лијило*. Потврђен је још девербал *зџмазак*, и грађевинарски назив грчко-латинског поријекла *мџиџа*.

Много чешће се смјеса означава варијантама општег назива говеђега измета – *бџлеџа / џџлеба / џџлебина*, а понекад и општим називом ширег значења *ђубре / џубар*. Такође се означава и општим називима другог саставног дијела: најчешће *лџи*, регистрована је и варијанта *лџина*, а понегдје и варијанте општег синонима *џеџо / џејеџо / џеџел*.

Општим синонимима *крџч* турског поријекла и романизмом *кџџ* означава се смјеса за обљепљивање кошница у којој је један од састојака познати грађевински

материјал. Смјеса састављена и од врсте земље погодне за облепљивање означава се њеним општим синонимима *ињила*, *чешће*, и *иловача*. За ту намјену ријетко се употребљавало *брџино* заједно са *кречом*.

15.3. Кад

15.3.0. За задимљавање пчела (в. 16.7) употребљавају се разни материјали који тихо сагоријевају без пламена и чији дим не иритира много пчеле: гљиве са дрвећа, труло дрво, говеђи измет, дуван, тканине, јелова смола. Ти материјали се незнатно припремају за сагоријевање, а номинују се општим називима уз незнатан пчеларски утицај.

15.3.1. Општи назив свих горива која се употребљавају за задимљавање пчела је лексема прасловенског поријекла *кад*, како у свим херцеговачким, тако и у неким босанским и црногорским говорима. У Пиви се употребљава аугментатив *кадина*. Нема сродних еквивалената у другим словенским језицима, мада се одговарајућим деноминалима означава пчеларска радња (в. 16.7) и изведеницама справа помоћу које се она обавља (в. 14.2.1).

15.3.2. Гљиве из породице *Polyporus*, које расту на дрвећу, цијењен су кад. Означавају се општим фитонимима *бубина*, *џуба*, *љива*, *џруд*, *шкџа*, као и општим називом мотивираним пчеларском функцијом – *кад*.

Најчешћи је назив прасловенског поријекла *џуба* и нарочито његова аугментативна форма *џубина*, а понегдје је уобичајен и фонетизам *бубина*. Понекад се диференцирају врсте гљива по дрвећу на којем паразитирају: *бубова* ~, *јелова* ~ и (*х*)*растова* *џубина*. Сродни еквиваленти познати су и у неким другим словенским говорима и језицима: полс. *џука* (Пол. 328), укр. диј. *џубка* (Ник. 218), чеш. *houba* (Крејн бр. 359).

У си. Херцеговини регистрован је околинални синоним *шкџа* (вјероватно је у једином помену у снимљеном говору испуштен финални сугласник), који одговара општем фитониму *скриџа* / *шкриџа* (Симон. 372), а сродни еквиваленти срећу се и у пчеларским лексикама других словенских језика: укр. диј. *скр'иџел'* / *скриџел'* / *скриџал'*, *скриџен'* и *скреџл'и* мн. (Ник.218), рус. *скрџийик* / *скрџий* (Попов 222), пол. диј. *skżupel* (МАЗЈ бр. 252).

Назив прасловенског поријекла *џруд* има нешто шире значење: њиме се, уз гљиве које расту на живом дрвећу, означавају и оне које расту у иструљелим шупљинама дрвећа, а забиљежен је и у значењу горива од трулог дрвета. Ради диференцирања те двије врсте гљива, називом *кџџани џруд* означава се врста која расте у шупљинама, која се *кџџа* из унутрашњости стабла. О сродним еквивалентима у другим словенским језицима мало је потврда: рус. *џруџовик* (Попов 222, s. v. скрџик), мада се спомињу одговарајући фитоними без назнаке о пчеларској употреби: чеш. *troud*, рус. *џруџи* / *џруџовик* / *џруџовица* (ОЈЗСл Т 0732, 0736).

Општим синонимом *љива* ријетко се означава кад. У сјеверној Херцеговини, општим називом *кад* означава се врста гљиве наречканог обода и пријатног мириса, која расте на храсту, што је резултат сужавања значења мотивираног њеном употребом.

15.3.3. Трули дијелови из неких стабала, нарочито из пањева, погодно су гориво за задимљавање пчела. Означавају се деадјективним изведеницама *џрџловина* / *џрџовина*, *џрџлина*, *џрџлеж*, *џрџлаж* и синтагмом *џрџло дрво*. Сродан еквивалент постоји у украјинским говорима: *џрџл'авина* (Ник. 218). У том значењу потврђен је и општи синоним *џњиладак* и одговарајућа синтагма *џњило дрво*. Помјерањем значења на основу просторне блискости, функције, а и гласовне сличности, фитоним *џрџ* се употребљава и у значењу горива од трулог дрвета.

15.3.4. *Дувањ* / *дџхџн*, осушено и изрезано лишће биљке *Nicotiana*, употребљава се као гориво, нарочито у недостатку димилице, кад се димљење пчела врши дувањем из плућа (в. 14.2.4).

15.3.5. У источној Херцеговини, као гориво често се употребљава осушени говеђи измет, који се означава општим балканизмом *баљеа*. У ји. Србији, у истом значењу се јавља девербал *лејик* (Лужница 9). У Босни се као кад употребљава *смола од јелике*, *смола јеликова*.

15.3.6. У недостатку природних материјала, у новије вријеме се све више употребљавају старе памучне тканине, које се означавају општим називом *крџа*, који се често и детерминише – *џдамучна крџа*, као што се у црногорским говорима означава синонимом *џрџена крџа* или србијанским *џежињава крџа*. Регистрован је и назив јутене тканине у истој функцији – *џака*, поријеклом вјероватно из балканског латинитета.

15.3.7. Производ сагоријевања којим се задимљују пчеле означава се општом лексемом *дџм* и називом ширег значења *кад*. Овај посљедњи је у истом значењу регистрован и у србијанским и далматинским говорима. У ји. Србији, уз *кад*, у истом значењу се употребљава и сродан назив *чаг* (Лужница 9).

15.4. Материје за привлачење ројева

15.4.1. Приликом хватања ројева (в. 16.8.1.1) употребљавају се ароматичне биљке и течности за прскање пчела. Од назива тих материјала за пчеларску лексику су релевантни називи биљке *Melissa officinalis*: *челиња* / *ћелиња* / *челна* / *челна* / *челња* / *ћелња* / *челија* / *челинска* / *челина љубица* / *љубица* / *љубичица* / *љубићица*, *о-челја љубица*, *љубица за џикање*, *мајична љубица*, *мајичњак*, *челинска џрава* (в. 12.2.4.1).

Употреба осталих ароматичних биљака помиње се само као могућност у недостатку пчелиње љубице: *нана* и *мејвица*, биљке из рода *Mentha* у сјевернијим крајевима и лишће медитеранских воћака *лимџн* *Citrus limonia medica* и *нарџча* *Citrus aurantium* у приморском појасу.

15.4.2. С обзиром на ефикасност привлачења ројева лако доступном пчелињом љубицом, прскање ројева неком течности или засипање каквим сипким материјалом, које је распрострањено у другим крајевима, у Херцеговини је готово занемарљиво. У том случају употребљава се *вода*, *вода заслађена џећером* или *медам*, *џијесак* и *земља*.

15.5. Храњиви додаци

15.5.0. Прихрањивањем (в.16.24) пчелама се додаје вјештачка храна, већином шећер, али и неки састојци којима се надокнађује и недостатак цвјетног прашка, као и вода. Шећер се највише додаје у виду шећерног сирупа, а у новије вријеме у виду медно-шећерних погача, као и са неким љековитим и биостимулативним супстанцама.

15.5.1. Сируп се у испитиваним говорима најчешће означава општим називом основне компоненте – *шећер* и синтагмом *кӯвāнī / кӯхāнī шећер*, затим *слāд / слāдер / слāдор*, *ше́рбей* и *сирууī / сїрууї / сїрууї*.

Фабрикат медно-шећерне погаче, чија је примјена у вријеме првог сакупљања наше грађе била у зачетку, означава се називом *идāча / идāчица*, преузетим из кулинарске лексике.

15.5.2. Раније, уз сируп је додавано *ше́нишинō брāшно*, ваљда као надомјестак за цвјетни прашак. У секундарном извору, у долини Неретве, регистровано је додавање шећера у *йеченим йилићима* или *йеченим кокошима* (Дрежница 12).

15.5.3. Уз обичну *вōду*, забиљежено је да се пчелама додаје и *слāнā вōда*.

15.6. Средства за убијање пчелињих друштава

15.6.1. Пчелиња друштва су се убијала (в. 16.16) отровним гасовима, пламеном и водом.

Отровни гасови, који се означавају општим називом *гїм*, у Босни је потврђен синоним *каг*, добијајају се сагоријевањем експлозива *бáрууи* и *динāмии* / *динāмид*, као и минерала *сўмиор*. У Пиви се пчеле усмрћују гасом из отровне гљиве пухаре зване *бубина*, *Лусорердон*.

За убијање пчела понегдје се употребљавала *врелā вōда*, а чешће се то радило пламеном запаљене *слāмē*.

15.7. Средства за заштиту пчела од напасника

15.7.1. За уништавање или сузбијање ситнијих напасника (в.10.1) пчелари употребљавају већи број средстава, које номинирају општим називима:

против *вошћаних мољаца*: *дровина* (орахов лист), *кōра од нāрāнчē*, *сўмиор* (дим од запаљеног сумпора);

против *вароозе*: *оксāлнā киселина*;

против *йчелињих уши*: *нафїйāлїн* / *нафїйелїн*, *гӯвāн* / *гӯхāн* (дим од дувана), *феноић'азин*, *йљувача* (за скидање уши с матице);

против *мрава*: *їāс* / *їāс* / *їāз*, *йейб*, *йарагāјиз* / *йāрагāјз*, *од йарагāјиза лїс*, *цїма од йарагāјиза*;

против *йућица*: *йейрōлēј* / *йейрӯље*, *їāс* / *їāс* / *їāз*, *карболēум*, *крбв* / *крбв* (пламен запаљене ражове сламе);

за *дезинфекцију кошница*: *лукшија* / *луксија* / *ликсија*, *лужина*, *лўї дїйкувāн у вōди*, *слāма*, *крбв* / *крбв* (пламен запаљене сламе), *креч*, *жївб вāйно*, *мōдрā їалица* (раствор), *жївā сōга* (раствор).

15.8. Лијекови против пчелињих болести

15.8.1. Против пчелињих болести, напреднији пчелари употребљавају већи број фармацеутских препарата. Номинирају их њиховим комерцијалним називима, више или мање адаптираним властитом изговору. Неприродно наглашавање извјесних назива указује на њихову неодомаћеност и на књишко поријекло.

Пчелари знају да су то све *антибиотиици* / *антибиотиици*, а некији их означавају називом мотивираним начином њихове примјене – *некција*. Најчешће спомињу *сирејшомиици* / *сирејшомиици* / *сирејшомиици* (против већег броја заразних болести), затим *сулфайи'азол* / *сулфайи'азол* / *сулфайи'азол* (такође против већег броја заразних болести), *нисийици* (против крчног легла), *фумаилин* (против ноземозе), *теомиици* (против болести легла), а регистровани су још *анеурин* (ноземоза), *јуоцилин*, *иеницилин* и *клорамфеникон* (европска трулеж легла), *хлорфеникол* (мјешинасто легло), *ноземак* (ноземоза), *шејрамиици* (америчка трулеж легла). Од набројаних назива једино би се за *ноземак* могло тврдити да је мотивиран употребом у пчеларству, а можда би му се могао прикључити и *фумаилин* (примјењује се димљењем пчела).

15.9. Средства за ублажавање бола од пчелињег убода

15.9.1. Изложени честом убодању пчела (в. 5.12.4), пчелари се, зависно од индивидуалне осјетљивости, служе разним приручним средствима ради ублажавања бола, именујући их њиховим општим називима. Најчешће је то *лаган облој* / *лагна облоја*, *мокра крџа*, *ракијава крџа*, *сирћетили крџа*, затим *лаган камѣн*, *сирћет*, *дсаи* / *дсџика*, *расџојљенџ крџ*, *сајун*, *лџова ракија*, *сланџ вода*, *млијечер из смџкова лџста*, *црвени лџк*. У тежим случајевима пије се *џље* или се на убодено мјесто ставља *џуџиџ џаџрика с мџдом*.

15.10. Остала средства у пчеларству

15.10.1. Да би утврдили поријекло туђица, тј. ко је наводно упутио пчеле у њихов пчелињак (в. 16.27), пчелари су посипали те отимачице *брашином* или *лџом*, односно *џџелом*.

Пред спајање пчелињих друштава (в. 16.11), оба друштва се прскају *млађеницим* (изметено млијеко) у коју се додаје *били лџк*, како би пчеле добиле исти мирис да се међусобно не нападају.

Приликом одузимања медног сађа из старинских кошница (в. 16.18.1), сатни резови су посипани *кокурузним брашином* да се пчеле не би уљепљивале у мед.

16. ПЧЕЛАРСКИ РАДОВИ

16.1. Обављање пчеларске дјелатности

16.1.1. Гајење пчела на испитиваном подручју се означава дијалекатским формама деноминала *џчеларии* и синтаagmaма састављеним од назива врсте и општих глагола по синтаксичком моделу којим се означава и гајење домаћих

животиња: *гржсаӣи њчеле*, *храниӣи њчеле*, *радӣӣи о њчелама*, *радӣӣи с њчелама*, *радӣӣи око њчела*, *бавӣӣи се њчелама*.

Глагол *њчеларӣӣи*, изведен од назива вршиоца радње, употребљава се у варијантама *челарӣӣи* / *ћеларӣӣи*. Његовом глаголском именицом означава се и пчеларска дјелатност (в. 11.1). Сродан еквивалент, али изведен од назива медоносног инсекта, регистрован је у полеским говорима: *њчол'уват'* (Пол.352), док одговарајућа глаголска именица у руском језику има сужено значење: *њчелованье* 'тражење слободних ројева' (Попов 216).

Од синонимних синтагми, које су у испитиваним говорима много фреквентније од деноминала *њчеларӣӣи*, најчешће се среће *гржсаӣи чѐле* / *чѐле*, који је уобичајен и у славонским и шумадијским говорима. Сродан еквивалент потврђен је код бесарапских Бугара: *гржса* (Зел. 280). Префиксираним формама *одржсаӣи* – *одржсаваӣи чѐле* / *чѐле* означава се очување пчела, тј. настављање њиховог гајења. Такође су фреквентне и рекцијске варијанте *радӣӣи о чѐлама*, *радӣӣи око чѐла̄*, *радӣӣи и чѐлама*. У си. Херцеговини, регистрована је и синтагма *бавӣӣи се чѐлама*, а у сусједној Пиви *ранӣӣи чѐле*.

16.2. Грађење кошница

16.2.0. Старинске, кошнице с непокретним саћем градили су већином сами пчелари, док су за израду кошница с покретним саћем потребни столарска вјештина и одговарајући алат. Од половине XX вијека прешло се на индустријску производњу кошница. Грађење кошница на испитиваном подручју номинира се дијалекатским ликовима опште занатске лексике, зависно од њихове врсте и начина израде.

16.2.1. Дубенице се граде одсијецањем дијела шупље класе, проширивањем постојеће шупљине и изравнавањем унутрашње површине уз помоћ разних алатки (в. 14.1). Та се радња означава глаголима *чӣсӣӣи*, *ко̄ӣаӣи* и *ско̄блаӣи* (дубину, пањ и сл.) и њиховим перфективним формама. Употреба сложених глагола *ӣшчӣсӣӣи*, *о̄чӣсӣӣи*, *ӣдо̄чӣсӣӣи* и глаголске именице *чӣшћѐње* за означавање дубења, распрострањена у разним дијеловима испитиваног подручја, мотивисана је одстрањивањем трулежи из шупље класе. Видски пар *ко̄ӣаӣи* – *иско̄ӣаӣи*, ограничен на источну Херцеговину и сусједну Пиву, мотивисан је у пчеларској лексици вађењем унутрашњег дијела класе. У приморском појасу Херцеговине, деноминалним паром *ско̄блаӣи* – *иско̄блаӣи* означава се равнање и глачање унутрашње површине дубенице. У цг. говору регистрован је синоним *ӣо̄лачӣӣи* (Кучи' 41), мотивисан истом радњом.

16.2.2. Израда дашчара означава се видским паром *ко̄ваӣи* – *ско̄ваӣи* у дугачком појасу од јужне Босне до ји. Херцеговине.

16.2.2.1. Уградња пречака у старинским кошницама означава се у западнохерцеговачком говору глаголом *ӣрикрӣћаваӣи*, а уз доњи ток Неретве забиљежена је блискозначна синтагма *свр̄ӣӣӣи са̄ће*, која се односи на учвршћивање саћа провлачењем дрвених шипки кроз насељене кошнице приликом њиховог пресељавања (Благај 30).

16.2.3. Израда трнки означава се глаголом *илћс*.

16.2.4. Грађење савремених кошница, као и уопште кошница од дасака, најчешће се означава видским паром *ирћвиий – најирћвиий*, а нешто рјеђе суплетивним паром *ирћдиий – начиниий*.

16.3. Отварање и затварање кошница

16.3.0. Разликују се двије врсте отварања и затварања кошница: једно приликом обављања пчеларских радњи у самој кошници и друго за пролаз пчела (отварање и затварање лета).

16.3.1.1. За већину пчеларских радњи неопходно је отварање кошница, које се састоји од скидања крова и поклопца. На испитиваном подручју, та радња се означава глаголско-именичким синтагмама, у којима су глаголи већином општег значења. Најчешћи је видски пар *оивћдриий – оивћвариий кћшницу / гћбину / сивћблину / љлишије*, затим *скинууи – скидаић ићклопћнћ дћску, гћинууи – гћизаић кћйак / ићклопћц / крћв* и сл. Сродни еквиваленти постоје у чешком – *otvћriti љl* (Харагс. 233) и пољском – *otwieraћ ule* (Концки 34).

Глаголски видски парови *гћинууи – гћизаић* и *скинууи – скидаић* творе синонимне синтагме са називима дијелова кошнице, капка и поклопца: *скинууи кћйак, гћизаић ићклопћц* и сл.

Једини глагол деривираан из пчеларске лексике – *разгћжиић* задржао се само на сјевероистоку Херцеговине и везан је искључиво за отварање кошница с непокретним саћем, тј. за скидање њихових дужи (в. 13.1.2.2.1.2.1.1): *разгћжиић дћбћвину / љлишије / чћлу*. Синонимне синтагме *гћинууи – гћизаић ~, ићдгћинууи – ићдгћизаић гћћж / гћћжћву / зћдћжу, оивћдриий – оивћвариий гћћж / зћдћжћж, скинууи – скидаић гћћжћву* и сл. знатно су чешће и распрострањене су на читавом подручју.

16.3.1.2. Радња супротна отварању, затварање кошница означава се аналогно отварању. Најраширенији начин номинације затварања кошница врши се помоћу глаголског видског пара *зћивћориий – зћивћариий* и именица из синонимних низова којима се означавају кошнице или пчелиња друштва: *зћивћдриий – зћивћариий гћрушићво / чћле / оивћлогћћке*. Много су рјеђе синонимне синтагме *заклћдиий – заклћаић љлишије / гћбину / чћле, ићклћдиий – ићклћаић кћшницу, мћшинууи ићклопћц*. У уском ареалу на сјевероистоку Херцеговине и сусједној Пиви, затварање старинских кошница именује се синтагмама *зћгћжиић љлишије / гћбћвину / чћлу*, а на ширем подручју *зћивћариий гћћжи, мћшинууи зћдћжћж* и сл.

16.3.2. Друга врста отварања / затварања кошница, која се односи на регулисање лета, отвора за пролаз пчела, није аналогна потпуном отварању и затварању кошница јер се затварањима разних облика и намјена (в. 13.1.2.2.2.3.7) регулише ширина и висина отвора према потреби, и то од његовог потпуног отварања до потпуног затварања. Означавање тих радњи врши се глаголско-именичким синтагмама у којима је први члан општи глагол, а други најчешће назив лета, а рјеђе кошнице или пчелињег друштва: *гћинууи лћћело, оивћдриий лћћу : зћивћдриий лћћело / лћћно / гћрушићво; сћзиий / сћћжиић – сћћживћић лћћно / лћћу, скћраићић лћћно, смћћћић лћћно*. У синтагми *зачћчћкаић лћћно* 'чичковином затворити пролаз ради спречавања

уласка крупнијих штеточина у кошницу' јавља се деноминал прозирне унутрашње форме неуобичајен у општој лексици. Распрострањен је на сјевероисточном углу Херцеговине, попут глагола *раздужити* и *задужити*, а његова творбена варијанта *зачичити леио* регистрована је у источnobосанском говору (Ћурчић 56).

16.4. Додавање и одузимање наставака

16.4.1. Веома значајна радња у кошницама настављачама, које чине огромну већину савремених пчелињих станова у Херцеговини, везана је за додавање наставака на тијело кошнице или њихово одузимање. Пошто су ове радње релативно нове и везане искључиво за савремену пчеларску технологију и за кошнице настављаче, за њих није ни наслијеђена нека лексема изразитијег пчеларског поријекла. Те радње се на испитиваном подручју номинирају двочланим синтагмама са општим глаголом и једним од синонима којима се означавају наставци.

Додавање наставака на тијело кошнице означава се глаголима *сидџиџи* / *сидџиџи* – *сидџавџи* / *сидџавџи* / *сидџејџи* / *сидџејџи*, *идсџавиџи* – *идсџавџи* / *идсџавџи* и *мејинуџи* – *мејџи* / *мејџи* и једном од именица *насџавак*, *кџџка*, *мејџиџи* и *сидџи*. Одузимање наставака номинира се аналогним синтагмама са општим глаголима *скиџуџи* – *скиџаџи*, *џиџуџи* – *џиџаџи* и синонимним сјевернохерцеговачким дијалектизмима *снџиџи* – *снџџи*.

16.5. Повећавање и смањивање запремине кошница

16.5.1. Додавањем или одузимањем наставака проширује се стамбени простор пчела у савременим кошницама (в. 13.1.2.2.2). То се исто ради стављањем или помицањем преградне даске у тијелу кошнице, као и стављањем и одузимањем неких додатака старинским кошницама у прелазном времену између патријархалног и савременог пчеларења. Смањивање простора у кошницама именује се општим глаголима *збиџи* – *џрибиџи*, *џреџраџи* и називима објекта – *чџлу*, *кџиниџу* итд., док се повећање простора у кошницама означава општим глаголима *џиџриџи* – *џроџиџи* – *џроџиџи* и називима пчелињег стана.

16.6. Прегледање пчела

16.6.1. Утврђивање стања пчелињих друштава у погледу њихове јачине, здравственог стања, опскрбљености храном и других карактеристика релевантних за њихов живот и рад – значајна је пчеларска радња. Обично се обавља отварањем кошнице и непосредним осматрањем пчелињег гнијезда. У стручној литератури та радња се означава термином *џреџлед* и глаголским видским паром *џреџлеџаџи* – *џреџлеџаџи*.

На испитиваном подручју, слично је стање с тим што долазе до изражаја извјесне дијалекатске карактеристике: *џреџлед*, *џрдџејџиџи џреџлед*, *џрџви* / *џрџви џреџлед*, *џреџлеџаџи* / *џриџлеџаџи* – *џреџлеџаџи* / *џриџлеџаџи*. У истом значењу употребљава се и основни глагол *леџаџи*. И у пчеларским терминологијама других словенских језика уобичајени су сродни еквиваленти: слов. *pregled*, *potladno pregledovanje* (Шмид 12), буг. *џреџлед* (ОЈЗсл Р 0072) и *џреџлеџсџане* (Баб. 386),

чеш. *prohlídka*, пољ. *przeгляд* (Крејн бр. 292), слвч. *prehliadka* (Мила 85). Сродни глаголски еквиваленти раширени су у полеским говорима: *il'agém', ilégém', iloil'aget', goil'agém', goilegám'* (Пол. 327, 329), као и у бугарском: *iprelegam / ga iprelejudam ичелно семейство* (Баб. 386).

Синонимни пар интернационалног поријекла *конџирџисаи* – *ипреконџирџисаи* сасвим је уобичајен код савремених пчелара.

Пчелари утврђују стање друштава и без отварања кошница на основу кретања пчела. Та радња се у херцеговачкој пчеларској лексици обично означава општим синонимом *исомајираи*. Сродни еквиваленти потврђени су у руском језику: *осмоџир* (Крејн бр. 292), *осмаџириваи* / *осмоџиреи* *ичелиную семью* (Баб. 386).

16.7. Задимљавање пчела

16.7.1. Избјегавајући непријатне убоде при обављању радова у непосредном контакту са пчелама, пчелари готово увијек умирују пчеле димом добијеним сагоријевањем када (в. 15.3), најчешће у димилицама (в. 14.2.1). У стручној литератури, та се радња означава синонимним деноминалима *димџи* и *каџи* и њиховим префиксираним формама, као и одговарајућим глаголским именицама. Слично је стање и у испитиваним говорима, гдје се, поред та два основна глагола, срећу и дијалекатски ликови трећег – *иуваи* / *иухаи*. Пошто су ти општи глаголи распрострањени у свим херцеговачким говорима, ни њихова употреба у пчеларској лексици није везана за уже ареале.

Најраспрострањенији је основни глагол *каџи* и његова префиксирана форма *иоикаџи*, а нису необични ни глаголи са другим префиксима: *накаџи*, *окаџи* и *закџи*. Раширеност сложеног глагола *иоикаџи* може се објаснити чињеницом што се први млазеви дима упућују кроз лето, које је обично при дну кошнице. Исти глаголи су распрострањени у пчеларској лексици црногорских и србијанских говора. Сродни еквиваленти употребљавају се и у пчеларским лексикама других јужнословенских језика: слов. *čebele prekaditi, izkaditi* (Шмид 5), бут. *кад'а, ионакад'а, укад'авам* (Зел. 280, 281), а потврђен је и у пољском дијалекту: *każić še* (МАЗЈ бр. 252).

Деноминал *димџи* / *дџи*, који се на испитиваном подручју јавља и у префиксираним формама *надимџи* и *задимџи* – *задимљаваи*, као и у одговарајућим глаголским именицама *дџи* и *задимљавање*, мање је фреквентан него *каџи*. У цг. говорима потврђен је перфектив *надимџи*. Сродни еквиваленти чести су у сјевернословенским пчеларским лексикама: пољ. *odymiać*, рус. *дымџи* (Крејн бр. 831), стпољ. *poddymać, rozdymać* (Концки 12), пољ. диј. *dimić še* (МАЗЈ бр. 252).

Излагање пчела диму старији пчелари понекад означавају глаголским паром *иуваи* – *иунуи* и њиховим сложеницама *наиуваи*, *заиуваи*, *заиухиваи*, *заиунуи*, *иоийунуи*. Употреба ових глагола мотивирана је задимљавањем пчела дувањем из уста на запаљени кад прије масовне употребе димилица.

16.8. Стварање нових пчелињих друштава

16.8.0. Нова пчелиња друштва пчелари формирају хватањем природних ројева, вјештачким ројењем постојећих друштава, проналажењем слободних друштава у природним шупљинама или откупом друштава намијењених за убијање.

16.8.1. Хватање ројева

16.8.1.0. Изузетно значајну пажњу пчелари, нарочито патријархални, посвећују хватању природних ројева по њиховом изласку из кошнице. Означавају га синтаagmaма састављеним од дијалекатских форми општите глагола *хваџајати* и *савијајати* и назива роја (в. 2.2), као и глаголом *шикајати*.

Општи глаголски видски пар у синтагми *хваџајати* – *ухваџајати* рој и одговарајућа глаголска именица јављају се у дијалекатским формама *(x)вџајати* / *(x)фџајати* / *(x)вџајати* – *џ(х)ваџајати* / *џ(х)фџајати*, *(x)вџајати* / *(x)фџајати* и чешће се употребљавају у западној Херцеговини, мада су сасвим обични и на осталом испитиваном подручју. Том синтагмом се означава иста радња и у стручној литератури. Сродни еквиваленти потврђени су у бугарском језику: *хвацаам рој*, *хвацаане на рој* (Баб. 386), *хвацаане на рџа* (ОЈЗСл Р 1016).

Синтагме са глаголским паром *савијати* – *савијајати* и одговарајућом глаголском именицом – *савијати чџлу*, *савијајати рџ*, *савијајати рџа*, уобичајене на ужем подручју си. Херцеговине, мотивисане су привлачењем узлетјелог роја на земљу.

Највећу фреквентност на испитиваном подручју има глагол *шикајати* са глаголском именицом *шикајати* и свршеним глаголима *савијати*, *ушикајати*. Глагол је ономатопејског поријекла, њиме је подражаван глас којим пчелари дувањем у миришљаву траву и шиштањем призивају рој (*фшијјүү-фшијјүү*), затим је његово значење помјерено на остале радње у тој, понекад и врло сложеној операцији, па и на гајење пчела уопште, о чему свједочи и његова провербијална употреба: «Дòбро ши́чи, љ гла́ву не тичи!» Првобитно значење ове лексеме више се готово не осјећа у пчеларској лексици, глагол је добио изразито пчеларску функцију па се веома често именски дио синтагме *челе* испушта, док се синоним *рој* уза њ и не употребљава. Секундарни извори не показују ширу ареалну распрострањеност тог глагола, среће се код старијих јужнодалматинских аутора Стулића и Паблиновића (РЈАЗУ), а у црногорским говорима забиљежене су варијанте *шукати* и *шукати*. О јакој укоријењености тог глагола у херцеговачкој пчеларској лексици свједоче и изведенице *шикалица*, *шикало* и *шикалац*, којима се означавају средство (в. 14.3), мјесто (в. 12.2.2) и вршилац радње (в. 11.2.3), а који се срећу и у пограничним дијеловима сусједне Далмације и Црне Горе. Наведену пословицу Вук је у Рисну забиљежио са алтернативним глаголом: «Добро *шшши*, а у главу не тичи». Он је тај глагол исправно дефинисао: 'звиждањем сабирати пчеле у кошницу', мада му каснији лексикографи приписују другачије значење: *шшши* 'умиривати, утишавати' (РЈАЗУ) и 'стишавати' (РМС).

16.8.1.1. Ројеви се хватају једном или комбинацијом више радњи: ширењем мириса ароматичног биља, испуштањем разних звукова, засипањем растреситим материјалима, прскањем течностима, изговарањем ритуалних формула и сл. Те радње се означавају општим глаголима.

Јак и пријатан мирис пчелиње љубице (*Melissa officinalis*) или неке друге ароматичне биљке, који се ствара трљањем њеног лишћа по суду у који се хвата рој и распршује ваздушном струјом из плућа, најјаче привлачи пчеле. Гњечење ароматичног лишћа се означава глаголима *џрљајати* и *џрјати* и њиховим префиксираним формама: *џрљајати*, *наџрљајати*, *џроџрљајати*, *расџрљајати*, *наџрјати*, *џроџрјати*. Растјеривање мириса означава се дијалекатским варијантама глагола *џухати*: *џухати* / *џухати* / *џухати* у *љубицу* и његовим свршеним парњаком *џунути* у *љубицу*.

16.8.2. Вјештачко ројење

16.8.2.1. У савременом пчеларству, множење пчелињих друштава се све више контролише како би се постигао што већи принос од њих. Стога се природно ројење у току најјаче сакупљачке активности ограничава разним начинима, а нова друштва се праве у погодно вријеме вјештачким раздвајањем постојећег или састављањем дијелова пчелиње популације из двије или више кошница уз додавање нове матице. Иако је ова радња једна од иновација у пчеларској технологији, ипак се у њеној номинацији примјећују извјесне карактеристике, невезане за одређене ареале.

Док се природно множење пчелињих друштава означава повратном формом стожерног глагола *ројити се*, као што је случај и са већином његових синонима (в. 3.2.3.1), вјештачко размножавање се означава прелазним формама тих глагола или њихових синонима. Тако се глаголом *ројити* / *рђити* уз назив пчелињег друштва у акузативу означава насилно стварање новог друштва. Иста дистинкција постоји и у руском: *роишь пчел* 'стварати ројеве' и *роишься* 'отпуштати из себе ројеве' (Попов 220).

Много чешћи начин номинације вјештачког множења пчелињих друштава је детерминација прелазних глагола и одговарајућих глаголских именица: *вјештачки ројити*, *вјештачко рђење*, *умјешно рђење*, *умишно рајање*, *умјешно разројавање*, *одвојити умјешно*. И у стручној литератури се у истој функцији често употребљавају детерминатори *вјештачки* и *умјешни*, с тим што су они варијантски опонирани: *вјештачки* је везан за српско, а *умјешни* за хрватско подручје, док се у испитиваним говорима не запажа ареална репартиција тих синонима.

Трећи начин означавања вјештачког ројења на испитиваном подручју је префиксација прелазних глагола и одговарајућих глаголских именица помоћу суфикса *раз-*: *разројити* – *разрајати* / *разројати*, *разрајање* / *разројавање*, *раздијелити*. Сложенице тог типа продиру и у стручну литературу. У источнословенским језицима, тај префикс се јавља у истом значењу у континуантима сродних еквивалената: рус. *раздел* (Попов 218), полес. *роздил'аџы* / *рбздѣлаџы*, *розројуваџы* (Пол. 354).

Често се у испитиваним говорима вјештачко ројење пчела означава слободним спојевима ријечи: *најравниј рђ*, *начиниј чѣлу* и сл.

16.8.3. Налажење слободних друштава у природи

16.8.3.0. Раније, нарочито у немирним временима, када су пустошењем пчелињака растјерана пчелиња друштва масовно налазила уточишта у природним шупљинама, појединци су се бавили њиховим налажењем и пресељавањем у пчелињаке. Та радња састојала се из двије фазе, тражења и налажења.

16.8.3.1. Тешко да ће се данас још негдје срести свјесно трагање за пчелама у природи, али нису ријетки случајни њихови налазаци. Како је та радња изобичајена, и њено означавање у невезаном говору пчелара ријетко се јавља. Само на неколико мјеста у планинским предјелима источне Херцеговине забиљежена је синтагма *џражџиј чѣла*. Тражење слободног пчелињег друштва праћењем лета његових јединки у си. Херцеговини се означава суплетивним видским паром *џниј* – *џћерати чѣлу*. (Тај суплетивизам карактеристичан је и за општу лексику у том подручју.)

16.8.3.2. Проналажење слободног пчелињег друштва на цијелом испитивањем подручју означава се синтагмом *наћ чѣлу / чѣле – налазиѣи / наодѣѣи чѣлу / чѣле*. На исти начин именује се налажење пчела и у неким другим говорима.

16.8.3.3. По обичајном праву, пронађено слободно пчелиње друштво у природи обиљежава се неким знаком како би се знало да већ има власника. То се означава синтаagma са глаголима *закрѣсиѣи, залодмиѣи, засеѣи, зайѣсаѣи* и именицом *чела* или *дрво*. У секундарном извору наводи се и синоним *загелѣи* (ЕАЈ 10).

16.8.3.4. У прозном тексту књижевника из Пиве двапут је поновљена синтаagma са несвршеним глаголом *засијецаѣи ѣчеле* којом се означавају све радње у вези с тим – тражење, налажење и обиљежавање.

16.8.3.5. Пчелиње друштво нађено на приватном земљишту припада власнику имања, који може трагачу дозволити тражење пчела (*уѣ. засијецаѣи ѣчеле, губ 3*).

16.8.4. *Куйовање ѣчелињих друштва на мијењених за убијање*

16.8.4.1. У наше вријеме, пчелиња друштва су се мало усмрћивала ради добијања меда и воска (в. 16.16): пчелари из нижих предјела ишли су у планинске крајеве гдје се убијају пчеле и узимали пчелиња друштва намијењена за убијање (в. 2.1.2.12), насељавали их у савремене кошнице додајући им саће и храну.

16.9. Насељавање кошница пчелама

16.9.0. Послије обезбјеђења пчелињег друштва једним од наведених начина – хватањем роја, вјештачким ројењем, налажењем слободног друштва у природи или набавком друштва намијењеног за убијање – пчелари га смјештају у кошницу. Та радња се означава општом лексиком чија је употреба у овој функцији мотивирана неким од семантичких обиљежја зависних од начина на који се дошло до новог пчелињег друштва, поступка при насељавању у кошницу, као и врсте кошнице у коју се оно смјешта.

16.9.1. Насељавање пчелињег друштва у кошницу с непокретним саћем означава се најчешће префиксираним формама глагола *саѣиѣи*: *насѣѣиѣи, ѣосѣѣиѣи, ѣприсѣѣиѣи* и *усѣѣиѣи*. Употреба ових глагола у тој функцији прије ће бити мотивирана довођењем пчела у стање сједења (в. 5.1.1.4), тј. становања (при хватању роја се често дозива формулом: «Сједи, мајко, сједо ја, сједи, мајко медена!»), неголи усправљањем, побијањем дубеница и дашчара када се населе, за што би говорила синонимна употреба глагола *ѣобиѣиѣи*. Раширена употреба сродних еквивалената у другим словенским језицима иде у прилог прве претпоставке: рус. *ѣосѣѣиѣи ѣчел, осѣѣиѣи ѣчел* (Попов 207, 213), стпољ. *wsadzić, sadzanie rojow* (Концки 9), рус. *сажаѣиѣи*, пољ. *osadzać*, чеш. *usaditi* (Крејн бр. 408), полес. *ѣосѣѣиѣи / ѣосѣѣиѣи' / ѣосѣѣиѣи'* (Пол. 351) и сл.

У истом значењу се у источној Херцеговини употребљава и глагол *ѣобѣиѣи*, преузет у ову лексику по синонимном односу у општој лексици са глаголом *ѣосѣѣиѣи* 'усправити, побости'.

16.9.2. Смјештање пчелињих друштва у кошнице с покретним саћем обично се означава општим синонимима за одговарајућу радњу људске популације: *на-*

сѣлий и *настїáниий*. Употреба ових глагола је новијег поријекла, мада и у неким словенским језицима постоје сродни еквиваленти: буг. *настїанявам*, да *настїаня рой в кошер* (Баб. 386), рус. *йоселять (рой в улѣй)* (Крејн бр. 408).

16.9.3. Премјештање роја из ројнице или неке старинске кошнице из које је извађено саће (в. 16.16) у кошницу на читавом испитиваном подручју се означава видским паром *сáсүй* – *сáсийай* / *сáсийай*. Судаћи по секундарним изворима, ти глаголи имају исту употребу и у пчеларској лексиси у сз. Босни и ји. Црној Гори, што потврђује и општа лексикографија (РЈАЗУ). Помјерање тих глагола из опште у пчеларску лексису мотивирано је сличношћу пчелиње масе са каквим сипким материјалом, која се наглим трзајем премјешта из вишег у нижи суд.

16.9.4. Посебан начин насељавања кошница представља додавање слабијег и безвреднијег пчелињег друштва (паројка, искуцанца и сл.) већ насељеној заједници како би се ова појачала. У си. Херцеговини та радња се означава видским паром *йодгáсүй* – *йодгáсийай* / *йодгáсийай*, а у сусједној Пиви варијантом *йдсүй*. У сјеверној Херцеговини уобичајен је синоним *йодбáциий*, а између наведених ареала регистрован је синоним *йдшрѣс*. Сви ти глаголи мотивирани су стресањем роја пред лѣто, пред дно кошнице.

16.9.5. Пресељавање пчелињег друштва из једне у другу кошницу, чега је било и у патријархалном пчеларству приликом убијања пчела, нарочито је дошло до изражаја у току увођења кошница с покретним саћем, када су оне насељаване друштвима из старинских кошница. Та радња се означава синонимним низом глагола сложених са префиксом *йре-*: *йрѣћераий* / *йрѣћераий*, *йрѣшрѣс*, *йреїдониий* и *йрѣсүй* / *йрїсүй*. У си. Херцеговини, уобичајен је глагол *йреїдониий*, у сз. дијелу регије забиљежена је одговарајућа глаголска именица *йрїоњѣње*, а у ји. Црној Гори регистрован је, уз несвршени, и његов свршени парњак *йреїнаий*. Ти глаголи су оставили трага у номинацији пчелињих друштава добијених тим поступком: у старијој б-х. стручној литератури таква друштва су називана *йшјераник* и *йреїоница* (в. 2.2.2.2.2).

16.10. Помјерање пчела

16.10.1. Пчелари често помјерају јединке, групе или читава пчелиња друштва унутар или ван кошнице. Та радња се у испитиваним говорима означава општим глаголима, зависно од начина како се она изводи.

Помјерање пчела помоћу дима или каквог другог опојног средства означава се општим суплетивним синонимима *їдониий* и *-йшјераий* и њиховим префиксираним формама, којим се, уз мијењање вида, модификује и значење: *уїдониий*, *наїдониий*, *йшјераий*, *наћераий*, *дйшјераий*, *йдћераий*, *рãшјераий*, *ућераий*, *шћераий*. Вук је забиљежио глагол *саћериваий* у пчеларском значењу (s. v. маца 4).

Избацивање пчела из кошнице, ројнице, са саћа или каквог другог предмета снажним трзајем означава се дијалекатским ликовима општег глагола *йрѣс* и његових сложених форми: *шрѣхнуий* / *шрѣнуий* / *шрѣснуий*, *йсшрѣс* – *исшрѣсаий*, *нашрѣс*, *дшрѣс*, *сшрѣс* – *сшрѣсаий*.

Иштјеривање пчелињих друштава из дупљи дрвећа и старинских кошница врши се лаганим ударцима по пчелињем стану и та се радња у сјевероисточној

Херцеговини означава видским паром *искуцаџић* – *искуцаваџић* и одговарајућом именицом *искуцаваџиће*, која је регистрована у специјалној и општој лексикографији (РСАНУ). Мада су ти глаголи мало распрострањени, они су учествовали у творби назива ројева – *куцаџац* и *искуцаџац* (в. 2.2.2.2.2).

16.11. Спајање пчелињих друштава

16.11.1. У савременој пчеларској технологији, значајну улогу има спајање два или више насељених или ненасељених пчелињих друштава. То се ради када се оцијени да једно, два или више друштава из разних разлога (недовољна популација или залиха хране, недостатак матице и сл.) нема изгледа да преживи или да се успјешно развија и привређује. Та се радња на испитиваном подручју означава дијалекатским формама општих глагола *сјојити* – *сјајати* и *саставити* – *сјасјављати*, као и одговарајућим глаголским именицама, са неким од синонима којима се означава пчелиње друштво.

Стручни термин *сјајање групића* / *рђјџџ* прилично је распрострањен међу херцеговачким пчеларима, док је одговарајући видски пар *сјојити* – *сјајати* много рјеђи. Сродни еквиваленти распрострањени су у чешком – *spojeni včelstev* (Мудра 35) и словачком језику – *spájanie včelstiev* (Мила 209).

Много већу распрострањеност има видски пар *сјасјавити* / *сјасјавити* – *сјасјављати* / *сјасјављати* / *сјасјавјати* / *сјасјавјати*. Одговарајућа глаголска именица *сјасјављање* врло је ријетка, што је сасвим у складу са дијалекатским фреквенцијским односом тих категорија. Секундарни извори потврђују употребу глагола *сјасјављати* и именице *сјасјављање ројева* и у источним црногорским говорима.

16.12. Пчеларске радње у вези с матицама

16.12.0. Пошто матица има кључну улогу у развоју и раду пчелињег друштва, савремени пчелари извјесним радњама у вези с њом утичу на интензификацију пчелиње продуктивности. Основне радње су: одстрањивање непотребних матичњака, замјена старих и некавалитетних матица младим и квалитетним матицама и додавање матица обезматиченим друштвима. Све ове радње су везане за савремену пчеларску технологију и оне се у херцеговачким говорима номинирају синтагмама са општим глаголима и називом матице или њеног заметка – матичњака.

16.12.1. Једна од најефикаснијих радњи којима је циљ да се спријечи природно ројење пчела јесте одстрањивање сувишних матичњака, у којима пчеле масовно изводе матице пред ројидбу. Забиљежене су синтагме којима се означава та радња: *кидаџић мјитичњаке*, *ошкинућ мјитичњаке*, *кидање мјитичњака*, *огрџаџић мјитичњаке*.

16.12.2. Уништавање некавалитетних и непотребних матица означава се синтагмом *убити мјитицу* или *смакнућ мјитицу*. У стручној терминологији то се чини сложеним видским паром пчеларске провенијенције *безмајичић* – *обезмајичић* (друштво), који има незнатну рецепцију код напреднијих пчелара у долини Неретве: *брџмајичић* – *обрџмајичић*. И повратна форма тог глагола којом се означава нестанак матице у друштву без воље пчелара – *обрџмајичић се* – готово је непо-

зната херцеговачким пчеларима, мада такво друштво најчешће називају *бѣзматѣак* (в. 2.1.2.8; 4.2). Међутим, синоними *б(р)ѣзілавиѣ* – *об(р)ѣзілавиѣ* веома су раширени у херцеговачким говорима.

16.12.3. Да би могли надомјестити несталу матицу или обезбиједити матицу новом друштву које се формира вјештачким ројењем, напредни пчелари настоје да разним поступцима изведу квалитетне младе матице. Ту радњу означавају синтагмама *ѣроизвес* – *ѣроизводниѣ матице* и, рјеђе, *огајаѣ матице*.

16.12.4. Уништавање неквалитетне и додавање квалитетне матице или њеног зачетка номинира се синтагмама *мијѣњаѣ* / *мињаѣ* – *ѣромијѣниѣ матицу* и *мијѣњаѣ матице*. Надомјештање угинуле или уништене матице означава се синтагмама *гаѣ* / *догаѣ* – *догаваѣ матицу* / *матицњаѣк*. Усвајање додатих матица од стране пчелињих друштава означава се синтагмом *ѣримниѣ матицу*.

16.13. Сељење пчела за пашом

16.13.1. Један од битних услова за добијање задовољавајућег приноса од пчела јесте њихово сељење за пашом. Мада није много проширено, оно је добро познато херцеговачким пчеларима, што потврђују и пословицом «*Нема мѣга без сѣлигбѣ*». Иако је почетком XX вијека забиљежено да је пресељавање пчела одавно вршено у Благају код Мостара, гдје су кошнице с непокретним саћем товарене на коње (Ћурчић 37–42), ипак је та радња омасовљена захваљујући савременим технологијама (кошнице подешене за пресељавање, саобраћајна средства и сл.). Кретање је двосмјерно: пчеле зимују у хумнини, одакле се у прољеће помичу за вегетацијом према планини, а у јесен је смјер обратан.

Пресељавање пчела се означава дијалекатским ликовима општих глагола *селиѣи*, *ѣјераѣи*, *ѣониѣи* и *возиѣи*, без ареалне подјеле међу њима. Старији пчелари преферирају глагол *ѣониѣи* и његове несвршене деривате *ѣањаѣи*, *ѣзѣониѣи* и *доѣониѣи*, који су суплетивни са свршеним глаголима *ѣѣјераѣи* / *ѣѣераѣи*, *ѣѣѣераѣи*, *ѣѣѣѣераѣи*, *ѣѣѣѣѣераѣи*. Савременији пчелари чешће се служе синонимима уобичајеним у стручној литератури: *сѣлиѣи*, *ѣресѣлиѣи*, *до сѣлиѣи*, *о(ѣ)сѣлиѣи* и одговарајућим глаголским именицама *сѣљење*, *сѣлигба* и *ѣресѣљавање*. Глаголима *возиѣи* – *возаѣи* означава се и начин сељења пчела.

16.13.2. Забиљежена је и магијска формула којом се пчеле испраћају приликом селигбѣ: «*Ужем се ѣошиѣаѣале, враѣишлом се ѣрѣишле*».

16.14. Чување пчела

16.14.1. Физичка заштита пчела највећим дијелом се своди на осматрање пчелињака у току ројидбе како би се спријечило бјежање ројева. Већ је констатовано (в. 11.2.3) да, услед технолошких и социјалних услова пчеларења, ова функција све више слаби, али се ипак та радња у читавој Херцеговини означава општим глаголом *чуваѣи* / *ћуваѣи*, а регистрована је и одговарајућа глаголска именица *чување*.

У говору сусједне Пиве, чување пчела се означава вишезначним општим глаголом *ѣлѣгаѣи*.

ле, кошнице) и њиховим изведеницама и сложеницама. Деривационим гнијездима глагола *биџи*, *џуџи* и *герџи* означава се намјерно усмрђивање пчелињих друштава без обзира на начин како се то изводи. У номинацији намјерног усмрђивања пчелињих друштава одражава се прасловенско антропоморфистичко поимање пчеле, јер најфреквентнији дио лексичко-семантичке групе заузима деривационо гнијездо глагола *биџи*, које је у општој лексици везано за усмрђивање људи, а и остали чланови наведеног синонимског низа сасвим су обични у тој функцији.

Глагол *биџ* са својим префиксираним формама *џобиџ*, *џоубиџаџ* и нарочито *џобиџ* – *убиџаџ* (пчеле, кошнице) има општу распрострањеност на испитиваном подручју. У сјевернијим крајевима, гдје је та радња у свјежем памћењу, чује се и синтагма *убиџање чела*. Ово деривационо гнијездо уобичајено је и у пчеларској лексици осталих наших говора, а сродни еквиваленти познати су у сјеверним словенским језицима: рус. *биџи њчел*, *выбываџи њчел*, *убываџи њчел* / *улей*, *убој*, *бой*, *џчелобойсџиво*, *выбывка џчел* (Попов 185, 189, 216, 226), пољ. *wybijanie rojów*, рус. *забой џчел* (ОЈЗСл Z 0009).

Видски пар *џуџ* – *џоџуџ* ограничен је на слив Раме, а у секундарним изворима потврђен је и у неким босанским и далматинским говорима. Одразио се и у називу пчелињег друштва добијеног на тај начин – *џуџаник* (в. 2.2.2.2.2).

16.16.2. Општи синонимни низ *гавиџи* – *дуџиџи* – *џуџиџи* – *џуџиџи* у номинацији убијања пчела мотивиран је спречавањем дотицања ваздуха (закопавањем или потапањем). Њихова учесталост на испитиваном подручју је веома ниска, али су карактеристични јер су у употреби и у другим нашим говорима, а и на ширем словенском простору. Глаголи *гавиџи* и *џогавиџи* регистровани су само у Пиви, али су потврђени и у србијанским и црногорским говорима. Док се пивљански примјери односе на механичко усмрђивање пчела метлом, у шумадијском гужанском говору исти глаголи се односе на потапање пчела. Глагол *дуџиџи* потврђен је у херцеговачким говорима као рефлексив у значењу усмрђивања пчелињих јединки (в. 4.1.2), док се њиме у многим босанским, далматинским и хрватским говорима означава убијање пчелињих друштава. Сродни еквиваленти постоје и у неким другим словенским језицима: слвч. диј. *vydusenje (včelstvie)* (Нижн. Дулц. 27-280), рус. *дуџиџи њчел*, *задуха* (Попов 192, 194). Паралелан видски пар *џуџиџи* – *џоџуџиџи* регистрован је у Рами, а потврђен је и у више славонских и хрватских говора. Наши извори региструју видски пар *џуџиџи* – *заџуџиџи* само на испитиваном подручју.

16.16.3. Глагол *џалиџи* са сложеницама *џоџалиџи*, *заџалиџи* и *сиџалиџи*, веома раширен у источној Херцеговини, мотивиран је усмрђивањем пчела отвореним пламеном. Оставио је трага у називима пчелињих друштава *џаљуша* и *џаљеница* (в. 2.1.2.12).

16.16.4. Глаголом *каџиџи*, а нарочито његовим сложеницама *џоџикаџиџи* и *наџикаџиџи*, означава се убијање пчелињих друштава отровним гасовима (барут, сумпор, гљиве пухаре) у сјевероисточној Херцеговини, Пиви, Рами и јужној Босни.

16.16.5. Видски пар *сиџуџаџи* – *исџуџаџи*, којим се у сјевероисточној Херцеговини означава убијање пчелињих друштава одузимањем све њихове хране и њиховим препуштањем да угину од глади, мотивиран је потпуним изрезивањем саћа из кошница.

16.17. Одузимање саћа од пчела

16.17.0. Одузимањем саћа из кошница пчелари остварују углавном сав свој приход од пчела (мед, восак, мање полен), а утичу и на обнављање пчелињег гнијезда и његово прочишћавање, као и на ограничавање ројења пчелињих друштава. Саће се одузима на више начина зависно од циља и врсте кошница. Из старинских кошница у Херцеговини медно саће се одузима помоћу пчеларског ножа на горњи отвор пошто се подигну дужи (в. 13.1.2.2.1.2.1.1) у току прољећа, лета и јесени; празно, старо, често и пљесниво саће из доњег дијела кошнице одузима се почетком прољећа кроз доњи отвор његовим ломљењем или пак одсијецањем, а неки пчелари су, у току ројидбе, одсијецали доње саће са матичњацама и леглом да би зауставили даље ројење. У свим тим случајевима саће се деформише и такво је неупотребљиво за рад пчела. Те радње се обављају и у савременим кошницама, али је поступак сасвим другачији: медно саће се извлачи из кошница заједно са својим оквирима, из њега се истреса мед и оно се незнатно оштећено опет враћа у кошницу; старо саће се замјењује сатним основама; ројење се спречава одсијецањем матичњака или одузимањем оквира са матичњацама, који се могу искористити у другим кошницама за производњу матица или образовање вјештачких ројева. Међутим, поред све те рационализације, понекад је потребно и из савремене кошнице пчеларским ножем одстранити неки мањи сат изграђен на неподвижном мјесту (в. 6.2.2.6.3), како би се обезбиједило неометано помицање осталог саћа у њој.

Сви ти начини одузимања саћа означавају се општим глаголима, често и у њиховом општем значењу, али је у појединим случајевима извршено везивање неких глагола за извјесне радње у одређеним ареалима и сужавање значења на те радње, тако да би човјек неупућен у старинско пчеларење тешко могао схватити шта значе синтагме *ѿодломийи челу* или *ѿодрезайи улишйе*. То се односи на одузимање саћа – празног, медног или залеженог с матичњацама – на доњи отвор старинских кошница. Све те три радње се означавају истим глаголима на одређеном подручју уколико се све ту обављају. Од глагола који имају устаљеније пчеларско значење чешће се јављају и одговарајуће глаголске именице. Синонимни низ којим се означава одузимање саћа већином се састоји од глагола мотивираних начином те радње: уз помоћ оштре алатке (*резайи, сјећи, кресайи, койайи*) или без алатке (*ломийи, кришии, ѿеллийи, кидайи*), као и отвором кроз који се одузима саће, кроз доњи или без тог семантичког обиљежја.

16.17.1. Одузимање саћа кроз доњи отвор старинских кошница

16.17.1.1. Из старинских кошница саће се у више наврата одузимало кроз доњи отвор. У рано прољеће, обично на Благовијест, из доњег дијела кошнице одузимало се празно и излеженим леглом онечишћено саће, а касније је одатле вађено младо медно саће. Те радње су означаване дијалекатским ликовима глагола обично сложених са префиксом *ѿог-*: *ѿодломийи, ѿодрезайи, ѿогсјећи, ѿоикришии, ѿоикинуйи* и *ѿоикресайи*.

Видски пар *ѿодломий* – *ѿодламай* и одговарајућа именица *ѿодламање* распрострањени су у западној и јужној Херцеговини и Конавлима. Дубровачки лексикограф Стулић регистровао је перфектив *ѿодломийи* у истом значењу (РЈАЗУ). Сродни еквиваленти потврђени су и у руском језику, мада се из наведених

дефиниција не види да ли се у тим случајевима ради о одузимању само медног саћа и само на доњи отвор кошнице: *йодламывање* 'пролетно одузимање меда из кошница', *йодламывайтъ* 'одузимати мед из кошнице' (Попов 199, 211).

Видски пар *йодрезайи* – *йодрезивайи* / *йодријезайи* са одговарајућом глаголском именицом *йодрезивање* / *йодријезивање* има велику распрострањеност у источној Херцеговини, чест је, према секундарним изворима, у србијанским и црногорским говорима, а крајем XVIII вијека, славонски писац Ј. Стј. Релковић потврдио је да се одузимање саћа означава варијантама *йодризиваиши* и *йодризање*. У шумадијским говорима, гдје се овим глаголима означава и одузимање медног саћа, одузимање празног саћа се назива *йрво йодрезивање*, а медног саћа *груйо йодрезивање*. Занимљиво је да се видским паром *йодрезайи* – *йодрезиваиши* у говору Куча означава одузимање медног саћа из горњег дијела старинских кошница, што је у складу са енантioseмијским помјерањем назива *йог* на поклопац (в. 13.1.2.2.1.2.1.1). Из расположивих извора очигледно је да се и у другим словенским језицима сродним глаголима означавају исте радње – одузимање празног и пуног саћа, мада из наведених дефиниција није јасно на коју се од ових радњи односе: у бугарским говорима, на Благовијест се *йогрѣзвайтъ йийиийѣ* (Дунев 62), буг. диј. *йугр'азвам* / *йугр'азувам* *фчилит'а* / *ийиийиши* (Зел. 281), чеш. *podřez* (Мудра 24), слвч. диј. *podrez*, *podrezovanie* (Нижн. Дулц. 27-280), слов. *podrezavati*, *izpodrezovati satje* (Шмид 11), стпољ. *podrzynác plastry*, *podrzynanie* (Жонцки 33, 34), полес. *йодрѣзват'* / *йодризайиши* / *йодрѣзайи* (*мед, воск*), *йугрѣска* / *йидријска* (*воска, меда*) (Пол. 350), рус. *йодрезка сойюв* (ОЈЗСл Р 1639). Код Словенаца постоји занимање *izpodrezovalec* 'kdor izpodrezuje' или оруђе којим се то обавља *izpodrezilo* / *izpodrezovavnik* (Шмид 6).

У доњем сливу Неретве, пролетно одузимање празног саћа означава се видским паром *йойкрийиши* – *йойкришивайи* / *йойкришиваиши*, а регистрована је и именица *йойкришивање*. Нешто сјеверније, глаголом *йойкијидайи* и именицом *йойкијидање* номинира се, уз одузимање празног, и одузимање залеженог саћа са матичњацима. У црногорском говору Куча, глаголом *йойкинуиши* означава се одузимање саћа кроз горњи отвор старинске кошнице, као што је случај и са глаголом *йодрезайи*.

У западној Херцеговини, забиљежен је синоним *йойсијцаиши* у првом, а у источној *йосијѣцаиши* (<под-) у другом значењу, док се у источношумадијском говору глаголом *йодсећи* и именицом *йодсецање* означава трећа радња – љетно одузимање медног саћа.

На херцеговачком приморју, регистрован је глагол *йойкресайиши* за одузимање празног саћа, док се у чакавском говору острва Крка одузимање медног саћа из доњег дијела старинске кошнице означава синтагмом *йойкусаиши ул* (Врбник¹ 30).

У посебну групу лексема којима се означава одузимање празног саћа кроз доњи отвор спадају појединачне потврде глагола *йредобућ* / *йрѳобућ* и *йрисвѳћ*, преузете из одјевне лексике метонимијским помјерањем значења по сличности: 'замјенити стару или запрљану одјећу' > 'замјенити старо или запрљано саће'. Глагол *мијѣнаиши* са својим сложеницама *йромјијѣниши* / *йроминиши*, *измијѣниваиши* (саће, восак) близак је тим глаголима помјереним из одјевне лексике. Њихово значење знатно је шире јер се, поред одузимања празног старог саћа из свих

врста кошница, означава и његово надомјештање сатним основама у савременим кошницама (в. 16.23), па им је и употреба знатно чешћа, нарочито у савременом пчеларству.

И употреба синонимног пара *чишћии* – *очишћии* са глаголском именицом *чишћене* у уском ареалу сјеверне Херцеговине мотивирана је одстрањивањем старог и нечистог саћа из кошница. Сродан префиксирани синоним *йочишћање* регистрован је у црногорским говорима.

16.17.2. Одузимање саћа на друге начине

16.17.2.1. Одузимање свих врста саћа на остале начине и из свих врста кошница најчешће се означава општим глаголима *резаии*, *сјеи*, *ломии*, *кидаии*, *йеи*, *вади* и *йарии* и њиховим префиксираним формама, изузев сложеница са префиксом *йог-*, обрађених у горњем тексту (в. 16.17.1).

Глаголом *рѣзай* / *рѣзѣй* и његовим сложеницама *йзрезай*, *обрезай*, *огрезай* – *огрезивай* и *йрѣрезай* означава се одсијецање дијелова или цијелих сатова зависно од њиховог положаја, првенствено из старинских, али и из савремених кошница. Та радња одразила се и у називу масе воштаних поклопаца одстрањених с медног саћа оштром алатком – *рѣзѣине* (в. 16.20.2). Сродни еквиваленти постоје и у другим словенским језицима: буг. *изрязване на йиийије*, чеш. *vyřezávání plastů* (ОЈЗСл Р 1639), полес. *вирзѣт' воск* (Пол. 327), рус. *вырезываиь мед* (Попов 190) итд. а и називи оруђа којим се то ради деривирани су из исте основе: рус. *резак* (Жор. 93), пољ. *rzezec* (Козл. 233), као и називи воштане масе која се добија том радњом: слов. *obrezina* (Шмид 9) и полес. *дбрѣски* (Пол. 345).

Глагол *сѣи* са сложеницама *йсеи*, *осѣи* и *йрѣсеи* није фреквентан као *резаии* и ограничен је на источни руб Херцеговине и сусједне Конавле. Сродним македонским еквивалентом *сече* означава се љетно одузимање медног саћа (Гевг. 400).

Видски пар *лѣми* – *оглѣми* ријетко се употребљава, и то као ознака одузимања празног саћа, јер се оно лако одваја од зидова кошнице и без оштре алатке. Сродни еквиваленти карактеристични су за сјевернословенске језике: рус. *ломайь*, *выломайь*, *выламивайь мед* 'одузимати мед из кошница' (Попов 190, 199), пољ. *wylamywać* исто (Крејн бр. 217), полес. *ломѣт' борѣи* 'красти мед дивљих пчела' (Пол. 339).

Остали синоними имају такође мању учесталост и њима се обично диференцирају извјесна семантичка обиљежја: *кѣи* 'одсијецати и извлачити саће из унутрашњости кошнице'; *кидаи* – *дѣкинуи*, *йѣкидаи* 'одузимати саће (без ознаке средства)'; *йеи* – *йѣи* 'извући из кошнице' (такво одузимање саћа нарочито је карактеристично за савремене кошнице).

Глаголом *вади* / *вадѣи* и сложеницама *йзвади*, *йѣвади* и *навади* означава се одузимање саћа из свих врста кошница без прецизирања начина на који се то ради. Та генерализација њихова значења можда је и погодовала да добију шире и апстрактније значење 'одузимати мед' (в. 16.18.1). Раширеност основног глагола одразила се и у деривацији – *вађеница* (в. 16.20.2). За прецизирање начина са које се стране одузима саће из старинских кошница (из савремених се одузима на горњи отвор) у овом случају не служе префикси, него прилози: *вади* *дѣѣр* и *вади* *дѣѣл*. Према расположивим изворима, сродан еквивалент постоји само у бугарским говорима: *мечкаѣа вадила йиийиѣ* (Дунев 31).

Видским паром *и́араӣ* – *о́и́араӣ*, помјереним из одјевне лексике, у југоисточној Херцеговини се означава исијецање празног старог саћа из оквира савремених кошница.

Значење деноминала *раздужиӣ*, којим се означава отварање старинских кошница (в. 16.3.1.1), у доњем сливу Раме метонимијски се помјерило на радњу која је слиједи – 'одузимати саће'.

16.18. Одузимање меда од пчелињих друштава

16.18.1. Главни циљ гајења пчела је добијање меда, па се одузимање меда од пчела поима нешто другачије од поимања саћа, које је нешто шире од претходног, а у патријархалном пчеларству заједно су одузимани и мед и саће. Обично се у говору пчелара, а нарочито непчелара, наглашава резултат – одузимање меда, а занемарују посредне радње – одузимање саћа и екстракција меда из њега.

Мада се одузимање меда на испитиваном подручју означава подужим синонимним низом глагола, ипак у њему доминира један – *ва̀дгiī* / *ва̀дгiī* са именицом *ва̀ђење*, који не само што је општепознат него је добио и посебно значење у пчеларству. Наиме, синтагме *ва̀дгiī мед* и *ва̀ђење меда* толико су уобичајене и фреквентне да се оне најчешће универбизују: испушта се објект радње при чему глагол апсорбује његово значење. И глаголска именица је врло фреквентна и сасвим ријетко се употребљава са објектом *мед*. На једном мјесту је забиљежена творбена варијанта *ва̀дгња*. Понекад се употребљавају и сложенице, најчешће перфектив *изва̀дгiī*, а рјеђе *ѝдва̀дгiī* и *на̀ва̀дгiī*, уз које се не испушта објекат.

Глагол са одговарајућом именицом раширен је на штокавском подручју, као и сусједним кајкавским говорима, а сродни еквиваленти познати су у бугарском: *вад'а мей* (Зел. 280), *се е вадило медъ за Бојородица* (Дунев 68), *вадя / да извадя мед*, *вадене на мед*, *изваждане на мед* (Баб. 386). Глагол *ва̀дгiī*, не баш јасног поријекла, и у општој употреби је ограничен, углавном, на јужнословенске просторе (Скок).

Остали синоними се неупоредиво рјеђе употребљавају: *гѝнуӣи* – *гиза̀ӣи*, *дира̀ӣи*, *и́арнуӣи*, *крей̀а̀ӣи*, *и́ица̀ӣи*, *раздужиӣи*, и ни од једног од њих није регистрована глаголска именица.

Видски пар *гѝнуӣи* – *гиза̀ӣи* / *гиза̀ӣи* распрострањен у југоисточној Херцеговини, помјерен је у пчеларску лексiku у једном од својих општих значења – 'одузимати'.

Општи синоними *и́ица̀ӣи* / *и́ица̀ӣи*, *гѝраӣи* – *гир̀нуӣи*, *и́араӣи* – *и́ар̀нуӣи* и *крей̀а̀ӣи*, којима је заједничко семантичко обиљежје додиривање, обично краће и лакше, у херцеговачком пчеларском говору означавају или опрезно одузимање меда у мањој количини, или служе за одрицање те радње, као у сентенци: «Добро *и́и́чи*, *у́ и́лаву не и́и́чи*».

Глагол *вр̀ца̀ӣи* / *вр̀ца̀ӣи* са именицом *вр̀ца̀ње* / *вр̀ца̀ње*, веома раширен у савременом пчеларству, такође је метонимијски помјерен са блискозначне радње (в. 16.19.2.2) па се њиме у југоисточној Херцеговини и сусједним Конавлима означава одузимање меда од пчела.

Одузимање меда из старинских кошница означавано је раније фразеологизмима са називом алатке којим је обављана та радња: *квас̀ӣи* или *омед̀ӣи нбж* значи 'одузимати мед од нчела', *дшѝар* или *д̀ӣи нбж* симбол је превеликог одузимања

меда, што угрожава опстанак пчела, док је антоним *шџџи нџж* симбол паметног пчеларења, којим се обезбјеђује нормалан развој пчелињих друштава.

У Лици се одузимање меда именује имперфективом *кључиџи* (Лички Осик 146), чији је перфективни парњак *искључаџи* потврђен код шумадијских пчелара (Краг. Јас. 22). То су деноминали од назива *кљук*, којим се означава сировина добијена одузимањем медног саћа из старинских кошница (в. 16.18.2). Сродан еквивалент регистрован је у доњолужичком језику – *klukaś* 'одузимати мед из кошнице', као и блискозначница у горњолужичком – *klukač* 'изрезивати празно саће' (ЕССЈ s. v. *kl'ukati).

У чакавским говорима, одузимање меда се означава видским паром *зеџи – знимаџи* (< **zti, jьтq*) (Врбник' 29–30, Кастав 283) и у јужнодалматинским *јемаџи – јемаџива* (РСАНУ). Сродни еквиваленти постоје у словеначким говорима: *med jematī / odjematī* (Шмид 8), *jemanje medu* (Новак 74).

16.18.2. Кљук. Одузимањем непокретног медног саћа из старинских кошница воштане грађевине се деформишу у медно-воштану масу, која се у пчеларској литератури назива *кљук*. Тај назив, коме нема трага на испитиваном подручју, веома је раширен у другим с-х. говорима. Прасловенског је поријекла и потиче од коријена **klei-*, као и именица *кључ* (ЕССЈ s. v. *kl'uka). Мотивиран је цијеђењем меда у примитивним направама завијањем какве полуге, кључа, попут екстаркције вина из истоимене грођане масе. Одговарајућим глаголима означава се одузимање меда у неким с-х. и лужичкосрпским говорима (в. 16.18.1).

У херцеговачким говорима нема раширеног синонима за кљук. Понегдје се чује турцизам *џџбра / џџбра*, којим се као и *кљуком*, означава и воћна маса из које се добија алкохолно пиће. Назив је познат и у другим с-х. говорима у овом, као и у блиском значењу (в. 16.22). Дистрибуција његових варијаната на испитиваном подручју се не поклапа са изоглосом којом се одвајају говори који разликују, односно не разликују африкату *џ* и *џ*.

На јужном рубу Херцеговине, регистрован је синоним, вјероватно романског поријекла, *салавџиџа*.

16.19. Екстаркција меда из саћа

16.19.0. Послије одузимања непокретног саћа из старинских кошница, мед се разним поступцима одваја од воштине, а из покретног саћа из савремених кошница мед се истреса центрифугирањем. Номинација тих радњи издиференцирана је у зависности од поступака који се при том примјењују.

16.19.1. Екстаркција меда из кљука

16.19.1. Из кљука се на неколико начина издваја мед, а рјеђе се конзумира у таквом стању (в. 7.3.2.11). То одвајање се најчешће обавља механички – муљањем, затим самоотакањем и термичким путем.

16.19.1.1. Муљање кљука, које се обавља ручно уз помоћ каквог приручног мрежастог предмета или пак справе за то намијењене (в. 14.7.1.2), означава се дијалекатским ликовима општих глагола *џџједиџи, џџечиџи, џџјешџиџи, муљаџи, сџџискаџи*.

Најраспрострањенији је видски пар *цијéгуић / цјéгуић / ци́гуић* – *исцијéгуић / исцјéгуић / исци́гуић* са одговарајућом именицом *цијéћeње / цјéћeње / цићeње*, чија је употреба у пчеларској лексици мотивирана истицањем меда кроз мрежасте предмет. Дијалекатски ликови тих глагола уобичајени су у војвођанским говорима (Недељков 238), као и у сасачком кајкавском говору, а оставили су трага и у називима средстава помоћу којих се то обавља – *ћeдило / ци́дило, ци́йка* (в. 14.7.1.2), као и у називу меда добијеног тим поступком, по чијој се распрострањености може закључити да су познати и у Поморављу – *цијeћeнић / цјeћeнић / цићeнић / ceћeни меd* (в. 7.3.2.10.1). Сродни еквиваленти постоје и у другим јужнословенским језицима: буг. *медъ исцегeнь оићъ иићишићъ, медъ нецегeнь, медъ ипрецегeнь* (Дунев 57, 31) и слов. *cediti, med cediti, iscejena strd* (Шмид 5).

Синоним *ињeчић* и његове перфективне сложенице *зињeчић* и *изињeчић*, мотивирани притискањем кљука, имају мању распрострањеност. Сродан еквивалент потврђен је у пољској стручној терминологији: *wugnieść* (Крејн бр. 697).

Видски пар *си́и́снуй – си́и́скай* и одговарајућа именица *си́и́скање*, мотивирани такође притискањем кљука, мада су регистровани у већем броју пунктова, ипак немају општу распрострањеност. Сродан видски пар *и́ијeшићић – иси́ијeшићић* ограничен је на југоисточну Херцеговину и сусједне Конавле. Оставио је трага у номинацији меда добијеног тим поступком – *и́ијeшићeнић мeд* (в. 7.3.2.10.2), као и справе којом се то обавља – *и́ијeсак / и́ијeс* (в. 14.8. 2).

Глагол *муљаић / муљаић* познају само напреднији пчелари, јер је непознат у локалном говору.

16.19.1.2. Самоошћакање меда било је познато у топлијим крајевима, гдје је мед, под властитом тежином, истицао из објешеног мрежастог суда (в. 14.7.1.1). Та радња је означавана општим глаголима *цијéгуић се / ци́гуић се* и *кайаић*. Први глагол је оставио широк траг у називима меда добијеног тим поступком у с-х. говорима, као и у руском језику, а у пчеларској лексикографији регистрован је синоним изведен од глагола *кайаић* (в. 7.3.2.10.1).

16.19.1.3. Термичка екстракција меда била је уобичајена у вишим и хладнијим предјелима, већином у сјеверној Херцеговини и сусједним областима Пиве и Раме. Рјеђе је то поступак који се искључиво заснива на термичкој обради кљука – кување медног саћа са мањом количином воде у казану, а чешће загријавање те медно-воштане масе до извјесне температуре погодне за муљање. Та радња се означава дијалекатским формама одговарајућих општих глагола *вариић, иријаић, кравићи, куваић, сјужиић* и *шойић*.

Видским паром *ва́рић – узва́рић* означава се радња којом се мед издваја из кљука само термичком обрадом. Регистрован је у југоисточној Херцеговини и Рами, а у секундарном извору и у црногорском говору Куча. Судаћи по одговарајућем називу меда, познат је још и у босанским и србијанским говорима – *ва́рeнић / ва́рeнић / ва́рeнић мeд* (в. 7.3.2.10.3). Сродан еквивалент потврђен је у словачким говорима *vivárat' med / ~ suše* (Нижн. Дулц. 27-280).

Синоним романског поријекла *куваић / кухаић*, који има ширу распрострањеност на испитиваном подручју, нашао је широког одраза у називу меда добијеног тим поступком – *ку́ха́нић / кува́нић мeд* и *и́рoкyхáнић / и́рoкyвáнић мeд* (в. 7.3.2.10.3), као и у антониму означеном негативном формом – *некува́нић мeд* (в. 7.3.2.10.2).

И глаголом *шoйић* и његовим перфективним сложеницама *исшoйић* и *расшoйић* означава се такође радња којом се мед издваја само термичком обрадом. Сродни еквиваленти постоје у словачким говорима: *topit / vitápat med / ~ suše* (Нижн.

Дулц. 27-280). И ти глаголи оставили су трага у одговарајућем називу меда у нашим говорима и другим словенским језицима – *īdīl'ēnī / īdījēnī mēd* (в. 7.3.2.10.3).

Кување кљука у јужној Црној Гори назива се *īrēīāčāñe mēda* јер се растопљени мед отакао кроз рупу направљену на стврђутом воску. Та номинација оставила је трага и у одговарајућем називу меда.

Глагол *īrījāī / īrījāī* са сложеницама *zāīrījāī, īdīrījāī, rāzīrījāī* и *ūīrījāī* више је распрострањен и има шире значење од претходних глагола јер се њиме означава не само одвајање меда једино термичким путем него и подизање температуре кљука до степена погодног за механичку обраду. Прво значење одразило се у називу одговарајућег меда – *īrījānī mēd* (в. 7.3.2.10.3).

Синонимина *krāvīī – raskrāvīī* у источној и *raīkrāvīī* у западној Херцеговини означава се незнатно загријавање кљука како би он био погодан за муљање. И глагол *sjūjzīī*, забиљежен у источној Херцеговини, има исто значење.

16.19.1.4. Синтаagmaма *ōdvojīī mēd* и *rāstīvīī mēd* понегдје се означава екстракција меда из кљука без обзира на поступак којим се то чини.

16.19.2. Екстракција меда из покретног саћа

16.19.2.0. Из покретног саћа мед се истреса помоћу врцаљке (в. 14.7.2.2). Прије те операције неопходно је одстранити воштане поклопце са медних сатова.

16.19.2.1. Одстрањивање воштаних поклопаца са медног саћа обавља се одговарајућим ножем или виљушком (в. 14.7.1.1-2). Та радња се означава општим глаголима и одговарајућим глаголским именицама *oīvārāīī, oīklayāīī, rezāīī, skīdāīī* и *snīmāīī*.

Најчешћи је видски пар *skīnuīī – skīdāīī* (печат, поклопце, восак), са одговарајућом именицом *skīdāñe*, а у истом значењу, у сјеверној Херцеговини, регистрован је и његов општи синоним *snīmāīī*. И видски пар *oīvdōrīī – oīvārāīī* (саће, мед, ћелије) такође има велику учесталост на испитиваном подручју. Глагол *rēzāīī* одразио се у називу воштине добијене овом радњом – *rēzōīīne* (в. 16.20.2). Глаголска именица *oīklayāñe* јавља се обично као детерминатор назива оруђа којима се та радња врши: *nōjz* или *vīlūška za oīklayāñe saća*.

16.19.2.2. Центрифугирање меда означава се дијалекатским формама глагола *vrāīī, izāī, izōnīīī* и *īstījērāīī*. Стручни термини *centīrīfūīrāñe* и *īstīrēsāñe* и одговарајући глаголи *centīrīfūīrāīī* и *īstīrēsāīī* нису потврђени на испитиваном подручју.

Тјеране центрифугалном силом, свјетлוצаве капљице меда искачу из саћа попут варница. Та спољна сличност је и условила метонимијско помјерање општег глагола *vrāīī / frāīī* у пчеларску лексичку, с тим што је у испитиваним говорима понегдје измијењен акценат у овом другом значењу, вјероватно стога што је овај глагол доспио међу пчеларе с другог подручја заједно с новом технологијом, па се данас поима као хомоним или сасвим други глагол. У истом говору се каже да искре *frāījū*, а мед *vrāī*. Према томе, центрифугирање меда се у испитиваним говорима готово искључиво означава варијантама видског пара *vrāīī / vrāīī / vrāīī / frāīī / frāīī – izvrāīī / izvrāīī / isfrāīī*, а у истом значењу забиљежени су итератив *vrāvāīī* и деминутив *vrākāīī*. Фонетска варијанта *frāīī* ограничена је на ужи ареал југоисточне Херцеговине, а и тамо се јавља само мјестимично. Велику распрострањеност имају и варијанте глаголске именице *vrāñe / vrāñe / vrāñe /*

фрцање. Глагол *врцаџи* је потврђен у чакавским говорима, а региструје га и РСАНУ, и то као једно од значења општег глагола *врцаџи*.

Општи глаголи *ишћераџи*, *изидниџи* и *изаћ* / *изџи* ријетко се употребљавају као синоними глаголу *врцаџи*.

16.20. Воштина

16.20.0. Екстракцијом меда из кљука и подламањем празног саћа из старинских кошница, као и замјеном старог саћа и сакупљањем воштаних отпадака из савремених кошница, добија се маса из које се издваја восак. Та маса се у стручној литератури означава термином *воштина*, као што је случај и у већини херцеговачких говора.

16.20.1. На испитиваном подручју, воштина се означава варијантама назива *воштина* или блискозначним називима ширег значења *восак* и *саће*.

Највећу распрострањеност има књижевнојезичка варијанта *вдиштина*. У сјеверном граничном подручју према Босни, распрострањене су варијанте *вдиштина* / *вдштина* код говорника свих трију националности. У Конавлима се јавља акценатска варијанта *вдиштина*, а негдје у источној Херцеговини фонетизам *фдиштина* / *фдишине*. Као и блискозначни називи *восак* и *саће*, и *воштина* у испитиваним говорима има и шири значења: с једне стране, означава празно саће (в. 6.2.1.2), а с друге, остатак при преради воштине у восак (в. 16.22). Мада је и на осталом с-х. говорном подручју у тим значењима најраспрострањенији лик *воштина*, ипак има и варијација: у србијанским говорима *воштинџа* и *воштарина*, у западnobосанским шћакавским говорима *воштина*, у Подравини *вошчина*, а у Истри *вашџуна* (Скок s. v. восак) и *вдишјуна* (РСАНУ). У Ријечкој нахији у Црној Гори и у Пољцима у Далмацији, ова именница се јавља у форми плурале тантум – *воштинџе*, односно *вошчине*. И пчеларска лексикографија региструје полисемичност лексеме *воштина*, што такође чини и РСАНУ, али врло непрецизно.

Сродни еквиваленти чести су и у другим словенским језицима, и то наредо у обје форме – сингуларе и плурале тантум: слов. *voščina* (Шмид 15), мак. диј. *вошчџини* / *воштинџе* / *овошџини* / *овошџинки*, *воштинџка* (МЈА бр. 80), буг. *вошчина* (Баб. 385), буг. диј. *вашчџина* / *вафчџина* / *ушџина* (Зел. 280), рус. *вошџинџи* / *вошџина* (Жор. 80), *вошџинџи* / *вошџџи* (Попов 188), полес. *вошџина* / *вошџина* / *вдиџа* / *вошџанџка* (Пол. 325), пољ. диј. *voščina* / *voščizna* / *voscyzna* (МАЗЈ бр. 254), пољ. *voszczyna*, чеш. *voština* (ОЈЗСл V 1032), *voštiny* (Мудра 18), слвч. *voštiny* (Миля 225) итд. Значења наведених лексема крећу се од саћа до нетопивог остатка при топљењу воштине у восак, али најчешће се односе на празно саће. Док се у херцеговачким говорима, као и уопште у с-х. језику, у именовану не потенцира толико разлика између пуног и празног саћа, колико између саћа у природном облику и деформисаног саћа – сировине за производњу воска, дотле се у другим словенским језицима најчешће лексички диференцира пуно од празног саћа (нпр. рус. *сой* – *вошџина*, Попов 222, 188), а између празног саћа и воштине не прави се разлика. Упоредна полисемична употреба форми сингуларе и плурале тантум на читавом словенском пространству не показује тенденцију репартиције функција међу њима.

Чињеница што је у старинском пчеларењу саће из кога је исцијеђен мед могло послужити само за производњу воска, тј. обавезно је постајало воштина, условљавала је метонимијско помјерање назива са једног референта на други (в. 6.2.1.2), па се збирном именицом *саће* / *саће* у херцеговачким говорима означава и сировина из које се добија восак. И обратно, називом *восак* означава се и деформисано саће на основу метонимијског помјерања означитеља с производа на сировину.

У србијанским говорима, воштина се означава сложеницама *восковарина* и *воскоц(ј)едина* / *воскоћедина* / *воскоцедина*, чије се значење помјера према воштаној тропу (в. 16.22).

16.20.2. Пчелари, нарочито они који се професионалније баве прерадом воштине у восак, разликују више врста воштине. Тамна воштина, настала од старог саћа, у којем има велик удио нетопивих материја од кошулица или цвјетног прашка, обично се детерминише истим придјевима као и саће, али у форми сложеница: *црндвошијина*, *стјардвошијина* / *стјардвошћина*. Највећу распрострањеност има сложеница *мршвдвошијина* / *мршвдвошћина* / *мршвдфошијина*, којом се означава ла и воштина од угинулог пчелињег друштва, из које се добијао *мршвиј вџсак*, који је имао културну вриједност (израда мртвачких свијећа). Воштина добијена подламањем празног младог саћа, која је обично свијетла, назива се *сувдвошијина* / *сувдвошћина*.

Регистроване су појединачне потврде девербалних назива мотивираних начином одузимања саћа или његових дијелова: *јодрезак* 'воштина од празног саћа добијеног подрезивањем, сувовоштина' (в. 16.17.1), *рџзошине* 'воштина од воштаних поклопаца' и *вађењница* 'воштина од медног саћа и воштаних поклопаца'. Ова посљедња, такође херцеговачке провенијенције, регистрована је и у РСАНУ са досљеднијим акцентом – *вађењница*, али са помјереним, вјероватно непрецизно забиљеженим значењем – 'саће с медом'. И у другим словенским језицима срећу се називи воштине од коријена **rež-*: слов. *obrezina* 'празно саће које отпада при подламању' (Шмид 9), полс. *obręski* 'празно саће изграђено ван оквира' (Пол. 345), тј. саће које се уклања резањем и претвара у воштину.

За сатне отпатке који се налазе на поду кошнице, особито у прољеће, херцеговачки пчелари немају устаљеног назива, него их номинирају општим именицама *бабурнице*, *шџрошине* и сл. Више старијих пчеларских извора има сродан синоним *шрине*, потврђен и у РЈАЗУ (с. в. трина bb). Ни у стручној литератури нема устаљеног термина, него се тај референт именује општим називима *мрве*, *ошјааци*, *шрусје*.

16.20.3. Послије подламања празног саћа и цијеђења меда из медног саћа, воштина се збија у грудве, које се на испитиваном подручју номинирају општим именицама *бубла*, *бџша*, *шубла*, *јука* и *јуша*. Нешто већу раширеност у долини Неретве има назив *бубла*. Остали синоними – *јука*, романизми *боша* и *јуша*, грецизам *шубла* – забиљежени су само у по једном мјесту.

16.21. Екстракција воска из воштине

16.21.0. Воштина се термичко-механичким поступком прерађује у восак. То се обавља кувањем воштине и истискивањем растопљеног воска каквим приручним средством или уређајем за то намијењеним (в. 14.8). Именовање те радње

мотивисано је поступцима: термичким *кувајши*, *шоојши*, *варијши* и механичким – *циједити*, *ишјешити*, *ситискати*, *ипресовати*, при чему су пчеларски синоними *иперадити* и *чисити* неутрални у односу на оба та поступка. Дакле, очигледна је велика сличност са номинацијом екстракције меда, тј. са радњом која претходи овој и која је по својим поступцима доста слична.

16.21.1. Доминација глагола сложених са префиксом *ипрџ-* мотивисана је поновном термичком обрадом масе из које се одваја восак (*ипрекувајши*, *ипрејојши*, *иперадити*).

Видски пар *ипрекувај / ипрекухај / ипрекувај* – *ипрекувавај / ипрекухавај / ипрекуфавај* (воштину) више је везан за ову радњу него исходни глагол *кувај / кухај* и друге његове сложенице, мада су и они сасвим обични и у овом значењу, а потврђена је и одговарајућа именица *кување*. У сисачком кајжавском говору регистрована је синтагма *кухајши восак*, као и у словеначком језику *vosek kuhati, satovje v vosek skuhati* (Шмид 14).

Уз синонимски пар *ипрејојши / иријојши* – *ипрејојај / иријојај* потврђена је и одговарајућа именица *ипрејојање*, а од њиховог исходног глагола изведен је назив савремене справе којом се та радња обавља – *шоојник* (в. 14.8.3.2). Сродни еквиваленти чести су у пчеларским терминологијама других словенских језика: рус. *ипрејојливашь воск*, буг. *ипрејојиване на восък, шојене на восък*, пољ. *przetapiac wosk* (ОЈЗСл Р 0668), рус. *ипрејојливание соштов*, буг. *ипрејојиване на ишјешити*, пољ. *przetapianie woszcyny* (ОЈЗСл Р 0667), као и посућенице у румунском: *topirea fagurilor, topitul cerii* (ОЈЗСл Р 0067, 0068). У руском је наведени еквивалент учествовао у номинацији воштаног тропа, безвриједног остатка добијеног екстракцијом воска – *ипрејојки* (ОЈЗСл Р 0674).

Кајжавски општи синоним *ипреџрши* такође се јавља у пчеларској лексци са префиксом *пре-*: *ипреџрши восак* (Сисак 30) а у Жумберку је регистрована одговарајућа синтагма *ипреџрши вџсак* (Скок s. v. цврјти).

Из деривационог гнијезда глагола *варијши* у нашем корпусу се нашао само синоним *развајши*. Сродни еквиваленти срећу се у другим словенским језицима и говорима: чеш. *vuvařeni vosku* (Мудра 19), полес. *варит', иэрэваруваши виск* (Пол. 323, 348), а одразили су се и у номинацији посуде у којој се то ради: чеш. *vařák* (Мудра 38) и слвч. диј. *varák* 'казан са двоструким зидовима за топлење воштине' (Кахаун. 204).

Видски пар *иперајши* – *иперађивај* (воштину) и одговарајући девербал *ипрејага*, прилично распрострањени у херцеговачким говорима, једино се јављају са префиксом *ипре-* у означавању екстракције воска.

16.21.2. Међу синонимима мотивисаним механичком обрадом сировине не јављају се сложенице с префиксом *ипре-*. Најраспрострањенији је видски пар ширег значења *циједити / циједити / цијидити* – *исциједити / исциједити / исцијидити* (восак), мотивисан истицањем воска кроз неки мрежаст предмет, као и одговарајућа именица *циједјење / циједјење / циједјење*. Називи справа којим се обавља одговарајућа радња деривирани су из тог глагола (в. 14.8.1).

Видски пар *ишјешити* – *исишјешити* са глаголском именицом *ишјешитијење* везан је за ареал око херцеговачко-далматинско-црногорске тромеђе. У југоисточној Србији регистрована је старија варијанта овог глагола у одговарајућој именици

шескање. Називи старије справе за екстракцију воска изведени су из тог глагола – *шћјесак / шћјес* (в. 14.8. 2).

Сродан видски низ *сћй̑снуй̑* – *сћй̑скай̑ / сћй̑скй̑вай̑* мање је раширен и није оставио трага у номинацији одговарајућих оруђа, изузев кованице *сћй̑сак*, којом је почетком XX вијека у 6-х. пчеларској литератури означена преса за израду сатних основа.

Синонимски пар *чй̑сй̑шй̑* – *дчй̑сй̑шй̑*, мотивисан одстрањивањем некорисних састојака воштине, има узак ареал уз херцеговачко-конавоску границу.

16.21.3. Облици и мјере воска. Након топљења, восак се хлади и стврдњава у посудама кружног облика па се добијају плочасти округли комади неједнаке тежине, који се у испитиваним говорима именују општим називима сличних предмета: *калуј*, *колач*, *колуј*, *круј*, *й̑ојача*, *сирац*, *й̑оцило*, *й̑убок*.

Највећу рспрострањеност има назив помјерен са млијечног производа *сй̑рац*, који се често јавља и као количинска мјера – *сй̑рац в̑дска*. Секундарни извори показују да је врло чест у Босни и Србији. У ји. Србији јавља се и у варијанти *сй̑р*.

Остали синоними имају ограничене ареале: сродни називи *к̑олач* и *к̑олуј̑* забиљежени су у по неколико мјеста западне и сјеверне Херцеговине, *й̑убок* и *й̑ојача* у Рами, а *й̑оцило* у југоисточном дијелу регије и турцизам *калуј* само у једном мјесту.

У Пиви је потврђен синоним *круј̑ в̑дска*, иначе распрострањен у личким, далматинским, србијанским и косовским говорима и регистрован у специјалној и општој с-х. лексикографији (РСАНУ 76). Сродни еквиваленти постоје и у неким другим словенским говорима: мак. *круј̑* (Малешево 90) и полес. *круж̑ок* (Пол. 337).

У секундарном извору, у западној Херцеговини је регистрован синоним *ба̑бља в̑дска*, једна од варијаната блискозначне лексеме *б̑убла* (в. 16.20.3), која се у с-х. говорима често јавља са алтернативним вокалом у првом слогу.

Вук је забиљежио синоним *к̑дй̑ур*, а у Покупљу је регистрован назив *цврй̑а*, изведен од глагола *цврй̑ти* 'топити' (Сисак 30).

Поред описаног изливеног кружног облика, у Рами су савијали восак у велики комад од пола коњског товара – *са̑мои̑*, назив вјероватно изведен од глагола *см̑ој̑ај̑ти*. По свој прилици, то су они колутови у којима је восак продаван и транспортован из Херцеговине у Дубровник, о чему постоји мноштво података у архивским изворима (нпр. Пекић 144–150).

16.21.4. У више села уз караванске путеве који пресијецају Херцеговину чује се архетипска прича о крађи коња који је послјије три године, одвојивши се на конаку од каравана, освануо натоварен воском пред кућом бившег власника.

16.22. Воштани троп

16.22.1. Приликом прераде воштине у восак, остаје нетопива маса, која се у стручној литератури назива *вошћани й̑рой̑*, *й̑рой̑ина* или *восковарина*. На испитиваном подручју, тај остатак, који се обично одбацује или употребљава у народној медицини, именује се синонимским низом којим се у металургији и прехранбеној технологији означава најчешће безвриједан отпадак: *герезја*, *грозјина*, *грозја*,

грой, *ком*, *ша̀лої*, *ша̀ља*, *ша̀ра*, *шпро̀зіа*, *шпро̀ха* и *шибра*, затим називима помјереним са блиских пчеларских референата *вошиїнина* и *мршивошиїнина*, а понекад и дериватима пчеларских лексема: *челина*, *ћеловошиїнина* и *извошиїнина*.

У сјеверозападном дијелу испитиваног подручја, очуване су директне континуанте прасловенског девербала од глагола **drozgatı* 'гњечити, циједити' – *грдзіа*, као и његове варијанте *шрдзіа* / *шрџзіа*, настале контаминацијом са синонимима *шпро̀ха* и *шпрої*. У источној Херцеговини, потврђена је изведеница *гродждина*, регистрована у пчеларској лексикографији и у РСАНУ.

И синоним прасловенског поријекла *гепезіа*, потврђен у истом ареалу, изводи се од глагола **derti*, *дѣрџ* (ЕССЈ) мада по својој гласовној форми асоцира на назив *грозіа*.

Назив *грдїи*, потврђен само у ји. Херцеговини, у другим с-х. говорима и пчеларској лексикографији јавља се са алтернацијом иницијалног дентала: *шрдїи* и *шрџїина*. Сродан еквивалент постоји у бугарском – *шроїиїина* (ОЈЗСл V 1260), док словеначко *tropine* има помјерено значење – 'празно саће' (Шмид 14). Претпоставља се да је коријен *drop-* превојни степен коријена који се налази у глаголу **drapatı* 'гребати, чешати', који се опет доводи у везу с глаголом **dьrati* – **dra-p-ati* (ЕССЈ). Синонимна именица *грайи*, регистрована у Кучима, у непосредној је вези са глаголом **dьrati*. Учесталост коријена *dr-* / *der-* и његова алтернација са *tr-* у овој лексичко-семантичкој групи (*грозіа* – *шпро̀зіа*, *грой* – *шпрої*, *гепезіа*) иако не говори у прилог истом њиховом поријеклу, ипак наводи на помисао о знатном степену њихове контаминације.

Лексема прасловенског поријекла *кџм* и њена аугментативна форма *кџмина* распрострањене су и у пчеларској функцији у пограничном појасу између источне Херцеговине и јужне Далмације.

У ји. Херцеговини регистрован је назив *шџра*, вјероватно корадикал блискозначних назина *шрина* и *шероїина* (в. 6.20.2), тј. девербал од *шрїи*, *шџрџм*.

И општом именицом *ша̀лої*, распрострањеном на крајњем сз. и ји. дијелу испитиваног подручја, означава се нетопиви остатак при екстракцији воска, али понегдје и у ужем значењу – 'слој нечистоће с доње стране очврслог комада воска'. Објашњење да се коријен **tal-* налази у другом превојном степену глагола *шџлїи* 'таложити' (Скок s. v. талог, утолити) одговарало би овом посљедњем, суженом значењу.

Поријекло западнохерцеговачких лексема или варијаната *шџља* и *шџља* могло би се наћи у контаминацији синонима *ша̀ра* и *ша̀лої*, тим више што се коријен овог посљедњег јавља и у превојном степену **tel-*, ако у том није имао удјела и турцизам *шџљва* 'талог од кухане кафе' (Шкаљић 609).

У долини Неретве код Муслимана, велику распрострањеност има назив *шрџха*, који се код немуслиманског становништва јавља у дијалекатским варијантама *шрџа* / *шрџа*. Према секундарним изворима, ликом *шрова* у централној и загонетном варијантом *шронга* у источној Босни означава се иста материја. И у другим говорима се јављају варијанте ове опште именице, сродне са глаголом *шрџиши*, у пчеларским, али помјереним значењима: у Босни *шпро̀ха* 'нечистоћа на доњој површини колута воска', у Срему 'цвјетни прашак у саћу', у си. Босни *шрова* 'сатни отпаци на дну кошнице'. У овом посљедњем значењу јавља се сродан словеначки назив *trošina* (Шмид 16).

У источној Херцеговини се турцизам *џибра* употребљава и као ознака воштаног тропа, у ком значењу је потврђен код Вука и у си. Босни, мада се чешће јавља као назив кљука (в. 16.18.2).

Као и блискозначни називи *восак* и *саће*, и *воштина* на испитиваном подручју има и уже значење, које се сужава на једну своју компоненту – на воштани троп. Ово је карактеристично за сјеверни појас источне Херцеговине – *вдиштина* и сјеверозападно подручје – *вдсћина*, а у ји. дијелу регије у том значењу се употребљава фонетизам *вдичина*. Тај назив често се у том суженом значењу и детерминира: *џскуванā* или *џрџуханā вдиштина*. На то сужавање значења могла је утицати и чињеница што се после првог топљења, воштина поново и по више пута прерађује ради извлачења што већег постотка воска из ње. То је нарочито карактеристично за синонимне сложенице претежно србијанског поријекла *воскдварина*, *воскдц(ј)едина* / *воскдћедина* / *воскоцеђина*, које чешће означавају воштани троп неголи воштину (РСАНУ), вјероватно зато што је у Србији било развијено додатно прерађивање воштаног тропа у восак (в. 11.2.2). Да је источносрбијански синоним *башишина* влашка адаптација српске ријечи, потврђује и румунски посуђени еквивалент *boștină* (ОЈЗСл М 0547). Исто помјерање назива регистровано је и у руском језику – *вощина* (Попов 189; Жор. 80). И сложеница *мршвдоштина* (в. 16.20.2) потврђена је у си. Херцеговини као ознака воштаног тропа.

Називи воштаног тропа сложени или изведени од лексике изворног пчеларског поријекла – *извоштина*, *ћеловоштина* и *челина* – имају веома ограничену распрострањеност. У ји. Херцеговини забиљежена је сложеница *џзвоштина* са карактеристичним локалним преношењем узлазног акцента на префикс, настала кондензацијом вишечланог назива *остјадак из воштинне* и сл. Потврђена је и у секундарним херцеговачким изворима, а региструје је и РСАНУ у досљеднијој акценатској варијанти – *извдиштина*. На западном рубу Херцеговине, у икавском говору, регистрован је синоним *ћелдовоштина*, у чијем се првом члану највјероватније налази турцизам *ћел(ав)*. Код Муслимана у јужној Босни забиљежен је синоним *ћелина*, што би наводило на претпоставку да је такође настао у вези са тим придјевом да није потврда у секундарним изворима из средње Босне код српског становништва у лику *челина*. И ова лексема је резултат сажимања двочлапог назива (*џ*)*челина џироха* или сл.

У србијанским говорима, регистровани су називи воштаног тропа пресованог са сламом у калупе: *улејци* (<*лейиши*), затим *колач* и турцизам *калабије*.

Вук је у Срему забиљежио назив тамног поријекла *џурица* (Вук 781), који није запазио ни војвођански пчеларски лексикограф Ј. Живановић. Да се не ради о грешци, говори изведеница *џуричар* 'прерађивач воштаног тропа' (в. 11.2.2).

16.23. Сатне основе и њихова израда

16.23.1. Восак се у савременом пчеларству употребљава за израду танких воштаних плоча са утиснутим зачецима ћелија, од којих пчеле дограђују саће у покретним оквирима. У стручној литератури нема устаљеног назива ове израђевине, раније је већином означавана називима *вјештачко* / *умјетно саће* или *сајине основе*, што у новије вријеме преовлађује. Сатне основе се израђују помоћу посебних справа, простијих, којим располажу и поједини напреднији пчелари, и сложенијих, помоћу којих се сатне основе производе индустријски и продају или замјењују за восак у специјализованим продавницама (в. 14.9).

На испитиваном подручју регистрован је велики број синонима и њихових варијаната: *вјешийачкѣ вѣсак*, *вѣсак у шѣблама*, *вѣшиѣнѣ шѣбла*, *ѡснова за саће*, *илѣша*, *ѣрѣраћенѣ вѣсак*, *ѣрѣсовѣнѣ вѣсак*, *саѣнѣ ѡснова*, *шѣбла*, *шѣблицѣ*, *ѡмиѣнѣ вѣсак*, *ѡмѣјѣнѣ илѡча*, *ѡмѣјѣнѡ / ѡмиѣнѡ саће*. Ово је изразит примјер неуједначене професионалне лексике настале било директним преузимањем стручних термина (*вјешийачко саће* од српских и *саѣне основе* од хрватских аутора) било стварањем двочланих назива на основу опште лексике, често позајмљене из других језика: *ѣрѣсовѣнѣ* према интернационализмима *ѣрѣса* и *ѣрѣсовѣнѣ*, романизам *илѣша* и гречизми *шѣбла* и *илѡча*.

16.23.2. Израда сатних основа се најчешће означава видским паром интернационалног поријекла *ѣрѣсовѣнѣ* – *ѣсресовѣнѣ* и глаголском именицом *ѣрѣсовѣње*. Уобичајен је синонимни видски пар општијег значења *израѡиѣнѣ* – *израћивѣнѣ* са одговарајућом именицом *ѣзраѡа*, којим се именује и изградња саћа од стране пчела (в. 5.5.2).

16.23.3. Сатне основе се причвршћују на танке жице разапете у празним оквирима да би на њима пчеле изградиле саће. То се обично врши помоћу загријаног жврка (в. 14.6). Та се радња означава глаголско-именичким синтагмама са општим глаголима *сѣѡвѣнѣ* – *сѣѡвѣнѣ* / *сѣѡвѣнѣ*, *ѡѡариѣнѣ* / *ѡѡриѣнѣ* – *ѡѡариѣнѣ*, *лијѣјѣнѣ*, *ѣриѡѡиѣнѣ* (сатну основу). Ни један од тих глагола није се изразитије везао за ту пчеларску радњу.

16.24. Прихрањивање нчела

16.24.0. Додавање мањих или већих количина природне или вјештачке хране (в. 15.5) појединим пчелићим друштвима веома је значајан чинилац у њиховом одржавању и развоју. То је било познато и патријархалним пчеларима, али је праву примјену добило у савременој пчеларској технологији, када се настоји да се спаси и ојача свако друштво и кад се јевтинијим пчеларским прерађевинама успјешно надомјешта одузети или несакупљени мед. Та радња се у пчеларској терминологији назива *ѣприхрањивање*, а у херцеговачким говорима се номинира дијалекатским формама општих глагола *храниѣнѣ*, *ѣниѣнѣнѣ ѣчеле*, *ѡвѣнѣнѣ ѣчелама храну*.

16.24.1. Мада се глагол *ѣниѣнѣнѣ* / *ѣниѣнѣнѣ* архаизира, он је ипак распрострањен у пчеларској функцији на знатном подручју сјевероисточне Херцеговине и уз доњи ток Неретве. Сродни еквиваленти постоје у словеначком језику – *pitati*, *pitanje* (Шмид 11) и у руској пчеларској терминологији – *ѣниѣнѣнѣ* (Крејн бр. 310).

Стручна литература је вјероватно не само утицала на експанзију видског пара *ѣри(x)рѣнѣнѣ* – *ѣри(x)рѣнѣнѣнѣ* и именице *ѣри(x)рѣнѣнѣнѣ* него и на ширење деривационог гнијезда: *ѡ(x)рѣнѣнѣ* – *ѡ(x)рѣнѣнѣнѣ* – *ѡ(x)рѣнѣнѣнѣнѣ*, *ѣре(x)рѣнѣнѣ* – *ѣре(x)рѣнѣнѣнѣ* – *ѣре(x)рѣнѣнѣнѣнѣ*. Сродни еквиваленти постоје у бугарском језику: *ѣѡѡхранѡанѣ на ѣчели*, *ѣѡѡхранѡам*, *ѡ ѣѡѡхранѣ* (Баб. 386).

Глаголи *ѡѡнѣ* – *ѡѡнѣнѣ*, *ѡѡнѣнѣ* – *ѡѡнѣнѣнѣ* – *ѡѡнѣнѣнѣнѣ* употребљавају се често у свом основном значењу у синтагмама *ѡѡнѣнѣнѣнѣнѣ чѣлама шѣћер*, *ѡѡнѣнѣнѣнѣнѣнѣ* и сл.

16.24.2. Савремени пчелари у прољеће обично прихрањују пчеле не само што им недостаје хране него и да би убрзали њихово размножавање. У западној

Херцеговини је за то подстицајно прихрањивање забиљежен глагол *јáриѝ*. С њим је у посљедичној вези значење његове повратне форме регистровано у општој лексикографији: *јáриѝ се* 'ројити се' (РСАНУ).

16.25. Припремање пчела за зимовање

16.25.0. Измјеном пчеларске технологије знатно је измијењено и припремање пчелињих друштава за зимско мировање. Док је у патријархалном пчеларству основна радња у том семантичком пољу била одабирање друштава за расплод (в. 16.15), дотле је она непозната у савременом гајењу пчела. Данас се пчелиња друштва у хладнијим крајевима утопљавају разним термоизолационим материјалима (слама, папир, стиропор и сл.), што је рађено и раније, затим се сужава гнијездо у кошницама с покретним саћем, сужава се лето (в. 13.1.2.2.2.3.7), обезбјеђује се потребна количина хране итд.

16.25.1. Промјеном технологије, промијењено је и значење каузативног видског пара *зaзимѝ* – *зaзимљѝваѝ* / *зaзимѝваѝ* / *зaзимљѝваѝ* (пчелиња друштва) и именице *зaзимљѝвање* / *зaзимљѝвање*: 'оставити пчеле преко зиме за расплод' > 'припремити пчеле за преживљавање зиме'. Овим деривационим гнијездом данашњи пчелари означавају скуп радњи којима је циљ да припреме пчеле за успјешно преживљавање зиме, као што је случај и у пчеларској терминологији. Сродни еквиваленти распрострањени су и у другим словенским језицима: буг. *зaзимјавам* / *га зазимја кошер*, *зaзимјаване на кошер* (Баб. 386) слвч. *zazimovanie včelstviev* (Мила 226), чеш. *zazimování* (Мудра 46), пољ. *zazimować, przygotować do zimy*, чеш. *zazimovati, připraviti k zimování* (Крејн бр. 998).

16.25.2. Термичка заштита кошница означава се видским патом *уѝдѝлѝѝ* – *уѝдѝлѝваѝ* и одговарајућом именицом *уѝдѝлѝвање*, која је у говору херцеговачких пчелара знатно фреквентнија од глагола, што упућује на утицај пчеларске литературе. Сродни еквиваленти употребљавају се и у другим словенским говорима и језицима: полес. *уѝейл'ám'* / *уѝэйл'ám'* / *оѝейл'ám'*, *уѝэйлэн'н'а* / *уѝейлѝније* / *оѝейлѝније* (Пол. 363), рус. *уѝейлѝѝ* – *уѝейлѝѝ улей*, *уѝейление улья* (Баб. 386), слвч. *uteplenie včelstva, utepl'ovanie úlov* (Мила 239, 240).

16.25.3. Утопљавање старинских кошница вршено је затварањем свих непотребних отвора на њима помоћу смјесе пепела, балеге и сл. и заштићивањем сламом или сличним материјалима. Прва радња, која је била обавезна, означавана је деривационим гнијездима општих глагола *лијейѝѝ* и *мазаѝѝ*. Глагол *лијейѝѝ* / *лиѝѝѝ* и његове сложенице *облијейѝѝ* – *обљейљѝваѝ*, *улијейѝѝ*, *залијейѝѝ* / *залиѝѝѝ* раширени су на цијелом испитиваном подручју, а учествовали су и у творби назива одговарајуће смјесе – *лијей*, *лијейер*, *лиѝѝло* (в. 15.2). Синоним *мазаѝѝ* са својим сложеницама *замазаѝѝ* – *замазѝваѝ* / *замазѝваѝ*, *измазаѝѝ*, *омазаѝѝ*, *умазаѝѝ* и глаголском именицом *мазѝвање* такође је у широкој употреби у говору херцеговачких пчелара, а одразио се и у називу одговарајуће смјесе – *замазак*.

16.25.4. За утопљавање кошница сламом, папрати и сл. регистрован је само глагол *обдѝѝѝѝ* (кошницу).

16.25.5. Храна која се пчелама обезбјеђује за зимовање означава се општом именицом *зимница* на готово читавом испитиваном подручју, осим незнатног ареала у сјеверној Херцеговини, гдје је у употреби акценатска варијанта *зимница*. Тај назив региструје и пчеларска лексикографија, а крајем XVIII вијека у Славонији је посвједочена његова творбена варијанта *зимина*.

16.26. Дезинфекција кошница и пчела

16.26.0. Пчеле су осјетљиве према многим заразним болестима и нападима паразита. Не знајући узроке пропадања својих медарица, стари пчелари су прибјегавали магијским радњама да би их сачували, а савремени предузимају рационалне мјере за заштиту пчела од штетних микроорганизама и паразита: одстрањивање нечистоће из кошница, стругање и обгоријевање кошничког материјала, испирање кошница у врелој води или раствору хемикалија, уништавање или уклањање пчелињих паразита дјеловањем отровних гасова, као и потпуно уништавање кошница с пчелама обољелим од тешко изљечивих заразних болести.

Радње на заштити пчела од заразних болести и наметника на испитиваном подручју се означавају дијалекатским формама општих глагола зависно од начина како се то врши: *чишћити*, *дезинфиковаџи*, *куваџи*, *џалиџи*, *објорјеџи*, *кадиџи*, *сумјорисаџи*.

16.26.1. Најшире и најнеодређеније значење има глагол *чишћити* / *џисћити* са својим перфективним сложеницама *џишчишћити*, *очишћити* и *џочишћити*, којима се означава одстрањивање нечистоће и паразита из кошница, као и уништавање штетних микроорганизама, без обзира на начин којим се то чини.

16.26.2. Интернационалним термином *дезинфекција* и одговарајућим глаголом *дезинфиковаџи* / *дезинфицираџи* напреднији пчелари означавају уништавање штетних микроорганизама и паразита у кошницама.

16.26.3. Уништавање врелом водом штетних микроорганизама у кошничком материјалу и на пчеларском прибору означава се глаголом *куваџи* / *кухаџи* и његовим сложеницама *џикуваџи* / *џикухаџи* – *оџикуваваџи*, *скуваџи* и *раскуваџи*.

16.26.4. Обгоријевање кошничког материјала пламеном од запаљене сламе, папира или лет-лампе означава се видским паром *џалиџи* – *оџалиџи* и одговарајућом именицом *џаљџе*, а регистрован је и синоним *објорјеџи*. Видским паром *џалиџи* – *оџалиџи* означава се уништавање тешко обољелих пчела заједно са њиховим сањем и кошницама.

16.26.5. Тровање и одстрањивање паразита са пчела и сања помоћу отровних гасова означава се општим синонимима *кадиџи* и *џимџи* и њиховим перфективним сложеницама *закадиџи*, *накадиџи*, *окадиџи*, *џоџикадиџи* и *зџимџи*, *наџимџи*. Уништавање воштаних мољаца сумпор-диоксидом означава се деноминалом *сумјорџи* / *сумјорисаџи* (сање).

16.27. Упућивање својих пчела на туђе и одбрана од туђица

16.27.0. Патријархални узгајивачи пчела добро су познавали погубне последице грабежи (в. 5.13), али нису знали њене узроке нити су били свјесни да и сами неким поступцима могу довести своје пчеле у смртну опасност. Чврсто су вјеровали да неки пчелари на волшебан начин упућују своје медоносне инсекте да уништавају њихове пчеле, а и да неки власници нападнутих пчела знају спријечити нападачице да се врате у свој пчелињак. И данас није тешко наћи старијег пчелара који у то вјерује (в. *Текстови: Вучија, Грђић, Ласица*). Та вјеровања била су узрок међусобних спорова и свађа, а прича се да су још и у првој половини XX вијека и редовни судови учествовали у њиховом рјешавању. Читав низ магијских предмета и радњи био је мотивисан одбраном од грабежи.

16.27.1. Упућивање својих пчела на туђе означава се дијалекатским формама глагола *сиремити*, *ујућити*, *најућити*, *ислаити*, *наслаити* и *најавити* (пчеле на пчеле). Глагол *ислаити*, који се на испитиваном подручју осјећа књижевним, нема значајнију раширеност, док су његови синоними *сиремити*, *ујућити* и *најућити* много фреквентнији у пчеларској лексици, а архаизиран је синоним *наслаити*. Потврђен је и несвршени парњак *сиремаити*, мада се та имагинарна радња означава углавном свршеним глаголима. У Пиви је регистрован глагол *најавити*, преузет у дијалекатском значењу из сточарске лексике.

16.27.2. Пчелари, нарочито савремени, познају извјесне рационалне поступке којима се одбијају туђе пчеле. Ту радњу означавају општим глаголима *одбити* и *ошклонић*, а потврђена је и именица *ошкланћање* (туђица).

Стари пчелари су се борили против туђица разним магијским радњама, обично постављањем неког оштрог предмета уз нападнуту кошницу: при ушћу Раме, пред лето су постављане *маказе*, нешто ниже низ Неретву тај је предмет означаван општим синонимом *ножице*, у сјевероисточној Херцеговини за то је служило *сврдло*, које се у другим крајевима употребљавало за хватање ројева (в. 16.8.1.2). На више мјеста је потврђено да се у пчелињак ставља *канићар* ради одбране од туђица. У југоисточној Херцеговини је описан сложенији поступак, који дјелимично подсећа на радњу сличну приликом ројења: око нападнуте кошнице пободу се четири *иље* с врховима окренутим увис, а на кошницу пчелар ставља *изврнућу* своју или женину *вјенчану кошуљу*. Кад упућивач види да му се пчеле не враћају, онда иде другом пчелару с молбом да му пусти *сйоку*. Чим овај дигне игле и кошуљу, упућивач бјежи са *зайаљеном лулом* пред ослобођеним својим пчелама, како га оне не би *исклале* и *исцецале* кад га стигну (Попово, 253–254).

17. ПРАРАЂЕВИНЕ ОД МЕДА И ВОСКА

17.0. Основни, а донедавно и једини експлоатисани пчелињи производи мед и восак конзумирају се и евентуално прерађују у домаћинствима која гаје мањи број пчелињих друштава, док напреднији пчелари и продају своје производе. Мед се највише конзумира у сировом стању, већином екстрахован из саћа, али се раније доста јео и у младом саћу (в. 7.3.2.11). Ипак, и у домаћинствима, обично оним

која гаје пчеле, извјесне количине меда и воска прерађују се у пића, послатице, лијекове и свијеће. Професионалнији савремени пчелари експлоатишу и остале пчелиње производе: цвјетни прахак, матичну млијеч, пчелињи отров и прополис.

17.1. Пића од меда

17.1.0. У старије вријеме, у доба натуралне привреде, и у Херцеговини је значајан удио алкохолних пића и слатких напитака произвођен од меда, што се дјелимично одржало до најновијег доба. По екстракцији меда из саћа (в. 16.19), нешто меда се задржи у воштини (в. 16.20), чијим се испирањем у води добија слатки напитака. У савременој пчеларској технологији, количина тог напитка је незнатна и она се конзумира у таквом стању у самом домаћинству. Међутим, раније, док су пчеле гајене у кошницама с непокретним саћем, добијало се знатно више те медене отопине, од које је справљано дуготрајније алкохолно пиће – *медовина*, *медено вино*, *шербеи*. Такво пиће је прављено и од меда, нарочито у вишим предјелима, гдје не успијева винова лоза.

17.1.1. За добијање алкохолног пића медени раствор се термички обрађује, што се означава општим синонимима *кӯваи* / *кӯхай*, *в́ари* и *и́р̀ави* и називом пића. При тој радњи, са површине кључале течности скида се пјена, што се такође означава општим синонимима *и́ј̀ени* и *и́л̀ави*. Јачина пића је зависила првенствено од удјела меда у њему, који је одређиван тежинским односом меда и воде. Потапањем *кокодшијѐ* *ј́ајѐта* или *к̀ри́бле* у медени раствор практично је утврђиван тај однос: када ти тегови потону на дно суда, алкохолно пиће ће бити недовољно јак; ако пливају на површини, биће прејак.

17.1.2. Прекувана слатка течност се оставља да извјесно вријеме (двдесетак дана) ферментира. Тај процес претварања шећера у алкохол означава се деноминалом из лексике алкохолних пића *ув́ини* се / *узв́ини* се, као и општим глаголима *д̀б* – *над̀б*, *уки́сели* се, *у́скисну* / *у́скисни*, *узв́иши*аи, *вр̀е* – *и́р̀евр̀е* / *и́рд̀евр̀е* / *узв́р̀е*, као и глаголском именицом *вр̀ење*.

17.1.3. У номинацији пића приговорљених од меда нема јасније диференцијације између безалкохолног напитка и алкохолног пића. Означавају се изведеницом *медовина* и синонимом оријенталног поријекла *шербеи*, с тим што се обично један од њих односи на алкохолно, а други на безалкохолно пиће, и обратно. Регистрован је и назив за алкохолно пиће *мусх̀елез*, турцизам којим се иначе означава мошт од грожђа. Називом *медовина* именује се алкохолно пиће у србијанским и црногорским говорима, а варијантама *мед̀овица* и *м̀дица* у западнијим говорима означавају се оба пића од меда. У РСАНУ се региструје више варијаната којим се означавају пића од меда: *м̀дљевина*, *м̀дљика*, *м̀дница* / *м̀дница*, *м̀дњика*, *м̀довина*, *м̀дур*. У црногорском кучком говору разликују се двије врсте медовине: *медовина на воду*, справљена од меда и воде, и *медовина на вино*, приговорљена од меда и вина. Синонимом *шербе(и)* у босанским говорима се означава безалкохолно, а у хрватским алкохолно пиће.

До синонимије *медовина* – *шербе(и)* дошло је услед ишчезавања алкохолног пића од меда, на што се назив *медовина* првобитно претежно односио и његовог

помјерања на безалкохолни напитака, тј. до изједначавања значења са турцизмом *шербе(ш)*, којим је означавано више заслађених напитака (Шкалаћ 585).

Еквиваленти сродни називу *меговина* познати су свим словенским језицима, с тим што се код Источних и Сјеверних Словена пиће од меда означава претежно исходном формом именице, а код Јужних и Западних Словена готово искључиво изведеницама. Претпоставља се да се индоевропска лексема **médhu* првобитно односила на напитака од меда, док се лексемом **melit-* означавао мед, на што указују њихове континуанте у знатном броју индоевропских језика. У прасловенском, као и неким источнијим језицима, ишчезао је назив **melit-* па је дошло до синкретизма у означавању пчелињег производа и пића направљеног од њега (Готјо 269–270). У старим руским, украјинским и бјелоруским изворима, пиће од меда искључиво се означава двозначним називом *мегъ*, уз ријетку употребу деминутива *медок* у том значењу (Реп. 54–60). У савременим источним и сјеверним словенским језицима честа је употреба исходне форме за пиће од меда, мада се и посебно детерминира: рус. *мед, мед варенный, мед кислый, мед йишнейный* (Попов 202–203), пољ. *miód, pitny miód* (Крејн бр. 563) итд. Са југозападних словенских простора једина потврда исходне лексеме у значењу меденог пића потиче из Словеније: *med* (Шмид 8).

У савременим словенским језицима, пиће од меда се означава искључиво или добрим дијелом изведеницама од исходне лексеме:

- ица**: слов. *medica* 'пиће од меда' (Шмид 8);
- ница**: слвч. диј. *miadńica* 'безалкохолни напнтак' (Нижн. Дулц. 28–43);
- овина**: буг. *меговина* 'напитака од меда' (Дунев 82), мак. *меговина* 'пиће' (РМЈ), рус. *меговина* 'алкохолно пиће' (Попов 201), чеш. *medovina* 'алкохолно пиће' (Мудра 17), слвч. диј. *medovina / miadovina / madovina* 'алкохолно и безалкохолно пиће' (Нижн. ib.);
- овица**: рус. диј. *меговица* 'безалкохолни напитака' (Попов 201); слвч. диј. *medovica / madovica* 'алкохолно и безалкохолно пиће' (Нижн. ib.);
- овец**: слвч. диј. *medovec / madovec* 'безалкохолни напитака'; *mädovec* 'алкохолно пиће' (Нижн. ib.);
- овка**: слвч. диј. *medovka / medufka / miadofka* 'алкохолни напитака' (Нижн. ib.).

Богатство података за словачки језик показује сличну ситуацију као и у с-х. говорима, тј. да се истим називима означава и алкохолно и безакохолно пиће од меда, с тим што се у појединим мјестима врши и диференцијација, а вјероватно је слично стање и у осталим словенским језицима.

Безалкохолно пиће од меда означава се и двочланим називом *sláivkã voda*, којем одговара синоним *мегвена вода* у сисачком кајкавском говору, као и словачки дијалекатски еквиваленти: *voda / votka, medová / madová / mädová / miadová voda* (Нижн. ib.).

17.1.4. У ји. Херцеговини, у недостатку грождја, забиљежена је ријетка појава справљања жестоког алкохолног пића од превреле медовине – (*ракија*) *меговњача*.

17.1.5. Мед се додаје и другим пићима, обично ракији и чају. Чај заслађен медом, нарочито припремљен од неких љековитих биљака, ријетко се посебно именује: *чај с мегом*. Међутим, заслађивањем медом ракија добија сасвим другачији укус, што је уобичајено, углавном, у сјевернијим дијеловима Херцеговине, гдје

У секундарним изворима, у јужној Херцеговини и сусједној Далмацији региструје се синоним *цѐрой̑*, за који би се у први мах помислило да је у вези са фитонимом *цѐр*, јер се прави и од церове смоле, да директно не кореспондира са латинским еквивалентом *cerotum* 'воштани фластер' (Дворецки 174). У хрватским говорима тај воштани препарат се означава германизмом *флас̑и̑ер* (Варош 142) и *флаш̑и̑ер* (Самобор 254).

Натапање крпе воском у херцеговачким говорима се означава деноминалном сложеницом *нав̑иш̑и̑и̑ / нав̑иш̑и̑и̑*.

17.3. Прерађевине од воска

17.3.0. Осавремењавањем пчеларске технологије, из основа је измијењена улога воска. Гајењем пчела у старинским кошницама добијане су знатне количине воска, који је добрим дијелом употребљаван у домаћинствима, али и продаван. Архивски документи пуни су података о извозу воска из Херцеговине у Дубровник. Преласком на кошнице с покретним сањем, производња воска је нагло смањена, а и у самом пчеларству су се појавиле велике потребе за њим за израду сатних основа (в. 16.23.1).

17.3.1. Свијеће

17.3.1.1. Раније је восак највише трошен за израду култних свијећа, које су морале бити од овог материјала, што је прописано и Уставом Српске православне цркве, а понекад су употребљаване и за освјетљење. Означавају се општим девербалом *свијећа* / *свића*, а често се детерминацијом истиче њихово сировинско поријекло – *вошћанā* / *вошћенā* *свијећа*, што се и универбизује – *вошћаница*, а лексикографски извори региструју и варијанте *вошћеница*, *вошћенча*, *вошћаница* (РСАНУ), *вошћеница*, *вошченица*.

17.3.1.2. Танке воштане свијеће најчешће се на испитиваном подручју означавају девербалом *џрџвѣлāк*, мотивираним начином израде – провлачењем фитиља кроз растопљени восак, а забиљежене су и његове варијанте *џревлāкуча*, *џровѣкуча* и сродан синоним *џвѣлāк*. У истом значењу потврђен је и турцизам *фийџиљ*, помјерен са дијела свијеће. Провлачење памучног фитиља кроз растопљени восак приликом израде танких свијећа означава се глаголом *овџиџиљ*.

17.3.1.3. За танку свијећу спирално савијену у Рами је забиљежен назив тамног поријекла *мукеџ*, познат и у западнијим говорима.

17.3.2. Народни лијекови

17.3.1.1. Восак је веома чест састојак извјесних љековитих препарата који се припремају у домаћинствима или их справљају народни љекари. Љековите масти разних намјена справљају се с воском, а на испитиваном подручју искључиво се означавају турцизмом *мѣлем* и варијантом *мѣхлем* код муслиманског становништва. Восак је саставни дио *мѣлема за лишџе*, за *џосџоџине*, за *сџрџоџине* и за *ране*.

17.3.1.2. Против болова у уху љевкасто се савија навоштена крпа, која се ужим крајем увлачи у ухо, а спољни крај се запали, како би се на тај начин исисао гној и друга нечистоћа из ушне шупљине (Дол. в. *Текстџови*). Најчешће се означава изведеницом *вошћаница* / *вошћаница*, затим варијантама турцизма *фийџиљ* / *вџиџиљ* / *фџиџиљ* / *фџиџиљ*.

17.3.1.3. Натпањем воска на крпу или папир израђују се фластери за лијечење рана и убоја, који се најчешће означавају варијантама изведенице *вошћаница* / *вошћаница* / *вошћаница* / *вошћаница*, а лексикографски извори наводе и варијанте *вошћеница* и *вошћенка*. Муслимани у долини Неретве тај фластер означавају синонимом оријенталног поријекла *мушѣма* (ар. *mušamma* 'овоштен'; Шкаљић 478).

се именује двочланим називима *slàijkà ràkija* и *zàmeђenà ràkija*. У другим говорима потврђене су синонимне синтагме *медена ракија* у Босни и Хрватској, у лексикографији је регистрована и варијанта *медљана ракија*, а означава се и универбним формама *медњача* (Хомоље 378) и *меденка* (Торчец 11). У Србији се замеђена ракија загријава, чиме су и мотивирани њени називи *врућа ракија* и *прејаница* (Левач 66). Сродан еквивалент постоји и у бугарском језику: *ракија медена* (Дунев 81), а словачки еквиваленти су грађени по истом моделу, с тим што је јужнословенски турцизам замијењен хунгаризмом: *medová / mädová pálenka, hriata pálenka* (Нижн. ib.).

17.1.6. Кисељењем алкохолисане медовине добијан је веома цијењен зачин, који је означаван општим називом оријенталног поријекла – *сирђеић*.

17.2. Посластице од меда

17.2.0. Изузев у имућнијим муслиманским породицама, у Херцеговини није постојала јача посластичарска традиција све до масовнијег продора индустријског шећера, а и касније се тај вид кулинарства споро развијао. Нема података о занатлијама који су правили и продавали посластице од меда као у другим крајевима (в. 11.2.1.2).

17.2.1. Једино постоји извјесна традиција сувих колача замијешених с медом, чије је именовање тиме мотивисано: *медењаћ, колѧч с мѧдом, мѧдени колѧћ, слѧијки колѧћ*. Назив *медењаћ* је општесрпско-хрватски, у неким србијанским и банијским говорима регистрована је варијанта *медењуша*, а РСАНУ помиње још и варијанту *медвењаћ* и блискозначницу *меденић* 'колач премазан медом'. Сродни еквиваленти постоје и у неким словенским говорима: буг. *меденић* (Дунев 75), полс. *мѧдовѧк* (Пол. 342), слвч. диј. *medovnik / madovnik / miadovňik / medovničku* (Нижн. Дулц. 27–285).

17.2.2. За колач од кукурузна брашна и меда забиљежен је назив *смѧквара*, који је и Вук регистровао у Црној Гори. Назив је вјероватно мотивисан сличношћу са плодом смокве.

17.2.3. У сеоским домаћинствима у којима се гаје пчеле, понекад се медом премазују *ушићийци, ийћие, ѧлачинке / ѧлаћинке, цѧцвара*, што нема никаква одраза у њиховој номинацији.

17.2.4. Од меденог раствора испраног из воштине, Муслимани, који избјегавају производњу алкохолних пића, укували су *медени иѧкмес*, чему вјероватно одговара далматинска *медурика* (РСАНУ).

17.2.5. У муслиманским феудалним породицама, раније је припреман велики број посластица с медом, који је касније замијењен шећером. Њихови називи су оријенталне провенијенције, као и референти које означавају: *баклѧва, ѧнѧчија / ѧнѧћѧја, ѧуѧлѧри, ѧузлѧме / ѧузлѧма, хѧчице, (х)ѧлѧва, каѧѧѧф, рѧѧѧ, рѧѧѧѧја, улѧѧма* итд.

РЈЕЧНИК

А

агација ж (Брест.) в. баірем.

ажѣјка ж *йий* кошнице *лишњаче*, в. *а-же-йањ*, *анжејка*, *словенка*, кошница – словенска ~, *жнидершићка*.

а-же пaњ м в. *ажејка*.

ажвaн, **ажвaна** м в. чела 4.

акарoза ж *болесйй йчелињих дишних оріана*, коју изазива *крйељ Ascarapis*. – Кад обoдлe од акарoзe, пчeлe нe мoгу дa лeтe, вйде се у грyпцицама испред кoшницe како бауљајy (Цибр.).

aлвa ж в. *халва*.

Алиђун м (Баћ, Бор.) мит. *йразник за који је код Муслимана везано йрво, кулийно вађрње меда у вишим крајевима, в. Илинган*.

амбалaжа ж *кошнички матиеријал, сви дијелови кошнице*. – Амбалaжа се успјешно дезинфикује сйрђетнoм киселинoм (Цибр.).

америкaнер м в. *американка*. – Америкaнер је ймo плoдйште са шeснeс оквйрa, а нaстaвaк му је бйђo краћи, у њeму је бйло четрйeс оквйрa (До).

америкaнкa ж ист. (ист. Херц.) „лeжeђнa кoшницa“, *ваљдa йийй йолошке*. – Пaнтйм ја ка-су дoшлe вјeштaчкe дубoвинe, зaтйм нeкe америкaнке, пa јoвaнoвићкe... (Вуч.).

aмepичкa / aмepичкa кyгa в. *америчка йрулеж*. – Прије се појављйвала америчкa кyгa мeђy чeлaмa њe бйђo стaр вoсaк и стaрe кoшницe (Дол.). – Дoђoшe oвe болeштинe, првo је пoчeлa eврoпскa кyгa, пa aмepичкa кyгa, тa је јoш oпaснйjа (До). – Кaснйjе су ми рeкли дa је ймo прoблeм, ймo је aмepичкy кyгy, кoјy он нйjе прeпoзнo (Пoљ.).

aмepичкa pъca чeлe *врcйa йчeлa aмepичкoй йopијeклa*. – Америкa pъca чeлe, oнa је нeшто дyжa, oнa је врлo oпaснa (Биoци).

aмepичкa / aмepичкa тpyлeж *болесйй зaйворeнoй лeйлa коју изазива Bacillus larvae, в. aмepичкa йњилођa, aмepичкa куйa, гњилођa – oйaкa ~, кyгa – oйaкa ~*. – Разбoљeлe сe чeлe, aмepичкa тpyлeж, нe мoрe сe лијeчит, кaжy трeбa свe спaлит (Цибр.).

aмepичкй тpyлeж в. *америчка йрулеж*. – Нaјoпaснйjа бoлeс чeлa је aмepичкй тpyлeж (Биoци).

Амерманова рeшeткa в. *решeйкa*.

aпжeјкa ж в. *ажејка*.

Анемaй-рeшeткa в. *решeйкa*.

анеурин, -ина м *лијек њрошнв ноземозе* (Хат.).

антибнџотици, -тџка / **антибџотици**, -тџка м мн. *лијекови њрошнв више ѝчелињих болесџи*, в. *анеурин*, *геомицин*, *јџоцилин*, *клорамфеникон*, *некџија*, *ноземак*, *пеницилин*, *сџреџиџомицин*, *сулфатиџазол*, *џетџрамицин*, *фумаџилин*. – Антибџџотици кџџм се лиџечџ пчџеле загађују пчџелињџ производе ако се нестручно дају пчџелама (Цибр.).

апсит, -џм несвр. мит. *ухваџиџиџи џуђице*. – «Пчеле се апсе овако: Узми мушке гађе и сврдо, па обнеси три пута око уљаника не обзируђи се» (Грђић 141, в. *Тексџиови*).

арар, арара м *велика мџера ѝчелиње масе*. – Мађшала, кџлик је рџј, џма џ њему арар чџлџ (Хат.).

~ чџлџ, ~ мувџ *велика количина ѝчелиње масе, велик рџј*.

Б

баба ж (сјев. Херц.) в. *сџарка*.

***вратит се** – **врађат се** *бабу* (о роју) в. *враџиџи се* – *врађаџи се на...*

бабурице, -џца ж об. у мн. в. *џероџине*.

бавит се, -џм се (пчелама, пчеларством) несвр. в. *челариџи* (ист. Херц.). – Веђина пчџларџ се баџви пчџелама уз некџо дрџго занџмање, мађџ брџј џђдџ се професиџнално баџви пчџларством (Цибр.). – Он је знаџо да се ја баџвим пчџларством, па би ме свџшта запиткџвџ (Пољ.). – ...џви што се не баџвџ ш чџелама (Корит.).

багрем / **багрем** / **багрем** м 1. *медоносна биџка Robinia pseudoacacia*, в. *аџаџија*, *драча* 2. – Оџи багрем сам посађиџ џма педџсџт гџђина џ џон дџбро мџдџ (Вуч.). – Багрема у Пољџцу џије бџло џопште, ја сам јџдан прџниџ џз Ластџвџ, сад џх џма у сџлу на десџтџне (Пољ.). 2. в. *баџремовац*.

багремовац, -џвца м *мед од баџрема*, в. *баџрем* 2, мед – *баџремов* ~.

багрен м в. *баџрем*.

бадаљ, бадља м (средња дол. Нер.) в. *жаока*.

бадањ, бадња м (средња дол. Нер.) в. *жаока*.

бадањ, бадња м 1. (Брест.) в. *џуџље дрво*. 2. (ји. Херц.) в. *каџа*.

баја ж *џчела рађилица*. – Неџбџ џћ таџмо, џџиште те баје (Бађ.).

бајам м (Благ., Ком.) *медоносна вођка бадем Prunus communis*.

баклаџа ж *слаџика џиџи раније заслађивана медом*.

бакрџч, -џча / **бакрџч**, -џча м (ист. Херц.) *бакарна џосуда у којџ се и чуџао мед*.

баљега ж 1. *врџиџа кџда, осушен џовеђи измеџ*. – Нађбољџ је кџд дрџво сџво или џсуђшена баљега (Дол.). – Прије сам чџле кџдиџ гџвеђџм баљегџм (Иџвица). 2. в. *лијеџ*, *џџ. дуж*. – Глџдџ сам џне плџтенџ кџшнице џблиџепљене баљегџм (Вуч.). – Гџвеђџ баљега се мијеђшала с пџпелом и тџ се дџбро џмијеђсџ и с тџјем су се лијеџпиле џне даске гџре на стџблини (Дол.).

гџвеђџ ~ в. *балеџа* 1 и 2; џсуђшена ~, сџџџ ~ в. *балеџа* 1.

бањџица ж (Брест.) в. *жеђџак*.

бардађић м (Брест.) *мала џрнчарска џосуда џомџу које се задимђују џчеле*.

бардаџић м мит. *џрнчарска џосуда која се вјеђа у џчелињаку рађи заџиџиџе од урока*.

барут м *средсџво за убујање џчела*. – Упџли џнџ барут из чџурџ од пџшке и чџла је гџтова (Драч.).

ба́сма ж *ијајна маијска радња ради заштитиће ичела*. – Знају чёлари басму, они чувају тајну, никоме је неће казати, држѣ је за себе (Драч).

ба́цат, -а́м несвр. **1.** *добро сакуиљаићу храну* (дол. Нер.). **2.** (о биљкама) *в. медиш*. **3.** *иолаиаићу јаја*. – Кад је добра па́ша, чёла ма́тицу бло́кира да више не ба́ца јаја, да не полажѣ (До).

~ **измет**, ~ **слијед** *в. чисишћу се*; ~ **јаја** *в. иолаиаићу јаја*; ~ **чи́ни** *в. чини*.

ба́цит, ба́ци́м свр. према *бацаићу 1, 2, 3.* **3.** – Чим се чёлији лёптѣр увуче у стублину, он ба́ци јаја и закоти се гу́сеница (Биоци).

***ба́цит на црв** *в. разбиш на црв*; ~ **чи́ни** *в. и уи. чини*.

ба́цнут, -нѣм свр. (зап. руб Херц.) *в. убос*.

ба́чат, -а́м несвр. *в. бацаићу*.

Ба́чво м *име ич. грушића настањеноу у великој дубеници*. – Зна́м, о́вдје у сёлу имо́ је стублину једну велику и звао је Ба́чво. Као ба́чва била му велика и звао Ба́чво. „Рђио ми се Ба́чво“, кажѣ (Пољ).

ба́ђа ж арх. (Мусл. у дол. Нер.) *в. баца*.

ба́ца ж арх. (зап. Херц.) *в. леио*.

беа́р, беа́ра м *в. бехар*; *уи. маслачац*.

беа́рат, -а́м несвр. *в. бехарай*.

бе́зглавит, -и́м несвр. *остјајићу без маишце, в. безмаишчићу се*.

бе́зматак, -тка м *ичелиње грушићво без маишце, в. безмаишца, безмаишчњак, б(р)езлаво, безмаишчндо, чела – обезлавлѣна ~*. – Бе́зматак се најчешће открия́ приликом прёгледа пчёлá (Цибр.).

бе́зматнѣно, -о́г(а) с оказ. (Баћ.) *в. безмаишак*.

бе́зматично́с, -ости ж *стиање обезмаишченоу ичелињеи грушића*.

бе́зматичња́к, -а́ка м (си. Херц.) *в. безмаишак*.

бе́зматка ж (ји. Херц.) *в. безмаишак*. – Дубовина остала бе́з матице, ми́ рёчемо бе́зматка (Вуч.).

белёгија ж (Баћ.) *в. зайерак*.

бету́ран, -а́на м *ароматична биљка Artemisia annua узјајана у ичелињацима*.

бе́ђанка ж *в. бечанка*.

бе́ха́р, беха́ра м кол. *цвёјиови на грвећу, извор некѣара и цвёјиноу прашка*.

вдѣни ~ *истио*.

беха́рат, -а́м несвр. *в. цвёјиай*.

бе́ча́нка ж ист. (околина Мостара) *некаква врста кошнице с иокреши́ним саћем, в. бећанка*.

бе́ши́ка ж (риј.) *в. хелија*.

главна ~ *в. маишчњак*.

би́жат, -жѣм несвр. ик. (зап. Херц.) *в. бјезай*.

би́желá чёла об. у мн. **би́желé** чёле **1.** *рој настао од црвёнца, од истиојогушићеи роја. в. ројев рој, иаројак 4.* **2.** *рој од ројева роја настаоу истие јодине*. – Имају и о́вё некакве би́желé чёле. Ако се чёла рђи на зановёти, њезин се рђ рђи на пелиму, од овог рђа на пелиму рђи се рђ на вријеску – то су би́желé чёле. Друкчијё речено, од рђева рђа рђи то су би́желé чёле (Цибр.). – Рђ рђа рђа рђёвога је би́желá чёла (Хат.). **3.** *симбол среће и наирешка*. – Кад пожелш не́коме срећу, кажеш: "Дабогда ти лећеле би́желé чёле!" (Дол.). – Би́желá чёла значй о́ће му се чёле (Вуч). **4.** *сьезне иахуице*. – Када се чёле добро јарё и летё, старй би чёлари рекли: "Доће лоше вријеме" или «Сутра ће лећет би́желé чёле". То се мислило на снйјет, на па*уље да ће лепршат (Биоци).

*дѡбит ~ / стѣн ~ / нѡн бѡјелѣ чѣле; полѣтит / полѣћес / полѣћет (некоме) бѡјелѣ чѣле *бийи / йосийи срећан; ѡмат / доживјет бѡјелије чѣлѡ – доживјети дубоку стѡрост и велико йѡйомство.*

бѡлѡ чѣла нк. (зап. Херц.) *в. бѡјела чела.*

бѡлѡч м? *медоносна бѡлка Magubium insanum? в. овчије смиље, руѡа.*

бѡлка ж *извор ѡчелиње хране. – Чѣле скѡпљајѡ плѡен са рѡзније бѡлка (Биоци).*

мѡдоносна ~ *в. медоноша; пѣлуднѡ* ~ (риј.) *боѡи извор цвѣјној ѡрашка.*

бѡт, бѡјем / бѡјѣм (пчелиња друштва) *несвр. намјерно унишѡваѡи ѡчелиња друшѡва раѡи одузимања ѡиховѡ саћа, в. ѡушиѡ, давиѡ, дерѡи, ѡалиѡ 1, сѡљивѡи, ѡушиѡ, сѡруѡиѡ, убиѡиѡ. – У старинскѡ вријеме, чѣле су се бѡле, зазимљивѡно је само пѡ неколико ѡлѡштѡ (Биоци).*

бѡгунац, -нца м 1. (ји. Херц., Ком.) *рој који је ѡбјеѡо из ѡчелињака. 2. ѡч. друшѡво насѡањено у ѡприроди, насѡало од роја бѡјѡнца.*

бѡјѡт, -жѡм *несвр. (о пчелињем друштву) ѡушиѡиѡи кошицу или ѡчелињак у ѡѡрази за новим сѡаном или извором хране, в. бѡјѡиѡ, селиѡ се. – У нѣмѡрнѡ рѡтнѡ времена чѣле дѡста бѡјѡжѡ, нѣмѡ ко да ѡи шѡкѡ (Драч.).*

бѡјѡштуина ж *медоносна бѡлка.*

бѡлѡтина ж *в. Дадан-Блаѡова кошица.*

бѡлац, бѡца м (ср. дол. Нер.) *в. жѡока.*

бѡквица ж *медоносна бѡлка Plantago.*

бѡксис м *оказ. врло мали оквир за ѡроизводњу меда у саћу, боксес.*

бѡлѣс, бѡлѣсти ж *нездрово ѡчелиње сѡање. – Америчкѡ бѡлѣс је кѡга ѡпѡсна. Треба стрѡго водит рѡчуна о болѣстима (Хат.). – Нѡјѡпѡснијѡ бѡлѣс мѡментѡлно је варѡа (Ивица).*

ѡмеричкѡ / ѡмерикѡнскѡ ~ *в. ѡмеричкѡ ѡрулеж; ~ лѣгла; ~ ѡдрѡслѣ чѣлѣ; мѡјскѡ ~ / мѡјскѡ ~ (в.); чѣлињѡ ~.*

бѡмбѡрдѡр, -ѡра м *оказиѡнална мѡѡафора за чѡлу сабираѡицу ѡреѡоварѡну храном, в. чѡла – ѡѡшка ~.*

бѡмбѡн, -ѡна м (Ком.) *бомбон у домаћинствѡу ѡрављѡн с медом.*

бѡсиљак, бѡсѡљка м *више врѡта медоносних бѡљака.*

бѡјѡлѡ ~ *медоносна бѡлка Stachys annua; дѡвљѡ ~ в. мѡјчина гушица; кѡњскѡ ~ в. мѡѡица.*

бѡс, бѡдем *несвр. в. убаѡиѡ.*

бѡсинок, бѡсиѡка м *в. босѡљак.*

бѡстан м *зајѡднички назив за ѡлодове гиње и лубенице, извор слаѡкој сока.*

бѡта ж (зап. руб Херц.) *в. бубла.*

бѡцнут, -нѡм *свр. према бос (зап. руб Херц.) в. убос.*

бѡрада ж 1. *в. засѡда, засјѡд, зѡсѡд. – Ёно, јѡдна чѡла пуштѡла бѡраду, бѡрзо ће се рѡјѡт (Хат.). 2. ѡмила ѡчѡла на улазу у кошицу. – По врућѡни чѡле ѡзађу пред кѡшницу, формѡрајѡ бѡраду (Ивица). 3. (ист. Херц., Ком.) в. ѡрос.*

бѡрати, бѡрѡм *несвр. арх. (само у формулама дозирања ројева) в. сакуѡѡиѡ. – Сѡди, мѡти, / лѡто ћемо бѡрати (зап. Херц.).*

бѡрашно 1. *в. лијеѡ. 2. средствѡ за ѡѡврђивање ѡоријебла ѡуђица.*

кѡкѡрузнѡ ~ *средствѡ којим су ѡсѡйѡани резѡви меднѡј саћа у старинским кошицама да се ѡчѡле не би ѡљѡљивале; шѡнишнѡ ~ додавано ѡчѡлама уз сѡруѡ као наѡмјѡсѡак за цвѣјни ѡрашак.*

брегуљица ж (доњи ток Нер.) велики ушамањивач ичела (Гурчић 35), *вјероватно ишица* Riparia Riparia из породице ласта.

брѣзглав -а -о в. *безмаишчан*. — Ако би прије дубовина остала брѣзглава, без матице, спаса јој није било (До).

брѣзглавит, -йм несвр. (о пч. друштву) (јуж. Херц.) *осијајати без маишце*.

брѣзглавѡ, -ѡг(а) с в. *безмаишак* (риј.).

брѣзматичит, -йм несвр. (риј.) *уклонити маишцу*, в. *б(р)езлавиш*. ~ се *осијајати без маишце*, в. *б(р)езлавиш*.

брѣме, -ена с *количина хране коју ичела радилица сакуји једним излијејањем из кошнице*; *уи. ирелећей*.

брк м об. у мн. *бркови*, в. *ишиак*.

брѡј, брѡја м 1. мит. *ишабуисано казивање броја ичелињих друштва*. — Нијкад старји људи не би казали колико имају чела, тајан брѡј не би нијгда казали, рекли би мање или више, већинѡм мање, иста кѡ и бравѡ (Дол.). — Питали Нелу Грабовчеву колико има чела, а она вели: "Окѡ једне". У њѡ вѡзда било «окѡ једне». Обично ће ти људи одговѡрит: "Имам нешто маѡ", и гѡтово (Корит.). 2. *број на кошници*; *уи. иримити маишцу*. — Ја имам прилично добру евиденцију, у мене свѡка чела има свѡј брѡј па знам шта јѡј трѡба, а шта јѡј не трѡба (Корит.).

брѡква ж *дио иоркуле*, *већи ексер којим су сѡјене гаске*.

брѡндат, -ѡм несвр. (риј., дол. Нер.) в. *зврндаш*.

брѡселац, брѡсѡлца м *медоносна биљка из иоронице Satureia*.

брѡч *наше* в. *јек иаше*. — Стѡблина се пѡсечѡ у брѡчу пашѡ да се више не роји (Дол.).

бѡбан, бѡбња м *дио врѡљке*, *бачвасѡ лимено ишијело*, в. *добош 1*.

бѡбина ж 1. в. *ишруг*. 2. (Селѡ.) *љива иухара Lусoregdon*, *чијим се ошровним иасом убијају ичеле*.

бѡбла ж *ишудва воишине или воишаној ишроја*, в. *боша*, *иука*, *иуша*, *ишубла*.

бѡква ж *лисиѡидно дрво Fagus silvatica*, *сишанишѡ слободних ичелињих друштва*. — Чим *наше* чѡлу у букви или јѡли, *обише* ѡздѡл, ако није закршѡена, ѡнда је тѡја (Дол.).

шѡпља ~ в. *шѡље дрво*.

бѡкнут, бѡкнѡ свр. в. *искрѡаш се*.

бѡлање с гл. им. од *булаш*. — Булање пѡчиње чим мѡд здрѡне (Дол.).

бѡлат, -ѡм несвр. в. *иешашити*. — Кад мѡд у саћу сѡзрѡ, чѡла га була (Дол.).

бѡргија ж (ји. Херц.) мит. *сврѡло*, *завија се у надврашник или какво друѡ дрво да ројеве не би бјежале*.

бѡрђија ж (ји. Херц.) в. *бурѡија*.

бѡринѡвка ж (Бег.) *иши кошнице насѡављаче с иокрешним саћем* — Рашид Бѡрина чѡле је имѡ великѡ, а бѡиѡ је и стѡлар, пѡвниѡ је кѡшнице бѡринѡвке, имале су пѡ десет оквѡра и горе и доље (До).

бѡрѡнѡук м в. *ћѡдио*.

бѡца ж (зап. Херц.) в. *лешо*.

В

вѡбит, вѡбим несвр. *дозивашѡ рој иѡишевањем рѡишѡалне формуле*, в. *вѡкаш*, *дозиваш*, *звѡш*, *наријеѡаш*. — Свѡшта се рѡдио да рѡј не би пѡбјегѡ, проблемѡ су тѡ бѡли, вѡби га, бѡцај пијѡсак за њим (До).

ва́дит / ва́дйт -йм несвр. **1.** *огузимати мед ог ичела, в. дгизаи, дираи, тицаи, мараи.* – Мед је здриґо, трѣба га ва́дит (Вуч.). – Некад ва́дим једно́м, некад два́ пу́та, некад три́ пу́та, а некад и че́тири пу́та – све́ зависи до па́шѣ (Хат.). – **2.** *огузимати саће ог ичела, в. резай.* **3.** *извлачиѣ ичелиње друшиво из ириродне шуйљине.* – Кажѣм, ајмо, Војо, ва́дит че́лу из јасена, он је имо́-ну мо́торну тестѣру (Хат.).

~ **о̀згѣр / о̀згѣр** *огузимати саће кроз иорњи ойвор сйаринских кошница; ~ о̀здѣл / о̀здѣ* *огузимати саће кроз доњи ойвор сйаринских кошница.*

ва́дња ж (риј.) в. *вађење.* – Користиле су моје че́ле за́новѣт до́ста до́бро, имо́ би ш пе́ ва́дњу, ва́дњу и по́, и дви́је ва́дње, како ка́д (Хат.). – У другој ва́дњи је чи́с ме́д с вријѣска, а у првој ва́дњи има́ и про́летошњѣг ме́да (До).

ва́ђеница ж *вошиина ог младој саћа и вошианих иоклоаца* (ји. Херц.).

ва́ђѣње с гл. им. од *вађиѣ*, в. *вађња.* – Прво́ ва́ђѣње ме́да обича́вно је на Спа́сов да́н (Дол.).

ва́љак, ва́лка м **1.** в. *и́реса 3.* – Док ни́је би́о ови́ ва́љак у «Жалфији», о́ни што има́ју ва́лке мије́нали су во́сак за са́тне о́снове, у којима је зна́ло бит и пара́фина, што су че́ле не́радо при́мале (До). **2.** в. *жѣрк.* – Са́тне о́снове причвр́шћујем ва́љком, има́ о́ни зу́пчастѣ ва́љак и ш њи́м уто́пим жи́цу у во́сак (До).

~ на ва́љак, в. ва́љак 1; зу́пчастѣ ~ в. ва́љак 2.

ва́пненасто́ лёгло (До) в. *кречно ле́ло.*

ва́пно с в. *креч.*

жи́во ~ в. *креч 2.*

ва́рит, ва́рим несвр. **1.** (кљу́к) (ји. Херц., Рама) *издвајати мед из кљука шѣрмичком обрадом, кувањем, в. кувай 1, шойши 1.* **2.** (медени раствор) *ирипремати медовину, в. кувай 3.*

варо́а ж **1.** *варооза, болесѣ ограслих ичела и заивореној ле́ла, в. вароја, варола.* – Варо́а налѣће, срѣши и мо́је и ту́ђе че́ле, јѣдва сам спа́сио јѣдно двадесѣтак кома́да (Хат.). **2.** *крѣль Varroa Jacobsoni, изазивач вароозе.* – Скинули би по́клопце са тру́тинског лё́гла на би истрѣсли варо́у с њѣга, до́бро би истрѣсли, па би јо́пет вра́тили лё́гло у ко́шницу да се на́ њ уфати́ варо́а, та́ко смо се бо́рили против варо́ѣ док ни́је би́ло лије́ка (До).

варо́ја ж в. *вароа.* – На́ше че́ле су на́више настра́дале од варо́јѣ, јер у по́че́тку лѣуди ни́јесу зна́ли шта́ је то́ нити је би́ло лије́ка за то́ (Дол.).

варо́бла ж в. *вароа.* – Ка́д је варо́бла о́ђе до́шла, све́ че́ле одјѣдно́м по́мријѣше́ (Вуч.). – Ка́д варо́бла на́падѣ, она́ о́ставља́ и во́сак и ме́д, али че́ле ни́је не́ма (Биоци).

ва́тање с гл. им. од *вајати*, в. *хвајање.*

ва́гат / ва́гаѣ, -ѣм (рој) несвр. в. *хвајати; уи. домак. ~ се в. сјес 2.*

ва́ш, ва́ши ж (риј.) в. *уш.*

ве́дер м *дио мијѣха у димилицѣ, федег, ойруа.*

ве́зат, ве́жѣм (воштана грађевине) несвр. **1.** (о пчелама) в. *иравии саће.* – Ка́си отвори́о за́дуж, ви́дши да је испунила о́ну стра́ну, ве́зала го́ре за за́дуж (Биоци). **2.** (о пчеларима) *иричрививати саће за кошницу и њене дијелове.*

венти́лат, -ѣм несвр. в. *венилисаи.*

венти́лација ж **1.** *и́ровѣйравање ичелињеѣ сѣана.* – Због сла́бе венти́лације пра́зно саће се у то́ку зи́ме убу́ђѣ о́д влаге́ (Цибр.). **2.** *ойвор на кошници с иокреиним саћем и́реквивен мрежицом намијењен иобольшавању и́ровѣйравања, в. мрежа, мрежа вени́лације, мрежица.* – По́днесѣм о́ну друго́ ко́шницу по́д рѣј, бу́пне́м о̀згѣр, пу́на и о́на, за́творим је, са́мо венти́лацију о́ставим (Ивица).

дават вентилацију, њит на вентилацију в. *ѡровејѡравай се*.

вентилират, вентилирам несвр. в. *вентилисатѡ*. ~ се в. *ѡровејѡравай се*.

вентилисат, вентилишем несвр. в. *ѡровејѡравай*. – Ако је у кошници виша температура, онда дио чела вентилише, изађе напоље и убације ладниј зрак (Хат.).

вигањ, вигња м (дол. Нер.) 1. в. *мијех 1*. 2. в. *димлица*.

Видак м *ѡч. друштво настало рођењем на Видован, в. Видоје*. – На Видов дан се рјиле, Видак – звали су стари раније (Бил.).

видовштак м мит. *мед извађен на Видован, в. мед – видовски ~, мед видовштак*. – Видовштак, мед извађен на Светога Видоја, посебно је чуван, није се смио помијешат с дугим медом, чуван је ко светиња, он је снажан, он је лијек, оставља се за лијека (Хат.).

Видов дан мит. *ѡразник за који је везано ѡрво, кућно вађрње меда у вишим крајевима*. – Први се мед вадио на Видов дан (Хат.). – У нас је био обичај да се на Видов дан вади мед, млада кртола и млада јангећина, то трђе (Ивица).

Видоје м в. *Видак*. – Била је у нас једна дубовина, Видоје смо је звали, рјила се на Видов дан (Хат.).

вијак, вијка м в. *стејач*.

вијарење с гл. им. од *вијарит се*. – Код вијарења, младе пчеле брзо излазе и јулазе у кошницу, слично ко ка-се рђе (Цибр.).

вијарит се, вијарим се несвр. (риј.) в. *ѡрај се*. – По лијепом времену, младе пчеле се вијаре, масовно излазе из кошнице и облијећу око ње да би упознале околину (Цибр.).

вијат, вијем несвр. 1. в. *вабиј*. – Ка-челар шиче чѡлу, он виче: "К мени, медена, / у кућницу, мајко..." (Биоци). 2. в. *ѡјевай* (јз. Херц.).

виљушка ж *аѡајка у облику широке виљушке са двадесетак иличастих зуба која служи за ѡварање медној саћа*. – Онм виљушкм лако скидаш досак с меда (Вуч.). – Печат с меда скидамо виљушкм (Дол.).

~ за скидање поклопаца, челарска ~ *ѡсто*.

висбаба ж *медоносна биљка Galanthus nivalis*. – Прије дрјена, имаш висбабу, имаш каћун, имаш све оне биљке које дају пуно полена, и наше пчеле немају никакве тешкоће да сакупе полена колико им је потребно (Пољ.).

висит, -сѡм (о роју) несвр. (зап. Херц., дол. Нер.) *бијѡ објешен, в. вијетѡ, вјетѡ*.

вијсет, -сѡм (ист. Херц.) несвр. в. *виситѡ; ѡѡ. ѡбрајѡ*.

вѡтѡ, вѡтѡ м (си. Херц.) в. *фѡѡѡ*.

вјенчана кошуља мит. (Попово) *сѡавља се изврнуѡ на најаднуѡу кошницу да би се сѡријечѡла ѡрабѡж*.

вјесит, -сѡм несвр. (Брест.) в. *виситѡ*.

вјесник м оказ. (дол. Нер.) *ѡчѡла радѡлица која ѡвајѡшѡва своје друштво о ѡроналаску новој извора хране, сѡана или о скором невремену*.

вјетар, -тра м.

дават ~, вјат вјетра в. *ѡровејѡравай*.

вјештѡчка ж (риј.) в. *кошница с ѡкрећѡним саћем*.

вѡда ж *средство за ѡјење ѡчѡла*. – Чѡм се чѡлама у фебруару дају подгаче, оне ѡдма траже и вѡду (Ивица).

врѡѡ ~ *средство за убијање ѡчѡла; слѡна* ~ оказ. *наѡј за ѡчѡла*; **слѡтѡ** ~ в. *медовина 2*.

вѡдарица / водарица ж (ји. Херц.) *йчела радилица која доноси воду*. – Ка-се чѣле рѡнѣ пѡгачицама, трѣбѡ ¹им дѡста вѡдѣ и ¹дндѡ водарице стѡлно лѣтѣ (До).

вѡзат, **вѡзѡм** уч. према *возий*. – Возали смо чѣле пѡ паши, по Гацку, пѡ Црнѡј Гѡри, свѣкуд смо ¹и вѡзили (Дол.).

вѡзит, **вѡзѡм** несвр. *селиѡи йчеле на возилима, в. селиѡи 1, возѡи*.

вѡсак, **вѡска** м в. *восѣк, вусак, фосак* **1.** *йласѡиична излучевина йчелиѡих вошѡиѡних жмѡјезда*. – Вѡштина би се збѡјѡла у гучице па у воду, кѡвало би се и йз тога вѡсак (Глав.). **2.** *саѡе, веѡином йразно, в. вошѡиѡина 1, сувовошѡиѡина*. – Кад мѡтица нѣстанѣ, и чѣла брѡзо прѡпанѣ, дѡгну им свѣ, само вѡсак ѡстанѣ (Драч.). – Кад йсцијѣдѡш саѡе, у ²ѡним тѡблама ѡстаје вѡсак (Дол.). – У средини стѡблинѣ бѡла су унакрс дрвѣта, тѡ су такѡзванѣ крснице, да нѣ би вѡсак спѡдѡ (Биѡци). – Мѣд се јѡѡ зѡједно с вѡском (Цибр.). **3.** *в. йроѡлис*. **4.** *в. обножје* (си. Херц.).

бѡјѣли ~; **вѡјштѡчкѡ** ~, ~ у **таблама**, **прѡсовѡни** ~ в. *саѡина основа; жѡти* ~; **лѣковитѡ** ~; **млѡди** ~ *младо саѡе*; **мртви** ~ в. *мртвовошѡиѡина*; **прѡтопљени** ~, **прѡцијѣђени** ~, **растопљени** ~, **цијѣђени** ~, **чѡсти** ~ *восак йрерађен из вошѡиѡине*; **стѡри** ~ *стѡро саѡе*; **чѣлниѡи / чѣлинскѡ** ~.

***жѡт кѡ** ~; **кѡ у воску** *сасвим сиѡурно*.

вѡсѣк, **вѡска** м (сјев. Херц.) в. *восак*.

вѡскѡр м в. *вошѡиѡинар*.

восѡација м (сјев. Херц.) в. *свеђѡар*.

восѡаница ж (сјев. Херц.) в. *вошѡиѡаница*.

вѡсѡина ж (сјев. Херц.) в. *обнож*.

вѡѡе с *извор воѡноѡ сока*. – С грѡжђа, смѡкѡвѡ й другѡг вѡѡа чѣле дѡносѣ слѡткѡ сѡк (Дол.).

вѡѡка ж *извор некѡѡара и цвѣјѡноѡ йрашка*. – И с вѡѡкѡ чѣле у прѡлѣѡе дѡнесѡ пѡнешто (Ивица).

вѡѡѡѡк м в. *ѡаша 3*.

вѡштѡни / воштѡни -ѡ -ѡ *који је ѡг воска, који се ѡгноси на восак, в. вошѡѡени*.

~ѡ **гѡсеница** в. *моѡѡ; ~ѡ жилијѣзда; ~ѡ табла* в. *саѡина основа*.

воштѡница ж **1.** *свијеђа вошѡиѡана*. **2.** *крѡа или йѡйир найѡиѡљен воском који се йривија на рану или убој, в. мушѡма, цѡрой*. **3.** *лѣвѡкасиѡ увијѡна навошѡиѡена крѡа чијим се йѡлѣњем извлѡчи цѡрумен из уха, в. восѡѡаница / фошѡиѡаница / вошѡѡаница, фиѡиѡиљ 2*. – Смѡла йз ува се йзвлѡчѡи воштѡницама (Дол. в. *Текстѡви*).

воштѡр м в. *вошѡиѡинар*.

воштина / вѡштиѡа ж (Ком.) **1.** *йразно саѡе, веѡином деформисано екѡйѡрацијѡм мега*. – ѡни вѡсак ѡе нѣмѡ више чѣлѣ звѡли би воштина (Глав.). – Јѡ воштину прѣкувѡм, прѣтапѡм у бачви ѡ-двѣста лѡтѡрѡ (Ивица). **2.** в. *грозѡа*. – Пошто се йсцијѣдѡи вѡсак из јѡтанѣ врѣѡе, у ѡѡј ѡстанѣ вѡштина (Дол.).

йскувѡѡѡ / прѣкувѡѡѡ ~ в. *грозѡа*.

воштинѡр м *ѡшкѡиљѡвач и йрерађѡвач вошѡиѡине, в. восѡар, вошѡѡар*.

воштѡит, -ѡм несвр. **1.** в. *йрадиѡи саѡе*. **2.** в. *сакуѡиљѡиѡи храну* (риј.). **3.** *найѡѡѡѡи йкѡанину или йѡйир воском*.

вошѡѡаница ж в. *вошѡиѡаница*.

вошѡѡени -ѡ -ѡ (Баѡ.) в. *вошѡѡани*.

вошѡѡнна ж (сјев. Херц.) в. *обнож*.

вошѡина ж (ји. Херц.) в. *грозѡа*. – Раѡкувѡѡи вѡсак се мѣтѡ у врѣѡе и под прѡйтѡском се цијѣдѡи чѡсти вѡсак, а ²нѡ црнѡ што ѡстанѣ у врѣѡи тѡ је вѡшѡина (Вуч.). – Ка-се йсцијѣдѡи вѡсак, ѡстаје вѡшѡина, коју баѡѡм у кариѡбулу (Дол.).

вoшчит, -йм несвр. в. *вошчии* 1. — Чела не дозвољава да је размак између рама виши од пет милиметара, ако је виши, она одма то вошчи (Биоци).

вр, *вра* м (ист. Херц.) в. *лава* 2. — Чела вада у врџу оставља мед (До).

врата с мн. в. *леио*,

улазна ~ *истио*.

враташца с мн. *реулаиор леио*, *дио савремене кошнице којим се реулише ширина и висина ошвора за пролаз ичела*, в. *засун*, *леио*, 2, *мишобранка*, *иолеша* 2, *чеша*.

вратио с мит. *дио ткачко* *стиана*. — Кад би ти, Раде, джеро челе на планину, твоја би мајка рекла: "Ўжем се поштапале, вратио се пртиле", не знам то приповијет, како би се ўжем поштапале, а вратио пртиле? (Ивица).

***врати се** — **враћат се на бабу** /~ **на мајку** /~ **на матицу** /~ **на оца** /~ **на старца** (о роју) *враиши се у кошницу из које је изишао*, в. *баба*, *мајка*, *матица*, *ошац*, *стиарац*. — Рој се рјетко враћа на оца, а парџи се знају врати (Корит.).

***врати се на залет**, **врати се** (о пчелињем друштву) (Благај), *враиши се на мјесто одакле је пресељено на недовољну удаљеност*.

вратиц, -ича м *украши миришљави жбун Tanacetum vulgare узјајан у ичелињацима ради нејасно* *циља*, *уишлишарно* или *маијско*, в. *иовраишц*.

врба ж *више врсиа медоносно* *ниже* *дрвећа из рода Salix*. — Ў нас чела први мед доноси с врбе. Добра чела море с врбе донијет ође по неколика кила меда (Вуч.).

врболика ж в. *кирвина*.

врв, *врва* м (зап. Херц.) в. *лава* 2.

врење с пл. им. од *вреи*, *ферментација медовине*.

вресина ж 1. *више врсиа медоносно* *жбуна из иородице Erica*, в. *врешчина*, *врешчица*, *вришиина*, *врјешчина*. — У овџ јесењ добџа, ође код нас паши нема равне надалеко — вресина је главна (Вуч.). 2. *мед од вресине*. — Вресина брзо кристалише, брзо се ушећерџ. Нема болг меда за срце и за живце, кажу (Вуч.). 3. в. *врашљика*.

вресков мед в. *вријесковац*. — Чела најбоље зимује на врескову меду (До).

врџ, *врџм* несвр. (о меденом раствору) *иривараиши се у алкохол*, *ферментации*, в. *иравреи*, *узавреи*.

врџа ж 1. *илаинена кеса иомоћу које се стиискањем ручно или намјенским орућима циједи мед из медно* *саћа*, в. *бурунџук*, *коирена*, *криа 1*, *решетио*, *ћедио 1*, *ћеса*, *цидио*. — У чисту ланену врџу стављало се саће и притискањем се циједио мед (Хат.). 2. *кеса од ирубље ииканине иомоћу које се ириручим средствиима или намјенским направама истискује восак из раскуване вошчине или вошчане ипроија*, в. *кеса*, *кесица*, *иорба*, *ћеса*, *чувал*. — Ицијењено саће се метало ў врџе, па је бџо притисак и јоно што иж ње откапје то је чисти восак (Вуч.). — Растипш восак у води и саспеш то у јутану врџу и кроз ону врџу излази чисти восак (Дол.).

~ *челџ*, ~ *мувџ* (ист. Херц.) *већа количина ичелиње масе*, *добар рој*; *јутана* ~; *кодстрџна* ~/ *кодстрџна* ~; *ланена* ~/ *ланена* ~; *нлџнена* ~.

врџчина ж в. *вресина 1*.

вријес м в. *врашљика*. — Ў нас прво почимлџ вријес (До).

вријесак, -ска м 1. *медоносна биљка Satureia*, в. *иоземљув 1*. — Око села имџо дџта и вријеска, бџјелџ и мџдрџ (Биоци). 2. *медоносна биљка Calluna vulgaris*, в. *иоземљув 2*. — Од двџдестога августџа, ако имџ влагџе, вријесак почне ћџтџт. Пџдједнако добро медџе и бџјелџи и плави вријесак, а више плавог имџ по Бџјелџј гџри (Вуч.). 3. в. *вријесковац*.

бијели ~ в. *вријесак 1*; дивљи ~; коњски ~; модрй ~, плави ~ в. *вријесак 2*; обични ~; питовни ~; планински ~; ситни ~.

вријесковац, -бвца м *мед сакуиљен с вријеска, в. мед – вресков ~ / вријесков ~.*

врис м ик. (зап. Херц.) в. *йрашљика.*

врисак, -ска / **врисак**, -ска м ик. (зап. Херц.) в. *вријесак.*

врића ж ик. (зап. Херц.) в. *врећа 1, 2.*

вриштина ж ик. (зап. Херц.) в. *вресина.* – Вриштина је исто што и вријесак, само што израсте велика. Мед од вриштинѐ мало је лошијег квалитета од меда с вријеска (Хат.).

вријешчина ж в. *вресина.*

врнут се, **врнѐм се** свр. (о роју) в. *враиши се на...* – Чѐла се врнула јопѐт у йшту кошницу (Вуч.).

вртоглавица ж в. *мајска болесѝ.*

врцајка ж (доњи ток Нер., Ком.) в. *врцаљка.*

врцалица / **врцалица** ж (сјев. Херц.) в. *врцаљка.*

врцало / **врцало** с (доњи ток Нер.) в. *врцаљка.*

врцаљка ж *сирава којом се ценѝрифуирањем исѝреса мед из йокрејноѝ саћа, в. врицајка, врицалица, врицало, исѝресаљка, машина 1, ценѝрифуѝа.* – Пошто се отпѐчати мед, рамови се слажу у врцаљку (Хат.). – Тридесет четврте су набавили ону машину, врцаљку, на њој је писало да је одликована на сајму пчѐлара у Београду тридесет четвртѐ (До).

врцање / **врцање** / **врцање** с пл. им. од *врцаѝ.* – Приликѐм врцања трѐба стрѐго водит рачуна да кап воде не дође у посуду у којој је мед (Биоци).

врцат, -ам / **врцат**, -ам / **врцат**, -ам несвр. *исѝресаѝи мед из саћа йомоћу врицаљке, в. врицаѝи, врицаѝи, изврцаѝи, изѝониѝ 2, исфрцаѝи, шићераѝи 4, фрцаѝи.* – Ове годинѐ мало је ко врцо, ѝ ако је врцо, врцо је сируп. Друга ствар, трѐба врцат мед којѝ је запѐчен, ако га йма незапѐчена, не врцај га (Биоци).

врцкат, -ам несвр. дем. (риј.) *мало врицаѝи, в. врицаѝи.*

вршкара ж в. *йирнка.* – Вршкаре су се плѐле од пружа или сламе и обљѐпљивале мјешавинѐм йловачѐ и балеге (Цибр.).

вук м *инсекаѝи Philantus triangulum који усрђује йчѐле.*

пчѐлињѝ ~ *исѝо.*

вусак, -ска м (Ком.) в. *восак.*

вѝћ, вѝчем (воштане грађевине) несвр. в. *йравиѝ 1.*

чѐла ж (сјев. Херц.) в. *чѐла.*

Г

газ м в. *йѝиролеј.*

газѝрица ж в. *кантиа.* – Било је доста меда, али није било сѝћа у коме би се држѐ мед. Биле су онѐ газѝрице од петролеја, па би то дуго прали, па најпотље држали на диму да им прѐзмѐ мѝрис (До).

гакат, гачѐ несвр. (риј.) в. *квакаѝи.*

галеба ж в. *балеѝа.* – Бѝо је у нас ѐје јѐдан избѝеглица с Бунѐ, никад он не би рѐко балега, него галеба (Хат.).

галѐпер м (Глав.) в. *капоѝер.*

гањат, гањам несвр. в. *сѝлиѝ 1.*

гас / гас м в. *йеи́ролеј*.

гаће ж пл. т. мит. *средство за хайшење иуђица*. – “Ако си му их рад пустити, а ти дигни гаће и извади сврдо, па си му их пустио, али твојим пчелама више не могу наудити” (Грђић 141, в. *Тексјови*).

гвинт м 1. в. *лоза*. 2. в. *ован*.

гевинт м в. *сјеџач*.

геомициџн, -іна м *лијек ироишв болести леіла*. – Америчкџ куџа се лијечџ геомициџном (Цибр.).

гїнут, -нџм (о пчелама) несвр. *їубиїи живоїи збої неївољних околности, в. мријей*.

глава ж 1. *їредњи дво ичелињеї иијела*. 2. *унуїрашњостї їорњеї дијела кошнице с неїокреїтним саћем, в. вр(в), дужва 2*. – Кад ѓтворїм дубовину, скїнџм ѓнїу даску, ѓна је ѓ-два дијела, зѓвї се главе, вѓдїм јѓдну главу данас, зѓ седам данѓ другїу. Вѓдїм ѓд главе до пријѓвѓрѓ (Ивица). – „Дѓбро шїчи, ї главу не тїчи!” *їословица*. 3. мит. в. *лубања*. – У лѓнїк се на їстакнуѓ мїјесто мѓтала глава, ѓбично кѓњскѓ глава (Пољ.). – Ја вѓзда у чѓлињаку држим од коња главу, да се проблзник прије зачудї глави већ чѓлама (Ивица). – Кад їбијѓш лїсицу, кѓже, закѓпа-јѓј главу мѓђу челе, нїко им више нѓ море наудит (Вуч.). 4. в. *маїица* (ист. Херц.). – Нѓко је говѓриѓ: “Чѓла їмѓ главу и кад нѓстанѓ главѓ, нѓстанѓ и чѓлѓ”. Тѓкѓ ї јес, кад нѓстанѓ мѓтицѓ, и чѓла ѓдумрѓ (Хат.). 5. в. *челиње друшїво 5, овца*. – Ымѓм само толїкѓ главѓ (Ком.).

~ међејѓ, ~ од крѓпалѓг коња, гѓвејѓ ~, кѓњскѓ ~, кѓстїр главѓ, од коња ~ мит. *наїицане на моїку у ичелињаку ради зашїиїије од урока*; ~ ѓд вїка, ~ од кѓпилета, од вола ~, од кѓпилета ~, од лїсицѓ ~ мит. *закѓїаване у ичелињаку ради зашїиїије ичела од урока*; дѓбра у глави (си. Херц.) *ичелиње друшїво обезбїјеђено храном*; прѓзна у глави / шїпља у глави в. *шуйѓоїлава*.

главурина ж мит. в. *лубања*.

главуша ж мит. в. *лубања*.

гладница ж в. *иуђица*.

гладнуља ж (Зав.) в. *иуђица*.

гледат, -ѓм / глѓдѓт, -ѓм несвр. 1. в. *їреїлѓдѓї*. – Јѓ нѓга пїтѓм: “Кѓко ти їспијѓш да прѓгледѓш овлїко пчѓлѓ?” – “Ја глѓдѓм само спѓрнѓ слїчајеве, шѓтѓм кроз лѓнїк и ѓтварѓм сѓмо сїмњивѓ чѓле” – ѓдговорї ми ѓн (Пољ.). 2. в. *чуваї*.

~ кроз рїкѓв / ~ кроз нѓгавицу ѓд гѓћѓ мит. (ист. Херц.) *ради се їриликѓм хваїања роја*.

гледно с (Бих.) в. *леїо 1*.

глијѓто с (Сель.) в. *глијейо 1, дубач*.

гљїва ж (риј.) в. *їруд*.

гмїлит, -лїм (дол. Нер.) несвр. в. *миљей*.

гнојѓница ж (риј.) в. *шклоїац*.

гњѓчнт, гњѓчїм несвр. *їриїиїскїванѓм кїука ѓдваїаїи мед од вошїиїне, в. муљаї, сїїскѓї 1, иијешїиїї 1, циједїїї 1*. – Саће їзвѓђено из дубовїнѓ гњѓчї се и тѓкѓ се правї муљѓнї мед (Хат.). – Саће је гњѓчено рїкама (Пољ.).

гњїла ж в. *лијей*.

гњїлѓдак, -тка м в. *їруловина*.

гњїлѓћѓ ж в. *куїа*.

ѓмеричкѓ / ѓмѓричкѓ ~, ѓпѓкѓ ~ в. ѓмѓричкѓ їрулеж; блѓгѓ ~, / дѓмѓћѓ ~, ѓв-рѓпскѓ ~ в. ѓвроїска їрулеж.

губина ж в. *йруд*.

бѹковā ~, јѣловā ~, (х)рāстовā ~.

гѹка ж (ист. Херц.) 1. *йрудвасѣа маса йчела неогређене величине и облика*. 2. в. *бубла*. – И вѹштину смо збијали у гукe и давали ѓвѣм што ймајѹ прѣсе, нѣшто су плаћали (Дол.).

гѹн-гѹн в. *ква-ква*.

гундат, -дāм несвр. (зап. Херц.) в. *звнгдай*.

гундит, -дѣм несвр. в. *квоцай*.

гѹслат, -лāм (на лету) несвр. (риј.) в. *йровјејѣравай* (се).

гѹсаница ж (ист. Херц.) в. *йѹсеница*. – Вѹсак нападā сāмо гѹсаница (Вуч.).

гѹсеница ж (ист. Херц. Ком.) *вошѣани мољац у фазама ларве и луйке*. – Гѹсеница најприје нападā стāрѹ сāће (Глав.). – Ако ѓставѣш стāрѹ, црнѹ сāће сāмо пѣ-шѣс данā, ѓдмā навāлѣ гѹсеница (Хат.).

вѹштанā ~, чѣлијā ~ *истио*.

гѹта ж в. *бубла*.

гѹчица ж дем. од *гѹка* 2. – Вѹштину би се збијала у гучице па у воду, кѹвало би се тѹ и ѓ-тогā би се прāвиѹ вѹсак (Глав.).

гѹшит, гѹшѣм несвр. *унишѣивайѣи йчелиња друшѣива сѣрѣчавāњем гошѣицања ваздуха или ошровним йасовима, в. бишѣ, давѣиш, душѣиш, ѣушѣиш*. – Чѣле су се гѹшѣле пāљѣњем бāрута, кѹјѣ сѣ метѹ под кѹшницу (Цибр.).

Д

дāват, дāвāм / дāјѣм несвр. према *гай* 1. (о пчелама) *йриходоваѣи, в. доно-сѣиш*. – Дубѹвина је дāвала седам-ѓсам кѣлā мѣда (Вуч.). 2. (о биљкама) в. *медѣиш*. – Вријесак мѣд дāвā, али ймā нѣколике гѹдине не мѣдѣ (До). 3. в. *догавай майѣицу*. 4. в. *йрихрањивай*. – Нѣко дāјѣ шећер, јā бѹгами дāјѣм пѹгаче, тѹ ми је лāкше (Корит.). – Ймā ѓни лијѣкови што се чѣлама дāвајѹ, ја то тѣшко дāвāм (Биѹци).

дāвит, дāвѣм несвр. 1. *усмрћивайѣи йчелиња друшѣива мѣшлом, в. бишѣ* (Селъ.). 2. в. *косѣиш се; уй. уайсѣиш*.

дāдам-блāт м в. *Дадан-Блāйѹва кошница*.

дāдамблāтка / дāдамблāтка ж в. *Дадан-Блāйѹва кошница*.

Дāдам-Блāтова кѹшница в. *Дадан-Блāйѹва кошница*.

дāдан-блāт м в. *Дадан-Блāйѹва кошница*.

дāданблāтка / дāданблāтка ж в. *Дадан-Блāйѹва кошница*.

Дāдан-Блāтова кѹшница *йшѣи кошнице настāвљаче с догаѣним йолуна-сѣивѣма, в. дадамблāйка, Дадан-Блāйѹва кошница, гадан-блāй, гаданблāйка, гаданка, Даданова, Даданѣиѹва кошница, дадемблāнка, дадемблāйка, Дадем-Блāйѹва кошница, Дадин-Блāйѹва, надаблāнк(а)*.

дāданблāтѹвка ж в. *Дадан-Блāйѹва кошница*. – Даданблāтѹвка је прѣглѹмāз-на за рѹковāње (Цибр.).

дāдāнка ж в. *Дадан-Блāйѹва кошница*.

Дāданова ж в. *Дадан-Блāйѹва кошница*.

Дāдантова кѹшница ж в. *Дадан-Блāйѹва кошница*.

дāдемблāнка ж в. *Дадан-Блāйѹва кошница*.

дāдемблāтка / дāдемблāтка ж в. *Дадан-Блāйѹва кошница*.

Дāдем-Блāтова кѹшница в. *Дадан-Блāйѹва кошница*.

Дадин-Блајгова ж в. *Дадан-Блајвова кошница.*

даж, дажда м арх. *киша, само у формули за дозивање ројева.* – Ў мене баба кад би шикала рој у рожницу па шиче: "За љубав, мајко медена, / у кућицу, мајко медена, / ёто дажда, мајко медена..." (До).

данеблатка ж в. *Дадан-Блајвова кошница (Тођ.).*

даска / да́ска ж 1. (сјев. Херц.) в. *стиолица.* 2. *дио тијеска, њокрејна њолуџа* чијим се *љришискањем на врећу с вошћином или вошћаним ти́ројом циједи восак.*

дљжишна ~ в. *љоклољац 1а; по́клонна* ~ (в); **по́летна** ~ в. *љадало; прѣградна / приградна* ~ ик. в. *љреграда.*

да́т, да́м / да́дем / да́днѣм свр. 1. (о пчелама) в. *сакуљиљи* – Ова јовановићка је лани с вријеска да́ла двајес кила меда (Глав.). 2. (о биљкама) в. *омедиљи.* 3. в. *догаваш маљиљу.* – Јако́м безматку најбоље је да́т читав нљклеус с ма́тиљом (Цибр.). 4. в. *љрихраниљи.* – Стљблини ти нијеси мо́го приј да́ јој да́ш ра́ну, па сам је ја́ подизо и љу таљиру јој да́во ше́фер ако је била у кризи (Биоци). ~ **се** *наљреговаш.* – Мѣни је ћа́на причо: "Јѣдну чѣлу украс, јѣдну купит, јѣдну љфатит, и ј'онда́ ће ти се чѣле да́т" (Драч.). – Не́ки вѣрују да се пчѣле не́ће да́т ако јѣдну не украдеш, јѣдну купљиш и јѣдну ти не́ко по́клони (Пољ.).

да́шчара ж (ист. Херц.) *кошница с љоокрејним са́ѣм скована учѣвриљи од чѣљири даске, в. босанка, дубина – босанска ~, дашчена ~, кована ~, јеловина, сандукљија, сандучара, узбрљгача, љиљиље 3, ћаљма, чаљма, шљиљчара, шљиљчарица.* – Ймо́ сам и јѣдну да́шчару, ба́ш сам је ја́ начинљо (Хат.).

да́шчица ж в. *лељљица.*

Дво́грла ж *љч. груљиљво насљањено у дубеници сраслој од двије шљљѣ класе.* – Ў нас је била јѣдна Дво́грла. То́ је била јѣдна стљблина, али била је ко́ да си двије привѣзо јѣдну за дру́гу (Пољ.).

деба ж ист. *љљоснаља љосуда издубена из комада дрвѣља која је служила и за ношење меда.* – «Једном хаљија Йубовић из Невесиња донесе му дебу меда» (Бил. Руд. 879).

дезинфе́кција ж *униљиљавање шљљѣљних микроорљанизама и љаразиља у кошницама.*

дезинфи́коват, -кујем свр. и несвр. *униљиљавашљи шљљѣљне микроорљанизме и љаразиље у кошницама, в. димљиљ 3, каљиљи 3, куваљи 4, обљорљѣљи, ољалиљи, ољкуваваљи, чисљиљи 4.* – Ко́шнице од обдољѣлљх пчѣла́ се па́жљиво чљљѣ и дезинфикују (Цибр.).

дезинфи́цират, дезинфи́цира́м свр. и несвр. в. *дезинфи́ковашљи.*

де́рат, де́рѣм несвр. в. *биљи.*

дерѣ́зга ж (сјев. Херц.) в. *грозиа.*

де́телина ж (сјев. Херц.) *дјељљелина.*

дљљија ~ *исљо.*

дљљизма ж 1. *медоносна биљка Verbascum, бољаша цвѣљљним љрашком.* 2. (Сѣљ.) в. *љрашак.*

дљгнут, -нѣм / дљгнљт, -нѣм свр. 1. (кров, поклопац) в. *ољвориљи 1.* 2. (мед, са́ѣ) в. *ваљиљи 1.* – Па́зио́ је да́ јој не́ дигне́ мо́го, да не́ останѣ чѣла без хра́не (Цибр.). ~ **се** в. *рољиљи се.* – Ка-се дљгне́ рој, тре́ба љмат при ру́ци чѣлињу љубицу (Глав.). – У па́ројку љма́ више ма́љица и ка-се дљгне́, те́шко га је са́вит, јер сва́ка ма́љица вљче на своју стра́ну (Биоци).

~ **дљж** / **дљжву** / **задљж** в. *ољвориљи 1.*

*~ се с вѡштинѣ (о пчелињем друштву) (ист. Херц.) *наѣусѣишии кошницу обично збої несѣјанка хране.*

дѣзат / дѣзѣт, -жѣм **1.** несвр. према *дѣинуѣ 1* (ји. Херц.). **2.** — Онѡ што је пчѣла ѣмала вишка мѣда носила је гѡре и јѡн јѡј је тѡ свѣ дѣзѡ, а у ^вѡнѡ дѡље нѣкад нѣје дѣрѡ (Пољ.). ~ се *в. ројѣиѣ се* (свуда). — Рѡјеве су ѡбично фѣтале бѣбе. Кад бѣба прѣмјѣти да се чѣла дѣжѣ, да се рѡјѣ, она уберѣ струк љубицѣ... (Цибр.).

дѣлит се, дѣлѣм се несвр. ик. (зап. Херц.) *в. ројѣиѣ се.*

дѣљѣње с гл. им. од *дѣлѣиѣ се* ик. (зап. Херц.) *в. ројѣје.*

дѣм / дѣмѣн, дѣмена **м 1.** *ѣроизвод саѡријевѣња кѡда којим се умирују ѣчеле, в. каз 3.* — Прѣје нѡ штѡ-твориш кѡшницу трѣба је запунут дѣмом кроз лѣту (Дол.). **2.** *ѣроизвод саѡријевѣња баруѣа, динамиѣа или сумѣѡра којим се убијају ѣчеле.*

дѣмалица ж *в. дѣмилица* (Румб., ји. Херц.).

дѣмилица / дѣмилица ж *наѣрава за умиривѣње ѣчела ѣѡмоћу дѣма, в. виѣањ, дѣмалица, кадѣлица, кадѣло, кадѣѡница, мијех 2, ѣухалица, ѣухѣлка.* — Прѣје нѣје бѣло дѣмилица, нѣго пѣли ону бѣлегу и пѣвај у њу да ти ѡба ѡка скѡчѣ (Ивица).

дѣмилица-лѣла ж *ист. (Хут.) керамичка наѣрава у облику веће луле, ѣѡмоћу које су задуване ѣчеле.*

дѣмит, -ѣм / **дѣмѣт**, -ѣм несвр. *в. кадѣиѣ 3.* — Питѣм га: "Јѣси ли дѣмиѡ пчѣле?" "Нѣјѣсам, нѣјѣсам ѣмѡ врѣмена." Па, чѡвјече бѡжѣ, ако ти не задѣмиш пчѣле против варѡѣ дѡ краја ѣвгуста, кѣсно ти је више" (Пољ.).

дѣмљѣње с гл. им. од *дѣмѣиѣ.*

дѣнамид **м** *оказ. в. динамѣиѣ.*

дѣнамит **м** *средсѣво за убијање ѣчела.*

дѣрандула ж (доњи ток Нер.) *в. крекун.*

дѣрат, дѣрѣм (у кошницу) несвр. *в. вадиѣ 1.* — Нѣје се дѣрало у стѣблину прѣје пѣшѣ (Дол.).

дѣрнут, дѣрнѣм *свр. према дѣрѣиѣ* (риј.).

дѣтелина ж *ик. (зап. Херц.) в. дѣѣтелина.*

дѣѣлит се, дѣѣлѣм се несвр. (дол. Нер.) *в. ројѣиѣ се.*

дѣјѣње (дол. Нер.) гл. им. од *дѣјѣиѣ се, в. ројѣје.*

дѣтелина ж (дол. Нер.) *више врсѣа мѣѡносних биѣака из родова Trifolium и Medicago, в. дѣтелина, дѣѣтелина, ѣѣтелина, ѣѣтелина.*

дѣвјѣ дѣтелина; црвенѣ дѣтелина *Trifolium pratense.*

дѣлѣнца ж *об. у мн. дѣлѣнице ж в. ѣѣѣк.*

дѣлѣто с **1.** *в. дубач. 2.* *в. нож 1.*

ѣмеричкѡ ~ *в. нож 1.*

дѣлѣто с *ик. (Румб.) в. дѣлѣѣто 1.*

дѣѡ с **1.** *доњи дво кошнице с ѣѡкреѣним саѣм. 2.* *в. ѣѡдѣча. 3.* (Румб.) *в. ѣѡклоѣац 1. 4.* *в. ѣѡдлоѣа.*

дѣѡш **м 1.** *в. бубањ. 2.* *дво ѣресе за ексѣтракѣију воска.* — Умѣм и ја сад прѣсу, мѣтнѣш вѡсак у врећу, па у дѡбош и ѡзгѡра прѣтѣсак и ѣсѣијѣди се свѣка кѣп (Вуч.).

дѡгонит, дѡгонѣм несвр. *дѡсѣѣваѣи кошнице с ѣчелѣма на ѣашу, в. сѣлѣиѣ.*

дѡдѣвѣње с гл. им. од *дѡдѣвѣиѣ.*

дѡдѣват, дѡдѣвѣм / дѡдѣјѣм несвр. према *дѡдѣиѣ 1.* — Млѣдѣ ѡплоћѣнѣ мѣтице се дѡдѣју ѡдмѣ ка-се ѡдзѣмѣ старѣ мѣтице (Цибр.).

дѡдат, -ѣм *свр. в. дѣиѣ 1.* (матицу) *надѡмјѣсѣиѣиѣ мѣиѣицу или мѣиѣиѣѣк безмѣиѣку.* — Трѣба нѣћ трутѡвѣчау, а тѡ нѣје лѣко, ѡстрѣнит је и дѡдат мѣтицу

(Дол.). – Додаћу ја њима маџице лако (Ивица). **2.** в. *џрихрании*. – Ако ти је гладна чела, трѣба јој додат погаче да не би на њу навалила туђица (Биоци). **3.** в. *сџави* 1.

дозиват, дoзџвџм / дoзџвљџм / дoзџвјџм несвр. в. *ваби*; уџ. *наџрљави*.

дoљњав, -аца м (јз. Херц.) в. *џолошка*.

дoм, дoма м (сјев. Херц.) в. *куђа 2*.

дoмак, дoмка м в. *куђица*, уџ. *мирис*. – Дoзџвали би рoј: "Ў куђицу, мајко, у свој дoмак, мајко..." (Пољ.). – Ка-се вађа рoј, виќали би: «Пррррр-пр-пр, у свој дoмак, мајко, у свој дoмак, мајко, хију-хију" – звџждџ (Вуч.).

дoмађин м (ист. Херц.) в. *маџица 1*. – Бџтна је маџица, дoмађин, ако је oна радна и џсправна, и чџла је радна, зна се кo је код чџла дoмађин. За слабу чџлу, стрџц би мoј рџкб: "Није јoј дoмађин дoбар" (Биоци).

дoмађица ж *џчџла радџица кођа oбавља радње у кошници*.

дoнијет, дoнесџм свр. в. *сакуџи*; уџ. *грача 1*, *џрџшња*.

дoнџт, дoнесџм ик. (зап. Херц.) в. *гoнијеџ*.

дoнoсит, дoносџм несвр. в. *носи* 2, *сакуџави*. – Чџла би нџкад дoнoсила пo пџт кџла мџда днџвно (Вуч.).

дoрџдит, дoрџдџм свр. в. *извуђ*.

дoрџнит, дoрџнџм свр. в. *дохранџи*.

дoрањџвање с гл. им. од *дoрањџваџи*, в. *дохранџивање*.

дoрањџват, дoрањџвџм / -ујџм несвр. према *дораниџи*, в. *дохранџиваџи*. – Нџ скупиле ми чџле зџмницу, па сам и мoрo дoрањџват шџћером (Дол.).

дoсџлит, дoселџм свр. в. *гoиoниџи*.

дoђ, дoђџ свр. в. *џроврџи*.

дoђерат, -џм свр. в. *дoсџлиџи*, *гoиoниџи*. – Ёво, ту у Сџниђе, дoђерали трџста кoшницџ, а за толики брoј ту нџма пџшџ (Хат.).

дoхрџнит, дoхрџнџм свр. в. *џрихраниџи*.

дoхрџнџвање с гл. им. од *дохранџиваџи*.

дoхрџнџват, дoхрџнџвџм / -ујџм несвр. према *дохранџи*.

дрџжит се, дрџжџм се несвр. (зап. Херц.) в. *џраџи се*.

дрџђа ж (Мусл. у дол. Нер.) в. *грача 1*.

дрџча ж **1.** *медoносна биљка Paliurus aculeatus*. – Дрџча је код нџс јџко вађна, али лџни нџје мџдила (Пољ.). – Ако је јџговина и нџма вјџтра и дрџча зџмедџ, по пџт кџла мџда мoре днџвно чџла ш њџ дoнијџт (Вуч.). **2.** (сјев. Херц.) в. *баџрем*. **3.** в. *мед – грачин* ~.

бџла ~ в. *грача 2*; ~ *жџстица*, (х)џрџгoвачкџ ~, *црнџ* ~ в. *грача 1*.

дрџвљџд ж зб. *два дрџвџџа џмођу кођих се исџискује мед или восак из oбјџшене врџће наџуњџне медним сађем, oдносно раскуваном воџиџином*, в. *дрџво*, *џиџиџавица*.

дрџво с об. у мн. дрџвџта в. *дрџвљџд*; уџ. *исџијџгџи 1*. – Бџла су два дрџвџта, двџје дашџице, сџстављџне на јџднoј стрџни, кoђијџм се стџскала врџћа напуњџна сађем (Хат.).

гњџло ~, *трџло* ~ в. *џруловина*; *тџсово* ~ в. *џисовина 1*; *шџпље* ~ / *шџпје* ~ (в.).

дрџжат се, -џм се несвр. (Сџљ.) в. *висџи*.

дрџжат чџле / *чџле* в. *чџлариџи*. – Кад је Ёорђo обнџмoгo, јџ сам му дрџж чџле свџ док је Јџнко пoчo да џ одрџавџ (Вуч.). – Нико у нџс не дрџж чџле у пoлошкама (Хат.).

дрџјџен м *медoносни џрм Cornus mas*, в. *грџн*. – Фџно је врџјџме, прoђџетале су-вџ рџнџ биљке – дрџјџен, трџнсла... (Дол.). – Прџво у мџрту мјџсџцу чџла пoчмџ до-

носит пра́шак с дрѣјена (Ивица).

дрѣн м ик. (зап. Херц.) в. *дријен*.

дрѣача ж оказ. в. *виљушка*.

дрѣжина ж в. *грозја*. — Ка-се њсцијѣдѣ вѣсак љз врећѣ, у врећи ѣстаје дрѣж-дина (Хат.).

дрѣзга ж (сјев. Херц.) *неѣоѣиви осѣаѣѣак ѣри ѣреради вошѣине у восак, в. вошѣина 2, вошчина, дерезја, дрѣжжина, дрѣи, извошѣина, ком, мрѣвовошѣина 3, ѣшало 2, ѣшаља, ѣшара, ѣшеља, ѣро(х)а, ћеловошѣина, челина, ѣбра 2.*

дрѣп, **дрѣпа** м (ји. Херц.) в. *грозја*.

дрѣгѣнац, -нца м (сјев. Херц.) в. *дријѣнац*.

дрѣгинац, -гѣнца м (сјев. Херц., Ком.) в. *дријѣнац*.

дрѣгѣнац, -ѣнца м (сјев. Херц.) *рој који се дрији одвоји од маѣичноѣ дриушѣва у ѣсѣој сезони.*

дрѣгѣнац / **дрѣгѣнац**, -ѣнца м (си. Херц.) в. *дријѣнац*.

дрѣжина ж оказ. (сјев. Херц.) в. *дриушѣво*.

дрѣштво с в. *челиће дриушѣво*. — Само јака друштва дѣносѣ мѣд (Цибр.).

јако ~, **мѣно** ~, **сѣнер** ~ *мноѣобројно д.*; **младѣ** ~ в. *млада*; **нејако** ~, **слабо** / **слабо** ~ в. *слабић*; **старѣ** ~ в. *старка*.

дѣб м **1.** в. *храс 1. 2. маѣеријал за израду дубеница, уѣ. дубовина 2.* — Не море бѣт стѣблина него ѣ-дѣба ни дубѣвина већ ѣ-дѣба (Биоци). **3.** *сѣанѣише ѣчела у шуѣљем дрвешу*. — Поћи ја тамо кад чѣла у дѣбу (Дол.). — Ако је већ чѣла нашла кѣћу у дѣбу, нећеш лако савит рѣј (Биоци). — «А пчела је онога на чијем је дѣбу» (Брестиче, в. *Тексѣови*).

шѣпаль ~ в. *шуѣље дрво*.

дѣбак, **дѣпка** м в. *дубачац*. — Ка-дѣбак дѣбро мѣдѣ, у ѣнанѣку се ѣсјећа неѣпријѣтан вѣњ на стрѣвину (Цибр.).

дѣбач -ѣча м **1.** *алаѣка за израду дубеница, обло сјечиво насаћено у ѣсѣом ѣравцу на дѣачку дрвѣну дрѣку, в. ѣлијѣшо, глијѣшо 1, глиѣшо, дубла, лијѣшо, обла, одлишо; уѣ. дубина 3.* — Ума дѣбач кѣјѣм се дѣбе дубѣвина (Цибр.). **2.** (Баћ.) в. *нож 1.*

дѣбачац -чца м *медоносна билѣка Teucrium chamaedrys, в. дубак*. — Дубачац је маља мѣдоносна жбунаста билѣка кѣја расте у камењару, ѣма сѣтнѣ цвијѣт тамно-плаве бѣје и обично, прије него замѣдѣ, спрѣжѣ га ѣѣтња сѣша у нашѣм крају (Пољ. в. *Тексѣови*).

дѣбѣћа ж (риј.) *кошница с неѣокреѣним саћем*.

дѣбѣћѣ -ѣ -ѣ (риј.) *који се ѣдноси на сѣаринску кошницу*.

в. ~ **чѣла**, ~ **уѣшѣте** в. *дубѣћа*.

дѣбина ж **1.** (зап. Херц., дол. Нер.) *кошница с неѣокреѣним саћем, дубеница, в. дубовина 1, сѣублина, уѣишѣе*. — Некад кѣжем дубина, некад дубѣвина, ја већѣном кѣжем дубѣвина, ѣ-дѣба (Хат.). **2.** (зап. Херц., дол. Нер.) *ѣчелиће дриушѣво са ѣдѣварајућом кошницѣм*. **3.** (ист. Херц.) *клада, у кѣој моју бишѣ насѣаћене ѣчеле, в. шуѣље дрво*. — Узмѣм дѣбач и тѣши, тѣши ону дѣбину да јѣј дебљѣна ѣѣје не будѣ већа ѣ-чѣтири цѣнта и тако сам направио дубѣвину (Цибр.). **4.** в. *расѣина 5.* (Сѣљ.) *велика дубеница или дѣшчара*.

бѣсанскѣ ~, **дѣшчѣна** ~, **кѣвѣна** ~ в. *дѣшчара*; **ѣтвѣрит** — **ѣтвѣрат** дѣбину; **празна** ~ в. *ѣразница*; **растѣва** ~ в. *расѣина*; **тѣсѣва** ~ в. *ѣѣсовина*; **ѣмјѣтѣнѣ** / **ѣмитѣнѣ** ~ *кошница с ѣокреѣним саћем*.

дѣбла ж (Баћ.) в. *дубач 1.*

дубовина ж (ист. Херц.) 1. в. *дубина* 1. — Дођем кући са ко̀сидбѣ и нађем чѣлу. Ђѣ ћу ш њѡм? Нйт сам припрѣмио ко̀шницу, ни вѡсак, ни окви́ре ни ништа, а ја ш њѡм у дубовину (Ивица). — Памтим ја ка-су до̀шле вјѣштачке дубовине, затим нѣкѣ америкѡнке, па јовановићке... (Вуч.). — Имѡ у мене њ сад у једној дубовини живѡ чѣла и кађем сину да пѡзи, да нѣ смије умријѣт ѡд глади (Хат.). 2. (ји. Херц.) *кошница од храсѡве шуљѣ клѡге*. — Уберѣш дѡб, издѡбеш га и тѡ ти је дубовина (Вуч.). 3. *йчелиње друшиво са одговарајућом кошницом*. — Ова дубовина сѣла, мѡгла би се ројит (Хат.). — Имѡ сам ја двоје дубовине, Димитрије њ лијѣпо ѡстесѡ, а лѡни ми угинуле, жаѡ ми њ више него пѣт друѓије (Корит.). — Имѡ њ сад једна живѡ дубовина, прѡва старѡинска ко̀ назѡд пѣт стѡтин го̀дѡна (Ивица).

букова ~ *дубеница од буковине*; **вјѣштачка** ~, **умјетна** ~ *кошница с ѡкрејним сађем*; **живѡ** ~ в. *дубовина* 3; **мѡла** ~ в. *ројница*; **мѡдѣрна** ~ *комбинована кошница с ѡкрејним и ѡнекрејним сађем*; **отворит** — *отварат дубовину*; **празна** ~ в. *иразница*; **прѡста** ~, **старѡ** ~ в. *кошница с ѡнекрејним сађем*.

***ко̀ из дубовинѣ** *промукло*. — Одазва се ко̀ из дубовинѣ, вѡдим прѣлађена (Пољ.).

дѡван, **дѡвана** м 1. *медоносна кулѡура Nicotiana, в. духан*. 2. *врсиѡ ка̀да, осушено и изрезано лишиѣ уѡйѡребљѡва се као ѡриво, нарочиѡ у недосѡѡиѡку димлице, ка̀д се йчѣле крајкоѡпрајно задимљѡвају из уѡѡвене циѡарѣше или луле*.

дѡга, об. у мн. **дѡге** ж (јуж. Херц.) 1. в. *дуж* 1. — Отвори се дѡга и мѣд се вѡди до крсницѣ. Дѡге су се звѡле ѡнѣ дашчице на стѡблини (Дол.). 2. в. *крсиѡ*.

дѡж, об. у мн. **дѡжи** ж (ист. Херц.) 1. *ѡклоѡѡц дубенице или дашчѡре сасѡављѣн од двоје или три ѡпарелне дашчице, в. дуѡа 1, дужѡрица, дужѡва 1, дужѡница, дужѡница, задуѡа, задуж, каѡка 1, ѡклоѡѡц 1*. — Дѡжи би облијѣпили бѡлегѡм и пѣпелом (Глав.). 2. в. *крсиѡ*. — Дѡжи су онѡ дрѡѡта унутра стѡблинѣ што би мѣтали да нѣ панѣ сађе (Драч.). — У дубовини се укрштају два дрѡѡта, тѡ су дѡжи (Вуч.).

дѡгнут — *дѡзат* ~, **пѡдигнут** — *пѡдизат* ~, **отворит** ~, **скѡнѡт** ~ в. *раздужѡиѡ*; **зтворит** ~, **мѣгнут** ~ в. *задужит*; **крајња** ~ *бочна дашчица у ѡклоѡѡцу*; **срѣдња** ~.

дѡжѡлина / **дѡжѡлина** ж. в. *дуж* 2. — Онѡ су се дѡжѡлине звѡле, прѡбуши дубовину по срѣдини и ставѡи онѣ крстиѣе да се ѡмају чѣле за што држат (До).

дѡжѡрица ж (ји. Херц.) в. *дуж* 1. — Мѣд су вѡдили сѡмо испод једнѣ дѡжѡрицѣ, ѡ тѡ само до крсницѡ (Цибр.).

дѡжѡва об. у мн. **дѡжѡве** ж (зап. Херц.) 1. в. *дуж* 1; 2. в. *ѡѡва* 2. — Дѡжѡва, прѡва дѡжѡва, тѡ је гѡрњи дѡѡ дѡбинѣ (Вит.). 3. в. *крсиѡ*.

дѡгнут — *дѡзат* ~, **пѡдигнут** — *пѡдизат* дѡжѡве в. *раздужѡиѡ*.

дужѡница ж (ји. Херц.) в. *дуж* 1.

дужѡрица ж. в. *дуж* 1. — Мѡј ѡѡд је мѣд вѡдиѡ испод једнѣ дужѡрицѣ изнад гѡрњиѣ крсницѡ, ту нѣмѡ лѣгла, а за десѣтак-пѣтнѣс данѡ, ѡтишѡ би пѡд онѡ друѓу дужѡрицу па ѡпѣт дѡгѡ, вѡдиѡ је рачуна да не ѡстанѣ чѣла без ранѣ (Цибр.).

дѡжица ж (ји. Херц.) в. *дуж* 1.

дѡжишњи -ѡ -ѡ *који се ѡноси на дуж*.

~ **дѡска** в. *ѡклоѡѡц* 1б.

дѡѡѡц, **дѡѡѡца** м *оказ*. (Бег.) *уска и висока дубеница*.

дѡѡѡла ж *оказ*. (ји. Херц.) в. *скобла*.

дѡѡѡн, **дѡѡѡна** м в. *дѡѡн*.

дѡѡѡит (се), **дѡѡѡим** (се) *несвр. уѡѡѡѡѡи зѡѡ недосѡѡѡѡѡѡ вѡздуѡа, в. ѡушиѡ*.

Б

ђанеђија ж. (Благ.) оријентална њосласица сјрављана с медом, џанечија.

ђед м (сјев. Херц.) ич. друштво које је презимило двије зиме, в. ошац.

ђерзбнка ж арх. (риј.) кошница с њокрејним саћем.

ђеталина ж в. *дјешелина*. — И с дивљѣ џеталине се помогну чѣле (Вуч.).

ђетелина ж в. *дјешелина*.

бијелѧ ~ мегоносна биљка *Trifolium repens*; **дивљѧ** ~ ; **ливацкѧ** ~ ; **модрѧ** ~ ; **ранѧ** ~ ; **црвенѧ** ~ *Trifolium pratense*.

ђибра ж (дол. Нер.) в. *џибра 1, 2*.

ђубар, **ђубра** м (дол. Нер.) в. *лијей*.

ђубре, **ђубра** с в. *лијей*.

ђузлема ж (Благ.) ииша с орасима заслађена медом.

ђунлари м мн. (Благ.) оријентална њосласица сјрављана с медом.

ђунле с мит. ѡѡовска кула која је закојавана у ичелињаку како би ичеле *лејјеле* као ишај ѡројектишл и кошнице биле иешке ѡѡуиш ѡѡи ѡредмеиша.

тѡповскѡ ~ / ~ из тѡпа исиѡ.

Ђурђевка ж име ич. друштва насталој ројењем на Ђурђевдан. — Ако је вако некѧ год, можда да је тѧјем годом назѧва, да јѡј ко ѧме нађедѣ. Ако је на Ђурђев дан — Ђурђевка (Ков.).

Е

ѣвѡдија ж *врсиа еѡѡичнои мегоноснои дрвѡиша*. — Засадиѡ сам ѣвѡдију, чије смо саднице преко удружења пчѣларѧ набављѧли из Норвѣшкѣ, то је биљка медоносна која, по некѧм записима, може да да по осамдесет кѧла полена у сезѡни и, што је за нас још битније, ѡна даје некѧр у августу, кад ѡ нас нема другѣ пашѣ. Те сам ѣвѡдије одгѡјо повеликѣ, међутѧм, примјѣтиѡ сам да им не одговѧра ѡва наша врѣла клима и да ѧм трѣба дѡста водѣ (Пољ.).

ѣврѡпска кѡга в. *евројска ирулеж*. — Еврѡпска кѡга чѧс је ѧмѧ, а дѡ десет данѧ је нѣмѧ, а ѧмеричка кѡга је најѡпаснија чѣлиња блѣс (Хат.).

ѣвропска грѡлеж болесѧ ѡтвореној леѧа коју изазива *Bacillus pluton*, в. гњѧлоћа — *блаѧа* ~, *домаћа* ~, *евројска* ~, *куга* — *блаѧа* ~, *домаћа* ~, *евројска* ~.

ѣлѣрова кошница в. *ланкѡрош-руш*.

Ж

жака ж *врсиа кѧда, јушѧна иканина*.

жаѧац, **жаѧца** м (си. Херц.) / **жаѧац**, **жаѧца** м (јз. Херц.) в. *жаѡка*. — Чѣла ѡјѣда ѡним својѧм жаѧцем (До).

жаѧфија ж (риј.) в. *кадуља*.

жаљац, **жаљца** м (Брест.) в. *жаѡка*.

жаѡвац, **жаѡвца** м (Румб.) в. *жаѡка*.

жаѡвица ж (Изг., Сѣљ.) в. *жаѡка*.

жаѡк м (Изг.) в. *жаѡка*.

жаѡка ж *одбрамени ѡриѧ ичелињѧх женки, в. бадаѧ, бадањ, бодац, жалац, жаѡвац, жаѡвица, жаѡк, жаѡц, жвалац, жвало, жваѡк, жваѡка, жваѡц, жиц, жичало, жуѡица, ѡжиц, ѡс, ѡса, ѡслић, убој*.

жаџоц м (јуж. Херц.) *в. жаока*. — Ако се жаџоц ђдма љзвади љз кожѣ, ђнда мање бђли (Корит.).

жаџат, -ѡм несвр. *в. убагаѡи*.

жаџнут, -нѣм свр. *в. убос*.

жвѡлац, жвѡлаца м (дол. Нер., ји. Херц.) *в. жаока*.

жвѡло (јуж. Херц.) *в. жаока*.

жвѡок м *в. жаока*. — Кад прѡтиснѣш чѣлу, ђна те љједѣ жвѡоком (Дол.).

жвѡока ж *в. жаока*. — Чѣла се брѡни ђд непријатѣља жвѡоком (Ивица).

жвѡоц м (доња Херц.) *в. жаока*.

жврѡк м *алаѡка за ѡричврѡивање саѡних основа за жицу у оквирима, ужљибѣљени зуйчасѡи ѡочкиѡ насађен на грѡку, в. ваљак 2, жмрк, зерк, коло 1, коле, коѡуљ, коѡуљчиѡ, ѡочак, ѡочкиѡ, ѡрлица, чмрк*. — Жврѡком се учврѡѡју ѡ сѡтнѣ ђснове за жицу на оквирима (Цибр.).

жврѡка ж (јуж. руб Херц.) *в. шклоѡац*.

жѣлудац, -уца м *ѡио уѡрѡбе у којем раѡилица доноси љвѣвицу у кошницу*.

мѣднѡ ~ исѡио.

жѣтак, жѣтка м (Ком.) *ѡио ѡијѣска, ѡсуда у коју се слива восак, в. бањѡца, каменица*.

живѡ сђда *средсѡиво чијим се расѡвором дезинфикују кошнице*.

живѡновићка ж ист. (риј.) *ѡиѡи кошнице с ѡкреѡним сађем*.

живѡ вапно *в. креч 2*.

жѡр м (Хут.) *в. маѡичњак 1*.

жѡц м (зап. руб Херц.) *в. жаока*.

жѡца *ѡио оквира којим се учврѡѡјује сађе*. — Јѡ преко рама само мѣтнѣм чѣтири тѡнкѣ жѡце, нѡкад ми се вѡсак нѡје стрѡпѡштѡ (Вуч.).

жѡцат, -ѡм несвр. *в. бос*.

жѡцнут, -нѣм свр. *в. убос*.

жѡчало с (зап. руб Херц.) *в. жаока*.

жљѡјѣзда ж *жљѡјѣзда код ѡчѣла раѡилица која излучује восак*.

вѡштѡнѡ ~ , ~ за вѡсак исѡио.

жмрк м *в. жврѡк*. — Табле причврѡѡјујемо за раѡове, зѡ жицу, жмрком, ми љ Дабру кађемо жмрк (Хат.).

жнѡдѣрѡићка ж *в. ажејка*.

жѡјица ж (Ком.) *в. жаока*.

жѡна ж *ѡиѡица Pcus ѡрождрљѡвац ѡчѣла*.

жѡпа ж *в. ѡаѡа 3*.

жѡтѡ кљѡна *ѡиѡица која зими кљуном ѡрѡбија кошницу и јеѡе ѡчѣле, в. кљуварица?*

3

забијѣлит, забијѣлѡм свр. *в. занѡвиѡи*. — Кад у прѡљеђе пѡчмѣ паѡа и завѡрѡш у дубѡвину, вѡдѡш забијѣљѣла, чѣла прѡви млѡдѡ сѡђе (Хат.).

забиљит, забиљѡм свр. ик. (зап. Херц.) *в. забијѣлѡи*.

забиљѡвѡње с гл. им. ђд *забиљѡваѡи* (зап. Херц.) *в. забјѣљѡвање*.

забиљѡват, забиљѡвѡм ик. несвр. према *забиљѡи* (зап. Херц.) *в. забјѣљѡваѡи*.

забјѣлит, забјѣлѡм свр. (дол. Нер.) *в. забијѣлѡи*.

забјељивање с гл. им. од *забјељивај̄*.

забјељиват, **забјељивам** несвр. према *забијелиӣ*.

забулавање с гл. им. од *забулавај̄*. — Бүдѣ дѡста нѣзабуланѡг мѣда, али он је припрѣмјен за забулавање, јер нѣ капјѣ кад ѡкрѣнѣш рам дѡбе (Вуч.).

забулават, **забулавам** (јуж. Херц.) несвр. према *забулај̄*.

забулан -а -ѡ в. *зайечаћен*.

~ мѣд; ~ сѣт / сѣт / сѣћ / сѣће / сѣће.

забулат, -ам свр. (јуж. Херц.) в. *зайечайиш̄*. — Ка-чѣла нѣлије мѣд, онда ѡна забула сѣће (Вуч.).

завѡштит, **завѡштѣм** свр. 1. в. *зановиш̄*. 2. *йочѣиш̄ сакуйљатиш̄ храну* (риј.). 3. в. *навѡиш̄иш̄*. — На дну дубѡвинѣ, нѣвелик мѣш, чѣла га је убила и завѡштила њом нѣкѡм смѡлѡм (Биоци).

завртѣње сүкњѣ прѡ главѣ мит. *радња коју обављају сѣтарије жене йриликом хвайшања ројева да би ѡд йчѣла ѡдврайише йѡйлед йролазника, да би заиш̄иш̄ише йчѣле ѡд злих очѣју, в. зайрнуиш̄и койулу*.

загријават (**се**), **загријавам** несвр. према *зайријај̄*, в. *йријај̄ (се)* 1. — Младѣ чѣла грије, загријавѣ лѣгло, йстѡ кѡ и трүтина (До).

загријат, -јем свр. према *йријај̄* 1, 2. ~ **се** в. *йријај̄ се*.

загрнути котулу свр. в. *заврѣтање сукњѣ йро йлаве*. — «Смиљка загрну котулу, поче да их шика» (Брестѣце, в. *Текстѡви*).

загушит, **загушѣм** свр. према *йуиш̄иш̄*.

задак, -тка / **задак**, -тка м *задњи диѡ йчѣлињѣй̄ иш̄јѣла, иш̄рбух, в. задњѣца; уй̄. мајска болес*.

задимит, -йм свр. према *димѣиш̄*. — Ја фѣно полѣко задимѣм дубѡвину да се чѣла насисѣ, јер кад је сѣта, ѡнда чѣла мање ујѣдѣ (Хат.).

задимљавање с гл. им. од *задимљавај̄*.

задимљават, **задимљавам** несвр. в. *димѣиш̄*.

задњѣца ж в. *задак*.

задуга ж об. у мн. **задуге** (зап. Херц.) в. *гуж* 1.

задуж ж (си. Херц.), в. *гуж* 1. — Првѡ запувѣм дубѡвину, па ѡтворѣм јѣдну задуж, затијем испѡд нѣ йзвѣдѣм сѣће спѣцијалнѣм нѡжем (Хат.). — Горњѣ дѣѡ дубѡвинѣ затворен је са двѣје дашчице, такозванѣ задужи (Биоци).

дѣгнут – **дѣзат** ~, **пѡдѣгнут** – **нѡдѣзат** ~ в. *раздужѣиш̄*; **мѣтнут** ~ в. *задужѣиш̄*.

задужа ж об. у мн. **задуже** (си. Херц.) в. *гуж* 1.

задужит, **задужѣм** (дубѡвину, стублину, улиште) свр. (си. Херц., Сѣљ.) *сѣтавиш̄и гужѣ на сѣтаринску кошинцу, в. зайворѣиш̄* 3.

займит, **зайѣмѣм** свр. 1. *ѡсѣтавиш̄и йчѣлињѣ груиш̄ѣво йреко зимѣ за расѣло, в. ѡсѣтавиш̄ за сѣмена* арх. 2. *йрийрѣмиш̄и йчѣлињѣ груиш̄ѣво за йрезимљавање, в. залијѣиш̄и* 3, *замазай̄, уйѡйлиш̄и*. — Какову си чѣлу зазѣмиѡ у јесѣн, такү ћеш је наћ у прѡљеће (Глав.). — Ако је чѣла дѡбро зазѣмљѣна у јесѣн, ѡна се мѡре рѣно рѡјит у прѡљеће (Биоци). ~ **се** (ѡ чѣлама) *йрѣћѣ у сѣтање зимовања, в. уклучѣиш̄и се*.

зазимљавање с гл. им. од *зазимљавај̄*. — ѐвѣх данѡ сам радѣѡ на зазимљавању пчѣлѡ (Пољ.).

зазимљават **зазимљавам** несвр. према *зазимѣиш̄*. — Ка-сам зазимљавѡ чѣле, прѣмда је то бѣло полѡвинѡм нѡвѣмбра, глѣдѡ сам прије двѡ данѡ, јѡш ѣмѡ јѡја, јѡш нѡсѣ јѡја (Пољ.).

зазимљивање с гл. им. од *огазимљивај̄*.

зазимљиват, зазимљујем несвр. према *зазимий*. — Наствак скидаш кад зазимљујеш чџлу (Биоци).

заједница ж в. *челиње друштво*. — Моје заједнице имају са-дџсет до дванџс џквирџ чџлџ (Цибр.).

изројенџ ~ в. *стиарка*.

закџдит, закџдим свр. према *кадий*.

заклџпат, заклџпам несвр. према *заклоий*.

заклат, заколџем свр. в. *убос*.

заклоп м (Бег.) в. *кров 1*.

заклопит, заклопим (кошницу) свр. *иосџавийи кров и иоклоџац на кошницу, в. дагужий, заџворий 3*.

закџтит, закџтим свр. в. *илоџаий јаја* (ист. руб Херц., Сељ.); ~ се (о пчелињим непријатељима) в. *залеђ се*. — Није добро џдарат пџ двоје крсниџа у дубџвинама јер се између њи најприје закџти гџсениџа (Биоци).

закрџстит, закрџтим свр. *означийи да је нађено слободно ичелиње друштво, да веђ има власника, в. заломий, засеђ, заџесаи*. — Кад би нашо чџлу, џдарй крс на тџ дрво, закрџти је, то знаџи да је нађена, не би је доџагиџо ниџо (Дол.).

џдарит крс иџто.

залџет м (јуж. Херц.) мјесто одакле пчеле полијеђу, в. *враийи се на ~*.

залџтилиџа ж (ји. Херц.) в. *џагало*.

залџћ, залџжем свр. према *леђ* (јз. Херц.) в. *илоложий јаја*. ~ се (о пч. подмлат-ку) *зачџти се*.

залџћ, залџжем / залџгнџем свр. према *леђ, в. засјес*.

заливат, заливам (сјев. Херц.) несвр. према *залий*.

залијџпит, залијџпим свр. према *лијџий*.

заливен -а -о в. *заџечађен*.

~ мџд.

залипит, залипим свр. ик. (зап. Херц.) в. *залијџий*.

залит, залијем свр. (сјев. Херц.) в. *заџчаийи 1*.

залџмит, залџмим свр. в. *закрсийи*. — Кад виђиш чџлу у дџбу, код њџ залџ-миш гранџиџу, тџ је знаџ да је нађена (Вуч.).

замажџват, замажџвам? свр. према *замазаий, в. замазиваий*.

замазак, -ска м в. *лијџ*.

замазат, -жџем свр. према *мазаий*. — Вађили су мџд из дубџвинџа, па кад извађи с јџднџ странџ, замажџ је бџлегџм да се зна да је џголе вађено (Ивица).

замазџват, замазџвам / замазујем несвр. в. *мазаий*. — «Драго је као дјџчак од свјеже говеђе балеге и луга мијесио лијџп којим је џтац замазиваџ пукџтине на дубовинама» (М. Попадић, Бреме заборава, http).

замарлџјџсат, -шџем (дол. Нер.) свр. према *марлџјџсат, в. замухурлџјџсат*.

замџдит, замџдим свр. према *медий 1*. (о медоносном биљу) *иочџий лучийи некџар или медџику*. — Бџдџ годџна кад и рџта добро замџди (Глав.). — Кад вријџсак замџди, тџмџ краја нџма, свџкџ сџдмиџџ вађи (До). 2. (о пчелама) *иочџий сабираийи храну*.

замџтат, замџћџем несвр. в. *занијџй 2*. ~ се в. *леђ се*. — Пџткинџ се вџсак да се не замџћу маџичњаџи (Дол.).

замурлџјџсат, -шџем свр. в. *замухурлџјџсат* (дол. Нер.).

замухурлџјџсат, -шџџем свр. према *мухурлџјџсат* (Мусл. у дол. Нер.).

зџнавѣт ж (ист. Херц.) в. *зановей̄*.

занавѣтина ж (ист. Херц.) в. *зановей̄*.

занављѣт / занавјат, **занављѣм / занавјам** (саће) несвр. према *зановӣӣ*.

занијѣт, **занесѣм** свр. **1.** (саће) в. *зановӣӣ*; ӯй. *челиѣе ле̄ло* **2.** – Кад је добар рѣј, ђн зџна у рѣјници дѣнавечѣ, док се сѣспѣ у кошницу, **занијѣт** влѣкѣ млѣдѣг вѣска, па и по двѣпѣт толикѣ (До). **2.** (пчелињи заметак) в. *йола̄й̄а̄й̄*.

зџнит, **занесѣм** свр. ик. (зап. Херц.) в. *заније̄й̄*.

зџновѣт ж (ист. Херц.) *медоносна биљка Cytisus*, в. *занавей̄(ина)*, *занов(и)-је̄й̄*, *тшловина*. – Зџна чѣла да дѣнесѣ сѣ зановѣти исто кѣ с пѣлима и вријѣска (Пољ.). – Зџновѣт мѣре дѣбро замѣдит (Вуч.). – Нѣ море зџновѣт свѣђе рѣс (Корит.).

*Зџновѣт гѣј̄й̄, дрѣча рѣј̄й̄, а вријѣсак мѣд дѣј̄е (До).

зановѣтљиковац, -ѣвца м *мед од зановей̄ӣ*.

зџновијѣт ж (ист. Херц.) в. *зановей̄*.

занѣвит, **занѣвим** свр. *йочей̄ӣ ирадѣу саћа*, *надомјес̄т̄ӣӣӣ одузей̄о саће*, в. *заније̄й̄ 1*, *заош̄т̄рӣӣ*, *йодош̄т̄рӣӣ*, *сијер̄ӣӣ се*.

зџновјѣт ж (дол. Нер.) в. *зановей̄*.

занѣсит, **занѣсим** (воштане грађевине) несвр. в. *йравӣӣ 1*.

заѣштрит, **заѣштрѣм** свр. (саће) в. *зановӣӣ*.

занѣлит, **запѣлим** (пчеле) свр. према *йалӣӣ*; ӯй. *кров*. – Зѣ-меричкѣ кѣту нѣје бѣло лијѣка, него је затвѣри и запѣли (Дол.).

зѣперак, **зѣпѣрка** м *мали сай̄ӣ изѣрађен у слободном йрос̄т̄ору између нормалних сай̄ова или око њих*, в. *белей̄ја*, *језик*, *сай̄ӣћ*, *сиса 2*, *слезена*, *уш̄ӣӣй̄ак 2*; ӯй. *тшйоник*.

запѣчатит, -й̄м / **запѣчатѣт**, -й̄м свр. (ист. Херц.) **1.** свр. према *йечай̄ӣӣ*, в. *забулай̄ӣ*, *залӣӣ*, *заму(ху)рлѣјисай̄ӣ*, *зай̄ворӣӣ 1*, *зай̄кай̄ӣ*, *йоклоӣӣӣ 2*. – Здрѣѣ је мѣд, свѣга га је чѣла запѣчатѣла (Вуч.). – Кад прѣради уљевѣцу, кад мѣд пѣстанѣ зрѣѣо, ђндѣ га чѣла запѣчатѣ (Хат.). **2.** *зай̄ворӣӣӣ йройолисом сувишне ой̄воре на кошници* (риј.).

запѣчађен -а -о *йоклојљен воӣш̄аним йоклојцима*, в. *забулан*, *заливен*, *заму(ху)рлѣјисан*, *зай̄ворен*, *зай̄кан*, *зрѣо / зрѣѣо*, *йоклојљен*. – Кад ђнеш да вѣдѣш мѣд, ако нѣје запѣчађен, нѣмѣш га рѣшта вѣдит, тѣ нѣје прѣви мѣд (Корит.).

~ мѣд; ~ сѣт / сѣт / сѣћ / сѣе / сѣе.

запѣчетит, -й̄м / **запѣчетѣт**, -й̄м (ји. Херц.) в. *зай̄ечай̄ӣӣ*. – Мѣ-це вѣдѣ кад га чѣла запѣчетѣ (Глав.). – Вѣс рѣм чѣла забулала, нѣко рѣчѣ и запѣчетѣла (Вуч.).

запѣчеђен -а -о в. *зай̄ечађен*. – Требѣ врѣат само запѣчеђен мѣд, јер ако си га врѣѣ незапѣчеђена, нѣ море дуго стѣт (Биоци).

зѣплеђе с в. *крајѣак*.

зѣплеђи ж мн в. *крајѣак*.

запѣсес, -едѣм / -еднѣм свр. (ист. Херц.) *зай̄осјес̄т̄ӣ оквир*, *йочей̄ӣ радѣӣӣ на саћу*, в. *йокрӣӣ*, *йѣсес*. – Мѣтнѣ^о нѣстѣвѣк јѣкѣј чѣли и већ сѣтри дѣн ѣна запѣсѣла пѣла рѣмѣвѣ (Биоци).

запрѣвчит се, -й̄м се / **запрѣвчит се**, -й̄м се свр. оказ. *назаговай̄ӣ*. – Ймѣ сам дѣбору чѣлу, па се нѣшто запрѣвчила, нѣће нѣпријѣд. Сѣ тѣм чѣлѣм нѣшто нѣје у рѣду, запрѣвчила се – слѣшѣ сам стѣрѣ лѣуде да тѣкѣ гѣворѣ ка-сам бѣѣо мѣлѣ (Хат.).

занѣват, **запѣвѣм** свр. према *йувай̄ӣ* (ји. Херц.). – Овѣ стрѣну дубовинѣ ѣтвѣрим па запѣвѣм одѣзгѣр и чѣла пѣбјегнѣ дѣље (Хат.).

занѣнут, **запѣнѣм** свр. према *йувай̄ӣ*.

запухѣват, **запухѣвѣм** / **запухѣјѣм** уч. према *йухай̄ӣ*.

з̄араза ж *и́реношење узрочника болести́и*. – Ако мѣдом прира̄њујеш чѣле, мѣреш прѣнијет з̄аразу из јѣднѣ у другӯ ко̄шницу, з̄ато̄ је најбоља̄ прирана ше̄ћер (Хат.).

з̄аразит, з̄арази́м свр. *и́ренијеи́и узрочнике болести́и*. – Шѣсѣт чѣтвѣртѣ, св̄а Л̄аства з̄аражена кут̄ом, трѣба свѣ чѣле сп̄алит (Вуч.). – Вјѣроватно је до̄нио̄ нѣк̄у бѣлеснӯ пчѣлу, па з̄арази́о свѣ ђст̄алѣ (Пољ.).

з̄арез м (ји. Херц.) *о̄и́вор за и́ролаз и́чела на дубеници и даи́чари изрезан у облику крова, в. леи́о, 1.*

з̄асида ж ик. (зап. Херц.) *в. брага 1.*

з̄асидат, з̄асид̄ам несвр. ик. (зап. Херц.) *в. засјегай̄.*

з̄асидит, -й̄м несвр. ик. (зап. Херц.) *в. засјегай̄.*

з̄асијецати пчеле *несвр. бави́и се и́роналажењем слободних и́челињих друш-т̄ава*. – «У њој сам [у Сомини] брао лист, чувао, пјевао и мрзнуо се, засијецао пчеле и брао панте...» (Д. Говедарица, Пометеник. – Никшић 1992, 37). – «...[Вељко] вазда је био отворен, није ти бранио да засијецаш пчеле...» (Исто, 116).

з̄асјед м (дол. Нер.) *йо̀мила и́чела са си́ољаи́ње и уну́и́раи́ње си́ране улаза у кои́шницу, знак скоро́и ројења, в. брага 1.*

з̄асјерит, -й̄м свр. *в. занови́и, за́сери́и*. – Нѣко ка̄жѣ забијѣљела чѣла, нѣко з̄асјерила (Ивица).

з̄асјѣдат, з̄асјѣд̄ам (о пчелама) несвр. (дол. Нер.) *мирови́и у йо̀мили са уну́и́раи́ње и си́ољаи́ње си́ране улаза у кои́шницу, знак скоро́и ројења, в. засидай̄, засиди́и, за́сегай̄, за́лећ, лежа́и, обаси́и се, оба́сес, обложи́и се, ои́рну́и се, си́ги́и*.

з̄асмо́лит, з̄асмо́лим свр. (ист. Херц., риј.) *и́роилоисом заи́вори́и, в. лијѣи́и 1.*

з̄асун м *в. врайи́ица*.

з̄асу́т, з̄асп̄ѣм свр. према *си́и́и*.

з̄асѣд м *в. брага 1.*

з̄асѣдат, з̄асѣд̄ам несвр. (ист. Херц.) *в. засјегай̄.*

з̄асѣрит, -й̄м свр. (си. Херц.) **1.** *в. занови́и*. **2.** *заври́и и́рагњу са́а (риј.)*

з̄асѣс, з̄асѣд(н)ѣм свр. (ист. Херц.) *в. сјес. 1* – Прије но што ће се ројит, з̄асѣдѣ вѣлика̄ чѣла пред лећу, пријенѣ при дубовини (Вуч.).

з̄асѣћ, -чѣм / заси́јѣчем свр. *в. закрси́и*.

затв̄арат, -а̄м / затв̄ар̄а̄т, -а̄м несвр. према *заи́вори́и 1, 2, 3.*

затворен -а -о *в. заи́еча̄ен*.

~ лѣгло, ~ цр̄в; ~ мѣд; ~ сат /-са̄ће

затв̄орит, затв̄ор̄им свр. **1.** *и́оклои́и вои́и́аним и́оклои́цима, в. заи́еча̄и́и*. – Чѣла је затв̄орила са̄ће, мѣд је за ва̄ђѣње (Глав.). – Прѣшлѣ го̄динѣ, ја̄ ст̄ио̄ да ва̄д̄им, а није га̄ по̄ла била затв̄орила, па сам чѣлама ђстави́о до̄ста мѣда (Жорит.). **2.** *в. зали́ѣи́и (риј.)*. **3.** *о̀немоу́и́и и́ролаз и́челама кроз ле́ио*. – Ка-се бѣзматку до̄да̄јѣ нуклеус, ко̄шница се затв̄ор̄и нѣколико да̄на̄ (Цибр.). **4.** *си́ави́и и́оклои́ац на кои́шницу, в. заду́жи́и*.

з̄атѣсат, з̄атѣш̄ѣм свр. *в. закрси́и*. – Вид̄им, чѣла у јасѣну, али з̄атѣсана, зна̄м – нѣко њӯ је прије мѣне на̄шѣ (Хат.).

з̄аткат, -а̄м свр. (сјев. Херц.) *в. заи́еча̄и́и 1.*

***затр̄оват** мѣд, затр̄ујем свр. (сјев. Херц.) *в. и́оложи́и ја́а*.

затупит, затуп̄им (са̄ће) свр. *заври́и, обу́сави́и и́рагњу*.

зацр̄вит, зацр̄в̄им свр. *в. и́оложи́и ја́а*. – Била чѣла пӯна мѣда, ђтвориш је у

прòљеће и вѣдѣш свѣ зацрвила (Биоци).

зàчедит, -ѣм свр. оказ. *в. њоложсиѣ јаја.*

зачичкат, -ѣм (лѣто) свр. (сј. руб Херц.) *чичковином заѣвориии леѣо, ѣролаз на кошници, раѣ сѣречавања уласка круѣнициѣ шѣѣѣочина.*

заштита ж *средсиѣва и ѣосѣуѣци* за одбрану од ѣчелињих убода. – Крòз тај мѣли прòзор, у пчелињаѣк додѣјем жѣни рѣмове ка-се мѣд вѣдѣ, òна их прифатѣ без ѣкаквѣ заштитѣ и слѣжѣ у празне кòшнице (Пољ.). – Није тадѣ бѣло кѣпѣ, заштитѣ (Биоци).

збѣјат, збѣјѣм несвр. према збѣиѣ. ~ **се** несвр. према збѣиѣ *се.*

збѣт, збѣјем (пчелињи стан) свр. *смањиии заѣремину кошнице.* ~ **се** *в. уклуѣчиѣ се.*

збѣжѣште с *ѣразан ѣросѣтор ѣод ѣоклоѣцем кошнице ѣрекривен мрежом, ѣдје се ѣчеле окуѣљају ѣриликом сељења, врсиѣа венѣиѣлаѣије 2.*

звѣт, зòвем несвр. 1. *в. вабиѣи.* 2. (зап. Херц.) *в. ѣјевѣи.*

звѣждѣње с гл. им. од *звѣждѣиѣ; уѣ. звѣждѣиѣ.*

звѣждат, -дѣм / звѣжѣѣм несвр. *исѣушиѣиѣи звѣждѣке ѣри хвѣиѣѣну роја, шѣишѣиѣи.* – Јѣ нѣ вјерујем у тѣ бѣсме, само звѣждѣм – фшѣјѣу, фшѣјѣу – јер звѣждѣње пòмѣжѣ (Драч.). – Кад фѣно звѣжѣш и ју шѣкалицу кѣцкаш, рòј слѣјѣѣ (Вуч.).

звѣрк м *в. жвѣрк.*

звѣрдалица ж *в. ѣуѣиѣа.*

звѣрдат, -ѣм несвр. (ист. Херц., риј.) *узнемирено и бесѣиљно лијеѣиѣи.*

згѣѣчит, згѣѣѣм свр. према *ѣѣечѣиѣи.*

здрѣнут, -нѣм свр. *в. зренуѣи.* – Мѣд трѣбѣ да здрѣнѣ па да се вѣдѣ. Кòји је гòј мѣд зѣбулѣн он је здрѣѣо (Вуч.).

здријеват, здријевѣм (ист. Херц.) несвр. према *здренуѣи.*

здриѣ -ѣла -ѣло *в. заѣчаѣен.*

~ мѣд.

зѣба ж *в. зѣбиѣа.*

зѣбиѣа ж *ѣиѣиѣа из ѣородиѣе Paridae, уѣиѣамањивѣч ѣчела, в. зѣба, синѣа.*

зѣмбила ж (Благ.) *кошара са двѣје ручке која је служила за самооѣакање меда, зѣмбиљ.*

зѣмља ж *средсиѣво којим се засѣиѣа рој да би се сѣусѣиѣо на жељепо мјѣстиѣ; уѣ. куѣиѣа 1.*

зѣмòза ж *в. ноземоза.*

зѣмѣница ж *врсиѣа осе која наѣада ѣчеле, в. оса зѣмѣница.*

зѣрдѣлија ж *медоносна воѣка Prunus cerasifera.*

зѣчјѣ ѣво (ист. Херц.) *в. узлудобар.*

зѣчјѣ кѣнус (ист. Херц.) *в. узлудобар.*

зѣмит, зѣмѣм (ò пчелама) несвр. *ѣроводиѣиѣ зиму, в. зимовѣи.*

зѣмница (ист. Херц.) / **зѣмница** (сјев. Херц.) ж *храна која се остѣавља ѣчелама за ѣрезимљавање.* – Зѣмницу ми чѣле ѣмајѣу, скѣпљена је, мòгу мѣрно спѣват (Ивица).

зѣмовѣње с гл. им. од *зимовѣи.* – Мѣд од врѣштѣнѣ није добар за зѣмовѣње чѣлѣ (Хат.).

зимоват, зѣмујем / **зимоват**, зѣмујем несвр. *в. зимѣиѣ.* – Нијѣсам хтѣѣо да га òставѣм пчелама за зѣмовѣње јер нијѣсам бѣѣо сѣгѣран кѣко ће òне на ѣему зѣмоват (Пољ. *в. Тексѣови.*)

зимòвниѣк -ѣка / **зимòвниѣк** м *ѣросѣорија у коју се зими склањају кошнице с*

йчелама, в. *йавильон*. – Ў нас тйје зимовникā и није било (Дол.).

злā дўша мит. в. *зле очи*.

злāтнē чѣле оказ. (Хут.) в. *бијела чела 1*.

злѣ бчи мит. *наийприродна моћ ојасна йо йчеле*, в. *зла душа, урокљиве очи*. – Мѣни се догодило, шикāм чѣлу и јонā чѣла пријенула за дрво, а наљезе једна жѣна, и чѣла никāко неће у рјоницу. То је ствāр злийје бчи, није она томѣ рāда (Биоци).

зрѣнут, -нѣм свр. (ист. Херц.) *йрейворитийи уљевицу у мед*, в. *зайечаийий, здре-нуий, исуший, йперадий 1, сазрей*.

зрѣо / зрийо, зрѣла -ло в. *зайечаћен*.

зўндељ м *йврдокрилац који найада йчеле* (Пољ.).

И

йва / йва ж *медоносна биљка Teucrium montanum*. – Нѣшто би било йвѣ, за тйм мајчинѣ дўшицѣ, али то је у мālйм количинама (Ивица).

~ **травa** *исйо*.

йгле ж мн. (ји. Херц.) мит. *средсйво за заийийийу од йрабежи, око найагнуийе кошнице йободу се 4 ийле с врховима окренуийим увис*.

йгрāње с гл. им. од *йграий се*.

йграт се, **йгрāм се** (дол. Нер.) *масовно облијейайийи око свої сйана ради оријейиације, йрочишћавања и сйаривања*, в. *вијарий се, дражий се*, излет – *ић(ийи) на ~, јарий се, йлацаий се, њейрцаий се, орјейиисаий се, орјентација – ић(ийи) на орјейиацију, йрнецаий се*.

йд м ик. в. *ијег*.

йзāй йзāћем свр. **1.** (о пчелама) *найусийийийи кошницу*. – ... онā чѣла што је йза-шла йз кошницѣ свā се вратила у њу... (Цибр.). **2.** (о роју) в. *рожий се*. **3.** в. *излећ се*. – Ў тјј кшници није било лѣгла, лѣгло од једнѣ мāтицѣ свѣ је већ йзашло, а другā мāтица још није пчѣла да лѣже, јер се није била оплѣдила (Цибр.). – Онā мāтицā йзāћѣ чўдо једно (Вуч.).

йзбāцит рѣј, йзбāчим свр. (Баћ.) в. *рожий се*.

йзвадит / йзвādйт, -йм **1.** свр. према *вадий 1*. – Кад у нас йзвадйш из кшницѣ осām кйлā мѣда, тѣ је дѣбро (Пољ.). – Ако је вѣликā дубѣвина, мѣгло се йж нѣ йз-вадйт по пѣ-шѣс кйлā мѣда, па й више (Вуч.). **2.** в. *исујецаий*. – Јѣдан дāн, ѿтац ми кāжѣ: "Ўзми ѿнй вѣликй брѣнзйн, йдѣмо йзвадит ѿнў чѣлу, ймā у њѣј дѣста мѣда" (Цибр. в. *Тексйови*).

йзвес, йзведѣм (воштане граћевине) свр. (риј.) в. *найравий 1*.

йзвлāк м (риј.) в. *йровлак*.

йзвлāчѣње с гл. им. од *йзвлачий*.

йзвлāчит, йзвлāчим (воштане граћевине) несвр. према *извућ 1*. в. *йравий 1*. **2.** *дойраћиваийи ћелије на сайним основама*. – Прѣстала пāша, цāба сам онѣј кшници мѣтну^о прѣсовāнй вѣсак, јѣш га није пчѣла йзвлāчит (Пољ.).

йзвѣдит, йзвѣдим (воштане граћевине) несвр према *извес* (риј.).

йзвоштйна ж в. *грозйа*.

йзврцāват, йзврцāвāм несвр. в. *врцаий*. – Нѣздрелй, млāћй мѣд вādй, йзврцāвā, да нѣ би чѣле ѿд њѣга зйми дѣбиле прѣљев (Вуч.).

йзврцат, -āм / **йзврцат**, йзврцāм свр. према *врцаий*. – Мнѣгй чѣѣк кѣй свѣ из-врцā рāно у прѣљѣе, прѣварй се, трѣбā да јѣј вāзда ѿставй пѣла, не ѿстављāй чѣлу

без њмало мѣда, јер тѣјем љбијаш њезин њнстикт за лѣжѣње (Хат.). – Кад љ јесѣн рѣно залѣдѣ, чѣла нѣ може да прѣради љнос, нѣ мореш њишта интервѣнисат, нѣ мореш га изврцат, и љн се љкиселѣ (Пољ.).

извѣћ, извѣчем (воштане грађевине) свр. према *вућ 1. в. љравѣи 1.* – Извадиљ сам јѣдну главу, прѣстала пѣша, чѣла њѣ извѣкла вљсак и мљрљ сам дават шѣћер (Ивица). **2. изѣрадиѣи ћелије на сайној основи, в. дорадиѣи, израдиѣи 1.** – Дљшљ за два-трѣ дана, кад чѣла извѣкла табле (Биоци).

изгњѣчит, изгњѣчим свр. према *гњѣчиѣи*.

изгљнит, изгљним несвр. **1. љресѣљавати кошнице с љчелама у виша љодручја. 2. в. цијегѣи 1.** – Међу љна два дрвета стѣви врѣћу са саћем и љж њѣ изгљни мѣд (Хат.). **3. в. ѣијешѣиѣи.** – Бѣљ је у Требињу нѣки Муслиман и љн је љмљ тљ прѣсу, и откупљѣвљ је вљштину и љж њѣ је изгљниљ нѣшто вљска (Дол.).

изградит, изградѣм (о пчелама) свр. према *градиѣи 1.*

изѣмит, изѣмѣм свр. према *зимѣи, в. љрезимѣи.* – Лѣни су ми чѣле слабо изѣмиле, њѣсу љмале дљвљжно рѣнѣ (Глав.).

изѣћ, изѣћѣм свр. в. *изѣћ*.

изјавит, изјавѣм свр. (Сѣљ.) в. *искрцаѣи се.*

изјаловак, -љвка м в. *љрскавац* (риј.).

изјаловит се, -ѣм се свр. према *јаловѣи се.*

излазит, -ѣм несвр. према *изѣћ 1.* Нѣшљ чѣлу у шљпљѣм дљбу, вѣдиљ како излазѣ и љлазѣ кроз јѣдну малљ рљпу (Дол.). **2. в. лећ се.** – Црнљ саће, из кљга је чѣла вѣше пљта излазила, трѣба дљбро чљват од гљсѣницѣ (Хат.). – Трутина пљчмѣ већ у фѣбруѣру да помало излази (Вучија).

излѣт м *љражњење цијева, в. љрочишћаване, чишићене 2.* – Ако нѣмѣ зѣми лијѣпије данѣ па чѣле нѣ могу изѣћ на излѣт, мљгљ добит прљлев. Ка-чѣла јѣднљм мѣсечнљ љдѣ на излѣт, на чишићене, то је љљзи дљста (Хат.).

излазит / ѣћ / ѣћит на ~ в. *ѣраѣи се.*

излѣтит, излѣтѣм свр. (зап. Херц., дол. Нер.) в. *излѣћей*.

излѣтница ж *љчела радилицѣ која излѣјеће љљлѣе ради сабирања хране, в. ѣашарица.*

излѣћ, излѣћѣм свр. према *лѣћ, заврѣиѣи лежѣње љчелиѣе љодмлаѣка.* – Ако је пѣшно врѣјѣме, чѣла сама излѣће мѣтицу (Биоци). ~ **се развѣиѣи се из леѣла.** – Радилицѣ помѣжљ мѣтицама да се излѣгљ (Цибр.).

излѣћес, излѣћѣм свр. (ји. Херц.) в. *излѣћей*.

излѣћет, излѣћѣм свр. *изѣћи леѣћѣи из кошнице.* – Излѣћѣла мѣтица на оплљдљу и љд нечѣг настрадала (Ивица).

излијѣтат, излијѣћѣм несвр. према *излѣћей*. – Бѣла чѣла у дљбу нѣће гљре ви-сљко, а излијѣтала дљље, њѣ је се мљгло дљ њѣ дљћ (Корит.).

измазат, -жѣм свр. према *мазѣи*.

измет м **1. љролив, симѣиљом болѣѣи, в. срљобоља.** – Кад вѣдиш чѣлин измет у чѣлѣѣку, њѣ је јљ дљбро – прљлив (Дол.). **2. в. слијѣг.** – Тражили су људи чѣлу по измету по дљбовима, по пѣфинама. По том измету се знѣло љ кљм правцу је чѣла. Они шпицак је показѣвљ окле је пљшла, а љкругљ вѣмо куд се врѣћѣ (Дол.).

бацат ~ в. *чиѣиѣи се; чѣлин* ~.

измијѣнит, измијѣнѣм свр. према *мијењѣи 1, 2.*

измијењѣват, измијењѣвам / измијењѣујѣм несвр. в. *мијењѣи 1, 2.*

љзрада ж **1.** (о пчелама) *љрављење вошћаних љрађевина. 2. љрављење сайних*

основа, в. *ипресовање 2.*

изра́дит, **изра́дим** свр. 1. (воштане грађевине) в. *извућ 2.* – Ушкано́м рџу љвечѣ стáвйш сáтнѣ о́снове, љутру љи је чѣла **изра́дила** (До). 2. в. *исипресовай.*

израђиват, **израђивам** / **израђујем** 1. несвр. према *израђиџ 1.* – Ђјесѣн кад је дџбар вријѣсак, чѣла зá нџн пџчмѣ **израђиват** сáтнѣ о́снове и сџтри или прѣксџтри дáн веђ имá љљевицѣ (До). 2. несвр. према *израђиџ 2.*

изрезат, -жѣм свр. према *резай.*

изрџит се, -йм се / **изрџит се**, -йм се свр. према *рџиџ се 1. в. рџиџ се 2. в. исипрскай се.* – Ка-се чѣла мџџо пáрџчи, велѣмо **изрџила се** (Глав.). – Вѣше пџтá ми се тá чѣла рџила, пáрџчила, па се **изрџила**, испрскала, сáсвијем о́слабила (Ивица).

изујѣдат, **изујѣдám** свр. према *ујѣдай, јако избосџи.* – Ако прѣгѣчѣш слџчáјно чѣлу, џндá она дá сѣгнáл дрџгијем чѣлама па џне мáсџвно нáвáлѣ. Кџлико су пџтá тáкџ мѣне **изујѣдале** (Хат.).

изџмират, -рѣм (о пчелама) несвр. *сáсвим несџајайџи, в. умирай.*

изџмирѣт, **изџмрѣм** (о пчелама) свр. (ист. Херц.) в. *искојай се, искоријѣниџи се.*

изџмрѣт, **изџмрѣм** свр. ик. (зап. Херц.) в. *изџмиреџи.*

ијѣд м *ижелињи ойшов, в. ид, јед, ойшов.* – Кад вáдѣш жвáок, нѣ смијеш га стѣснут, јер џн џндá ишпрѣцá вáс ијѣд љ кожу (Хат.). – Кад би ујѣла пчѣла, рѣкли би да трѣбá иџтиснут ијѣд, да би иџишџ ијѣд (Пољ.).

ијкра ж (ист. Херц.) в. *јаје.*

Илија м *ич. грушѣво насџало ројејем на Илиндан.* – Причала је мѣни мáјка да се нѣкад љ некога рџила чѣла на Илѣн дáн. Па ако би нѣко зáслабиџо или га змија зáклала: „Дáну, иџвади мáло из Илијѣ“ (Коњ.).

Илѣн дáн м мит. *иразник за који је везано ирво, кулѣно вађење меда у вишим крајевима, в. Алиђун.*

иљинштáк м мит. *кулѣни мед извађен на Илиндан, в. мед – иљиндански ~, ~ иљиншиџак, ~ иљѣшиџак.*

иљѣнштáк м мит. в. *иљиншиџак.*

иловача ж в. *лијеј, уџ. вршкара.*

исијѣцáње с гл. им. од *исијѣцаџи, уџ. рас.* – Јá сам имџ дџста прилѣкá исијѣцáња чѣлá иџ дџба (Биоци).

исијѣцат, **исијѣцám** / **исијѣчѣм** несвр. *вађиџи ижелиње грушѣво из шџѣлѣ дрвѣџа, в. извађиџ 2.*

исклáт, **исколѣм** свр. (ист. Херц.) *јако избосџи* – Ка-чџѣк љбија чѣлу, пџлѣје је врџџм вџдџм да га нѣ би иџклала (Хат.). ~ **се в. косиџ се.** – Нѣмá ш чѣга дрџџг чѣла да нџсѣ, па мџрá с вресинѣ, али се стрáшно иџсколѣу (До). – Ка-чѣла џстанѣ бѣз матицѣ, џндá јџ се дџдáјѣ рѣзѣрвнá мáтица из нџклеуса, али џба тá дрџштвa трѣбá попрскат прáвџм рáкијџм лџзџм да дџбијѣ иџти мѣрѣс, да се нѣ би иџклале (Биоци).

искоблáт, -áм (јуж. Херц.) свр. према *скоблаџи, најравѣиџи дубѣниџу, в. искојай.*

ископáт, -áм (ист. Херц.) свр. према *којай, в. искоблаџи; ~ се в. изџмиреџи.*

ископѣт, -нѣм свр. *бројчано о́слабиџи, в. исипркаџиџи, исипроџиџи се.* – Ископѣла ми ова чѣла, само на јѣднџм рáму шáчица мѣвѣ (Драч.).

искоријѣнџт се, **искоријѣнѣм се** свр. в. *изџмиреџи.* – У мнџгѣм љáниџима чѣле су се искоријѣниле од америчкѣ кџгѣ (Дол.).

искосит се, **искосѝм се** свр. према *косиѝ се*. – На врѣсини се чѣле ђпасно **искосѝ** (До).

искѡтит, **искѡтѝм** свр. (ист. руб Херц., Селъ.) *в. излећ. ~ се в. излећ се.*

искрвѝт се, **искрвѝм се** свр. *в. косиѝ се*. – Напад на лѣанѝк. Тѡ је чўдо како јѣдна чѣла кѝдишѝ нѣ другў. **Искрвѝ се**, тѡтѣлно се **искрвѝ**, али ѝпѣк ѡнѣ што нападѣ побјѣћује **већнѡм** (Хат.).

искристализѝрат се, **искристализѝрѣм се** свр. *в. искристѣлисаѝ се.*

искристѣлисат се, **-шѣм се** свр. према *крисѣлисаѝ се, в. ушећерѝи се.*

искрцѣвѣње с гл. им. од *искрцѣваѝ се.*

искрцѣват се, **искрцѣвѣм се** (дол. Нер.) несвр. према *искрцѣѝ се.*

искрцѣт се, **-ѣм се** (дол. Нер.) *масовно изѝћи из кошнице, обично ѝриликом ројења, в. навалиѝ 3.*

искуцѣвѣње с гл. им. од *искуцѣваѝ.*

искуцѣват, **искуцѣвѣм** / **искуцѣјѣм** (пчеле) несвр. према *искуцѣѝ.*

искуцѣнац, **-нца м в. ѝѣленица**. – Кад би убијали чѣле, па би ѡстајала жѝва мўва, то би рѣкли **искуцѣнац** (Дол.).

ѝскуцѣт, **-ѣм** (пчеле) свр. према *куцаѝ, лаким ударцима исѝјерѣѝи ѝчеле из сѣларинске кошнице или из шуѝлѣе дрвѣѝа, в. искуцѣваѝ, куцаѝ 2.*

испѣцѣт, **испѣцѣм** свр. (си. Херц.) *јѣко избосѝи*. – И тўј су га испѣцѣле (Ластва, *в. Тексѣови*).

испрѣзнит се, **испрѣзнѝм се** свр. према *ѝразниѝ се*. – Кад је зѝми лѝјеп дѣн, чѣла ѝдѣ на чѝшћѣње, ѝдѣ да се **испрѣзнѝ** (До).

ѝспрѣдѣк, **-тка м (риј.) в. ѝрскавац.**

ѝспресоват, **-сујем** свр. према *ѝресоваѝ 2*. – Јѣ љ великѡм пѡслу, а дѡђе ми чѡѣк и мѡлѝ: "Дѣј, Мѝлораде, кўмѝм те Бѡгом, ѝспресўј ми ѡвѡ мѣло вѡска, рѡјила ми се чѣла, па је нѣмѣм љ што смјѣстит" (Хат.).

испрѣдѣцѣт, **-ѣм в. исѝрскаѝ се.**

испрѣскѣт се, **испрѣскѣм се** / **испрѣскѣт се**, **-ѣм се** свр. према *ѝрскаѝ се, ослабиѝи ѝревеликим ројењем, в. изројѝи се 2, искоѝњѣѝи, исѝрнѣцаѝ, исѝуѝѝѝи се, исѝѝрскаѝѝи, исѝѝрошѝи се, исѝрѝѝи се*. – Јѣдна чѣла ми се вѝше пўтѣ пѣрѡјчила, скрѡз се испрѣскала (Цѝбр). – Од ѡвѣ чѣлѣ нѣмѣ ништа, **испрѣскала се**, **ѝзројила се** (До). – Пѡшлѣ рѡјидбѣ, чѣла се пѡсѣчѣ да се нѣ би испрѣскала (Дол.).

ѝснунит, **-ѝм** свр. према *ѝунѝи.*

испўшћат се, **испўшћѣм се** несвр. (Румб.) *в. ѝрскаѝ се.*

исѝѝѝштѝт, **исѝѝѝштѝм** (ји. Херц., Ком.) свр. према *ѝѝѝѝѝѝи 1, 2.*

истѡпит **ѝстопѝм** свр. према *ѝѡѝѝи; ѝѝ. ѝѡѝѝи 2.*

ѝстрѣс, **ѝстрѣсем** (пчеле) свр. *ѝрзајем избѣѝѝѝи ѝчеле из ројнице или каквоѝ суда*. – **ѝстрѣсѡ** ја ѡнѡ чѣлѣ што је ѡстало љнўтра и пѡћерѣм-и кѣдом љ нову кѡшницу (Цѝбр.).

ѝстрѣсѣљка ж *оказ. в. врцаљка.*

ѝстрѣсѣт, **ѝстрѣсѣм** (пчеле) несвр. према *исѝтрѣс.*

ѝстрѣкатѝт, **ѝстрѣкатѝм** свр. (Баћ.) *в. исѝрскаѝ се.*

ѝстрѡшит се, **ѝстрошѝм се** свр. *в. исѝрскаѝ се.*

ѝстрўгат, **ѝстрўжѣм** (пчеле) (си. Херц.) свр. према *сѝѝрўѝѝѝи.*

ѝсушѣвѣње с *в. сазрѝјевање.*

ѝсушит, **ѝсушѝм** свр. *в. зренуѝ; ѝѝ. ѝрѣраѝѝи 1*. – Ка-се **ѝсушѝ** љлѣвица, ѡндѣ чѣла пѡклопѝ сѣће (Ивица).

ѝсфрцѣт, **-ѣм** свр. (ји. Херц.) *в. изврцаѝ.*

исцијидит, **исцијдѝм** ик. (зап. Херц.) свр. према *цијегуӣ*.

исцијѣдит, **исцијѣдѝм** свр. према *цијегуӣ* **1.** Врѣћа се стѣзала ђнијем дрвѣги-ма док се исцијѣдѝ вѣс мѣд (Хат.). **2.** Кад ма̄шицама за̄вије врѣћу, свѣкѹ ка̄п вѣска исцијѣдѝ ӣж њѣ (Дол.).

исцијѣдит, **исцијѣдѝм** (дол. Нер.) в. *исцијегуӣ*.

исцрвѝт се, **исцрвѝм се** свр. (сз. Херц.) в. *исцрскѝи се*.

исѣћ, **исѣчѣм** / **исцијѣчем** (сат) свр. према *ѣѣћ*.

ић, **ићѣм** несвр. (зап. Херц.) в. *ићӣи*.

ићит, **ицѣм** несвр. (ист. Херц.) **1.** *крейшѝи се*. **2.** (на извор хране) в. *сабираӣи*. – Нѣма̄ никакав цвѣјет да лѹди ђд њега пѣкѹ ча̄јеве, а да чѣла нѣ ӣдѣ на њ (Вуч.). – Примјѣтио сам да у рѣним јутѣрњим ча̄совима пчѣле ӣдѹ на нешто, а ка-се врѣћајѹ, падајѹ тѣшке на лѣто, што је знак да нѡсѣ (Пољ.).

~ на ӣзлѣт в. *ицраӣи се*; ~ на орјѣнтацију в. *орјѣнишѝи се*.

ишћерат, **-ѣм** свр. **1.** (воштане грађевине) *изирагѝи саће до одређене ѣрани-це*. **2.** *ѣреселиӣи кошнице с ичѣлама у више ѣодручје*. – Тог лѣта сам ишћерѡ чѣле ѹ планину, нѣће ли штѡгоћ уватит рѣнѣ, и лијѣпо су се помѡгле (Вуч.). **3.** *изѣнаӣи ичѣле из њиховѡ стѣанишѝи*. – Видѝм ја по лѣту: нѣће је чѣла близу, тѣмо-вѣмо и нашо је. Кѣзѡ малѡм Ѣѡку, ѡшли тѣмо с мѡторкѡм, ошегали дѹб, ишћерали чѣлу у кѡшницу, ӣзгребѡли мѣд и дѡнијѣли кѹћи свѣ (Дол.). – Чѣм ѡплодѝ ма̄тицу или нѣстанѣ пѣшѣ, чѣле ишћерајѹ трѹта из кѡшницѣ, да ца̄ба нѣ једѣ мѣд (Хат.). **4.** в. *изврцаӣи* (риј.).

ишћѣтат, **-ѣм** свр. према *ћѣишѝи*, в. *цвѣишѝи*. – Са̄д је врба добро ишћѣтала и ш њѣ дѡноси прѣви мѣд (Вуч.).

ишчѝстит, **-ѣм** свр. према *чѝишѝи*; ~ се свр. према *чѝишѝи се*, в. *ѣразнӣи се*.

Ј

јѣбука ж *медоносна воћка* *Malus punila*.

јѣвѡр, **-ора** м *медоносно грво из рода* *Acer*.

јѣгода ж *медоносна биљка* *Fragaria vesca*.

јѣје, **јѣјета** / **јѣјета** с **1.** *маишѝин ѣлог, ичѣлињи замеишѝак у ѣрва ѣири гана, в. икра, јѣјѣ, уѣљувак*. – Ма̄тица положи јѣје у лулу (Вуч.). – Разликујемо јѣја по стѣро-сти: једнѡдневнѡ, двѡдневнѡ и трѡдневнѡ јѣје (Ивица). **2.** *земеишѝак ичѣлињеѣ мољца*. – Чѣм се чѣлијѝ лѣптѣр увѹче у стѹблину, он ба̄цѝ јѣја и за̄котѝ се гѹсѣница (Биоци).

двѡдневнѡ ~; једнѡдневнѡ ~; трѡдневнѡ ~; недѡплоћенѡ ~ : ѡнѡплоћенѡ ~ ј. које (ни)је ѡплоћено ѣирушѡвим сјеменом; полѣгат – полѡжит ~, нѡсит ~, снѣјет ~ / снѣт ~ в. ѣоложишѝи (јѣје).

јѣје, **јѣјета** / **јѣјета** с *кокошије јѣје, средсѝиво за одређивање ѣусѝине меднѡ рас-ѝвора ѣриликѡм ѣрављења медовине, в. кришѡла*. – Јѣјетом се одређѝвало каква ће бѝт медовина: мѣтнѣш јѣје у шѣрбет и ѣако пѣнѣ на дно, нѣ ваља, слаба, ако пливѣ, дѡбра ће бѝт медѡвина (Дол.).

кокодшије ~ *исѝо*.

јѣјниѝк м об. у мн. *јѣјници маишѝин ѣолни орјан*.

јѣјѣ с в. *јѣје*. – За двѣдес и чѣтири са̄та ма̄тица ӣзбацѝ двѣста педѣсѣт до трѣста јѣјѣца̄ (Драч.).

јѣловѣ ж в. *нерѡјка*.

јѣловѝт се, **-ѣм** се несвр. **1.** *не ројѝи се*. **2.** *даватӣи слаб рој*.

јѣловѝца ж в. *нерѡјка*.

јѣловѝѣк, **-ѣка** м в. *нерѡјка*.

јѣловѝѣћа ж (Благ.) в. *нерѡјка*.

јало̀вуша ж в. *неројка*.

јанѝк, -ѝка м (Мусл. у доњој Нер., Ком.) в. *челињак*.

јањѝк, -ѝка м в. *челињак*. – Јањѝк не смије бит испод куће, он мбра бит изнад куће, то је ради напретка чела (Ивица).

јарит, јарѝм несвр. (зап. Херц.) *ѝрољећним ѝрихрањивањем ѝодстѝицаѝи ѝчеле на ројење*. ~ **се** (ји. Херц.) в. *ирай се*. – Кад би се челе јако јариле, дошло би до јаке кѝше, вјетра или града (Биоци).

јед м (дол. Нер.) в. *ијед*.

јѝж м *ѝчелиња иѝиѝиочина* *Erinaceus europaeus*. – Јѝж дође пред кошницу и кѝпи чѝлу (Дол.). – Највише штѝте чѝлама правѝ јѝж (Биоци).

јѝжурит се, јѝжурѝм се (о пчелама) несвр. *јѝжењем се ѝроѝиѝиѝи*. – Ако чѝлар вадѝ више мѝда но што трѝба, а чѝла предѝећа да јѝсен неће бит добра, она се јѝжурѝ, бранѝ и 'ујѝда (Биоци).

јѝзик м (зап. Херц.) в. *заѝерак*.

јѝзѝчак, -чка м *дио рѝлца којим раѝилице сакуѝљају храну*.

јѝк пѝше *вријеме најјачеѝ сакуѝљања хране, в. брч ѝаше*.

јѝловина ж **1.** *мѝдоносно дрвѝе из рода Abies*. **2.** (Зав.) *гаѝчара наѝрављена од јѝлове ѝрађе*.

јѝс, јѝдѝм несвр. в. *хранѝ се*. – Ка-се ѝплодѝ маѝица, чѝла изгонѝ трѝта да цаба не јѝде мѝд (Хат.).

јѝс, јѝдѝм несвр. ик. (зап. Херц.) в. *јѝс*.

јовановићка ж *ѝиѝ кошнице наѝављачѝе*. – Смѝтрам да је за ѝво наше подручје најпогоднија јовановићка (Цибр.). – Ми јѝш држѝмо чѝле у јовановићкама, али је тѝшко радит ш ѝјима, не би да ми је цаба даш дѝго наставка кад је мѝд у ѝему, пѝдѝсѝ кѝла ѝма у ѝему (Дол.).

јованѝштѝк м мѝт. *куѝлни мѝд извађен на Јовањдан*.

мѝд ~ *исѝо*.

јѝрговѝн / **јѝргѝвѝн**, -ѝна м мѝт. *украсни ѝрм Syringa узѝајан у ѝчелињаѝима да ѝчѝлама буде ѝеѝше и уѝднице*. – У старѝм ѝјанику било је јѝрговѝна, лѝјѝра, калуђѝра (Пољ.). – У ѝјаниѝима сађен је јѝрговѝн, а не знам зашто (Ивица).

југослѝвѝнка ж в. *јуѝословѝнка*.

југослѝвѝнка ж (ист. Херц.) *ѝиѝ кошнице наѝављачѝе*. – Било је дрѝтије врста кошницѝ: југослѝвѝнка, па даданблѝтка, јовановићка... (Вуч.). Југослѝвѝнка ѝје дѝвољна да се развије зајѝдница, маѝа је (Цибр.).

југоѝѝлин, -ѝна м в. *ѝениѝлин*.

К

ка̀вез м *куѝиѝиѝа са решѝком која служи за ѝреношење маѝиѝа, в. кафез*. – Ка-чѝла ѝстанѝ без маѝиѝѝ, ѝнда јѝ се у кѝвезу додаје маѝиѝа, кѝвез се мѝће међу ра̀мове (Биоци).

маѝиѝнѝ ~ *исѝо*.

ка̀д м **1.** *разне врста ѝорива за заѝимљавање ѝчѝла, в. каѝина*. – За ка̀д употребљѝвамо сѝву ба̀легу или трѝло дрѝво (Дол.). **2.** (сјев. Херц.) *врста ѝѝиве на-реѝканѝ обѝда и ѝриѝаѝнѝоѝ мирѝса, која расѝте на дрвѝу, в. ѝруг*. **3.** в. *дим*.

ка̀дѝф м (Благ.) *ориѝенѝална ѝосласѝиѝа од изрезанѝ ѝиѝѝѝа залиѝенѝ мѝдом*.

кадањ, **кадња** м (Баћ., Румб.) *губеница, кошница од изгубене класе.*

кадилица ж в. *димилица.*

кадило с в. *димилица* (Благај).

кадина ж (Сел.) в. *кад.*

каднбница ж в. *димилица.*

кадит, **кадим** несвр. 1. *умиривајћи ичеле димом добијеним саџоријевањем када, в. димий, иувај.* 2. (си. Херц.) *ошровним іасом унишијийи ичелиње друшійиво, в. биј.* 3. *ошровним іасом унишијавайи іаразијие на ичелама и саћу, в. дезинфиковаји.*

кадуја ж (Мусл. у доњој Нер.) в. *кадуља.*

кадуља ж (Мусл. у дол. Нер.) в. *кадуља.*

кадуља ж (зап. Херц., дол. Нер.) 1. *мегоносна биљка Salvia officinalis, в. жалфија, иелим.* — Ово наше брдо је било гола док је било оваца и коза, плавило се од кадуље, а сад све зарасло у шуму (Хат.). — Ми челари говоримо кадуља, а пелим ови што се не баве ш челама (Корит.). 2. *мед од кадуље.* — Кадуља је прва врста меда, не море се ш њом ништа равнат (До).

дивља ~ *S. pratensis*; ~ **крсташица** *S. officinalis grandiflora*; **рања** ~ ?

казанчић м *дио мешалне пресе за екстракцију воска, шуйљикава иосуда у коју се сјава воштина и воштани шрой, в. сандук 3.*

кајсија ж *мегоносна воћка Prunus armeniaca, кајсија.*

калопер м *украсна миришљава биљка Tanacetum balsamita узјајана у ичелињацима ради заштитије од ичелињих убода, в. іалоіер, колоіер.* — Има сад ође у мене неки калопер, намажи руке ш њим, ријетко ће те која чела ујес, то у старој Пелагића књижи пише. Страшно лијепо мирише (Вуч.). — Расте је у чепњаку и калопер, ма не знам зашто је сађен (Дол.).

калуђер м мит. в. *сабљица.* — И сад у Љанику расту калуђери, боктепитјј који је садио (Пољ.).

калуђерица ж мит. (Глав.) в. *сабљица.*

каменица ж 1. *иосуда изгубена у камену која служи као иојило за ичеле; уиљаник.* 2. в. *жешак.*

каменб / **каменб** **лэгло** *ичелиња болеси коју изазива иљивица Aspergillus.* — Кад оболе од каменб лэгла, пчеле постају немйрне, чудно ходају ко да одижу нбге (Цибр.).

канта ж *лимена иосуда у којој се гржи или шрансиоріије мед, в. бакрач, іазерица, лама, ірокрот.* — Сваки дан, ја сам гонио на коњу мед у Лагву, у кантама онијем од млијека, тамо био откуп меда (Дол.).

гасна ~ / ~ **газерица** / ~ од *гаса иеіролејска иосуда уиііребљавана за гржање меда; пластична* ~.

кантар, **-ара** м мит. *ваја која је сјаваљана у ичелињак ради сиречавања ірабежи, в. вјенчана кошуља, иле, маказе, ножице, сврло.*

кантула ж (јуж. Херц.) в. *славина.*

капа ж 1. *іокривка са мрежом којом ичелари шийије ілаву од ичелињих убода, в. сийка, шенишр.* — Кад радим око чела, онда метнем капу на главу, челарску капу, има је купит у задрузи у Требињу (Хат.). — Није тада било капа, заштитб (Биоци). 2. *ист. (Неум) врши кров на губеници оілеіен од смрекове коре и увезан виіином.* 3. *мања мјера ичелиње масе.* — Јуче ми се парбјчила једна дубовина, капа челб, мала корис од нб (Хат.).

заштитна ~, ~ са мрежом, ~ са ситком, **челарска** ~, **челија** ~ / **челинска** ~ /

чѣлиња ~ в. *каџа* 1; ~ чѣлѣ / ~ мѹвѣ в *каџа* 3.

ка̀пак, **ка̀пка** м 1а. (сјев. Херц.) в. *гуж* 1; 1б. в. *кров* 1; 1в. в. *ѿдогъача* (дол. Раме). 2. об. у мн. **ка̀пци** в. *ѿечай*. — Ка̀пци се скидају спѣцијалнѹм виљушкѹм (Хат.). 3. в. *ѿоклоѳац* 4.

вѣлики ~, **гѹрњи** ~, **дрѹги** ~, **кѣшнѣи** ~ в. *кров*; **воштани** ~ в. *ѿечай*; **дѣгнут** — **дѣзат** ~, **ски́нут** — **ски́дат** ~ в. *ѿѿвориш* 1; **дѹјнѣи** ~ (Баћ.) в. *ѿдогъача*; **дѹбњи** ~, **мѣлѣи** ~, **пѣрвѣи** ~, **срѣднѣи** ~ в. *ѿоклоѳна гаска*.

ка̀пак-пѹкров м *оказ*. в. *кров* 1.

ка̀пат, **ка̀плѣ** / **ка̀пјѣ** / **ка̀па** несвр. 1. в. *наливай*. 2. в. *ѿѿједити се*.

ка̀пит, **ка̀пи** несвр. (дол. Нер.) в. *наливай*.

ка̀пица ж (риј.) в. *ћелија*.

карболѣум м *средствѹ* за *защѣпѣниѹ ѿчелињѣх грушиѣава* од *ѿѹђица*.

ка̀рпуза ж *ѿлог лубенице, извор слајкоѣ сока*. — Кад нѣмѣ пѣшѣ, чѣле падају на комаде *ка̀рпузѣ* (Драч.).

ка̀тран м (риј.) в. *ѿройолис*.

ка̀ћун м *медоносна биљка Stocus*. — Ка̀ћун најприје дѹђѣ. Дѹбро се сѣћѣм, на Бѹжић, лијѣпо вријѣме, глѣдѣш чѣле, мѣло-мѣло па нѣкѣ с ка̀ћуна дѹнесѣ ѹбнѹж (До).

ка̀фез м в. *кавез*. — Ка-чѣла ѿзгубѣ мѣтицу, ѹнда јѹ се у кафезу дѹдајѣ рѣзѣрвна мѣтица (Хат.).

ка̀ца ж *велика дрвена ѿсуда у којѹ је држан мед, в. бадањ* 2, *качица, чабрица*. — Мѣд се чувѹ у кантама, ѹ некијем ка̀чицама, ко је ѿмѹ нѣрочито дрвенѹ ка̀цу... (Дол.).

ка̀чица ж *дем. од каца* (в.).

квѣ-квѣ *ѿѹнашање квакања, ѿлашавања неизлежених мѣтица* *уочи ројѣња*. — Сѣнѹћ, чѹјем ја мѣтицу: квѣ-квѣ-квѣ-квѣ, ѹна дрѹга: цѣ-цѣ-цѣ-цѣ, сѣгѹрно ће се рѹјѣт ѹбрзо, настала је борба за влас *између млѣдѣ и стѣрѣ мѣтицѣ* (Хат.).

квѹцат, -ѣм / квѹчѣм (о неизлеженим мѣтицама) несвр. *квакаѣи, ѿлашаваѣи се уочи ројѣња* (риј.), в. *ква-ква, кврчай, чврчай*.

кврчат, -ѣм несвр. в. *квоцаѣи*.

кѣса ж в. *врећа* 2.

кѣсица ж 1. в. *желудац*. 2. в. *чеѣкица*. 3. в. *кеса, врећа* 2.

сјѣменѣ ~ *мјехур у мѣтичином ѿолном ѿриѣну у коме су смјѣшѣни сѣрмаѿозоиди*.

кѣстѣн, -ѣна м 1. *медоносно дрво Castanea sativa, в. кошићан*. 2. *мед од кѣстѣна*.

кѣдање с *гл. им. од кидѣи*.

кѣдат, -ѣм / **кѣдѣт**, -ѣм несвр. 1. в. *резаѣи* 1. — Ако је саће мнѹго стѣро, ако је поцрњѣло, трѣба га кѣдѣт (Вуч.). — 2. *ѿсѣрањѣваѣи мѣтичњаке ради сѣрѣчавања ројѣња*. — Прије се нѣјѣсу кѣдали мѣтичњаѣи (Дол.).

кѣпровина ж *медоносна биљка Epilobium, в. врболика*. — Иза мѣлинѣ и липѣ дѹђѣ кѣпровина, горе ѹ Бијѣлѹј гѹри. Мѣло јѹ је лѹткас мѣд, али дѹбро мѣдѣ (Вуч.).

кѣселѹ / **кѣселкастѹ** *лѣгло болесѣи ѿчелињеѣ лѣла коју изазѣва бакѣтерија Streptococcus apis*. — Кѣселѹ лѣгло је слѣчно ѣврѹпскѹј трѹлежи (Цѣбр.).

кѣшњак м в. *кров* 1. — Кѣшњак штѣти кѹшницу ѹд кишѣ, ѹ-снијѣга. Нѣчињѣн је ѹ-дѣскѣ и пѹковѣн плѣхом (Хат.).

кѣлак, **кѣлака** м *крѣч, в. лијѣи*.

кѣлат, **кѹлѣм** несвр. (ист. Херц.) в. *бос*. ~ *се* в. *косѣи се*. — Ка-се кѹлѹ чѣле, сѹжѣ ѿм се лѣћа да јѣдва мѹре ѿзлаѣт чѣла (Вуч.). — Кад нѣстанѣ мѣтицѣ, чѣле се

међусобно чупају, кољу, два-три дана и чела је готова (Драч.).

клѐн м в. *кљен*.

кљѝја ж (Ком.) в. *ѝройолис*.

чѝлиња ~ *исѝо*.

кљѝковац, -бѝца м *ѝѝица* која зими кљуном ѝробија кошницу и једе ѝчеле.

кљѝрамфеникѝи м *лијек ѝроѝив евроѝске ѝрулежи*.

кљѝбак, кљѝпка м (дол. Раме) в. *кљуѝко*.

кљѝбе, -бета с в. *кљуѝко*. — Најчешће се дешава у јесѝен, да онај унос што имају ѝ јесѝн унесу га брзо па захладе нѝћи, ѝне се повуку у кљѝбе, не прѝраде га, ѝн се укисели, и то је ѝпасно за пчѝле (Пољ.).

кљѝвко с (ист. Херц.) в. *кљуѝко*.

кљѝко с (јуж. Херц.) в. *кљуѝко*. — Зѝми се чѝла зѝје у кљуко (Дол.). — Ка-стѝгне мраз, чѝла се савије у кљуко (Биоци).

ѝ ~ се зѝит, *ѝ* ~ се зѝвѝт, в. *укљуѝчий се*.

кљѝпко с *ѝчелиње груѝиѝво сабијено у лѝѝѝасѝу масу на саћу ѝри ниским ѝемѝераѝурама*, в. *кљѝбак*, *кљѝбе*, *кљѝвко*, *кљуко*, *кљуфко*. — Ёво је, зѝила се свѝ ѝ кљѝпко, спремила се за зѝму (Вуч.).

зѝмскѝ ~ *исѝо*.

кљѝфко с (ист. Херц.) в. *кљуѝко*. — Чѝла се зѝми скѝпѝ ѝ кљуфко да се заштитѝ од ладноће (Хат.).

ѝ ~ се зѝвѝт, *ѝ* ~ се скѝпит в. *укљуѝчий се*.

кљѝн м *медоносно грво из рода Асер, в. клен*. — *ѝ* нас кљѝн најприје ћѝта (Хат.). — Ђѝра обично пада на кљѝн и на рѝс (Биоци).

кљѝварица ж *ѝѝица* која зими кљуном ѝробија кошницу и једе ѝчеле.

кљѝн м в. *риѝце*.

кљѝна ж в. *жуѝа* кљуна.

кѝбиљача ж *медоносна биљка*.

кѝва ж дем. од *кофа*, *дио димѝице*, в. *кутија* — ~ *за каг*.

кѝват, кѝјем (дашчару) несвр. в. *ѝравѝи 2*. — *ѝ* сам сам знао кѝват дубѝвине, то је лако кад имаш алат и даскѝ (Биоци).

кѝкѝн, -ѝна м в. *кошуљѝца*. — Ка-се чѝла излѝже, у саћу ѝстају кѝкѝни (Хат.).

кѝкѝшије *јаје* в. *јаје*.

кѝлач, -ѝча м 1. в. *сирац 2*. *ѝосласѝица од ѝченоѝ ѝѝјесѝа заслађена медом*, в. *медењак*, *смоквара*.

медѝнѝ ~, *слѝткѝ* ~ в. *медењак*.

кѝло 1. в. *жѝрк*. 2. *наѝуѝиѝи дио роја у лѝѝу*. — Ка-шѝчѝш чѝлу, глѝдаш да заспѝш зѝмљѝом или пијѝском оно кѝло ѝд роја (Биоци).

кѝлѝпер м в. *калоѝер*.

кѝлѝт м оказ. в. *сирац*.

кѝлце дем. од *коло 1*, в. *жѝрк*.

кѝм м (ји. Херц., Ком.) в. *грозѝа*.

кѝмастре, -тѝра ж мн. мит. *верѝе*, *ланац изнад оѝњѝиѝа* који се вѝша у ѝчелињаку зѝѝ урока.

кѝмина ж (ји. Херц., Ком.) в. *грозѝа*.

кѝнѝпика ж *медоносни ѝрм сличан ракиѝи Vitex agnus*, в. *коњѝѝика*.

кѝнѝрѝлисат, -шѝм несвр. в. *ѝрѝлѝгаѝѝ*. — Рѝдѝвно кѝнѝрѝлишѝм чѝле, глѝдам како рѝде, имају ли маѝицу, имају ли дѝвѝлно рѝне (Ивица). — Кѝнѝрѝлисѝ сам чаќкалиѝѝом и утврдѝо сам да је лѝгло сѝсѝим уредно (Пољ.).

звали (Дол.). – Ђ мене је ђед, мајчин отац, бјо модерни, па је раније окренуо с дубовина на кошнице (Ивица). 2. *ичелиње друштво са њеним вјештачким сџаном.* – Десетак кошница ми је овје зиме умрло (Биоци).

вјештачка ~, ~ с *покретним саџем*, *модерна* ~, *права* ~, *савремена* ~, *умјетна* ~ / *умјетна* ~, *умјетничка* ~ к. с *иокрејним саџем*, *савремена* к.; *збит* – *прибит кошницу*, *преградит кошницу* : *ширит* – *проширит* – *прошириват кошницу* *одузимањем*, *односно* *додавањем* *наставака* или *иомицањем* *ирејрадних* *дасака* *смањиваји*, *односно* *иовећаваји* *зајремину* *кошница* с *иокрејним саџем*; *лежења* ~ в. *иолошка*; *отврит* – *отврат кошницу*; *плетен* ~ в. *иирнка*; *пдлудубења* ~ *комбинована* *кошница* с *неиокрејним* и *иокрејним саџем*; *празна* ~ в. *иразица*; *примитивна* ~, *прбста* ~ к. с *неиокрејним саџем*; *словенска* ~ в. *ажејка*;

кошница / *кошница* / *кошница* с *непокретним саџем*, *сџарински* *вјештачки* *ичелињи сџан*, в. *врикара*, *гаичара*, *дубина 1*, *дубовина 1*, *дулац*, *кадањ*, *кошара*, *крбина*, *крјина*, *кросња*, *илешара*, *сандук*, *сандуклија*, *сандучара*, *сџублина*, *иирнка*, *иулек*, *улишје 1*, *чајма*, *челац*, *ишичара*, *ишичарица*.

кошница / *кошница* / *кошница* с *покретним саџем* *савремени* *вјештачки* *ичелињи сџан*, в. *дуб(ов)ина* – *вјештачка* ~, *иокрејна* ~, *савремена* ~, *умјетна* ~, *умјетничка* ~; *иерзонка*; *кошница* – *вјештачка* ~, *ирана* ~, *савремена* ~, *умјетна* ~, *умјетничка* ~; *сандук 1*; *саџе* – *иокрејно* ~; *улиште* – *вјештачко* ~, *модерно* ~, *умјетно* ~, *умијно* ~, *умјетничко* ~; *фабрикуша*; *чела* – *иокрејна* ~.

кошан м (сјев. Херц.) в. *кесен*.

кошуља ж в. *кошуљица*.

кошуљица ж *оина* *којом је у ђелији* *обавијена* *ичелиња* *јединка* у *фази* *лутке*, в. *кокон*, *кошуља*, *љусџура*, *иелушка*.

кравит, *кравим* несвр. *незнајно* *зајријаваји* *кљук* или *воишину* *како* *би* *се* *моји* *даје* *иерађиваји*, в. *иријај*, *раскравит* / *рашкравит*, *сјужит*.

крадилица ж в. *иуђица*.

крадљивица ж в. *иуђица*.

крањак / *крањак* м *саји* *уз* *бочни* *зид* *кошнице*, в. *заилеје*, *сат* – *крањи* ~, *иоловњак*, *ирилеџак*, *ирилењак*, *ириљубак*.

крањски сџ *ичелиња* *раса* *иоријеклом* *из* *Крањске*, в. *чела* – *крањска* ~. – *Крањски сџ* је *најбоља* *мџдарица* (Хат.).

крас, *крадем* несвр. в. *наиагаји 1*.

крбина ж (Попово) в. *кадањ*. *Уишан* за *назив* *најуишјене* *дубенице*, *мјешанин* *ичелар* са *Требињских* *брда* *само* је *ојоворио*: *крбина*.

крбун м (доњи ток Нер.) *кучаји* *савијени* *ексер* или *рајбер* *којим* *се* *иричврџују* *дужи*, в. *дирандула*.

крџат, -ам (о пчелама) свр. в. *мријей*. – *Велики* је *грје* за *челу* *рџ* да је *крџала*, *вего* *умрла* (Глав.). – *Чела* *те* *мџре* *само* *једном* *јес*, *јалац* *излази* *иј* *њџ* и *останџ* *теби* у *руци*, а *она* *крџа* (Дол.).

крџат, -џм несвр. в. *ваји 1*, *2* (риј.)

крџ м 1. в. *лијей*. 2. *средсџво* *чијим* *се* *расџвором* *дезинџикују* *кошнице*, в. *вапно* – *живџ* ~.

крџно лџгло *болесџ* *коју* *изазива* *иљивица* *Percystis apis*. – *Има* и *крџно* *лџгло*, *вапненастџ*, *крџно* *лџгло*, *ка-се* *окаменџ* *лџгло*, *па* *га* *чела* *избацује* (До). – *Јако* *друштво* *неје* *угинут* *од* *зимџ*, *неје* *бџлес* *на* *њ*, *неје* *крџно* *лџгло*, *неје* *се* *убуђат* *зџдњи* *рамови* (Пољ.).

крџина ж (Зав.) в. *кадањ*.

- криж** м оказ. (зап. Херц.) / **крижи** (јз. Херц.) в. *крсиа*.
- крижанац**, -нца м оказ. (зап. Херц.) *ичелиња раса настала укршињем*, в. раца – *крижана* ~.
- крижарица** / **крижарица** ж (зап. руб Херц.) в. *крсиашица*.
- Крижарица** ж *ич. друштво настало рођењем на Криже*. – Крижарица, рџила се на Криже (ЦД).
- крило** с *ичелин ориан за леиње*, в. *леио*, – У борби мајтица, једна је остала без крила па није могла излети на оплодњу (Хат.). – Младџе пчеле заражене варџом излазе без крила (Пољ.).
- кристализат (се)**, кристализат свр. и несвр. в. *крстиализовати (се)*.
- кристализоват (се)**, -зујем свр. и несвр. в. *шећерити се*. – Устријешито се мџд, а сад би рекли кристализово се. Сваки прави мџд ће сигурно кристализоват (До).
- кристалисат (се)**, -шџем свр. и несвр. в. *крстиализовати (се)*. – Тај мџд се стџго, али се није кристалисџо кџ-стали мџдови у онај тврди кристал (Пољ. в. *Текашови*).
- крџв**, крџва м (си. Херц.) / **крџв** м (јз. Херц.) 1. *вршни дво кошнице с џокрејним сањем, најравњен од дасака и џокрован обично лимом, који је шииши од аџмосферилија*, в. *заклой*, *каџак-џокров*, *кишњак*, *џоклоџац 1б*, *џокров*, *самар*. 2. *ражова слама чијим се џламеном шииши ичелиња друштва од џуџица*. 3. *ражова слама чијим се џламеном дезинфикују кошнице*. 4. *ражова слама којом се џале, убијају ичеле*, в. *слама 2*. – Палиле су се прије чџле. Рџковџт крџва подџ њу, запџли, трџни и гџово (Дол.).
- # *дџигнут – дџзат ~, скџигнут – скџидат ~ в. оџворити 1*.
- крџшња** ж (Брест.) в. *џирнка*.
- крџна** ж 1. *комад џканине џомџу које је екџтрахиран мџд из медноџ сања*, в. *ћедило*. 2. *врџа када*, *уџ*. *џуба*.
- # *ланенџ ~ / плџтненџ ~ в. 1; памучнџ ~ в. 2; лџдна ~ / мџкра ~ / сирћџтли ~ облоџ* којим се ублажава бол од ичелињеџ убџда.
- крџпуша** ж (риј.) в. *уш*.
- крџница** / **крџница** ж об. у мн. **крџнице**, -џца / **крџнице**, -џца, в. *крсиа* (ист. Херц.). – Мџд би се ваџиџо до прџве крџнице (Дол.).
- # *гџрње ~; дџње ~; прџве ~ в. џорње~*
- крџта**, крџта с мн. *унакрџити џостављен џар дрвених шиики у дубеници и дашчари ради учврџења сања*, в. *дужи 2*, *криж*, *крџнице*, *крџиџиџи*, *крџиџенице*, *крџиџи*, *окрића*, *наџкрџиџи*, *џлџеџке*, *џрџчаџе*, *џрџчке 1*, *џрџчуџе*, *џриџевори*, *џриџџи*, *џриџџнице*, *џриџџњаџи*, *џриџриџнице*. – Извади, каје, мџд до крџта гџре (Глав.). – Остало ми је жџо што барем нијџсам џтишџо нџгџе и глџдџо то подрџивање и како се тџ стублина подрџује до крџта (Пољ.).
- крџтара** ж в. *крџиџиџица*.
- крџтарица** ж в. *крџиџиџица* (риј.).
- крџтатка** ж в. *крџиџиџица* (риј.).
- крџтаџица** ж (ист. Херц.) в. *крџиџиџица*. Крџтаџица је све сање укрџћавала, преплиџетала га, она је ваџда бџла пуна мџда, врџједна кџ двџје, а бџла је лџта кџ сџчија, тџшко је ш њџм раџит, џјџџа крџз двџје блџзе (Дол.).
- крџтаџица** ж *ичелињи баџтард који укрџиџа сање, настџо укрџиџањем крањске и киџарске расе*, в. *крижарица*, *крџтара*, *крџтарица*, *крџиџиџа*, *крџиџаџица*, *кришњача*, чџла – *крџиџаџа* ~. – Крџтаџица настаје ка-се сџспџе пџроџак на рџ. Крџтаџице су јако лџте, млџго ујџдају (Биџци).
- крџтеџиџи** м об. у мн. **крџтеџиџи** (ист. Херц.) в. *крсиа*.

- крстѣнице**, -ицѣ ж мн. (ист. Херц.) в. *крстѣ*.
- крсти**, крстѣ м мн. (ист. Херц.) / **крѣсти**, -ѣ (Ком.) в. *крстѣ*.
- крстит**, -ѣм (саће) несвр. *унакрстѣ ірадиѣи саће, в. іреїлијеїѣи, укрїшѣвати*.
- Ка-сѣспѣш пѣројак на рѣј, чѣла знѣ крстит ѣ љу дубѣвини ѣ љу кѣшници (Биоци).
- крѣтица** ж *їчѣлиѣа шїїѣїочина Тапа епгореа*.
- крѣбла** ж *їомѣл кромїѣра, средсїѣво за одреѣѣвање іусїїине медної расїѣвора ірїликом іравлѣѣња медовине, в. јаје*, – Ако нїје бїло јѣјета, ѣндѣ се у шѣрбет мѣтала крѣбла (Дол.).
- крѣг** м в. *сїрац*.
- крѣшка** ж **1.** *медоносна воѣка Pirus*. **2.** *їлог крушке, извор слаїїкої сока*.
дїѣлѣа ~ медоносна воѣка Pirus silvestrus.
- крѣшѣача** ж в. *крстѣашїца* (риј.).
- крѣѣње** с гл. им. од *куѣи* **4.** – Амбалѣжа од обѣлѣлї пчѣлѣ се дѣзинѣкује крѣѣњем у врѣлѣј вѣди (Цїбр.).
- крѣват**, -ѣм несвр. **1.** (кљук) в. *варїи*. **2.** (воштину) у кључалој вѣди *одѣјаїи* *восак од вошїанѣї шїроїа, в. куѣи* **2**, *їрекуѣи, іреїшѣїи, ішѣїи*; *уї. іуѣица*. **3.** (медени раствор) *їрїїремаїи медовину*. – Медѣвина се прѣѣї од вѣдѣ у кѣјѣј је прѣпрѣн вѣсак, кѣјѣ се крѣѣ и ѣдставлѣ да прѣврѣ (Цїбр.). **4.** в. *дѣзинѣкуѣи*.
- крѣга** ж *дѣа заразна обѣлѣња ічѣлиѣѣї лѣїла, в. іѣїлоѣа, ірулѣж*. – Док нїје бїло варѣлѣ, ѣмерїчкѣ крѣга је нѣїѣше нѣпадѣла чѣле (Вуч.).
- # *ѣмерїчкѣ ~ / ѣмерїчкѣ ~ , ѣпѣкѣ ~ в. ѣмерїчкѣ ірулѣж; блѣгѣ ~ , дѣмѣнѣ ~ , ѣврѣпскѣ ~ в. ѣвроїска ірулѣж; чѣлиѣнѣ / чѣлпѣ / чѣлијѣ ~*.
- крѣкулѣа** ж *ѣказ. в. луїїка*.
- кулило** с *ѣлаїїка за дубѣње дубѣница нѣїознѣїѣї обліка* (Неум, Турѣић 31).
- кунѣд** м мит. в. *саблїѣа*.
- кунїца** ж *їчѣлиѣа шїїѣїочина из іорѣдиѣе Mustelidae, куна*. – Чѣли нѣїѣше прїїѣтї опѣснѣс од кунїцѣ и мїша ка-се ѣна зѣмрнѣ, ка-стѣгнѣ јѣк мрѣз, ѣндѣ кунїца мѣре прѣї крѣз онѣ рѣпу (Биоци).
- купина** ж *медоносни жбун Rubus*.
- купит**, -ѣм / **кунїт**, -ѣм несвр. в. *сабїраїи*. – Кад дѣбро угрїје, чѣла с дрѣчѣ кунї брѣзо (До). – Ў јесѣн, кад је лїпо врїме, ѣватї нѣшѣо рѣнѣ, рѣѣ кунї нѣшѣо, јѣда свѣкѣг кунї да ѣстанѣ у живѣту (Љуб.).
- куннт**, кунїм свр. мит.; *уї. украс, уѣаїиї*.
- кура** ж мит. в. *курац; уї. ішїка*. – Јѣдна стѣрѣ бѣба, Мїруша, ѣмрла је, вїкала бї: “Нѣ чуди се чѣли мѣјѣј, / нѣ се чѣди кѣри тѣјѣј, / кѣко стрѣмо стѣјї, / стрѣмо вѣду дрѣї” (Хат.).
- курѣац**, кѣрѣа м мит. *їѣнис, маїїјско средсїѣво за одѣлѣчѣње злїх очїју од ічѣла*. – Бѣба шїїчѣ, а прѣлазници је заѣрѣѣѣѣју, а ѣна тї нїма ізѣлї: “Нѣ курац, маїїко мѣденѣ, / нѣ курац, маїїко мѣденѣ, / ѣво вї..” па ѣдмѣрї ѣд шѣкѣ дѣ лѣкта (До).
- кутија** ж в. *їиїѣло кошнициѣ*.
- # *~ за кѣд гїо дїмїлицѣ, в. коѣа*.
- куѣа** ж **1.** *їрїродно зашїїїѣн іросїѣор у кѣјем жїѣѣ ічѣлиѣѣ друшїїѣво. в. насїѣамба, стїѣїаїишїѣ, стїан*. – Ако је чѣла нѣшла сѣбї куѣу, нѣ морѣш је тї сѣѣїт, цѣба и чѣлина лѣбїѣа (Биоци). **2.** *ѣїѣшїѣчки ічѣлиѣѣ стїан, ѣѣїном у формулама за дозїѣвање рѣїѣѣа, в. дом, домак, ѣѣак; уї. мїрїс*. – Кад трѣѣѣѣ опрѣскаїу маїїѣу, чѣле ії-гѣнѣ из свѣјѣ куѣѣ (Дрѣч.). – Рѣј се сѣсїпѣ на вѣнѣнѣ врѣћу и ѣндѣ се кѣдом

угòнио у кућу (Биоци).

мѣднā ~ / мѣднā ~ (само у формулама за дозивање ројева).

кућа ж дем. (зап. Херц.) в. *ћелија*.

кућарица ж в. *узлудобар*.

кућница ж 1. *кошница у формули за дозивање ројева, в. кућа* 2. – Викали би: „У кућницу, мајко, у кућницу, мајко“, бацали би пијеска или земље да не побјегне (Глав.). 2. (зап. Херц.) в. *ћелија*.

кућат, -ам несвр. в. *куваји*.

куцанац, -нца м в. *йаљеница*.

куцат, -ам несвр. 1. *луикайи йо ројници или другом суду йриликом хвайања роја, в. куцикайи, куцкайи*. 2. в. *искуцавайи*.

куцкат, -ам несвр. дем. в. *куцайи*.

куцкат, -ам несвр. дем. в. *куцайи*. – Кад фино звйжћеш и у шикалицу куцкаш, рџ сльйећеш (Вуч.).

кучара ж *савијено сјечиво на йчеларском ножу*.

Л

лавра ж (риј.) в. *ларва*.

ладнт (се), ладим се в. *йровеййравайи (се)*. – Кад је вруће, вйдеш се челе на лѣхелу како се ладеш (Глав.).

лажнā мѣтица в. *нагри майица*. – Појавила се лажнā мѣтица, па чела самрла (Хат.).

лама ж (зап. Херц.) в. *каниа*.

ланкс-рут м в. *ланксийрой-руйи*. – Дџбар рџ за нџ пџкрије свй дџсет ланкс-рутовй оквира (До).

ланкстрот м в. *ланксийрой-руйи*.

ланкстрот-рут м *Ланксийрой-Руйова кошница (ЛР), ийи насйављаче са десей оквира, в. кошница – елерова ~, ланкс-руйи, ланксийройи, леровка, Руйова кошница, руйовка*.

ларва ж *груја развојна фаза лѣла – од йуцања јаетеа до зайварања у ћелију, в. личинка, црв 2, црв – ойворени ~, црвић*. – Мѣтица снесе јџје, ондџ око њега бџде нѣшто-ног млијѣка и развйјџ се ларва (До). – Он не може да схвџти да је свџка ларва коју је доватила варџа потпурно нѣотпурна на бџлести и скраћен јџ животнй вйјек (Поль.).

ласта ж *йицица из йородице Hirundinidae, йрождрљивац йчела*. – Ласта, кџжу, у лѣту тамџни чѣле (Дол.). – О-тйца, ласта је нџјопџснйјџ за чѣле (Ивица).

ластавица ж в. *ласйа*.

лѣгло с с. тант. 1. *йчелињи йодмладак у свим њејовим развојним фазама*. – Из трџтовског лѣгла се трџт рџћџ (Вуч.). – Йџко је новѣмбар, затворенџ лѣгла ймџ јџш дџста, али ймџ и јџја. Јѣднѣ гџдинѣ на Бџжић, фйн дан, пчѣле лѣтѣ ко да је мај мјѣсец, повѣчем ја јѣдан рам и-срединѣ, кад тамџ ко коњскџ плџча затворенџ лѣгла у сред клџбета (Поль.). 2. в. *лежење*. – Та нйје прекидала лѣгло преко зйме (Поль.). 3. *йросйор у йчелињем сйану йоууњен йчелињим йодмлайком, в. йлодишйе, уй. йрах*.

бџлеснџ / бџнџ ~ : здравџ ~ ; вџпненџстџ ~, кџменџ ~ / камѣнџ ~ *болестй коју изазива йљивица Aspergillus; затворенџ ~, пџклопњенџ ~ лѣло у фази луикѣ; з(л)рѣлџ ~, старџ ~ л. йред завршѣйком развйјџка; злџ ~, трџтовско / трџтовско / трџтинско ~ л. из*

којеј се развијају *шрушкови*; **једнодневнѝ** ~, ~ *д-дана* в. јаје – *једнодневно* ~; **јесењѝ** ~, **кѝснѝ** ~ : **прѝлетнѝ** ~, **рѝанѝ** ~ л. *залежено крајем, односно ѝочейшком сезоне*; **кѝселѝ** / **кѝселкастѝ** ~ (в.); **крѝчнѝ** ~ (в.); ~ **ѝд матицѝ**, **мѝтичнѝ** ~ 1. л. *из којеј се развијају майице*, 2. л. *које је залепа майица*; **мјѝшинастѝ** ~ (в.); **младѝ** ~ л. у *ѝочейку развијка*; **њѝговат** ~, **рѝдит на лѝглу, (х)рѝанит** ~, **чѝват** ~ *храниши и ѝријаши* л.; **ѝтворенѝ** ~ л. у *фазама јајѝта и ларве*; **рѝзбациано** ~ л. *расуѝо ѝо сађу, знак несѝособносѝи майице*; **трѝвање лѝгла** в. *ѝолапање јаја*; **чѝлињѝ** / **чѝлинскѝ** ~ л. *из којеј се лѝту радѝице*.

лѝжат, -ѝм несвр. в. *засјѝгаѝ*.

лѝжѝње с гл. им. од *лѝђ*, *извођѝње ѝчелињѝѝ ѝодмлаѝка*, в. *леѝло* 2. – Не ѝстављај чѝлу без ѝмало мѝда, јер тѝјем *ѝбѝјаш ѝѝзин ѝнстикт за лѝжѝње* (Хат.). – *ѝстављаѝ младѝ сађе у плѝдѝшту погоднѝо за лѝжѝње* (Полѝ).

лѝзѝрва ж (риј.) в. *резерва*.

леквидѝрат, **леквидѝраѝ** свр. в. *ликвидираѝ*.

лѝм м в. *ѝройолис*.

лѝпѝзање с гл. им. од *лѝѝзаѝ*.

лѝпѝзат, -ѝм несвр. в. *ѝровѝѝраваѝ* (се). – *Лѝѝти, кад је вруђе, чѝле ѝзађу пред кѝшницу и лѝпѝзају крѝлима* (Хат).

лѝпѝзѝрат, **лѝпѝзѝраѝ** несвр. в. *лѝѝзаѝ*.

лѝпѝзит, -ѝм несвр. в. *лѝѝзаѝ*.

лѝпѝр м в. *лѝѝѝр*.

лѝпѝрсат, -шѝѝм несвр. в. *ѝровѝѝраваѝ*. – *Кад је вруђина, чѝла се лѝдѝ, лѝпѝрише крѝлима* (Вуч.).

лѝпѝрица ж в. *лѝѝѝр*. – *Лѝпѝрица залѝже гѝсеницу и ѝништи сађе* (Глав.).

лѝпѝшат, -ѝм несвр. в. *ѝровѝѝраваѝ* (се).

лѝптѝр м *воѝѝани мољац у развијеној фази*, в. *лѝѝр, лѝ(ѝ)ѝрица, лѝѝара; ѝѝ. мољац*. – *Лѝптѝр гѝсеницу ствѝра* (Вуч.). – *Гѝсеница, лѝптѝр, брзо ѝништи стѝрѝ сађе* (До).

вѝликѝ ~ в. *мрѝвачка ѝлава*; **мѝлѝ** ~, **чѝлијѝ** ~ в. *мољац – воѝѝани* ~.

лѝптѝрица ж в. *лѝѝѝр*.

лѝрѝвка ж в. *ланксѝроѝ-руѝ*. – *Ў мене су прѝтежно лѝрѝвке. ѝва лѝрѝвка и ѝва јѝванѝвиђка, ѝне су нѝшто мањѝ* (Биоци).

лѝт м *крѝпање кроз ваздух*. – *По лѝту чѝла ти мѝреш оцијѝнит кѝлико је друштво јако, да ли ѝмѝ каквѝ бѝлести, да ли ѝмѝ грабежи...* (Ивица).

лѝта ж 1. в. *лѝѝо*, 1. – *Ка-чѝла дѝлази с пѝше, нѝће ѝна ѝдмѝ на лѝту, него пѝнѝ под лѝту* (До). 2. в. *ѝадало*.

лѝтара ж (Бађ.) в. *лѝѝѝр*.

лѝѝвица ж *ѝно оквира, једна од ѝанких гѝшчица од којих је скѝван оквир, в. гѝшчица, ѝѝѝрика*.

бѝчнѝ ~; **гѝрњѝ** ~ в. *саѝоноша*; **дѝнѝ** ~.

лѝѝлица ж 1. в. *лѝѝо*, 2. (зап. Херц.) в. *излѝѝница*.

лѝѝтит, -ѝм несвр. (дол. Нер., зап. Херц.) в. *лѝѝѝ*.

лѝѝт с оказ. (зап. Херц.) в. *лѝѝо*.

лѝѝо, (сјев. Херц.) / **лѝѝо**, с 1. *ѝролазни оѝѝвор на кошници, в. баца, буца, враѝа, зарез, лѝѝа, лѝѝно, лѝѝа, лѝѝѝлица, лѝѝѝло, лијѝѝо, лиѝѝо, оканце, улаз, улазиѝѝѝ*. 2. в. *враѝаѝица*. 3. в. *ѝадало*. – *Фѝно лѝѝо, падају чѝле на ѝ* (Хат.).

дѝгнут ~ в. *оѝѝорѝѝ 2*; **зѝмскѝ** ~, **тѝплѝ** ~, ~ *на топло*, л. *ѝаралелно са оквирима*; **лѝѝтнѝ** ~, (х) **лѝднѝ** ~ л. *ѝравно ѝосѝављѝно на оквиру*; **пѝмоћнѝ** ~ *друѝо* л. на кошници; **сѝзит** / **сѝжит** – *сужѝват ~ смаѝи(ва)ѝи ѝролаз ѝчѝла у кошницу*.

*прѣс на лѣту в. *йровјейтраваи* (се).

лѣто₂ с (Баћ.) в. *крило*.

лѣћ (се) лѣжем (се) несвр. *изводиши ичелињи йодмладак, в. заметиши (се), коишии (се), црвиши / црваи, зацрвиши / зацрваи, йроцрвиши*. – Ндсй чѣла прашак, пѣчала је лѣћ (Глав.). – Пдслије свакѣ йзлеженѣ генерацијѣ, саће постаје свѣ тамнијѣ, па трѣба свакѣ три-чѣтири гѣдине замијенит саће у коме се лѣже чѣла (Цибр.). – Пѣчала је мѣтица лѣћ, полагаѣт јаја (Ивица). – У мене су чѣле више пута лѣти прѣстајале лѣћ, пѣд јесѣн пѣнѣ кйша, дѣћѣ вријесак, дѣпѣт свѣ буктй, развйјѣ се (Хат.).

лѣћ, лѣжѣм / лѣгнѣм свр. в. *сјес 2*.

лѣћа ж в. *лейо*₁. – На стублини је лѣћа дшегѣна на прѣврнутѣ слѣво вѣ (Дол.). – Лѣћа се дѣље исијѣчала на латйничкѣ слѣво вѣ (Ивица).

лѣћелица ж (ист. Херц.) 1. в. *лейо*₁; 2. в. *излейилица*.

лѣћело с (Глав.) в. *лейо*₁.

дйгнут ~ в. *ошворий 2*.

лѣћес, лѣтим несвр. (ји. Херц.) в. *лѣћей*.

лѣћет, лѣтим несвр. (ист. Херц.) в. *лейиши, лѣћес*. 1. *крейшайи се кроз ваздух*.

– То је било тѣ, у Лучиндолу, вйдиѣо сам ље лѣтѣ чѣле у јѣднѣм правцу (Дол.). 2. (на извор хране) в. *сабираи*. – Овѣ је гѣдинѣ слѣбо лѣћела на вријесак (Ивица).

лйвада ж 1. в. *йаша 3*. – Иза врбѣ дѣћѣ лйвада (Вуч.). – Овѣ гѣдинѣ ништа не мѣдй, ни занѣвет, ни пѣлим, ни дрѣча ни лйвада (Дол.). 2. в. мед – *ливацки* ~. – Питѣм га: какав ти је овѣ мѣд? Кѣжѣ: лйвада (Биоци).

лйјеп м *смјеса већином двйје машерије (балѣя, иловача, брашино, йейео, креч) којом се обљѣйљују сувишни ошвори и сйојевй йокреишних дијелѣва на сшаринским кошицама, в. балѣя, брашино, йалеба, йъила, љубре, замазак, иловача, клак, креч, лйјейер, лйишло, луй, лужина, мѣлйа, йейео; уй. замазивай*. – Стублина је обљѣпљивѣна око зѣдужй лйјепом, који се мијѣсиѣо од прѣсијѣнѣг пѣпѣла, вѣдѣ и крѣвлѣ бѣлегѣ (Биоци). – “Драго је као дјечак од свѣже говеђѣ балегѣ и луга мијѣсио лйјеп којим је отац замазиваѣо дубовине” (М. Попадић. – Бреме заборѣва. <http://>).

лйјепер м (Ком.) в. *лйјей*.

лйјѣпит, лйјѣпим несвр. 1. (о пчѣлама) *зайвараиши йройолисѣм сувишне ошворѣ на кошици*. – Прѣполис је днѣ што чѣла сѣбе лйјѣпй, зѣтварѣ рѣпе на дубѣвини (Вуч.). 2. (сѣтну основу) в. *ударий*. 3. (о пчѣларима) в. *мазай*. – Отвори око зѣдужй на дубѣвини лйјѣпљени су лйјѣпом ради зѣштитѣ о-чѣлы непријѣтѣлѣ (Биоци).

лйјер м *мит. украсна биљка Lilium ѣјѣна у йчелињѣцима*. – У нашѣм пчѣлињѣку о-давнина рѣсте сѣбљйца, дѣбѣвна је чувѣркуђа, а сѣм сам сѣдиѣо лйјѣре и чѣлину лѣубйцу (Пољ.).

лйјѣска ж *медѣносни йрм Corylus avellana, в. лиска, љѣсковина*.

лйјѣтѣт, лйјѣћѣм несвр. *леййѣйи унаоколо; уй. обљѣк чѣле*.

лйјѣто₁ с (Глав.) в. *лейо*₁.

лйјѣто₂ с в. *длйјѣшо 1*. – Ймѣм ја спѣцијѣлнѣ лйјѣто за дубѣвине с кѣйим йзнѣтра порѣвнѣм шѣпљѣ дрѣво (Хат.). – Стублина се правйла ѣ-дѣба, бйла су лйјѣта код ковѣча кѣвѣна, с обљйм сѣчйвом, нѣсѣдй се јѣдно мѣтар... (Биоци).

крйвѣ ~ за дубѣвине, дѣлѣ ~, скѣблѣстѣ ~ (од уљйштѣ) *исшо*.

ликвйдйрат, ликвйдйрам свр. в. *смакнуй, леквйдирай*.

лйксйја ж в. *лукшија*.

лйм м в. *лем, йройолис*.

лймѣн м 1. *медѣносна вођка Citrus limonia medica*. 2. *лйјек йройив кречнѣо лѣла; уй. нисшайин*.

лишће од **лимѹна** *средствѹ* за *привлачење ројева*.

липа *медоносно дрво из рода Tilia*. – Наше челе идѹ горе у Бијелу гору и доносѹ мѣд са липѣ и са вријеска (Вуч.). – Окó нашег сѣла било је доста липѣ (Биоци). – Мѣдљикѣ, или сѣрѣ, како се у нас назива, обично бѹдѣ на лишћу липѣ, а у нас је липа ријѣтка (Пољ.).

липило с ик. (зап. Херц.) **1. в.** *љейило*. **2. в.** *лијей*.

липнт, **липим** несвр. ик. (зап. Херц.) **в.** *лијейиш*.

липова *ж. в. липовача (риј.)*.

~ **дубовина** *истио*.

липовача *ж (риј.) дубеница направљена од липовине, в. дубовина – липова ~, липова, липовина 2, стублина – липова ~.*

липовина *ж 1. дрво од липе, цијењен материјал за израду дубеница. 2. в. липовача (риј.).*

лиска *ж ик. (зап. Херц.) в. лијеска.*

лисњача *ж кошница с ѱокрешиним саћем у облику ормарића нейромјенљиве зајремине са ѱлодишићем у ѱриземљу и мѣдишићем у ѱорњем дијелу, в. лишњача. – Названа је лисњача јер јој се ѱквирн код прѣгледа помјерају кó липтови у књизи (Цибр.).*

лито с ик. (зап. Херц.) **в.** *ѱаша 3. у формули за дозивање ројева. – Сиди, маћи, лито ћемо брати.*

лито ик. (јз. Херц.) **в.** *леѱо*.

личинка *ж (Ком.) в. ларва.*

лишјајева трава *в. узлудобар.*

лишњача *ж в. лисњача.*

лишће од ѱраха с *в. оровина. – Дѣсѱ ми се да ми ѱстанѣ, рѣцимо, пѣт наставака које нећу користит у току лѣта и, да би ѱих заштитио од мѱлца, напуним јѣдан наставак сѹвим лишћем од ѱраха и на ѱ наслађѣм наставке с празним саћем (Пољ.).*

лѱза *ж дио ѱијеска, верѱицилни навој ѱомоћу која се ѱриѱеже гаска на врећу са раскуваном вошћинѱом или вошћинѱим ѱројѱом, в. ѱвинѱи, навој, чекрк.*

лѱмит, -ѱм (саће) несвр. **в.** *резѱи*.

лѱпац, **лѱнца** м (сјев. Херц.) **в.** *ћуѱ.*

зѣмјанѱ ~, ~ од **зѣмјѣ** *истио*.

лѱнѱв / **лѱпѱв** -ова м *в. ѱућѱица.*

лѱбања *ж мит. косѱур коњске, волујске или овнујске ѱлаве у ѱчелишњаку на ѱтакнуѱи на моѱку збој урока, в. ѱлава 3, коњска ѱлава, косѱи, косѱур 1.*

кѱњска ~; ~ од **вѱла**; ~ од **кѱња**.

лѱг м **1. в.** *лијей*. **2. средствѱ** за *уѱврћивање ѱоријекла ѱућѱица.*

~ **ѱткуван** у **води** *в. лукиѱја.*

лѱжина *ж 1. в. лијей. 2. в. лукиѱја.*

лѱк м *ѱоврѱна биљка Allium.*

бијелѱ ~ **1. средствѱ** којим се *изједначава мирис грушѱава која се сѱајају, в. млаћеница; 2. лијек за кречно лејло; црвени* ~ *средствѱ* за *ублажавање бола од ѱчелишњеѱ убода.*

Лѱка м *име ѱч. грушѱава настѱалоѱ ројењем на Лучиндан. – бма слѱчајѣва да се рѱѣ на Лѱчин дан и јѱстала жѱва, и идѹћѣ гѱдинѣ каже: “Дажте маѱо из Лѱкѣ!” (Коњ.). – Кад би се рѱјила на Лѱчин дан, ѱнда би је Лѱком назвали (Хат.). – Мѱј*

ђед једну дубовину зове Лука, а мени то чудно, па га приупитам. "Мој сине", каже, "рђила се о Лучину дану чела и она је скупила рану и преживјела до наредне године и ту дубовину смо назвали Лука" (Ивица).

луксија ж в. *лукишија*.

лукшија ж *средство за дезинфекцију кошница, в. ликсија, луг – ~ ошкучан у води, лужина, луксија*.

лула ж 1. в. *ћелија*. – Виша је лула ће се трут леже од луле ће се радилица леже (Вуч.). – Једне године су ме насáдили, дали ми сáтне основе у којим је било парафина, а било вруће, па се саће отопило и покварило се онé луле, лулице (До). 2. в. *маиичњак* (јуж. Херц., дол. Нер.). – Ја сам једном из дубовине специјалним ножем дйзб-нэ луле (Биоци). 3. в. *димлица-лула*. 4. *обична лула којом се умирују ичеле гуванским димом ирилицом мањих интјервенција у кошници*.

~ *дд матице в. маиичњак; ~ о-трүтинё, трүтовскá ~ / трүтовскá ~ в. ћелија – ируиовска ~; ~ о-челá, челијá / челина / челињá / челинскá ~ радиличка ћелија*.

лулица ж (ист. Херц., дол. Нер.) в. *ћелија*. – У старом саћу су лулице суже-не, иж њи се леже ситна, неквалитетна чела (Хат.). – Кад изађё легло, оно оставља дпну у оној својој лулици (До). – Ка-су пчеле прерáдиле тај мед и пчеле да печете лулице, нешто је тај мйрис (Пољ.).

~ *о-челá радиличка ћелија*.

луталница ж в. *иуђица*.

лутка ж *ирећа развојна фаза ичелињеи иодмлатика, в. легло – зайворено ~, иоклољено ~*.

лүцёрка ж *медоносна култура Medicago sativa*.

Љ

љанйк, -йка м (јн. Херц.) в. *челињак*. – Допричйвало се да је ту бйло љанйк и ту ймá један велики камён, удубљење, каменица су зваи и ту су биле челе (Глав.). – У љанйку су људи највише сáдили челину љубицу (Дол.). – Све те пчеле је нашб у шуми и тако је створио љанйк (Пољ.).

Љанйк м *веома чест микроиоиним у источној Херцејовини*.

Љанйште с *микроиоиним у околини Требиња (ОП САНУ XIX-XX, 595)*.

љенáк, -áка м (јз. Херц.) в. *челињак*.

љенак, љепка м в. *иройолис*. – Швабо је стављб чёлу у стаклену кошницу, али она ймá свој љепак, ко смóла неká, толикó је он јáк кад залијепи поклопац па га отвориш, пукне ко плашљивац (Биоци).

љепило с (ист. Херц.) в. *иройолис*.

љёсковина ж *медоносно ирмље, в. лијеска*.

љуба ж *маиица или ичела, хийокористйик којим се у формулама умољава рој да не иобјеине, в. љубав, мајка медена, мајчица*.

љубав ж в. *љуба*. – Да јој не би урёкли чёле, дёрё се баба : "За љубав, мајко меденá, у кућицу, мајко меденá" (До).

љубиђица ж (Мусл. у дол. Нер., риј.) в. *љубица*.

љубица / **љубица** (риј.) / **љубица** (риј.) ж *биљка Melissa officinalis, чијим се мирисом иривлаче ројеве, в. маиичњак 3, челинска ирава*. – Мázали би рóјницу оном челином љубицом (Глав.). – Љубица ймá јáк мйрис, чёла йде нá тá мйрис (Драч.).

бијелā челија ~ мегоносна биљка; ~ за шикāње, мātичнā ~, о-челā ~, ћелија ~ / ћелинā ~ / ћелнā ~ / челија ~ / челина ~ / челинскā ~ / челинā ~ / челнā ~ / челнā ~ *Melissa officinalis*; трљат ~ / трт ~ – натрљат ~ / натрт ~ / протрљат ~ / протрт ~ / растрљат љубицу / љубицѓм њечийи сѓабљике миришљаве биљке на ѓосуди у коју се хаѓа рој; црвенā челија ~ мегоносна биљка.

љубичица (риј.) / љубичица (риј.) ж в. љубица.

љуснура ж оказ. в. кошуљица. – Сваки пут ка-се излѣже чѣла, ѓ воску ѓстаје ѓнā љуспура (Дол.).

М

мāзāње с гл. им. од *мазати*.

мāзат, мāжѓм несвр. 1. (о пчелару) *зāиварийи љейљивом смјесом нейѓйребне ѓйворе на сѓаринској кошници, в. лијейий 3. 2. шрљайи ројницу или кошницу миришљавом ѓравом ради ѓривлачења роја. – Мāзали би шикалицу свāки другѓ-трѣй дāн челинѓм љубицѓм (Дол.).*

мāјка / мāјка ж 1. в. љуба. 2. в. сѓарка.

~ мѣденā в. љуба.

✻вратит се – врāпат се на мāјку в. врайийи се – враћийи се на бабу..

мāјскā / мāјскā бѓлѣс ѓчелинā ѓоленска ѓоксикоза, в. врѓѓлавица. – У пчелā обѓлѣлѓх од мāјскѣ бѓлести пѓвећāн је зāдак (Цибр).

мāјјнна дѓушица (Мусл. у дол. Нер.) в. мајчина дѓушица.

мāјчина дѓушица мегоносна биљка *Thymus serpyllum*, в. босиљак – *дивљи ~; уй. ива.*

мāјчица ж в. љуба. – «Ѓ кућицу, мāјчице; ѓ кућицу, мāјчице!» – викали би ка-се чѣла рѓјй (Хат.).

мāказе, мāкāзā ж мн. мит. (Баћ.) *средсѓиво за ѓдбијање ѓућица, сѓављане ѓред улаз у кошницу, в. ножице.*

мāлиина ж мегоносни жбун *Rubus idaeus*. – ѓд малинѣ се чѣла лѓјѣпо пѓмогнѣ, чѓдан је њѣзин мѣд, фѓн, пѓтак (Вуч.).

мāна ж арх. (ји. Херц.) в. медљика.

мāрва ж в. чѣла 4.

марлѣјисāн -а -о в. зāйѣчаћен.

~ мѣд; ~ сāt / сāt, ~ саће.

марлѣјисат, -шѓм несвр. в. мухурлѣјисаѓи, ѓечайийи.

мāска (Баћ.) / мāска (Ком.) ж в. кайа 1.

чѣлāрскā ~ исѓо.

маслāчак, -чка / маслāчак, -чка м мегоносна биљка *Taraxacum officinale*, в. *маслачац*. – Иза дрѓјѣна ѓндā дѓћѣ маслāчак, ѓн је добар и за салātu (До).

маслāчац, -чца м в. *маслачак*. – Ѓ нās чѣле у прѓлѣће прѓвѓ ѓдѓ на бѣар, па на маслāчац, ѓнй црвенй (Хат.).

мāтица ж 1. ѓчелинā женка са развијеним ѓенейским ѓрāнима, в. ѓлава 4, *домаћин*, љуба, ма^тца, меда, сѓарийина. – Јѣдан је домаћин ѓ кући и јѣдна је мāтица у кошници (Дол.). – Ако није млада мāтица, онда чѣлѣ нѣмā нѓкад (Вуч.). – Рѓјѣвā мāтица је кāдра да снѣсѣ и пѓ дѓвије ѓ пѓ хѓљаде јāјā нā дāн (Цибр.). – Стārā мāтица ѓде с рѓјѣм (Глав.). – Зā двā-трй дāна, ѓдѣм у чѣлинāк да вѓдѓм штā је с мāтицама: у прѓвѓ кошници стārā мāтица ѓплоћѣна, лѣже, ѓ другѓј мāтица ѓплоћѣна, а у трѣћѓј

неоплођена (Ивица). 2. в. *сїарка* арх.

блѣсавā ~, *їзрођенā* ~, *лудā* ~ м. која у *исїу* ћелију *їолаже* *їо* више јаја, већином *їруїшовских*; *дāt / дōдат* – додāvат *мātицу*, *мијѣњат / мињат* *мātицу*, *промијѣннт / промињит* *мātицу* *замјѣњиваїи сїару* и *неквалиїейїну* *младом* и *квалиїейїном* *маїицѣм*; *дōзрелā* ~, *стārā* ~ м. *излежена* *їрейшодне* *їодине* или *їрије* *младе* *маїице*; *їспрāvїā* ~ м. *без* *їїелесних* или *функционалних* *недосїїаїака*; *їāловā* ~, *нѣплоднā* ~ м. *несїособна* за *лежење*, *крāшкā* ~ м. *крањске* *расе*; *лāжнā* ~ в. *нагри* *маїица*; ~ у *ћѣвојачкѣм* *стāњу*, *неопārенā* ~, *неоплођенā* ~ : *опārенā* ~, *оплођенā* ~, *плōднā* ~ м. која (ни)је *сїарена* са *їруїшѣм*; *млādā* ~ м. *излежена* у *їекућѣј* *сезони*; ~ *їнвалїд*, *нѣполетнā* ~, *оштећенā* ~, *сакатā* ~ м. са *ошїећеним* *неким* *орїаном* за *креїшање*; *проїзвес* – *проїзводїт* *мātицу*; *рѣзѣрвнā* ~ / *рѣзѣрвѣ* ~ / *рѣзѣрва* *мātицѣ* в. *резервна* *маїица*; *рѣјевскā* ~ / *рѣјевā* ~ м. *излежена* *їриликѣм* *їриродної* *ројења*; *смāкнут* *мātицу*, *ўбит* *мātицу* *униїиїїїїї* *неквалиїейїну* или *сувиїну* *маїицу*.

**врātит се* – *врāњат се* *нā* *мātицу* (о *роју*), в. *враїиїї се* – *враїаїї се* на *бабу*..

мātићнāк м (Мусл. у дол. Нер.) в. *маїицнāк*.

мātицнā *љубица* в. *љубица* 1.

мātицнā *рѣшетка* (риј.) в. *решѣїка*.

мātицнї *кāфез* в. *кавез*. – *Мātицнїх* *кāфѣзā* *їмā* *рāзнїје** *облїкā* и од *рāзнїје** *материјālā* (Цибр.).

мātицнāк м 1. *велика* *ћелија* у којој се *леже* *маїица*, в. *жир*, *лула* 2, *їрирасїїак* 1, *сїса*. – *Пнāше* *мѣне* *казїват* да *проїзводїм* *мātице*: *ўзми* *лѣтвицу* *мālў*, па *мѣтнї* по *срѣ* *лѣгла* *тў* *лѣтвицу*, а да је *млādѣ* *лѣгло*, *јаја* да *су*, и *їдндā* *свāкā* *прāvї* *про-ногā* *штапїћа* *мātицнāк* и *їдндā* *мātицā* *їзаћѣ* *чўдо* *јѣдно* (Вуч.). – *Кад* је *мātицнāк* *кѣ* *сїса*, то је *дѣбар* *мātицнāк* (Дол.). 2. в. *нуклеус*. 3. в. *љубица* (риј.).

залѣжен ~, *пўн* ~: *незалѣжен* ~, *прāзан* ~; *зātворен* ~ : *отворен* ~; *з(д)рїо* ~ м. *из* *коїа* *ће* се *ускоро* *излѣї* *маїица*; *кїдāње* *мātицнāкā*, *кїдāt* ~, *откинут* ~, *одрезат* ~ *одсїїранїїи* *нѣїоїїребан* м.

мā'ца ж (Баћ. Брест.) в. *маїица* 1.

мāћа / *мāћа* ж *биљна* *їљивична* *болесїї* која *обусїавља* *лучење* *некїїара* и *медљике*, в. *медич* 2, *їламењача*, *їноња*. – *Чїм* *мало* *кїшѣ* *пāнѣ*, *ѣто* *мāћѣ*, *прѣкинѣ* се *пāша* *скрѣз* (Ивица). – *Рāнїјѣ* *су* *биле* *рѣдне* *гѣдине*, *нїје* *било* *нѣкїје* *отрѣвā* и *мāћа* *ко* *дāнас* (Биоци).

*«*Пāла* *мāћа* *нѣдāћа*», *кāжѣ* се (Корит.).

мāховина ж в. *їаучина*.

мāцин *рѣп* в. *руњевац*.

мāчковина ж *медоносна* *биљка*.

мāша ж мит. *ваїцрāљ* *који* се *сїавља* на *кошнїце* *ради* *зашїиїїїе* *їчела* *од* *злїх* *сила*.

мāшїна ж 1. (Селъ.) в. *врѣцāлка*. – *Стāновали* *смо* у *Стѣцу*, а *чѣле* *су* *нам* *биле* на *сѣлу*, *тāмо* *смо* *ў* *стārѣј* *кўћи* *држали* *кѣшнїце* и *мāшїну* и *свѣ* *остāлѣ* (До). 2. в. *їреса* 1.

~ за *сāће* *савремени* *урећāj* за *їроїзводњу* *сāїнїх* *основа*; ~ за *фрїцāње* (ист. Херц.) в. *врѣцāлка*.

мāшїце, *мāшїцā* ж мн. *метāлна* *иїїиїїāлка*, *їриручно* *средсїиво* за *одвајање* *воска* *од* *вошїиїне*. – *Јѣдан* *мāшїцама* *држї* *врѣлу* *врѣћу*, а *дрўгї* је *мāшїцама* *зāvїјā*. *Тāкѣ* се *мўчило* *прїје*, *брѣз* *прѣсѣ*, *брѣз* *їчѣга* (Дол.).

мѐд, мѐда м 1. *йчелиња храна и йчеларски йпроизвод*. – Свй мѐдови из Ёрцеговинѐ су добри и чисти (Хат.). – Мѐј мѐд из стублинѐ је йшѐ за лијѐка у Ёрцег Нѐвй (Биоци). – Тај йзврцани мѐд бй'о је ма'ло гѐркас за рѐзлику о-другѐх нѐшйх мѐдѐва, али је ймѐ прйјѐтан уѓус (Пољ.). 2. *в. уљевица*. – Кад чѐла дѐнесе мѐд у кошницу, ѓн је жѐтак, кѐплѐ из нѐгнутог рѐма кѐ вѐда (Дол.). Пошто су пчѐле унйјѐле у кѐшнице знѐчѐјну количину тѐг мѐда, а рачунао сам да ће ймат нѐпријѐтан уѓус (Пољ. *в. Текштови*). 3. *воћни сок*. – Нѐ мореш о-чѐла нйједну смѐкву уѓрат, йж њи свѐ кѐплѐ мѐд, па чѐле навѐлиле (Драч).

бѐгремов ~ *в. бајремовац*; бѐсанскй ~ *м. из Босне (ливадски, шумски)*; брѐјанскй ~ *м. из брѐга*; вѐренй / вѐренй / вѐренй ~, грйјѐнй ~, кѓвѐнй / кѓхѐнй ~, прокувѐнй / прѐкухѐнй ~, тѐпленй / тѐпјенй ~ *м. одвојен од вошййине тријањем*; вйдовскй / вйдовданскй ~ *в. вйдовшйяк*; вријѐсков / врѐсков / вријсков / вријсков ~ *в. вријесковац*; врѐцѐнй / врѐцѐнй / врѐцѐнй / фрѐцѐнй / фрѐцѐнй ~ *м. исцйресен из саѐа йомоћу врѐцѐлке*; Гѐспојин ~, јѐсењй ~, мйјѐљскй ~ *јесењи м.*; дѐтелинскй / дйтелинскй / ђѐтелинскй ~ *м. од гјѐйѐлине*; дрѐчин ~ *м. од граче 1, 2*; дрвѐнй ~, шѓмскй ~ *м. од шумској дрвѐћа*; зѐбулѐн ~, заливен ~, запѐчаћен / запѐчећен ~, зѐтворен ~, з(д)рйѐ / зрѐѐ ~, марлѐјисѐн / мурлѐјисѐн / мухурлѐјисѐн ~, пѐклопљен ~, прѐраћен ~ : зѐлен ~, млѐд ~, нѐзабулѐн ~, незапѐчаћен / незапѐчећен ~, нѐз(д)рйѐѐ ~, немарлѐјисѐн / немурлѐјисѐн / немухурлѐјисѐн ~, непѐклопљен ~, ѓтворен ~ *в. мед 1, односно мед 2*; йлйнскй / йлиндапскй / йлйндѐнскй ~, ~ йлйнштѐк / йлйнштѐк *м. изваћен на Илйндан*; кѐдулѐн / кѐдујин / кѐдујскй, пѐлимов / пѐлинов ~ *в. йѐлимовац*; кѐстѐнов ~, кѐшѐанов ~ *м. од кѐстѐна*; лйвацкй ~ *м. сакуйљен са ливаѐе*; ~ лйпов / лйпскй ~ *м. од лйје*; лѐковит ~; ~ за лйјѐка / ~ за лйјѐк *м. намијѐнен за лйјѐчење*; ~ у саћу / у саћу / у сѐту / у сѐту *м. који се једе са саћем*; мѐдљиков ~, сѐров / сѐрнй / сѐринѐй ~ *в. мѐдљиковац*; млѐдй ~ с вѐском ушећерен *мед у младом саћу, цйјењена йосласцйица*; мѓљѐпй ~, невѐрепй ~, нѐкувѐнй ~, тйјѐштѐнй / тйјѐштѐнй ~, цйјѐћенй / цйјѐћенй / цйјѐћенй ~ *м. исцйјећен из саѐа йод йришйиском на обичној шѐмйѐрацйури*; пѐтровскй ~ *м. изваћен на Пѐйтровдан*; планинскй ~ *м. из йланине*; пѐмијѐшѐнй ~ *м. са разних мѐдоносних бйљѐка, йѐлифлорни м.*; сйкавичин ~ *м. од сјѐкавице*; спѐсовскй ~ *м. изваћен на Сйасовдан*; ђѐтнй ~ *м. од некйѐара*; укрѓћенй ~, ус(т)ријѐшѐнй ~, ушећеренй ~ *м. који је очѐрснуо*; (х)умнй ~ *м. из хумнине, из јужних крајѐва*; чйстй ~ *м. од једне мѐдоносне бйљѐке, монофлорни м.*

*о мѐду рѐдит, а прѐсте не облызѐт... *окорисцйишй се обавѐјајућй йѐвјерену функцију*; слѐдак кѐ мѐд, слѐћй ѓд меда; у мѐду мѐд *ако се йчѐлама осцйѐви довољно меда за њихову исхрану, њѐѐв йринос бйће обилан*; (у)пѐла му сѐкира (кашика) у мѐд *изненадан добйшѐк*.

мѐдѐр (јз. Херц.) / мѐдѐр (си. Херц.) м 1. *йчелар коме је цйљ шйшѐ већй добйшѐк од йчѐла, в. мѐдоња, слѐйкојуз, чѐлац*. – Мѐдѐр глѐдѐ да йзвѐдй штѐ вйше мѐда, а зѐ чѐле нѐ мѐрй (До). – У чѐларѐ је тѓп нож, а у мѐдѐрѐ је ѓштар нѐж (Корит.). 2. *йчелар добар йпроизвођѐч меда (риј.)*. 3. *в. мѐдѐра*.

Мѐдѐр м *йрезиме у Појову*.

мѐдѐра ж *йчелињѐ друшйтво склоно јѐчем сакуйљѐњу меда, в. мѐдар 3, мѐдѐрица 1, мѐдоња 1, радйлица 2, чѐла – радна ~, радуља 2*.

мѐдѐрица ж 1. *в. мѐдѐра*. – Та чѐла прѐвй кѐнтра саће, не мѐгу се више сѐтит кѐко се звѐла, тѐ је нѐјбољѐ мѐдѐрица (Хат.). 2. (ји. Херц.) *йчѐла радйлица која доноси уљевицу*. – Мѐдѐрице йдѓ у пашу и кѓпѐ мѐд (Дол.).

мѐдвид м *ик. (зап. Херц.) в. мѐћед 1*.

мѐдвич м (зап. Херц., риј.) *в. мѐдич*.

мѐденй / мѐденй (риј.) -ѐ -ѐ *који се односи на слѐйкйше сйрављѐне с мѐдом*.

мѣдени пѣкмез *йосласѣица од укуваної мѣденої расѣвора*. – Муслимани су правили мѣдени пѣкмез од слаткѣ водѣ у којој је испирана воштина (До).

мѣдењак, -ака м *суви колачић замѣшен с мѣдом, в. колач 2, колач – мѣдени* ~. – Жѣне су правиле мѣдењаке, ђѣца су то радо јѣла (Дол.).

мѣдѣње с гл. им. од *мѣдиѣ*. – У Попову пољу је било нешто бoљѣ мѣдѣње пѣли-ма него у нас ође (Вуч.).

мѣднт, -йм несвр. **1.** *лучиѣи некѣтар или мѣдѣику, в. ѣагаѣ на (извор хране)*. – У мојој младости су лековите траве мѣдиле и чѣле добро радиле (Вуч.). – Нѣшта ове годинѣ нѣје мѣдило (Дол.). – Ако нѣје мѣдило прoљѣће, мѣдила је јѣсен, а ове годинѣ ни једно ни другo. Катастрофа! (Биоци). **2.** *в. сабираѣ (риј.)*.

мѣдић м (дол. Нер.) *в. мѣдич*.

трoват ~ (о мѣдоносном биљу) *оболијеваѣи од маће*.

мѣдич м **1.** *в. мѣдѣика*. – Знаѣм, за мога живота само да је два-три пута клѣн или пѣр излучио мало мѣдича. Неко вели мѣдич неко сѣра. Нѣје то ко што је прије било, како су причали старѣи (Ивица). **2.** *в. маћа (сјев. Херц., дол. Нер. риј.)*. – Мѣдич панѣ на дрво, али нѣје за чѣле, не знаѣм... (До).

мѣдиште / **мѣдиште** / **мѣдиште** с *дио ѣијѣла кошнице, настѣвак, у који се смѣшиѣа мѣд, в. мѣдише*. – Прво смо радили с југословѣнкама, онда смо ѣмали мѣдиште у југословѣнки, а плoдиште у јовановићки, она је виша од југословѣнкѣ (Дол.). – Кад заимљујемо чѣле, обично им скидамо мѣдишта (Биоци).

дѣгнут – **дѣзат** ~, **скинут** – **скидат** ~ : **мѣгнут** – **мѣтат** / **мѣтат** ~, **стѣвнт** / **пo-ставит** – **стѣвљат** / **стѣвјат** ~ *огузеѣи, односно годѣи мѣдише на кошницу настѣвљачу*.

мѣдише с (Баѣ., Румб.) *в. мѣдише*.

мѣдѣика ж **1.** *слаѣки сок који ѣчѣле сакуѣљају са лишѣа неких биљних врѣѣа и ѣперађују у мѣд, в. мана, мѣдна роса, мѣд(в)ич, мѣдун, сѣра*. – Чѣла лѣти с лишѣа скуплѣа мѣдѣику, прије би рекли: пала сѣра (Хат.). **2.** *в. мѣдѣиковац*.

мѣдѣиков -а -о *који се односи на мѣдѣику, в. сѣриѣи, сѣрни, сѣров*.

~ **мѣд** *в. мѣдѣиковац*.

мѣдѣиковац, -oвца м (риј.) *мѣд од мѣдѣике, в. мѣд – мѣдѣиков ~, сѣров ~*. – На мѣдѣиковцу се не смију заимит пѣле јер је тѣшко пробављив (Цибр.).

мѣдна плoдча *оказ. ист. (Хут.) камена ѣреса за исѣишкѣвање мѣда из саћа*.

мѣдни / **мѣдни** (риј.) -ѣ -o *који се односи на ѣчѣлињу храну, ѣчѣлиње ѣрађевине и сѣанове, на ѣчеларски ѣрибор*.

мѣдовина ж **1.** *алкохолно ѣиће од мѣда, в. мѣдово вино, мусхѣлез, шербѣѣи 2*. – Правито сам и мѣдовину: узѣм око пѣт кѣла мѣда и додам пѣтнѣс литѣра водѣ и то се фѣно прокува па се процѣдѣи и успѣ у бачву да oстојѣ ко вино, и бѣдѣ пиће – не треба ти причат (Вуч.). **2.** *безалкохолни најѣѣиѣак од мѣда, в. шербѣѣи 1*.

мѣдовњача ж *жѣстиоко алкохолно ѣиће сѣрављено од мѣда*. – Ми смо пѣкли ракију мѣдовњачу. Узаврѣ ѣсто ко грoжђе, прѣврѣ свѣ (Дол.).

ракија ~ *исто*.

мѣдово вино *в. мѣдовина 1*. – Прије су правили мѣдовину, мѣдово вино – тако су га звѣли кад прѣврѣ (Хат.).

мѣднос м *в. ѣаша 1*.

мѣдносан / **мѣдносан** -сна -сно *боѣѣи ѣчѣлиѣим храѣивим сировинама*. – Прије је билѣ било знѣтно више мѣдоносно него данас, стока га је ѣубрила (Ивица).

мѣдоноша / **мѣдоноша** ж *биљка извор некѣтѣра и цѣвѣјної ѣрашка*.

мѣдоња м **1.** *љубишељ мѣда, в. мѣдар 1*. **2.** *в. мѣгара (риј.)*.

мѣдун м (јуж. руб Херц. риј.) **1.** *в. мѣдѣика*. **2.** *в. мѣдѣиковац*.

мѣд у **саћу** /~ у **саћу** /~ у **саџу** /~ у **саџу** *неодвојен мѣд од младог саћа, омиљена њосластѣица добијана из сѣларинских кошница. — Једна жена трајжѣ двѣ кила мѣда у саћу, а сад нѣмѣ мѣда у саћу, него с рама ѣсећ (Биоци).*

мѣђед м **1.** *месар Ursus, који оѣима мѣд од ѣчела, в. мѣдвид. — Снѣмали су како мѣђед кôпѣ чѣле (До). 2. в. мрѣвачка ѣлава.*

мѣлем м *народни лијек сѣрављен на бази воска, в. мѣхлем. — Ђд воска су се прѣвили нѣкѣ мѣлеми (Вуч.). — Вòсак се употребљавò и за мѣлем за сѣржотине (Хат.).*

~ за **лѣшѣје**; ~ за **посѣкотине**; ~ за **сѣржотине**; ~ за **ране**.

мѣлта ж в. *лијѣй (риј.).*

мѣнђели, **мѣнђелѣ** м мн. (Румб.) в. *шоркула.*

мѣсѣр, **мѣсѣра** м в. *ројилица.*

мѣтат, **мѣћем** несв. према *мѣшнуѣй*. — Јѣ сам мѣтò нѣставак од òвѣ кòшницѣ нѣ дабланк и ка-сам изврцò, вѣгò сам, четѣрес ѣ осам килѣ мѣда (Биоци).

мѣтвица ж *медоносна биљка Mentha, в. босиљак — бијели ~, коњски ~, нана, челњак 2. — Пòд јесѣн чѣла нѣшто нòсѣ и с мѣтвицѣ (Хат.). — Ако нам òвѣ гòдинѣ мѣтвица нѣ спѣси чѣле, прòпале су (Корит.).*

мѣтнут, -нѣм в. *сѣлавѣй 1. — Јучѣ сам мѣтну*ò-нѣ нѣставак и већ чѣле ѣзлазѣ гòре (Вуч.).*

~ **зѣдуж** в. *задужѣй.*

мѣхлем м (Мусл., риј.) в. *мелем.*

мѣј, **мѣја** м ик. (зап. Херц.) в. *мијех.*

мѣје, **мѣја** м (ист. Херц.) в. *мијех.*

мијѣњање мѣтицѣ глаг. им. од *мијѣнаѣй 1; уѣ. нисѣаѣин.*

мијѣњат, **мијѣња́м** несвр. **1.** (матицу) *замѣњиваѣи сѣару и неквалиѣѣѣйну младом и квалиѣѣѣйном мѣициом, в. измѣњиваѣй 1, ѣромѣјѣнѣй 1, ѣроминѣй 1. — Јѣ свѣкѣ гòдинѣ мијѣња́м мѣтице (Цибр.). 2. (саће, восак) одузимаѣи из кошница сѣаро саће како би ѣчеле изѣрадиле младо саће, в. измѣњиваѣй, мињаѣй 2, ѣреобућ, ѣромѣјѣнѣй 2. — Свѣкѣ трѣћѣ гòдинѣ вòсак трѣбѣ мијѣњат, поцрнѣ ко кѣтран, трѣбѣ га мијѣњат (Биоци). — Мѣни су *нѣ мѣње стублине са јѣднѣм крстима бѣле прихва-тљивѣјѣ јер си у њима мòгò мијѣњат свѣ саће (Пољ.).*

мијѣх м в. *миј, мије 1. дио димилице за уѣискивање ваздуха, в. виѣањ 1. 2. в. димилица. 3. в. мјѣшина 2.*

миљет, **миљѣм** несвр. (ист. Херц.) *крѣѣѣѣи се ѣо чврстѣој ѣовршини.*

миња́т, **миња́м** несвр. ик. (зап. Херц.) в. *мијѣнаѣй 1, 2.*

мир м в. *мирис. — У лѣанѣку је саћена чѣлина лѣубица, òна је мирѣсала, ѣмала њѣзин ми́р који је привлѣчиò и смири́вò чѣлу (Дол.).*

мирѣс м *осѣјањ ѣо којем се ѣреѣознају ѣчеле из различѣѣѣѣѣ ѣчелињѣх груш-ѣава, в. мир. — Мòжда је кѣпљенѣ мѣтицу нѣко дòфатиò рѣкòм, па òна дòбила нѣкѣ ми́рѣс, òндѣ чѣла нѣће да је прѣмѣ, нѣго је ўбије (Корит.). — Свѣкѣ чѣла ѣмѣ свòј ми́рѣс, по мирѣсу се òне пòзнају (До). — «'Усвој домак, мајко! / На лѣубицу, мајко! / На мирис, мајко! / Сјела ја, сјела ти, мајко! / Медна кућа, мајко! / У свој домак, мајко!» — шиче Томана пчеле» (М. Попадић, Криво Глагоље. — Сарајево 1974).*

миш м *ѣчелиња шѣѣѣѣѣина из ѣододице Muridae. — Миш ўлѣзѣ током зѣмѣ у кошницу и чѣла га ўбије и òблијѣпѣ својѣм прòполисом (Ивица). — Сўжимо лѣћу да миш нѣ мòре ўѣћ (Вуч.).*

мїшїј кукѹруз медуносна биљка.

мїшобранка ж в. *врайшица*.

мјешина ж 1. *мијех који је служио за самооткање меда, в. мијех 3.* 2. *препарана бравља кожа у којој је држан и транспортован мед.* — Мед је прије држан у мјешинама, кацама, ћуповима (Хат.).

мјешинастѳ лѳгло вирусна ичелиња болест која се развија по зашварању ћелија; уи. *хлорфеникол*.

младѳ ж ичелиње *грушїво настало овојодињим ројењем* (риј).

младунац, -нца м (Столац) в. *прејенац*.

млаћеница ж *кисели најтїишак од обраној млијека, средстїво за сїајање ичелињих грушїшава, в. лук — били ~, млијеко 2, ракија — лозова ~, лоза ~.*

млијѳко с 1. в. *млијеч.* — Матица снѳсе јѳје, ѳндѳ око њѳга бѳдѳ нѳшто ѳног млијѳка и развїјѳ се лѳрва (До). 2. *средстїво за сасїављање ројева.* — Кад би сѳстављали више пѳројѳка у јѳдну дубѳвину, прскали би ѳи млијѳком и шећером да се нѳ би исклале, већїноѳ сѳмо млијѳком (Глав.).

млијѳч м ж *излучевина млијечних жлијезда младих ичела радилїца којом оне хране ичелињи ѳодмлацак, као и матїцу тїоком њѳној чїшѳавој живѳиѳа, в. млијѳко 1, млијѳчак, млијѳчац.* — Млијѳч, то је спѳцијѳлна хрѳна, с млијѳчом чѳле матїцу хрѳнѳ (Дол.). — Отац ми је прїчѳ да је чѳлињї млијѳч дѳбар за жївце (Глав.). — Ја нијѳсам вѳдиѳо ни прѳ ни матїчїнѳ млијѳч, јер је тѳ кѳмпликовѳно (Глав.). — Чѳтвртї дѳн вѳдї онѳ млијѳч (Вуч.). — Знѳм за матїцу да је рѳнѳ с ѳноѳ млијѳчи (Ивица).

мѳгїчнѳ ~, чѳлињї ~ ишїо (риј.).

млијѳчак, -чка м в. *млијѳч.*

млијѳчац, -чца м в. *млијѳч.*

млијѳчер из смѳкова лїста м *средстїво за ублажавање бола од ичелињеї убода.* — Кад ме јѳко забѳлї чѳлин ујѳд, јѳ-нѳ мјѳсто нѳмажѳм млијѳчером и-смѳкова лїста, ѳдмѳ ми лѳкнѳ (Дол.).

мѳдрѳ гѳлицѳ *средстїво чїјим се расївором дезинѳкују кошїнице.*

мѳдрѳ сїкавица ик. (зап. Херц.) *медуносна биљка.*

мѳљ м (сјев. Херц.) в. *мѳљац.*

мѳљац, мѳљца м *вошїтани мѳљац, двїје врстїе лейшїра (Galleria mellonella и Achroia grisella) који унишїтавају слабија ичелиња грушїшѳа и резервно сѳће, в. гѳсѳеница, лей(шї)ир, лей(шї)ирїца, мѳљ, муљац.* — Сѳће унишїтѳвѳ мѳљац, од лептїрицѳ се стѳвѳрѳ мѳљац, гѳсѳеница (Дол.). — Нїје тад бїло нѳкије болѳстї, само је гѳсѳеница, ѳнї мѳљац, нѳпадала вѳсѳк (Биѳци).

вѳштѳнї / воштѳнї ~, вѳскѳв ~ ишїо.

мѳсѳр м (ји. Херц.) в. *їроз.* — ѳбјесїѳ се мѳсѳр ѳ-грѳну, трѳбѳ га ушїкат (Глав.).

мрѳв м *инсекѳи из ѳорѳдице Formicidae, ичелиња шїшїѳочїна.* — Мрѳви улазѳ у кѳшїницу по мѳд, али нијѳсу ѳпѳсни (Вуч.).

мрѳвак, -вка м *медуносна биљка.*

мрѳвињѳк, -ѳка м *медуносна биљка.*

мрѳжа ж 1. (ист. Херц.) в. *каїа 1.* 2. в. *венїшїлѳција 2.*

~ венїшїлѳције в. мрѳжа 2.

мрѳжица ж в. *венїшїлѳција 2.*

мрѳзнут се, -нѳм се несвр. (Ком., Коњ.) в. *шећерїи се.*

мрїјѳт, мрѳм (ѳ пчѳлама) несвр. *їубїишї живѳишї, в. ишїушї, умїраї.* — Сѳвѳѳ

недаћа ударила на челе па мрѹ (Драч).

мрѹт, мрѹм несвр. ик. (зап. Херц.) *в. ѿнуѹт*.

мртвачкѹ глава *лейшир* *Acherontia atropos*, *који сше мед и убија ѿчеле*, *в. лептир* – *велики* ~. – Лептир мртвачкѹ глава ѿ ѿн нападѹ чѹле. Вѹдѹш га на дваѹстак метѹрѹ, кѹ мѹлѹ тѹца (Хат.).

мртвоѹштина ж (сјев. Херц.) *в. мрѹвовошѹтина*.

мртвоштина м 1. *вошѹтина од уѹинулоѹ ѿчелинѹеѹ друшѹва*. 2. *в. сѹтаровошѹтина*. 3. (си. Херц.) *в. грозѹа*.

мртвоштина ж (Зав.) *в. мрѹвовошѹтина*.

мртвоштина ж *в. мрѹвовошѹтина* 3. – Ка-се воштина ѿскувѹ, чѹс во сак ѿдѹ на вр, ѿстаје на водо, трѹлеж падѹ на дно, тѹ би звѹли мртвоштина (Глав.).

мѹа ж *в. мува*.

мува / **мѹва** ж *в. муа, муха* 1. *в. чела 1*. – Јучѹн су мѹве дѹбро нѹселе (Пољ.). – Ѣбично питѹмо јѹдан другѹг: "Штѹ ти радѹ мѹве?" Тѹ је ѹ нѹс кѹ ѹзрѹчица нѹкѹ (Корит.). – Рѹјетко би Мѹлоје рѹкѹ чѹла, него вѹзда мѹва (Ивица). 2а. *в. чела 3а*. – Прије, нѹ би те нѹко питѹ: "Кѹлико ѿмѹш чѹла?", него: «Кѹлико ѿмѹш мѹвѹ?» (Дол.). 2б. *в. чела 3 б*. – Рѹјиле се данас па ѹтишла јѹдна мѹва (Ивица). – Дѹгла се мѹва изнад топѹлѹ (Пољ.). 3. *в. чела 4*. – Онѹ горе из Зѹслада запѹле чѹлу, дѹгнѹ мѹд и мѹни порѹчѹ: "Дѹђи, Благоје, нѹси мѹву" (Вуч.).

мѹвица ж (риј.) *в. радилица 1*.

мукет м (сјев. Херц.) *шѹнка, сѹирално савијѹна вошѹтана свијеђа*.

мѹљ м мѹт. *жѹшѹко блаѹо из водошѹчина које се сѹавѹла на кошнице ради зашѹшѹиѹе ѿчела од урока*.

мѹљѹнѹ / мѹљѹнѹ -ѹ -ѹ исѹијеђѹн из сађа ѿод ѿришѹском на ѿбичној ѿемѹерѹтури.

~ мѹд.

мѹљѹнѹе с гл. им. од *муљѹи*. – Мѹд се одвѹјѹ од сађа мѹљѹнѹем (Цѹбр.).

мѹљѹт, -ѹм несвр. *в. ѿнѹчиѹ*. – Сађе се мѹљѹло, стѹскало рѹкама (Цѹбр.).

мѹљѹц, -љѹца м (сјев. Херц.) *в. мољѹц*.

мурлѹјѹсѹн -ѹ -ѹ *в. заѹечађѹн*.

~ мѹд.

мурлѹјѹсѹт, -шѹм *в. ѿечаѹшѹиѹ 1*.

мурѹвац, -ѹвѹца м ѿказ. (Зав.) *дубѹница најѹрављѹна од мурѹвине, в. мурѹвина* 2, *улиште* – *мурѹво* ~.

мурѹвина ж 1. *дрѹво од мурѹе (Morus), дудѹвина, ѹијеђѹн маѹѹеријѹл за израду дубѹница*. 2. *в. мурѹвац*.

мурѹхѹлез м (Благ.) *в. медѹвина 1*.

мѹха ж (Мусл.) *в. мува*.

мѹхур м (Мусл. у дол. Нер.) *в. ѿечаѹиѹ*.

мурлѹјѹсѹн -ѹ -ѹ *в. заѹечађѹн*.

мурлѹјѹсѹт, -шѹм несвр. (Мусл. у дол. Нер.) 1. *в. ѿечаѹшѹиѹ 1*. 2. *в. лијеѹшѹиѹ* 1.

мушѹма ж (дол. Нер.) *в. вошѹнѹница 2*.

мушѹкарац, -рѹца м *в. нерѹјѹка*.

Н

набудурок прил. мит. *не буди урока, в. небудрої*. – Овог прѠљећа су ми, набу-
дурок, лијепо кренуле чѠле (Глав.).

навадит, -Ѡм свр. према *вадиѠ*, *огузеѠи велику количину саћа или меда*. – ТѠг
љѠта смо навадили силу меда, тѠ нас је дѠбро помѠгло (Вуч.).

навала ж (дол. Нер., риј.) *в. ѡрабеж*.

навалит, навалѠм свр. 1. *в. косиѠ се; уѠ. изуједати*. – ДѠсѠ се да кѠја чѠла
ѠстанѠ без матицѠ, Ѡнда видиш ѡрнебѠс, туђѠ чѠле навале кѠ да се рѠјѠ, грабеж,
кѠљу се (Ивица). 2. *в. наѡагаѠ 2*. – ЧѠле навале на њ – мртав (Вуч.). 3. *в. искрцаѠ*
се (дол. Нер.).

наваљиват, наваљивѠм / наваљујем несвр. према *навалиѠ*.

навоштит, навоштѠм свр. *наѠѠиѠиѠи неѠиѠо воском, в. завоѠиѠиѠи 3*,
навошѠиѠи.

навошћит, навошћѠм свр. (сјев. Херц.) *в. навоѠиѠиѠи*.

нагонит, нагонѠм несвр. *в. ѠониѠ 3*.

надабланк м *в. Даган-БлаѠова кошница*. – Ка-сам пѠчѠ челарит, ја сам пѠчѠ
са надабланк, то је јака кошница, за њу трѠба јако друштво (Биоци).

надабланка ж *в. Даган-БлаѠова кошница*. – ЈѠш у ѡјанику ѡмам неколике
надабланке, али погоднијѠ су ми лѠрѠвке (Биоци).

надимит, -Ѡм свр. према *димѠиѠ, в. кадиѠ 1*. – Ка-се пчѠле дѠбро надимѠ, Ѡнда
се Ѡне насисају меда, а ка-су пѠне меда, Ѡнда не ујѠдају (Цибр.).

надѠпунит, -Ѡм свр. *накнадно ѡѡунѠиѠи уљевиѠом саће*.

надѠћ, -ѠћѠм свр. *в. ѡровреѠи*.

надри-мѠтица / **надри-мѠтица** (Ком.) ж 1. *ѡчела радиѠица која, у него-*
сѠаѠиѠу маѠиѠе, леже само ѡруѠовска јаја, в. матица – лажна ~, надруља, назови-
-маѠиѠица. – Кад обѠзглави чѠла, Ѡнда Ѡбична чѠла пронесѠ јаја, тѠ је лажна мѠтица,
ѡ нас би рекли надри-мѠтица (Хат.). 2. *в. ѡруѠовњаѠа 2*.

надруља ж (Зав.) *в. надри-маѠиѠица 1*.

назѠма ж *в. ноземоза*.

назѠвн-мѠтица ж (Баћ.) *в. надри-мѠтиѠица 1*.

најѠвит, најѠвѠм (пчеле на пчеле) свр. (СѠљ.) *в. уѡуѠиѠиѠи*.

накадит, накадѠм свр. према *кадиѠ 1, надимѠиѠи каѠом*.

налазит чѠле, -Ѡм несвр. према *наћ челу, в. наѠиѠиѠи челе*. – ПчѠле су се рѠјиле
и чѠсто су бјѠжале, па су се пѠнекад налазиле у шуѠљем дрвѠћу (Цибр.). – ЗѠми се
чѠле налазе по слијѠду (Дол. *в. ТекѠиѠови*).

налѠћ (се), налѠжем (се) свр. према *лѠћ (се)*.

наливат, наливавѠм несвр. према *налиѠ, в. налијеваѠи, ѡуниѠи, сѠѠаѠи 2*.

налијеват, налијевѠм несвр. *в. наливаѠи*.

налит, налијем свр. *смјѠстиѠиѠи уљевиѠу у саће, в. наѡуниѠиѠи*. – ЈѠ сам знаѠ^о
сѠсѠт рѠј у стѡблину и пѠгнѠсти дан Ѡна сѠдѠ на плочу, свѠ дѠ дна наљѠла (Биоци).

наљѠпак, -пка м (ји. Херц. риј.) *в. ѡриљубак*.

намазат, -жѠм свр. према *мазаѠ 2*. – Намажи полѠстарицу ѡубиѠѠом, чѠле ће
се сѠвит ѡ њу (Драч.).

нана ж (риј.) *биљка из рода Mentha чијѠм се мириѠом ѡривлаче ројеви, в. мѠѠ-*
виѠа.

нанѠјѠт, нанѠсѠм 1. (Ѡ матици) *ѡложѠиѠи велику количину јаја*. 2. (Ѡ пчѠла-
ма) *саѡуѠиѠиѠи већу количину хране*. – ЛѠни је бѠла ѡздашна пѠша, нанијѠле су дѠста
меѠа (Вуч.).

нанѠт, нанѠсѠм свр. ик. (зап. Херц.) *в. нанијеѠи*.

наносит, **наносѝм** несвр. в. *носѝи*.

наодит чѣле, **наодѝм** несвр. в. *налазѝи челе*.

напад / **напад** / **напа̄д** м (ист. Херц.) в. *ѝрабеж*; уѝ. *наѝагаѝ 1*. – Кад чѣли љмрѣ ма̄тица, аутоматски је напад на њу (Дол.). – Чим љћем у чѣлиња̄к, глѣдам да нѣма̄ напада (Ивица).

нападат, **-а̄м** / **напад̄ат**, **-а̄м** несвр. **1.** в. *косѝи се*. – Чѣла не затвара̄ прѣпо-
лисом потпуно ѓтворе на дубовини, нѣго ѝи см̄ањѝ, да не би напад туда љѝишѓ, да је
не би напад̄ала туђа чѣла (Хат.). **2.** *масовно убагаѝи*.

нанад̄ачица ж в. *ѝуђица*.

напас, **-нѣм** / **напанут**, **-нѣм** свр. према *наѝагаѝ 1*. – «Напала твоја чѣла моју чѣлу», ка̄жѣ, а не зна̄ зашто је то ни ка̄ко ће јѓј помоћ (Цибр.). – На̄јвише се мо̄ре догодит да туђице напану у *ѓва̄ два̄ мјѣсеца (Биоци).

направит, **-ѝм** / **направѝт**, **-ѝм** свр. према *ѝравѝи 1* (саће). **2.** (кошници). – Направѝм о-дасак̄а шѝкалицу и љу њу ват̄ам рѓјеве (Вуч.). **3.** (производ); уѝ. *ушећерен*. ~ **се** (о пчелињем друштву) *развиѝи се и обезбијѣдиѝи се храном*. – Имѓ сам приљка̄ да ми се и рѓј рѓѝи и да се јѓпѣт ѝ та чѣла направи (Биоци).

напредѣњак м (ји. Херц.) *квалиѝеѝан рѓј*, *ѝрвјенац* и *сваки рани рѓј*.

напредоват, **-дујем** несвр. в. *развијаѝ се*; уѝ. *рана*.

напрскат, **напрск̄ам** / **напрскат**, **напршћем** свр. према *ѝрскаѝи*.

напуват, **напува̄м** свр. према *ѝуваѝи*.

напунит, **-ѝм** свр. према *ѝуниѝи*. – Кад ѓцијѣни да је напуњено ѓнѓ што је извадиѓ испод првѣ дужѣрицѣ, онда је вадиѓ испод другѣ дужѣрицѣ и тако ва̄зда ѓстаје чисто, младо саће (Цибр.). – Кад је дошло врѝеме да се врца̄, љ то̄ј кошници три ра̄ма мѣда, а ѓстале напуниле по наставак (Пољ.).

напутит, **напуѝтим** свр. мит. в. *уѝуѝиѝи*. – Било је тије гат̄ара̄ па није мо̄гла ништа да ми учини, нѣго је напуѝила своје чѣле на моје (Хат.).

нара̄дит, **нара̄дѝм** свр. према *радиѝи*, *обавѝиѝи гѓсѝа ѝосла*.

нара̄нча ж *медоносна воћка Citrus aurantinus*.

кѓра од нара̄нчѣ средѝѝево за заѝѝѝиѝу саћа од воѝѝаноѝ мољца; **лѝнћѣ од нара̄нчѣ средѝѝево за ѝривлачење рѓјева**.

наријѣцат, **наријѣчѣм** несвр. в. *вабиѝи*.

на́род м в. *чела 4*.

наса̄дит, **наса̄дѝм** (дубину, стублину) свр. (ист. Херц.), в. *населѝи*; уѝ. *ѝарѓј*. – Прије се није држало мло̄го чѣла̄, готово сва̄ка̄ кућа би наса̄дила пѓ коју стублину како би се комѓдала с вѓском ѝ медом (Вуч.).

населит, **населѝм** свр. *смјѣсѝиѝи рѓј у кошницу*, в. *насадиѝи*, *насѝаниѝи*, *ѝога-суѝи*, *ѝодбаѝиѝи*, *ѝосадиѝи*, *ѝоѝрес*, *ѝрсадиѝи*, *смјѣсѝиѝи*, *усадиѝи*. – Зѝмѝс ми је љмр-
ла јѣдина стублина коју сам очуво̄, наса̄лићу је јѓпѣт ка-се бӯдѣ која рѓјила (Драч.).

на̀сисат се (меда), **-а̄м се** свр. према *сисаѝи*. – Ка-се чѣле добро на̄димѣ, ѓнда се ѓне на̀сисају мѣда (Цибр.). – На̀сисају се мѣда па су те̄жѣ, ѓнда не могӯ ујѣдат (Хат.).

наслати, **нашљем** свр. арх. мит. в. *уѝуѝиѝи*. – «Вјерују у народу да се пчеле на пчеле могу некако врашки наслати. Они који је наслао, ако му их уапсиш доћи ће по њих, те молити да му их пустиш» (Грђић 141).

на̀ставак, **-а̄вка м 1.** *догаѝни дво кошнице ѝденѝичан са основним ѝѝијелом кошнице*, в. *сѝраѝ 1*; уѝ. *јовановићка*. – Раније јѓј да̄ј на̀ставак, па се неће пуштат (Вуч.). – Ако се да̄ва̄ сѝруп, да̄ва̄ се ка-се скине̄ на̀ставак, а ка-ста̄виш на̀ставак, не да̄ва̄ се више (Биоци). **2.** *свако од ѝѝијела кошнице на̀сѝаваљаче*, в. *коцка*, *сѝраѝ 2*. –

Нёмō чѣкāt да дōньї наставка пōпунї, ако мўва пōпунї дōље свѣ, ђдмā ђће да лѣже мāтичњāке (Вуч.).

гōрњї ~ в. *груїи* 2; дāт – дāват ~, мѣтнут – мѣтат / мѣнат ~, стāвит / пѡставит – стāвљат / стāвјат ~ : дїгнут – дїзат ~, одузѣт – одузимат ~, скїйнут – скїдат ~, снїмит – снїмат ~ *додатїи*, *односно одузетїи додатїак са кошнице настāвљаче*; дōњї ~ / дѡјнї ~ *основно, љриземно љијело кошнице*; дрўгї ~ 1. *љреће љијело кошнице рачунајући од љодњаче*, 2. *груїо љијело кошнице рачунајући од основної љијела кошнице*; првї / првї ~ 1. в. *настāвак* 1, 2. в. *доњи* ~.

настāвљача ж кошница с љокреїним саћем чија се заїремина љовећава или смањује додавањем, односно одузимањем настāвака, в. сандук – *двосїратнїи* ~.

настамба ж (Ком.) в. *кўћа* 1.

настанит, настāнїм свр. в. *населїи*. ~ се (о пчелињем друштву) *населїи се*; уї. *їонїи* 4.

настрāдат, настрāдāм свр. (јуж. Херц.) в. *уїнууї*.

насўт, настпѣм свр. (Селъ.) свр. према *сїїаїи* 2.

наткāдит, наткāдїм (пчеле) (си. Херц.) свр. према *кадїи* 2.

наткрести, наткрстї ж мн. (ист. Херц.) в. *крсїа*.

натрѣс, натрѣсем (пчеле) свр. *дрмањем оборишїи већу количину љчела на одређено мјесто, в. сасуї*.

натрљат, -āм свр. према *љрљаїи*. – Чїм се пѡчмѣ дїзат рѡј, натрљāмо добро шїкалицу и пѡчмѣмо га дозїват (Биоци).

натрт, натрѣм свр. в. *наїрљаїи*.

наћ чѣлу / **чѣлу**, наћѣм свр. *оїкрїишїи слободно љчелиње грушїиво у љрироди; суїр. љиражїи челе*. – Мѡја сѣстра у црнѡграбу нашла пчѣлу, висѡко горе у Лѣотāру (Цибр.). – Чѡбани јѡш пѡнекад наћу чѣлу, али нѣмā више дрвѣћа, пѡсекли га «стрўчњаци» (Корит.). – Ка-су нам ўгинуле чѣле, јā сам пѡкушѡ да наћѣм чѣлу, и нашѡ сам је. Свāкā наћенā чѣла је напредна, ђд нѣ мѡреш више проїзвес нѡвије чѣлā него да си је ўзѡ ђд некога (Биоци). – Кāже: "Свѣ овѣ чѣле сам нашѡ ў шуми" (Пољ.).

наћерат, -āм свр. *љрисилишїи љчеле да се љомакну, в. оїјераїи* 2. – Ў задњѣ вријеме крѣнуле су дїмилице, наћерај чѣлу дїмом, принѣси рѡјницу и ўћерај ў ну чѣле (Ивица).

нафтāлїн, -їна м *средсїиво за зашїишїу љчела од љчелињих уши*.

нафтѣлїн, -їна м в. *нафтїалин*.

начїнит, начїнїм в. *наїравишїи* 1. – Кад је пāша, чѣла то начїнї за трї дāна, пѡпунї ђнѡ што је љзвађено (Хат.). ~ се в. *развишї се*. – Бїло је зāновѣти, па се чѣле лїјепо начїниле (Ивица).

нашїкат, нашїкāм / нашїчѣм свр. према *шїкаїи*.

небўдрѡг прил. мит. в. *набудурок*. – Ка-чѣлār шїчѣ чѣлу, ма'а са чѣлинѡм љубїцѡм и вїчѣ: "К мѣни, мѣденā, ў кућїцу, мāјко, небўдрѡг, мāјко" (Биоци).

нѣвен м мит. *украсно цвијеће Calendula узїајано у љчелињацима да би, љо вјеровању, љчелама бїло љѣше и уїоднїје*. – И нѣвена је бїло дѡста ў нашем љанїку (Пољ.).

неземѡза ж в. *ноземѡза*.

нејāкуша ж в. *слабїца*.

нѣктār (ист. Херц.) / **нѣктār** (дол. доње Нер.) / **нѣктар**, -тра м (Ком.) м *слаїи-ки сок коїи љчеле сакуљāју из цвѣїшѡва неких бїљака, в. уљѣвица* 2. – Пѣлим добро ћѣтā, брѡдо се кѡ мѡре плāvї, али чѣла нѣ идѣ на њ, знāчї – нѣмā ў њему нѣктāра

(Хат.). – Кад извучеш ђквѣр, ѡж њега кѡпјѣ нѣктѡр, ја рѣкнѣм ѡљевица (Ивица). – Нијѣсам ѡспѣо оцијѣнит да ли пчѣла с њега дѡноси пѡлѣн или нѣктѡр (Пољ.).

нѣплодница ж (зап. Херц.) в. *неројка*.

нѣрѡјка ж *ѡчелиње друштво несклоно ројењу, које се није ројило у ѡрошкљој сезони, в. јалова, јаловњаѡа, јаловуша, јаловњак, јаловица, мушкарац, нејлодница.*

нѣда ж *медоносна биљка.*

нистѡтѡин, -ѡна м *антибиотик за лијечење кречној лѣла.* – Прѡтив крѣчног лѣгла дѡвали су нистѡтѡин, затѡм лѡмѡн, бѡјѣли лѡк, све је тѡ слабо без мијѣњања мѡтицѣ (До).

нѡштит, -ѡм (пчеле) в. *убијѡи.*

нѡга ж *ѡчелин оран за ходање; уѡ. камено лѣло.*

нѡгавица ж мит. в. *лѣгаѡ кроз нѡгавицу.*

нѡге, нѡгѡ ж мн. *ѡспѡље мѡшалне ѡресе за експракцију воска.*

нѡж, нѡжа м **1.** *челична алаѡка којом се ошварѡју кошнице, чистѡе њихове унутрашње ѡвершине, одвајају оквири од њиховој лежишѡа, ѡдсијеца и одсијеца саѡе у сѡларинским кошницама.* – Рѡмове пѡдигѣм ѡз коцкѣ нѡжем. Али чѣларски нѡж мѡра бѡит направѣн друпчијѣ од ѡбичног нѡжа. Он је ѡмо ѡскрѡвљѣн, чѡме се подѡвагѡ рѡм, а ѡномо је ѡштар, што мѡреш сѡ тијѣм стругѡт вѡсак по рѡмовима (Вуч.). – Бѡѡ је спѣцијѡлан нѡж кѡјѡм се вѡдиѡ мѣд (Биоци). – Нѡж за стѡблине бѡјѡ је дѡуг и ѡштар на ѡбје стране (Пољ.). **2.** *алаѡка за скидање вошѡаних ѡклоѡаца са медној саѡа.* – Пѣчат скидѡмо нѡжем и вѡљушкѡм, по пѡтребѡи: ѡнѡ удѡбљѣна мјѣста што нѣ море да зафѡти нѡж, ѡтпечѡтимо вѡљушкѡм (Хат.).

крѡвѡ ѡ, кѡчѡсти ѡ, ѡ за вѡђење, ѡ за јѡник, ѡ за чѣле, ѡ од јѡиѡка, чѣларски ѡ в. нѡж 1; мѣднѡ ѡ, ѡ за отклѡпѡње саѡа, ѡ за рѣзѡње вѡска, ѡ за скидѡње пѣчета, ѡ за скидѡње пѡклопѡца в. нѡж 2.

* **дѡуг / дѡгѡчѡк ѡ, ѡштар ѡ** *ѡревѣлико вађење меда.* – Смѡ би ѡн и дѡнас чѣлѡ да му није бѡѡ дѡгѡчѡк нѡж (Дол.). – ѡштар нѡж уништѡва чѣле (Дол.). – Гѡвѡриѡ си Вѡјчиѡу: "ѡштар ти је нѡж, па су ти пѡмрле чѣле" (Хат.). – ѡштар нѡж није дѡбар у лѡнику (Биоци). – Чѣлар нѣ смије ѡмѡт ѡштар нѡж (Корит.); **квѡсит нѡжа / ѡквасит нѡжа, ѡмѣдит нѡжа** (*из*) *вадиѡи мед.* – ѡвог лѣта бѡла лѡша пѡша, нијѣсам ѡквасиѡ нѡжа (Дол.). – Ни нѡжа ѡмѣдиѡ нијѣсам, знѡчи – бѡла слаба пѡша (Хат.); **тѡн ѡ** *умјерѣно вађење меда, ѡмѡѡно ѡчеларење.* – Држи се ти тѡпа нѡжа па ће ти чѣле напредѡват (Дол.). – Тѡп нѡж чѡвѡ чѣле (Хат.).

нѡжањ₁, -жња м *ѡшѡор на мјѣшини кроз који се цијѣдио мед ѡриликом самоѡшакања.*

нѡжањ₂, -жња м *медоносна биљка.* – Нѡжањ док је бѡѡ, плѡви се чѡтавѡ Дѡбарскѡ пѡље, кѡко би чѣле ш њега нѡсиле мѣд! Гѡрак је пѡјес, ѡштар (Хат.).

нѡжице ж мн. (Бор.) мит. в. *маказе.*

нозѣма ж в. *ноземѡа.* – Нозѣма је ѡплѣс ѡдрѡсли* пчѣлѡ (Цибр.).

нозѣмак м *лијѣк ѡрошѡив ноземѡе.*

ноземѡза ж *дијѡреична ѡчелиња болесѡ коју изазѡва ћѣлијски ѡпаразит Nosema apis, в. триѡавѡс, земѡза, назѡма, нѡзѡма, незѡмѡза, носѡмѡза.* – Ђѣ вѣликѡ влага, тѡ је ноземѡза, ѡ нѡс је сѡво – нѣмѡ ноземѡзѣ (До).

нѡсѡч, -ѡча м в. *сѡѡноша.* – Нѡсѡч се прѡви од дѣбјѣ лѣтѡицѣ да би мѡгѡ издржѡт тѣрет пѡног ѡквѡра (Ивица).

носемѡза ж в. *ноземѡза.*

нѡсит, нѡсим несвр. **1.** в. *ѡлѡѡѡи јаја.* – Није прије бѡло ѡвије лѣкарѡјѡ да

на силу нагонити мајицу да носе јаја (Вуч.). — Чим се мајица опрскане, она почмне носити јаја (Драч.). 2. *сакуиљави храну*. — Носе данас челе два кила, три меда, за четири дана оне то попуне (Хат.). — Кад гора добије сѐру, то чела лиже и носе у кућу (Драч.). 3. в. *иравии 1, заносии*.

ношћење (јаја) с гл. им. од *носии 1*.

нуклаус м в. *нуклеус*. — Ја сам од сваког тог спојеног друштва произвео по један нуклаус и имам младу једногдишњу мајицу у њему (Глав.).

нуклеар м в. *нуклеус*.

нуклејз м в. *нуклеус*.

нуклеуз м в. *нуклеус*.

нуклеус / **нуклеус** м мала кошница са неколико нормална оквира или нормална кошница *ипребрађена у два-три дијела где се чувају резервне мајице, в. мајичњак 2, одгојњак, ојлодњак 2, ројче*. — Нуклеуси се користе и за повећање броја улиштара, а ја сам нуклеус користео за продају: ако неко дже да купи пчелу, ја нуклеусу додам шес оквирара из друге кошнице, и ето друштва (Цибр.). — Резервне мајице се држе у нуклеусима (Хат.).

нутклаус м в. *нуклеус*.

Њ

његоватељница ж *радилица која њејује лејло*. — Његоватељице његују лејло (Ком.).

њенрцат се, -ам се (дол. Нер.) в. *иравии се*.

њушка ж в. *рилице*.

О

обасипат се, -љем се / -ам се несвр. (дол. Нер.) в. *засјегаии*.

обајес, -дем / -днем свр. (ист. Херц.) в. *сјес*.

обашит, обашијем свр. *сламом заштитији од хладноће старинску кошницу*.

обгорјет, -рим (кошницу) свр. *иламеном дезинфиковаии, в. ојалиии*.

обезглавит, -им свр. в. *об(р)езмајичии се, обрезаваии*. — Ка-чела остане без мајице, каже се обезглавила или безматак (Хат.).

обезглављен -а -о који је без мајице. — Мајица се обезглављеној чели додје у кафезу (Хат.).

обематичит, -им свр. (риј.) *одстараниии невалииету мајицу из ичелиње друштва, в. смакнути 2, убији 2*. ~ се (јуж. Херц.) *осијати без мајице, в. обезглавији*.

обисит се, -им се свр. ик. (зап. Херц.) в. *објесии се*.

објесит се, -им се (о роју) свр. према *висии, в. сјес 2*. — Случајно погледак на кошелу, ка-тамо велики се рој објесио о-грану (Дол.).

обла ж (Румб.) в. *дубач 1*.

облак челе м велика мјера ичелиње иојулације, велики рој у леју. — Најприје се појача зука, види се како челе брзо лижеју изнад ланика, створи се облак челе, па онда рој седи на какво дрво (Хат.).

облетјет, -тим свр. према *лејији, лејији кружеји; уј. ирележеи*.

облијепит, облијепим свр. према *лијеји 3; уј. лијеји*.

облог м *средсѣво* којим се ублажава бол од ичелињеи убода. — Кад баш добро забодѣи ујед, ка-скдчи дтдк, добро дође прѣвит ладан облог (Биоци).

ладан ~ *истио*.

облога ж в. *облої*.

ладна ~ *истио*.

облбж м? в. *обнож*. — При нѡгама чѣла нѡси облбж (Драч.).

обложāj м (Хут.) в. *обнож*.

облбжит, облбжим свр. (Брест.) в. *засјес*.

обложица ж (Зав.) в. *обнож*.

облбжје с (Баћ.) в. *обнож*.

обљепљиват, обљепљивам / обљепљујем несвр. према *облијейиї*.

обнављат / обнавјат, обнављам / обнавјам несвр. према *обновиї*. — Добњи вѡсак прѣтежно застарā, па га ондā дѣжеш спѣцијалним нѡжем свѣ до крсницā дā би се он обнављб (Биоци).

обновит, обновим свр. в. *зановиї*. — Ка-се подрежѣ старї вѡсак у дубѡвини, чѣла тѡ брзо обновї (Корит.). — Ја поткинѣм и данас ѡвѣ двїје дубѡвине што имам, и ѡдне то брзо обновѣ (Ивица).

обнбж м ж (ист. Херц.) *цвѣјейни ѣрашак на ичелињим нѡјама. в. вошћина / воишћина, облож, обложaja, обложница, обложје, обножје*. — Пдчѣли ћѣтови, жестѡко чѣла нѡси обпбж (Вуч). — С каћупа у нас прво пдчмѣ посит обнбж (До). — Ѧвог прѡљећа, чѣла дѡноси дѡста обнбжа (Ивица).

обнбжје с в. *обнож* — Старї су говѡрили обнбжје ѡнѡ што се сад зѡве праћ или пѣлуд; обнбжје кад га нѡси пћѣла, у самбј кѡшници нѣ кажѡ обнбжје него смѣтјика (Благ.).

обрадит, обрадим свр. оказ. *образовати браду око кошнице*. — Вѣликā брāда вїси око кѡшницѣ, обрадила је свѡ дубѡвину, кажѣ (Хат.).

обрезат, -жѣм свр. према *резати*.

обрезглавит, -им свр. (дол. Нер.) в. *обезглавиї*.

обрезматичит, -им (риј.) *уклонити маишцу, в. обезглавиї*. ~ се (о пч. друштву) *осити без маишце*.

обрѡч м мит. *мешални колѡиї који се вјеша у ичелињаку ради заишїиїе ичѣла од урока*.

обван, обвна м *дио ишїјеска, ѣпрокрака маишца чијим се обрїињем око лозе ѣришеже гаска на врећу, в. ивинї, ѡлуїа, рої, ћускија*.

овѡштит, овѡштим свр. *ѣровући сїиїењ кроз восак, најравнїи ѣровлак*.

ѡвца ж мит. арх. (ји. Херц) *ичѣлиње друшїиво (у ѡраниченој уѡишреби кад ичѣлар увијеним ѡѡговором из сујевјерја избјеїава да ѡѡговори колико има ичѣла) в. глава 5*.

ѡвчнїѣ смїље / цмїље / цмїље в. *билуч*.

ѡгњница ж *медоносна биљка*.

ѡгрнут се, ѡгрнѣм се свр. (Ком.) в. *сјес 1*.

ѡгртат се, -ћѣм се несвр. (Ком.) в. *засједати*.

ѡдбит, -ијем (туђе пчѣле) свр. в. *ѡїклонїиї*.

ѡдвојит, -јим в. *разројити*. ~ се в. *ројити се*. — Првјенац је стрāшнї рѡј, пѡла чѣлѣ би се ѡдвоїло (Дол.).

~ ѡмјетно в. *разројити*.

ѡдгājат маїтице, ѡдгājам несвр. в. *ѣроизвес маишцу*.

- òдгоњѣк** м (дол. Нер.) в. нуклеус.
òдѣрат, òдѣрѣм свр. према *дѣрати*, в. *убиѣи* 1. – Ћ јесѣн би се ўлишта òдѣрала, по̀вадили би мѣд и вòсак, а пчѣле угу̀шили (Цибр.).
òдлѣћ (се), одлѣжем (се) свр. в. *излѣћ* (се).
одлѣго с (дол. Нер.) в. *глијѣго* 1.
одлїто с ик. (јз. Херц.) в. *глијѣго* 1.
 # **бãгнүтò** ~ *исїо*.
одлòжит **јáје**, òдложим свр. (ист. Херц.) в. *їоложїи* *јáје*.
одлòмит, òдломим (сат) свр. према *ломїи*.
òдрезат, -жѣм / **òдрезãт**, -жѣм свр. према *резãи* 1. *одузѣи* *саће* из *сїаринске* *кошнице*. 2. в. *оїїечãиїи*. 3. *униїиїиїи* *нейоїшребан* *маїиичњак*.
одржãват **чѣле** / **чѣле**, òдржãвãм / òдржãјѣм несвр. према *одржãи* *челе*.
одржãт **чѣле** / **чѣле**, òдржїм свр. *сачувãи* *їчеле*, *настїавїи* *їáјење* *їчела*.
 – Кад је варòла помòрила чѣле, ја сам їпãк òдржò лãник (Биоци).
òд роја рòј м в. *бијела чела* 1. – Стãри су луди говòрили да је òд роја рòј бòлї него рòј (Дол.).
òдумријѣт, òдумрѣм свр. в. *самријѣи*. – Кад нѣстанѣ мãтицѣ, и чѣла òдумрѣ (Хат.).
òђак м (Баћ.) *їчелиње друшїво заједно са кошницом*.
òжїц м (зап. руб Херц.) в. *жаока*.
озїмит се, òзїмим се свр. в. *зãзимїи се*.
окãдит, окãдїм свр. према *кадїи*. – Зãпãлим сүвѣ бãлегѣ у дїмилици и òкãдїм чѣле да ^їи смїрим, па мãње ујѣдајү (Хат.).
окãнце с (Баћ.) в. *леїо*.
òквїр, Гпл. òквїра / оквїрã м 1. *леївице* *сковане у їравоїаоник*, у коме *їчеле* *їраде саи*, в. *рам*. 2. *саи* *изїрађен у оквиру*. – Ово нїкад нїјѣсам вїдїо: òсам по̀пуно запѣчаћенї оквїрã у једнòм нãставку (До). – Како вријеме залађује, мãтица прѣстаје полãгат јáја у покрãнѣ òквїре (Цибр.). – Тѣ гòдинѣ, добро су се рãзвиле на зановѣти, било је ў њима по десѣтак оквїрã мўвѣ (Вуч.).
 # **занѣчаћен** ~ *оквир у коме је по̀клоїљен саи*; **крãјњї** ~ / **крãјњї** ~ / **крãјнї** ~ / **крãдњї** ~, **по̀крãјнї** ~ *оквир уз бок їијела кошнице*; ~ *лѣгла количина лѣла*; ~ **чѣлѣ** / **мўвѣ** *количина їчелиње масе*.
òколишница ж в. *їијело (кошнице)*.
окопїлит се, окòпїлим се свр. (Селъ.) в. *їаројїи се*.
 ***окрѣнут нã црв**, òкрѣнѣм свр. в. *разбїи на црв*. – Окрѣнула нã црв, бїће рòјбѣ (До).
òкршã, òкршã с мн. (Гацко) в. *кршã*.
òксãлнã киселїна *їрейарãи за зашїиїиїу їчела од вароозе*. – Òксãлнã киселїна је врло ѣфикасна против варолѣ, али се она смїје употребљãват сãмо кад нѣмã лѣгла (Пољ.).
òмазãт, -жѣм свр. према *мазãи*.
òмãн м *аромãиична биљка* *Inula helenium* *узїãјана у їчелињãцима ради нејаснò* *циља*, *ушїиїиарнò* *или маїїјскої*.
омѣдит, омѣдїм свр. према *медїи*. – Рїјетко се пãнти да је вријѣсак заправѣ омѣдїо (Биоци).
омлãдит се, òмлãдїм се свр. в. *їаројїи се*.
опãлит, опãлим свр. према *їалии* 3. – Трѣбã сүв амбалãжу опãлит прїје нò што

се врати челама (Дол.).

опáрат, **опáрам** свр. према *йарай*.

опáрит, **опáрим** свр. према *йарий*, (јн. Херц., Ком.), в. *ойлогий*. ~ **се** в. *ойлогий се*. — Ма́тица ле́же тру́товска́ ја́ја, ни́је се опáрила (Пољ.).

опáројит се, **опáројим се** свр. према *йаројий се* (сјев. Херц.).

опáс, **опáсем** свр. према *йáс*. — „Ако ти чела у прољеће опáсе дрџен, ето ти до брѣ годинѣ, нѣ море фáлит“, сáвјетово́ мѣ стáри Јерѣмија Свр́длан (Пољ.).

опећ, -чѣм / -кнѣм свр. (риј.) в. *убос*.

опецнут, -чѣм / -кнѣм свр. (риј.) в. *убос*.

опјенит, -йм свр. према *йјений*. — Ва́ри се ше́рбет, за́тијем се опјени и о́стави да прѣврѣ (Дол.).

опло́дит, **опло́дим** свр. *сиаривањем са шру́иом учини́и майи́цу йлогном*, в. *ойарий*, *ойрскáй*, *сиарий*; ~ **се** (о матици) *йосшáйи йлогна*. — Брез трутíнѣ нѣ мере се ма́тица опло́дит (Вуч).

опло́дња / **опло́дња** ж в. *ойлођење*. — Трут служ́и сáмо за опло́дњу, ч́йм се ма́тица опло́ди, трут више нѣ треба́ чѣли (Хат.). — Ма́тица чѣсто стра́да кад йде́ на опло́дњу (Ивица).

оплодња́к, -áка / **оплодња́к**, -áка м 1. *мала кошница са неколика несшáндардна оквира у којој се леже и ойлођава майи́ца*. — Оплодња́к је ма́ла кошничица у коју се мѣтнѣ ма́тичња́к са ша́ком пчелѣ и однесѣ три километра далѣко. Ту се ма́тица излѣже и опло́ди (Цибр.). 2. в. *нуклеус*. — У нáс се обично кáже нуклеус, а нѣко рѣчѣ и оплодња́к, тó је йстó (Дол.).

оплођават (се), **оплођавáм (се)** / **оплођујем (се)** несвр. према *ойлогий (се)*.

оплођáј м (зап. Херц., дол. Нер.) в. *ойлођење*. — До неколико дáнá ма́тица одѣ на оплођáј (До).

оплођење с гл. им. од *ойлогий* (зап. Херц., дол. Нер.), в. *ойлогња*, *ойлођáј*, *йарене*, *свадба*, *свадебни (из)лей*, *свадебни йуи*, *свайови*.

опна ж (дол. Нер.) в. *йечáй*.

опр́скат, **опр́скáм** / **опр́скат**, **опрш́ћем** свр. в. *ойлогий*. ~ **се** в. *ойлогий се*. — Ка-се опр́скају ма́тице, чѣле гонѣ трутóве да ца́бе не трóшѣ рáну (Драч.).

оргáн м *шруйов репродуктивни оргáн*.

нблии ~ *исшó*.

орјентáција ж *сналажење у йросшóру*. — Прептóставља се да мобилна телефонија нѣповољно ўтичѣ на орјентáцију пчелá (Пољ.).

йшит на орјентáцију в. *орјеншисáй се*.

орјентнсат се, -шѣм се свр. и несвр. *масовно облијейáйи кошницу ради зайáмћивáња њене локације*, в. *йшиш на орјеншáцију*, *йрндецáй се*; *уи. йрндецáй се*. — Млáдѣ чѣле излијѣћу́ око јѣдан по пóднѣ, йдү на орјентáцију, орјентишү́ се (До).

оровина ж *орáхово лишће*, *средсшóво за зашш́ишшү сађа од вошшáној мољца*.

ос м 1. в. *оса* 1. 2 (сјев. Херц.) в. *жаока*.

осá ж 1. *сш́ишшшү инсѣкай из йородице *Vespidæ*, коју убија йчеле и одузима им мег*, в. *ос* 1, *осињáк* 2. 2. (сјев. Херц.) в. *жаока*.

~ *земүница* в. *земуница*; ~ *копáчица* *врсиá осе која найáда йчеле*.

осат, **оста** м в. *сирећей* 1.

осѣлит, **осѣлим** свр. према *селий* 1. — Мој кóмшија је осѣли́о чѣле на Купрес, нш́шта ў нáс нијѣсу донијѣле (Хат.).

осињáк м 1. в. *роји́ца*. 2. в. *оса* 1. — И́осињáци нáпадају чѣле (Хат.).

ослијѣпит, **ослијѣпим** свр. према *слијейшш*.

òслић, -ића м (сјев. Херц.) в. *жаока*.

осòвина ж *дио врцаљке око која се обрће кош*.

òставит за лијéка, -йм свр. *чувајши кулџини мед за лијечење*. – Мёд којј вадџш на свéчани дан, на вéликé свéце, црвеним слòвима, òставља се за лијéка ако будé трéбало (Хат.).

òстика ж в. *сирћей 1*

òстојат, -йм свр. в. *йроврей*. – Медòвина се ўспé ў бачву да òстоји кò вино (Вуч.). – Кад йсцијéдим мёд, пòтопим воштину ў воду, òставим је да òстоји док се не прётвори у медòвину (Ивица).

òсећ, òсечём / осијéчем (сат) свр. према *сећ*.

òтавак, òтáвка м в. *паша 3*.

òтац, òца м арх. (си. Херц.) *йч. друштво које је йрезимило, в. сшарка*.

* **вратит се – врáнат се на òца** (о роју), в. *врашши се на бабу...* – Ова чéла ми се јутрòс пуштила, а кашње се врати́ла на òца (Бил.). – Кад рòј нé нађé нòви стán, он се врати́ на òца (Хат.).

òтварáње / отвáрање с гл. им. од *ошварай*. – У òвом лáднòм врéмену нйје дòбро òтварат чéлу, òтварáње у лáднòм врéмену је тамán ко чòвек ка-се оперишé (Биоци).

~ **сáћа скидање йечайи**.

òтварат, -ám / отвáрат, òтвáрам несвр. према *ошворий 1*. – Òтац ми је вòлио да ймá пчелá, али нйје вòлио да йи òтварá, јер нйје трпио нйòве ўбоде (Цибр.).

òтвòрит, òтвòрим свр. **1.** (кошницу) *скинуши йоклояц и кров, йрисиушиши у унушрашносй кошнице, в. диинуи 1, скинуи 1, раздужши 1*. – Ево да òтвòримò јéдну да видиш како је пòчела рáдит (Вуч.). – Òтвòрио сам нёколике кòшнице и вйдио да ймá улјевице свјёже унесенé и òсјећò се нёпријáтан мйрис у свáкој кòшници (Пољ. в. *Текшови*). **2.** (лето) *ослободийи йролаз йчеламá йомоћу лёша*. **3.** (сат) в. *ошйечайиши*.

~ **дуж / зáдуж** в. *ошворий 1*.

òтимат, -ám / -љём несвр. (риј.) в. *косий се*.

òтимáчица / òтимачица (Ком.) ж в. *йушница*.

òтјерат, -ám свр. (дол. Нер.) **1.** в. *оћерай, йреселии*. **2.** *йомакнущи йчеле ò себе йомоћу дима или каквој ошòјној средсйва*.

òтकिनут, -нём / òткниут, -нём свр. према *кидай 1, 2*. ~ **се** арх. в. *ројиши се*.

òтклањáње с гл. им. од *ошклањай, в. ошклоний*.

òтклáпáње с гл. им. од *ошклайай, òсширањивање вошшаних йоклояца са медној саћа, в. скидање 2*.

òтклáпат, òтклáпам несвр. према *ошкложий*.

òтклòнит, òтклонйм (туђице) свр. мит. *майјском радњом сйријечийи йрабеж у свом йчелињаку, в. одбий*.

òтклòпит, òтклопйм свр. в. *ошйечайиши*. – Јòш ми је òстало пé-шес рáмòвá да йи òтклопйм (Драч.).

òткувáват, òткувáвам несвр. в. *кувай 4, дезинфиковай*. – Обавéзно се òткувáвá амбалáжа од пòмрлије чéлá (Дол.).

òткуват, -ám свр. према *кувай*.

òткухат, -ám свр. в. *ошкувай*.

òтòнит, òтопйм свр. *йермичким йосшуйком врашшиши ушећерени мед у йрвобийно сшáње*. – Òтòпио сам јéдну тéглу òд пёт кйлá тòгá мёда и òднио рòђáку у

Цавтат да као узорак понуди Нијемцима и Аустријанцима којѝ су били код њега на пансиону. За пе-шес дана он зове и каже: «Отпи све што имаш оног меда и донеси, мед се одлично продaje» (Пољ. в. *Текстиви*).

отпечатит, -йм свр. *огстрирании воишане йоклоице са меднои саћа, в. скинути 2, снимити 2, ошворити 3, оиклоийи, одрезаи (кайке, иечайи, йоклоици)*. – Кад отпечатиш рамове, онда ѝи мѣћеш у врцаљку (Хат.).

отнушнит, отпушним (рој) свр. (сјев. Херц.) в. *ројии*. ~ се в. *ројии се*.

отрѣс, отрѣсем (пчеле) свр. *грмањем обориийи ичеле с некои иредмеиа*.

отров / отрѣв, -ова м *ичелињи отров, в. иг, ијег, јег*. – Чѣла је опаснија од осѣ, ка-те уједѣ, она избаци и-себе вас отров, и жаоц иж њѣ изије (Корит.). – Мом стрицу је мед био споредни проиизвод. Ја са-му сваког јутра на аеродром у Чилипи-ма носио пошљку за Галенику у Београду, пакетић у којем су били млијеч, полѣн, пчѣлињи отрѣв и, мање, прополис (Пољ.).

чѣлињи ~ *исии*.

отрѣват, отрујем свр. према *ишови 1, 2*.

~ **мед** (сјев. Херц.) *йоложиийи јаја; ~ медни* (дол. Нер.) *обољети од маће*.

оћерат, -ам / **оћерати**, -ам в. *оијерати 1*. – Оћерали су чѣле доље у Завалу, тамо је боља паша (Драч.).

оциједит, оциједим свр. према *циједити 1*. – Саће извањено из дубовина метало се у ланену врећу, која се вјешала изнад тепсије или каквог другог суда. Затим се са два дрвета, која су спојена на једној страни, врећа стишкала све док се иж њѣ не оциједи мед (Хат.).

очи, очи с мн.

злѣ ~ (в.), **урољиве** ~ (в.).

оцистит, -йм **1**. свр. према *чисиийи 1, 2*. (сјев. Херц.) в. *йоглоийи*. ~ се свр. према *чисиийи се*. – У нас нема проблема са болестима пријевѣ, и ју јануару кад је лијепо вријеме чѣле изађу да се оцисте (Корит.).

оцак м в. *кућа 2*.

ошпац, ошпац м в. *ошце*.

ошце с *омча на коноицу за вјешање вреће ириком цијеђења воска*.

П

павиљон, -она м (риј.) в. *зимовник*.

падало с в. *йолеиалка*.

падат, -ам несвр. према *идс 1*. (на извор пчелиње хране) в. *сабираи*. – На липу лани чѣле нијесу ни падале (Вуч.). – Пронашли смо огромне количине тога дубачца и рјеви пчѣла по њему су падали (Пољ.). **2.** *сиушитайи се иред леио*. – Сите чѣле, видити како падају на ту даску (Вуч.). – Примјетио сам да пчѣле ка-се враћају, падају тешке на лето, што је знак да нѣсе (Пољ.). **3.** в. *медит*. – Најчешће је у нас сѣра падала на драчу (Дол.).

пазникућа ж *оказ. в. узлудобар*.

палаћинка ж (уобичајено и код немуслимана) в. *йалачинка*. – Ћѣца највише волѣ палаћинке с медом (Вуч.).

палачинка ж *врстиа савијенои ирженои иијесиа које се иремазује медом (риј.)*, в. *йалаћинка*.

на́лит, па́лим несвр. **1.** (пчеле) (ист. Херц.) *иламеном уништи́вавши и́челиња друи́тва, в. би́и.* – По Црнџи Гџори су челе па́лили. Ишо сам ја с покло́њим ста́рим те смо њи купили, али сам ја истресџо челе и догџниџо њик вамо, а џни би па́лили (Дол.). – Зар је моџо би́т ве́ћи грџих него оно уништа́вање пчела́, па́ленице џне што су на́ши куповали, уништа́вај пчелу, па́ли папи́ром да би јџј џзо ме́д? (Пољ.). **2.** (пчеле) *уништи́вавши и́ешико обољеле и́челе заједно са њиховим са́тем и кошницама, в. сџалии́.* **3.** (кошнице) *иламеном дезинфи́коваши кошнице и и́челарски и́рибор, в. дезинфи́коваи́.*

па́леница / паљеница ж (ји. Херц.) *и́ч. друи́тво насџало убијањем и́чела у сџиаринским кошницама и њиховим и́ресељавањем у савремене кошнице, в. искуца́нац, куца́нац, иаљуша, иуца́ник.* – Не уништа́ва челу, веџо је и́шћера́ из стубли́не дџменом, преба́ци је у кошницу, а искџристџи ме́д и вџсак, то је па́леница (Глав.). – Дођемо у село и пита́мо. "Ко вође има про́дат паљеница́ чела́?" (Дол.).

~ чела́ *исџо.*

па́љење с гл. им. од *иалии́ 1.* – Ў јесџен, по завршетку па́ше, кад прџестанџе вријџсак, џбавља́ло се па́љење чела́ (Дол.).

па́љетковање с гл. им. од *иаљеи́коваи́.* – Чџим прођџе за́новџт и дубова рџса, џнда́ је слабо, само па́љетковање (Ивица).

па́љетковат, -ујем (о пчелама) несвр. *слабо сакуи́љави́и храну.* – Доносџе нешто за себе, па́љеткујџ, та́нко је то (Биоци).

паљуша ж (ји. Херц.) *в. иаљеница.*

па́ндур, -ура м *в. сџиражарица.* – Ста́ри би рџкли: панду́ри ћувајџу ћелу (Баћ.). – Пред ле́ђом стојџе панду́ри, како су ста́ри говџрили, а ми ве́лимо стража́ри (Биоци).

нанта́рџ, -ула м (Ком.) *в. виљушка.*

па́нут, -џм / па́с, па́нем свр. **1.** *в. сјџс 2.* – Све џне челе па́доше на џубицу, ни јџдна ме не ујџде (Драч.). **2.** *в. сјџс 3.* – Чела́ и́де издалџка па умџрна па́не ме́тар од кошнице, па џна и́де, и́де, и́де ју́зи до лета́ (Хат.). **3.** *в. иагаи́ 3.* – Има́ гџдина кад па́не сџера на гору, па се чџле џијепо помогнџу (Глав.).

па́прица ж мџт. *железни дџо са воденичко́ј камена ко́ји је, џо вџеровању, слу́жио у и́челињаку да ројеви не би бјџжали.* – Каже џн ме́ни: «Ўзми џно жељџезо и́з млина, па́прицу џну́, па обџграј ш џџм око чела́, ма́ло ће ти ко́ја утећ» (Вуч.).

парада́из / па́радајз м *иовџиарска биљка чије лишће служи́ за зашџи́иу и́челињих друи́тва од мрва.*

од *парада́иза лџс, цџма од парада́иза исџо.*

па́рат, па́рам несвр. *исџеца́иши и́разно сџиаро саће из окви́ра савремених кошница.* – Ста́ри вџсак се па́ра из ра́мџва́ и прџта́па (Дол.).

па́рење с гл. им. од *иари́и*, *в. ойлоћење.* – Ла́ста џће да на́панџ ма́тицу кад и́де на па́рење (Ивица).

па́рит₁, па́рим несвр. (ји. Херц. Ком.) *ойлоћаваи́ши маи́ицу. ~ се* (о матици) *иосџајаи́ши и́логна.* – Ма́тица се па́ри са ви́ше тру́тџва́, у ле́ту, ва́н кошнице (Цибр.).

па́рит се₂, па́рим се свр. и несвр. (сјџв. Херц.) *в. иа́ројчи́и се.*

па́рој м *в. бијџла чела 1, иа́ројак 4.* – «Паројем се назива, кад се роји улиште истог лета којег је и насађено.» (Ј. Дедијер, Херцеговина, СЕЗ XII 98, фуснота).

па́ројак, -џка м **1.** (ји. Херц.) *гру́и и сви даџи ројеви ко́ји се одвоје од ма́тичној друи́тва у и́оку сезоне.* – Дру́ги рџј је па́ројак, и трећџи, и јџш ик мо́ре би́т ако има́ ма́тица́ (Глав.). – После рџја, па́рџи се зџву́. На́пџтоњџи, четвџртџи, пџти па́ројак не́ма ко ша́ка (Биоци). **2.** (јз. Херц.) *и́рећи и сви даџи ројеви ко́ји се*

одвоје од матичној друштва у току сезоне. 3. уошше неквалифетан рој. 4. рој од истојгодишњеј роја (Баћ.) в. бијела чела 1.

другй ~ в. шрећак; ~ ђд роја в. бијела чела 1; првй ~ в. друјенац; трѣћй ~ в. четврѣшак.

паројит се, -јйм се / **парбјит се**, -јйм се свр. и несвр. (сјев. Херц.) *насијање роја од истојгодишњеј роја, в. окоилии се, омлади се.*

парбјѣње / **паројѣње** с (Мусл. у дол. Нер.) в. *уаројчење.*

парбјит се, -јйм се свр. и несвр. (Мусл. у дол. Нер.) в. *уаројчи се.*

парбјчење / **паројчење** с гл. им. од *уаројчи се*. — Данашњи чѣлари спречавају рѡјѣње, а нарочито паројчење (Дол.).

парбјчнт се, -јйм се свр. и несвр. 1. *роји се друи и сваки наредни уиуи, в. уари се, уароји се.* — Ка-се млого чѣле парбјчѣ, ѡнда би сасипали више паројака у јѣдну кошницу (Глав.). 2. (зап. Херц.) *роји се шрећи и сваки наредни уиуи.* 3. (си. Херц.) *роји се четврѣи и сваки наредни уиуи.*

парбјчнй м (си. Херц.) *шрећи и четврѣи рој.*

Парбјчи м *урезиме у Требињу* (Пуј. Антр. 189).

пас м *ујас, свијѣтла уруа преко ичелињеј зайка.*

нас, пасем / пасѣм несвр. (риј.) в. *сакуиљай.* — Брдо више није питѡмо, па ни чѣле више не могу да пасу (Вуч.).

пас, панѣм свр. в. *уануи.*

патос м (Баћ.) в. *уодњача.*

патосица ж (ист. Херц.) в. *уодњача.*

паућнна ж (Мусл. у дол. Нер.) в. *уачина.*

паучина ж *нии луике вошшаној мољца у саћу, в. маховина.*

паша ж 1. в. *скуиљање, уодина, мѣдонос; уи. улаиа.* — Овог кѡмшијѣ ѡтац је за вријеме Краљевинѣ Југославијѣ имѡ по стѡ двадѣс дубѡвинѡ, а јѣднѣ годинѣ паша је стѡлно рѡдила а ѡн је с кѡњима у колима стѡлно вукѡ мѣд у Дубровник (Хат.). — Ако се прѣкинѣ паша, а извадиѡ си чѣли мѣд, ѡнда си јѡј угрѡзиѡ ѡпстанак (До). 2. *вријеме сакуиљања хране.* — Сѡд је крај пашѣ, можда је која чѣла ѡстала бѣз матицѣ, па ће настати грабеж (Ивица). 3. *извор ичелиње хране, в. воћњак, бехар, жуиа, ливада, лишо, ошавак, иланина, уѡље, рѣса, цвијѣи, шума.* — У нас имѡ више пашѡ: првѡ је зѡновѣт, тѡ је неђе од полѡвинѣ априла, ѡнда дѡлази пѣлим ѡд првѡг јуна, затим дѡлази лѣтњи перѡд од Илин-дѡна дѡ Госпѡна, кад пѡчињѣ вријѣсак (Цибр.). — Имали су млого кѡшница, гѡнили су ѣи пѡ пашама (Хат.).

брч / јѣк пашѣ *вријеме најјачѣј сакуиљања хране; брчка ~; главнѡ ~; јѣсењѡ ~ / јѣсенскѡ ~; ливацкѡ ~; дѡбра ~, издѡшна, јѡка ~; лѡша ~, слѡба ~ / слѡба ~; лѣтњѡ ~ / лѣтњѡ ~; првѡ ~ / првѡ ~, прѡлетнѡ / прѡлѣтнѡ ~; шумскѡ ~.*

пашан -шна -шно боиш изворима ичлиње хране (риј.). — Кад је пашна година, чѣла мѡре за двѡ дѡна да извуче вѡсак, да пѡпуни рѡм ако је јѡко друштво. Кад је пашна година, чѣла рѡди, ѡна нѣма ни свѣца ни лѣтка (Биѡци).

~ година добра сезона.

нашарнна ж 1. *уорез на ичѣле, арх.;* 2. *накнада за земљишше на које се ичѣле досѣлавају.* — Сѡд се и Гачани опамѣтили па наплаћују пашарину на чѣле (Вуч.).

пашарица ж (Хут.) в. *сабирачица.*

пѣкнут, пѣкнѣ свр. в. *убос.* — Ономадне ме пѣкнула јѣдна чѣла пѡд око, па сам ѡтекѡ, гѡтово ми се затвѡрило ѡко (Вуч.).

пелим м в. *кагуља*. – Челе сам лѣти сѣли'о ў Дужи, има пелима и драче чўдо једно (Вуч.). – У Ивица мало има пелима, нешто на Жабљаку, али на Жегуљи има га доста (Ивица).

(х)ерцеговачки ~ *исцо*.

пелимов -а -о *који се односи на пелим*. – Пелимов мѣд ти је цѣр мѣда (Вуч.).

~ мѣд в. *пелимовац*.

пелимовац, -овца м *мед од пелима*, в. мед – *пелимов* ~.

пелии м *биљка Absinthium (?) узгајана у ичелињаџима* (Бил. Руд. 724).

питоми ~ ?

пѣлўд м (јз. Херц.) в. *прашак*. – Приликѣм цијѣђења мѣда, стрѣго се пазило да у саћу нема пѣлўда или шлѣтицѣ, како су је стѣри звали (Биоци).

пѣлўт м (дол. Нер.) в. *прашак*. – При ногама чѣла доноси прашак, неѣо рѣкне пѣлўт, а неѣо ѥбнѣж (Ивица).

пѣлўдни -ѣ -ѥ (јз. Херц.) *који се односи на пелуд*.

~ *биљка* б. *бојаџа џејѣјним прашком*.

пѣљушка ж в. *кошуљица*. – Кроз јўтанў врећу цијѣј се вѣсак, а ѣне пѣљушке од чѣле која се лѣгла ѥстанў у врећи (Дол.).

пеницилин, -ина м *лијѣк иројив евројске ирулежѣ лејла*, в. *јуѣоцилин*.

пѣпејо м в. *лијѣј*.

пѣпел м в. *лијѣј*.

пѣпѥ, -ела м **1**. в. *лијѣј*. – Дужи би облијѣпили бѣлегѣм и пѣпелом (Глав.). **2**. *средствѣо за зашѣиѣићу ичелињих друшѣјава од мрѣва*. **3**. *средствѣо за уијѣрђивање иоријѣкла шуђиџа*.

петрѥлѣј, -ѣја / -ѣја м *средствѣо за зашѣиѣићу ичелињих друшѣјава од шуђиџа и мрѣва*, в. *ѣас / ѣас*, *пѣируље*.

пѣтрўље с (Ком.) в. *пѣирулеј*.

пѣцат, -ѣм / **пѣцат**, -ѣм *несвр. према иѣкнунї, в. бос*.

пѣчат м *сѣнт. т. вошѣиѣане ојне којим се зашѣвѣрају ћелије*, в. *кајак 2*, *мухур*, *ојна*, *иѣклојѣц 3*. – Прије врѣѣња вѣљушкѣм се скѣдѣ пѣчат (Биоци).

пѣчатит, -ѣм *несвр. (ист. Херц.) 1. иѣклојѣиѣи саће вошѣиѣаним иѣклојѣиѣима*, в. *булаѣи*, *мухурлејѣсаѣи*, *зашѣварѣи 1*, *иѣчѣиѣиѣи*, *иѣломбирѣи*. – Каѣо мѣд зрѣјѣвѣ, тако га чѣла пѣчѣтї (Ивица). **2**. в. *лијѣјиѣи 1*.

пѣчађење с *гл. им. од иѣчѣиѣиѣи*. – Иза ўношѣња уљѣвицѣ идѣ прѣрада, исушѣивање па пѣчађење (Ивица).

пѣчет м (ји. Херц.) в. *иѣчѣиѣи*.

пѣчѣтит, -ѣм *несвр. (ји. Херц.) в. иѣчѣиѣиѣи*. – Ка-су пчѣле прѣрадиѣе тѣј мѣд и пѣчѣле да га пѣчѣте, да затѣвѣрају лўлицѣ, тѣ-је мѣрис нестѣ (Поль. в. *Тѣкѣиѣови*).

пѣвѣње мѣгѣиѣѣ *ик. (зап. Херц.) в. ијѣвање мѣиѣиѣа*.

пѣват, -ѣм *ик. (зап. Херц.) в. ијѣваѣи*.

пијѣсак, -ска м *средствѣо којим се засѣиѣа рој да би се сѣусѣиѣо на жељѣно мјѣсто*.

пѣпак, -пка м *об. у мн. пѣпѣци, осѣјѣиѣилни оѣиѣн на ѣлави ичѣле*, в. *аниѣена*.

пѣта ж *више врѣѣиѣ иѣѣивѣ која се иѣнеѣад сѣраѣвају с мѣдом*, в. *баѣлаѣа*, *ћузѣла*.

пѣтат, -ѣм (доњи слив Нер.) / **пѣтѣт**, -ѣм (си. Херц.) *несвр. в. ипѣриѣивѣиѣи*.

пѣшка ж *мит. вѣиѣна, мѣиѣјѣско средствѣо за одѣлачѣње зѣих очѣју са ичѣлињеи роја*. – Стѣријѣ жѣна заврне кѣтулу про глаѣвѣ и вѣчѣ: "Не чу'те се чѣли мѣјѣј, / но се

чү'те пйшки мјојј, /како пйшка стрмо стојј, / стрмо пйшка вѳду држж." Сѳнам се, Мйла Пѳтрова је такѳ шйкала (Дол.). – Бйла нѳкѳ Ћѳруша ў Крушевици, прйчали су, она шйкала чѳлу и вйкала: «Нѳ чудите се мѳме рѳју, чүдите се мјојј..." нѳ би ја сад тѳ..."како стрмо стојј а вѳду држж", такѳ нѳкако (Биоци).

пјѳвѳица ж (риј.) в. *йјевање майица*.

пјѳвѳње мѳгйца с гл. им. од *йјевай*, в. *йјеванија, йивање, йјесма*. – Пјѳвѳње мѳгйца нѳјљепше се чүје у вѳчерњйм сѳтима (Цибр.).

пјѳват, -ѳм / **пјѳвѳт**, -ѳм (о матицама) несвр. (ист. Херц.) *олашавайи се очу ројења, в. звай 2, чуй се*. – Пред рѳјење свѳка дѳбра мѳтица пјѳвѳ (Вуч.).

пјѳнит, -йм несвр. *скидайи йјену са кључало мегено расйвора йриликом йрављења меговине, в. ойјений, йлавий*.

пјѳсма ж в. *йјевање* (риј.).

плѳвит, -йм несвр. в. *йјений*.

плѳкат, плѳчѳм несвр. (риј.) в. *квоцай*.

пламѳњача ж в. *маѳа*.

планина ж в. *йаша 3*.

пластүница ж оказ. *зачейак младој сайа*. – Мѳгну"о сѳнѳн на јѳдну чѳлу нѳставак, а нйјесам јѳј мѳгну"о све рамове, а јүтрѳс, ка-сам је отвѳри"о, влика пла-стүница вйси о пѳклопцу (Пољ.).

плѳга ж в. *сайна основа*. – Дѳдѳ чѳли нѳставак с плѳтама вѳска, а стѳла пѳша и плѳте ѳстале неизвучене (Глав.)

~ **вѳска исйо**.

плѳцат се, -ѳм се (ист. Херц., риј.) в. *йирай се*.

плѳс, плѳтем / -ѳм (трнке) в. *йравий 2*.

плѳтара ж (јуж. руб Херц.) в. *йирнка*. – Пѳ Црнѳј Гѳри ймају онѳ плѳтаре па йик уништѳвају да йзвѳдѳ йж ѳй мѳд (Биоци).

плѳѳтке, -тѳка ж мн. (Баѳ.) в. *крсиа*.

плѳд, плѳда м (Баѳ.) в. *лејло 1*.

плѳдйште / **плѳдиште** / **плѳдйште** с *дио йијела кошнице у којем се одѳја лејло, в. лејло 3*. – Зйми ѳстављѳм чѳле у плѳдйштима, а у прѳљеѳе йим дѳдѳјѳм мѳдйшта (Хат.). –

плѳдйшше с (дол. Раме) в. *йлодишйе*.

пломбйрат, плѳмбйрам свр. и несвр. *оказ. в. йечайиий*.

плѳѳа ж (Мусл. у дол. Нер.) в. *йлоча*.

плѳча ж **1**. *йшанак незнайно заокруйѳен йѳоснайи камен који служи као вршни кров или йѳд у дубеницама и даишчарама*. – Нѳпредна пѳчелинѳ зајѳдница брзо нѳправй саѳе дѳље све дѳ плѳчѳ (Цибр.). – Нѳјѳ се стѳри дүб шупѳл, изврти се йзнүтра средйна и провүкү се двѳ дрѳвета унѳкрс, двйје крснице, да држѳ вѳсак, и плѳча дѳље, плѳча гѳре – тѳ ти је стүблина (Дол.). – Плѳчу мѳѳемо под дубѳвину, а и пѳкрйвамо је плѳчѳм (Ивица). **2**. в. *сайна основа*.

гѳрњѳ ~ *вршни кров*; **дѳњѳ** ~ *йѳд сйшаринске кошнице*; **кѳменѳ** ~ / **камѳнитѳ** ~; **кѳњскѳ** ~ (в.); **мѳднѳ** ~ (в.); **үмитнѳ** ~ в. *сайна основа*.

плѳчкарйца ж в. *йуѳица*.

плѳвѳње мѳгйца с (си. Херц., Сељ.) в. *йјевање майица*.

плѳвѳт, -ѳм несвр. (Сељ.) в. *йјевай*.

плѳштура ж (Ком.) в. *шклойац*

плѳвѳча ж *средсйво за скидање йчелињих уши с майице*.

пѡбит, пѡбијем свр. према *биѡи* **1.** *униѡиѡиѡи сва ѡчелиња друѡиѡва ради одузимања њихова саѡа.* – “Турци...побију најбоље суде пчела” (Бил. Руд. 807). **2.** *в. убиѡи* **2.** – Ка-чѡла заврѡи рѡјење, ѡна пѡбије све маѡице, осим јѡднѡ (Биоци). **3.** *в. насаѡиѡи.*

пѡбјеѡ, -жѡм / -гнѡм (о пчелињем друштву) свр. према *бјежѡи*; *уѡ. вабиѡи.* – Онѡмадне ми је пѡбјеѡ јѡдан рѡј, нѡмѡ кѡ да га уѡиѡчѡ (Биоци).

пѡвадит, -ѡм свр. према *ваѡиѡи* **1, 2, одузѡиѡи све саѡе или мѡд.**

повѡзат, повѡжѡм (саѡе) свр. према *вѡзѡи* **1, 2.**

повѡзиват се, повѡзујем се / повѡзѡивѡм се несвр. ист. *омѡѡаваѡиѡи ѡлаву комаѡом ѡканине ради заѡиѡиѡиѡе од ѡчелињих уѡѡа.* – Нѡје бѡло овије каѡа па су се ѡѡди повѡзѡивали каѡвѡм крѡѡм да главу заѡтѡите од ѡјѡдѡ (Драч.).

пѡвес, -дѡм (саѡе) свр. *ѡочѡиѡи ѡраѡу.*

повратѡч, -ѡча м мит. *в. враѡиѡч; уѡ. ѡвијеѡе.*

пѡгача ж **1.** *медно-шеѡерни ѡреѡараѡи којим се ѡрихраѡују ѡчѡе, в. ѡѡѡачѡица.*
– Ја сѡм направѡм пѡгаче, ѡзмѡм јѡдну трѡѡину мѡда и двѡје трѡѡине шеѡера, и таѡѡ ѡи рѡнѡм (Глав.). – Сѡруп прѡвѡмо сѡми, а пѡгаче купујемо (Хат.). **2.** *в. сѡраѡ.*

пѡгачѡица ж *в. ѡѡѡача.*

пѡгледат, -ѡм свр. према *ѡгѡѡи* **1.** – Сѡиѡну^о сам наѡтавак и пѡгледѡ у плѡдѡиште, бѡло је стѡрѡг лѡгла (Пољ.).

пѡѡп м *ѡио врѡаѡе, ѡренѡсни механизам.*

пѡѡријат, -јѡм свр. према *ѡријѡи* **1.**

пѡд, пѡда м **1.** (сјев. Херц.) *в. сѡѡѡица.* **2.** (сјев. Херц.) *в. ѡѡѡгача* – Сваѡи чѡлар мѡра да пѡзи да му кѡчка добро налијѡжѡ, да му нѡје нѡѡе ѡкрѡен пѡд да се крѡз рупу нѡ би увѡкла тѡѡица (Биоци).

пѡдѡвит, пѡдѡвѡм (Сѡљ.) свр. према *ѡаѡиѡи.*

пѡдѡсѡпат, -плѡм / -пѡм несвр. према *ѡѡѡасуѡи.*

пѡдѡсѡт, пѡдѡспѡм свр. *сѡресѡиѡи слабије ѡчѡлиње друѡиѡво ѡред насељѡну коѡницу каѡо би се ѡѡѡачѡло ѡено друѡиѡво, в. ѡѡѡѡѡиѡи, ѡѡсуѡи, ѡѡѡрес.* – Ако би ѡстала дубѡвина без маѡице, пѡдѡспѡш јѡј мѡѡи пѡрѡјѡчиѡ, јер у пѡрѡјѡку ѡма мѡда маѡица (До).

пѡдѡѡит, пѡдѡѡѡм свр. (сјев. Херц.) *в. ѡѡѡасуѡи.*

пѡдѡдѡпут, -нѡм свр. према *ѡѡѡуѡиѡи.*

~ дѡж / дѡжву / зѡдуж *в. разѡужѡиѡи.*

пѡдијѡлит се, пѡдијѡлим се свр. *в. рѡјѡиѡи се.* – Стѡра маѡица дѡѡ чѡла пѡведѡ за сѡбѡм, ѡво рѡја, пѡдијѡлила се чѡла (Хат.).

пѡдѡлит се, пѡдѡлѡм се свр. ик. (зап. Херц.) *в. ѡѡѡијѡлиѡи се, рѡјѡиѡи се.*

пѡдѡлѡмање с гл. им. од *ѡѡѡламаѡи.* – Подѡлѡмање вѡска бѡла је прѡва прѡлѡтнѡ радња у ѡлѡнику (Цѡбр.).

пѡдѡлѡмат, пѡдѡлѡмѡм несвр. према *ѡѡѡлѡмиѡи.* – Сзаѡе више генѡраѡиѡ лѡгла из саѡа и ѡнѡдѡ ѡно поѡрнѡ, па се мѡра пѡдѡлѡмат да се ѡбнови (До).

пѡдѡлѡга ж *ѡио ѡѡјѡеска од уѡжѡијѡѡѡеноѡ камена или дебѡле гаске на коѡи се сѡѡаваѡа врѡѡа са раскуванѡм воѡиѡиѡном или воѡиѡѡаним ѡроѡом, в. ѡио 4.*

пѡдѡлѡмит, пѡдѡлѡмѡм свр. *ѡзаѡиѡиѡи у ѡроѡѡѡе ѡразно саѡе из доѡѡѡи гѡјѡла сѡѡарѡнске коѡнице, в. ѡѡѡѡ, ѡѡѡрезаѡи, ѡѡѡѡѡ, ѡѡѡѡѡѡиѡи, ѡѡѡѡѡѡѡи 1, ѡѡѡѡѡѡѡи, ѡѡѡѡѡѡѡи.* – А кад дѡѡѡ прѡлѡѡѡе, ѡѡд би нѡѡѡ дубѡвѡину, заѡдѡмиѡѡ је и све би саѡе испѡд дѡѡѡѡѡе крѡсѡиѡѡ ѡсеѡѡ или пѡдѡлѡмиѡѡ (Цѡбр.).

пѡдѡница (дол. Раме) / пѡдѡница ж (ѡи. Херц.) *в. ѡѡѡгача.* – Пѡдѡница се направѡ ваѡѡ ѡрѡвно (Вуч.).

пòдњача / пòдњача (ист. Херц.) / **пòдњача** ж (Ком.) *доњи даичани зид кошнице с њокрејним саћем, в. дно 2, њајос, њајосница, њод 2, њодница*. – Прегледò сам кòшнице, пòчистиò пòдњаче, било је на њима нечистòдћè послије зимè (Пољ.). Направиò сам пòдњачу и на њò изрезò круг према трупини од црнограба, на кòју сам пòставиò ту пòдњачу (Цибр.).

пòдòштрит, пòдòштрим свр. (саће) *в. зановиј*.

пòдрезњàк м *в. шрећинац*. – Првò је рòј, па затијем пàројак, а трèћи је пòдрезњàк, трèћи пòт ка-се рòји тò је пòдрезњàк, кàжè: пòдрези дубòвину да се више нè рòји (До).

пòдрезак, -ска м *в. сувовошћина*.

пòдрезат, -жèм свр. према *резати* (ист. Херц.) *в. њодломии*. – У прòљеће се òздàла пòдрезè стàрò саће у дубòвинама (Хат.). – Накривиш дубòвину и òздàла пòдрезèш стàрò саће и тòпш га (До).

пòдрезивàње с гл. им. од *њдрезивати* (ист. Херц.). – Пòдрезивàњем дубòвинà обнàвљало се стàрò саће (Корит.).

пòдрезиват, пòдрезујем / пòдрезивàм несвр. према *њдрезати*. – Док су биле дубòвине, њж њи се пòдрезивала стàрà вòштина (До).

пòдријезàње с (ист. Херц., риј.) гл. им. од *њдријезати*.

пòдријезат, -јèжèм (ист. Херц., риј.) несвр. према *њдрезати*.

пòдројак, -òјка ж (Бег.) *в. шрећинац*.

пòдушит (се), пòдушим (се) свр. према *душити (се)*.

позèмљув, -ува м *оказ*. **1. в. вријесак 1.** – У нàс се за вријесак кàжè позèмљув. На Лèотàру рàсте бијели позèмљув, он ријетко мèди, али дòбро мèди (Цибр.). **2. в. вријесак 2.** – Љубичастòг позèмљува њмà на Скупици, он рèдòвно рàђà, али га је мàло (Цибр.).

пòјило / пòјило с *наирава у њчелињаку кòјом се њчелама обезбèђује вода, в. каменица, коришо*. – Пòтребно је пòставит пòјило што рàнијè да би се чèле нàвикле нà вь прије нò што нèстанè њзворскè водè (Цибр.).

пòкидат, -àм свр. према *кидати 1, 2*.

пòклат, пòкòлèм свр. према *клаи* (ист. Херц.) *избòсти у великòј мјери, уи. њослаи*. – Ужљутили се чèле па нас пòклале (Бил.).

пòклòнит, пòклòним свр. мит.; *уи. украс*.

пòклопац, -пца м **1а.** (јуж. Херц.) *в. дуж 1*. – Ка-се из дубòвинè вàди мèд, првò се дигну онѝ пòклопци пòд плòчòм (Вуч.). **1б в. кров 1.** – Пòткàдиш кòшницу, òтвориш пòклопац, дигнèш пòклопац, јòпèт је задимиш... (Драч.). **1в в. њоклојна гаска.** **2.** (Румб., Баћ.) *в. њодњача*. **3.** об. у мн. *в. њечай*. – Скѝнули би пòклопце са тругњинског лèгла па би истрèсли варòу ш њèга (До). **4. гаске кòјима се зашвара њорњи ошвор врцаљке.**

велики ~, глàвни ~, гòрњи ~, крòвни ~, трèћи ~ *в. кров*; вòштани ~ *в. њечай*; дигнут – дѝзат ~, скѝнут – скѝдат ~ *в. раздужии*; мèтнут – мèтат ~ *в. задужии*.

пòклòпит, пòклòпим свр. **1.** (кошницу) *њòставиши кров и њоклојац на кошницу, в. задужии, зашвории 3*. **2.** (мед, саће) *в. зашечайиши*. – Ка-се њсўши уљевица, òндà чèла пòклопи саће (Ивица).

пòклопнà дàска *диò кошнице с њокрејним саћем кòјим се зашвара њорњи њоирèчни ошвор, в. капак – доњи ~, мали ~, њрви ~, средњи ~; њоклојац 1б, пòклопац – доњи ~, мали ~, њрви ~, средњи ~.*

пòклòпчић м об. у мн. **пòклòпчићи**, *в. њечай*.

пòкрèтнà ж (риј.) *в. кошница с њокрејним саћем*.

пѡкрит, пѡкријем свр. в. *иосес*, уй. *сијаѿи*.

пѡкрѡв, -ова м в. *кров 1*.

полáгáње (јаја) с (ист. Херц.) гл. им. од *иолајаѿи*.

полáгат, полáжѣм (ист. Херц.) несвр. према *иоложѿи*. – На зановѣти чѣла се дѡбро развѿја, тада мáтица нáвише полáжѣ јаја (До). – Око Сáвина дáна, мáтица пѡчмѣ полáгат јаја (Ивица).

пѡлѣн / **пѡлен** / **пѡлен** (ист. Херц.) / **пѡлеп** (Ком.) м в. *и́рашак*. – Ту некѣ гѡдинѣ, нáшѡ сам чѣлу у јасѣну, вѿдѿм лѣтѿ фино, рáдѿ, нѡсѿ пѡлѣн, вѿдѿм – имá мáтицу (Хат.). – Чѣла убаѿи у лулицу пѡлен, кѡјѿ је врло вáжан за њѣзин ѡдгѡј, мѣд и пѡлен, ѡбнѡж што би рѣкли (До). – Чѣла при нѡгама дѡноси пѡлен (Биоци).

пѡленов / **пѡленов** / **пѡленов** -а -о *који се односи на иолен*.

~ **прá** / ~ **прáх** / ~ **прáшак**, в. *и́рашак*.

пѡлет м *и́равац леѿа*. – Ујутру смо крѣнули у правцу пѡлета пчѣлињѣг и ка-смо се пѡпѣли на јѣдан брѿјег, прѡнашли смо ѡгрѡмне количине тога дубáчца (Пољ.).

пчѣлињѿ ~ *истиѡ*.

полѣтáлка / **пѡлѣтáлка** ж **1**. *гашиѿа исѿред леѿа на кошници са које иолијеђу и на коју слијеђу ичѣле*, в. *залѿилица*, *леѿиѡ*, **3**, *иáгало*, *иолеѿна гаска*, *иолијеђѿлка*. – Ка-чѣле дѡбро нѡсѣ, већинѡм пáдају испред полѣтáлкѣ, нѣ могу до полѣтáлкѣ ни да стѿгну (Дол.). **2**. в. *враѿишѿа*.

полѣтит, -ѿм / **пѡлетѿм** свр. (дол. Нер., зап. Херц.) в. *иолећѿи*.

*~ **билѣ чѣле** в. *бијѣла чѣла*.

полѣћес, -тѿм / **пѡлетѿм** свр. (ји. Херц.) в. *иолећѿи*.

полѣћет, -тѿм / **пѡлетѿм** свр. према *лећѿи* (ист. Херц.) *иочеѿи леѿјеѿи*.

*~ **бијѣлѣ чѣле** в. *бијѣла чѣла* – ~ *бијѣле чѣле*.

полијѣтáлка ж в. *иолеѿлка 1*. – С полијѣтáлкѣ пѡлијеђу чѣле и нá њу пáдају ка-се врађају (Хат.).

полѡвњаѿк, -áка м (ист. Херц.) *саѿи иричврѿиѿен за бочни зиг сѿаринске кошнице који има ћѣлије само са једне сѿране*, в. *ириљубак*.

полѡжит, полѡжѿм (јаје) свр. *донѿјеѿи на свиѣѿи ичѣлин замѣѿак*, в. *баѿаѿи 3*, *занијеѿи 2*, *зацрвѿиѿ*, *зачедѿиѿ*, *носиѿи 1*, *сијаѿи*, *уиљувáѿи*, *црвáѿи*, *црвѿиѿ*. – Чѿм мáтица пѡложѿ јаје у лулицу, чѣле га прѣкрију млѿјечѡм (Ивица).

пѡлошка ж *врсиá кошнице с иокрѣѿним саћѣм која се ироширује хоризонѿално*, в. *американка*, *долњаѿ*, кошница – *лежећа* ~. – Да ти цаба нѣко дáјѣ пѡлошку, нѣмѡ-је уѣт, тѣшко се у њѡј чѣла развѿја, нѣћѣ у ширину да си бѡг (Дол.). – Нѿко у нáс не дрђѿ чѣле у пѡлошкама (Хат.).

пѡлуга ж в. *ован*.

пѡлудáдáнка ж *Дáдан-Блáѿова кошница с иолунасиáвѿцима*.

полунáстáвак, -áвѿка / **пѡлунáстáвак**, -áвѿка м *уиола нижи насѿавак*.

пѡлунáстáвљáчá ж *кошница са иолунасиáвѿцима*.

пѡлудѡкви́р / **пѡлудѡкви́р** *оквир у иолунасиáвѿку*.

полу́стариѿа ж в. *ројница*. – Сá ћу ти ја ушѿкат ову чѣлу, имáш ли полу́стариѿу? (Драч.).

полу́стериѿа ж (Зав.) в. *иолусѿариѿа*, *ројница*.

пѡље с в. *иáша 3*.

помѡрит, помѡрѿм свр. в. *униѿѿиѿиѿ*; уй. *одржáѿи чѣле*.

пѡмријѣт, пѡмрѣм (ист. Херц.) свр. према *мријѣѿи*, в. *иомриѿи*. – У дубѡвинама

смо држали чэле, па оно пѡмрѣ ў зиму, на прѡљеће се рѡјѣ, ў јесѣн извадиш мѡло мѣда, пѡла умри, пѡла ѡстани (Ивица). – Кад је варѡла дошла ѡђе, све чэле пѡмријѣшѣ, а ў мене нѣ помрије ниједна (Вуч.).

пѡмрѣт, пѡмрѣм *ик.* (зап. Херц.), *в. ѡмријейѣ.*

пѡнављат / пѡнавјат, пѡнављѡм / пѡнавјѡм *несвр.* према *ѡновийѣ.*

пѡништит, -ѡм (пчеле) *свр.* (риј.) *усмрѣишии све.*

пѡпѡвит, пѡновѡм *свр. в. зановийѣ.*

пѡпѡлит, пѡпѡлѡм (ист. Херц.) *свр.* према *ѡалиѣ.*

пѡпрѣскат, пѡпрѣскѡм / пѡпршћѣм *свр.* према *ѡрскѡиѣ.* – [пчеле] “отеле се из нечије дубовине – није их попрскао нити им запалио трут” (Брестике, *в. Текстиѡви*).

пѡпрѣнут, пѡпрѣнѣм *свр.* према *ѡрскѡиѣ.*

пѡпунит, -ѡм *свр.* према *ѡуниѣ.* – Кад пѡпунѣ чѣла ѡвѣ стрѡну дубѡвинѣ, ѡндѡ вѡдѣм из другѣ стрѡнѣ, тѡкѡ све мијењѡм (Хат.).

пѡсѡдит, пѡсѡдѣм *свр. в. насѡдиѣ.*

пѡсијѣцат, пѡсијѣцѡм / пѡсијѣчем (ист. Херц.) *несвр.* према *ѡсећѣ, в. ѡѡкигаѡиѣ*

2.

пѡсисат, -ѡм *свр.* према *сисѡиѣ; ѡѣ. сок.*

пѡслат, пѡшалѣм / пѡшљѣм (пчеле) *свр.* мит. *в. ѡѡѡиѣ.* – “...с некаквим ѡвѡљским маштенијѣм пошље их у туђ ѡљаник, те покољу туђе челе и поваде вас мед и однесу у његов ѡљаник” (Памучина 335).

пѡсмѡтрат пѡсмѡтрѡм *несвр.* на основу *креѡња ѡчѣла закључиваѡи о сѡњању њѡхових друшѡва, ѡрељегѡи ѡчѣле обично без ѡѡварања кошниѣа, в. ѡлегѡи 1, коњѡролисѡи.* – Идућег јутра ѡстанѣмо рѡно и пѡсмѡтрамо ў кѡм правцу лѣтѣ пчѣле (Пѡљ.).

пѡставак, -ѡвка *м* (ји. Херц.) *в. ѡсѡѡљка.*

пѡстоље *с* (ји. Херц.) *в. ѡсѡѡљка.*

пѡстѡљка *ж* (ји. Херц.) *камена ѡлоча која служи као ѡѡг дубениѣе или гѡшчаре, в. ѡсѡѡвак, ѡсѡѡље, плѡча – доња ~.*

пѡстрмак, пѡстрмѡка *м* (Гацко) *в. ѡреѡинаѡ.*

пѡсѡт, пѡспѣм *свр.* (Сељ.) *в. ѡѡгасѡиѣ.*

пѡсѣс, -ѣдѣм / -ѣднѣм *свр.* (ист. Херц.) *в. зѡѡћес.*

пѡсѣћѣ, пѡсѣчѣм *свр.* (ист. Херц.) *ѡѡгсјећѣ, ѡѡзѡѡи залежено саће с маѡиѡчњаѡима из доњеѣ гѡјѣла сѡѡаринске кошниѣе ради сѡрѡчавања гѡљеѣ ројења, в. кидѡи 2.* – Ка-сѣднѣ чѣла дѡље, ѡна се пѡсѣчѣ да се нѣ би више рѡјила (Дол.).

пѡтѣгнут / пѡтѣћѣ, пѡтѣгнѣм (сат) *свр.* према *ѡѡѡиѣ.*

пѡтѣћѣ, -ѣчѣм *свр.* према *ѡѡћѣ.*

пѡткѡдит, пѡткѡдѣм *свр.* према *кѡдиѣи 1. заѡуѡѡи каѡѡм исѡѡг ѡчѣлиѡѣѣ ѡнијезѡа. 2.* (си. Херц.) *в. кѡдиѣи 2.*

пѡткѡдѡње *с* (слив сред. Нер.) *гл. им. од ѡѡѡкигаѡиѣ.*

пѡткѡдат, пѡткѡдѡм *несвр. 1. в. ѡѡгламаѡи. 2. в. ѡсѡјѣцаѡиѣ.*

пѡткѡдѡвѡње *с* *гл. им. од ѡѡѡкиѡивѡиѣ.* – У прѡљеће је прѡво бѡло пѡткѡдѡвѡње саћа. Тѡ сам ѡ јѡ рѡдиѡ (Ивица).

пѡткѡнут, -нѣм *свр.* према *кидѡи 1.* – Ка-се чѣла пѡрѡјчи јѣдѡмпѡт-дѡвѡпѡт, ѡндѡ се нѡгнѣ стѡблина и ѡѡбѡвѡзно пѡткѡнѣ ѡздѡл (Дол.). – У дубѡвинама се нѡјприје у прѡљеће пѡткѡнѣ вѡсѡк (Ивица).

пѡткрѣсат, пѡткрѣшѣм *свр.* (Хут., Неум) *в. ѡѡгломиѣ.*

пѡткрѣшѡвѡње *с* (слив доње Нер.) *гл. им. од ѡѡѡкрѣшѡѡиѣ.*

- поткршáват**, **поткршáвãм** (слив доње Нер.) несвр. према *йой̑крши̑и̑*.
поткршíвãње с (слив доње Нер.) гл. им. од *йой̑крши̑ивãй̑*.
поткршíват, **поткршíвãм** (слив доње Нер.) несвр. према *йой̑крши̑и̑*.
поткр̑шит, **пòткр̑шй̑м** свр. (слив доње Нер.) в. *йодломий̑*.
нотпúnут, **пòтпúnем** свр. према *йухай̑ 1*.
пòтрес, **потресе́м** свр. в. *йодасу̑и̑* (дол. Нер.).
пòтрљат, -ãм свр. према *йтрљай̑*. – У љанику је највише бíло челинè љубице, мòрò је чòвјек вãзда íмат при рúци да потрљã шикалицу (Дол.).
пòтрошит, **пòтрошй̑м** свр. према *йтроши̑и̑*. – О̀нò што пчела донесè тòком јесени, она тò најприје пòтроши̑ (Пољ.).
потсícат, **пòтсй̑цãм** несвр. ик. (зап. Херц.) в. *йодламай̑*.
пòтúћ, **потúћем** (Баћ.) свр. према *йућ*.
потúшит, **пòтúшй̑м** (Баћ.) свр. према *йуши̑и̑*.
пòћерат чèлу, -ãм свр. 1. в. *ой̑јерай̑ 2*. – Пòћерãш чèлу гòре дй̑мом и дй̑жеш старй̑ вòсак (Биоци). 2. в. *йони̑и̑ чèлу 4*.
поубíјат, **поубíјãм** (пчеле) свр. в. *убий̑ 1*.
пòхапсит, -й̑м свр. према *ай̑сий̑*, мит. – Он тй̑ хй̑ је пòхапсијò, а нèmòј рèћ: Тй̑ си ми чèле пòхапсијò (Ластва, в. *Текстй̑ови*).
пòчèт, **пòчмèм** свр. (ји. Херц.) *йочей̑и̑ йòлай̑ай̑и̑ јаја*.
пòчистит, -й̑м свр. према *чисй̑и̑и̑*.
прã, **прãа** м в. *йрашак*.
прãвйт, -й̑м / **прãвйт**, -й̑м несвр. 1. (о пчелама) *йрадий̑и̑ вошй̑ане йраћевине, в. везай̑ 1, вошй̑и̑и̑, вућ, йрадий̑ 1, извлачий̑ 1, радий̑*. – Од воска чèла прãвй сãће (Вуч.). 2. *йрадий̑и̑ йчели̑ни̑ сй̑ан*. – Људи су већинòм сãми пò себи прãвили стублине, вãљало је сãмо нãш шупље дрво (Драч.). 3. *йри̑йремай̑и̑ йи̑ћа и јела од йчели̑них йроизвода*. – Вòштина се потãпала ў воду и од растопљенòг мèда се прãвила медòвина (Хат.).
прãзнит се, **прãзний̑м се** несвр. в. *чисй̑и̑и̑ се*. – Кад зй̑ми излијèћу чèле, òне се прãзнè. У прòљеће, ка-чèле изãћу да се прãзнè, вй̑дй̑ се слијед по бијèлом кãмèњу (До).
прази́ница ж (Благај) *ненасељена кошница, в. йразно*.
прãзнò с оказ. в. *йразница*.
прãска ж *медоносна воћка Prunus medica*.
нрãтилица мãйтице́ ж *йчела радй̑лица која брине о мãйици, в. њеёовашèљица, ранилица мãйице*.
прãтњача ж (сјев. Херц.) в. *йрикрейã*.
прãх / прãх м (западније подручје) в. *йрашак*. – У дубòвинама пòткй̑дам сãће до лèгла, прãктично до прãшка, до цвèтнòг прãха (Ивица).
пòленов ~, **ћèтнй̑ / цвй̑тнй̑ / цвй̑тнй̑** ~ *исй̑о*.
прãшак, -шка м *йчели̑ња храна сасй̑ављена од мушких йолних ћели̑ја разних биљãка, в. дивизма, йелуг, йолен, йрах, прах – ћей̑ни̑ / цвй̑и̑ни̑ / цвй̑ей̑ни̑ ~, цвй̑ей̑и̑ 3*. – Чèла нòсй̑ при нòгама прãшак кò двã зрнца сèмена (Глав.). – С дрй̑јена дòносы дòста прãшка (Вуч.).
пòленов ~, ~ ò **ћетòвã**, **ћетнй̑** ~, **чèлијй̑** ~ *исй̑о*.
прãшльика ж *биљка бой̑ай̑а цвй̑ей̑ним йрашком, в. вресина 3, вријес / врис*.
првãц, **првцã** м (Брест.) в. *йрвјенац*.
првèнац, -нца м (јз. Херц.) в. *йрвјенац*.

првинац, -инца / **првинац**, -инца м (сјев. Херц.) в. *йрвјенац*.

првјенац, -ѣнца / **првјенац**, -ѣнца (ист. Херц.) / **првјѣнац**, -нца м (доња Нер.) рој који се у шоку јодине *йрви одвоји од маиичнои друишва*. – Сви се првјѣнци зову која се роји први пут, а други пут паројак (Вуч.). – Ми ође у Дабру кажемо рј, па паројак, па други паројак, трећи...а научно је то првјенац, то сам у књигама нашѡ (Хат.).

првљенац, -ѣнца / **првљенац**, -ѣнца м (си. Херц.) в. *йрвјенац*.

***пребацит** (мѣд) пǎ црв свр. в. *разбиѡ на црв*.

превирање с гл. им. од *йревирайѡ*. – Од водѣ у којѡј се прѣперѣ вѡсак кѡвањем и превирањем прѡви се медѡвина (Цибр.).

превираѡ, -рѣм несвр. в. *врѣи*.

преврѣт преврѣм свр. према *врѣи*. – Йсперѣ се вѡштина, ѡндǎ се кѡва њни шѣрбет и ѡстави се двадесѣтак данǎ да преврѣ, и ѡто ти медѡвинѣ (Дол.). – Шѣрбет нѣ смијеш зачѣпит док не преврѣ (Биоци).

преглед м *уйврђивање сѡна ѡчелињих друишва у ѡилѣду њихове јачине, здравсѡвенои сѡна, ѡйскрбљенѡсти хранѡм и друињ каракѡтерисѡника релеванѡних за њихѡв живои и раг*. – Нѣмǎ добрѡг пчѣларǎ без приѡбора за преглед и рад ѡко пчѣлǎ (Цибр.).

први ~/ **први** ~, **прѡлетни** ~.

прегледат, -ǎм свр. в. *ѡилѣгаиѡ, йрекѡнѡролисѡиѡ, йриѡлѣгаиѡ*. – Прегледѡ сам пчѣле, добрѡ су изѡмиле, имају јѡш дѡста хрǎнѣ (Пољ).

прегледат, прегледǎм несвр. према *йрѣлѣгаиѡ, в. илѣгаиѡ 1, кѡнѡролисѡиѡ, ѡсмаѡрайѡ, йриѡлѣгаѡиѡ*. – Чѣле трѣба рѣдѡвно прегледат, кѡнтрѡлисат њѡво стǎње (Дол.).

прегѡнит, прегѡнѡм несвр. в. *йресуѡиѡ* (си. Херц.). – Ка-су биле сѣлǎчкѣ задруге, ѡндǎ су купѡвали и догѡнили дубѡвине из гѡрњије крајѣвǎ, па су ѡиг ѡје прегѡнили у сǎвременѡ кѡшнице (Хат.).

преграда ж *дѡ кошнице с ѡкрѣѡним саѡем којѡм се ѡдѡја населѣни ѡг ненаселѣнои йросѡјѡра или раздѡјају дѡ или више ѡчелињих друишва у истѡј кошници, в. даска – йреѡрадна / йриѡрадна ~*. – Ђ мене су нѡклеуси у ѡбичнѡј кѡшници, сǎмо тѡ кѡшницу раздѡѡѡм прѣградѡм и ѡтворѡм лѣта на сѡпрѡтнијем стǎнама (Хат.).

преградѡ, прегрǎдѡм (пчелињи стан) свр. *сузѡиѡи или ѡѡдѡјѡлиѡи унуѡраињѡсѡиѡ кошнице*.

прегрѡш чѣлѣ / **мѡвѣ**, -шти ж (ист. Херц.) *незнаѡна кѡличина ѡчелиње масе*. – Мǎлǎ чѣла, нѣмǎ нѡ прегрѡш мѡвѣ у њѡј (Вуч.). – Ђ том парѡјку нѣмǎ више ѡд прегрѡшти чѣлѣ (Дол.).

прѣдѣње с гл. им. од *йрес* (на лету).

Предлǎнѡште с *мѡкрѡѡѡном* у ѡколини Требиња, ѡаињѡк исѡрег Љѡанишѡа (ОП САНУ XIX-XX, 595).

прѣзимак, прѣзѡмка м (ист. Херц.) в. *йриѣѣсѣд*.

прѣзѡмит, прѣзѡмѡм (ѡ пч. друштѡу) свр. *йреживѣјѡи зиму, в. йреѡѡѡиѡ*.

прекѡнтрѡлисат, -шѣм свр. в. *йрѣлѣгаиѡ*.

прекувǎват, прекѡвǎвǎм несвр. према *йрекувǎиѡ, в. кувǎиѡ 2; уѡ. воиѡиѡна 1*.

прекуват, -ǎм (воштину) свр. у *кљѡчалој води ѡдѡѡѡиѡи восак ѡг воиѡѡанои шѡроѡа, в. кувǎиѡ 2, йрекувǎѡиѡ, йрѣѡѡѡиѡиѡ, разварѡиѡ, сѡиснѡуѡиѡ 2, шѡиѣѡиѡиѡиѡ 2, шѡѡиѡиѡ, цѡјѣѡиѡиѡ 2, чисѡиѡиѡиѡ 3*.

прекуха́ват, прекуха́вам несвр. (Мусл.) в. *прекувавай*.

прѣкухат, -ам свр. (Мусл.) в. *прекувай*.

прелѣтит, -ѣм / прелѣтѣм свр. (дол. Нер., зап. Херц.) в. *прелѣтејѣй*.

прелѣћес, -тѣм / прелѣтѣм свр. (ји. Херц.) в. *прелѣћејѣй*.

прелѣћет, -тѣм / прелѣтѣм (ист. Херц.) *лејшећи прѣћи неки прѣстѣор*, в. *прелѣћѣйѣй*, *прелѣћес*. — Кад је слаба па́ша, чѣла трѣба да облѣти мно́го ћѣтѣва и прелѣти ве́лику́ раздаљину да би ску́пила брѣме ме́да (Дол.).

прѣдбу́ћ, -у́чем свр. *одузејѣи и́разно саће из доњеј дијела сѣларинске кошнице да би и́челе шѣ изиради́ле младо саће*, в. *иодломѣй*.

прѣдѣтит, прѣодѣм (о пч. друштвима) несвр. (си. Херц., Сељ.) в. *прѣзимѣй*.

прѣплијѣтат, прѣплијѣћѣм несвр. в. *укрићавајѣй*.

прѣрада ж **1.** *прѣйшараће уљевице у мед; ујѣ. исушивање, ичаћаћење*. **2.** *издвајање воска из вошћѣине*.

прѣра́дит, прѣра́дѣм свр. **1.** *прѣйворићѣи уљевицу у мед*. — Уљевицу чѣла прѣра́дѣ, исуши, конзерви́ра... (Дол.). — За разлику од дру́гије го́дина, чѣле су ђве јѣсени успјеле да прѣра́дѣ ме́д, да запѣчатѣ гото́во двѣје трѣћѣне (Пољ.). **2.** (воштину) *одвојѣи восак од вошћѣаној шроја*, в. *прекувајѣй*.

прѣрађѣват, прѣрађѣвам / прѣрађујѣм несвр. према *прѣрадићѣй 1.* — Кад на́лије уљевицу, ђнда је чѣла прѣрађѣва и пѣчатѣ (Хат.).

прѣрана ж в. *прѣхрана*. — Кад је ра́ниш с ђвѣм прѣранѣм, чѣла мѣсли да је дошла па́ша па ле́же дѣста ма́тичњака́ (Вуч.).

прѣра́нит, прѣра́нѣм свр. в. *прѣхранѣйѣй*.

прѣрањѣвање с гл. им. од *прѣрањѣвајѣй*, в. *прѣхранѣвање*.

прѣрањѣват, прѣрањѣвам / прѣрањујѣм несвр. према *прѣранѣйѣй*, в. *прѣхранѣвајѣй*.

прѣрезат, -жѣм свр. према *резѣй*.

прѣрезѣват, прѣрезѣвам / прѣрезујѣм несвр. према *прѣрезѣйѣй*, в. *резѣй*.

прѣса ж **1.** *мејшална, већѣном индусѣиријска сѣрава којом се екстѣрачује восак из вошћѣине и вошћѣаној шроја*, в. *машина 2, прѣша, шѣојѣоник, шѣоркула, шѣурањ*. — Прије док није бѣло ђвије прѣса за восак, узѣли би двѣје да́ске и спѣјѣли ѣ багламѣм и ме́ђу њѣ би ме́тали врѣћу с раскува́нѣм во́ском (Вуч.). **2.** в. *шѣјѣсак*. **3.** *сѣрава за израду сајѣних основа*, в. *ваљак*. — Прије су прѣсе за прѣвљење воштаније та́бла бѣле врло ску́пе, јер су бѣле по́ла од сѣбра (Хат.).

~ за во́сак, ~ за воштину, ~ за цѣћење / цѣћење во́ска, ~ на заврѣач, ~ ђд во́ска в. *прѣса 1*; ~ за во́сак, ~ за вјѣштѣачко саће, ~ за прѣвљење саћа, ~ за умјѣтно саће в. *прѣса 3*; ~ на ваљак в. *ваљак 1*; ~ од бето́на и́рѣмићѣвна сѣрава за прѣвљење сајѣних основа салѣвена од бѣшѣона.

прѣсѣлит прѣсѣлим свр. према *сѣлићѣй*.

прѣсѣљавање гл. им. од *прѣсѣљавајѣй*, в. *сѣљење*.

прѣсѣљават, прѣсѣљавам несвр. в. *сѣлићѣй 1*.

***прѣс на ле́ту**, прѣдем несвр. в. *прѣвјејѣравајѣй (се)*.

прѣсовѣње с **1.** гл. им. од *прѣсовѣй 1*. **2.** в. *израда 2*. — И́мам комплѣт чѣларскѣй при́бор, ђсим прѣсе за прѣсовѣње во́ска, то ми ра́дѣ у за́друзи у Тре́бињу (Ивица).

прѣсоват, прѣсујѣм несвр. **1.** в. *шѣјѣшѣићѣй 2*. **2.** *ио́моћу прѣсе израђѣвајѣи сајѣне основе од воска*, в. *израђѣвићѣй 2*. — Ка-ти трѣбадну́ та́бле, ђднесѣш во́сак у нашу за́другу да ти га прѣсујѣ (Вуч.).

прѣсѣт, прѣспѣм свр. *прѣсѣлићѣи и́чѣлиће друшћѣиво из јѣдне кошнице у дру́ју, већѣном из сѣларинске у савремену*, в. *прѣјѣонѣйѣй, прѣјѣрес, прѣјѣерајѣй*.

- прéсед** м (ист. Херц.) в. *йрезимак*.
прéсећ, прéсечѐм / пресијéчѐм (сат) свр. према *сећ*.
претáпáње с гл. им. од *йрейáйáй*, в. *йрерага 2*.
претáпат, претáпáм несвр. према *йрейóйиий*, в. *йрекувай*. – Вóштину се сáбије у гукѐ и 'òндá се претáпá (Хат.).
претòпит, претòпíм свр. в. *йрекувай*. – Ако си процијéди'ò вòсак на јутану врѐћу, мòраш га јòпѐт претòпит да дòбијеш чýс вòсак (Дол.).
прётрѐс, претрѐсѐм свр. в. *йресуй*.
 ***прётурит нá црв**, -йм свр. в. *разбиий на црв*.
прѐћерат, -áм / прѐћерáт, -áм свр. в. *йресуй*. – Òн њу нѐ би пáли'ò да је ймá у што прѐћерат (Дол.).
прехрáнит, прехрáнíм свр. в. *йрихраний*.
прѐхрана ж в. *йрихрана*.
прехрањíвáње с гл. им. од *йрехрањивáй*, в. *йрерана, йрерањивáње, йрехрана, йрирана, йрирањивáње, йрихрана*.
прехрањíват, прехрањíвáм / прехрањúјем несвр. према *йрехраниий*, в. *йрихрањивáй*.
прѐчаге, -áгá ж мн. (ист. доња Нер.) в. *крсиа*.
прѐчке, -áкá ж мн. (ист. Херц) 1. в. *крсиа*. – Ка-се вáдй из дубòвинѐ, òндá се с једнѐ стрáнѐ йзвáдй до прѐвије прѐчáкá (Хат.). 2. ист. *йаралелно йосйављѐне лейвице у дубеницама и дашчарама исйод којих су йчѐле йрадиле саће* (йрелазни облик између кошница с нейòкрейним и кошница с йòкрейним саћем).
 # **гòрње ~, првѐ / првѐ ~ : дòнѐ ~** (када у кошници има два йара йречака), **срѐднѐ ~** (када у кошници има йри йара йречака).
прѐчуге, -ýгá ж мн. (ист. доња Нер.) в. *крсиа*.
прѐша ж оказ. (зап. Херц.) в. *йреса 1*.
прйбит, -ийѐм свр. в. *збиий*. ~ се в. *уклуйчий се*.
прйвит се, прйвијѐм се (о роју) свр. в. *сјес 2*.
привíјат се, привíјáм се (о роју) несвр. према *йривий се*, в. *сјес 2*.
пригледáват, пригледáвáм ик. (зап. Херц.) несвр. према *йрилегáй*.
пригледат, -áм свр. ик. (зап. Херц.) в. *йрѐлегáй*.
пригòнит, пригòнíм несвр. ик. (зап. Херц.) в. *йреìониий*.
пригòњѐње с ик. (зап. Херц.) гл. им. од *йриìониий*.
пријевор м об. у мн. **пријевори** в. *крсиа*. – Òнá двá прѐкрштенá дрѐвета у дубòвини стáрй би рѐкли пријевори. Од глávѐ до пријевòрá је пѐдò, двáјес й пѐт цѐнáтá (Ивица).
пријѐпут, пријѐнѐм (о роју) свр. (ист. Херц.) в. *сјес 2*. – Дйгнѐ се рòј, па зáтијѐм пријѐнѐ зá некò дрѐво и тý чѐкá сáт-двá (Хат.). – Чѐла пријѐнула зá дрво и нйкáко нѐће у рòјницу (Биоци).
пријѐсед м (ист. Херц.) ич. *грушйиво које је йрезимило*, в. *йрезимак, йрѐсед, семенеáк*.
пријѐйке, -ћáкá ж мн. (доњи ток Нер.) в. *крсиа*.
пријѐчи, пријѐчй ж мн. (ист. доња Нер.) в. *крсиа*.
пријѐчнице, -йцá ж мн. оказ. (ист. Херц.) в. *крсиа*.
прикрепа ж (Румб.) *дио йшјеска без навоја, даска којом се йриийскује врећа с вошйином*, в. *йрайњáча*.
прикржннице, прикржнницá ж мн. ик. (зап. Херц.) в. *крсиа*.
прикршћáват, прикршћáвáм несвр. ик. (сјев. Херц.) *уираћивáйи крсиа у*

стиаринске кошнице, в. свршииши саће.

прикуват, -ам свр. ик. (зап. Херц.) в. *и́рекуваи́.*

прикуфа́ват, прикуфа́вам несвр. ик. (зап. Херц.) в. *и́рекуваваи́.*

приље́пак, -пка / **приље́пак**, -пка м (ји. Херц., риј.) *саи́ и́ричврши́ен за бочни зид стиаринске кошнице, в. крајњак, и́оловњак, и́риљеи́шак, и́риљубак 1, и́риле́шак, и́рираси́шак.*

приље́так, -тка м (ји. Херц., риј.) в. *и́риљеи́шак.*

приле́шак, -шка м (ји. Херц., риј.) в. *и́риљеи́шак.*

приљубак, -пка / **приљубак**, -пка м (дол. Нер.) в. *и́риљеи́шак.*

примитивка ж (јуж. Херц.) *кошница с нейокрешиним саћем.*

примит ма̀тицу, примит (о безматку) свр. *усвојиши годашу маишицу*. — Ма̀тица се обезглављеној чели додаје у кафезу, у коме остаје двадесет и четири са̀та, све док им се мйриси не изједначе. Онда је радо приме и ране (Хат.). — Чела број осамдесет и осам остала ми без матице, ја три пу̀та купујем ма̀тицу, а она неће да је прими, тек кад је Га̀јо додо нову, примила је, и сад ми је то једна од најбоље чела (Корит.).

принос м *и́риход од и́чела*. — Све сад има, и у једној кошници по двије ма̀тице, али нема меда, нема приноса, цаба ти техника кад не да Бог и природа (Дол.). — Принос у дубовинама је зависио од године, с тиме што су прије године биле родније него сад сто посто (Ивица).

прирана ж в. *и́рихрана*. — Кад је раниш во̀м прираном, мореш имат у једну дубовину по осамдесет ма̀тичњака (Вуч.).

прирани́т, прирани́м свр. в. *и́рихрани́и.*

прирањивање с гл. им. од *и́рирањиваи́*, в. *и́рихрањивање*.

прирањиват, прирањивам / прирањујем несвр. в. *и́рихрањиваи́*. — Тада се нијесу ни прирањивале челе (Вуч.).

прира́стак / **прира́стак**, -тка 1. (ист. руб Херц.) в. *ма̀тичња́к*. 2. (ји. Херц. риј.) в. *и́риљуба́к*.

приса́дит, приса́дим свр. в. *насади́и.*

присвѣ́ћ, -вѣчем свр. ик. (зап. Херц.) в. *и́реобу́ћ, и́одломи́и.*

прита́пат, прита́пам несвр. ик. (зап. Херц.) несвр. према *и́ришои́иши́.*

прито́пит₁, прито́пим свр. ик. (зап. Херц.) в. *и́решои́иши́.*

прито́пит₂, прито́пим (сагну основу) свр. в. *уда́риши́.*

при́трес, -есем свр. ик. (зап. Херц.) в. *и́ресуи́и.*

прихрана ж *годи́шна храна, в. и́рехрана, и́рирана*. — Онда сам помислио да га оставим за прољеће и да га [мед] дам пчелама умјесто оне прихране што им се тада даје (Пољ. в. *Текшиови*).

прихрани́т, прирани́м свр. *годи́и и́челама извјесну количину и́рирогне или вјештачке хране, в. дохрани́и, и́рерани́и, и́рирани́и.*

прихрањивање с гл. им. од *и́рихрањиваи́*, в. *и́рерана, и́рерањивање, и́рехрана, и́рирана, и́рирањивање, и́рихрана*.

прихрањиват, прихрањивам / прихрањујем несвр. према *и́рихрани́и*, в. *и́иши́аи́, и́ре(х)рањиваи́*. — Прије је у нас у селу свака кућа имала по двије-три дубовине, четири, неки и по десет, и онда су прихрањивали челе, а мени то било смијешно. Нагнe дубовину, пода њу метнe алумини́ски тањир, на њ ста̀ви цједило, пода њ два дрвета и наспе сируп, и то би челе попиле (Ивица).

прихрањивач, -ача м (риј.) в. *хранили́ца*. — Дигнеш горњи поклопац, то је уједно и доњи и прихрањивач, успеш по литре сирупа... (Дол.).

прйчке, -чākā ж мн. ик. (зап. Херц.) в. *крста*.

прйчнице, -нйцā ж мн. ик. (зап. Херц.) в. *крста*.

прйчњаџи, -ākā м мн. ик. (зап. Херц.) в. *крста*.

прндџат се, -ām се несвр. в. *иґраи се*. — Око један сат, младѳ чѳле масбвно излијѳћу, кó да се рóјѳ, ми би рѳкли прндџају се. Тó-не йду на орендџајију, прндџају се најпрво око кóшнице, орјѳнтишѳ се, да зна ѳѳ јóј кóшница, кóјѳ је бóјѳ, па ðндā лѳтѳ свѳ дāљѳ. Тó трајѳ јѳдно пóла сāта и ðндā се смйрѳ (До).

прпуг, прнѳм свр. *йойрскай у мањóј мјери, в. йрснуи*.

прбућ, -учем свр. (си. Херц) в. *йреобућ, йодломий*.

провјѳтравање с пл. им. од *йровјѳтравай*, в. *венйилагајија 1*.

провјѳтрават, провјѳтравам *избаџиваиши из кошнице сувйшну влау и йойлоу йрейерењем крила, в. венйилагай*, вјѳтар — ~ *давай*, *вайай вјѳтра*, *йуслай*, *лейзай*, *лейршай*, *йравий венйилагајију*, *йрес на леуу, расхлаѳивай*, *йрейерий*, (х) *лагий*. — Трепѳрѳњем крйлима пчѳле провјѳтравају кóшницу и убрзавају сазријѳвање мѳда (Цибр.). ~ се *биши изложѳн сйрујању свјѳжејѳ ваздуха, в. венйилагай се, (х) лагий се*.

прòвляк м *йанка вошйана свијѳћа, в. извляк, мукей, йровлака 1, йровлакуша, йровукуша*.

прòвлака ж в. *йровлак*. — Прòвлака се прāвила провлāчѳњем пāмука кроз рāстопљѳни вòсак, па би йскли пòтљѳ дугāчко колико ðњеш, ако ðњеш дѳбљѳ, провлāчи вйше пўтā (До).

прòвлакуша ж (риј.) в. *йровлак*.

прòврѳт, прòврѳм свр. према *врѳй*, в. *доћ, нагоћ, осйојаи*, *йреврѳй*, у(з) *виний се, узврйшиай*, *укиселй се 1*, *ускиснуи / ускисий*, *ферменйисай*. — Медòвина се пйла и прйјѳ нò што прòврѳ, ѳѳца су то вòљѳла (Хат).

прòвўкуша ж (риј.) в. *йровлак*.

прòйзвес, -ведѳм / -вѳдем свр. **1.** *обѳзбијѳдиши услове и йодсйаи йчѳлиње друшйво да излѳже маишицу, в. огајаи*. — Тā ми је чѳла прòйзвѳла нешто рāнијѳ маишицу, за јѳдно чѳтрнѳс данā, знāчй није на јајѳту пòчѳла да лѳже него на јѳднодневнóј лāрви, што је йстó дòбра маишица (Цибр.). — Ако чѳла није рāдна, трѳбā од рāднѳ чѳлѳ прòйзвес маишицу и промијѳнит је (Биоци). **2.** в. *разројий 2*. — Ўвијѳк је лāкше прòйзвес нòвò друштво, него спāсит слāбо друштво (Поль.).

прòйзводит, -дйм несвр. према *йроизвес*. — Ове маишице што се прòйзвòдѳ не живѳ дўго (Цибр.).

прòкром м *лимена йосуда од йрохрома за чување мѳда, в. каниа*. — Сад нѳ ваљā мѳд ў тијѳм кāнтама, нѳ ваљā у плāстичнйм кāнтама, но прòкром (Дол.).

прòлив м в. *срðобоља; уй. измеи 2*. — За зймницу ðстављāм пчѳлама најквалитѳтнйј прòлѳњй мѳд, зато ја ниқад нѳмāм рйзйка с прòливом, с нозѳмòм... (Поль.).

прòлит се, -лијѳм се (о јајѳту) свр. (ист. Херц.) *йрешворийши се из јајѳа у ларву, в. йуцай, разий се*.

прòљѳв м в. *срðобоља*. — У нòвѳмбру је чѳла са врѳсинѳ донòсила по кйло мѳда, али он није мòгò здрѳнут, па су чѳле дòбиле мало прòљѳва (Вуч.).

прòмијѳнит, прòмијѳнйм свр. према *мијѳнай*. **1.** И прйроднйм пўтем чѳла мòре промијѳнит маишицу (До). **2.** Избāцујѳм стāрò саће кóјѳ је бйло у лѳглу, а убāцујѳм младò, тако јóј промијѳнйм саће (Поль.).

прòмйнит, прòмйнйм свр. ик. (зап. Херц.) в. *йромијѳнии*.

прòпијѳт, -несѳм свр. *йочѳиши йолаиайи јаја, в. йоложйи; уй. надри-маишица*.

пронїт, -несѣм свр. ик. (зап. Херц.) в. *їронијейї*.

проносит, **прносым** несвр. према *їронијейї*.

прополипис м оказ. (зап. Херц.) в. *їройолис*.

прѣполис / **прѣполис** / **пропѣлис** / **прополїс** м *смоласїа шамна маїтерија којом їчеле заїварају неїоїшребне оїтворе на свом сїану, в. восак 3, кайран, клија, лем, лїїло 1, љейак, љейило, смола, їуїкал*. — Наїлазио сам на дну дубѣвинѣ мртва мїша, ўбиле га чѣле и балзамїрале прѣполисом да їим не смрди (Хат.).

простокодшничар м (зап. Херц., риј.) *їчелар који їаји їчеле у кошницама с неїокреїним саћем*.

протрљат, -ам свр. према *їрљайї*.

прѣтрт, **прѣтрѣм** свр. према *їрїї*.

***прѣтурит на црв**, -їм свр. в. *разбиї на црв*.

прѣтетат, -ам несвр. према *ћейайї*; уї. *їренсла*.

проциједит, **прѣциједїм** свр. према *циједїї 1*; уї. *їрейїоїїї*.

процрвит, **прѣцрвїм** свр. (си. Херц.) *замїјениїи мед лѣлом, в. разбиї на црв*.

прѣчистит се, -їм се свр. према *чисїїїї се*. — Ако се зїми чѣла нѣ море да прѣчїстї, она знаї и їугинут (Хат.).

прѣчишћаванье с гл. им. од *їрочишћавайї се, в. излейї*. — Кад је лїјеп дан у јану^ару, ѓнда би чѣле їшле на прѣчишћаванье (До).

прѣчишћават се, **прѣчишћавам** се несвр. према *їрочишћаванье се*.

прѣширїват, **прѣширївам** / **прѣширујем** несвр. према *їроширїїї*, в. *ширїї*.

прѣширїт, **прѣширїм** свр. према *ширїї*. — Само на врїјеме прѣширї друштво, обезбједи му прѣстор да їмā гдје да радї и їоно ће само рјешават своје прѣблѣме (Пољ.).

прѣрр-прѣрр в. *їршкайї*. — Кѣлико је та чѣла паметна, чѣек је вāбї и вїчѣ: прѣрр-прѣрр, ў кућїцу, мајко, ў кућїцу, мајко... (Вуч.).

прѣскавац / **прѣскавац**, -кавца м *неквалиїейїан рој настїао їрекомјерним ројењем, в. иззаловак, исїрдак, рој — неїак ~, слаб ~, шанак ~, їароїак 3, їароїчић, роїчић*. — Испрѣко се прѣскавац, нѣмā нїшта од њега (Хат.).

прѣскавица ж *їч. друшїїво настїало од роја їрскавца, в. слабица*.

прѣсканье с гл. им. од *їрскаїї*.

прѣскат, **прѣскам** / **прїшћѣм** несвр. *засїїайїи водом или каквим расїпресїїїим маїтеријалом рој у лейу ради њеїова їриземљења. ~ се, прїшћѣ се (сј. Херц.) їрекомјерно се роїїїи*.

прѣснут, -нѣм свр. према *їрскаїї*. ~ **се гайїи слаб рој**.

прѣскат, -ам несвр. в. *їршкайї*.

прчат, -їм несвр. в. *їршкайї*. — Ако је чѣла нѣђе нашла бѣлѣ кућу, нѣћѣ се ласно савїт, прчи — не прчи, пўвāј у љубїцу, цаба (Биоци).

прчица ж *їчелиња шїейїочина из їородице Formicidae*. — За челе је од свїје мравā најѣпаснї оњї што га у прїморју зѣву прчица (Коњ.).

пршкат, -ам несвр. *дувајући у ароматїичну билку їршїком хвайїања роја, изїоварайїи їрррр, їр-їр-їр или їрѣ-їрѣ, в. їрскаїї, їрчайї*.

пўвалица ж в. *димїлиця* (дол. Нер.).

пўвалка / **пўвалка** в. *димїлиця*. — У пўвалци пāлїмо кад. (Дол.). — Нїје тада бїло ни пўвалкї, у моје врїјеме, а ја чѣларїм ... (Биоци).

пўват, **пўвам** / **пўват**, **пўвам** несвр. в. *їухайї*. — Ка-шїчѣш, пўвāј тї у чѣлнѣ љубїцу, нѣ требā ти галамит (До).

пўнит, -йм несвр. в. *наливаѝ*.

пўнут, пўнѝм свр. према *йуваѝ*.

пў-пў в. *ква-ква*.

пўстит, пўстѝм (рѝј) свр. в. *ројѝи се*. ~ **се** (дол. Нер.) *истѝо*.

пўцат, -ам (о јајету) несвр. в. *пролит се*.

пўхалица ж (Мусл. у дол. Нер.) в. *диммилица*.

пўхалька ж (Мусл. у дол. Нер.) в. *диммилица*.

пўхат, пўшѝм (Мусл. у дол. Нер.) 1. в. *кадиѝ*. 2. *дувањем расѝјериваѝи мѝрис ѝриликом хваѝања ројева*.

пўштање (роја) с гл. им. од *йушѝиѝи се* (риј.), в. *ројење*.

пўштат / **пўстит**, пўштѝм (челе) свр. мѝт. *йо вјеровању, ослободѝи ухваѝене найадачице; суйр. уйушѝи*. – Свў ћу ти штѝту надѝкнадѝт, сѝмо ми пўшти чѝле (Вуч.). – Пўшти ми чѝле, учѝнићу ти свѝ, плѝтићу ти, такѝ мѝлѝ онѝ којѝ вјѝрује да су му ўваѝене чѝле (Хат.). ~ **се** (си. Херц.) в. *ројѝи се; уѝ. саишкаѝ*. – Ка-се чѝла прѝви пўт пўштѝ, тѝ је прѝвенац, прѝви рѝј (Дол.).

пўштат се, пўштѝм се несвр. в. *ројѝи се*. – Нѝ ваљѝ ка-се чѝле мнѝго пўштајѝ, јер ѝслабѝ (Дол.).

пўшћат се, пўшћѝм се несвр. (сјев. Херц.) в. *ројѝи се*.

пўшћит се, пўшћѝм се свр. (сјев. Херц.) в. *ројѝи се*.

пчела, **пчеларит**, **пчеле**, **пчелији**, **пчелин**, **пчелински**, **пчелињи**, **пчелни**, **пчелњи**, **пчельњак...** в. *чела, челариѝ...*

Р

радилица (си. Херц.) / **радилица** (јуж. Херц.) ж 1. *йчелина женка са закр-жљалим йолним орѝанима*. – Однесѝ се кошница с трутѝвњачѝм јѝдно дваѝес метѝра-триѝес од чѝльѝака, тѝмо се истрѝсе чѝла свѝ, радилица се врѝти, а могућнос је да се трутѝвњача нѝ врѝти (Дол.). 2. в. *медара* (ист. Херц.). – Крстѝаница је била радилица нѝ треба ти мѝслит, какав је гѝђ принос бѝѝо, она је вѝзда била пуна мѝда (Дол.).

радит, радѝм несвр. (о пчелама) *обавѝаѝи више йѝослова: сакуѝљѝи храну, йрадиѝи саѝе и одѝајаѝи леѝло*. – Прѝлѝетѝс су чѝле дѝбро радиле (Вуч.). – Ми чѝлѝри, прѝје нѝ се ўпитѝмо за здрављѝе, питѝмо: Како ти чѝле радѝ? (Ивица).

~ на лѝглу в. *лѝћ*; ~ на мѝду в. *сабираѝ*.

радит око чѝлѝ / ~ **о чѝлама** / ~ **ш чѝлама** в. *челариѝ*. – Кѝ гој радѝ о чѝлама, ко је прѝви чѝлѝр, никад нѝће стѝт пред лѝћу, вѝзда позѝди чѝлѝ стојѝ (Вуч.). – Радиѝо сам о чѝлама дѝста, ймѝ сам ѝгрѝмнѝ литератѝуру ѝ ѝима (Хат.).

радуља ж оказ. (Зав.) в. *радилица 1 и 2*.

раћат, раћѝм несвр. према *родѝи*. – А раћало је тадѝ нѝмилицѝ, тѝ је била ката-строфа мѝда, вѝдило би се пѝ пѝт пўтѝ (Дол.).

***разбит** – **разбѝјат** (мѝд) нѝ **црв** свр. – несвр. 1. *наѝло залећѝ исѝражњѝено мѝдно саѝе, в. црв – баѝѝи на ~ / йребаѝѝи на ~, окренуѝи на ~, йреѝуриѝи / йроѝу-риѝи на ~*. – У прѝлеће одјѝднѝм вѝдѝш како је чѝла разбила нѝ црв, ўмјесто мѝда у саћу се појѝвило лѝгло (Хат.). 2. (о ѝудима) *добѝиѝи велико йѝѝомсѝиво*. – „...сад Јефтан има сина јѝдинца, а Триле ’разбио на црва’, шѝст синова и чѝтири кѝери.“ (М. Попадић, Сарајево на Миљѝацки. – Билѝна 2011, 49).

разварит, разварѝм свр. в. *йрекуваѝ* (риј.).

развѝјат (се), развѝјѝм (се) несвр. према *развѝи* (се), в. *найреговаѝ*. – Вѝћ у

јану^ару и фебру^ару има дрџена, ш њѣга нѡсї прѧ^а и лѣгло рѧзвїјѧ (Корит.).

рѧзвїт (се), рѧзвїјем (се) свр. *размножити ичеле и њихов ѡдмладак, в. начинї се.* – Југословѣнка је погодна, али југословѣнка је нѣдовѡлна да се у јѣднѡм нѣ зинѡм тїјелу рѧзвїје зајѣдница (Цибр.). – Ако је повѡлно врїјеме и добар дрџен, тѡ је гаранција да ће се пчѣлиња друштва рѧно рѧзвїт (Пољ.).

рѧзвѡј м *размножавање ичелиње масе.* – Кѡјѧ гѡд пчѣла фѡрсїрѧ лѣгло у врїјеме ка-се очѣкује пѧша, ѡна сву енергију усмјерѧвѧ на рѧзвѡј, у њѡј је слѧб прїнос мѣда (Пољ.).

раздѧвѧјѧње с гл. им. од *раздѧвѧјѧти.*

раздѧвѧјат, рѧздѧвѧјѧм несвр. према *раздѧвѡјити.*

рѧздѧвѡјит, -јѧм в. *разројити.*

раздијѣлит, рѧздијѣлим свр. в. *разројити.*

раздѡжит, рѧздѡжїм свр. **1.** (си. Херц.) *скинути дужи са дубенице или дашча-ре, в. ѡтворити 1. 2.* (Баћ.) в. *резати 1.*

разлѧгат јѧја, рѧзлѧжѣм несвр. (ист. Херц.) в. *ѡлолати јѧја.*

разлађиват (се), рѧзлађивѧм (се) несвр. в. *расхлађивати (се).*

разлађивѧчи, -ѧча м *ичела радница која ѡсїјешује ѡројѣјѣвање кошнице.*

– Чїм сѧспѣм рѡј у кѡшницу, ѡдмѧ се нѧђу разлађивѧчи зрѧка, кѡјї трепѣрѣ крилима, рѧзлађујѡ чїм је ѡшла (Биоци).

рѧзлит се, рѧзлијем се свр. (ист. Херц.) в. *ѡролит се.*

рѧзмак / рѧзмак м *дио на оквиру или у њѣтовом лежнїшћу кѡјим се обезбјеђује ѡѡребно расшѡјање између сађа, в. ираничник, койча за размак.* – На рѧмове се обавѣзно причвршћујѡ рѧзмаци (Ивица).

ѧ-жѣ ~ р. за кошницу ажејку; **ѧмеричкї** ~ р. од ѡрофилисанѡ лима; **кѡпча за ~** ; **лїмени ~**; ~ **ѡ-дрвета.**

размїљет се, -лїм се свр. (ист. Херц.) *разити се милѣти на све сїране.*

разрѧјат, рѧзрѧјѧм несвр. (зап. Херц.) в. *разројавати.*

разројѧвање с гл. им. од *разројавати.*

ѡмјетнѡ ~ *истиѡ.*

разројѧват, рѧзрѡјѧвѧм несвр. према *разројити.*

разрѡјат, рѧзрѡјѧм несвр. (зап. Херц.) в. *разројавати.*

рѧзројит, -јѧм свр. *образовати ичелиње друштво вјешћачким ѡшѣм, в. ѡро-извес 2, раздијелити, ројити.* – Требаће ми рѧзројит нѣколике кѡшнице, да надѡкна-дїм оне што су ми зїмѡс пѡмрле (Дол.).

рѧјѧње с гл. им. од *рѧјати се* (зап. Херц.) в. *ројење.*

прїроднѡ ~ в. ројење – *їриродно ~*; **ѡмитнѡ** ~ в. ројење – *вјешћачко ~.*

рѧјат се, рѧјѧ се несвр. (зап. Херц.) в. *ројити се.*

прїродно се ~ *истиѡ.*

рѧкија ж 1. *средсїво за сїјање ројева, в. млаћеница.* – Ако сѧсипѧш пѧројак у рѡј, чѣле ће се їсклат ако ѧ нијѣси прснѡ рѧкијѡм лѡзѡм, да дѡбијѡ їстї мїрїс (Биоци). **2.** *средсїво за їривлачење ројева.* – Кад вѧтѧмо рѡј, прснѣмо га са мѧло лѡзовѣ рѧкијѣ, али чїстѣ лѡзовѣ рѧкијѣ (Драч.). **3.** *средсїво за ублажавање бола од ичелињеї убода.*

зѧмѣненѧ ~ / **слѧткѧ** ~ (си. Херц.) *жестїоко алкохолно їиће заслађено медом; ~ медѡвѧча в. медѡвѧча; лѡзовѧ* ~, ~ *лѡза в. ракија 1, 2, 3.*

рѧм, рѧма / **рѧма м 1.** в. *оквир 1.* – Прѡвѡчем крѡз рѧм тѧнку жїцу и ако нѣ пѧшѣ вѡсак у ѡнї рѧм, кѧнѣм кѧп вѡска нѧ жицу (До). **2.** в. *оквир 2* (ист. Херц.) – Ако

чѐла покривā двā рāма дō трѝ, мōже зѝми о̀стат жѝва, кōлико рāмoвā покривā чѐла, толикō и вриједѝ (Вуч.). – Кад двѝје трећѝне рāма чѐла запечетѝ, мōре се вадит (До). – Изашло стāрo лѐгло па о̀стали прāзни рāмови у средѝни плoдѝшта, па сам их пoмицō ѱ крајеве (Пољ.).

прāзан ~: пун ~; ~ лѐгла в. оквир л.; ~ чѐлѐ / мѝвѐ (ист. Херц.) в. оквир челе.

рāма ж в. *рам 1 и 2* (сјев. Херц.).

рāм-хрāнилица ж *наѝрава за ѝрихрањивање ѝчела израђена у оквиру*.

рāна ж в. *храна*. – Ако чѐла нѐмā дōста рāнѐ зѝми, она нѐ мере у прoљѐфе нāпредовāt (Вуч.). – Тā је дубoвина скѝпила рāну и преживјела до нāреднѐ гoдинѐ (Ивица).

рāнница / рāнилица ж в. *хранилица*. – Чѐле се прирањујѝ сѝрупом, који се ѝлијѐвā у рāнилице. Сад су измислили нѐкакве плāстичнѐ рāнилице, ѝстѐ кō-ве дрвенѐ, сāмо што су клизиве, па се чѐла нѐ море ѝзā ѝи лāко пѐт. И тo нѝје дoбро (Вуч.).

дрвѐна ~; плāстичнā ~ / плāстичнā ~.

рāнница мāтицѐ ж в. *ѝраѝилица мāѝице*.

рāннт, рāнѝм несвр. 1. в. *хранѝѝ*. – Кāжѐ, пoчми јѐдно о̀сам дāнā рāнит чѐлу кoјoј дѝнеш да смāкнѐш мāтицу да ти прoизведѐ дōста мāтичњāкā, да oна мѝсли да је дoшла пāша, па кад је ѝбијеш, јoпѐт, трѝ дāна је рāни а чѐтврѝт дāн вāди онѝ млијѐч (Вуч.). 2. в. *ѝчеларѝѝ* (Селъ.).

рāс, рāста / рāс, рāста в. *храс 3*. – Јā сам ѝмo дōста приликā исѝјѐцāња чѐлā ѝз дубa. Јѐднoм приликoм бѝјāше рāс висок, трѐбало је нāправи какве скāле. Ў нāс ѝмā дōста рāста (Биоци).

рāса ж *варијѐшѝ ѝчела ѝособних особина, в. америчка раса, раѝа, крањски сој, ѝалијанка*. – На Балкāну ѝмā пѐ-шѐс рāсā чѐлā (Биоци).

америчкā ~ (в.); ~ чѐлѐ ѝчелиња р.

раскрāвит, раскрāвѝм свр. према *кравѝѝ*. – Кад би кoга забoљело ѝво, па би ѝзѐли мāло лāненѐ крпѐ и вoска, па раскрāви oнѝ вoсак и нāправи воштāницу (Хат.).

рāскуват, -āм свр. према *кувāѝ*.

расплoдит (се), расплодѝм (се) свр. (зап. Херц., дол. Нер.) в. *сѝарѝѝ* (се).

расплођāват (се), расплођāвāм (се) несвр. (зап. Херц., дол. Нер.) несвр. према *расѝлогѝѝ* (се), в. *ѝарѝѝ* (се) р.

рāстѝна ж oказ. (Баћ.) *дубениѝа израђена од храсѝовине, в. дубина – расѝова*
~.

рāстовина ж *мāѝеријал за израду дубениѝа*. – Oбично су се дубoвине правѝле од рāстовинѐ (Корит.).

растoпит, растoпѝм свр. према *ѝоѝѝѝѝ*.

растрљāt, -āм свр. према *ѝрљāѝѝ*.

расхлађѝват, расхлађѝвāм / расхлађујѝм несвр. в. *ѝровѝѝравāѝѝ*. ~ се в. *ѝровѝѝравāѝѝ се*.

рāѝа ж в. *раса*.

вoђвођанскā ~ ѝч. *раса расѝрoстѝрањена у Војводини; кāвкāскā ~ ѝч. раса ѝоријеклом с Кавкāза; крāнскā ~ ѝч. раса ѝоријеклом из Крањске; крѝжāнā ~ в. крѝжанаѝ; галијанскā ~ в. ѝалијанка*.

рāшкрāбит, рāшкрāбѝм свр. (зап. Херц.) в. *раскрāвѝѝ*.

рāшћерат, -āм свр. *разјурѝѝѝ ѝчеле ѝомoћу дѝма или каквoј oјoјнoј средѝѝва*.

рђа ж (сјев. Херц.) в. *шљѐѝиѝа*. – Пријā, док се нѝје књѝгā знāло, кāжу: „Чѐле

нòсè рђу, рђу нòсè“ (Румб.).

рèзат, -жèm / рèзàт, -жèm несвр. **1.** (саће) *одузимаићи саће ичелињим друшић-вима насћањеним већином у сїаринским кошницама, в. вадић 2, кидай, койай, ломий, òарай, раздужий 2, сећ, шеїлий 2.* (воштане поклопце) в. скидай 2.

рèзèрва ж мед осїављен за догайну ирехрану ичела, в. лезерва. – Пчèле скупљају нèктàр и прèтварају га у мèд, да би имале рèзèрву хрàнè (Цибр.).

~ хрàнè *истио.*

рèзèрвисат, -шèм свр. и несвр. *осїавиићи мед или òолен за евенїуално ирихрањивање ичела.* – Бòсански пчèлари вадè рàмове с пòленом и òстављају у пòсебнè ормàре, рèзèрвишу га да би им га дàли кад их зазимљују. У нас пчèле мòгу ўвијек наћи пòлена па га мàне и сакупљају (Пољ.).

рèзèрвнà мàтица *маицица која се òаји да би се њоме, у случају òошребе, замїенила некавићейина или уинула маицица.* – Чèла би ми тàдà прòпала да нијèсам имò рèзèрвè мàтицу, вàзда мòрàш имат рèзèрвнù мàтицу за свàкї случàј (Хат.).

рèзèрвè мàтица, рèзèрва мàтицè *истио.*

рèзотине, -йнà ж мн. *вошїина од вошїаних òоклоїаца.*

рèса ж *висећа цвастї неких биљака, боїай извор цвèјейної ирашка, òонекад и некшара.* – Дубовà рèса знà да дòбро замèдї (Вуч.).

дубовà ~, (х)рàстовà ~ р. *од храстїа; љèсковà ~ р. од лијеске.*

рèцел м (Благ.) *оријенїална òосласїица ирипремана с медом.*

рèшедїја ж (Благ.) *оријенїална òосласїица ирипремана с медом.*

рèшетка ж *дио кошнице с òокреїним саћем којим се одваја òодгишїе од мегїишиа ради сїречавања маицице да òолаже јаја у саћу намијењеном за смјешїање меда.* – Није мàтица мòгла прòћ кроз рèшетку у нàставак, па су рàмови бїли запèчени кò тèвсија (Дол.). – Кроз Хàниманову рèшетку мàтица нè може прòћ, а пчèле прòлазе (Цибр.). – У гòрњèм нàстàвку је мèдиште, а у дòњèм плòдиште, између њї се стàвља Хàнуманова рèшетка да нè море мàтица прòћ гòре (До).

Àнемàн ~ / **Àмерманова** ~ / **Хàнеманова** ~ / **Ханèманова** ~ / **Хàниманова** ~ / **Хàнорманова** ~ / **Хàнуманова** ~, мàтичнà ~ *истио.*

рèшето / **рèшèто** с **1.** в. *ћèдило.* **2.** в. *сиїо 2.*

рїилица ж *дио ичелињих усїа којим се усисава ићечна храна, в. рилце.* – Пчèла друтè сòртè, неприлагодена нàшим мèдоносним биљкама, имала је краћу рїилицу и тòм рїилицòм није мòгла у пèлиму да дòтакнè нèктàр (Пољ.).

рїлце с в. *рилица.*

рòвка ж *ичелиња шїейшочина из òородице Soridicae.*

рòгови м мн. мит. **1.** *òар волујских или брављих роòова òосїављен у ичелињаку збої урока; уї. сїруїа.* – Љанїк му је бїò изà кућè и òн је вàзда стàвљò одòвна с рòговима главу да се њїма чудè, а нè његовим чèлама (Корит.). **2.** *имиїација роòова са исїруженим кажїирсїом и малим ирсїом.* – Бїло је òсòба са злїјем òцима па није дòбро да глèдају чèле ка-се рòјè па бї-м окрèтали рòгове (Глав.).

вòловскї ~; ~ од вòла; ~ òд јàрца; ~ од òвна.

рòдит, рòдїм свр. *обилно мегїиши.*

рòј, рòја м **1.** *непосељено ичелиње друшїиво.* – Онòмадне јèдва сам ушїкò јèдан рòј, никакò није стїò у рòјницу (Пољ.). **2.** (сјев. Херц.) *младо ичелиње друшїиво са кошницòм* (сјев. Херц.). **3.** (јуж. и си. Херц.) *в. ирвèнац.* – Кòд нас првї рòј је рòј, друтї је пàројак, трèћї и òон је пàројак (Цибр.). – Првї је рòј нàјвèћи, па потљè дòђè пàројак (Глав.). **4.** *велика мјера количине ичелиње òоїулицїе.* – Прднашли смо òгром-

не количине тога дубачца, све се плавило од њега и рјевеи пчела по њему су падали (Пољ.).

вѣтат ~ / **фѣтат** ~, **уѣтатит** ~ / **уфатит** ~; **вѣлик** ~, **дѣбар** ~, **јак** ~, **напредан** ~, **раѣи** ~ : **нѣјак** ~, **слаб** ~, **танак** ~, **каси** ~ многибројан и квалиѣиѣан, односно малобројан и некавалиѣиѣан р.; **други** ~ в. *грујенац*; **избацит** ~, **пѣстит** ~ в. *ројии се*; **љѣтошњи** / **прѣлѣтошњи** ~, **млѣди** ~ в. *млада*; **нанравит** ~ в. *разројии*; **од прѣца** ~, **од роја** ~ / **од рѣца** ~, **рѣјев** ~ в. *бијела чела 1*; **пѣти** ~ *рој који се ѣиѣи одвоји од маѣичној грушѣиѣа*; **прѣи** ~ / **прѣи** ~, ~ *прѣјенац* в. *ѣрѣјенац*; ~ **чѣлѣ** количина ѣчелиње ѣоѣуѣаѣије; **трѣи** ~ в. *ѣрѣиѣац*.

рѣјак, **рѣјака** м (Сел.) в. *ројац*.

рѣјак, **рѣјац** м (зап. Херц.) *млаго ѣчелиње грушѣиѣо са кошницом*.

рѣјак од **рѣјац**, в. *бијела чела 1*.

рѣјба ж (јуж. Херц.) в. *ројење*. – Ако се на зановѣти добро разѣвије чѣла, сѣгурно ће бит рѣјбѣ ако имѣ маѣичњѣкѣ (До).

рѣјев рѣј м *рој од ѣрѣјенаца насѣао исѣиѣ ѣодине*, в. *бијела чела 1*. – Ако се чѣла рѣј на зановѣти, њѣзин се рѣј рѣј на пѣлиму, тѣ је рѣјев рѣј (Цибр.).

рѣјење / **рѣјење** с гл. им. од *ројии* (ист. Херц.) *множење ѣчелињих грушѣиѣа*, в. *гјељење*, *ѣушѣање*, *ројба*, *ројидба*. – Чѣлар примѣти да ће се чѣла рѣјит, па он спрѣчѣѣа рѣјење додѣѣањем наставкаѣ (Пољ.). – Нѣмогуће је било спрѣјѣичит рѣјење у дубѣвинама, чѣла тѣ радѣ шта дѣе (Ивица).

вјѣштѣкѣ ~ / **умјетнѣ** ~ *образовање новој ѣч. грушѣиѣа вјѣшѣачким ѣушѣем; природнѣ* ~ *насѣјанац роја природним ѣушѣем*.

рѣјидба ж в. *ројење*. – Нѣћѣ данас чѣлари рѣјидбу, уништѣѣају маѣичњѣке... (Дол.); – Дубѣвине, у прѣлѣће рѣјидба, ѣ јесѣн мѣло мѣда изѣѣди... (Ивица). – Отац ми је причѣ, јѣ нијѣсам прѣбѣ, ка-се у мѣдѣшту пѣставѣ рѣмови кѣнтра рѣмовима у плѣдѣшту, да се ондѣ пчѣла нѣће рѣјит, да је тѣ јѣдан од наѣинѣ спрѣчѣѣѣња рѣјидбѣ (Пољ.).

рѣјилица ж *ѣчелиње грушѣиѣо склоно јѣчем ројењу*, в. *месар*, *осињак*.

рѣјит, **рѣјим** (си. Херц.) / **рѣјит**, **рѣјим** (јуж. Херц.) / **рѣјит**, **рѣјим** (дол. Нер.) свр. и несвр. в. *разројии*. ~ **се** (о пчѣлама) *оѣѣѣустѣиѣи рој*, в. *диѣнуѣ се*, *дијѣлиѣ се*, *изѣаѣиѣ рој*, *изаѣ 2*, *изројии се 1*, *одвојии се*, *оѣкинунѣ се*, *ѣустѣиѣ се*, *разѣвојии се*. – Нѣ волѣ љѣди да им други глѣдају кад им се чѣла рѣјѣ (Драч.).

вјѣштѣчки ~ в. *разројии*.

рѣјница ж *лаѣан дрѣвени или ѣлѣѣени суд у који се хѣѣају ројеви*, в. *дубовина* – *мала* ~, *уѣиште* – *мало* ~, *ѣолусѣѣариѣа*, *уѣиѣна корѣа*, *фѣѣалиѣа*, *ѣикаѣиѣа*. – Рѣјница је бѣла чѣно мѣло ѣ-даскѣ што би ѣ ѣу шѣкали (Глав.).

Рѣј м *надимак за доброј ѣчелара*. – Мѣксимовиѣи ѣмају примѣјенак Рѣји, ѣвијек су им се чѣле рѣјиле и шѣћѣле ѣи чѣле, вѣзада рѣјеви – Рѣји (Вуч.).

рѣј од роја м в. *бијела чела 1*. – Кад би се рѣј од роја пушѣтѣо, тѣ би бѣо прѣѣи напредѣк чѣлѣ, тѣ ја нијѣсам дожѣѣиѣо, ѣли сам слѣшѣо (Дол.).

рѣј рѣја рѣја рѣјевѣга м в. *бијела чела 2*. – Рѣј рѣја рѣја рѣјевѣга је бѣјѣлѣ чѣла (Хат.).

рѣјѣе, -ѣта с (Мусл. дол. Нер.) в. *ројѣ*, *нуклеус*.

рѣјѣе, -ѣта с (дол. Нер.) в. *нуклеус*.

рѣјѣиѣ м в. *ѣрсѣѣаѣа*. – Уфѣтиѣо се рѣјѣиѣ за грѣну, кѣпа чѣлѣ (Дол.).

рѣса ж в. *мѣдѣѣа* (риј.).

мѣднѣ ~ (ист. Херц.), **слѣткѣ** ~ (Изг.) *исѣиѣ*.

рѣѣа ж мѣт. *украсна ѣѣѣиѣиѣа Rosa ѣѣјена у ѣчелињѣѣама да ѣчѣлама бѣде ѣѣиѣе и ѣѣодније*; *ѣѣ. ѣѣѣѣе*.

- рѹжа** у злу добра (Ком.) мит. в. узлудобар.
рѹжмарин м в. ружмарин.
рѹзмарин м медоносни жбун *Rosmarinus officinalis*, в. ружмарин. — Изà кишѣ рѹзмарин одмã проћетã и нã нѣ чѣла радо йдѣ (Пољ.).
рѹкãв, -ãва м мит. в. *лѣгати* кроз рукав.
рѹњевац, -ѣвца м медоносна биљка из *йорочице Satureia*, в. маџин реј.
рѹпа ж (дол. Нер.) в. *ћелија*.
рѹпица ж (дол. Нер.) в. *ћелија*.
рѹса у злу добра (Ком.) мит. в. узлудобар.
рѹта ж в. билуч.
Рѹтова кôшница в. *ланкѣйрој-руј*.
рѹтовка ж в. *ланкѣйрој-руј*. — Рѹтовка је ôсвојила свијет ради йндустријѣ, кãква је у тебе, тãкã је и љу мене (Хат.).
рѹчка ж *дио врцаљке којим се йокреће механизам*.

С

- сабијат се**, сабијãм се несвр. према *сабији се*.
сабират, сабирãм (ист. Херц.) / **сабират**, сабирѣм (Ком.) несвр. в. *сакуйљай*.
сабирãчица ж *йчела радилница која сабира храну, в. излѣйница, йашарица*.
сабит се, сабијем се свр. в. *уклујчији се*.
сãбљица ж мит. *украсна биљка Iris germanica йãјена у йчелињаџима, в. калуђер, калуђерица, кунђег*. — У Љанику је било дѹго, дѹго, и сãбљицѣ и лйјѣрã. Сãбљица, калуђерица, онô што избãци гôре вѣлики плãви цвијет (Глав.).
савијат, савијãм (рој, пчелу) несвр. према *савији*, в. *хвãйши*; ~ се (ист. Херц.) в. *сјес 2*.
сãвит, сãвијем (рој, пчелу) свр. в. *ухвãйши*. — Ако чѣла нãћѣ мјѣсто ђѣ ђе се смјѣстит, тѣшко ћеш ти сãвит рôј (Корит.). — Вйђела сам чѣлу преко пôља бјѣжй, рôј, йзашла сам из ãѹта и сãвила је, мôгла сам је у ãѹто сãвит (Ивица). ~ се (ист. Херц.) в. *сјес 2*.
сãзиват, сãзивãм несвр. (зап. Херц.) в. *йјевãй*.
сãзријѣвãње с гл. им. од *сãзријѣвãй*; уй. *йровѣйтравãй*.
сãзријѣват, сãзријѣвãм несвр. према *сãзрети*; уй. *йровѣйтравãй*.
сãзрет, сãзрѣм свр. в. *зренуи*. — Мѣд се нѣ смије врцат док нѣ сãзрѣ, вйди се да јôш нйје зрйô (Биоци).
сãкупит, -йм свр. према *сакуйљай*; уй. *висибãба*.
сãкѹпљат, сãкѹплãм / **сãкѹпјат**, сãкѹпјãм несвр. *сабирайи храну, в. доносији, ић / ићий 2, куйий, носий 2, йãгãй 1, йãс, скуйљай*. — Слãбо сãкѹпљãју, прѣстала пãша (Глав.).
сãлãвãнта ж (јуж. руб Херц.) в. *ѹбра 1*.
сãмãр, -ãра м (дол. Нер.) в. *кров 1*.
сãмот м (Румб.) *комад воска од йола коњској шовара*.
сãмôток м *мед добијен самойшãкањем, в. мед — цијѣњени ~, цвијет — ~ мега, цига, цјеђа*. — За тôпла врѣмена, мѣд се цијѣдиô из објѣшенѣ ћѣсѣ, тãкô се добијô сãмôток (Хат.).
сãмријѣт, сãмрѣм свр. *уйнуи збој недосйãйика хране или майице, в. одум-*

ријеӣ, сасуӣ се, скайӣӣ. – Кад нѣстанѣ пашѣ, чѣле блокирају трѹта, нѣ дају му да јѣдѣ и ѿн сѣмрѣ (Хат.). – Ако нѣмѣ ранѣ, чѣла сѣмрѣ (Ивица).

сѣмрѣт, сѣмрѣм свр. ик. (зап. Херц.) в. *самријеӣ.*

сѣндук м 1. (Румб.) *кошиница с ѿокреӣним саѣм.* 2. в. *коцка, насѣвак* 2. 3. (ји. Херц. риј.) в. *казанчӣ.*

двѣспратнѣ ~ в. *насѣављача.*

сандѹклија ж (ји. Херц.) в. *гаишчара.*

сандѹчара ж (ји. Херц.) в. *гаишчара.*

сѣнтрач, -ача м (ји. Херц.) в. *скобла.*

сѣсипѣње с гл. им. од *сасиѣӣӣ.* – Приликѡм сѣсипѣња рѡјѣва у кѡшницу, мѡре се мѣтица загѹбит (Биоци).

сѣсипат, -ѣм / -јѣм / **сѣсипѣт**, -ѣм / -љѣм (ист. Херц.) несвр. према *сасуӣ.* – Ка-се млѡго чѣле пѣрѡјчѣ, ондѣ би сѣсипали више пѣројакѣ у јѣдну кѡшницу (Глав.). – Нѣвече би сѣсипали рѡјеве да нѣ би чѣле пѡбјегле, проблемѣ су тѡ бѣли (До).

сѣставит, -ѣм / **сѣставѣт**, -ѣм свр. *сѣѡјиѣӣӣ два ѣчелиња друӣӣва, в. сѣѡјиѣӣ.* – Виђу, јѣдна чѣла нѣмѣ мѣтицѣ, а другѣ нѣје дѡбра, а ѣмѣ мѣтицу и јѣ ѣи сѣставѣм, и сад ѡва пѡчѣла дѡбро да лѣже (Вуч.).

сѣставјат, -ѣм / **сѣставјѣт**, -ѣм несвр. према *сасѣавѣӣӣ.*

сѣстављѣње с гл. им. од *сасѣављѣӣӣ.*

сѣстављѣт, -ѣм / **сѣстављѣт**, -ѣм несвр. према *сасѣавѣӣӣ.* – Пѡ двѣ су пѣрѡјка у јѣдну кѡшницу сѣстављѣли, а нѣкад и пѡ трѣ (Корит.).

сѣсѹт, сѣспѣм свр. (ист. Херц.) *наѣлим ѣрзајѣм ѣремјесѣӣӣӣ рој из ројнице у кошиницу, в. насѣаниѣӣ.* – Припрѣми празну кѡшницу да ѹ њѹ сѣспѣмо чѣлу кад је дѡнесѣмо у рѡјници (Цибр.). – Та-је рѡј сѣсѹт у дубѡвину и преживѣѡ је до нѣреднѣ гѡдинѣ (Ивица). – Ўстѡг мѡмѣнта ка-сам је ушѣкѡ, ја је ѡдмѣ сѣспѣм у кѡшницу, нѣ чѣкам вѣчѣ (Биоци). ~ се в. *самријеӣ.*

сѣт м (ист., јуж. и зап. периферија Херц.) / **сѣт**, сѣта м (унутрашњѡст Херц.) / **сѣт**, -ѣ ж (Брест.) / **сѣт**, -ѣ ж (зап. Херц.) 1. *висѣћа ѣлочасѣа воӣӣана ѣраѣевина, која служи за развој ѣчелиѣѣ ѿѡдглаѣика и смјѣӣѣај хране, в. ѣласѣѹница, сѣѣина, сѣѣица, саѣ, саѣина.* – Бѣло је тѹ сѣтѡва са лѣглом, а све сѣтове с мѣдом јѣ сам ѣстѹ вѣче увѣзѡ у ѡквѣре (Цибр.). – У крстѣчицѣ сѣтови бијѣли кѡ бијѣли бѣѣр (Дол.). 2. в. *оквир* 2.

бијѣл / **бѣла** ~, млѣд ~, нѡв ~ : **стѣр** ~, црн ~ ; **вјѣштѣчкѣ** ~, **ѹмјетнѣ** / **ѹмитнѣ** ~ в. *сѣѣина основа; зѣбулѣн ~, зѣлѣт ~ / зѣливѣн ~, зѣтворѣн ~, зѣткѣн ~, замарлѣјисѣн / замурлѣјисѣн / замухурлѣјисѣн ~/, зѣпѣчаѣѣн / зѣпѣчѣѣѣн ~, плѡмбирѣн ~, пѡклоплѣн ~ с. ѿклоѣљѣѣн воӣӣаним ѿклоѣѣѣма; крајнѣ / крајнѣ / крајнѣ / крајнѣ ~ в. крајњак; нѣпѡкрѣтнѣ ~ с. у сѣѣаринској кошиници : пѡкрѣтнѣ ~ с. у оквиру; ѡткѣнут ~ ѡдузѣӣӣ с. из кошинице; празан ~, сѹх / сѹв ~: пѹн ~ ѣразан, ѡдносно ѿѡѹѣѣн; ~ лѣгла, ~ црва, ~ мѣда мјѣра количѣне лѣла и мѣга; срѣднѣ ~ с. мѣђу крајњѣцима.*

* **кѡ сѣт мѣда уредно.** – ѹ њѣзинѡј кѹѣи је свѣ кѡ сѣт мѣда, свѣ је чисто и нѣ свѡм мјѣсту (Биоци).

сѣтина ж (Рама) в. *сѣӣ.*

сѣтица ж (Рама) в. *сѣӣ.*

сѣтнѣ ѡснова *ѣанка ѣресована воӣӣана ѣлѡча са зачѣѣцима ѣелија, в. вјѣӣѣчкѣ восак, восак у ѣѣаблама, ѣлаѣа, ѣлѡча 2, ѣресовани восак, ѣѣабла, ѣѣаблица.* – Убѣѹѣјѣм им сѣтнѣ ѡснове да би чѣле рѣдиле, израђѣвале нѡвѡ саѣе и при-прѣмале се за главнѹ пѣшу (Глав.). – Звѣром се учвршћѹју сѣтнѣ ѡснове у ѡквѣре

(Цибр.).

сатоноша / сатодноша ж *дио оквира, јорња носећа лейвица, в. носач, семар.* – Сатна основа треба да буде добро учвршћена за сатоношу (Цибр.).

саћ, саћа м в. *саић*. – Ако се мед једџе фрешак, нако у саћима... (Бил.). – Ја ит зовем рамови, прије су се у стублини звали саћи, кажџе, испунила саћа толико (Биоци).

саће (ист., јуж. и зап. периферија Херц.) / **саће / саће / саће** (унутрашњост Херц.) зб. од *саић*. – Фалио ми један оквир у наставку и ка-сам за неколико дана дошо, она га до дна заијела, али све само тругинско саће (До). – Још је бољи био мед ка-се вадио из дубовине у саћу (Биоци). – У слџедџој просторији налази се врцаљка и сто за отварање саћа (Пољ.).

кјдат ~ / **кјдат** ~ *огузимаици с. из кошнице; мед у саћу мед у младом саћу који се јео без одвајања; медно* ~ с. *испуњено медом; медљиково* ~ с. *испуњено медљиковцем; нџпокрџтно* ~ *кошница с неокрејим саћем; покрџтно* ~ *кошница с јокрејим саћем; природно* ~; **труговско** ~ / **труговско** ~ / **тругинско** ~ в. *ируињак*.

***свртити** ~ (в.).

саћина ж (Рама) в. *саић*.

сачак м (Попово) в. *илоча 1*.

сашикат, сашичџм / сашикам свр. према *шикаић*. – Јучџе пред саму ноћ, пушти-ла ми се једна чџла, јџдва сам је сашико у шикалицу (Вуч.).

свадба ж в. *свадбени лейи*.

свадбени йзлџт в. *свадбени лейи*. – Док је маџица на свадбеном йзлџту, њџзине чџле су нџрвозне и џуте (Цибр.).

свадбени лџт *сиаривање маџице с ируиом у ваздуху, в. ойлођење*.

свадбени пџт в. *свадбени лейи*.

свагови м мн. в. *свадбени лейи*.

свџзат, свџжџм (саће) свр. према *везаи 1, 2*.

свијећа ж *израђевица од воска йрвенстиено намијењена за куљине йошребе, в. вошћаница 1, свића, фошћаница*. – Од воска би се прџвила свијећа, крсна свијећа за славу, за Бџжић. Й са-то нџки нџ би купили, него прџве од своји чџла (До).

воштанџ ~ / **воштџна** ~; **крснџ** ~.

свића ж ик. (зап. Херц.) в. *свијећа*.

свјџтлика ж (Бег.) в. *шљџицица*.

свјџтлика ж (Хут.) в. *шљџицица*.

свјџћар м *йрераћивач воска, в. воскаија*.

свџдло с мит. (си. Херц.) *йосиављано у йчелињак ради сирџавања йрабежи*.

свџдо, -дла с мит. *средство којим се хайсе иуђе йчеле*. – «Узми мушке гаће и свџдо, па обнеси три пута око уљаника не обзирући се» (Грђић 141, в. *Текстиови*).

***свртити саће** (Благџ 30) *учџрстиици саће йровлачењем дрвених шийки кроз насељене сиаринске кошнице йриликом њиховој йресељавања*.

сџлидба ж в. *сељење*.

***Нџма** мџда без сџлидбџ.

сџлит, -йм несвр. *йрџмџешиаици йчелиња друшива за бољом йашом, в. возић – возаи, йањаи – йонић 2, йрејонић, йресељаваи*. – Сада сџлим чџле ближе, према Граову, нџмам више живџта за далџка пута (Вуч.). ~ **се** (о пчелама) в. *бјежаси*.

сџљење с гл. им. од *сџлић*, в. *сџлидба, йресељавање*. – Врџло џџто нас је

присилило на селѣње чела ў планину (Дол.).

сѣмѣр, -ѣра м оказ. (Баћ.) в. *сайоноша*.

сйјат, -јем несвр. в. *йолаіай*. – Мѣтица сйје више јѣја но што љи чѣла мѡже пѡкрит па настанѣ крѣчнѡ лѣгло (Глав.).

сйјѣрит се, -йм се несвр. оказ. в. *зановий*. – Кад у прѡлѣше нагнѣм дубѡвину и видйм да се сйјѣри вѡсак, знѣчи пѡчѣла је чѣла радит (Ивица).

сйкавица ж в. *могра* ~.

сйме, -ена с ик. (зап. Херц.) в. *сйерма*.

зѣтрит се ~ (о пчелама) в. *изумријей*.

сйпца ж в. *зеба*.

сйпат, -љѣм / -јѣм / -ѣм / **сйпѣт**, -љѣм / -јѣм / -ѣм несвр **1.** (ист. Херц.) *масовно и брзо лейјейи*. – Сйплѣ чѣле и-стѣблинѣ кѡ да ће се рѡјит (Вуч.). – Из те кѡшницѣ сйпѣ нѣнормѣлно, дѡвлѣчѣ пѡлѣн навеликѡ, лѣгла ў њѡј дѣпло више него ў другйм, а прйнос мѣда на крају пѣшѣ бйѡ је нѣзнатан (Пољ.). **2.** в. *кайай 2; уй. уљѣвица 2*.

сйрац, сйрца м *восак изливен у комад кружној облика, в. калуј, колач 1, колуй, круј, йојача 2, йоцило, йубок*. – Ка-се вѡсак прѣтопй, на врѣ сѣда ѡлѣдй се ѡкрѣгѡ кѡмѣд, сйрац би тѡ звѣли (Глав.). – Ў сйрцу бѣдѣ пѡ-сам-дѣсет кйла вѡска, зѣвисно од шѣрпѣ (Дол.). – Потѡпи вѡштину ў бачву, нек се скѣва дѡбро, ѡстави да се ѡлѣдй и извѣци сйрац (Ивица).

сйрѣт м **1.** *расйвор сйрѣйине киселине којим се ублажава бол од йчелињей убѡда, в. осай, осийка*. – Кад је Буѡо бйѡ мѣли, йљаду чѣла га је ујело, вѣс је бйѡ поплѣвиѡ кѡ-на шѡља, те мѣжи сйрѣтом, стѣрѣ жѣне сйрѣт, сйрѣт, те дѡктору у Стѡлац, мйшљели смо нѣће ѡстат (Хат.). **2.** *веѡма цйјењен зачин који се добија кисѣњем медовине*.

сйруп / **сйрѣп** / **сйруп** м *йусйѡ укуван шеѣер којим се йрихрањују йчеле, в. слад, сладѡр 2, шербе 3, шеѣер*. – У хранилицу се одѡзгѡ сйпѣ сйрѣп (Цибр.). – Првѡ љи прирањујемо пѡгачѡм, а каснијѣ сйрупом (Дол.). – Нйкад ў свѡм вијѣку док сам чѣларйѡ нијѣсам дѣѡ чѣли сйруп од шѣѣера, до девѣдѣсет й шѣстѣ (Биоци).

сйс, сйднѣм / -дѣм свр. ик. (зап. Херц.) в. *сјес*.

сйса ж **1.** в. *мѣйичњак*. – Чѣла при саћу направй сйсе, мѣтичњѣке (Глав.). – Дѡбри мѣтичњѣци, кѡ сйсе, рѣкли би (До). **2.** (си. Херц.) в. *зѣйрак*.

сйсат, -ѣм (о пчелама) несвр. *ирйсий храниве сасйѡјке или храну, в. насисай, йосисай*.

сйтка ж (ист. Херц.) в. *кайа 1*.

сйто с *догайѣк врѣѣлки за цйјењѣње меда са дуylim, рјѣјим и йушћим решей-касйим гном, в. решейѡ 2, ѣдило 2*.

сйѣдалиште с (Врч. 54) в. *кућа 1*.

сйѣдат, -йм несвр. према *сјес 1, 2, 3*.

сйѣме, -ена с (Брест.) в. *јаје*.

сйѣс, -днѣм / -дѣм свр. (дол. Нер.) в. *сѣс*. **1.** (о пчелама) *сйусйийий се у йѡмилу на гно кошнице сйѡља и изнуйра, знак за скоро ројѣње, в. обрадий, ойрнуий се*. **2.** (о роју) *сйусйийий се на дрво или друй йредмей, в. ѡбјесий се, лѣћ, ухвѣйий се; уй. мирис*. **3.** (о пчелињим јединкама) *сйусйийий се на чврсий йредмей*.

сйѣжит, -йм свр. (ист. Херц.) в. *кравий*.

скѣпат, -љѣм / -јѣм / -ѣм свр. (зап. Херц.) в. *самријей*.

скйдѣње с гл. нм. од *скидай 2*. – Нѣкй ймајѣ нѡж за скйдѣње пѣчета, мѣни се нйје пѡкѣзѡ практичан (Пољ.).

скідат, **скідам** несвр. према *скинуџ* 1, 2.

скїнут, -нѣм свр. 1. (кров, поклопац, наставак) в. *ошворий* 1. – Кад вадїш мѣд, ѓтворїш пѓклопац горе, скїнѣш пѓклопац са стублинѣ... (Драч.). – Скїну^о сам наставак и пѓгледѓ у плѓдїште, бїло је старѓг лѣгла затворенѓг (Пољ). 2. в. *ошїечайиш*. – Прије врцања трѣба скїнут капке са саћа (Хат.).

~ *дужву* в. *ошворий* 1, *раздужий*.

скѓбла ж *алай*ка за *израду дубеница, заобљено челично сјечиво насађено на дрвену гришку ѓод љравим уїлом, којим је обрађивана унутрашња шуїљина издубене кладе, в. дуїла, саниррач, сїруїач, шесла*.

скѓблат, -лѣм несвр. (јуж. Херц.) *дуїсти* (кладу), *љравити* (дубеницу), в. *коїай*, *шесай*, *чисийи* 1.

скѓват, скѓјем свр. *наїравити* (дашчару). – Нѣмадог у што сасѓт рѓј те ја скѓј стублину о-чѣтири штїце (Вуч.).

скѓват, -ѣм свр. према *кувай* 1, 2. – Старѓ вѓштину трѣба штѓ прије прѣтѓпит, у котлу скѓват, процијѣдит, гѓре сїрац, а дѓље тамна вода (Хат.).

скѓпит, -їм свр. према *куїиш*, в. *сакуїиш*. – Скѓпиле су ми чѣле зїмницу, па ѓи нѣће трѣбат прирањїват (Ивица). – Трѣба јѣко друштво да скѓпї надабланк, тѓ је велїка кошница (Биоци).

скѓпјат, скѓпјѣм несвр. према *скуїиш*, в. *сакуїїай*. – Лѣни су чѣле скѓпјале и пѓнешто сѣрѣ (Вуч.).

скѓпљѣње с гл. им. од *скуїїай*, в. *їаша* 1. – Бѓсанскѣ пчѣле ѓмајѓ ѓнстинкт за пѓвећѣно скѓпљѣње пѓлена (Пољ.).

скѓпљѣт, скѓпљѣѣм несвр. према *скуїиш*, в. *сакуїїай*.

слабїћ, -їћа м в. *слабица*.

слабица ж *малобројно ѓчелиње друштво, в. нејакуша, ѓрскавица, слабић*. – Грабеж нѣјчешће угрѓжѣва слабице (Цибр.).

славина ж *дио врцаљке, механизам за сїушїїање меда, в. канїула*.

слад м в. *сируй*.

сладер м 1. в. *уљевїца*. 2. в. *сируй*.

сладор м в. *сладер* 1, 2.

слама ж 1. *мѣтеријал за уїћїѓавање кошница*. 2. *средство за убијање ѓчела, в. кров* 4. – Нѣјлашње је убит чѣлу пламеном ѓ-сламѣ (Вуч.).

слѣткѣ вода в. *медовина* 2.

слѣткогѓз м пеј. *велики љубишѣл меда, в. медар* 1.

слѣзѣна ж (си. Херц.) в. *зѣйерак*.

слїјѣд м (ист. Херц.) в. *измѣш* 2, *слијѣш*. – Зїми се чѣле налазѣ по слијѣду. Кад је снїјет, па оно угрије, тад чѣле изѣђу на чїшћѣње па се на снїјѣгу вїдї ѓе пѣда слијѣд. То знѣчї да су ѓне нѣће близу. Ѓдѣш пѓ брдима и ѓе гѓђ вїдїш слијѣд, ту је чѣла близу (Дол.). – Чѣла баца слијѣд по камѣну, ѓне су се и налазиле пѓ том слијѣду (Биоци).

бацѣт ~ в. *чисийи* се.

слијѣпит, -їм несвр. (о пчелама) *оболијевай* од *мајске болѣсти*.

слијѣт м в. *измѣш*. – Тражили су чѣле по слијѣту, то је твѓја мајка гѓвѓрила: „Вїћѣла сам по камѣњу слијѣт о-чѣла“, ѓнѓ жѓћкастѓ (Ивица).

слѓвѣнка ж в. *ажѣјка*.

смѣкинут, смѣкнѣм (пчеле) свр. *усмрїишїи ѓчелиње друштво или некої од њѣѓѓих чланѓва, в. ликвидирашї, ѓморий, унишїишї*. – Ако јѣ смѣкнѣм комшїну чѣлу, сїла бѓжјѣ ѓе смѣкнут и мѓју (Биоци).

~ ма̑тницу в. обезма̑тничий̑.

смѣтјика ж (Благ.) в. шљѣишца; уй. обножје.

смѣтљица ж (Бор.) в. шљѣишца.

смѣтљика ж ик. (Врп.) в. шљѣишца.

смѣцат, -чѣм несвр. према смакнуий̑.

смјѣстит, -йм свр. в. сасуий̑; уй. исјресоваий̑.

смѣква ж ѿлог исѿоимене воћке, извор слайкој сока.

млијѣчер ђ-смоквѣ в. млијѣчер и-смокова лисѿа.

смѣквара ж колач од кукурузна брашна и меда.

смѣла ж в. ѿройолис. — Стар̑й би за прѣполис рѣкли смѣла, чѣлиньа смѣла (Хат.).

чѣлиньа ~ / чѣлија ~ исѿо.

смр̑знут се, -нѣм се свр. (ји. Херц., Ком.) в. ушећерий̑ се. — Ка-се бѣрињий̑ мѣд смр̑знѣ, нѣ море га чѣла проварит (Биоци).

сн̑јјет м? нека болесий̑ ѿчелињеї леїла, в. сњѣий̑. — Сњѣтика или сн̑јјет је ѿсто као што бѣдѣ у шѣници °но цр̑но — сн̑јјет (Биоци).

сн̑јјет, снѣсѣм / снѣсем свр. в. ѿолаїаий̑ јаја. — Ма̑тица снѣсе јаје, ѿз ко̑га ѿзлази црвић, ларва што би сад рѣкли (До).

сн̑имат, сн̑имам (сјев. Херц.) несвр. према снимий̑.

сн̑имит, сн̑имйм свр. (сјев. Херц.) в. скинуий̑ 1, 2.

сн̑ит, снѣсем (јаје) свр. ик. (зап. Херц.) в. сн̑ијѣий̑.

сњѣт м? (Баћ) в. сн̑ијѣий̑.

сњѣтика ж в. сн̑ијѣий̑.

сѣда ж в. жива сода.

сѣк / сѣк м слайка ѿечносий̑ из воћних ѿлогова, в. мег 3; уй. воће. — У ѓво вријеме кад нѣма пашѣ, чѣла скѣпља бїло шта слатко, ѓбично сѣк са смѣкв̑а, грѣжја, из расеченије карпѣза (Вуч.). — Навалиле чѣле на грѣжје, пѣсисашѣ вас сѣк ѿж њѣга (Драч.).

вѣћний̑ ~, слаткий̑ ~ исѿо.

сѣрта ж в. раса. — Пчѣла донесѣна ѿз Боснѣ дрѣгѣ је сѣртѣ, н̑је прилагођена на̑шїм ѿсловима, в̑ше сакѣпља пѣлен него нѣкт̑р и та раса не ѓгѣвар̑а на̑шем крају (Пољ.).

сп̑ават, сп̑авам несвр. в. зимий̑.

сп̑ајање с гл. им. од сѿајаий̑.

~ дрѣшт̑ава; ~ рѣјѣва.

сп̑ајат, сп̑ајам (пчеле, ројеве) несвр. према сѿојий̑. — П̑рѣјке мѣреш сп̑ајат, по тр̑й-чѣтири п̑рѣјка ја сам сп̑ајѣ у јѣдну ко̑шницу (Биоци).

сп̑аљит, сп̑аљим свр. према ѿалиий̑; уй. заразий̑.

сп̑аљиват, сп̑аљивам / сп̑аљујем (пчеле) несвр. (ист. Херц.) в. ѿалиий̑ 1. — Чѣо сам да се појавила америчка кѣга, глѣво бїло, тѣ нѣма лијѣка, нѣго сп̑аљиват (Ивица).

сп̑арит, сп̑арим свр. в. ѿйлогѿий̑. ~ се в. ѿйлогѿий̑ се. — Ако се ма̑тица нѣ сп̑ар̑и за тр̑й сѣдмице, ѓна пѣчињѣ полагат неѣплођен̑а јаја (Цибр.).

сп̑асов дан ѿразник за ко̑ји је везано ѿрво, куїино вађење меда у нижим ѿредјѣлима. — Млад̑и мѣд се в̑дио на Спасов дан (Дол.). — Ако присп̑ије р̑ано, пр̑в̑и мѣд се в̑дио и на сп̑асов дан (Хат.).

сп̑асоје м име ѿч. дрѣшїива насѿалої ројѣњем на Сѿасовдан. — А рѣј, ако је

био случајно на Спасов дан, па би га називали Спасоје (Коњ.). – Рђила се на Спасов дан и та рђ назвала Спасоје (Хат.).

спѣрма ж *излучевина шрушове њолне жлијезде, в. симе / сѣме, сѣрмиј.* – Кад у матице нестане спѣрме, она почме лећ трutowска јаја (Хат.).

спѣрмиј, -ија м (Хат.) в. *сѣрма.*

спдјит, -јим / **спдјит**, -јим (пчеле, ројеве) свр. в. *саставић.* – Ја сам овог прољећа једанџ друштва извадио по пет кила меда (Пољ.).

спрѣт, спрѣта м (ист. руб Херц.) в. *наставак 1 и 2.*

горњй ~, **другй** ~ в. *наставак 1*; **дйгнут** – **дйзат** ~, **скйнут** – **скйдат** ~: **мѣтнут** – **мѣтат** / **мѣнат** ~, **стѣвит** / **поставит** – **стѣвлат** / **стѣвјат** ~ *огузейи, односно дога(ва)ићи наставак*; **дѣњй** ~ *ириземно, основно ишјело кошнице.*

спрѣмат чѣле, спрѣмам мит. несвр. према *сѣрмић челе.*

спрѣмѣчица ж в. *домаћица.*

спрѣмит, спрѣйм (пчеле) свр. мит. в. *ушшйић.* – Йма људи који знаду да спрѣме чѣле у туђ љаник да му мед донесу (Вуч.).

спуштѣње с гл. им. од *спушшйић се.* – Ради спуштѣња рђѣва сѣдили би око чѣла °нѹ љубицу (Биоци).

спуштат се, спуштѣм се несвр. према *спушшйић се.*

спуштит се спуштѣм се (о роју) свр. в. *сјес 2.* – Пѣројак не иде далеко, спуштѣ се близу љаника (Глав.).

срдѣбоља ж *више врсиа дијареичних ичелињих болесћи, в. ирижа, измећ 1, иролив / ирољев.*

сршљѣн, -ѣна м в. *сѣршљѣн.* – И сршљѣн кѹпи чѣлу (Дол.). – Сршљѣнови фѣтају чѣле у лѣгу испред кѣшнице (Хат.).

стѣвит, -йим / **стѣвйт**, -йим свр. **1.** (наставак) *догаић неко од догаићних ишјела кошнице, в. мѣшнућ.* – Прѣкјуче сам прѣгледѣ чѣле и оцијѣнио кад којѣ трѣбам стѣвит наставак (Цибр.). **2.** (сатну основу) в. *ударий.*

стѣвјат, -ѣм / **стѣвјѣт**, -ѣм несвр. према *сѣставић.*

стѣвљѣт, -ѣм / **стѣвљѣт**, -ѣм несвр. према *сѣставић.*

стап м в. *кѹћа 1, 2.* – Прије нѣ што се рђ дйгнѣ, свѣка чѣла се насисѣ, она је пѹна меда, она нѣсй хрѣнѣ за три-чѣтири дана, док нађѣ нѣви стан (Хат.).

стѣница (зап. Херц. риј.) в. *ћелија.*

стѣра ж оказ. (Сѣљ.) в. *сѣарка.*

стѣрац, -рца м в. *сѣарка.* – Испанѣ на крају да је бѣљй пѣројак нѣго стѣрац јер младѣ матица нйје мѣгла йзаћ на оплѣдњу (Хат.).

* **врѣтит се** – **врѣнат се на стѣрца** в. *враић се – враћић се на...* – Вѣлик рђ био, пѹну сам рѣјницу напунио, а ѣстало дѣста чѣлѣ на трѣви. Вѣљйм, дѣста је, пушти тѣ нек се врѣти, нѣко у нас вѣли, на ѣца, нѣко на стѣрца (Ивица).

стѣришина м ик. (зап. руб Херц.) в. *маишца.*

стѣрић, -ића м *медоносна биљка.*

стѣрка ж (ист. Херц., Сѣљ.) *ич. друшйиво које је дало рѣ у шѣкућѣј сезони, в. баба, љег, маишца 2, ѣиѣц, сѣара, дубовина – сѣара ~, сѣарац.*

старѣвошћина ж (сјев. Херц.) в. *сѣаровошћина.*

старѣвошћина ж *вошћина од сѣарѣ саћа, в. црновошћина.*

стврђнут се, -нѣм се свр. в. *ушећерий се.*

стѣгѣч, -ѣча м *дио мѣталне иресе за екстѣракцију воска, механизам за сѣезање*

вошиїине и вошиїаної иїроїа, в. виїак, іевиниї, чекрк 2.

стѣгнут се, стѣгнѣм се свр. (Изг.) *в. ушећерииї се.* – Врло крѣтко врїјеме пѣ сле врѣѣања мѣда таї мѣд се стѣгѣ, али се ниїе кристалисѣ кѣ ѣстали мѣдови у ѣнаї тврѣди кристал (Поль. *в. Тексїови*).

стїскѣње с гл. им. од *стїискаїиї*. – Мѣд се циїјѣдиѣ рѣчно стїскѣњем у лѣптице (Биоци).

стїскаѣ, стїскаѣм / стїшпѣм несвр. **1.** *в. иїечииї* – Ѣбјесї ћѣсу са сањем о јѣку чївиїу па ѣниїем дрвѣтима све стїска, стїска и тѣгли је дѣље, и такѣ иїгонї мѣд (Хат.). – Сање с мѣдом се стїска рѣкама, а иїж њѣга цѣри мѣд (Цибр.). **2.** *в. ииїјешїиїиї* **2.** – Приїе би врѣћу с раскувѣнѣм вѣштинѣм мѣтали мѣђу двѣ дрвѣта, па стїскаї, стїскаї све док се вѣсак не ѣциїјѣди (Хат.).

стїскаїват, стїскаївѣм несвр. *в. стїискаїиї*.

стїснут, -нѣм свр. према *стїискаїиї*. ~ **се** (їи. Херц.) *в. ушећерииї се.*

стѣ, стѣла м (їи. Херц.) *раван камен или дебља камена илѣча коїа служи као иїод губенице и даишаре, в. иїосїѣље, стїолњак, стїуї.*

стока ж (Попово) *в. чѣле 4.*

стѣлица ж (сїев. Херц.) *даска на коїу су иїосїављѣне коинице, в. даска, иїод 1.*

стѣлњѣк м (їи. Херц.) *в. стїо.*

страдат, страдѣм (о пчѣлама) свр. и несвр. *в. иїнуїиї*. – Чѣла нѣјвише страдѣ од кѣницѣ ка-дѣћѣ јѣк мрѣз (Биоци).

стража ж **1.** *зашїиїиїа иїчелињѣї грушїїва.* **2.** *їруїа иїчѣла радилица коїе шїиїиїе улаз у коиницу.* – Стража чѣвѣ улаз у стѣблину (Вуч.).

чѣват стражу *в. стїражариїиї*.

стражѣр, -ѣра м *в. стїражарица.* – Ако туїицу дѣчекаїу стражѣри на улазу у кѣшницу, ѣна нѣће лако уљѣћ (Биоци).

стражѣрит, стражѣрїм несвр. *чувѣиїи улаз у коиницу, в. стража – чувѣиї стїра-жу.*

стражѣрица ж *иїчѣла радилица коїа чувѣа улаз у коиницу, в. иїандур, стїражар, стїражилица, чувѣр, чувѣарица.* – Кад нѣко нѣпозвѣн крѣнѣ у кѣшницу, стражѣрице га дѣчѣкуїу на лѣти (Цибр.).

стражилица ж (риї.) *в. стїражарица.*

стрѣнут се, -нѣм се свр. (Брест.) *в. стїврднуїиї се, ушећерииї се.*

стетомїицин, -їна м *в. стїрѣїиїомицин.*

стрептомїицин, -їна м *лиїек иїроїиїв више иїчелињих заразних болесїиї.* – Забрѣњено је дават спрѣптомїицин пчѣлама да се нѣ би задржѣ у мѣду (Цибр.).

стрѣс, стрѣсем (пчѣле) свр. *иїрзаїем обориїиї иїчѣле с некої иїредмѣїа, в. иїод-баиїиї, иїосуїиї, иїоїрес.* – И-шїкалицѣ рѣј се стрѣсе у кѣшницу (Хат.).

стрѣсѣт, стрѣсѣм несвр. према *стїрес.*

стрѣтомїицин, -їна м *в. стїрѣїиїомицин.*

стрѣга ж *улаз у иїчелињѣк.* – Ради урѣкѣ рѣгове удари на стругу кѣдѣ ће нѣко прѣћ, од вѣла, од ѣвна, ѣд јѣрца, сѣмо нек су рѣгови (Хат.). – Стрѣга је у нѣс бїла сѣмо за хѣјвѣн, ниїе за чѣле (До).

стрѣгат, стрѣжѣм (пчѣле) несвр. (си. Херц.) *унишїїавѣиїи иїчелиња грушїїва одузїмањем свеїа њихѣвої сања, в. бїиї.*

стрѣгѣч, -ѣча м *оказ. в. скобла.*

стрїшљѣн, -ѣна м (зап. Херц.) *врстїа снажнѣої инсектїа Vespa crabro, иїчелиња шїиїѣшѣочїна, в. срїшљѣн, иїршљѣн.*

стѣблипа ж **1.** (їи. Херц.) *коиница с неїокрѣїиїм сањем од издубѣної*

дебла или скована од гасака, в. дубина 1, дубовина 1, улишће 1. – Стублина и дубовина то ти је исто, само два најреча (Глав.). – Стублине су се правиле и Јодаскѣ, биле су четвртасте (Дол.). – Кажѣ ми Ристо Ружић: "Дај ми, Вуле, направи једну стублину, даћу ти двије кошнице за њу" (Биоци). **2.** (ји. Херц.) *йчелиње друштво са одговарајућом кошницом.* – Краду ми чѣле, односе стублине, те ти ја једну стублину сакриј... (Драч.). – Отац ми је у љанику имо по сто педесѣт стублинā (Биоци). **3.** (остала Херц.) *клада у којој моју живјејши шумске йчеле, в. шуљѣ дрво.*

младā ~ йч. друштво настало скорањим ројењем; отворит – отварат стублину. ступ м (Ком.) в. сѣо.

суварац, -рка м в. *сухарак.*

сувоошина ж (сј. Херц.) в. *сувоошћина.*

сувоошћина ж *вошћина добијена йодламањем йразној саћа у сѣаринским кошницама, в. мрйвоошћина 2, йодрезак, сухосащина.*

сувоошћина ж (сј. Херц.) в. *сувоошћина.*

суд м в. *улишће 1.* – Ўнио сам заразу у љаник у судима од умрлије чѣлā, које ми је покљонио рођак (Глав.). – «Турци...побију најбоље суде пчела» (Бил. Руд. 807).

~ *чѣлā, чѣлињй / чѣљни / чѣлијй / чѣлин ~ исто.*

сукња ж мит. в. *заврйшање...*

суктат, **сукћѣм** (о пчелама) несвр. *веома брзо леијејши.* – Сукћу чѣле поред мѣне, навāлиле у комшйн чѣлињак (Драч.).

сулфатāзѣл, -ѣла м в. *сулфатијазѣл.*

сулфатијāзѣл, -ѣла / **сулфатијазѣл** м *лијек йрошйв више йчелињих заразних болесћи.*

сумпор м **1.** *средсйво за убијање йчела.* **2.** *средсйво за зашћишћу резервој саћа од вошћаној мољца.* – Узмѣм жāра на мащу, мѣтнѣм нā њ сумпора и подвучем под поклопљену коцку и сигурно гусеница неће у восак (Глав.). – Сумпором сам чѣле бранио од гусенице (Биоци).

сумпорат, -āм (саће) несвр. *унишћавайи вошћане мољце сумпор-диокси-дом, в. сумйорисащ.* – С врѣмена на врйјеме, кад видйм да се негдје појавио вѣсков мољцац, сумпором сумпорāм прāзно саће (Пољ.).

сумпорисат, -шѣм несвр. в. *сумйорай.*

сумпорача ж *врсйа димлице йомоћу које се сумйорним димом ишћишћи резервно саће од вошћаних мољца.* – Ймāм једну направљену малу спрāву – сумпорачу, у којој пāлим сумпор и тако штйтим прāзно саће (Пољ.).

сунцокрѣт м *медоносна биљка.* – Тāмо ймāш сунцокрѣт, бāгрѣм, лйпу, а у нās је пāша сирѣмашна (Дол.).

супер-друштво с *оказионални неологизам, веома јако йчелиње друштво.*

сухарац, -рка м (Мусл.) *йразан сащ, в. суварак.*

суходсатина ж (Бег.) в. *сувоошћина.*

Ѓ

ѣдало с (Зав.) *камен или озидан нижи сйуб у йчелињаку на којем се хвайјају ројѣви, в. шикало.*

сѣдат, -ѣм несвр. према *сјес*.

сѣме, -ена с в. *сѣрма*.

затријет се ~ (пчелама) (ист. Херц.), **смáкнут се** ~ (пчелама) в. *изумријей̄*.

сѣмѣњак, -áка м (Бег.) в. *ѣријѣсег*.

сѣр м (Ком.) в. *медљика*.

сѣра (ист. Херц.) / **сѣра** (Благ.) ж в. *медљика*. — Зна̄ сѣра да пãнѣ на рãс и клѣн (Глав.). — Чѣла рãдо ѣдѣ на сѣру (Вуч.). — Сѣрѣ обично бѣдѣ на клѣну, од нѣ је мѣд лóшѣг квалитѣта, мãло га бѣдѣ, тѣшко се врãа јер се ѣстѣжѣ, не ѣзлазѣ из лѣулицã и више би волио да га нѣма (Пољ.).

мѣднã ~, **слãткã** ~ *истио*; **клѣнова** ~ *медљика са кљена*; **рãстова** ~ *медљика са храснã*.

сѣрнӣ -ã -ѣ *који је од сјере*, в. *медљиков*. — Сѣрӣн̄ мѣд није ðпãсан зã лѣуде, али јѣс за чѣле, јер ка-се смрзнѣ, нѣ море га чѣла проварит (Биоци).

сѣрни -ã -ò в. *сѣрӣни*. — Сѣрни мѣд није добар за зимницу чѣлѣ (Биоци).

сѣров -а -о в. *сѣрӣни*.

сѣс, -дѣм / -днѣм свр. в. *сјес* 1. — Ка-сѣднѣ чѣла на плочу, зна̄к је да ће се рѣит (Дол.). — Сãсу^о сам рѣј у стублину и пѣтнѣстѣ дãn чѣла сѣла (Биоци). 2. в. *сјес* 2. — Бãба би сјѣла поред рѣјнице, обично на какав кãмѣн, и пѣчала би на вãс глãс викат: «Сѣди, мãти, сѣди, мѣдена, сѣдо јã, сѣди тѣ, мãти мѣдена" (Цибр.).

сѣтлика ж (Хат.) в. *шѣйици*. — Говорили би: „Нѣмѣјте јѣс сѣтлику, није тѣ здравѣ, ðтрѣв“ (Глав.). — Док је прã на нѣгама, тѣ је ðбнож, а у сãћу је тѣ сѣтлика (До).

сѣтлици ж в. *шѣйици*. — Сѣтлици је ðпãсно пѣјес, а прãшак није (Ивица).

сѣтличина ж (ји. Херц.) в. *шѣйици*.

сѣтљика ж (Хут.) в. *шѣйици*. — Ка-чѣла нѣси цвѣтнѣ прã^x на нѣгама, рѣкли би нѣси ðбнож, а ка-се нãћѣ у сãћу, ðндã је тѣ сѣтљика (Хат.).

сѣћ, сѣчем / сијѣчем (саће) несвр. в. *резãй̄*.

сѣчѣво с *ошѣрици на ѣчеларском ножу*.

Т

тãбла ж в. *сãйна основа*. — Кад прѣрãдѣш вѣсак, ðндã га прѣсујеш у тãбле и мѣћѣш у кѣшнице (Вуч.). — Онѣ тãбле које дãм да пчѣла ѣзвлãчѣ, које прѣво нãпунѣ и запѣчѣтѣ, по чѣтири тãква рãма ðставлãм за зимницу (Пољ.).

вѣсак у тãблама *истио*.

тãблици ж в. *сãйна основа*.

талѣјãнка ж *ѣчелинã рãса ѣоријеклом из Ишãлије*, в. чѣла — *шãлијãнска* ~.

тãлог м (сјев. и си. Херц.) 1. *нечислѣнã с гѣње сѣране колушã воска*. — Кад прѣтопѣш вѣсак, јѣш он није чѣс, ðставѣш га на млãкѣм шпѣрету, што више стѣјѣ у млãкѣм сѣду на ватри, тада је свѣ чѣстѣ¹, чѣстѣ вѣсак ðстанѣ сãм гѣре, а тãлог се уватѣ с дѣнѣ стрãнѣ (Дол.). 2. в. *грозã*. — Ка-се прѣтопѣ воштина, ðндã се ðвојѣ вѣсак о-тãлога (Ивица).

тãља ж (зап. Херц.) в. *грозã*.

тãра ж (ји. Херц.) в. *грозã*.

тѣглит, -ѣм (саће) несвр. *огузимãй̄ саће већинѣм из сãвременѣх кошнице, в. резãй̄* 1.

тѣља ж (зап. Херц.) в. *грозã*.

тѣротине ж мн. *сãйни ошѣяци на гну кошнице, в. бабурице*.

тѣсат, -шѣм несвр. в. *скоблаи*. — Тѣсѡ сам, тѣсѡ-нѹ дѹбину, мѣтну^о крѣснице гѡрњѣ и дѡњѣ, ѹдари^о дужѣрице и нѣкѡ вријеме била је пчела ѹ нѡј (Цибр.).

тѣсла ж в. *скобла*.

тетрамѣѣин, -йна м *лијек ѡрошив америчке шрулежи*.

тѣћ, тѣчем (о меду) несвр. *излучиваши некѣар и медљику у највећој мјери, ѡрош*.

тѣјело с *основни дво савремене кошнице састављен од њених бочних зидова, в. коштур кошнице, кушѣја, околинѣница*. — Наши љѹди су економични. Из даскѣ о-чѣтири мѣтра мѡгу се направити два тѣјела јѡванѡвичке, а ако прѡви даданблатѡв-ку, нѣ могу, фѡли јѣдан комѡд (Цибр.).

~ кѡшнице *исѣо*.

тѣјес, -ста м (ји. Херц., Ком.). в. *ѣијесак*.

тѣјесак, -ска м *дрвена ѡреса, чѣсѣо са каменом ѡдоглоѡм, којом је цијећен восак из вошѣине и вошѣјаној шроја, в. ѡреса 2, ѣијес, ѣјејка*. — Причѡли су да је тѹ бѣ^о тѣјесак што су цијѣдили вѡсак (Глав.). — «... види се и јѣдан *ѣијесак* на коме је тештен восак» (Шума, 1218).

~ вѡска, ~ зѡ восак, ~ за цијећѣње вѡска *исѣо*.

тѣјештен -а -ѡ (ји. Херц.) / **тѣјештен** -а -ѡ (Ком.) ~ в. *ѣјећен*

тѣјештѣње с (ји. Херц.) гл. им. од *ѣијешѣиши*.

тѣјештит, тѣјештѣм несвр. 1. (мед) в. *ѣјеѣиши 1. 2. (восак) из раскуване вошѣине ѡришѣскањем ѡдвајѣи восак од вошѣјаној шроја, в. изѡниши 3, сѣисѣаши, ѣјеѣиши 2*.

тѣју-тѣју *ѡѡнашање ѣикања, ѡлашавања излежених маѣица уочи ројења, в. ѣи-ѣи, ѣи-ѣи, ѣију-ѣију*.

тѣлавина ж (зап. Херц.) в. *ѣиловина, занѡвей*.

тѣлевина ж (зап. Херц.) в. *ѣиловина, занѡвей*.

тѣловина ж (зап. Херц.) в. *занѡвей*.

тѣсавѡ ж (риј.) *дубѣница најрављѣна од ѣисѡвине*.

~ дѹбина *исѣо*.

тѣсавина ж в. *ѣисѡвина*.

тѣсѡвина / **тѣсѡвина** ж (сјев. Херц.) 1. мит. *дрво од ѣисѣ (Taxus baccata) које се сѣавља у кошнице или ѡѡа њих ради зашѣишиѣ ѣчѣла од злих сила, в. дрво — ѣи-сѡво ~*. — „Тѹрам по јѣдно дрвце у ѹлишѣе да ми ћѣле бѹдѹ напредне.“ „А од чега је то дрвце?“ „Е, тѡ ти нѣћу казѡт.“ „А, ако ја погодим?“ „О-ћѣгѡ?“ „Од тисѣ.“ „Ѳткуда тѣ тѡ знаш, шѣјтане?!“ (Баћ.). 2. *дубѣница од ѣисѡвине, вѡма ѣјећѣна више из маѣијских неѡ ѹѣишѣарних разлоѡа, в. дубина — ѣисѡва ~*.

тѣѣат, тѣчѣм / **тѣѣат**, тѣчѣм (у кошницу) несвр. в. *ваѣиши 1, 2*.

*«Дѡбро шѣчи, ѹ главу не тѣчи» — *ѡмиљѣна је ѡсѡловица херцѣѡвачких ѣчѣлара*.

тѡња ж в. *маћа*.

топиѡник м в. *ѡреса 1*. — Сѹнчани топиѡник је пѡгодан за добѣјање вѡска од рѡзних ѡтпаѡка и зѡперака (Цибр.).

пѡрни ~ *ѣи*. у којем се вошѣина и вошѣјани шрој расѣјају врѣлом ѡаром; сѹнчани ~ *ѣи*. за екѣтракѣју воска из младе вошѣине ѡмоћу сунчане ѣѡлоше.

тѡпит, -ѣм несвр. 1. (мед) в. *варѣиши*. 2. (вошѣину) в. *ѡрекувати*. — Мѣтнѹ се на ватру тѹбле вѡска ѹ два дѣци вѡдѣ и тѡпѣ се, ѣстѡпѣ се и ѡндѡ се ѣсѣијѣдѣ чѣс вѡсак (Дол.).

тѡплѣње с гл. им. од *ѣѡѣиши*. — Ћјесѣн ѡдвајѡм стѡри вѡсак којѣ је за тѡплѣње, да га припрѣмѣм за прѣсѡвање (Пољ.).

- трѡвање лѣгла** с (ист. Херц.) в. *йолаіање јаја*.
трѡват, трѡјем несвр. **1.** ~ (мед) в. *йолаіаши јаја* (сјев. Херц.). **2.** ~ (меднѣ)
оболијевашн од маће, йламењаче (дол. Нер.).
трѡзга / трѡзга ж (сјев. Херц.) в. *грозја*.
трѡха ж (Мусл. у дол. Нер.) в. *грозја*.
трѡшење с гл. им. од *йрошиш*. — На тај начин пчѣлама обезбијѣднм
најквалитѣтннй прѡљећнн мѣд за трѡшење током знмѣ, за знмоване (Пољ.).
трѡшит, -шнм несвр. в. *храннш се*. — Трѡт нншта нѣ радн, само цаба трѡшн
храну (Драч.).
трѡт, трѡм несвр. в. *йрлашн*.
трѡд м *врсна када, незаннно йрнпремљена йлива из йороднце Polygorus, која*
раснє на дрвећу, в. бубина, йуба, йубина, йлива, кад 2, шкнша. — Кад йдем гѡрје ў
планину, ймн на бѡковннн, ў нас су прнје старн лѡдн ѡ-тога правнлн труд за ѡнѣ
креснваче, ја тога наснјѣчем и ѡсушнм (Ивнца).
кѡпанн ~ врсна тнруда који раснє у нсуруљелнм шуйлннама дрвећа, који се из
ннх која.
трѡлаж м в. *йруловнна*.
трѡлеж ж м **1.** *заразна болесн лѣла, в. куја*. **2.** в. *йруловнна*.
амернчка / амернчка ~, амернчкн ~, ѡпакн ~ в. амернчка ~; блнга ~, дѡманн ~,
ѣврѡпскн ~ в. еврѡйска ~.
трѡлна ж в. *йруловнна*.
трѡловнна ж *врсна када од йруло дрвешн, в. йннладак, йрловнна, йрулаж,*
йрулеж 2, йрулнна, дрво — йруло ~.
трѡп м *йчелнње йрудн*.
заднѣ ~ в. задак; среднѣ ~ в. йруй.
трѡт, трѡта (већнна херц. подручја) / **трѡт** (ист. Херц., Ком.) м **1.** *йчелнњи*
мужјак, в. йрушнна, йѡшѡван. — Цаба тн добра маћнца ако нѣмаш добрѡг трѡта
(Вуч.). — Из неѡплоћенѡг јажета мѡре се нзлѣћ самѡ трѡт (Хат.). — Без трѡта нѣ море
се чѣла лѣћ (Бнѡнцн). **2.** *маса йрушѡвске йѡулацнје*.
*Лнјен кѡ трѡт / трѡт.
трѡтара ж в. *йрушѡвњача*.
трѡтнна / трутнна (рнј.) ж в. *йруш*. — Трѡтнна помажѣ лѣћ чѣлу прнлнком
пашѣ (Дол.). — Брез трутннѣ нѣ море се маћнца оплоднт ннкакѡ (Вуч.).
*Лнјен / йстн кѡ трѡтнна (Глав.).
трѡтннскн -а -ѡ в. *йрушѡвскн*. — Сад лѡдн ўбацѣ прнзан ѡквнр, тѡ је радн
варѡѣ, тѡ чѣла направн трѡтннскѡ лѣгло, на којѣ варѡа радо йдѣ и ѡндн се тѡ нзбнцн
(До). — Фнлнѡ мн јѣдан ѡквнр у настнвкѡу и ка-сам за неколнко данн дѡшѡ, ѡна га дѡ
дна заннјѣла, алн свѣ самѡ трѡтннскѡ саће (До).
~ лѣгло; ~ саће в. *йрушњак*.
трѡтњак м (сн. Херц.) *санн израћен за лежење йрушѡва, в. саће — йрушннско*
/ йрушѡвско ~, йрушѡвннца.
трѡтовннца ж (зап. Херц.) в. *йрушњак*.
трѡтовњача / трутѡвњача ж **1.** *неѡлоћена или ѡстарјѣла маћнца која леже*
самѡ или йрешѣжно йрушѡвска јаја, в. нагрн-маћнца, йрушѡара, йрушнша. — Кад
ѡстарн маћнца, ѡндн прѡнзѡвдн самѡ трѡтовскн јаја, тѡ је трѡтовњача (Дол.). **2.** в.
нагрн-маћнца 1. — Мѡре и ѡбнчнн чѣла бнт трѡтовњача. Кад нѣстанѣ правѣ маћнцѣ,
ѡндн јѣдна чѣла пѡчмѣ лѣћ трѡтовскѡ лѣгло. Нѡ је тѣшко наћ (Дол.).

трүтовскій / трүтовскій -ā -ō *који се односи на шруџа, који шруџада шруџу, в. шруџински*. – Кад видјеш доста трүтовског лѣгла у кошници, нешто није уреду ш њезинѡм ма̀тицѡм (Ивица).

~ **ја́је** *в. јаје, 1; ~ лѣгло; ~ са̀не в. шруџиња̀к*.

трүтуша *ж в. шруџовџача 1*. – Трүтуша лѣже са̀мо трүтовскā ја́ја, ако се ѡдма̀ не за̀мијѣни, го̀това је чѐла (Хат.).

түбла *ж в. бубла*. – У̀змѣш ко̀ма̀д са̀на у̀ рү́ку и гњѣ́чиш и ју̀ шѣ́рпу, и тако ци́јѣдиш мѐд, а ѡну̀ тү́блү што је ѡстала мѐћеш у̀ другу̀ шѣ́рпу (Дол.).

түбѡк *м (сјев. Херц.) в. сирац*.

түђи́нка *ж (ји. Босна) в. шу́ђица*.

түђица (ист. Херц.) **түђица** (Ком.) *ж и́чела радилица која на́јада шру́ђе и́челиње друштво ради ѡшма̀ња хране, в. ладница, пра̀бежљивица, пра̀билица, зверна̀лица, кра̀дљивица, ло̀йов, на́јадачица, ѡшма̀чица, и́љачкарица, шу́ђи́нка, ћела – шу́ја ~, црна ~, чела – шу́ја ~*. – Түђице ѡбично на̀падају̀ сла̀бија̀ дру́штва (Биоци).

түји́нка *ж (Брест.) в. шу́ђица*.

түлек *м оказ. (Зав.) велика дубеница, в. дубина 4, челац 2*.

түрањ, -рња *м оказ. (јуж. Херц.) в. иреса 1*.

түткал *м (ист. Херц., риј.) в. иројолис*.

түћ, түћем (Баћ.) *в. биш*. ~ се (дол. Нер., риј.) *в. косиш се*.

туца̀ник, -йка *м (Румб.) в. иаљеница*.

түшит, түшим (Баћ.) *в. иушиш*.

Ћ

ћа̀тма *ж (Мусл. у дол. Нер.) в. ча̀йма*.

ћа̀дило *с (ист. Херц.) 1. мрежасиш иредмеиш ѡмоћу коиа је и́њечењем рукама истискиван ме́д из мѐдној са̀на, в. врѐћа 1, бурунџук, ко̀йрена, кр̀ја, решеишо, сиишо, цѝдило, ћеса. 2. в. сиишо*.

ћѣла *ж (Мусл. у дол. Нер., Брест.) в. че́ла*.

түја́ ~ (Брест.), **црња́** ~ (Брест.) *в. шу́ђица*.

ћѣла̀р *м (Мусл. у дол. Нер.) в. чѣлар*.

ћѣла̀рење *с пл. им. од ћѣлариш, в. чѣларење*.

ћѣла̀рит, ћѣла̀рим *несвр. (Мусл. у дол. Нер.) в. чѣлариш*.

ћѣла̀рство *с (Мусл. у дол. Нер.) в. чѣларсшво 1*.

ћѣлија́ / ћѣлија́ *ж (Румб.) дио сайа, шесшоуаона кра̀йка ци́јвчица, у којој се легу и́челиње јединке и смјешица храна, в. бешика, каишца, кўћа, лула, руја, станица, чаура*. – Ма̀тица нѡси ја́ја у ћѣлије (Дол.).

трүтовскā ~ / **трүтовскā** ~ ћ. у којој се леже шруџ.

ћѣлија́ љуби́ца (Мусл. у дол. Нер.) *в. че́лиња љубица*.

ћѣлиј -ā -ѣ (Мусл. у дол. Нер.) *в. че́лињи*.

ћѣлина *ж (Брест.) в. грозја*.

ћѣлиња̀к *м (Мусл. у дол. Нер.) в. че́лиња̀к*.

ћѣлиња́ љуби́ца (Мусл. у дол. Нер.) *в. че́лиња љубица*.

ћѣлињи́ -ā -ѣ (Мусл. у дол. Нер.) *в. че́лињи*.

ћѣлња̀к *м (Мусл. у дол. Нер.) в. че́лиња̀к*.

ћѣловоштина *ж (зап. Херц.) в. грозја*.

ћѣтат, -ам несвр. (ист. Херц.) в. *цвјеѣаѣ*

ћѣса ж в. *кеса 1, 2.*

ћѣстит, -ѣм несвр. (Мусл. у дол. Нер.) в. *чисѣѣѣѣ*.

ћуваркућа ж (Мусл. у дол. Нер.) в. *узлудобар.*

ћуват, ћувам несвр. (Мусл. у дол. Нер.) в. *чуваѣѣ 1, 2.*

ћуп, ћупам *дубоки ѣлини суд са двѣма насѣрамним ручкама у којем је чуван мед, в. лонац; уѣ. мјѣшина.* — Мѣд се најбоље чўвā у зѣмљаном ћупу, ў њему стѣти-нама гѣднā нѣће се промијѣнит ни на квалитѣту ни на квантитѣту (До).

ћускнѣја ж в. *ован.*

У

уапсити, уапсим свр. према *аѣсѣѣ* мѣт. в. *ѣохайсѣѣ, усѣавѣѣ, уваѣѣѣѣ 2.* — «Ако туђе пчеле наваљѣју на твоје, па их даве и мед им носе, а ти туђе пчеле уапси» (Грѣѣѣ 141).

убадат, убадам несвр. *ѣоврећиваѣѣ ѣаоком, в. бос, ѣацаѣѣ, ѣицаѣѣ, ѣѣцаѣѣ, ујѣгаѣѣ.* — Пчѣле најжѣшће убадѣју кад нѣмā пāшѣ (Цѣбр.).

убѣјање с гл. им од *убѣјаѣѣ 1.* — Ў нас вāмо нѣје бѣло тог убѣјања пчѣлā, то јѣш радѣ ў Црнѣј Гѣри (Пољ.). **2.** — Мѣжда би ў другѣм случѣју дѣшло до убѣјања мāтѣца, āли, како сам тѣ рѣјеуе у ѣстѣ мā рāставиѣ, дѣ тогā нѣје дѣшло (Ивица).

~ мāтѣца в. ~ 2; ~ трўтѣвā / трўтѣнā в. ~ 2; ~ чѣлā в. ~ 1.

убѣјат, убѣјам несвр. према *убѣѣѣ 1.* — У гѣрњѣјем крајевѣма, прѣје се убѣѣ дѣѣ чѣлā, а другѣ дѣѣ се ѣстављѣ да прѣзѣмѣ (Хат.). **2.** Чѣм нѣстанѣ пāшѣ, чѣла аутомāцки убѣја трўтѣну и ѣзгонѣ га из кѣшницѣ. У пāрѣјку мѣже бѣт и пѣ десѣт мāтѣца, па чѣле убѣјајѣ слāбијѣ, а ѣстављајѣ најбољѣ (Дол.).

убѣт, убѣјем свр. према *убѣѣѣ 1.* (о пчелару) *унишѣѣѣѣѣ ѣчѣлиње друшѣѣво ради одузѣмања ѣѣова меда и воска, в. заѣушѣѣ, заѣалѣѣ, исѣѣруѣаѣѣ, најѣкадѣѣѣ, одѣраѣѣ, ѣодавѣѣѣ, ѣоѣалѣѣѣ, ѣоѣкадѣѣѣ 2.* — Нāјлāшње је убѣт чѣлу плāменом ѣ-сламѣ (Вуч.). **2.** (о пчѣлама) *усмрѣѣѣѣѣ ѣчѣлињу јѣдинку, в. смакнуѣѣ.* — Знā чѣла и ѣубѣт трўтѣну кад нѣмā штā да дѣносѣ, кад прѣстанѣ пāша (Глав.).

убѣд / **убѣд** м *ѣоврега насѣлала забадѣњем ѣчѣлиње ѣаоке.* — Чѣлāрскѣм кāпѣм се нāјбоље штѣтѣ глава од чѣлињѣх убѣдā (Цѣбр.). — Пѣкѣјнѣ стрѣц је пчѣлињѣм убѣдѣма лијѣчѣѣ мнѣгѣ бѣлѣсти (Пољ.).

чѣлѣпскѣѣ ~, чѣлињѣѣ ~, ~ чѣлѣ исѣѣо.

убѣј м (Румб.) в. *ѣаока.*

убѣс, убѣдѣм свр. *забѣсѣѣ ѣаоку, в. бацнуѣѣ, боцнуѣѣ, ѣацнуѣѣ, ѣицнуѣѣ, ѣѣк-нуѣѣ, ујѣс, уѣѣѣ.*

уватит, -ѣм / **уватѣт**, -ѣм (рој) свр. **1.** в. *ухваѣѣѣѣѣ (рој).* **2.** в. *уваѣѣѣѣѣ.* — ...тāкѣ мѣлѣ ѣнѣ којѣ вјѣрује да су му уваћене чѣле (Хат.). ~ се в. *сјѣс.* **2.** — Прѣдлазѣм крај шѣпка и слўчѣјно поглѣдак, ка-се за грāну уватиѣѣ јѣдан рѣјчић, нѣ би бѣло штѣтѣ ни да је пѣбјѣгѣ (Дол.).

увѣзат, увѣжѣм (саће) свр. према *вѣзѣѣѣ 1, 2.*

увѣнит се, увѣнѣ се свр. в. *ѣровреѣѣѣ.*

увлāчѣње жѣцѣ гл. им. од *увлāчиѣѣѣ.* — Цѣјѣлѣ зѣму ѣмāм пѣсла око фāрбāња кѣшницѣ, ѣзрадѣ рāмѣвā, увлāчѣња жѣцѣ... (Пољ.).

увлāчит жѣцу, увлāчѣм несвр. *ѣреко ѣквира заѣѣзѣѣѣѣ жѣцу за коју се учврѣшћѣју саѣѣне ѣснове.* — Прѣје нѣ што ўдарѣм тāблѣ, увлāчѣм жѣцу у рāмѣве (Драч.)

увљањик, -ика м (Сель.) в. челињак.

уволача ж *уволажа* (Forficula auricularia), *честй иосјејшилац кошница, в. уволаца*. – Уволача се често нађе у кошницама, а не знам смета ли штѣ челама (Глав.).

уволаца ж в. *уволача*.

угѣбат, угѣбам несвр. в. *умирай*. – Ако се поремети пчелина природа, ѓндѣ или угѣба улийште или се рѣји (Цибр.).

угинут, -нѣм (о пчелама) свр. *умријей збој нейовольних околностй*. – Нѣшто је тѣ и ѓстало пчелѣ па је угинула (Цибр.). – У добрѣга чѣлѣра чѣла не море угинут (Корит.).

угињиват, угињивѣм несвр. према *уинуи* (риј.). – Чѣле прије нијѣсу угињивале кѣ сад, није бйло болѣстй, пѣша је бйла бѣла (Корит.).

угонит, угоним несвр. в. *ионий 3*.

угријат, угријем свр. према *тријай 1*.

угушит, угушим свр. према *гушии*; *уи. огерай*. – Кад би старй убијали чѣле, ѓндѣ би и нѣим угушили (Хат.).

ѣд м *ѣрушов йолни ориан*.

ударат, -ѣм несвр. према *ударий*.

ударит, -им свр. *йричврсийи сайну основу у оквир, в. лијейий 2, йришо-ийи, сйавий 2*. – Трѣбам мѣтнѣт наставка на неколико кошницѣ, а јѣш нијѣсам ударио табле (Вуч.).

ѣдрит, ѣдарим свр. в. *ударий*.

ѣже, ѣжа / ѣжета с мит. *коной од уйредене вуне; уи. врайило*.

ѣзѣврет, ѣзѣврѣм свр. према *врѣй*; *уи. медовѣча*.

ѣзбрѣча ж оказ. (ист. Херц.) в. *гашчара*.

ѣзѣарит, ѣзѣарим свр. према *варий, извојиий мед из кљука ѣермичком обрадом, куѣањем*.

ѣзѣнит се, ѣзѣни се свр. в. *увиний се, йроврей*.

ѣзѣриштат, -тим свр. в. *йроврей*.

ѣзица ж мит. *ѣанко ѣже исйлейено од вуне из ѣри ѣора које се закойѣва у йчелињаку ради усйјешной хѣайања ројева* (Попово 253).

ѣзѣарит се, ѣзѣарим се свр. према *јарий се, в. ийрай се*.

ѣзлудобар, -бра м в. *узлудобар*. – И на стѣблинама би сѣдили ѣзлудобар да им нѣко не ѣречѣ чѣле (Драч.).

ѣзлудобар, -бра / **ѣзлудѣбар**, -бра м мит. *биљка Sempervivum tectorum ѣаји се у йчелињацйма са жѣлом да йчеле йреживе у свим невољама и да од њих одѣра-ийи уроке, в. зѣчје уво, зѣчи куѣус, куѣарица, лишајева йрава, йазикѣна, узлудобар, чѣвакиѣ, чуваркуѣа*. – Сѣдили су старй у нѣ ѣчи од кѣнскѣ главѣ ѣзлудобар (Глав.). – И ју мене у ѣанику расте ѣзлудѣбар (Вуч.). – Угинуле су ми лѣни дубѣвине, а ѣно й сад на ѣима ѓни ѣзлудобар (Корит.).

ѣјавит, ѣјавим (о маси пчела) свр. (Сель.) *уѣи у кошницу*.

ѣјѣник, -ика м (доња дол. Нер.) в. челињак.

ѣјѣд / **ѣјѣд** м в. *убог*. – Ка-сам пѣчѣ чѣларит, нијѣсам имѣ нијакѣвѣ зѣштитѣ од ѣјѣдѣ чѣлѣ, ни кѣпѣ ни дймилицѣ, кѣ данас (Биоци).

ѣјѣдат, ѣјѣдѣм несвр. в. *убагай*. – Ка-су пчѣле сйте, ѓне не ујѣдајѣ (Поль.). – Ка-сам пѣчѣ чѣларит, мѣне сѣ-јѣдале, бѣгами, пѣлијѣпо (Биоци).

ујџит се, ујџим се свр. (дол. Нер.) в. *уклүйчий се*.
ујес, уједѐм свр. (ист. Херц.) в. *убос*. – Кад би ме ујела једна чѐла, нѐ би се нѝ дигла нѝкад, алергична сам (Глав.). – Чѐлар и не ђсетѝ да га је ујела чѐла, а овѝ нѝкѝ дѐрѐ се кё поганац (Дол.).

ујис, ујидѐм свр. ик. (зап. Херц.) в. *убос*.

ука ж в. *хука*. – Тё се дешава пред Видов дан, чѐла изгони вани трутину, чўјеш ужу у љанику (Биоци).

укат, уџѐм несвр. в. *хукаѝ*.

укиселит се, –им се свр. **1.** в. *ѝровреѝ*. **2.** (о меду) *ѝосѝаѝи кисео*, *ѝоквариѝи се*. – Најчешће се у јесѐн догађа да чѐла у јесѐн нѐ успије да прѐради унос, ђн се укисели, и тё је у прёљеће ђтрёв за нѝ (Пољ.).

укисѐлит се, –им се свр. в. *укиселиѝ се*. **1.** – Медовина је гётова те-ка-се укисѐли шѐрбет (Драч).

уклупчит се, –им се (о пчелама) свр. *образоваѝи зимско клуѝко*, в. *зализмиѝ се*, *збѝи се*, *сабѝи се*, *ујежѝи се*, у *клуко се завѝи*, у *клу(ф)ко се скуѝиѝ*.

укнут, укнѐм свр. в. *хукнуѝ*.

украс, украѐдем свр. мит.; уѝ. *уфайѝиѝ*. – «Ако ти се пчеле не дају заметнути, једну кошницу купи, другу укради, а трећу нека ти ко поклони» (Грђѝић 141).

укристалит се, укристалѝм се свр. в. *ушећериѝ се*.

укршћават, укршћавѝм несвр. (о пчелама) *ѝравиѝи саће унакрс*, в. *ѝреѝлијеѝаѝи*. – Крстаѝица је све саће укршћавала, преплијџтала га (Дол.).

укрўтит се, укрўтѝм се свр. (доњи ток Нер.) в. *ушећериѝ се*.

укупит, –им свр. према *куѝиѝ*.

улаз м в. *леѝо*, **1.** – Стражарице на улазу дочекују туђице, нѐ дају ѝм уљећ унутра (Глав.).

улазит, –им несвр. према *уљећ*.

улазиште с (Ком.) в. *леѝо*, **1.**

улењак, –ака / улењак м (Баћ.) в. *челињак*.

уливат, уливавѝм несвр. (зап. Херц.) в. *улијевайѝ*.

уливица ж ик. (зап. Херц.) в. *уљевица*.

улијеват, улијевѝм несвр. в. *налијевайѝ*.

улијѐпит, улијѐпѝм свр. према *лијеѝиѝ*.

улиће с (сјев. Херц.) в. *улиѝиѝе* **1, 2.**

улит, улијѐм свр. према *улијевайѝ*.

улишнѝ –а –ё оказ. (Зав.) *коѝи се ёноси на улиѝиѝе*.

улишнѝа кёрна в. *ројница*.

улиште / **улишѝте** с арх. **1.** *вјеѝиѝачки ѝчелињѝи стѝан*, *ѝреѝежно стѝарински*. – У нашѐм крају, говорило се ђбично стўблина, нѐко рѐчѐ и дубовина, како кё, а у Црної Гёри улиште (Дол.). **2.** *ѝчелиње груѝиѝво са ёёоварајућом кошницём*, в. *дубина 2*, *дубовина 3*, *ёњак*, *стўблина 2*, *чѐла 3а*; уѝ. *уѝибѝи*. **3.** в. *дашчара*. – Улиште је било кёвано ђ-даскѐ, а стўблина од шўпља дрвета (Глав.).

дўбећѝ ~ в. *дубина 1*; *мёлё* ~ в. *ројница*; *мўрово* ~ в. *мурёц*; *ётвёрит* – *ётвёрат* ~; *празно* ~ в. *ѝразица*; *стёрё* ~ в. *дубина 1*; *ѝмјетнё* / *ѝмитнё* / *ѝмјетничкё* ~ *кошница* с ѝокреѝиѝним саћем.

улишѝѝе с (сјев. Херц.) в. *улиѝиѝе* **1, 2.**

млёдё ~ (Баћ.) *ѝч. груѝиѝво настѝало у ѝекућёј сезёни*; *ѝмитнё* ~ *кошница* с ѝокреѝиѝним саћем.

улијев м (Ком.) в. *уљевица*.

уљџевица ж (Мусл. у дол. Нер.) в. *уљевица*.

уљутма ж (Благ.) *йосласџица раније сѣрављана с мегом*.

уљаник, -џка м в. *челињак* – Мѡј ѡтац нџкоме се нџје ѡдавѡ из уљаника, нџкоме нџје да^о у уљаник кад ѡн у њему раѡи (Цибр.).

Уље с *средсџво за ублажавање бола од ичелинџе убода, џије се у џежџим случајевџма*.

уљџвак, уљџџка м в. *уљевица*. – Ка-чџла дѡнесџ мџд у кошницу, нџје тѡ јѡш мџд, тѡ је уљџвак (Глав.).

уљџват, -ѡм несвр. в. *улијеџаџи*.

уљевица ж 1. *нейрерађене слаџке сировџне у сађу, некџар, мџдџика и вођни сок, в. мџд 2, мџд – зелен ~, млаг ~, незабулан ~, незаливен~, незамухурлеисан ~, незаџечађен ~, нездриѡ ~, нейѡклоџџен ~, ѡџворен ~, уљџв(џца), улиџица, уљеџвк*. – Уљевица је нездриѡ мџд, кад кѡплџе из сађа кѡ вода. Кад га забула, тѡ више нџје уљевица (Вуч.). – Данас мѡре дѡнијџт, реџимо, пџт кџла уљеџицџ, а нџма ѡ-тога два кџла мџда (Дол.). 2. в. *некџар*. – Извучем ѡкџвр, нагмџм га, џж џега кѡплџе нџктѡр, ѡвђе би рекли сџпа уљевица (Хат.). – Отвѡриѡ сам нџколике кѡшнице и видиѡ да џма свџже унесџне уљеџицџ (Пољ.).

уљеђ, уљеџџм / уљегнџм (о пчџлама) свр. *уђи у кошницу; уђ. улаз*.

умазат, -жџм свр. *џрема мазаџи*.

умират, -рџм несвр. према *умријџџи*. – Кад је пѡчџла варѡла, ка-су чџле пѡчџле умират, џџди нџјесу знѡли штѡ је ш џџма (Биоџи).

умитна плѡча ик. (зап. Херц.) в. *саџна основа*.

умитнѡ, -ѡг(а) с ик. (зап. Херц.) в. *умјџйна*.

умјетна ж в. *кошница с џокреџним сађем*.

умјетничка ж в. *умјџйна*.

умријџт, умрџм свр. према *мријџџи*. – Нџје било тије чџлињџ болџстџ, но вјџроватно умрџ старѡ маџица, па и чџла умрџ (Дол.). – Сџашта чџли мѡре да се дџсџи, али нџ смије да умрџ ѡд глаѡи (Иџица).

унијџт, унесџм свр. према *уносиџи*. – Ка-се пчџла у јесџн заџџџи, она је унијџла свџ што јѡј трџба, мџд, пѡлен (Цибр.). – По сѡмоме лџту чџлџ и раду вџдџи се кѡко је ѡна дѡбра и кѡлико џе унијџт (Биоџи).

униџт, унесџм ик. (зап. Херц.) в. *унијџџи*.

уништѡват, уништѡвѡм несвр. према *унишџџиџи*.

уништџт, -џм (пчџле) свр. в. *смакнуџи*. – Трџба стрѡго вѡдит рачуна да нџ би уништиѡ маџицу (Биоџи).

~ *маџицу* в. *обезмаџичџи*.

унос м 1. *сакуџљена храна, ѡно шџѡ је ичџла унијџла у кошницу*. – Уљевица је непређађен мџд, јџдноднџвнџ унос, сџтри дѡн тѡ више нџје уљевица (До). – Трџба пѡзит да за зџмницу не ѡставџш уноса о-сџрџ, сџрињџг мџда, јер на њему чџле тџшко презџмљујџ (Биоџи). 2. в. *уношеђе*. – Што је пѡша удаљџнија од џаника, то је унос мањџ (Цибр.).

уносџт, уносиџм несвр. *сџјешџџаџи храну у кошницу*.

уношеђе с гл. им. од *уносиџи*, в. унос 2; уђ. *џечађеђе*.

упеђ, упекнџм / упечџм свр. в. *убос*.

упљуџвк, -џџка м (ист. Херц.) в. *јаје*.

баџат – *убаџџват упљџџџке* в. *џолаџџи јаја*.

у̀пљува̀т, -а̀м свр. (ист. Херц.) в. *йоложиӣ јаје*.

у̀пу̀тит, у̀пу̀тӣт (пчеле на пчеле) свр. мит. *изазва̄ӣӣ грабеж*, *йо вјерова̄њу*, *йојединӣ йчеларӣ су йознавалӣ ма̄ӣјску раг̄њу којом су уйӯћивалӣ своје йчеле у йӯћӯ йчелӣвак да би од йамош̄них йчела о̄йимале̄ храну*, в. *најавӣӣ*, *наӯйӣӣӣ*, *насла̄ӣ*, *йосла̄ӣ*, *сӣремӣӣ*; *сӯйр*. *йӯӣӣӣӣ*. – Каже, упу̀тӣо̀ сво̀је ч̀еле на мо̀је, па се йсклале све до једне, а не зна да је сам крив (Глав.). – Видим колико још има људи који вјерују да могу да ти упуте своје пчеле и изазову грабеж у мојим (Пољ.).

у̀ра̀дит, у̀ра̀дӣм свр. према *раг̄ӣӣ*.

у̀ре̄ћ у̀реч̄ем / у̀рекн̄ем свр. мит. *ба̄цӣӣӣ урок* (на пчеле). – Бђјали су се људи да им ко не урече челе (Драч.). – Бђј се, уре-ће му челу, па ће му побјећ (Хат.). – “Да ти се пчеле не урече, метни на уљаник кошћурину главе међеђе, или ако те немаш, коњску” (Грђић 141).

у̀рок м мит. *мо̄ћ на̄ӣӣрӣродних зала*. – Нијесу стари вољели да им се брђе челе ради урока (Глав.).

*Чела и љвца стоје на уроку (Биоци).

у̀ро̀кљиве̄ д̄чи мит. в. *зле очи*. – Коњска глава се постављала у љаник да би се неко ко је уро̀кљивих̄ оч̄ӣ чу̀дӣо̀ гла̀ви, а не пчелама (Цибр.).

у̀са̀дит, у̀са̀дӣм свр. в. *насаг̄ӣӣ*.

у̀скисит, -сӣм / у̀скисн̄ут -н̄ем свр. в. *йровре̄ӣ*.

у̀ско̀сит се, у̀ско̀сӣм се свр. од *косӣӣ се*.

у̀стриј̄ешен -а -о в. *уше̄ћерен*.

у̀стриј̄ешит се, у̀стриј̄е̄шӣм се свр. в. *уше̄ћерӣӣ се*.

у̀ста̀вит, -й̄м / у̀ста̀вӣт, -й̄м мит. *ухва̄ӣӣӣӣ йӯћӯице*, в. *уа̄йсӣӣ*. – Знао је да љиг је он умно уставит (Вуч. в. *Текст̄ови*).

у̀стриј̄ешен -а -о ~ в. *уше̄ћерен*.

у̀стриј̄ешит се, у̀стриј̄е̄шӣм се свр. в. *уше̄ћерӣӣ се*. – Кад продјеш мед па, ако се устријешо, неће да ти га узме, а не знају да се само прави мед мре устријешит (Корит.).

у̀те̄ћ, у̀теч̄ем / у̀тект̄н̄ем свр. (риј.) в. *йобје̄ћ*.

у̀тискӣва̄ћ, -а̄ћа м (Благ.) в. *жврк*.

~ *жйц̄а* (Благ.) *истио*.

у̀то̀плӣт, у̀то̀плӣм свр. *за̄ӣӣӣӣӣӣ йчелӣње дрӯш̄иво од хладно̄ће*, в. *за̄зимӣӣ*

2.

у̀то̀пља̀ва̄ње с глаг. им. од *ӯй̄о̄й̄ва̄ватӣ* – У нас и нема потребе за утопљавањем чела, нема јакије зима (Дол.).

у̀то̀пља̀ват, у̀то̀пља̀ва̄м несвр. према *ӯй̄о̄й̄лӣӣ*.

у̀ћера̄т, -а̀м свр. *йрисӣлӣӣӣ йчеле да ӯћу у некӣ йрос̄тор*; *ӯй̄ на̄ћера̄ӣ*. – Мед смо повадили, гонили је кадом, повадили и мед и легло и пчелу смо углавном ућерали у рјизицу (Цибр.).

у̀фатит, -й̄м (рој) свр. в. *ухва̄ӣӣӣ (рој)*. – Мени је хаћа причо: једну челу украс, једну купит и једну уфатит, и онда ће ти се челе дат (Драч.). ~ се (о роју) (зап. Херц.) в. *сјес* 2.

у̀хватӣт, -й̄м (рој) свр. према *хва̄ӣа̄ӣ рој*. ~ се (о роју) (дол. Нер.) в. *сјес* 2. – “Али рој се не ухвати за грану, већ се...залијепише за напола сасушени дуб” (Брестике, в. *Текст̄ови*).

у̀ш, у̀ши Гпл у̀шӣ ж *бескрилни инсека̄ӣ Braula соеса*, *којӣ йпаразӣтӣра на йчелама*, в. *ва̄ш*, *крӣуша*, *челоморка*.

челӣња̄ / челӣја̄ / челӣња̄ / челӣнск̄а ~ истио.

ушёнут се, ушёнем се свр. (Баћ.) *в. ушећерий се.*

ушећерен -а -о трпни придев од *ушећерий се.* – Ушећерен мёд је прāvи мёд, сйгурно није направљен (Ивица).

~ мёд *м. у чврстой сйању.*

ушећерит се, -йм се (о меду) свр. *йрећи из йолуийечној у чврстой сйање, в. кристалисай се, смрзнуий се, сйвергнуий се, сйиснуий се, укочий се, укруийий се, ус(ш)ријеший се, ушенуий се.* – Мёд од врёсинё врло брзо се ушећери, што није слўчај с пелимовйм мёдом (Биоци).

ушйкат, ушйчём / ушйкам свр. према *шикай.* – Ако би се рђила чёла, ондā би је ушйкали у рјоницу (Пољ.). ~ **се в. сјес 2.** – Мётнём међу челе комāдић вёска с лёглом у празну дубовину и мāло кад да ми се неће ушйкат рјој (Вуч.).

уштипак, -пка м 1. в. зайерак (зап. Херц.). **2. врсия колача** који се йремазује мёдом.

Ф

фабрикуша ж *оказ. в. кошница с йокрейним саћем.* – Држали смо чёле у дубовинама, сāмо је једна била фабрикуша, звāли смо је фабрикуша, била је овё фёрмё, ймала је оквире, само није била овйје димёнзијā, правили смо је сббём (Корит.).

фāрāж м *оказ. Фарарова кошница, йий насйављаче сасйављене само од йолунасйавака Дадан-Блайове кошнице.*

фāталица ж в. ројница.

фāтāње (роја) с гл. им. од *файай, в. хвайање.*

фāтат, -ām (рој) несвр. *в. хвайай.* ~ **се** (зап. Херц.) *в. сјес 2.*

фāћат, -ām несвр. *в. хвайай.*

фенотијāйн, -йна м *средсйво за зашйийу йчела од йчелињих уши.*

феромбн, -бнам *йчелиња излучевина која служи за међусобно сйоразумйевање йчела.* – Свдййм феромбнима чёле обавјештавају једна другу шта требају радит (Хат.).

фётйј м в. фийиљ.

фётйљ м в. фийиљ.

фйтйљ м 1. дво вошйане свијеће, сйијењак. 2. в. вошйаница 2. – Кад би некога забольело ўво, правили су воштāницу, вdштāни фйтйљ (Хат.).

вdштāни ~ *в. фийиљ 2.*

фдсак, фдска м (Зав.) *в. восак.*

фoштāница ж (Зав.) *в. вошйаница.*

фdштина ж (Зав.) *в. вошйина.*

фdштине, фdштйна ж мн. (ист. Херц.) *в. вошйина.*

фрцāљка ж (ист. Херц.) *в. врцāљка.* – Фрцāљка ми је у подруму, мреш је вйћет (Вуч.).

фрцāни / фрцāни -ā, -б в. врцани.

~ мёд *в. мед – фрцани ~.*

фрцāње с гл. им. од *фрцай* (ји. Херц.). – Свāки осмй дāн фрцāње, по шёс-сёдам кйлā мёда днёвно с пелима, пелимова мёда (Дол.).

фрцат, -ām / фрцат, -ām несвр. (ји. Херц.) *в. врцай.* – Кāкве су пāше бйле прйје,

сваќи пѣти-шестѣ дан фрѣај (Дол.). – Он је посебно фрѣо мѣд с врѣсинѣ (Вуч.).

фумагѣлѣн, -ѣна м *лијек ѣрошѣв ноземозе*. – Антибиѣотик фумагѣлѣн се дајѣ пчѣлама обѣлѣлѣм од нозѣмѣ (Цѣбр.).

Х

хѣлва *оријѣнѣална ѣосласѣица сѣрављана с мѣдом, в. алва*.

Хѣнеманова / Ханѣманова рѣшетка *в. рѣшѣйка*.

Хѣниманова рѣшетка (Цѣбр.) *в. рѣшѣйка*.

Хѣнорманова рѣшетка *в. рѣшѣйка*.

Хѣнуманова рѣшетка *в. рѣшѣйка*.

хѣйѣце, хѣйѣѣ ж мн. (Благ.) *оријѣнѣална ѣосласѣица сѣрављана с мѣдом*.

хвѣтѣње с гл. им. од *хвѣшѣи*. – О-чѣлинѣ љубѣѣ правѣ се укѣсан чѣј, а слѣжѣ и за хвѣтѣње рѣјѣвѣ, премѣда ја нѣмѣм мнѣго проблемѣ ма с рѣјѣњѣм јер је јѣ предѣхитрим и правѣ је ријѣткѣс да ми се пчѣла рѣјѣ (Пољ.).

хвѣтат, -ѣм (рој) несвр. (дол. Нер.) *ѣривлѣчиѣи рој на жељѣно мјѣстѣо, в. вѣшѣи / фѣшѣи / (х)фѣшѣи. ~ се в. сјѣс 2*.

хвѣћат, -ѣм несвр. (дол. Нер.) *в. хвѣшѣи. ~ се в. сјѣс 2*.

хлѣдит (се) несвр. *в. ѣровјѣшравѣи (се)*.

хлорфѣникѣл, -ѣла м *лијек ѣрошѣв мјѣшинастѣо лѣла*. – Мјѣшинастѣо лѣгло се лѣко лѣјѣѣ хлорфѣникѣлом (Цѣбр.).

хѣрмѣн, -ѣна м (Хат.) *нагрѣсујућѣ излучѣвина ѣосѣбних ѣчѣлињѣх жлѣјѣзда*.

хрѣна ж *мѣтерије којѣма се ѣчѣлѣ хранѣ, в. рана*. – Ако мѣтица нѣсѣ хѣљѣаду јѣјѣ, а нѣмѣ дѣвѣлно хрѣнѣ, ѣна се врѣти на ѣсам стѣтѣнѣ, па на пѣт стѣтѣнѣ, па прѣстанѣ лѣћ (Хат.).

хрѣнилица / хрѣнилица ж *дио кошнице с ѣокрѣињѣм саћѣм ѣомѣћу коѣа се ѣрихраћују ѣчѣлињѣ друшѣиѣва шећѣрним сѣрућѣом, в. ѣрихраћѣивѣч, рѣнилица*. – Најѣвѣћѣ злѣчин према чѣлама је направљѣн кад је ѣзмишљѣна хрѣнилица, јер чѣјѣ пчѣлѣ хрѣнѣ сѣме сѣбе, ѣне нѣкад не ѣболијѣвају (Цѣбр.).

пѣклопаѣ~, ~ у **кѣпкѣ** х. *уѣраћѣна у ѣоклојѣну гаскѣ; рѣм-*~, ~ у **ѣквиру** х. *уѣраћѣна у ѣквиру*.

хрѣнит, хрѣнѣм несвр. *даѣшѣи хранѣ, в. ѣрихраћѣивѣи, рѣниѣи. ~ се в. јѣс / јѣс, ѣрошѣиѣи*.

хрѣс / хрѣс м **1.** *више врѣѣа мѣдоносноѣ дрѣвѣа из рога Quercus*. **2.** *мѣтеријѣл за изрѣду дубѣница, в. дуб*. **3.** *дрѣво у којѣм живе шумске ѣчѣлѣ*.

хрѣбина ж (Хут.) *дошѣрајѣла сѣшѣринска кошница са сѣшѣрим саћѣм*.

хрѣга ж *кров на дубѣници направљѣн од расѣоловѣне клѣде (Пѣповѣ)*.

хуќа ж *изузѣињѣо јѣко зујѣње ѣчѣла, в. уќа*.

хуќат, хуќѣм несвр. *хуќћући дуѣшѣи у ароѣаѣићну биљкѣу рѣди расѣјѣрѣвањѣа ѣѣноѣ мирѣса ѣриликом хвѣшѣањѣа роја, в. уќаѣи*. – Ка-се шѣићѣ чѣла, хуќѣ се у љубѣицу и вѣићѣ: "У кућѣицу, мѣјко..." (До).

хуќнут, хуќнѣм свр. *према хуќаѣи, в. уќнуѣи*.

Ц

цѣвѣт м (зап. Херц.) *в. цѣвијѣи*.

цвѣјет м мн. **ћѣтови** (ист. Херц.) 1. *расцѣлодни ориан мѣдоносних биљака, љреко која се излучују некѣтар и цвѣјити љрашак*. – За чаја смѣјеш брѣт самѣ-ни цвѣјет на којѣ чѣла пѣдѣ (Вуч.). – Драча добро мѣдѣ кад нѣмѣ вјѣтра, јер је ѣни њѣзин цвѣјет ѣстурен, ѣзбачен, па мѣра ѣмат дѣста влѣгѣ да би бѣље мѣдиѣ и да би чѣла мѣгла ш њѣга одлиѣпит мѣд (Хат.). – Пѣчѣли ћѣтови, жѣстоко чѣла нѣси ѣбнѣж (Вуч). 2. синг. т. *извор некѣтара и цвѣјити љраха, в. ѣаша* 3. – Ђвѣ је јѣсени бѣло дѣто цвѣјета, па су скупиле нѣшто зѣмницѣ (Ивица). 3. (Сѣљ.) в. *љрашак*.

јѣсењѣ ~ *јѣсења ѣаша; ~ мѣда в. самоѣток*.

цвѣјѣе с зб. им. од *цвѣјѣи*, *декѣратѣвно и аромѣтично биље узѣјано у ѣчѣлињаку*. – „Иза куће је ѣљаник; у њѣму... за пчѣле се гоји цвѣјѣе и мирисавѣ травѣ, као: повратѣч, чѣлина ѣљубица, питѣми пѣлин и ружѣ“ (Бил. руд. 724). – У пчѣлињаку гајѣм цвѣјѣе, ја сам ѣљубѣмац стѣрѣх, дѣмѣћѣх врстѣ цвѣјѣѣа (Пољ.).

цвѣјѣтат, **цвѣјѣтам** несвр. *ѣѣварѣњем цвѣјѣѣова мѣдоносних биљака лучѣиѣи ѣчѣлиње хрѣћивѣ сировѣне, в. бѣ(х)арѣи, мѣдиѣ 1, ћѣиѣи*. – Ђ нѣс у срѣд зѣмѣ мѣжѣш пѣд каменѣм нѣћѣ кѣћун којѣ цвѣјѣта (Пољ.).

цвѣјѣтѣнѣ прѣ(х) в. *љрашак; ѣѣ. сѣиѣљѣика*.

цвѣјѣѣе с (дол. Нер.) в. *цвѣјѣѣе*.

цѣнтрифѣга ж (риј.) в. *врѣѣљѣка*.

цѣр, **цѣра** м *мѣдоносно дрво Quercus cerris*. – Бѣло је и ѣвѣ гѣдинѣ дѣва-трѣ дѣна мѣдѣча на цѣру (Ивица).

цѣровѣна ж *мѣтеријѣл за изрѣгу губѣница*. – Мѣгла се дубѣвѣна прѣвит ѣ ѣод цѣровѣнѣ, али већѣнѣм се прѣвила од рѣстовѣнѣ (Корит.).

цѣрот м (јуж. Херц.) в. *вошѣјаница 2*.

цѣв, -ѣ ж ик. (зап. Херц.) *дѣо дѣмилиѣе, цѣјѣв којѣм ѣрошѣче вѣздух из мѣјѣха у куѣију за кѣд*.

цѣгѣр, -ѣра м (ист. Херц.) *ѣбѣчна цѣјѣрѣѣа чѣјѣм се дѣмом умирују ѣчѣле ѣриликом мањѣх инѣверѣнција у кошѣници*. – Пѣнекад мало ѣмѣриѣм чѣле из цѣгѣра, кад ми је тѣшко пѣлит дѣмилиѣу (Дол.).

цѣгѣра ж (зап. Херц.) в. *цѣјѣр*.

цѣда ж ик. (сјев. Херц.) в. *цѣѣја, самоѣток*.

цѣдило с ик. (зап. Херц.) в. *ћѣдило*.

цѣдѣт, **цѣдѣм** несвр. ик. (зап. Херц.) в. *цѣјѣдиѣ. ~ се в. кѣиѣи*.

цѣћѣње с ик. гл. им. од *цѣдѣи* (зап. Херц.) в. *цѣјѣѣње*.

цѣјѣдѣт, **цѣјѣдѣм** несвр. 1. (мѣд) *муљањем кѣјука расѣављѣиѣ мѣд ѣд вошѣјѣне, в. ѣчѣиѣ*. – Мѣд се цѣјѣдиѣ стѣскањем рѣка (Биѣци). 2. (восак) в. *ѣиѣјѣиѣиѣи* 2. – Узѣвѣнѣ сѣће се цѣјѣдиѣ кроз јѣтанѣ врѣћу, дѣбро се рѣстѣпѣ, па се дрѣвѣѣм ѣсѣјѣдѣ (До). ~ се *самоѣтакањем ѣдѣјѣиѣ мѣд из кѣјука, в. кѣиѣи 2*. – Сѣће се мѣра гѣчѣит док је врѣћѣ, чѣм се ѣлѣдѣ, тѣшко се цѣјѣди (Хат.).

цѣјѣћѣње с гл. им. од *цѣјѣдиѣ*. – Приѣликом цѣјѣћѣња мѣда, стрѣго се пѣзило да у сѣћу нѣмѣ пѣлѣда или шлѣтиѣѣ, како су је стѣрѣ звѣли (Биѣци).

цѣју-цѣју *ѣѣнашање ѣлашавања стѣрѣ мѣиѣѣе ѣѣчи ројѣња, в. ѣију-ѣију*.

цѣцѣвѣра ж *јѣло ѣд брашѣна, масѣла и сѣра којѣ се ѣрѣлива и мѣдом*.

цѣ-цѣ в. *ѣију-ѣију; ѣѣ. кѣа-кѣа*.

цѣдѣт (сѣ), **цѣдѣм сѣ** (дол. Нер.) несвр. в. *цѣјѣдиѣ 1, 2*.

цѣѣја ж (дол. Нер.) в. *самоѣток*.

цѣћѣње с (дол. Нер.) гл. им. од *цѣјѣдиѣ*.

цѣјѣтка ж (Брѣст.) в. *ѣијѣсѣк*.

цмиљкита ж *медоносна култура* *Lotus corniculatus*, в. *цмиљка*.

цмиљка ж в. *цмиљкиша*.

црв м 1. синг. т. в. *лејло* 1. – На зановѣти се чѣле развијају, ѓтвориш кѓшницу – пѓла оквира лѣгло, ѣво црва, прѣје би рѣкли (До). – На Видов дан стрѣц отвѓрио дубовину да извади мѣда, па велѣ: "Свѣ црв, нѣма мѣда". А ја се чѣдѣм, какав црв у мѣду (Ивица). 2. в. *ларва*. – У лули ѣма црв који јѓш није узрѣсто у чѣлу (Драч.). 3. в. *ѣусеница*.

занијѣт ~ в. *ѣоложиш јаја*; **зѣтворен** ~ в. *лушка*; **ѓтворен** ~ в. *ларва*; ~ **ѓ-дѣна** в. *јаје*; **чѣлињ** / **чѣлиј** ~ в. *лејло* 1.

***бѣцит пѣ** ~ / **пребѣцит нѣ**~, **окрѣнут нѣ**~, **прѣтурит** / **прѓтурит** / **прѓтурит пѣ**~, **рѣзбит** / **рѣзбијат (мѣд) нѣ** ~ в. *рѣзбиш на црв*.

црвит, **црвим** несвр. (си. Херц.) в. *ѣоложиш (јаја)*.

црват, -ѣм несвр. (сјев. Херц.) в. *црвиш*.

црвић м *млађа ларва*. – Од јаја прѣво пѓстанѣ црв мѣли, црвић (Дол.). – Из јајета се излѣже црвић мѣли (Хат.).

цријѣво с *ѣчелињи ѣробавни канал*.

дѣбелѓ ~ *дио задњеи цријева*; **зѣдњѣ** ~ *ѣробавни канал сѣшѣављен од ѣанкои и дѣбелѓи цријева*.

цркнут, нѣм (о пчелама) свр. в. *крејѣш*.

црнѣ граб в. *црноѣраб*.

црноѣраб м 1. *медоносно дрво* *Ostrya caprinifolia*, в. *ѣраб*, *црни ѣраб*. 2. *сѣшѣанишѣ шумских ѣчела*. – Моја сѣстра у црноѣрабу нашла пчѣлу, висѓко горе у Леѓтару (Цибр.).

црновоштниа ж в. *сѣшѣаровошѣина*.

Ч

чѣбрица ж (сјев. Херц.) *мађа дрвена ѣосуда за мед*, в. *качица*.

чѣвѣра ж (сјев. Херц.) в. *ћелија*.

чѣвѣурица ж дем. в. *ћелија*.

чѣтма ж (дол. Нер.) в. *дѣшчара*.

чѣура ж в. *ћелија*. – Ја не мѓгу да вѣдѣм јѣднодневиѓ лѣгло у чѣури, зѣ тѓ трѣба ѓштар вѣд (Биѓци).

трѣтовскѣ ~ / **трѣтовскѣ** ~ в. *ћелија – ѣрушѓовскѣ*~.

чѣурица ж дем. в. *ћелија*.

чѣчкалнца ж *средсѣво ѣомѓћу коѣа се уѣврћује здравсѣвено сѣшѣање зѣшѣворенои лѣла*. – Скинѣо сам нѣстѣвак и пѓглѣдѓ у плѓдишѣте, бѣло је стѣрѓг лѣгла зѣтворенѓ. Контрѓлисѓ сам чѣчкалицѓм и утврѣдиѓ сам да је лѣгло сѣсѣвим ѣредно (Пољ.).

чѣвѣрак, -рка м в. *чѣвѣрак*.

чѣварѓти, -ујѣм несвр. *чѣварѣши*, *ѓбављѣши маѣијске радње ради зѣшѣишѣи ѣчела*. – “Неки сѣљак хѣти је чѣварѓти на Божић у пчелама, па кад је пошѣо у уљаник, рѣче ѓстѓлој чѣљѣди да говорѣ све за ѣим, шѣто он у уљанику узговѓри” (Бил. Руд. 828).

чѣвѣрак, -рка м *ѣишѣица из ѣѓрогице* *Sturnidae*, *ѣчелиња шѣшѣшѣочина*.

чѣмрѣ м ѓказ. в. *жѣврѣ*.

чѣврѣчат, -ѣм несвр. (риј.) в. *кѣвоцѣш*.

чeбуљница ж (риј.) в. *иклоџац*.

чeвaкић м (сјев. Херц., риј.) в. *чуваркућа, узлудобар*.

чeкрк м 1. в. *лоза*. 2. в. *сѣѣач*.

чeла ж (код образованијих људи и **пчeла**, (**п**)**ћeла** у говору Муслимана у долини Неретве) 1. *врста медоносној инсекти* *Apis mellifica*, в. *мува* 1. – Ја сам увијек био љубитељ чeла (Ивица). – Чoдeк и чeла су блиски пријатељи (Биоци). 2. в. *радилица*. – Чѣтав рaм пун лeгла, а нeмa нo стo чeлa нa њeму (Цѣбр.). – Пригвeчиo сам нeотицe јeдну чeлу па мe другe чeлe ѣсклалe (Ивица). 3. **а**) *настањено ѣчелињe друштво заједно са кошницом*, в. *дубина* 2, *дубовина* 3, *мува* 3а, *оћак*, *сѣдублина* 2. – Мени је трѣс чeлa дoста, нe трeбa ми више (Вуч.). – Чeла би нeкад донoсила пo пeт килa мeдa днeвно (Дол.). б) *ненастањено ѣчелињe друштво*, в. *рој*. – Бијаше ми тeшко ушѣкат тy чeлу, дѣгла се висoко (Биоци). – Дoћeм кyћи са кoсидбe и нaћeм чeлу. Ђe ћу ш њoм? Нѣт сам припрeмиo кoшницу, ни вoсак, ни оквѣре ни нѣшта (Ивица). 4. синг. т. *маса ѣчелињe ѣоулације*, в. *aјван*, *марва*, *мува* 3, *народ*, *сѣока*. – У првoм рoју ѣмa дoста чeлe (Глав.). 5. пл. т. в. *чeлe*, *челињак*. 6. в. *кошница*. – Кад је пoкoњѣ стaрѣ пoчo чeларит, он је нaбавиo умјетнe чeлe. Штo је ужa и вишa чeла, то је бoљa, oна нeће ширину (Дол.).

aфрикa ~ 1. *ѣчелиња раса ѣоријеклом из Африке*, 2. *врста eизоѣичној инсекти из ѣородице ѣчeла настањеној у Африци*; **бeзматичнa** ~, **oбeзглaвлeнa** ~ в. *бeзмaѣак*; **бијeлa** ~ (в.); **дивљa** / **дѣвѣ** / **дѣвијa** ~, **шyмскa** ~ *слoбoдно ѣчелињe друштво настањено у ѣприоди*; **вјeштaчкa** ~, **умјетнa** ~ / **умитнa** ~, **умјетничкa** ~, **пoкрeтнa** ~, ~ с **пoкрeтнѣм саћем ѣчелињe друштво у кошници с ѣокрејним саћем; **дoбpa** ~, **јaкa** ~: **пeјaкa** ~, **слaбa** ~ / **слaбa** ~, **тaнкa** ~ *многoбројно, oдносно малoбројно ѣчелињe друштво*; **дoмaћa** ~ 1. *ѣч. друштво које се ѣаји у ѣчелињaкy*, 2. *aуѣохѣона ѣчелиња раса*; **дyбeћa** ~ *кошница с ѣѣокрејним саћем*; **живa** ~ *живo ѣчелињe друштво*; **зaрaзнa** ~ *болeсно ѣч. друштво*; **јaлoвa** ~ в. *нeрoјкa*; **кaвкaскa** ~ *пчeлиња раса пoријеклом с Кавкaзa*; **кpaњскa** ~, **кpaшкa** ~ *ѣчелиња раса ѣоријеклом из Крањске*; **кpстaтa** ~, ~ **кpижaрицa** в. *крcѣиaшницa*; **млaдa** ~ *ѣч. друштво настаљo у ѣекућoј сезони*; **мртвa** ~ *уѣинуло ѣчелињe друштво*; **нaћeнa** ~ *ѣчелињe друштво наћeно у ѣприоди*; **нaпpaвит чeлу** в. *разрoјѣ*; **oбeзглaвлeнa** ~ в. *бeзмaѣак*; ~ **пaљeницa** в. *ѣaљeницa*; **питoвнa** ~ в. *дoмaћa* ~ 1; **пoљскa** ~ в. *излeѣиницa*; **пpазнa** ~ в. *ѣpазницa*; **рaдпa** ~ в. *мeдapa*; **сѣвa** ~ *ѣчелиња раса свeѣѣлѣје бoје*; **стaрa** ~ 1. в. *сѣaркa*, 2. *дoмaћa ѣчелиња раса*; **сyвa** ~, **шyпљoглaвa** / **шyпљeглaвa** ~ в. *шyѣљoѣлaвa*; **сyд чeлa** *ѣчелињe друштво*; **тaлѣјaпскa** ~ в. *ѣтaлѣјaнкa*; **тeшкa** ~ 1. *ѣч. друштво са великом зaлѣхом хpaнe*, 2. *ѣчeлa сабирaчѣцa ѣpеѣoвaрeнa хpaнoм*; **тyћa** ~ (ист. Херц.) / **тyћa** ~ (зaп. Херц.) / **тyћa** ~ (Ком.) в. *ѣшyћѣцa*; **ушљивa** ~ *ѣчелињe друштво зaрaжeно нaмeѣѣницѣмa*; **цpпa** ~ *ѣчелиња раса ѣтaмнѣје бoје*; ~ **рaдѣлицa** / **рaдѣлицa** в. *рaдѣлицa* 1.**

чeлaр / **чeлaр** м (јѣ. Херц.) *ѣаѣлaц ѣчeлa*, в. *мeдap*, *ћeлap*, *чeлaц*. – Ђoрћo је у oнo дoбa биo чyвeнѣ чeлaр (Вуч.). – Двa дoбpa чeлaрa бѣлa су нa Мoсту (Дол.). – Ако се чoдeк нѣје зaрaзиo чeлaмa, ако нѣје зaвoлѣo чeлe, oндa му нe трeбajy чeлe. Ако тo рaдѣ сaмo рaдѣ мeдa, нeмa тy нѣшта, тo је мeдaр, нѣје чeлaр (Корит.).

нeсвјeснѣ ~, **пpѣмитѣвнѣ** ~, **стaрѣнскѣ** ~, ~ **нeпoкрeтнoг сaћa ѣч.** *који ѣаји ѣчeлe нa сѣтaрѣнскѣ нaчин у кошницѣмa с ѣѣокрејним саћем*; **рaциoнaлнѣ** ~, **сaврeмeнѣ** ~, **свјeспѣ** ~, **умјетнѣ** ~ *ѣч. који ѣаји ѣчeлe сaврeмeнoм ѣтeхнoлoѣѣјoм у кошницѣмa с ѣокрејним саћем*; **сeлeћѣ** ~ *ѣч. који сeлѣ своје ѣчeлe зa бoљoм ѣaшoм*.

чeлaрeњe с пл. им. од *чeлaриѣ*, *ѣлeѣѣнoстѣ ѣaјeњa ѣчeлa*, в. *ћeлaрeњe*, *чeлaрcѣвo* 1. – Јeсу нeкѣ услoви зa чeлaрeњe у Еpцeгoвинѣ дoбpи зa скуп и квaлѣтeтaн мeд, aли су њeгoвe кoлѣѣнe скрoмнe (Ивица). – Бѣлa је зaвлaдaлa мoдa

челарѣња са више матица, али се то није показало добро (Цибр.). – Ка-сам види'о његов челињак, ја сам рѣко: "Хвала ти на оваком пчеларѣњу" (Пољ.).

челарит, челарѣм невр. *јајићи ичеле, в. бавији се челама, држаш ичеле, радији око чела*. – Челарѣм о-четерес и седмѣ (Вуч.). – Поконји старји је пчо̀ челарит са Аземом Арсланагићем с Мѣста (Дол.).

челарица / **чѣларица** ж *иѣица* *Merops apiaster*, велики ушамањивач ичела, в. челозуба, челоједат. – Имају тице челарице, глѣдо сам иг изнад мѣг чѣлњака како фѣтају чѣле у зраку, па сам мѣрѣ да и плашѣм, да лупам у какву лѣму... Чѣларице су мале, жу̀те, имају дѣста пѣрја лѣмунастѣг, жу̀тѣг кѣ лѣмун (Хат.).

чѣларскѣ -а -ѣ *који се односи на ичеларе и ичеларскѣво*. – Чѣларскѣ прибор највише набављамо преко Чѣларске задругѣ у Требињу (Хат.). – Лани, на Сајму пчеларства у Бѣограду одушевѣла су ме предавања: излагали су стручњаѣи по два̀десѣт и пѣт минута̀ о појединѣм пчѣларскѣм производима, о мѣду, о вѣску, о прѣполису, о пчѣлињѣм ѣтрову, о пѣлену (Пољ.).

~ **прибор**: ~ виљушка, ~ кѣпа, ~ маска, ~ нѣж; ~ козмѣтика.

чѣларство / **чѣларство** с (ји. Херц.) 1. в. *челарење*. – Већина људи који се ба̀вѣ пчеларством обично имају неко дру̀гѣ занимање, а чѣларство ѣм је узгрѣдно занимање (Цибр.). 2. в. *челињак* (сјев. Херц.).

чѣлац, чѣлца м 1. (ји. Херц.) *ичелар код коѣа ирѣшеже економски инѣтерес наг љубављу ирѣма ичелама, в. медар 1*. 2. (Хут.) *иросѣтана дубѣница*.

Чѣлац м пеј. *надѣмак ичелара, в. чѣлац 1*.

чѣле ж мн. в. *челињак*. – Кад ујутру ѣдем у чѣле, прѣво глѣдам како летѣ (Вуч.).

бијелѣ ~, **златнѣ** ~ (Хут.) в. *бијѣла чѣла 1*.

чѣлескѣ -а -ѣ в. *челињи*.

чѣлија / **чѣлииа** / **чѣлињска** / **чѣлиња** / **чѣлнѣ** / **чѣлнѣ љубица** в. *љубица*. – У љаницима сѣје се чѣлнѣ љубица (Ивица). У нас нѣма љаника брез чѣлињѣ љубицѣ (Вуч.).

чѣлији -а, ѣ (дол. Нер., си. Херц.) в. *челињи*. – Чѣлији вијек је три мјесѣца (Биоци).

чѣлин -а -ѣ *који ирѣиѣда ичѣли, в. челињи 1*.

чѣлињска тра̀ва (зап. Херц.) в. *љубица*.

чѣлињскѣ, -а, -ѣ (зап. Херц.) в. *челињи*.

чѣлиња зајѣдница в. *челиње друшѣво*. – Нѣма тѣ чѣлињѣ зајѣдницѣ у којѣ нѣма ба̀цила, али ѣна обѣлијѣва тѣ-ка-се стѣкнѣ услови за тѣ (Цибр.).

чѣлињак м *иросѣтор у којѣм су смјѣшѣне кошѣице с ичѣлама и осѣталѣм садржајѣм, в. јаник / јањик / љаник / љѣнак / увљаник / улењак / уљаник, чѣларскѣво 2, чѣле, чѣлњак 1*. – Ја ка-дођѣм у чѣлињак, јѣс да сам у годинама, радѣм како трѣба (Драч.). – Још и сад имѣм двѣје дубѣвине у чѣлињаку на Жѣгуљи (Ивица).

чѣлиња љш ж *бескрилни инсекаѣи Braula соеса, који ипаразиѣира на ичѣлама, в. ваи, криуша, уш, челоморка*. – Чѣлиња љш се мѣре виђѣт и гѣлијѣм ѣчѣма (Дол.). – Чѣла нѣ море са̀ себѣ да зба̀чи чѣлињу љш, ма̀шѣ крилима, али ѣна пријѣнула за љу (Хат.).

чѣлињѣ дру̀штво с *зајѣдница у којѣј обично живѣ јѣдна ма̀иѣца, ѣовремено неколико десѣѣина или стѣѣиѣина иѣрушѣва и више десѣѣина хиљада ичѣла радиѣца, в. ѣлава 5, друшѣво, дубина 2, дубовина 3, овѣа, стѣублина 2, улишѣе 2, чѣла 3а, (чѣлиња) зајѣдница*. – Тврѣдѣм да мнѣгѣ пчѣлари направѣ више штѣтѣ пчѣлињѣм дру̀штву него корѣсти. Увијек сам се др̀жѣ девѣзе: На̀стѣј да ѣдржѣиш

јако пчелине друштво и јоно ће само ријешит све проблеме. Елиминиши лоше пчелине друштво, јер увијек је лакше произвес ново друштво него спасит слабо друштво (Пољ.).

челине *лѣгло* с 1. в. *лејло* 1. 2. *лејло* из које се развијају *радилице*, в. *црв* – *челињи* / *челији* ~. – У празан оквир занијела је саће, али не челине лѣгло, него трутинско (До).

челињи -ā -ē 1. који се односи на *ичелу*. 2. који се добија од *ичеле*.

~лѣгло, ~љубица в. *челињи* 1; ~вдсак, ~мѣд в. *челињи* 2.

чѣлни / **чѣлни** -ā, ō (средњи дио ист. Херц.) в. *челињи*.

чѣлњак / **чѣлњак** м 1. в. *челињак*. – Шћкалица је вѣзда стѣла у чѣлњаку, прекривѣна црвенѣм крпѣм (Дол.). 2. в. *мѣшвица*.

чѣлњи / **чѣлњи** -ā, -ē (средњи дио ист. Херц.) в. *челињи*.

челѣзуба ж (јуж. Херц.) в. *челарица?*

челѣјаца, -јѣца м в. *челозуба*.

чѣломѣрка ж (риј.) в. *уш*.

чѣлњак м в. *челињак*. – Бјѣ је чѣлњак њѣ бѣла нѣша кѣћа (Ивица).

чѣплијез / **чѣплѣз** (дол. Нер.) / **чѣплѣз** м ик. (зап. Херц.) *медоносна биљка* *Asphodelus*.

четвртѣк м (Баћ.) в. *чѣвртинаца*.

четвртинаца, -инца м (Баћ.) *рој који се чѣврти одвоји у шоку сезоне од матичној друштва*, в. *чѣвртиак*, *рој* – *чѣврти* ~.

чѣткица ж *чекињава дио задње ноге, ири којем радилица носи цвѣјни ирашак*.

чѣшаљ, **чѣшља** м 1. в. *враишица*. 2. *оказ*. в. *виљушка*.

чѣбук м *дио луле* 3, *цијев кроз коју се дува на кад* (Хут.).

чѣни ж пл. т. мит. *матјски предмет и радње којима се неком наноси шѣиѣ*. – *Има људи који су убијѣдени да им је неко бѣциѣ чѣни на пчѣле ако им се нешто лоше дѣсило с њима* (Пољ.).

бѣцит чѣни *иоузроковати шѣиѣ*.

чѣстѣница ж *млада ичѣла радилица која чѣсти кошницу*. – Младѣ чѣле имају више љлѣга: једне загријавају лѣгло, другѣ избѣцују ѣпѣтке из кошниѣ, тѣ су чѣстѣнице... (До).

чѣстит, -ѣм несвр. 1. (пањ, кладу) *иравити дубеницу*. 2. (саће) (сјев. Херц.) в. *иодломити*. 3. (ји. Херц., Ком.) в. *иеррадити*. 4. (кошниѣ) *одсѣрањивати нечѣстиѣ* и *иаразити* из кошница, као и у њима *уништиавати шѣиѣне микроорѣанизме*, в. *дезинфиковати*. – Кошниѣ се прѣтежно чѣстѣ Вѣликѣ неѣлеѣ, дѣље ѣчѣстити, јер чѣла ѣбарѣ на под нечѣстиѣ кад зѣми не море излазит напоље (Биоци). ~ се (о пчѣлама) *ослобађати се измѣта*, в. *иразниѣ се*. – Ка-се чѣсти чѣла, видѣ се онѣ жѣћкастѣ по камѣну (Ивица).

чѣчковина ж *сѣабљѣке бѣдљѣкаве биљке чѣчак, служе за зашѣварање лѣиѣ*.

чѣшѣње с пл. им. од *чѣстиѣ* 1. *одсѣрањивање нечѣстиѣ* из кошница. 2. *иравнење цријева*, в. *излѣи*. – Кад зѣми по фѣну врѣмену излѣти чѣла, онда ѣна иѣдѣ на чѣшѣње (Дол.).

иѣит на / *иѣ па* ~ в. *иразниѣ се*.

чѣбанин м *особа која у врѣеме ројѣбе осмаѣра ичѣлњак и хватиѣ ројеѣ* или *обавѣштаѣва укућанѣ о ројењу* (Зупци 24).

чѣбар, **чѣбра** м *медоносна биљка* *Satureia hortensis*, в. *коњски врѣјесак*.

чўбрак м *медоносна биљка.*

чува̀кић м в. *чуваркућа, узлудобар.*

чува̀кућа ж в. *чуваркућа.*

чўва̀л, -áла м (Сељ.) в. *врећа 2.*

чўва̀р, -áра м 1. в. *чобанин.* 2. в. *сїражарица.*

~ кўћē в. *чуваркућа.*

чува̀рица ж в. *сїражарица.* – Ка-чела залўта у другў ко̀шницу, одма је на лету дочекујў чува̀рице (До).

чува̀ркућа ж (сјев. Херц.) в. *узлудобар.* – У челњаку се садї чўва̀р кўћē, ўзлудобар, а не́ко ка́же и чува̀ркућа, како налетї на језик, такo и рекнē (Хат.).

чўват, чўва̀м несвр. 1. (о пчелама) в. *сїражарицї.* 2. *їазїићи їчелињак да не би из њеїа ројеви бјежали, в. їледатї, ћуватї 2.* – У нас су ба̀бе па̀зиле ћецу и чўвале челе (Цибр.). – Дијете ка-сам бї'о, ја сам чўвo челе ка-се рoјē (До).

чўдит се, -їм се (челама) несвр. мит. *їо вјеровању, било је оїасно да се їролазници изнаенајују їчелама їриликом ројења; уї. їишка.* – Свашта су старї ра̀дили да се не би дру̀гї чўдили челама ка-се рoјē (Драч).

чўт се, чўјем се несвр. (ји. Херц.) в. *їјеватї.*

чўтура ж мит. *їосуда која се вјеша у їчелињаку збої урока.*

Ц

ц̀анарика ж *медоносна воћка* Prunus cerasifera. – У нас чела пр̀во по̀чињē носит с дру̀јена, па онда до̀ђе ц̀анарика (Ивица).

ц̀арат, -ам (у кошницу) несвр. (риј.) в. *вадицї 1.*

ц̀арнут, -нѐм (риј.) свр. према *ц̀аратї.*

ц̀ибра ж 1. *саће зїњечено с медом, кљук, в. ћибра, салаванїа.* 2. в. *дрoзїа.*

Ш

ш̀ака ж (ист. Херц.) *мјера за малу количину їчелиње масе.* – Ђјеси'о се парoјчић o гр̀ану, нѐма двијē шаке челē у њему (Вуч.). – Одо'вила се ма̀тица са шакoм челē, завўкла се под плочу, па се рoј врати'о на oца (До).

~ челē, ~ мўвē / мўвē.

ш̀еншїр, -їра м в. *каїа 1.*

шепу̀рика ж в. *шїїурика.*

ш̀ербет / **шѐрбет** м 1. *безалкохолни најїићак од меда, в. медовина 2.* – Кад їзгњѐчиш саће, оне тўбле по̀топиш у шѐрпу с водoм и добијеш шѐрбет, слатко пиће, добро жа̀грї (Дол.). 2. *алкохолно їиће од меда, в. медовина 1.* – Од меда се прави шѐрбет: на десет литара водē дадē се четири кїла мѐда, и тo се oстави да o-стоїи и добијеш пиће ко тањē бїјелo вино (Биоци). 3. в. *сируї.*

ш̀ећер м в. *сируї.* – Ја мо̀јим челама нїкад нијесам да'о гр̀ама шѐћера, којē пчеле хранē са̀ме себе оне нїкад не оболијевајў (Цибр.). – У про̀љеће прира̀њујемо челе сїрупом, најбољї је шѐћер (Хат.).

кўва̀нї / кўха̀нї ~ *исто.*

ш̀ећерит се, -їм се (о меду) несвр. *їрелазїићи из їолуїечной у чврстїо сїање, у кристїалну масу, в. кристїализираї / кристїализоваї / кристїалисаї (се), мрзнуї се, ушећерїи се.*

шиќалац, -а́лца м *човјек који хваќа ројеве.*

шиќалица ж (ист. Херц.) в. *ројница*. – Ако мѣтнѣш бар ма́ло во́ска с лѣглом у шиќалицу, рѡј ће у њу сáм у́љећ (Пол.). – Сине, ка́жѣ, рѡјј се чѣла, донѣси ону́ шиќалицу да је у́шћем (Хат.).

шиќало с (Хут. Неум) в. *бегало*.

шиќат шикáм / шичѣм в. *хваќаћи*. – Шикá хѣд, а мѣни мýло да тѡ ја шикáм (Драч.). – Рѡјница се зѡве онѡ у́ што се шичѣ рѡј (Биоци).

✱»Дѡбро шичи, у́ гла́ву не тичи!» – слúшѡ сам то ѡ-стáрије лúдѡ (Хат.).

шиќке ж мн. (сјев. Херц.) в. *крсиа*.

шипúрак, -рка м в. *шиурика*.

шипúрика ж *медоносни íрм Rosa canina, в. шейурика, шийурак.*

ши́рит, шíрѡм (пчелињи стан) несвр. *повећавати заиремину кошнице, в. íроширити*. ~ се (ји. Херц.) *íроширивати залежену íовришину саћа*.

шкíпа(ц?) ж оказ. (Лип.) в. *íруг*.

шклáпац, -пца м (ји. Херц.) в. *шклойац*.

шклѡпац / шклѡпац, -пца м *íовреда изазвана íчелињим убодом, в. шклайац*.

шкрип м *íриродно сћаништи íчелињеí друшћива у каменој шу́љини* (Врч).

54).

шлѣтица ж (ист. Херц.) *цвѣјѣни íрашак у саћу, в. рђа, смејѡјика / смејѡјика / смејѡјица / смејѡјика, сѣйлика / сѣйлица / сѣйличина, шњѣица*. – Ако се мѣд јѣдѣ фрѣшак, накѡ у саћима, í сад би ко рѣкѡ ако би бýло прáшка тáмо: „Чувај се шлѣтице, нѣмѡј се отрѡват“, а сáд тá шлѣтица, напрѡтив, лйјек (Бил.). Стáрѡ би рѣкли шлѣтица – прáшак. Тѡ је бй’о стáрѡ прá штѡ-станѡ у саћу (Дол.). – Кад би стáрѡ виђѣли шлѣтицу, рѣкли би: "Нѣмѡјте, хѣцо, ѡвѡ јѣс, ѡ-тог бѡлѡ стѡмак" (Биоци).

шлйва ж **1.** *медоносна воћка Prunus domestica*. **2.** *íлог, извор слайкоí сока*. **3.** в. *шу́ље дрво*. – У нѣговѡм двѡрйшту бýла шу́пла шлйва, чѣла нá њу пријенѣ и ўйће у шлйву (Биоци).

шлўк, шлўка м об. у мн. **шлўци** мнт. *костии од коњских или волујских ноу које се вјѣцају у íчелињаку збѡ урока*.

шњѣтица ж (ист. Херц.) в. *шњѣица*. – Стáрѡ су нам кричали: «Нѣмѡјте, хѣцо, пѡјес шњѣтице, °ног жўтѡг у саћу, дѡбићете прѡлив (Дол.).

шпйцак, -цка м *шлйвйи врх на íачкици слијѣга*. – Онѡ шпйцак је показйвѡ окле је пѡшла, а ѡкругѡ вáмо куд се враћá (Дол. в. *Тексйови*).

шршлѣи, -ена м (зап. Херц.) в. *сйришлен*.

штйпавица ж (Зав.) *расцвѣјѣљена мојка íомоћу које се исйискује мед из ѡбјешене вреће найуњене медним саћем, в. дрвљаг*.

штйчара ж (ји. Херц.) в. *дашчара*.

штйчарица ж в. *дашчара*. – Лáкше је бýло скѡват штйчарицу него íздўпс дубѡвину (Цибр.).

штрйка ж оказ. (Ком.) в. *лейвица*.

шћѣрат, -áм (пчеле) свр. **1.** *íреселийи кошнице с íчелама у ниже íогручје*. – Срѣћѡм, шћѣрѡ сам чѣле из планинѣ прије снйјѣга (Ивица). **2.** *íомоћу дима или дру-íѡí ѡйѡноí средствйа íрисилийи íчеле да сићу са саћа или с некоí вишеí íредметйа*.

шўма ж в. *йаша 3*.

шупљѣглав -а -ѡ в. *шу́љѡглав*.

шупљѣглавá ж арх. ист. (риј.) в. *шу́љѡглава*.

шупље дрво *йриродно сїанишиїе йчелињеї друшиїва у дрвеној гуїљи и маїтеријал за израду дубенице, в. бадањ 1, дубина 3, сїублина 3. – Наїђе се природно шупље дрво и ју њему чела (Хат).*

шупљоглав -а -о саћем нейойуњен вршни йросїор у сїаринској кошници.

~ дубовина, ~ стублина, ~ чела, ~ улиште, в. шуйьоїлава.

шупљоглав ж арх. ист. (риј.) *йчелиње друшиїво са нейойуњеним вршним йросїором кошнице с нейокреїним саћем, в. шуйьеїлава, глава – йразна у їлави, шуйьа у їлави.*

ТЕКСТОВИ

Биоци, општина Требиње

Ка-сам пòчò челáрит, нијесам имò никаквè зàштитè од ујèдà чèлã, ни кãпè ни дймилицè, кò дãнас. Пò брду се скупљала од крãвã бãлега и сушила. Тãкò се прãвиò такозвãни кãд. Упãли се òсушена бãлега и држй ù лијèвòй рúци и пúвã се ù њу према чèлама да би се умйриле. Првй пúт ка-сам помãгò стрйцу, чйм сам пришò чèли, двйје су ме ù глãву ујеле. Јãко ме забòлело па сам бãциò кãд и побјегò ù кућу. Ка-сам дòнеколико йзишò вãн, стрйко ме глèдã и смйје се. "Зãшто се смйјеш, стрйко? Мèне је забòлело." Он вèлй: "Нèће дòгодинè бòлет". Тãкò је й било. Више ме нйје бòлело нити ми је смèтало.

Вукашин Мијановић (1936)

Брестице, општина Билећа

"Из шуме се појави ковитлац – рој пчела, отеле се из нечије дубовине – није их попрскао нити им запалио трут. Ђурађ баца капу увис и поче да шишти и да звижди кроз зубе. Смилка загрну котулу, поче да их шика. Али рој се не ухвати за грану, већ се надви над зидом као да ће га преврнути, па се залијепише за напола сасушени дуб. А пчела је онога на чијем је дубу."

(Радослав Братић, Слика без оца. – Београд 1985, 210)

Главска, општина Требиње

Игра чела

Мй кò òеца йграли смо се тãкò... Јèдан би чúчну^о и сãкриò глãву и йонò би почучали свй òколо, а јèдан би йшò òколо. Овй што је чúчиò у срèдини упйтò би: „Кò тò йдè око мòјè кућè?“ Онй што је йшò òколо одговориò би: „Јã, кúме, јã.“ „Нèмòј ти мèни украс кòју чèлу.“ „Нèћу, кúме, нè дò Бòг.“ Он ùзмè иза лèђã... и кријè се. Одјèднòм нèмã ни јèднè.

Наде Милишић, рођ. Магазин у Заградињу (1927)

Долови, општина Требиње

Ишли су људи прије по планинама, бјукве, ђе су бјукве, јеле, и тражили чела. Кад би нашџ чѣлу, ударѣ крс на тџ дрво, закристи је, то значи да је нађена, не би је дофатио нико. Кад дођем, и ја видѣм крс – неко је прије мене нашџ. Чим нађе чѣлу у букви или јели, обиђе џдѣл, ако није закристиена, џнда је твџја. Закристи је и неђе је нико дофатит. Тако је било поштовање прије. Тражили су људи чѣлу по измеу по дубовима, по пѣлинама. По том измеу се знало у ком правцу је чѣла. Они шпѣцак је показивџ окле је пошла, а џкругџ вамо куд се враћа. И лањске гџдинѣ сам нашџ јѣдну чѣлу тџ, недалеко џд куће. Малиј је ушико у кошницу.

Мило Гудељ (1939)

Смџла ѣз ува се ѣзвлѣчи воштаницама. Од бџтанѣ памучнѣ, која добро гџри, исијѣче се каиш, дугачак јѣдан мѣтар, два-три цѣнта ширинѣ, вас се потопѣ у шѣрпу са растопјеним воском и џџџџџџ се мџта ѣкрџг на сквашенџ дружицу или вретѣно. Ка-се џладѣ, скинѣ с дружицѣ – воштаница, дџље ѣска, гџре шѣра. Лѣзи на страну, мѣтни ѣ-во ѣжи крај, а запали шѣри. То гџри док догџри до чѣтири-пѣт цѣнатѣ до ѣува и ѣзвѣче свџ смџлу и нечиѣ ѣз ува. Са-се прџдајџ и ѣу апџтекама.

Вида Гудељ, Милова жена

Зѣми се чѣле налазѣ по слијѣду. Кад је снијѣг, па оно ѣтрије, тад чѣле ѣзађу на чѣишѣње па се на снијѣгу видѣ ђе пада слијѣд. То значи да су џне неђе близу. Удѣш по брдѣма и ђе гџђ видѣиш слијѣд, ту је чѣла близу. А у ѣтњѣм перѣџџу, чѣле се траже по води. Удѣ се на најближу воду и глѣдајџ се чѣле и џнда се прѣти у ком правцу чѣла џдлијеђе с водѣ. Она џбично кружи, направѣ круг-два и свѣ што направѣ више кругџва, џна је више ѣдалѣна. Ако с водѣ лѣти дирѣктно, значи тџ је џна неђе близу, стџ мѣтѣра до двѣста мѣтѣра, глѣда се прѣвац крѣтања чѣлѣ и ѣдѣ се у том смјѣру.

Боко Гудељ, Милов син

Ивица, општина Љубиње

Дођѣм кући са коѣидбѣ и нађѣм чѣлу. Ђѣ ђу ш њџм? Ниѣ сам припрѣмиџ кошницу, ни воѣак, ни оквиѣре ни ништа, а ја ш њџм у дубџвину. И зѣтџ ѣма ѣ сад јѣдна живѣ дубџвина, прѣва старѣнѣска ко назад пѣт стџтин гџдинѣ. Нек се чџѣк бар приѣсѣти старѣнѣ, ако не морѣш дођ у старѣну, мџрѣш сликовѣто приказѣт каква је бѣла старѣна кошница и живџта чѣла.

Раде Лугоња, (1955)

Вазда ја тџ опџмињѣм, свѣшта чѣли мџре да се дѣси, али немџј слѣчајно да џд глади ѣмрѣ, тџ не смеје бѣт. Умрѣ чѣла ко чџѣк. Прије не би јџј нажаџ учѣнили коџик ђѣтѣту, веџ сад у џвом врѣмену, каже покрџ му неко чѣле, прије би тџ бѣло равнѣ ђѣтѣту. Не би нико живѣ. Чѣк би рѣкли: чѣла неђе ѣлнѣ. Ако нешто учѣиш нажаџ тџђџ, џдразиће се тџ у твџм ѣанику. Чѣла је ко свѣтиња.

Неђа Лугоња, Радова жена

Коритник, општина Берковићи

Ми смо увјек имали чела. Није то било много, десетак-петнаес било је вазда омије дубовина. Остала ми је навика да имам челе. Ја не гледам да имам неку корис, оћу да имам. Ја се узга њи одморим, има горје један бријег, ја сам поставио столице, ту сједнем и гледам како оне раде исто ко да ја радим, то је болес мало, страшно волим то, једва чекам да одем, немам шта радит око њи, али једва чекам да одем, и готово. Ако се чоћек није заразио челама, ако није завдио челе, онда му не требају челе. Ако то ради само ради меда, нема ту ништа, то је медар, није челар. Челар не смије имат оштар нож. Зато мени Радивоје Максимовић каже: "Ти си челар".

Момо Муратовић (1938)

Пољице, општина Требиње

Једне године, крајем јула или почетком августа, кад у нас нема паше, примјетио сам да у раним јутарњим часовима пчеле иду на нешто, а ка-се враћају, падају тешке на лето, што је знак да носе. Отворио сам неколике кошнице и видио да има свјеже унесене љевице. То ми је био знак да је нека биљка замедила. Помислио сам да је то од сјере с кљена или раста, што се у нас ријетко дешава. После неколико дана, у пчелињаку сам осјетио неки непријатан мирис, па сам посумњао на неку болес, и то ме јако забринуло. Отворио сам неколике кошнице и видио да има љевице свјеже унесене и осјећо се непријатан мирис у свакој кошници. Скинуо сам наставак и погледо у плодиште, било је старо легло затворено. Контролисо сам чачкалицом и утврдио сам да је легло сасвим уредно, али ме забрињаво исти мирис у свим кошницама. Једно вријеме сам сумњао да није што крпало у пчелињаку јер сам прије тога косио траву међу челама па се могло десит да сам пресеко змију или што друго. Загледо сам испод кошница више дана, али ништа нијесам мого наћ. Отишо сам у оближњи пчелињак рђака који је живио у Цавтату и утврдио њ тамо исти таки мирис, па ми је и то мало олакшало, јер сам помислио да се не би могла у оба пчелињака појавит истовремено нека болес. Назво сам рђака у Цавтату и позво га да одма дође. Он је потврдио исту појаву, али кад је видио да има љевице и да рано јутром челе лете, подшто је био искуснији пчелар, закључио је да је то дубачац. Договорили смо се да идүћег јутра устанемо рано и посматрамо у ком правцу лете пчеле и на што то оне падају. Ујутру смо кренули у правцу полета пчелињег и ка-смо се попели на један бријег, пронашли смо огромне количине тога дубачца, све се плавило од њега и рђеви чела по њему су падали. То је трајало можда десетак-дванаес дана и после тога нешто је непријатан мирис. Дакле, ка-су пчеле прерадиле тај мед и почеле да печеће лулице, нешто је тај мирис.

Е сад се појавио други проблем. Пошто су пчеле унијеле у кошнице значајну количину тог меда, а рачунао сам да ће имат непријатан укус, смишљао сам да га се некако ријешим. Ни у ком случају нијесам хтио да га оставим пчелама за зимовање јер нијесам био сигуран како ће оне на њему зимоват. Онда сам помислио да га оставим за прољеће и да га дам пчелама умјесто оне прихране што им се тада даје. И договорили смо се да изврцамо све што га има. Ја сам изврцо повећу количину, седамдесет-осамдесет кила, двије оне канте отприлике. Тај мед је био мало горкас, али је имо пријатан укус. Врло кратко вријеме после

врцања меда тај мед се стегло, али се није кристалисо ко остали медови у онај тврди кристал, него се једноставно скупило, постао је ко свињска мас, ко нека мас сивобијеле боје, који се мдог кашиком фино вади, али се није такав мдог користи за исхрану. Настојо сам по сваку цијену да тај мед одмиришем, да га уништим, да га једноставно нема. отопио сам једну теглу од пет кило тога меда и однио рђаку у Цавтат да као узорак понуди Нијемцима и Аустријанцима који су били код њега на пансиону. За пе-шес дана он зове и каже: "Отпи све што имаш оног меда и донеси, мед се одлично продаје". Врло брзо све смо то продали и уновчили, а никад се више то с дубачцом није поновило, јер га у нашем крају спржи суша прије него се развије.

Божо Живанић (1948)

Упућивање пчела у крају меда

Вучија, ойшиина Требиње

Био ти је један човек ту у Бањане, то сам ја чуо, то је жива истина, дошле челе туђе да му дигну мед, а он је знао да нешто учини да се оне не врну. А они што је спремио челе да му покупе мед, кад је видио да му нема хљеб челе да се врће, те он код њега. Знао је да иг је он умрио уставит, а није знао да он то зна. Куми, богоради: "Учинио сам то, нећу више нигда, сву ћу ти штету надокнадит, само ми пушти челе". "Ајде кад је тако. Ајде полако, оне ће за тобом, случајно се немож окренут док ти не дођу у љаник. Ако се окренеш, готов си." Ово је жива истина, кажу. И он, ка-су дошли неђе близу куће, окренуо се да чује, да види има ли колико, како летје, челе навале на њ – мртав. Жива истина.

Благоје Средановић (1926)

Ластва, ойшиина Требиње

Лејенда о Сетимовом гробу

Ође је био један Јерковић, име му је било Селим, па је он држбо млого чела, улишта – старовренске љ днијем дубовинама. И ондан, сваки му дан нестало по једне. Пуна дубовина меда, чела нема. Једно јутро нестала му ђавоља. Е, јонда се он пожалио Арсланагићу неком на Мосту. "Вала, реко, нестале су ми челе, а пуне дубовине меда остале." "Е па, они му реко, хајде ти ко тога ћурића у Жљево па се ти њему пожали. Он ти хй је подхасио, а немож рећ: Ти си ми челе подхасио, а немож рећ ни да сам ти ја казо." Те он на коња одавље, те дођи у њега. "Помага бог* домаћине." «Бог* ти помого, хајде, бујрум св[р?]ати." Ђ попи ту кафу и ракију. "Е, знаш што је ћурића." "А што је, реко, брате." "Амо имам седамдесет и пет чела, и сваки ми дан понестајало, за осам дана неста ми свака, а пуне дубовине меда, па, дошо сам да ти се пожалим, ако ми мореш помоћ." Па, реко: "Ће ти живиш?" Реко: "На Подбрежљу у Ластви, у Корјенићима." "Па, хајде ти, реко, брате, не бој се, доће ти оне за тобом. Само, да се није не смијеш окренути, но док кући доћеш." И он уђашо. И вође се је окрено, у зб час му било[?], тј доље, да виду[?] йду ли му, а онб... И тју су га испецале. И осто Селимов гроб.

Адем Карамехмедовић, 79 год.

(Ј. Хацимејлић, Микротопонимија требињске Ластве. – Ономатолошки прилози САНУ VIII, Београд 1987, 166)

Мостар (1867)

“Кажу да има и људи такије, који о такијем ђаволуцима раде; јер има некије, који имају пун уљаник пуније улишта ’чела’, па кад је за њи рђава година, с некаквим ђавољским маштенијем пошље их у туђ уљаник, те покољу туђе челе и поваде вас мед и однесу у његов уљаник. Па видимо у многије, у којије су оплетени плотовима уљаници, и на оним коцима све редом натакнуте голе главурине од мртвије коња и магаради, а тако и крепане волујске главе. И оно се, брате мој, не ради без некаква узрока и неке чаре.”

(Памучина 335)

Херцеговина (1896)

“Ако туђе пчеле наваљују на твоје, па их даве и мед им носе, а ти туђе пчеле уапси. Пчеле се апсе овако: Узми мушке гаће и сврдло, па обнеси три пута око уљаника не обзирући се. За тим сврдло забуши у твоју најбољу кошницу, а гаћама је покри, па си туђе пчеле уапсио.

Вјерују у народу да се пчеле на пчеле могу некако врашки наслати. Они који је наслао, ако си му их уапсио доћи ће по њих, те молити да му их пустиш. Ако си му их рад пустити, а ти дигни гаће и извади сврдло, па си му их пустио, али твојим пчелама више не могу наудити.“

(Грђић 141)

Цибријан, општина Требиње

Ў нас су бабе пазиле ђецу и чувале челе. Ка-се чела роји, баба би сѣла поред рoјнициѣ, обично на какав камѣн, и пoчѣла би на вaс глaс викат: «Сѣди, мaти, сѣди, мѣденa, сѣдо jа, сѣди тi, мaти мѣденa”. Или: “Ў свoј дoмак, мaјко, ў свoј дoмак, мaјко”, а лўпкa пo-нoј рoјници. Мoј oтац никoме се нijе oдaзвo из лaника, никoме нijе дa”o у лaник кад он ў њему рaди и стaлно jе тврди”o: «Пoквaри ми чѣле, пoстaју лyте, нѣ идy ми ў пашу”.

У jеднoј дoлини, нѣко од yкyћaнa jе примjети”o да имa чѣла у jеднoм стaрoм хрaсту, кoји jе oгрoман, вѣлики. Јѣдан дaн, oтац ми кaжѣ: “Узми oни вѣлики брoнзjн, идѣмо извадит онy чѣлу, имa ў њoј дoста мѣда”. Тo jе вѣћ jѣсѣн била. „Извади десѣтак-пѣтнѣс килa мѣда у oквирима из oвије кoшницa и мѣтнй-к у jедну прaзну кoшницу, припрѣми jе да ў њy сaспѣмо чѣлу кад jе дoнесѣмо у рoјници“. И oтишли смо гoре, ми смо пoвадили сaђе, гoнили jе кaдом, вѣћ jе jѣсѣн – лѣгла врло мaло, пoвадили и мѣд и лѣгло и пчѣлу смо углaвнoм ўћерали у рoјницу, кoјy смо мѣтнули изнa-тогa. Али нaм се нa крају крајѣвa oд кaдa зaпaли хрaс, а вoдѣ нѣмaмо. “Пишaј, сjне!” вичѣ oтац, “изгoреће нaм чѣла!” Те пишaј jѣдан, пишaј дpyги, бoгами угaсисмо, и тa-је хрaс јoш ўвијѣк жив. Пчѣла jе побjѣгла у рoјницу, а нѣшто jе тy и oстaло чѣлѣ па jе yгинула, и рoјницу смо jyтoм зaмотaли, oтац jе ўзo пoд рyку, a jа брoнзjн с мѣдом.

Веселин Трапарић (1928)

ИЗВОРИ

ПРИМАРНИ ИЗВОРИ

(Италиком означени информатори интервјуисани су 2011–2012)

Баћ.	Баћина, општ. Јабланица: Фатима Шукман (1904) и син Алија (1929)
Бег.	Беговина, општ. Столац: Мунир Ризванбеговић (1901)
Бил.	Билећа: Милан Бојовић (1906, рођен у Подгорју, Билећа)
Биоци	Биоци, Љубомирска брда, општ. Требиње: Вукашин Мијановић (1936)
Бих.	Бихор, општ. Бијело Поље: Тамил Сијарић (1913)
Благ.	Благај, општ. Мостар: Смаил Велагић (1902)
Бор.	Боровчићи, општ. Невесиње: Шефик Тињак (1919)
Брест.	Брестовско, општ. Кисељак сарајевски: Бисера Мустајбеговић (1907, рођена у Билаловцима, Кисељак)
Вит.	Витина, општ. Љубушки: Есад Месиховић (1913)
Вриј.	(В)ријека, општ. Билећа: Милан Ћоговић (1919)
Врп.	Врпоље, општ. Посушје: Петар Баришић (1899)
Вуч. / Вуч.	Вучија, Корјенићи, општ. Требиње: Ђорђо Средановић (1888); <i>Бла- иоје Средановић</i> (1926)
Глав.	<i>Главска, ојшић. Требиње: Владо Милишић (1912)</i>
До	<i>До, село на изворишћу Брејаве, ојшић. Берковићи: Димитрије Шкрба (1928)</i>
Дол.	<i>Долови код Требиња: Мило Гудељ (1939)</i>
Драч.	<i>Драчево, Пойово, ојшић. Требиње: Јово Бумба (1927)</i>
ДС	Доње Село, општ. Коњиц: Ристо Голубовић (1905) и Драго Ћећез (1912)
Зав.	Завала, Попово, општ. Равно: Владо Кораћ (1896)
Ивица	<i>Ивица, ојшић. Љубиње: Раде Лујоња (1955)</i>
Изг.	Изгори, општ. Гацко: Трифко Вуковић (1899, рођен на Мекој Грудн, Билећа)
Ком.	Комаје, општ. Конавли: Ђуро Л. Цапор (1903)
Коњ.	Коњско, Зупци, општ. Требиње: Јован Мијовић (1901) и син Обрен (1934)

Корий.	<i>Корийник, ойий.</i> Берковићи: Момо Мурајовић (1938)
Лип.	Липник, општ. Гацко: Радивоје Бјелогрић (1890)
Љуб.	Љуботићи, општ. Широки Бријег: Андрија Брекало Шимунадић (1900) и син Јуре (1927)
Мост.	Мостаћи, општ. Требиње: Динко Јелић (1919, воскар, власник тијеска)
Пољ./Пољ.	Пољице, Џивар, општ. Требиње: Вуле Живанић (1910) и његов син <i>Божидар</i> (1948); Томо Марић (1937)
Риља	Риља, општ. Невесиње: Станко Самарџија (1935)
Румб.	Румбоци, Рама, општ. Прозор: Никола Џолан (1893) и Миле Милетић (1930, рођен у Шћиту, Прозор)
Сељ.	Сељани, Пива, општина Плујине, ЦГ: Јована Блечић (1902, рођена

(Д.Бањак)

Убикација примарних извора

	у Голији) и син Новица (1927)
Фој.	Фојница, општ. Гацко: Милован Жуг (1919)
Хат./Хай̄.	Хатељи, општ. Берковићи: Душан Станић (1902), син <i>Милораг</i> (1936) и унук <i>Драженко</i> (1977)
Хут.	Хутово, Зажабље, општ. Неум: Мишко Бутиган (1913, рођен у Градцу, Неум)
ЦД	Церов Долац, општ. Груде: Владо Жуљ (1914)
Цибр.	<i>Цибријан, Љубомир, ойшић. Требиње: њроф. Веселин Трајарић</i> (1928)

ЦИТИРАНИ СЕКУНДАРНИ ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Српско-хрватско језичко подручје

- АНУБиХ** Комисија за лингвистичка испитивања. Академије наука и умјетности Босне и Херцеговине, пољопривредна лексичка грађа, коју је сакупила студенткиња Едина Хебиб.
- Беговина** АНУБиХ, грађа из Беговине, Столац.
- Бил. Руд.** Ј. Дедијер, Билећске Рудине, СЕЗ V, Бгд 1903.
- Бјел.** АНУБиХ, грађа из Бјелојевића, Столац.
- Б. Крупа** М. Мартиновић, Биљешке из народног пчеларења. – БХТ I, 93–95, 113–116; БХТ II, 10–12. 60–61, 141–142, 159–161; Из биљежака о народном пчеларству. – БХТ VI, 190–191.
- Благај** V. Ćurčić, Narodno pčelarenje u Hercegovini. – БХТ XI, 28–32.
- Бољевац** С. М. Грбић, Српски народни обичаји из среза бољевачког. – СЕЗ XIV, 1–382; СЕЗ XXI, 352–356.
- Босна** С. Ждраловић, Допуна „Српском рјечнику за кованције“. – СП V, 79–80.
- Босут** М. Чудомировић, Донуна „Српском рјечнику за кованције“. – СП V, 60–61.
- Брушани** N. Markovac, Seljačko pčelarstvo u Brušanima (Lika). – ЕИГ IV, 57–63.
- БХТ** Босанско–херцеговачки тежак, орган Централног пчеларског друштва за БиХ (наставак ВПЛ). – Сарајево 1902–1914.
- Варош** L. Lukić, Varoš. Narodni život i običaji. Ćele. – ЗНЖ XXIV, 148–149.
- ВЕМ** Vjesnik Etnografskog muzeja u Zagrebu 1935→.
- Високо** М. С. Филиповић, Живот и обичаји народни у височкој нахији. – СЕЗ LXI (1949).
- ВПЛ** Вртларско–пчеларски лист I–III. – Сарајево 1900–1902.
- Врање** В. Николић–Стојанчевић, Врањско Поморавље, етнолошка испитивања. Пчеларство. – СЕЗ LXXX VI, 80–82.
- Врбник¹** I. Žac, Gajenje životinja (Vrbnik na Krku). Uli, čeli. – ЗНЖ XXI, 28–30.
- Врбник²** R. Strohal, Nešto o životu Vrbničana na otoku Krku u prvoj polovini 17. vijeka. – ЗНЖ XVI, 275–292.

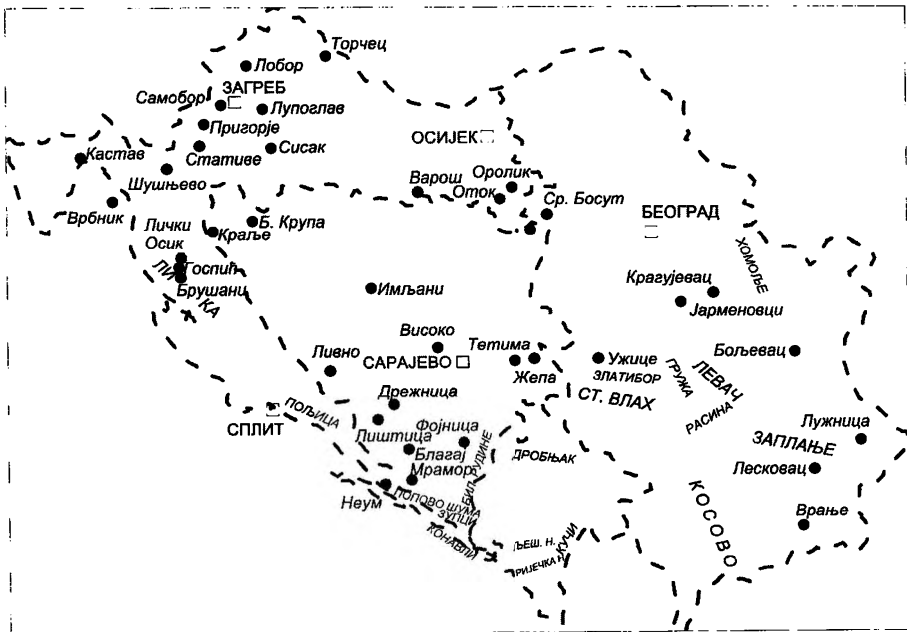
- Врч.** В. Врчевић, Разни чланци. Челе, њихова задруга, управа и обред, који и дананас постоји по Боки, Црнојгори и Херцеговини. – Дубровник 1891, 51–59.
- Вук** В. Ст. Караџић, Српски рјечник. – Београд 1935.
- Гаваци** М. Gavazzi, Pregled etnografije Hrvata. Pčelarstvo. – Zgb 1940, 56–59.
- Гацко** АНУБиХ, грађа из Гацка.
- ГЕМ** Гласник Етнографског музеја. – Београд 1926 →.
- ГЗМ** Гласник Земаљског музеја. – Сарајево 1890 →.
- Госпић** М. Biljan, Pčele. Narodno pričanje u Gospiću. – ЗНЖ XI, 145–148.
- Грђић** Л. Бјелокосић Грђић, Народна гагања. – ГЗМ, Сарајево 1896.
- Гружа** П. Ж. Петровић, Живот и обичаји народни у Гружи. Неговање пчела. – СЕЗ LVIII 72–75.
- Даничић** Ђ. Даничић, Рјечник из књижевних старина српских I–III (репринт). – Бгд 1975.
- Дреж.** В. Ћурчић, Narodno pčelarenje u Hercegovini. Čarovi kod Donje Drežnice. – БХТ XI, 9–13.
- Дробњак** Св. Томић, Дробњак. – СЕЗ IV (1902).
- ЕАЈ** Etnološki atlas Jugoslavije, svezak 1. – Zagreb 1989.
- ЕИГ** Hrvatski državni muzej u Zagrebu: Etnografska istraživanja i građa, knj. IV. – Zgb 1940.
- ЕРСЈ** Етимолошки речник српског језика САНУ 1. – Београд 2003→.
- Жепа** Etnološko–folkloristička ispitivanja u Žepi: J. Vuković, Govorne osobine; С. Ђ. Popović, Privreda. – ГЗМ ns XIX, 45–62, 95–117.
- Живан.¹** Ј. Живановић, Српски рјечник за кованције. – Нови Сад 1877.
- Живан.²** Ј. Живановић, Српски рјечник за кованције. – „Јавор“, Нови Сад 1879, 306–310.
- Живан.³** Ј. Живановић, Српски рјечник за кованције. – „Јавор“, Нови Сад 1880, 1459–1464.
- Живан.⁴** Ј. Живановић, Српске народне техничке ријечи из пчеларства. – СП XV, 5–8, 24–27.
- Жрвањ** АНУБиХ, грађа из Жрвња, Љубиње.
- Жупа** В. Ћурчић, Privredne prilike u Župi (Dolina Neretve u konjičkom kotaru). – БХТ XI, 102–107.
- Заплање** В. К. Petrović, Zaplanje ili Leskovačko (u Srbiji). Narodni život i običaji. Pčele. – ЗНЖ V, 101.
- Златибор** Љ. Ж. Мићић, Златибор, антропогеографска испитивања. Пчеларство. – СЕЗ XXXIV, 413–414.
- ЗНЖ** Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena I–XXXIII. – Zagreb 1896–1949.
- Зупци** Ž. Ilić, Narodna privreda istočne Hercegovine. Pčelarstvo. – GZM ns XXII, 23–24.
- Ивић** П. Ивић, Дијалектологија српскохрватског језика. – Нови Сад 1985.
- Илић** Ž. Ilić, Torkulja ili žecka. Prilog poznavanju prerade voća. – ГЗМ ns XXVII–XXVIII, 183–198.
- Имљани** Etnološko–folkloristička istraživanja u Imljanima: С. Ђ. Popović, Privreda. Pčelarstvo; М. Obradović, Društvene igre i zabave. – ГЗМ ns XII, 67–68; 275–286.

- Ист. Херц.** R. Filipović–Fabijanić, Narodna medicina istočne Hercegovine. – ГЗМ нс XXIII, 35–76.
- Јарм.** М. Јовановић, Јарменовци. Пчеларство. – СЕЗ LXXIII, 34–36.
- ЈФ** Јужнословенски филолог I→. – Београд 1913→.
- Кастав** J. Jardas, Kastavština. Građa o narodnom životu i običajima u Kastavskom govoru. – ЗНЖ XXXIX.
- Конавли** N. Ljubidrag, Pridvorska kaznačina u Konavlima. – ЗНЖ VIII, 104–112.
- Косово** Д. Дебелковић, Обичаји српског народа на Косову пољу. Хватање пчела у трмке. – СЕЗ VII, 320–321.
- Краг.** Ј. М. Павловић, Живот и обичаји народа у Крагујевачкој Јасеници у Шумадији. – СЕЗ XXII, 21–22.
- Краље** I. Klarić, Kralje (u turskoj Hrvatskoj). Narodni život i običaji. Pčele. – ЗНЖ VI, 96.
- Кула** С. Бијелић, Њешто о пчеларству у Далмацији. – СП XI–5, 68–71.
- Кучи¹** Ј. Ердџановић, Кучи, племе у Црној Гори. Пчеларство. – СЕЗ VIII, 243.
- Кучи²** С. Дучић, Живот и обичаји племена Куча. Пчеларство. – СЕЗ XLVIII (1931), 41–44.
- Левач¹** С. М. Мијатовић–Т. Бушетић, Технички радови Срба сељака у Левчу и Темњићу. Пчеларство. – СЕЗ XXXII, 70–72.
- Левач²** С. М. Мијатовић, Српска народна јела (са прилогом о пићима) у Левчу и у Темњићу. – СЕЗ X, 7–69.
- Леск.** Д. М. Ђорђевић, Живот и обичаји народни у Лесковачкој Морави. Пчеларство. – СЕЗ LXX, 30–32.
- Ливно** Etnološka i folkloristička ispitivanja u Livanjskom polju. С. Ђ. Popović, Privreda. Pčelarstvo. – ГЗМ Е нс XV–XVI, 132–133.
- Лика** Т. Гутеша. Пчеларење у Личкој стени. – СП III, 112–116.
- Лич. Осик** I. Krmpotić, Iz osičke općine ili kuljske kumpanije (u Lici). Narodni život i običaji. – ЗНЖ V, 132–147.
- Лишт.** Ž. Ilić, Narodna privreda Lištice i okoline; M. Petrić, Etnička prošlost stanovništva na području Lištice u zapadnoj Hercegovini; A. S. Aličić, Lištica pod turskom vlašću u 15. i 16. stoljeću. – ГЗМ Е нс XXXIV–XXXV, 208–209, 9–95, 97–134.
- Лобор** J. Kotarski, Lobar. Narodni život i običaji. Čele. – ЗНЖ XX, 228–229.
- Лупоглав** S. Dokušec, Pčelarstvo u Lupoglavu. – ВЕМ III, 88–102.
- Лужница** В. М. Николић, Из Лужнице и Нишаве. Пчеларство. – СЕЗ XVI, 8–13.
- Љешан.** М. Вукчевић, Пчеларење у Црној Гори. – СП I, 63–64.
- Медић¹** М. Медић, Додатак пчеларској терминологији. – „Јавор“ 1886, 1515–1520, 1547–1552.
- Медић²** М. Медић, Додатак „Српском рјечнику за кованице“. – СП IV, 159–162.
- Михаљчић** Р. Михаљчић, Огледи о старом српском праву. – Бања Лука – Источно Сарајево 2013.
- Мрамор** V. Čurčić, Narodno pčelarenje u Hercegovini. Mramor kraj Hrasna,

- kotar stolački. – БХТ XIV, 40–43.
- Недельков** Љ. Недельков, Архаична пчеларска лексика у Војводини. – Нови Сад 2009.
- Недељ. Пр.** Љ. Недельков, Прилог проучавању фитонима у Војводини. – ЈФ LVI/3–4, 727–736.
- Пеум** V. Ćurčić, Narodno pčelarenje u Hercegovini. – БХТ X, 206–211.
- Никић** N. R. Nikić, težak iz Kruševa, Stolac, Prosta, ali dobra đerzonka. – БХТ XVI, 9–10.
- Окука** M. Okuka, Srpski dijalekti. – Zagreb 2008.
- Оролик** Г. Бабовић, Оролик. Историја, живот и обичаји једног сремског села. Пчеларство. – СЕЗ LXXVI, 40–41.
- Оток** J. Lovretić, Otok. Narodni život i običaji. – ЗНЖ II, 91–459; ЗНЖ VIII, 57–206.
- Памучина** J. Памучина, Сабрана дјела. – Билећа 2005.
- Пекић** Р. Пекић, Фирентинци на Балкану 1300–1600. – Косовска Митровица 2012.
- Пецо** Pregled srpskohrvatskih dijalekata. – Београд 1980.
- Пива** J. Вуковић, Акцентат говора Пиве и Дробњака. – СДЗ X (1940).
- П. Мост** АНУБиХ, грађа из Попова Моста код Тјентишта, Фоча.
- Пољица** F. Ivanišević, Poljica. Narodni život i običaji. – ЗНЖ VIII, 79–103; ЗНЖ IX, 106–108.
- Попово** Љ. Мићовић, Живот и обичаји Поповаца. – СЕЗ LXV, 37–39.
- Пригорје** V. Rožić, Prigorje. Narodni život i običaji. Pčele. – ЗНЖ XII, 170–171.
- Пуј. Анат.** S. Pujić, Anatomski modeli nominacije ulišta u slovenskim jezicima. – Posebna izdanja ANUBiH LXI, Sarajevo 1983, 129–141.
- Пуј. Анача** С. Пујић, Анача из тамног вилајета. – Јужнословенски филолог LXI, Бгд 2005, 249–252.
- Пуј. Антр.** S. Pujić, Antroponimi pčelarskog porijekla *Parojčić* i *Bělopčelanině*. – Onomastica Jugoslavica, knj. 10, Zgb 1982, 189–190.
- Нуј. Аптроп.** S. Pujić, Srpskohrvatska antroponimija pčelarskog porijekla. – „Književni jezik“ VIII/4, Sar. 1979, 43–46.
- Пуј. Апид.** S. Pujić, Hercegovački apidonimi u svjetlu slavenskog kulta pčele. – Četrta jugoslovenska onomastična konferenca, Ljubljana 1981, 427–436.
- Пуј. Вук** S. Pujić, Vukova pčelarska leksika i savremena terminologija. – Zbornik radova o Vuku St. Karadžiću. – Sarajevo 1987, 135–142.
- Пуј. Одгон.** С. Пујић, Херцеговачке одгонетке Вукових пчеларских загонетака. – „Даница“, календар Вукове задужбине за 2003, Бгд 2002, 352–357.
- Пуј. Особит.** S. Pujić, Osobitosti srpskohrvatske pčelarske leksike. – Studia Linguistica Polono-Jugoslavica 6, Sarajevo 1991, 143–148.
- Пуј. Полен** С. Пујић, Номинација цвјетног праха у стручној и народној пчеларској терминологији. – „Наш језик“ XXIV/1–2, Бгд 1979, 56–62.
- Пуј. Полес.** S. Pujić, Hercegovačka *dub(ov)ina* i poleska *kologa* (Terminološke paralele). – Radovi ANUBiH LXX, Sarajevo 1981, 243–249.
- Пуј. Пориј.** S. Pujić, Porijeklo srpskohrvatske pčelarske leksike. – Лексикографија и лексикологија, Београд–Нови Сад 1982, 217–226.

- Пуј. Пробл.** S. Pujić, Problemi izučavanja pčelarske terminologije. – Posebna izdanja ANUBiH XXXI, Sar. 1974, 69–71.
- Пуј. Умир.** С. Пујић, Зашто пчеле *умиру*? – „Даница“, календар Вукове задужбине за 2003, Бгд 2002, 346–351.
- Пушиште
Расина** АНУБиХ, грађа из Пушишта, Столац.
С. М. Мијатовић, Занати и еснафи у Расини. Воскарско–восковардијски занат. – СЕЗ XLII (1928).
- Релковић
Ријечка¹** J. St. Relković, Kuchnik... – Osik 1796.
А. Јовићевић, Narodno gospodarstvo u Crnoj Gori (Riječka nahija). Pčele. – ЗНЖ XXIII, 141–145.
- Ријечка²** А. Јовићевић, Ријечка нахија (у Црној Гори). – СЕЗ XV(1911), 385–835.
- РЈАЗУ
РМС** Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–XXIII. – Zagreb 1880–1976.
Речник српскохрватскога књижевног језика I–VI. – Нови Сад 1967–1976.
- РСАНУ** Речник српскохрватског књижевног и народног језика 1–18→. – Београд 1959–2010→.
- Ружић
СДЗ
СЕЗ
Си. Босна** Д. М. Ружић, Пчеларски речник. – Београд 1904.
Српски дијалектолошки зборник I→. – Београд 1905→.
Српски етнографски зборник I→. – Београд 1894 →.
М. Филиповић, Прилози етнолошком познавању сјевероисточне Босне. – Грађа АНУБиХ XVI.
- Сисак
Скок** N. Svar, Narodno pčelarenje u selima oko Siska. – ЕИГ IV, 15–52.
P. Skok, Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–IV. – Zagreb 1971–1974.
- СМР** Ш. Кулишић – П. Ж. Петровић – Н. Пантелић, Српски митолошки речник. – Београд 1970.
- СП
Ст. Влах** Српски пчелар, Сремски Карловци 1896 –1899; Рума 1899–1934.
М. П. Поповић, Из народног пчеларства у старом Влаху и Златибору. – СЕЗ XXXII, 339–343.
- Стативе** К. Škoda – М. Držić, Staro, tradicijsko pčelarenje u Stativama (Pokuplje). – ЕИГ IV, 53–56.
- Тетима** V. Ćurčić, Narodno pčelarstvo u Tetimi, kotar Rogatica. – БХТ XII, 85–89, 109–112.
- Тешић** Ђ. Тешић, Тесак (Справа за цеђење воска). – ГЕМ, том 22–23 (1960), 187–197.
- Тођевац
Торчец** АНУБиХ, грађа из Тођевца, Фоча.
S. Kovač, Pčelarstvo i tradicije kod pčelarstva u Torčecu (Podravina). – ЕИГ IV, 9–13.
- Турчић
Ужице** V. Ćurčić, Narodno pčelarstvo u Bosni i Hercegovini. – Sarajevo 1938.
Б. Мићић, Из народног пчеларства у округу ужичком. – СЕЗ XXXII, 344–345.
- Фојница
Фр. гора** С. Семиз, Примитивни узгој пчела у Херцеговини. – ВПЛ 19–21.
М. Ђ. Шкарић, Живот и обичаји планинаца под Фрушком гором. Гајење пчела. – СЕЗ LIV, 25–26.
- Хомоље** С. М. Милосављевић, Српски народни обичају из среза омољског. Обичаји при пчеларењу. – СЕЗ XI, 403–408.

- Хр.–Шим.** М. Hraste – Р. Šimunović, Čakawich–deutsches Lexikon I. – Köln–Wien, 1979.
- Црна Река** М. Марковић, Речник народног говора у Црној Реци. – СДЗ XXXII, 190–191.
- Црњелово** М. Бешлић, Један примјер пчеларења на старински начин. – БХТ IX, 175–178.
- Шкаљић** А. Škaljić, Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku. – Sarajevo 1979.
- Шума** О. Ђурић Козић, Шума, Површ и Зупци у Херцеговини. – СЕЗ V (1903), 1105–1292.
- Шушњево** Ј. Božičević, Šušnjevo Selo i Čakovac. Narodni život i običaji. – ЗНЖ V, 11–20.

Убијација секундарних извора на с-х. њодружју

Други језици

- Бабков** К. Бабков – А Въргулев, Тематичен русско-български речник. – София 1961, 385–386.
- Безлај** F. Bezlaj, Drobczi iz pradavnine. – Slovenski čebelar LI, Ljubljana 1949.
- Бланк** St. Blank-Weissberg, Barcie i kłody w Polsce. Wykaz terminów dotyczących barci i kłody. – Warszawa 1937, 87–91.
- Брикнер** A. Brückner, Słownik etymologiczny języka polskiego. – Warszawa 1974.

- Буђ.** W. Budziszewska, Słowiańskie słownictwo dotyczące przyrzody żywej. – Wrocław 1965.
- Варм.** H. Horodyska, Ze słownictwa gwar Warmii i Mazur. – Poradnik językowy 1963, z. 2, 78–84, Warszawa.
- Готјо** R. Gauthiot, Des noms de l'abeille et de la ruche en indo-européen et en finno-ougrien. – Mémoires de la Société de la Linguistique de Paris, t. XVI (1910), 264–279.
- Гумецка** Л. Л. Гумецька, 3 историчної лексикології української мови. Бджильництво. – Мовознавство № 3 (75), Київ 1979, 39–41.
- Дворецки Дунев** И. Х. Дворецкий, Латинско-русский словарь. – Москва 1976.
- Бевђелија** Ст. Тановић, Српски народни обичаји у Бевђелијској кази. Пчеларски адети (обичаји). – СЕЗ XL, Бгд 1927, 399–401.
- Енцикл.** Encyklopedia pszczelarska. Redaktor naukowy: L. Bornus. – Warszawa 1989.
- ЕСБМ** Академія навук Беларускай ССР, Этымалагічны слоўнік беларускай мовы I, П... Мінск 1978→.
- ЕССЈ** АНСССР, Этимологический словарь славянских языков под редакцией О. Н. Трубачева 1 →. – Москва 1974 →.
- Жиллјерон Жоравко** J. Gilliéron, Généalogie des mots qui ont designé l'abeille. – Paris 1918.
- Зеленина** А. Н. Покорский-Жоравко, Пчелы. Изъяснение названий разныхъ предметовъ пчеловодства. – С.–Петербург 1868, 78–98.
- Иван. Авт.** Э. Зеленина, Термины пчеловодства у бессарабских Болгар. – В помет на проф. д-р Ст. Стойков. Езиковедски иследования, София 1974.
- Иван. Лекс.** Т. Григорьевна Иванова, Лексика пчеловодства русских говоров Кубани. Автореферат диссертации... – Московский областной педагогический институт. Москва 1974.
- Иван. ЛС** Т. Г. Иванова, К изучению лексики пчеловодства в русских народных говорах (названия места, где находятся ульи с пчелами). – Лексика и словообразование русского языка. Пенза 1972, 62–69.
- Иван. Назв.** Т. Г. Иванова. Лексичко–семантический способ образования наименований (на материале профессионального языка кубанских пчеловодов). – Лексика и словообразование русского языка. Пенза 1972, 70–86.
- Иван. Назв.** Т. Г. Иванова. Названия пчелы и меда в русских говорах Кубани. – Современие проблемы русского языка и методики его преподавания в вузе и школе. Саратов 1972, 336–339.
- Кахаун.** E. Kahaunová, Včelárstvo. – Kultúra a spôsob života l'udu. Bratislava 1969, 193–209.
- Клеп.** Г. П. Клепикова, Славянская пастушеская терминология. – Москва 1974.
- Козл.** W. Kozłowski, Słownik leśny. bartny, burasztyniarski i oryłski I–II. – Warszawa 1846–1847.
- Кок. Авт.** А. В. Кокойло, Терминология пчеловодства русского литературного языка. Автореферат диссертации... – Киевский государственный

- ный педагогический институт. Киев 1976 (рукопис).
- Кок. Друс.** А. В. Кокойло, Древнерусские термины пчеловодства и их история. – Актуальные проблемы исторической лексикологии восточнославянских языков. Днепропетровск 1975, 57–58.
- Кок. Ист.** А. В. Кокойло, Из истории русских терминов пчеловодства. – Исследования по русскому языку. Киев 1976, 41–54.
- Кок. Нар.** А. В. Кокойло, Словообразовательные модели имен существительных в русских народных говорах. – Тези доповідей повідомлень міжвузівської наукової конференції з питань східнослов'янського іменного словотвору. Київ 1974, 136–137.
- Кок. НУ** А. В. Кокойло, Из наблюдений над лексикой пчеловодства в русских народных говорах (номинация ульев). – Вопросы теории и истории русского и украинского языков. Киев 1974, 67–86.
- Кок. Сем.** А. В. Кокойло, Семантический анализ терминов пчеловодства (наименования пчел). – Исследования по лексикологии и грамматике русского языка. Киев 1975, 18–33.
- Кок. Слов.** А. В. Кокойло, Из наблюдений над словообразованием имен существительных в русских народных говорах (на материале лексики пчеловодства). – Студії з мовознавства, Київ 1975, 134–141.
- Концки** W. Kański, Nauka o pasiekach. – Warszawa 1981. (репринт II издања из 1631, I издање: Komarnia 1613).
- Котков** С. И. Котков, Пасека, осек и ичельник в южновеликорусской области. – Вопросы филологии, Москва 1969, 139–145.
- Крејн** E. E. Crane, Słownik terminów pszczelarskich angielski-francuski-niemiecki-czeski-polski-rosyjski. – Warszawa 1964. (навођени бројеви одредница).
- Купренко** В. А. Купренко, Из наблюдений над лексикой бортного промысла в памятниках старобелорусской письменности XV–XVII вв. – Актуальные проблемы исторической лексикологии восточнославянских языков, Днепропетровск 1975.
- МАЗЈ** Materiały archiwalne Zakładu językoznawstwa JJ PAN Warszawa (грађа сакупљана по Kwestionariusz-y do badań słownictwa ludowego, z. I. – Wrocław 1958).
- Малешево** J. М. Павловић, Малешево и Малешевци. Пчеларство. – Бгд 1929, 88–91.
- Манаен.** А. Ф. Манаенкова, Лексика русских говоров Белоруссии. Терминология пчеловодства. – Минск 1973, 80–82.
- Марш.** Ph. Marchenay, L'homme et l'abeille. – Paris 1979.
- Мила** J. Milla, Včelársky náučný slovník. – Bratislava 1971.
- МЈА** Дијалектолошка грађа за Македонски лингвистички атлас. – Институт за македонски јазик Скопје.
- Мудра** J. Mudra, Stručný slovníček včelařský. – Plzeň 1900.
- Нижн. Дулц.** R. J. Nižnanský, Medové dulciaria – sladkosti a ich pomenovania. – Výživa a zdravie 27 (1982) 280–282; O názvoch nápojov z medu. – Výživa a zdravie 28 (1983) 43–44; med – všestranny liek. – Výživa a zdravie 28 (1983) 83, Bratislava.
- Нижн. Инт.** R. J. Nižnanský, Interferencia spisovných a nářečových termínov vo

- včelárstve. – Slovenska reč, Bratislava, 54 (1989) č. 1, 9–18.
- Нижн. Топ.** R. J. Nižnanský, Včelárske termíny *včelín* a *ul'* v slovenskej toponimii. – Slovenská onomastická konferencia. – Bratislava 1987, 149–154.
- Нижн. Уле** R. J. Nižnanský, Slovenské pomenovania úľov a ich slovenské súvislosti. – Studia linguistica Polono-Slovaca I. Wrocław 1988, 165–174.
- Никончук** М. В. Никончук, Материали до лексичного атласу української мови (правобережне Полісся). Бджильництво. – Київ 1979, 204–228.
- Новак** V. Novak, Slovenska ljudska kultura. Čebelarstvo. – Ljubljana 1960, 72–76.
- ОЈЗСл** Osmi jazyčný zemědělský slovník rusky-bulharsky-česky-polsky-madžarsky-rumunsky-německy-anglicky I–II. Redaktoři: V. Kratochvíl – St. Urbanová. – Praha 1970. (Навођени бројеви односе се на одреднице).
- Пол.** В. В. Анохин-Н. В. Никончук, Полесская терминология пчеловодства. – Лексика Полесья. Москва 1968, 320–364.
- Попов** В. П. Попов, Жизнь пчель. Пчеловодная терминология. – Пенза 1893, 184–228.
- Поповскн** А. М. Поповський, Словотвір іменників в українській бджильницькій лексиці. – Тези доповідей повідомлень міжвузівської наукової конференції з питань східнослов'янського іменного словотвору. Київ 1974, 78–79.
- Прусс. Репјева** В. Н. Топоров, Прусский язык. Словарь I, II →. – Москва 1975 →. Э. Н. Репьева, Лексико-семантическая группа наименований напитков в восточнославянской деловой письменности XV–XVI веков. – Исследования по русскому языку. Киев 1976, 54–71.
- Римут** K. Rymut, Kto to byli świerpietnicy? – Studia linguistica Polono-jugoslavica 2, Skopje 1982, 37–41.
- РМЈ** Институт за македонски јазик, Речник на македонскиот јазик I–III. – Скопје 1961–1966.
- Сержп.** А. Сержпутовский, Бортничество вь Бѣлоруссии. – Материали по этнографии России II. – Санктпетербург 1914, 13–34.
- Скопска СЛПС** М. Филиповић, Обичаји и веровања у Скопској котлини. СЕЗ LIV. Słownik prasłowiański PAN pod redakcją Fr. Slawskiego I–III →. – Wrocław 1974 →.
- Стабеј** J. Stabej, Stari zapisi o čebelah in čebelarstvu. – Slovenski čebelar LVII, Ljubljana 1955.
- Топоров** В. Н. Топоров, К объяснению некоторых славянских слов мифологического характера в связи с возможными древними ближневосточными параллелями. – Славянское и балканское языкознание. Москва 1975.
- Трубачов** О. Н. Трубачев, Происхождение названий домашних животных в славянских языках. – Москва 1960.
- Фасмер** М. Фасмер, Этимологический словарь русского языка I–IV. – Москва 1964–1973.
- Харагсим** Názvoslovný zpravodaj zemědělský. Češko-rusko-anglicko-francouzsko-německý slovníček včelářský. Sestavili: L. Haragsimová a O. Haragsim. – Praha 1963.

СКРАЋЕНИЦЕ И СИМБОЛИ

арх. архаизам
аџм. аугментатив
блр. бјелоруски
буј. бугарски
в. види (синоним)
(в.) упут у пододредници на одредницу
џлуж. горњолужички
дол. долина
дем. деминутив
диј. дијалекатски
длуж. доњолужички
ек. екавски
зай. западни
зб. збирни
ib. *ibidem*, на истом мјесту
ијек. ијекавски
ик. икавски
истј. источни
истјо значење дато у одредници
истј. историзам
јз. југозападни
ји. југоисточни
јуж. јужни
каш. кашупски
књиж. књижевно поријекло
кол. колектив
куб. кубањски
мишј. митолошки
мн. множина
Мусл. Муслимани
немусл. немуслиман, Срби и Хрвати
Нер. Неретва
несвр. несвршени глагол
нс / ns нова серија

њем. њемачки
 об. обично
 оказ. оказационализам
 њеј. пејоративно
 ил. њ. плурале тантум
 њолес. полески
 њолај. полапски
 њољ. пољски
 њрасл. прасловенски
 њч. пчеларски
 риј. ријетко
 рус. руски
 свр. свршени глагол
 сз. сјеверозападни
 си. сјевероисточни
 синї. њ. сингуларе тантум
 сјев. сјеверни
 слвч. словачки
 слов. словеначки
 ср. средњи
 срї. српски
 сї̄– старо–
 сї̄њољ. – старопољски
 сї̄сл. старословенски
 суйр. антоним
 Суйј. Сутјеска
 укр. украински
 уї. упореди (упућивање на илустративни текст)
 уч. учестали глагол
 фр. француски
 Херц. Херцеговина, херцеговачки
 хрв. хрватски
 чеш. чешки

колокације, пододреднице

* фраземи

→ продужава се

САВО ПУИЧ
ГЕРЦЕГОВИНСКАЯ ПЧЕЛОВОДНАЯ ЛЕКСИКА
(на общеславянской основе)

РЕЗЮМЕ

В настоящей работе проанализирована, в рамках первого пространственного круга, лексика, употребляемая пчеловодами в Герцеговине и в приграничных местностях в Боснии, Далмации и Черногории. Материал, собираемый автором на данной территории, в форме свободной беседы, стимулированной обстоятельной памяткой, дополнялся материалом из опубликованных и неопубликованных источников. Полевые исследования проводились два раза: в 1974–1980 гг., однако данная рукопись словаря затерялась в Сараево во время военного урагана в 1994–1995 гг. Поэтому пришлось возобновить полевые исследования в 2010–2012 гг. в данном случае только на территории юго-восточной Герцеговины.

В рамках второго пространственного круга, охватывающего всю сербо-хорватскую языковую местность, материал разрабатывался только на основании sekundарных источников.

Третий территориальный круг, охватывающий весь славянский ареал, иногда и шире, в рамках которого анализ проводился на материале sekundарных источников, выделялись только пчеловодческие лексемы, родственные сербо-хорватским. При этом определялся их общий этимон и их звуковая и семантическая диверсификация в разных языках и диалектах.

Данная монография состоит из двух основных частей – лексикографической и лексикологической. В лексикографической части представлен только материал, записанный на исследованной территории. Лексикологическая часть разделена на две тематические сферы: 1) жизнь и работа медоносного насекомого, где анализируются лексемы с семантическим признаком 'пчелиньи' (пчелиный); 2) человеческая активность в области пчеловодства и эксплуатации данного насекомого, где обрабатывались лексемы с семантическим признаком 'пчеларски' (пчеловодческий).

Лексико-семантический анализ характеризуется тем, что лексика рассматривается в трех вариантах: а) отраслевая терминология, б) профессиональная лексика как результат усвоения отраслевой терминологии в коммуникации современных пчеловодов, в) народная лексика, занимающая первый план исследования. Таким образом, констатировалось, что в отраслевой пчеловодческой литературе для анатомических частей пчелы употребляется энтомологическая терминология; затем

дается краткий обзор отражения данного лексического слоя в речи герцеговинских пчеловодов и, наконец, исчерпывающе проанализирован богатый синонимный ряд народных названий пчелиного защитительного органа.

По своему происхождению герцеговинская пчеловодческая лексика рассматривалась в рамках двух concentрических кругов – в рамках специфической пчеловодческой лексики и в рамках общей лексики, сдвинутой в направлении пчеловодческой лексики. Первым циклом, допускающим возможность точного размежевания и анализа, охвачены существенные пчеловодческие лексемы со своими деривационными гнездами. Цикл, перенятый из общеупотребительного словарного фонда весьма расплывчат и поэтому, начиная с лексем, обладающих ясной пчеловодческой функцией, вплоть до тех, когда исследователю трудно решить употребляются ли они в пчеловодческой функции в своем общем или до некоторой степени специфичном пчеловодческом значении – все это осложняет данную тематику. Эта часть лексики играет значительную роль в терминологии и профессиональной лексике.

С предыдущим разделением отчасти совпадает и тематическое разделение: в центре внимания лексика, связанная с жизнью медоносного насекомого и его разведения, обработаны также части некоторых лексико-семантических групп, у которых наблюдается интенсивное сращение с пчеловодческой лексикой, так как участвуют в ее образовании или же она оказала влияние на наименование референтов в тех же группах (фитонимия, зоонимия, кулинария, фармакология). Несомненно, что и данный периферийный тематический круг важен для терминологии и профессиональной лексики.

В герцеговинской пчеловодческой лексике наблюдается несколько генетических слоев. Самый объемистый слой унаследован из праславянского и он представляет остов специфической народной пчелиной лексики. Второй слой сформирован на сербо-хорватском языковом пространстве путем трансформации праславянской лексики, преимущественно на морфологическом уровне, а также последующей деривации, затем путем словосложения и в частности семантического приспособления общеупотребительной лексики к профессиональным потребностям. Слой, заимствованный из других языков незначителен, и эта лексика почти исключительно касается средств, употребляемых в пчеловодстве и при изготовлении пчеловодческих продуктов.

Намереваясь определить этимологию специфической пчеловодческой лексики нами предложены новые решения относительно лексем, о которых этимологи раньше спорили (зановет, трнка, каптар, сат-саће, платутица). На бывшем югославском пространстве обнаружены большей частью одиночные подтверждения континуантов праславянских пчеловодческих лексем, до сих пор известных только в северно-славянских языках (бртва, кадањ, клија, пластуница).

В древние времена пчеловодство было окутано магией, возможно больше всех других человеческих родов занятий, вероятно потому что было скромным познание природы медоносного насекомого и его функционирования в жизненном окружении. Целый ряд приемов и предметов был рассчитан на то, чтобы с их помощью предотвратить от пчел нечистые силы. На основании все еще сохранившихся поверий и прежних этнографических источников описан значительный фонд пчеловодческой митологии.

В герцеговинской пчеловодческой лексике сильно подчеркнут антропоморфизм. При наличии в общей лексике различных признаков для аналогичных дено-

татов у людей и животных, пчелам обычно приписываются лексемы, характерные для человека. В названиях частей традиционного герцеговинского улья и его внутреннего распорядка сохранилась антропоморфная модель праславянского пчелиного обитания в выдолбленном живом дереве. На территории Герцеговины первый раз описаны имена отдельных пчелиных семейств, дававшиеся во время года, значительного для пчеловодства, а также на основании форм их ульев, выдолбленных в колодах (апидон`имы).